నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

ఖుద్దకనికాయే

బుద్ధవంస-అట్ఠకథా

గన్థారమ్భకథా

అనన్తఞాణం కరుణాలయం లయం, మలస్స **బుద్ధం** సుసమాహితం హితం;
నమామి **ధమ్మం** భవసంవరం వరం, గుణాకరఞ్చేవ నిరఙ్గణం **గణం**.

పఞ్ఞాయ సేట్ఠో జినసావకానం, యం ధమ్మసేనాపతి ధమ్మరాజం;
అపుచ్ఛి సత్థారమపారపారగుం, నిరఙ్గణం ఞాతిగణస్స మజ్ఝే.

సుబుద్ధవంసేనిధ **బుద్ధవంసో,** విసుద్ధవంసేన వినాయకేన;
హితావకాసేన పకాసితో యో, సమాధివాసేన తథాగతేన.

యావజ్జకాలా అవినాసయన్తా, పాళిక్కమఞ్చేవ చ పాళియత్థం;
కథానుసన్ధిం సుగతస్స పుత్తా, యథాసుతంయేవ సమాహరింసు.

తస్సేవ సమ్బుద్ధవరన్వయస్స, సదా జనానం సవనామతస్స;
పసాదపఞ్ఞాజననస్స యస్మా, సంవణ్ణనానుక్కమతో పవత్తా.

సక్కచ్చసద్ధమ్మరతేన **బుద్ధసీహేన** సీలాదిగుణోదితేన;
ఆయాచితోహం సుచిరమ్పి కాలం, తస్మాస్స సంవణ్ణనమారభిస్సం.

సదా జనానం కలినాసనస్స, చిరట్ఠితత్థం జినసాసనస్స;
మమాపి పుఞ్ఞోదయవుద్ధియత్థం, పసాదనత్థఞ్చ మహాజనస్స.

మహావిహారాగతపాళిమగ్గసన్నిస్సితా సజ్జరదోసహీనా;
సమాసతోయం పన బుద్ధవంససంవణ్ణనా హేస్సతి సారభూతా.

సోతబ్బరూపం పన **బుద్ధవంసకథాయ** అఞ్ఞం ఇధ నత్థి యస్మా;
పసాదనం బుద్ధగుణే రతానం, పవాహనం పాపమహామలస్స.

తస్మా హి సక్కచ్చసమాధియుత్తా, విహాయ విక్ఖేపమనఞ్ఞచిత్తా;

సంవణ్ణనం వణ్ణయతో సువణ్ణం, నిధాయ కణ్ణం మధురం సుణాథ.

సబ్బమ్పి హిత్వా పన కిచ్చమఞ్ఞం, సక్కచ్చ మచ్చేనిధ నిచ్చకాలం;
సోతుం కథేతుమ్పి బుధేన యుత్తా, కథా పనాయం అతిదుల్లభాతి.

తత్థ "బుద్ధవంససంవణ్ణనా హేస్సతి సారభూతా"తి వుత్తత్తా బుద్ధవంసో తావ వవత్థపేతబ్బో. తత్రిదం వవత్థానం – ఇతో హేట్ఠా కప్పసతసహస్సాధికేసు చతూసు అసఙ్ఖ్యేయ్యేసు ఉప్పన్నానం పఞ్చవీసతియా బుద్ధానం ఉప్పన్నకప్పాదిపరిచ్ఛేదవసేన పవేణివిత్థారకథా "బుద్ధవంసో నామా"తి వేదితబ్బో.

స్వాయం కప్పపరిచ్ఛేదో నామపరిచ్ఛేదో గోత్తపరిచ్ఛేదో జాతిపరిచ్ఛేదో నగరపరిచ్ఛేదో పితుపరిచ్ఛేదో మాతుపరిచ్ఛేదో బోధిరుక్ఖపరిచ్ఛేదో ధమ్మచక్కప్పవత్తనపరిచ్ఛేదో అభిసమయపరిచ్ఛేదో సావకసన్నిపాతపరిచ్ఛేదో అగ్గసావకపరిచ్ఛేదో ఉపట్ఠాకపరిచ్ఛేదో అగ్గసావికాపరిచ్ఛేదో పరివారభిక్ఖుపరిచ్ఛేదో రంసిపరిచ్ఛేదో సరీరప్పమాణపరిచ్ఛేదో బోధిసత్తాధికారపరిచ్ఛేదో బ్యాకరణపరిచ్ఛేదో బోధిసత్తపధానపరిచ్ఛేదో ఆయుపరిచ్ఛేదో పరినిబ్బానపరిచ్ఛేదోతి ఇమేహి పాళియా ఆగతేహి బావీసతియా పరిచ్ఛేదేహి పరిచ్ఛిన్నో వవత్థితో.

పాళిఅనారుళ్హో పన **సమ్బహులవారో**పేత్థ ఆనేతబ్బో. సో అగారవాసపరిచ్ఛేదో పాసాదత్తయపరిచ్ఛేదో నాటకిత్థిపరిచ్ఛేదో అగ్గమహేసిపరిచ్ఛేదో పుత్తపరిచ్ఛేదో యానపరిచ్ఛేదో అభినిక్ఖమనపరిచ్ఛేదో పధానపరిచ్ఛేదో ఉపట్ఠాకపరిచ్ఛేదో విహారపరిచ్ఛేదోతి దసధా వవత్థితో హోతి.

తం సమ్బహులవారమ్పి, యథాట్ఠానే మయం పన;
దస్సేత్వావ గమిస్సామ, తత్థ తత్థ సమాసతో.

సో ఏవం వవత్థితో పన –

కేనాయం దేసితో కత్థ, కస్సత్థాయ చ దేసితో;
కిమత్థాయ కదా కస్స, వచనం కేన చాభతో.

సబ్బమేతం విధిం వత్వా, పుబ్బమేవ సమాసతో;
పచ్ఛాహం బుద్ధవంసస్స, కరిస్సామత్థవణ్ణనన్తి.

తత్థ **కేనాయం దేసితో**తి అయం బుద్ధవంసో కేన దేసితో? సబ్బధమ్మేసు అప్పటిహతఞాణచారేన దసబలేన చతువేసారజ్జవిసారదేన ధమ్మరాజేన ధమ్మస్సామినా తథాగతేన సబ్బఞ్ఞునా సమ్మాసమ్బుద్ధేన దేసితో.

కత్థ దేసితోతి? కపిలవత్థుమహానగరే నిగ్రోధారామమహావిహారే పరమరుచిరసన్దస్సనే దేవమనుస్సనయననిపాతభూతే రతనచఙ్కమే చఙ్కమన్తేన దేసితో.

కస్సత్థాయ చ దేసితోతి? ద్వాసీతియా ఞాతిసహస్సానం అనేకకోటీనఞ్చ దేవమనుస్సానం అత్థాయ దేసితో.

కిమత్థాయ దేసితోతి? చతురోఘనిత్థరణత్థాయ దేసితో.

కదా దేసితోతి భగవా హి పఠమబోధియం వీసతివస్సాని అనిబద్ధవాసో హుత్వా యత్థ యత్థ ఫాసుకం హోతి, తత్థ తత్థేవ గన్త్వా వసి. కథం? **పఠమం** వస్సం ఇసిపతనే ధమ్మచక్కం (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౩ ఆదయో; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) పవత్తేత్వా అట్ఠారస బ్రహ్మకోటియో అమతపానం పాయేత్వా బారాణసిం ఉపనిస్సాయ ఇసిపతనే మిగదాయే వసి. **దుతియం** వస్సం రాజగహం ఉపనిస్సాయ వేళువనే మహావిహారే. **తతియచతుత్థాని**పి తత్థేవ. **పఞ్చమం** వేసాలిం ఉపనిస్సాయ మహావనే కూటాగారసాలాయం. **ఛట్ఠం** మకులపబ్బతే. **సత్తమం** తావతింసభవనే. **అట్ఠమం** భగ్గేసు సంసుమారగిరిం ఉపనిస్సాయ భేసకళావనే. **నవమం** కోసమ్బియం. **దసమం** పాలిలేయ్యకవనసణ్డే. **ఏకాదసమం** నాళాయం బ్రాహ్మణగామే. **ద్వాదసమం** వేరఞ్జాయం. **తేరసమం** చాలియపబ్బతే. **చుద్దసమం** జేతవనమహావిహారే. **పఞ్చదసమం** కపిలవత్థుమహానగరే. **సోళసమం** ఆళవకం దమేత్వా చతురాసీతిపాణసహస్సాని అమతపానం పాయేత్వా ఆళవియం. **సత్తరసమం** రాజగహేయేవ. **అట్ఠారసమం** చాలియపబ్బతేయేవ. తథా **ఏకూనవీసతిమం వీసతిమం** పన వస్సం రాజగహేయేవ వసి. తేన వుత్తం – ''భగవా హి పఠమబోధియం వీసతివస్సాని అనిబద్ధవాసో హుత్వా యత్థ యత్థ ఫాసుకం హోతి, తత్థ తత్థేవ గన్త్వా వసీ''తి. తతో పట్ఠాయ పన సావత్థింయేవ ఉపనిస్సాయ జేతవనమహావిహారే చ పుబ్బారామే చ ధువపరిభోగవసేన వసి.

యదా పన సత్థా బుద్ధో హుత్వా బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే పఠమం వస్సం వసిత్వా వుట్ఠవస్సో పవారేత్వా ఉరువేలం గన్త్వా తత్థ తయో మాసే వసన్తో తేభాతికజటిలే దమేత్వా భిక్ఖుసహస్సేహి కతపరివారో ఫుస్సమాసపుణ్ణమాయం రాజగహం గన్త్వా ద్వే మాసే తత్థేవ వసి, తదా బారాణసితో నిక్ఖన్తస్స పనస్స పఞ్చ మాసా జాతా. సకలో హేమన్తో అతిక్కన్తో. ఉదాయిత్థేరస్స ఆగతదివసతో సత్తట్ఠదివసా వీతివత్తా. సో పన ఫగ్గునీపుణ్ణమాసియం చిన్తేసి – ''అతిక్కన్తో హేమన్తో, వసన్తకాలో అనుప్పత్తో, సమయో తథాగతస్స కపిలపురం గన్తు''న్తి. సో ఏవం చిన్తేత్వా కులనగరగమనత్థాయ సట్ఠిమత్తాహి గాథాహి గమనవణ్ణం వణ్ణేసి. అథ సత్థా తస్స వచనం సుత్వా ఞాతిసఙ్గహం కాతుకామో హుత్వా అఙ్గమగధవాసీనం కులపుత్తానం దసహి సహస్సేహి కపిలవత్థువాసీనం దసహి సహస్సేహీతి సబ్బేహేవ వీసతియా ఖీణాసవసహస్సేహి పరివుతో రాజగహతో నిక్ఖమిత్వా దివసే దివసే యోజనం గచ్ఛన్తో రాజగహతో సట్ఠియోజనం కపిలవత్థుపురం ద్వీహి మాసేహి సమ్పాపుణిత్వా తత్థ ఞాతీనం వన్దాపనత్థం **యమకపాటిహారియం** అకాసి. తదాయం బుద్ధవంసో దేసితో.

కస్స వచనన్తి? సావకపచ్చేకబుద్ధానం అసాధారణం సమ్మాసమ్బుద్ధస్సేవ వచనం.

కేనాభతోతి? ఆచరియపరమ్పరాయ ఆభతో. అయఞ్హి సారిపుత్తత్థేరో భద్దజీ తిస్సో కోసియపుత్తో సిగ్గవో మోగ్గలిపుత్తో సుదత్తో ధమ్మికో దాసకో సోణకో రేవతోతి ఏవమాదీహి యావ తతియసఙ్గీతికాలా ఆభతో, తతో ఉద్ధమ్పి తేసంయేవ సిస్సానుసిస్సేహీతి ఏవం తావ ఆచరియపరమ్పరాయ యావజ్జకాలా ఆభతోతి వేదితబ్బో.

ఏత్తావతా –

''కేనాయం దేసితో కత్థ, కస్సత్థాయ చ దేసితో;
కిమత్థాయ కదా కస్స, వచనం కేన చాభతో''తి. –

అయం గాథా వుత్తత్థా హోతి.

నిదానకథా

బాహిరనిదానం

ఏవం ఆభతస్స పనస్స ఇదాని అత్థవణ్ణనా హోతి, సా పనాయం అత్థవణ్ణనా యస్మా దూరేనిదానం అవిదూరేనిదానం సన్తికేనిదానన్తి, ఇమాని తీణి నిదానాని దస్సేత్వావ వణ్ణితా సువణ్ణితా నామ హోతి. యే చ నం సుణన్తి, తేహి సముదాగమతో పట్ఠాయ విఞ్ఞాతత్తా సువిఞ్ఞాతావ హోతి, తస్మా తాని నిదానాని దస్సేత్వావ వణ్ణయిస్సామ.

తత్థ ఆదితో పట్ఠాయ తావ తేసం నిదానానం పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో. తత్రాయం సఙ్ఖేపతో అత్థదీపనా – **దీపఙ్కర**దసబలస్స పాదమూలే కతాభినీహారస్స మహాసత్తస్స యావ **వేస్సన్తర**త్తభావా చవిత్వా తుసితభవనే నిబ్బత్తి, తావ పవత్తా కథా **దూరేనిదానం** నామ. తుసితభవనతో చవిత్వా యావ బోధిమణ్డే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పత్తి, తావ పవత్తా కథా **అవిదూరేనిదానం** నామ. ''ఏకం సమయం భగవా సావత్థియం విహరతి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే''తి చ, ''రాజగహే విహరతి వేళువనే కలన్దకనివాపే''తి చ, ''వేసాలియం విహరతి మహావనే కూటాగారసాలాయ''న్తి చ ఏవం మహాబోధిమణ్డే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పత్తితో యావ పరినిబ్బానమఞ్చా ఏతస్మిం అన్తరే భగవా యత్థ యత్థ విహాసి, తం తం **సన్తికేనిదానం** నామాతి వేదితబ్బం. ఏత్తావతా సఙ్ఖేపేనేవ తిణ్ణం దూరావిదూరసన్తికేనిదానానం వసేన **బాహిరనిదానవణ్ణనా** సమత్తా హోతీతి.

అబ్భన్తరనిదానం

၁. రతనచఙ్కమనకణ్డవణ్ణనా

ఇదాని పన –

> ၁. “బ్రహ్మా చ లోకాధిపతీ సహమ్పతీ, కతఞ్జలీ అనధివరం అయాచథ;
> సన్తీధ సత్తాప్పరజక్ఖజాతికా, దేసేహి ధమ్మం అనుకమ్పిమం పజ”న్తి. –

ఆదినయప్పవత్తస్స **అబ్భన్తరనిదానస్స** అత్థవణ్ణనా హోతి.

ఏత్థ “ఏకం సమయం భగవా రాజగహే విహరతి వేళువనే కలన్దకనివాపే”తిఆదిసుత్తన్తేసు వియ – “ఏకం సమయం భగవా సక్కేసు విహరతి కపిలవత్థుస్మిం నిగ్రోధారామే. అథ ఖో ఆయస్మా సారిపుత్తో యేన భగవా తేనుపసఙ్కమి; ఉపసఙ్కమిత్వా భగవన్తం బుద్ధవంసం అపుచ్ఛీ”తి ఏవమాదినా నయేన నిదానం అవత్వా కస్మా “బ్రహ్మా చ లోకాధిపతీ సహమ్పతీ, కతఞ్జలీ అనధివరం అయాచథా”తిఆదినా నయేన నిదానం వుత్తన్తి? వుచ్చతే – భగవతో సబ్బధమ్మదేసనాకారణభూతాయ బ్రహ్మునో ధమ్మదేసనాయాచనాయ సన్దస్సనత్థం వుత్తన్తి.

> “కదాయం ధమ్మదేసనత్థం, అజ్ఝిట్ఠో బ్రహ్మునా జినో;
> కదా కత్థ చ కేనాయం, గాథా హి సముదీరితా”తి.

వుచ్చతే – బుద్ధభూతస్స పన భగవతో అట్ఠమే సత్తాహే సత్థా ధమ్మదేసనత్థాయ బ్రహ్మునా అజ్ఝిట్ఠో ఆయాచితో. తత్రాయం అనుపుబ్బికథా – మహాపురిసో కిర కతాభినీహారో మహాభినిక్ఖమనదివసే వివటపాకటబీభచ్ఛసయనాసనచేటికా నాటకిత్థియో దిస్వా అతీవ సంవిగ్గహదయో పటికదేసావచ్ఛన్నం **ఛన్నం** ఆమన్తేత్వా – “అరినరవరమన్థకం కణ్డకం నామ తురఙ్గవరమాహరా”తి కణ్డకం ఆహరాపేత్వా ఛన్నసహాయో వరతురఙ్గమారుయ్హ నగరద్వారే అధివత్థాయ దేవతాయ నగరద్వారే వివటే నగరతో నిక్ఖమిత్వా తీణి రజ్జాని తేన రత్తావసేసేన అతిక్కమిత్వా అనోమసత్తో **అనోమాయ** నామ నదియా తీరే ఠత్వా ఛన్నమేవమాహ – “ఛన్న, త్వం మమ ఇమాని అఞ్ఞేహి అసాధారణాని ఆభరణాని కణ్డకఞ్చ వరతురఙ్గమాదాయ కపిలపురం గచ్ఛాహీ”తి ఛన్నం విస్సజ్జేత్వా అసితోరగనీలుప్పలసదిసేనాసినా సకేసమకుటం ఛిన్దిత్వా ఆకాసే ఉక్ఖిపిత్వా దేవదత్తియం పత్తచీవరం గహేత్వా సయమేవ పబ్బజిత్వా అనుపుబ్బేన చారికం చరమానో అనిలబలసముద్ధుతతరఙ్గభఙ్గం అసఙ్గం గఙ్గం నదిం ఉత్తరిత్వా మణిగణరంసిజాలవిజ్జోతితరాజగహం రాజగహం నామ నగరం పవిసిత్వా తత్థ ఇస్సరియమదమత్తం జనం పరిహాసేన్తో వియ చ ఉద్ధతవేసస్స జనస్స లజ్జముప్పాదయమానో వియ చ వయకన్తీహి నాగరజనహదయాని అత్తని బన్ధన్తో వియ చ ద్వత్తింసవరమహాపురిసలక్ఖణవిరాజితాయ రూపసిరియా సబ్బజననయనాని విలుమ్పమానో వియ చ రూపీపాదసఞ్చారో పుఞ్ఞసఞ్చయో వియ చ పబ్బతో వియ చ గమనేన నిస్సఙ్గో సన్తిన్ద్రియో సన్తమానసో యుగమత్తం పేక్ఖమానో **రాజగహం** పిణ్డాయ చరిత్వా యాపనమత్తం భత్తం గహేత్వా నగరతో నిక్ఖమిత్వా **పణ్డవపబ్బత**పస్సే ఛాయూదకసమ్పన్నే సుచిభూమిభాగే పరమరమణీయే పవివిత్తే ఓకాసే నిసీదిత్వా పటిసఙ్ఖానబలేన మిస్సకభత్తం పరిభుఞ్జిత్వా పణ్డవగిరానుసారేన బిమ్బిసారేన మగధమహారాజేన మహాపురిసస్స సన్తికం గన్త్వా నామగోత్తం పుచ్ఛిత్వా తేన పముదితహదయేన “మమ రజ్జభాగం గణ్హాహీ”తి రజ్జేన నిమన్తియమానో – “అలం, మహారాజ, న మయ్హం రజ్జేనత్థో అహం రజ్జం పహాయ లోకహితత్థాయ పధానమనుయుఞ్జిత్వా లోకే వివటచ్ఛదో బుద్ధో

భవిస్సామీతి నిక్ఖన్తో”తి వత్వా తేన చ “బుద్ధో హుత్వా సబ్బపఠమం మమ విజితం ఓసరేయ్యాథా”తి వుత్తో ‘సాధూ’తి తస్స పటిఞ్ఞం దత్వా ఆళారఞ్చ ఉదకఞ్చ ఉపసఙ్కమిత్వా తేసం ధమ్మదేసనాయ సారం అవిన్దన్తో తతో పక్కమిత్వా ఉరువేలాయం ఛబ్బస్సాని దుక్కరకారికం కరోన్తోపి అమతం అధిగన్తుం అసక్కోన్తో ఓళారికాహారపటిసేవనేన సరీరం సన్తప్పేసి.

తదా పన ఉరువేలాయం **సేనానిగమే** సేనానిగమకుటుమ్బికస్స ధీతా **సుజాతా** నామ దారికా వయప్పత్తా ఏకస్మిం నిగ్రోధరుక్ఖే పత్థనమకాసి – “సచాహం సమజాతికం కులఘరం గన్త్వా పఠమగబ్భే పుత్తం లభిస్సామి, బలికమ్మం కరిస్సామీ”తి. తస్సా సా పత్థనా సమిజ్ఝి. సా వేసాఖపుణ్ణమదివసే “అజ్జ బలికమ్మం కరిస్సామీ”తి పాతోవ పాయాసం అనాయాసం పరమమధురం సమ్పటిపాదేసి. బోధిసత్తోపి తదహేవ కతసరీరపటిజగ్గనో భిక్ఖాచారకాలం ఆగమయమానో పాతోవ గన్త్వా తస్మిం నిగ్రోధరుక్ఖమూలే నిసీది. అథ ఖో **పుణ్ణా** నామ దాసీ తస్సా ధాతీ రుక్ఖమూలసోధనత్థాయ గతా బోధిసత్తం పాచీనలోకధాతుం ఓలోకయమానం నిసిన్నం సఞ్ఞాప్పభానురఞ్జితవరకనకగిరిసిఖరసదిససరీరసోభం తిమిరనికరనిధానకరం కమలవనవికసనకరం ఘనవివరముపగతం దివసకరమివ తరువరముపగతం మునిదివసకరమద్దస. సరీరతో చస్స నిక్ఖన్తాహి పభాహి సకలఞ్చ తం రుక్ఖం సువణ్ణవణ్ణం దిస్వా తస్సా ఏతదహోసి – “అజ్జ అమ్హాకం దేవతా రుక్ఖతో ఓరుయ్హ సహత్థేనేవ బలిం పటిగ్గహేతుకామా హుత్వా నిసిన్నా”తి. సా వేగేన గన్త్వా సుజాతాయ ఏతమత్థం ఆరోచేసి.

తతో సుజాతా సఞ్జాతసద్ధా హుత్వా సబ్బాలఙ్కారేన అలఙ్కరిత్వా సతసహస్సగ్ఘనికం సువణ్ణపాతిం పరమమధురస్స మధుపాయాసస్స పూరేత్వా అపరాయ సువణ్ణపాతియా పిదహిత్వా సీసేనాదాయ నిగ్రోధరుక్ఖాభిముఖీ అగమాసి. సా గచ్ఛన్తీ దూరతోవ తం బోధిసత్తం రుక్ఖదేవతమివ సకలం తం రుక్ఖం సరీరప్పభాయ సువణ్ణవణ్ణం కత్వా పుఞ్ఞసఞ్చయమివ రూపవన్తం నిసిన్నం దిస్వా పీతిసోమనస్సజాతా సుజాతా “రుక్ఖదేవతా”తి సఞ్ఞాయ దిట్ఠట్ఠానతో పట్ఠాయ ఓనతోనతా గన్త్వా సీసతో తం సువణ్ణపాతిం ఓతారేత్వా మహాసత్తస్స హత్థే ఠపేత్వా పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్దిత్వా – “యథా మమ మనోరథో నిప్ఫన్నో, ఏవం తుమ్హాకమ్పి నిప్ఫజ్జతూ”తి వత్వా పక్కామి.

అథ ఖో బోధిసత్తోపి సువణ్ణపాతిం గహేత్వా **నేరఞ్జరాయ** నదియా తీరం గన్త్వా **సుప్పతిట్ఠితస్స** నామ తిత్థస్స తీరే సువణ్ణపాతిం ఠపేత్వా న్హత్వా పచ్చుత్తరిత్వా ఏకూనపఞ్ఞాసపిణ్డే కరోన్తో తం పాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా – “సచాహం అజ్జ బుద్ధో భవిస్సామి, అయం సువణ్ణపాతి పటిసోతం గచ్ఛతూ”తి ఖిపి. సా పాతి పటిసోతం గన్త్వా **కాళస్స** నామ నాగరాజస్స భవనం పవిసిత్వా తిణ్ణం బుద్ధానం థాలకాని ఉక్ఖిపిత్వా తేసం హేట్ఠా అట్ఠాసి.

మహాసత్తో తత్థేవ వనసణ్డే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే **సోత్థియేన** నామ తిణహారకేన మహాపురిసస్స ఆకారం ఞత్వా దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా బోధిమణ్డమారుయ్హ దక్ఖిణదిసాభాగే అట్ఠాసి. సో పన పదేసో పదుమినిపత్తే ఉదకబిన్దు వియ అకమ్పిత్థ. మహాపురిసో – “అయం పదేసో మమ గుణం ధారేతుం అసమత్థో”తి పచ్ఛిమదిసాభాగమగమాసి. సోపి తథేవ కమ్పిత్థ. పున ఉత్తరదిసాభాగమగమాసి. సోపి తథేవ కమ్పిత్థ. పున పురత్థిమదిసాభాగమగమాసి. తత్థ పల్లఙ్కప్పమాణట్ఠానం నిచ్చలం అహోసి. మహాపురిసో – “ఇదం ఠానం కిలేసవిద్ధంసనట్ఠాన”న్తి సన్నిట్ఠానం కత్వా తాని తిణాని అగ్గే గహేత్వా చాలేసి. తాని తూలికగ్గేన పరిచ్ఛిన్నాని వియ అహేసుం. బోధిసత్తో – “బోధిం అపత్వావ ఇమం పల్లఙ్కం న భిన్దిస్సామీ”తి చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠహిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా బోధిక్ఖన్ధం పిట్ఠితో కత్వా పురత్థాభిముఖో నిసీది.

తఙ్ఖణఞ్ఞేవ సబ్బలోకాభిహారో మారో బాహుసహస్సం మాపేత్వా దియడ్ఢయోజనసతికం హిమగిరిసిఖరసదిసం **గిరిమేఖలం** నామ అరివరవారణం వరవారణం అభిరుయ్హ నవయోజనికేన ధనుఅసిఫరసుసరసత్తిసబలేనాతిబహలేన మారబలేన సమ్పరివుతో సమన్తా పబ్బతో వియ అజ్ఝోత్థరన్తో మహాసపత్తం వియ మహాసత్తం సముపాగమి. మహాపురిసో సూరియే ధరన్తేయేవ అతితుములం మారబలం విధమిత్వా వికసితజయసుమనకుసుమసదిసస్స చీవరస్స ఉపరి పతమానేహి రత్తపవాలఙ్కురసదిసరుచిరదస్సనేహి బోధిరుక్ఖఙ్కురేహి పీతియా వియ పూజియమానో ఏవ పఠమయామే పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం లభిత్వా మజ్ఝిమయామే దిబ్బచక్ఖుఞాణం విసోధేత్వా పచ్ఛిమయామే పటిచ్చసముప్పాదే ఞాణం ఓతారేత్వా వట్టవివట్టం సమ్మసన్తో అరుణోదయే బుద్ధో హుత్వా –

> "అనేకజాతిసంసారం, సన్ధావిస్సం అనిబ్బిసం;
> గహకారం గవేసన్తో, దుక్ఖా జాతి పునప్పునం.
>
> "గహకారక దిట్ఠోసి, పున గేహం న కాహసి;
> సబ్బా తే ఫాసుకా భగ్గా, గహకూటం విసఙ్ఖతం;
> విసఙ్ఖారగతం చిత్తం, తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి. (ధ. ప. ౧౫౩-౧౫౪) –

ఇమం **ఉదానం** ఉదానేత్వా సత్తాహం విముత్తిసుఖపటిసేవనేన వీతినామేత్వా అట్ఠమే దివసే సమాపత్తితో వుట్ఠాయ దేవతానం కఙ్ఖం ఞత్వా తాసం కఙ్ఖావిధమనత్థం ఆకాసే ఉప్పతిత్వా యమకపాటిహారియం దస్సేత్వా తాసం కఙ్ఖం విధమిత్వా పల్లఙ్కతో ఈసకం పాచీననిస్సితే ఉత్తరదిసాభాగే ఠత్వా – "ఇమస్మిం వత మే పల్లఙ్కే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిద్ధ"న్తి చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పసతసహస్సఞ్చ పూరితానం పారమీనం ఫలాధిగమట్ఠానం పల్లఙ్కఞ్చేవ బోధిరుక్ఖఞ్చ అనిమిసేహి అక్ఖీహి ఓలోకయమానో సత్తాహం వీతినామేసి, తం ఠానం **అనిమిసచేతియం** నామ జాతం.

అథ పల్లఙ్కస్స చ ఠితట్ఠానస్స చ అన్తరే పురత్థిమపచ్ఛిమతో ఆయతే రతనచఙ్కమే చఙ్కమన్తో సత్తాహం వీతినామేసి, తం ఠానం **రతనచఙ్కమచేతియం** నామ జాతం. తతో పచ్ఛిమదిసాభాగే దేవతా రతనఘరం నామ మాపేసుం, తత్థ పల్లఙ్కేన నిసీదిత్వా అభిధమ్మపిటకం విసేసతో చేత్థ అనన్తనయసమన్తపట్ఠానం విచినన్తో సత్తాహం వీతినామేసి. తం ఠానం **రతనఘరచేతియం** నామ జాతం. ఏవం బోధిసమీపేయేవ చత్తారి సత్తాహాని వీతినామేత్వా పఞ్చమే సత్తాహే బోధిరుక్ఖమూలా యేన అజపాలనిగ్రోధో తేనుపసఙ్కమి; తత్థాపి ధమ్మం విచినన్తోయేవ విముత్తిసుఖఞ్చ పటిసంవేదేన్తో **అజపాలనిగ్రోధే** సత్తాహం వీతినామేసి.

ఏవం అపరం సత్తాహం **ముచలిన్దే** నిసీది. తస్స నిసిన్నమత్తస్సేవ భగవతో సకలచక్కవాళగబ్భం పూరేన్తో మహాఅకాలమేఘో ఉదపాది. తస్మిం పన ఉప్పన్నే **ముచలిన్దో నాగరాజా** చిన్తేసి – "అయం మహామేఘో సత్థరి మయ్హం భవనం పవిట్ఠమత్తే ఉప్పన్నో వాసాగారమస్స లద్ధుం వట్టతీ"తి. సో సత్తరతనమయం దేవవిమానసదిసం దిబ్బవిమానం నిమ్మినితుం సమత్థోపి ఏవం కతే – "న మయ్హం మహప్ఫలం భవిస్సతి, దసబలస్స కాయవేయ్యావచ్చం కరిస్సామీ"తి అతిమహన్తం అత్తభావం కత్వా సత్థారం సత్తక్ఖత్తుం భోగేహి పరిక్ఖిపిత్వా ఉపరి మహన్తం ఫణం కత్వా అట్ఠాసి. అథ భగవా పరిక్ఖేపస్స అన్తోవ మహతి ఓకాసే సబ్బరతనమయే పచ్చగ్ఘపల్లఙ్కే ఉపరి వినిగ్గలన్తవివిధసురభికుసుమదామవితానే వివిధసురభిగన్ధవాసితే గన్ధకుటియం విహరన్తో వియ విహాసి. ఏవం భగవా తం సత్తాహం తత్థ వీతినామేత్వా తతో అపరం

సత్తాహం రాజాయతనే నిసీది. తత్థాపి విముత్తిసుఖపటిసంవేదియేవ. ఏత్తావతా సత్తసత్తాహాని పరిపుణ్ణాని అహేసుం. ఏత్థన్తరే భగవా ఝానసుఖేన ఫలసుఖేన చ వీతినామేసి.

అథస్స సత్తసత్తాహాతిక్కమే – "ముఖం ధోవిస్సామీ"తి చిత్తం ఉప్పజ్జి. సక్కో దేవానమిన్దో **అగదహరీతకం** ఆహరిత్వా అదాసి. అథస్స సక్కో **నాగలతా**దన్తకట్ఠఞ్చ ముఖధోవనఉదకఞ్చ అదాసి. తతో భగవా దన్తకట్ఠం ఖాదిత్వా అనోతత్తదహోదకేన ముఖం ధోవిత్వా **రాజాయతనమూలే** నిసీది. తస్మిం సమయే చతూహి లోకపాలేహి ఉపనీతే పచ్చగ్ఘే సేలమయే పత్తే **తపుస్సభల్లికానం** వాణిజానం మన్థఞ్చ మధుపిణ్డికఞ్చ పటిగ్గహేత్వా పరిభుఞ్జిత్వా పచ్చాగన్త్వా అజపాలనిగ్రోధరుక్ఖమూలే నిసీది. అథస్స తత్థ నిసిన్నమత్తస్సేవ అత్తనా అధిగతస్స ధమ్మస్స గమ్భీరభావం పచ్చవేక్ఖన్తస్స సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణో – "అధిగతో ఖో మ్యాయం ధమ్మో గమ్భీరో దుద్దసో దురనుబోధో సన్తో పణీతో అతక్కావచరో నిపుణో పణ్డితవేదనీయో"తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౮౧; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭) పరేసం ధమ్మం అదేసేతుకామతాకారప్పత్తో పరివితక్కో ఉదపాది.

అథ **బ్రహ్మా సహమ్పతి** దసబలస్స చేతసా చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయ – "నస్సతి వత, భో, లోకో, వినస్సతి వత, భో, లోకో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౨; మహావ॰ ౮) వాచం నిచ్ఛారేన్తో దససహస్సచక్కవాళబ్రహ్మగణపరివుతో సక్కసుయామసన్తుసితపరనిమ్మితవసవత్తీహి అనుగతో ఆగన్త్వా భగవతో పురతో పాతురహోసి. సో అత్తనో పతిట్ఠానత్థాయ పథవిం నిమ్మినిత్వా దక్ఖిణం జాణుమణ్డలం పథవియం నిహన్త్వా జలజామలావికలకమలమకులసదిసం దసనఖసమోధానసముజ్జలమఞ్జలిం సిరస్మిం కత్వా – "దేసేతు, భన్తే , భగవా ధమ్మం, దేసేతు సుగతో ధమ్మం, సన్తి సత్తా అప్పరజక్ఖజాతికా, అస్సవనతా ధమ్మస్స పరిహాయన్తి, భవిస్సన్తి ధమ్మస్స అఞ్ఞాతారో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౮) –

"పాతురహోసి మగధేసు పుబ్బే, ధమ్మో అసుద్ధో సమలేహి చిన్తితో;
అపాపురేతం అమతస్స ద్వారం, సుణన్తు ధమ్మం విమలేనానుబుద్ధం.

"సేలే యథా పబ్బతముద్ధనిట్ఠితో, యథాపి పస్సే జనతం సమన్తతో;
తథూపమం ధమ్మమయం సుమేధ, పాసాదమారుయ్హ సమన్తచక్ఖు;
సోకావతిణ్ణం జనతమపేతసోకో, అవేక్ఖస్సు జాతిజరాభిభూతం.

"ఉట్ఠేహి వీర విజితసఙ్గామ, సత్థవాహ అనణ విచర లోకే;
దేసస్సు భగవా ధమ్మం, అఞ్ఞాతారో భవిస్సన్తీ"తి. (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౨; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౮) –

"నను తుమ్హేహి 'బుద్ధో బోధేయ్యం తిణ్ణో తారేయ్యం ముత్తో మోచేయ్య'"న్తి –

"కిం మే అఞ్ఞాతవేసేన, ధమ్మం సచ్ఛికతేనిధ;
సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా, తారయిస్సం సదేవక"న్తి. (బు॰ వం॰ ౨.౫౫) –

పత్థనం కత్వా పారమియో పూరేత్వా సబ్బఞ్ఞుభావం పత్తోతి చ, "తుమ్హేహి ధమ్మే అదేసియమానే కో హి నామ అఞ్ఞో ధమ్మం దేసేస్సతి, కిమఞ్ఞం లోకస్స సరణం తాణం లేణం పరాయన"న్తి చ ఏవమాదీహి అనేకేహి నయేహి భగవన్తం ధమ్మదేసనత్థం

అయాచి. తేన వుత్తం – “బుద్ధభూతస్స పన భగవతో అట్ఠమే సత్తాహే సత్థా ధమ్మదేసనత్థాయ బ్రహ్మునా ఆయాచితో”తి.

ఇదాని “కదా కత్థ చ కేనాయం, గాథా హి సముదీరితా”తి ఇమేసం పఞ్హానం విస్సజ్జనాయ ఓకాసో అనుప్పత్తో. తత్థ **కదా వుత్తాతి**? పఠమమహాసఙ్గీతికాలే వుత్తా. పఠమమహాసఙ్గీతి నామేసా సఙ్గీతిక్ఖన్ధే (చూళవ. ౪౩౭) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. **కత్థ కేన వుత్తాతి**? భగవతి కిర పరినిబ్బుతే రాజగహనగరే **వేభారపబ్బతపస్సే సత్తపణ్ణిగుహాద్వారే** విజితసబ్బసత్తునా అజాతసత్తునా మగధమహారాజేన ధమ్మసఙ్గాయనత్థం కారితే పరిపుణ్ణచన్దమణ్డలసఙ్కాసే దట్ఠబ్బసారమణ్డే మణ్డపే ధమ్మాసనగతేనాయస్మతా **ఆనన్దత్థేరేన** “బ్రహ్మా చ లోకాధిపతీ”తి అయం గాథా వుత్తాతి వేదితబ్బా. అయమేత్థ గాథాసమ్బన్ధో.

ఏత్తావతా –

“కదాయం ధమ్మదేసనత్థం, అజ్ఝిట్ఠో బ్రహ్మునా జినో;
కదా కత్థ చ కేనాయం, గాథా హి సముదీరితా”తి. –

అయమ్పి గాథా వుత్తత్థా హోతి. ఏవం ఇమినా సమ్బన్ధేన వుత్తాయ పనస్సా అనుత్తానపదవణ్ణనం కరిస్సామ.

తత్థ **బ్రహ్మా**తి బ్రూహితో తేహి తేహి గుణవిసేసేహీతి బ్రహ్మా. అయం పన **బ్రహ్మ**-సద్దో మహాబ్రహ్మబ్రాహ్మణతథాగతమాతాపితుసేట్ఠాదీసు దిస్సతి. తథా హి “ద్విసహస్సో బ్రహ్మా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౬౬) మహాబ్రహ్మాతి అధిప్పేతో.

“తమోనుదో బుద్ధో సమన్తచక్ఖు, లోకన్తగూ సబ్బభవాతివత్తో;
అనాసవో సబ్బదుక్ఖప్పహీనో, సచ్చవ్హయో బ్రహ్మే ఉపాసితో మే”తి. (సు॰ ని॰ ౧౧౩౯) –

ఏత్థ బ్రాహ్మణో. “బ్రహ్మాతి ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతస్సేతం అధివచన”న్తి ఏత్థ తథాగతో. “బ్రహ్మాతి మాతాపితరో పుబ్బాచరియాతి వుచ్చరే”తి (అ॰ ని॰ ౩.౩౧; ౪.౬౩; ఇతివు॰ ౧౦౬; జా॰ ౨.౨౦.౧౮౧) ఏత్థ మాతాపితరో. “బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౧; అ॰ ని॰ ౪.౮; ౫.౧౧; పటి॰ మ॰ ౨.౪౪) ఏత్థ సేట్ఠో అధిప్పేతో. ఇధ పన పఠమజ్ఝానం పణీతం భావేత్వా పఠమజ్ఝానభూమియం నిబ్బత్తో కప్పాయుకో మహాబ్రహ్మా అధిప్పేతో (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩). **చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, బ్రహ్మా చ అఞ్ఞే చ దససు చక్కవాళసహస్సేసు బ్రహ్మానో చాతి అత్థో, పదపూరణమత్తో వా. **లోకాధిపతీ**తి ఏత్థ **లోకో**తి సఙ్ఖారలోకో సత్తలోకో ఓకాసలోకోతి తయో లోకా. తేసు ఇధ సత్తలోకో అధిప్పేతో. తస్స ఇస్సరో అధిపతీతి **లోకాధిపతి,** లోకేకదేసస్సాపి అధిపతి లోకాధిపతీతి వుచ్చతి దేవాధిపతి నరాధిపతి వియ.

సహమ్పతీతి సో కిర కస్సపస్స భగవతో సాసనే సహకో నామ థేరో పఠమజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా అపరిహీనజ్ఝానో జీవితపరియోసానే పఠమజ్ఝానభూమియం కప్పాయుకమహాబ్రహ్మా హుత్వా నిబ్బత్తో, తత్ర పన నం “సహమ్పతి బ్రహ్మా”తి సఞ్జానన్తి. “సహకపతీ”తి వత్తబ్బే అనుస్సరాగమం కత్వా రుళ్హీవసేన “సహమ్పతీ”తి వదన్తి. **కతఞ్జలీ**తి కతఞ్జలికో, అఞ్జలిపుటం సిరసి కత్వాతి అత్థో. **అనధివర**న్తి అచ్చన్తవరో అధివరో నాస్స అత్థీతి **అనధివరో,** న తతో అధికో వరో అత్థీతి వా అనధివరో, అనుత్తరోతి అత్థో, తం అనధివరం. **అయాచథా**తి అయాచిత్థ అజ్ఝేసి.

ఇదాని యస్సత్థాయ నో భగవన్తం అయాచి, తమత్థం దస్సేతుం ''**సన్తీధ సత్తా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సన్తీ**తి సంవిజ్జన్తి ఉపలబ్భన్తి, బుద్ధచక్ఖుస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తా అత్థీతి అత్థో. **ఇధా**తి అయం దేసాపదేసే నిపాతో . స్వాయం కత్థచి సాసనం ఉపాదాయ వుచ్చతి. యథాహ – "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో, ఇధ దుతియో సమణో, ఇధ తతియో సమణో, ఇధ చతుత్థో సమణో, సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేభి అఞ్ఞేహీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯; దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౪; అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧). కత్థచి ఓకాసం, యథాహ –

"ఇధేవ తిట్ఠమానస్స, దేవభూతస్స మే సతో;

పునరాయు చ మే లద్ధో, ఏవం జానాహి మారిసా"తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౬౯) –

కత్థచి పదపూరణమత్తమేవ హోతి. యథాహ – "ఇధాహం, భిక్ఖవే, భుత్తావీ అస్సం పవారితో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౦). కత్థచి లోకం ఉపాదాయ, యథాహ – "ఇధ తథాగతో లోకే ఉప్పజ్జతి బహుజనహితాయ బహుజనసుఖాయా"తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౦). ఇధాపి లోకమేవ ఉపాదాయ వుత్తోతి వేదితబ్బో. తస్మా ఇమస్మిం సత్తలోకేతి అత్థో. **సత్తా**తి రూపాదీసు ఖన్ధేసు ఛన్దరాగేన సత్తా విసత్తా ఆసత్తా లగ్గా లగితాతి సత్తా, సత్తాతి పాణినో వుచ్చన్తి. రుళ్హీసద్దేన పన వీతరాగేసుపి అయం వోహారో వత్తతియేవ.

అప్పరజక్ఖజాతికాతి పఞ్ఞామయే అక్ఖిమ్హి అప్పం పరిత్తం రాగదోసమోహరజం ఏతేసం ఏవంసభావా చ తేతి అప్పరజక్ఖజాతికా, అప్పం రాగాదిరజమేవ వా యేసం తే అప్పరజక్ఖా, తే అప్పరజక్ఖసభావా అప్పరజక్ఖజాతికాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. తేసం అప్పరజక్ఖజాతికానం. "సత్తాన"న్తి విభత్తివిపరిణామం కత్వా – "దేసేహి ధమ్మ"న్తి ఇమినా సమ్బన్ధం కత్వా అత్థో దట్ఠబ్బో. **దేసేహీ**తి ఆయాచనవచనమేతం, దేసేహి కథేహి ఉపదిసాతి అత్థో. **ధమ్మ**న్తి ఏత్థ అయం **ధమ్మ**-సద్దో పరియత్తిసమాధిపఞ్ఞాపకతిసభావసుఞ్ఞతాపుఞ్ఞఆపత్తిఞేయ్యచతుసచ్చధమ్మాదీసు దిస్సతి. తథా హి – "ఇధ భిక్ఖు ధమ్మం పరియాపుణాతి సుత్తం గేయ్యం వేయ్యాకరణం…పే॰… వేదల్ల"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౯; అ॰ ని॰ ౪.౧౦౨) పరియత్తియం దిస్సతి. "ఏవంధమ్మా తే భగవన్తో అహేసు"న్తిఆదీసు సమాధిమ్హి.

"యస్సేతే చతురో ధమ్మా, వానరిన్ద యథా తవ;

సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో, దిట్ఠం సో అతివత్తతీ"తి. –

ఆదీసు (జా॰ ౧.౨.౧౪౭) పఞ్ఞాయ. "జాతిధమ్మా జరాధమ్మా, అథో మరణధమ్మినో"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౩౯) పకతియం. "కుసలా ధమ్మా, అకుసలా ధమ్మా, అబ్యాకతా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా) సభావే. "తస్మిం ఖో పన సమయే ధమ్మా హోన్తి ఖన్ధా హోన్తీ"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౨౧) సుఞ్ఞతాయం. "ధమ్మో సుచిణ్ణో సుఖమావహాతీ"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౧౮౪; థేరగా॰ 303; జా॰ ౧.౧౦.౧౦౨; ౧.౧౫.౩౮౫) పుఞ్ఞే. "ద్వే అనియతా ధమ్మా"తిఆదీసు ఆపత్తియం. "సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తీ"తిఆదీసు (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫) ఞేయ్యే. "దిట్ఠధమ్మో పత్తధమ్మో విదితధమ్మో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౯; మహావ॰ ౨౭, ౫౭) చతుసచ్చధమ్మే. ఇధాపి చతుసచ్చధమ్మే దట్ఠబ్బో (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.సుత్తనిక్ఖేపవణ్ణనా; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰

చిత్తుప్పాదకణ్డ ౧). **అనుకమ్పాతి** అనుకమ్పం అనుద్దయం కరోహి. **ఇమన్తి** పజం నిద్దిసన్తో ఆహ. **పజన్తి** పజాతత్తా పజా, తం పజం, సత్తనికాయం సంసారదుక్ఖతో మోచేహీతి అధిప్పాయో. కేచి పన –

"భగవాతి లోకాధిపతీ నరుత్తమో,
కతఞ్జలీ బ్రహ్మగణేహి యాచితో"తి. –

పఠన్తి. ఏత్తావతా సబ్బసో అయం గాథా వుత్తత్థా హోతి.

అథ భగవతో తం బ్రహ్మునో సహమ్పతిస్స ఆయాచనవచనం సుత్వా అపరిమితసమయసముదితకరుణాబలస్స దసబలస్స పరహితకరణనిపుణమతిచారస్స సబ్బసత్తేసు ఓకాసకరణమత్తేన మహాకరుణా ఉదపాది. తం పన భగవతో కరుణుప్పత్తిం దస్సేన్తేహి సఙ్గీతికాలే సఙ్గీతికారకేహి –

౨. "సమ్పన్నవిజ్జాచరణస్స తాదినో, జుతిన్ధరస్సన్తిమదేహధారినో;
తథాగతస్సప్పటిపుగ్గలస్స, ఉప్పజ్జి కారుఞ్ఞతా సబ్బసత్తే"తి. –

అయం గాథా ఠపితా.

తత్థ **సమ్పన్నవిజ్జాచరణస్సాతి** సమ్పన్నం నామ తివిధం పరిపుణ్ణసమఙ్గిమధురవసేన. తత్థ –

"సమ్పన్నం సాలికేదారం, సువా భుఞ్జన్తి కోసియ;
పటివేదేమి తే బ్రహ్మే, న నం వారేతుముస్సహే"తి. (జా॰ ౧.౧౪.౧) –

ఇదం **పరిపుణ్ణసమ్పన్నం** నామ. "ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో ఉపగతో సముపగతో సమ్పన్నో సమన్నాగతో"తి (విభ॰ ౨౧౧) ఇదం **సమఙ్గిసమ్పన్నం** నామ. "ఇమిస్సా, భన్తే, మహాపథవియా హేట్ఠిమతలం సమ్పన్నం, సేయ్యథాపి ఖుద్దమధుం అనీలకం, ఏవమస్సాద"న్తి (పారా॰ ౧౭) ఇదం **మధురసమ్పన్నం** నామ. ఇధ పరిపుణ్ణసమ్పన్నమ్పి సమఙ్గిసమ్పన్నమ్పి యుజ్జతి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౬౪). **విజ్జాతి** పటిపక్ఖధమ్మే విజ్ఝనట్ఠేన విదితకరణట్ఠేన విన్దితబ్బట్ఠేన చ విజ్జా. తా పన తిస్సోపి విజ్జా అట్ఠపి విజ్జా. తిస్సో విజ్జా **భయభేరవసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౨౦ ఆదయో) ఆగతనయేనేవ వేదితబ్బా, అట్ఠ **అమ్బట్ఠసుత్తే** (దీ॰ ని॰ ౧.౨౭౮ ఆదయో). తత్ర హి విపస్సనాఞాణేన మనోమయిద్ధియా చ సహ ఛ అభిఞ్ఞా పరిగ్గహేత్వా అట్ఠ విజ్జా వుత్తా. **చరణన్తి** సీలసంవరో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా భోజనే మత్తఞ్ఞుతా జాగరియానుయోగో సద్ధా హిరీ ఓత్తప్పం బాహుసచ్చం ఆరద్ధవీరియతా ఉపట్ఠితస్సతితా పఞ్ఞాసమ్పన్నతా చత్తారి రూపావచరజ్ఝానానీతి ఇమే పన్నరస ధమ్మా వేదితబ్బా. ఇమేయేవ హి పన్నరస ధమ్మా యస్మా ఏతేహి చరతి అరియసావకో గచ్ఛతి అమతం దిసం, తస్మా "చరణ"న్తి వుత్తా. యథాహ – "ఇధ, మహానామ, అరియసావకో సీలవా హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౪) సబ్బం **మజ్ఝిమపణ్ణాసకే** వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. విజ్జా చ చరణఞ్చ విజ్జాచరణాని, సమ్పన్నాని పరిపుణ్ణాని విజ్జాచరణాని యస్స సోయం సమ్పన్నవిజ్జాచరణో, విజ్జాచరణేహి సమ్పన్నో సమఙ్గీభూతో,

సమన్నాగతోతి వా సమ్పన్నవిజ్జాచరణో. ఉభయథాపి అత్థో యుజ్జతేవ, తస్స సమ్పన్నవిజ్జాచరణస్స (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా).

తాదినోతి "ఇట్ఠేపి తాదీ అనిట్ఠేపి తాదీ"తిఆదినా నయేన **మహానిద్దేసే** (మహాని॰ ౩౮, ౧౯౨) ఆగతతాదిలక్ఖణేన తాదినో, ఇట్ఠానిట్ఠాదీసు అవికారస్స తాదిసస్సాతి అత్థో. **జుతిన్ధరస్సా**తి జుతిమతో, యుగన్ధరే సరదసమయే సముదితదివసకరాతిరేకతరసస్సిరికసరీరజుతివిసరధరస్సాతి అత్థో. "పఞ్ఞాపజ్జోతధరస్సా"తి వా వత్తుం వట్టతి. వుత్తఞ్హేతం –

"చత్తారో లోకే పజ్జోతా, పఞ్చమేత్థ న విజ్జతి;
దివా తపతి ఆదిచ్చో, రత్తిమాభాతి చన్దిమా.

"అథ అగ్గి దివారత్తిం, తత్థ తత్థ పభాసతి;
సమ్బుద్ధో తపతం సేట్ఠో, ఏసా ఆభా అనుత్తరా"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౬, ౮౨);

తస్మా ఉభయథాపి సరీరపఞ్ఞాజుతివిసరధరస్సాతి అత్థో. **అన్తిమదేహధారినో**తి సబ్బపచ్ఛిమసరీరధారినో, అపునబ్భవస్సాతి అత్థో.

తథాగతస్సాతి ఏత్థ అట్ఠహి కారణేహి భగవా "తథాగతో"తి వుచ్చతి. కతమేహి అట్ఠహి? తథా ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో, తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో, తథదస్సితాయ తథాగతో, తథవాదితాయ తథాగతో, తథాకారితాయ తథాగతో, అభిభవనట్ఠేన తథాగతోతి.

కథం భగవా **తథా ఆగతోతి తథాగతో**? యథా యేన అభినీహారేన దానపారమిం పూరేత్వా సీలనేక్ఖమ్మపఞ్ఞావీరియఖన్తిసచ్చఅధిట్ఠానమేత్తుపేక్ఖాపారమిం పూరేత్వా ఇమా దస పారమియో దస ఉపపారమియో దస పరమత్థపారమియోతి సమత్తింస పారమియో పూరేత్వా అఙ్గపరిచ్చాగం జీవితపరిచ్చాగం ధనరజ్జపుత్తదారపరిచ్చాగన్తి ఇమే పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజిత్వా యథా విపస్సిఆదయో సమ్మాసమ్బుద్ధా ఆగతా, తథా అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతోతి తథాగతో. యథాహ –

"యథేవ లోకమ్హి విపస్సిఆదయో, సబ్బఞ్ఞుభావం మునయో ఇధాగతా;
తథా అయం సక్యమునీపి ఆగతో, తథాగతో వుచ్చతి తేన చక్ఖుమా"తి.

కథం **తథా గతోతి తథాగతో?** యథా సమ్పతిజాతా విపస్సిఆదయో సమేహి పాదేహి పథవియం పతిట్ఠాయ ఉత్తరాభిముఖా సత్తపదవీతిహారేన గతా, తథా అమ్హాకమ్పి భగవా గతోతి తథాగతో. యథాహ –

"ముహుత్తజాతోవ గవమ్పతీ యథా, సమేహి పాదేహి ఫుసీ వసున్ధరం;
సో విక్కమీ సత్తపదాని గోతమో, సేతఞ్చ ఛత్తం అనుధారయుం మరూ.

"గన్త్వాన సో సత్తపదాని గోతమో, దిసా విలోకేసి సమా సమన్తతో;
అట్ఠఙ్గుపేతం గిరమబ్భుదీరయీ, సీహో యథా పబ్బతముద్ధనిట్ఠితో"తి.

కథం **తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో?** సబ్బేసం రూపారూపధమ్మానం సలక్ఖణం సామఞ్ఞలక్ఖణఞ్చ తథం అవితథం ఞాణగతియా ఆగతో అవిరజ్ఝిత్వా పత్తో అనుబుద్ధోతి తథాగతో.

"సబ్బేసం పన ధమ్మానం, సకసామఞ్ఞలక్ఖణం;
తథమేవాగతో యస్మా, తస్మా సత్థా తథాగతో"తి.

కథం **తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో**? తథధమ్మా నామ చత్తారి అరియసచ్చాని. యథాహ – "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. కతమాని చత్తారి? 'ఇదం దుక్ఖ'న్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) విత్థారో. తాని చ భగవా అభిసమ్బుద్ధో, తస్మా తథానం అభిసమ్బుద్ధత్తా "తథాగతో"తి వుచ్చతి. అభిసమ్బుద్ధత్థో హి ఏత్థ గతసద్దో.

"తథనామాని సచ్చాని, అభిసమ్బుజ్ఝి నాయకో;
తస్మా తథానం సచ్చానం, సమ్బుద్ధత్తా తథాగతో".

కథం **తథదస్సితాయ తథాగతో**? భగవా హి అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయమనోద్వారేసు ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తం రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బధమ్మారమ్మణం తథాగతో సబ్బాకారతో జానాతి పస్సతీతి, ఏవం తథదస్సితాయ తథాగతో. అథ వా యం లోకే తథం, తం లోకస్స తథేవ దస్సేతి. తతోపి భగవా తథాగతో. ఏత్థ తథదస్సిఅత్థే "తథాగతో"తి పదసమ్భవో వేదితబ్బో.

"తథాకారేన యో ధమ్మే, జానాతి అనుపస్సతి;
తథదస్సీతి సమ్బుద్ధో, తస్మా వుత్తో తథాగతో".

కథం **తథవాదితాయ తథాగతో**? యఞ్చ అభిసమ్బోధియా పరినిబ్బానస్స చ అన్తరే పఞ్చచత్తాలీసవస్సపరిమాణకాలే సుత్తాదినవఙ్గసఙ్గహితం భాసితం లపితం తథాగతేన, సబ్బం తం ఏకతులాయ తులితం వియ తథమేవ అవితథమేవ హోతి. తేనేవాహ –

"యఞ్చ, చున్ద, రత్తిం తథాగతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝతి, యఞ్చ రత్తిం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతి, యం ఏతస్మిం అన్తరే భాసతి లపతి నిద్దిసతి, సబ్బం తం తథేవ హోతి, నో అఞ్ఞథా. తస్మా 'తథాగతో'తి వుచ్చతీ"తి.

ఏత్థ పన గదఅత్థో హి గతసద్దో. ఏవం తథవాదితాయ తథాగతో. ఆగదనం ఆగదో, వచనన్తి అత్థో. తథో అవిపరీతో ఆగదో అస్సాతి తథాగతో. ద-కారస్స త-కారం కత్వా వుత్తో.

"తథావాదీ జినో యస్మా, తథధమ్మప్పకాసకో;
తథామాగదనఞ్చస్స, తస్మా బుద్ధో తథాగతో".

కథం **తథాకారితాయ తథాగతో?** భగవా హి యం యం వాచం అభాసి, తం తం ఏవ కాయేన కరోతి, వాచాయ కాయో అనులోమేతి, కాయస్సపి వాచా. తేనేవాహ –

> “యథా వాదీ, భిక్ఖవే, తథాగతో తథా కారీ, యథా కారీ తథా వాదీ…పే॰… తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౩; చూళని॰ పోసాలమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౩).

యథా చ వాచా గతా, కాయోపి తథా గతో, యథా కాయో గతో, వాచాపి తథా గతా. ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో.

“యథా వాచా గతా తస్స, తథా కాయో గతో యతో;
తథావాదితాయ సమ్బుద్ధో, సత్థా తస్మా తథాగతో”.

కథం **అభిభవనట్ఠేన తథాగతో?** ఉపరి భవగ్గం హేట్ఠా అవీచిం పరియన్తం కత్వా తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు సబ్బసత్తే అభిభవతి సీలేనపి సమాధినాపి పఞ్ఞాయపి విముత్తియాపి విముత్తిఞాణదస్సనేనపి, న తస్స తులా వా పమాణం వా అత్థి, అథ ఖో అతులో అప్పమేయ్యో అనుత్తరో. తేనేవాహ –

> “సదేవకే, భిక్ఖవే, లోకే…పే॰… తథాగతో అభిభూ అనభిభూతో అఞ్ఞదత్థు దసో వసవత్తీ, తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౩; పోసాలమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౩).

తత్రేవం పదసిద్ధి వేదితబ్బా – అగదో వియ అగదో. కో పనేస? దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ. తేన హేస మహానుభావో భిసక్కో దిబ్బాగదేన సప్పే వియ సబ్బపరప్పవాదినో సదేవకఞ్చ లోకం అభిభవతి, ఇతి సబ్బలోకాభిభవనతో అవిపరీతో దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ అగదో అస్సాతి ద-కారస్స త-కారం కత్వా “తథాగతో”తి వేదితబ్బో. ఏవం అభిభవనట్ఠేన తథాగతో.

“తథో అవిపరీతో చ, అగదో యస్స సత్థునో;
వసవత్తీతి సో తేన, హోతి సత్థా తథాగతో”.

అప్పటిపుగ్గలస్సాతి పటిపుగ్గలవిరహితస్స, అఞ్ఞో కోచి “అహం బుద్ధో”తి ఏవం పటిఞ్ఞం దాతుం సమత్థో నామస్స పుగ్గలో, నత్థీతి అప్పటిపుగ్గలో, తస్స అప్పటిపుగ్గలస్స. **ఉప్పజ్జీ**తి ఉప్పన్నో ఉదపాది. **కారుఞ్ఞతా**తి కరుణాయ భావో కారుఞ్ఞతా. **సబ్బసత్తే**తి నిరవసేససత్తపరియాదానవచనం, సకలే సత్తనికాయేతి అత్థో. ఏత్తావతా అయమ్పి గాథా వుత్తత్థా హోతి.

అథ భగవా బ్రహ్మునా ధమ్మదేసనత్థాయ ఆయాచితో సత్తేసు కారుఞ్ఞతం ఉప్పాదేత్వా ధమ్మం దేసేతుకామో మహాబ్రహ్మానం గాథాయ అజ్ఝభాసి –

“అపారుతా తేసం అమతస్స ద్వారా, యే సోతవన్తో పముఞ్చన్తు సద్ధం;

విహింససఞ్ఞీ పగుణం న భాసిం, ధమ్మం పణీతం మనుజేసు బ్రహ్మే"తి. (మ. ని. ౧.౨౮౩; దీ. ని. ౨.౭౧; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౯);

అథ ఖో **బ్రహ్మా సహమ్పతి** "కతావకాసో ఖోమ్హి భగవతా ధమ్మదేసనాయా"తి ఞత్వా దసనఖసమోధానసముజ్జలం అఞ్జలిం సిరసి కత్వా భగవన్తం అభివాదేత్వా పదక్ఖిణం కత్వా బ్రహ్మగణపరివుతో పక్కామి. అథ సత్థా తస్స బ్రహ్మునో పటిఞ్ఞం దత్వా – "కస్స ను ఖో అహం పఠమం ధమ్మం దేసేయ్య"న్తి (మ. ని. ౧.౨౮౩; మహావ. ౧౦) చిన్తేన్తో – "ఆళారో పణ్డితో సో ఇమం ధమ్మం ఖిప్పం ఆజానిస్సతీ"తి చిత్తం ఉప్పాదేత్వా పున ఓలోకేన్తో తస్స సత్తాహం కాలఙ్కతభావం ఞత్వా ఉదకస్స చ అభిదోసకాలఙ్కతభావం ఞత్వా పున – "కహం ను ఖో ఏతరహి పఞ్చవగ్గియా భిక్ఖూ విహరన్తీ"తి పఞ్చవగ్గియే ఆవజ్జేన్తో "బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే"తి ఞత్వా ఆసాళ్హియం పభాతాయ రత్తియా కాలస్సేవ పత్తచీవరమాదాయ అట్ఠారసయోజనికం మగ్గం పటిపన్నో అన్తరామగ్గే **ఉపకం** నామ ఆజీవకం దిస్వా తస్స అత్తనో బుద్ధభావమావికత్వా తందివసమేవ సాయన్హసమయే ఇసిపతనమగమాసి. తత్థ పఞ్చవగ్గియానం అత్తనో బుద్ధభావం పకాసేత్వా పఞ్ఞత్తవరబుద్ధాసనగతో పఞ్చవగ్గియే భిక్ఖూ ఆమన్తేత్వా **ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తం** (సం. ని. ౫.౧౦౮౧; మహావ. ౧౩ ఆదయో; పటి. మ. ౨.౩౦) దేసేసి.

తేసు అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞత్థేరో దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేత్వా సుత్తపరియోసానే అట్ఠారసహి బ్రహ్మకోటీహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాసి. సత్థా తత్థేవ వస్సం ఉపగన్త్వా పునదివసే వప్పత్థేరం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాపేసి. ఏతేనేవ ఉపాయేన సబ్బే తే సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాపేత్వా పున పఞ్చమియం పక్ఖస్స పఞ్చపి తే థేరే సన్నిపాతేత్వా **అనత్తలక్ఖణసుత్తన్తం** (సం. ని. ౩.౫౯; మహావ. ౨౦ ఆదయో) దేసేసి, దేసనాపరియోసానే పఞ్చపి థేరా అరహత్తే పతిట్ఠహింసు.

అథ సత్థా తత్థేవ **యసస్స** కులపుత్తస్స ఉపనిస్సయం దిస్వా గేహం పహాయ నిక్ఖన్తం దిస్వా – "ఏహి యసా"తి (మహావ. ౨౬) పక్కోసిత్వా తస్మిఞ్ఞేవ రత్తిభాగే సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాపేత్వా పునదివసే అరహత్తే చ పతిట్ఠాపేత్వా అపరేపి తస్స సహాయకే **చతుపణ్ణాసజనే** ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా అరహత్తే పతిట్ఠాపేసి. ఏవం లోకే ఏకసట్ఠియా అరహన్తేసు జాతేసు సత్థా వుట్ఠవస్సో పవారేత్వా భిక్ఖూ ఆమన్తేత్వా ఏతదవోచ –

"పరత్థం చత్తనో అత్థం, కరోన్తా పథవిం ఇమం;
బ్యాహరన్తా మనుస్సానం, ధమ్మం చరథ భిక్ఖవో.

"విహరథ వివిత్తేసు, పబ్బతేసు వనేసు చ;
పకాసయన్తా సద్ధమ్మం, లోకస్స సతతం మమ.

"కరోన్తా ధమ్మదూతేయ్యం, విఖ్యాపయథ భిక్ఖవో;
సన్తి అత్థాయ సత్తానం, సుబ్బతా వచనం మమ.

"సబ్బం పిదహథ ద్వారం, అపాయానమనాసవా;
సగ్గమోక్ఖస్స మగ్గస్స, ద్వారం వివరథాసమా.

“దేసనాపటిపత్తీహి, కరుణాదిగుణాలయా;
బుద్ధిం సద్ధఞ్చ లోకస్స, అభివడ్ఢేథ సబ్బసో.

“గిహీనముపకరోన్తానం, నిచ్చమామిసదానతో;
కరోథ ధమ్మదానేన, తేసం పచ్చూపకారకం.

“సముస్సయథ సద్ధమ్మం, దేసయన్తా ఇసిద్ధజం;
కతకత్తబ్బకమ్మన్తా, పరత్థం పటిపజ్జథా”తి.

ఏవఞ్చ పన వత్వా భగవా తే భిక్ఖూ దిసాసు విస్సజ్జేత్వా సయం ఉరువేలం గచ్ఛన్తో అన్తరామగ్గే కప్పాసికవనసణ్డే **తింస భద్దవగ్గియకుమారే** వినేసి. తేసు యో సబ్బపచ్ఛిమకో, సో సోతాపన్నో, సబ్బసేట్ఠో అనాగామీ, ఏకోపి అరహా వా పుథుజ్జనో వా నాహోసి. తేపి సబ్బే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా దిసాసు పేసేత్వా సయం ఉరువేలం గన్త్వా అడ్ఢుడ్ఢాని పాటిహారియసహస్సాని దస్సేత్వా ఉరువేలకస్సపాదయో సహస్సజటిలపరివారే **తేభాతికజటిలే** దమేత్వా ఏహిభిక్ఖుభావేన పబ్బాజేత్వా గయాసీసే నిసీదాపేత్వా **ఆదిత్తపరియాయదేసనాయ** (సం॰ ని॰ ౪.౨౮; మహావ॰ ౫౪) అరహత్తే పతిట్ఠాపేత్వా తేన అరహన్తసహస్సేన భగవా పరివుతో “బిమ్బిసారస్స రఞ్ఞో పటిఞ్ఞం మోచేస్సామీ”తి రాజగహనగరూపచారే లట్ఠివనుయ్యానం నామ అగమాసి. తతో ఉయ్యానపాలకో రఞ్ఞో ఆరోచేసి. రాజా – “సత్థా ఆగతో”తి సుత్వా ద్వాదసనహుతేహి బ్రాహ్మణగహపతికేహి పరివుతో దసబలం ఘనవివరగతమివ దివసకరం వనవివరగతం మునివరదివసకరం ఉపసఙ్కమిత్వా చక్కాలఙ్కతతలేసు జలజామలావికలకమలకోమలేసు దసబలస్స పాదేసు మకుటమణిజుతివిసరవిజ్జోతినా సిరసా నిపతిత్వా ఏకమన్తం నిసీది సద్ధిం పరిసాయ.

అథ ఖో తేసం బ్రాహ్మణగహపతికానం ఏతదహోసి – “కిం ను ఖో మహాసమణో ఉరువేలకస్సపే బ్రహ్మచరియం చరతి, ఉదాహు ఉరువేలకస్సపో మహాసమణే”తి? అథ ఖో భగవా తేసం చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయ థేరం గాథాయ అజ్ఝభాసి –

“కిమేవ దిస్వా ఉరువేలవాసి, పహాసి అగ్గిం కిసకోవదానో;
పుచ్ఛామి తం కస్సప ఏతమత్థం, కథం పహీనం తవ అగ్గిహుత్త”న్తి. (మహావ॰ ౫౫);

థేరో భగవతో అధిప్పాయం విదిత్వా –

“రూపే చ సద్దే చ అథో రసే చ, కామిత్థియో చాభివదన్తి యఞ్ఞా;
ఏతం మలన్తి ఉపధీసు ఞత్వా, తస్మా న యిట్ఠే న హుతే అరఞ్జి”న్తి. (మహావ॰ ౫౫) –

ఇమం గాథం వత్వా అత్తనో సావకభావప్పకాసనత్థం తథాగతస్స పాదేసు సిరసా నిపతిత్వా – “సత్థా మే, భన్తే, భగవా, సావకోహమస్మీ”తి వత్వా ఏకతాలద్వితాల…పే॰… సత్తతాలప్పమాణం వేహాసం సత్తక్ఖత్తుం అబ్భుగ్గన్త్వా పాటిహారియం కత్వా ఆకాసతో ఓరుయ్హ భగవన్తం వన్దిత్వా ఏకమన్తం నిసీది.

అథ ఖో మహాజనో తస్స తం పాటిహారియం దిస్వా – “అహో మహానుభావా బుద్ధా నామ, ఏవం థామగతదిట్ఠికో అత్తానం ‘అరహా అహ’న్తి మఞ్ఞమానో ఉరువేలకస్సపోపి దిట్ఠిజాలం భిన్దిత్వా తథాగతేన దమితో”తి దసబలస్స గుణకథం కథేసి. తం సుత్వా సత్థా – “నాహమిదానియేవ ఇమం ఉరువేలకస్సపం దమేమి, అతీతేపి ఏస మయా దమితోయేవా”తి ఆహ. అథ ఖో సో మహాజనో ఉట్ఠాయాసనా భగవన్తం వన్దిత్వా సిరసి అఞ్జలిం పగ్గహేత్వా ఏవమాహ – “భన్తే, ఇదాని అమ్హేహి ఏస దమితో దిట్ఠో, కథం పనేస అతీతే భగవతా దమితో”తి. తతో సత్థా తేన మహాజనేన యాచితో భవన్తరేన పటిచ్ఛన్నం **మహానారదకస్సపజాతకం** (జా. ౨.౨౨.౧౧౫౩) కథేత్వా చత్తారి అరియసచ్చాని పకాసేసి. తతో సత్థు ధమ్మకథం సుత్వా రాజా బిమ్బిసారో ఏకాదసనహుతేహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాసి, ఏకనహుతం ఉపాసకత్తం పటివేదేసి. రాజా సరణం గన్త్వా స్వాతనాయ భగవన్తం సద్ధిం భిక్ఖుసఙ్ఘేన నిమన్తేత్వా భగవన్తం తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా వన్దిత్వా పక్కామి.

పునదివసే భగవా భిక్ఖుసహస్సపరివుతో మరుగణపరివుతో వియ దససతనయనో దేవరాజా, బ్రహ్మగణపరివుతో వియ మహాబ్రహ్మా రాజగహం పావిసి. రాజా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స దానం దత్వా భోజనపరియోసానే భగవన్తం ఏతదవోచ – “అహం, భన్తే, తీణి రతనాని వినా వసితుం న సక్ఖిస్సామి, వేలాయ వా అవేలాయ వా భగవతో సన్తికం ఆగమిస్సామి, లట్ఠివనం నామ అతిదూరే, ఇదం పన అమ్హాకం వేళువనం నామ ఉయ్యానం పవివేకకామానం నాతిదూరం నచ్చాసన్నం గమనాగమనసమ్పన్నం నిజ్జనసమ్బాధం పవివేకసుఖం ఛాయూదకసమ్పన్నం సీతలసిలాతలసమలఙ్కతం పరమరమణీయభూమిభాగం సురభికుసుమతరువరనిరన్తరం రమణీయపాసాదహమ్మియవిమానవిహారడ్ఢయోగమణ్డపాదిపటిమణ్డితం. ఇదం మే, భన్తే, భగవా పటిగ్గణ్హాతు నవతపనఙ్గారసఙ్కాసేన సువణ్ణభిఙ్గారేన సురభికుసుమవాసితం మణివణ్ణఉదకం గహేత్వా వేళువనారామం పరిచ్చజన్తో దసబలస్స హత్థే ఉదకం పాతేసి. తస్మిం ఆరామపటిగ్గహణే “బుద్ధసాసనస్స మూలాని ఓతిణ్ణానీ”తి పీతివసం గతా నచ్చన్తీ వియ అయం మహాపథవీ కమ్పి. జమ్బుదీపే పన ఠపేత్వా వేళువనమహావిహారం అఞ్ఞం పథవిం కమ్పేత్వా గహితసేనాసనం నామ నత్థి. అథ సత్థా వేళువనారామం పటిగ్గహేత్వా రఞ్ఞో విహారదానానుమోదనమకాసి –

“ఆవాసదానస్స పనానిసంసం, కో నామ వత్తుం, పురిసో సమత్థో;
అఞ్ఞత్ర బుద్ధా పన లోకనాథా, యుత్తో ముఖానం నహుతేన చాపి.

“ఆయుఞ్చ వణ్ణఞ్చ సుఖం బలఞ్చ, వరం పసత్థం పటిభానమేవ;
దదాతి నామాతి పవుచ్చతే సో, యో దేతి సఙ్ఘస్స నరో విహారం.

“దాతా నివాసస్స నివారణస్స, సీతాదినో జీవితుపద్దవస్స;
పాలేతి ఆయుం పన తస్స యస్మా, ఆయుప్పదో హోతి తమాహు సన్తో.

“అచ్చుణ్హసీతే వసతో నివాసే, బలఞ్చ వణ్ణో పటిభా న హోతి;
తస్మా హి సో దేతి విహారదాతా, బలఞ్చ వణ్ణం పటిభానమేవ.

“దుక్ఖస్స సీతుణ్హసరీసపా చ, వాతాతపాదిప్పభవస్స లోకే;
నివారణా నేకవిధస్స నిచ్చం, సుఖప్పదో హోతి విహారదాతా.

“సీతుణ్హవాతాతపడంసవుట్ఠి , సరీసపావాళమిగాదిదుక్ఖం;
యస్మా నివారేతి విహారదాతా, తస్మా సుఖం విన్దతి సో పరత్థ.

“పసన్నచిత్తో భవభోగహేతుం, మనోభిరామం ముదితో విహారం;
యో దేతి సీలాదిగుణోదితానం, సబ్బం దదో నామ పవుచ్చతే సో.

“పహాయ మచ్ఛేరమలం సలోభం, గుణాలయానం నిలయం దదాతి;
ఖిత్తోవ సో తత్థ పరేహి సగ్గే, యథాభతం జాయతి వీతసోకో.

“వరే చారురూపే విహారే ఉళారే, నరో కారయే వాసయే తత్థ భిక్ఖూ;
దదేయ్యన్నపానఞ్చ వత్థఞ్చ నేసం, పసన్నేన చిత్తేన సక్కచ్చ నిచ్చం.

“తస్మా మహారాజ భవేసు భోగే, మనోరమే పచ్చనుభుయ్య భియ్యో;
విహారదానస్స ఫలేన సన్తం, సుఖం అసోకం అధిగచ్ఛ పచ్ఛా”తి.

ఇచ్చేవం మునిరాజా నరరాజస్స బిమ్బిసారస్స విహారదానానుమోదనం కత్వా ఉట్ఠాయాసనా భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో పరమదస్సనీయాయ అత్తనో సరీరప్పభాయ సువణ్ణరససేకపిఞ్ఛరాని వియ నగరవనవిమానాదీని కురుమానో అనోపమాయ బుద్ధలీళాయ అనన్తాయ బుద్ధసిరియా వేళువనమహావిహారమేవ పావిసీతి.

“అకీళనే వేళువనే విహారే, తథాగతో తత్థ మనోభిరామే;
నానావిహారేన విహాసి ధీరో, వేనేయ్యకానం సముదిక్ఖమానో”.

అథేవం భగవతి తస్మిం విహరన్తే **సుద్ధోదన**మహారాజా “పుత్తో మే ఛబ్బస్సాని దుక్కరకారికం కత్వా పరమాభిసమ్బోధిం పత్వా పవత్తితవరధమ్మచక్కో రాజగహం పత్వా వేళువనమహావిహారే విహరతీ”తి సుత్వా అఞ్ఞతరం మహామచ్చం ఆమన్తేసి – “ఏహి, భణే, పురిససహస్సపరివారో రాజగహం గన్త్వా మమ వచనేన ‘పితా వో సుద్ధోదనమహారాజా తం దట్ఠుకామో’తి వత్వా పుత్తం మే గణ్హిత్వా ఏహీ”తి. సో “సాధు, దేవా”తి రఞ్ఞో పటిస్సుణిత్వా పురిససహస్సపరివారో సట్ఠియోజనమగ్గం గన్త్వా ధమ్మదేసనవేలాయ విహారం పావిసి. సో “తిట్ఠతు తావ రఞ్ఞా పహితసాసన”న్తి పరిసపరియన్తే ఠితో సత్థు ధమ్మదేసనం సుత్వా యథాఠితోవ సద్ధిం పురిససహస్సేన అరహత్తం పత్వా పబ్బజ్జం యాచి. భగవా – “ఏథ, భిక్ఖవో”తి హత్థం పసారేసి. తే సబ్బే తఙ్ఖణఞ్ఞేవ ఇద్ధిమయపత్తచీవరధరా వస్ససట్ఠికత్థేరా వియ ఆకప్పసమ్పన్నా హుత్వా భగవన్తం పరివారేసుం. రాజా “నేవ గతో ఆగచ్ఛతి, న చ సాసనం సుయ్యతీ”తి చిన్తేత్వా తేనేవ నీహారేన నవక్ఖత్తుం అమచ్చే పేసేసి. తేసు నవసు పురిససహస్సేసు ఏకోపి రఞ్ఞో నారోచేసి, న సాసనం వా పహిణి. సబ్బే అరహత్తం పత్వావ పబ్బజింసు.

అథ రాజా చిన్తేసి – “కో ను ఖో మమ వచనం కరిస్సతీ”తి సబ్బరాజబలం ఓలోకేన్తో **ఉదాయిం** అద్దస. సో కిర రఞ్ఞో సబ్బత్థసాధకో అమచ్చో అబ్భన్తరికో అతివిస్సాసికో బోధిసత్తేన సద్ధిం ఏకదివసేయేవ జాతో సహపంసుకీళితో సహాయో. అథ నం రాజా ఆమన్తేసి – “తాత ఉదాయి, అహం మమ పుత్తం దట్ఠుకామో నవపురిససహస్సాని పేసేసిం, ఏకపురిసోపి ఆగన్త్వా సాసనమత్తమ్పి ఆరోచేతా నత్థి, దుజ్జానో ఖో పన మే జీవితన్తరాయో, అహం జీవమానోవ పుత్తం దట్ఠుమిచ్ఛామి. సక్ఖిస్ససి

మే పుత్తం దస్సేతు”న్తి? సో “సక్ఖిస్సామి, దేవ, సచే పబ్బజితుం లభిస్సామీ”తి ఆహ. “తాత, త్వం పబ్బజిత్వా వా అపబ్బజిత్వా వా మయ్హం పుత్తం దస్సేహీ”తి. సో “సాధు, దేవా”తి రఞ్ఞో సాసనం ఆదాయ రాజగహం గన్త్వా సత్థు ధమ్మదేసనం సుత్వా సద్ధిం పురిససహస్సేన అరహత్తం పత్వా ఏహిభిక్ఖుభావే పతిట్ఠాయ ఫగ్గునీపుణ్ణమాసియం చిన్తేసి – “అతిక్కన్తో హేమన్తో, వసన్తసమయో అనుప్పత్తో, సుపుప్ఫితా వనసణ్డా, పటిపజ్జనక్ఖమో మగ్గో, కాలో దసబలస్స ఞాతిసఙ్గహం కాతు”న్తి చిన్తేత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా సట్ఠిమత్తాహి గాథాహి భగవతో కులనగరం గమనత్థాయ గమనవణ్ణం వణ్ణేసి –

“అఙ్గారినో దాని దుమా భదన్తే, ఫలేసినో ఛదనం విప్పహాయ;
తే అచ్చిమన్తోవ పభాసయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“దుమా విచిత్తా సువిరాజమానా, రత్తఙ్కురేహేవ చ పల్లవేహి;
రతనుజ్జలమణ్డపసన్నిభాసా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుపుప్ఫితగ్గా కుసుమేహి భూసితా, మనుఞ్ఞభూతా సుచిసాధుగన్ధా;
రుక్ఖా విరోచన్తి ఉభోసు పస్సేసు, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“ఫలేహినేకేహి సమిద్ధిభూతా, విచిత్తరుక్ఖా ఉభతోవకాసే;
ఖుద్దం పిపాసమ్పి వినోదయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్తమాలా సుచిపల్లవేహి, సుసజ్జితా మోరకలాపసన్నిభా;
రుక్ఖా విరోచన్తి ఉభోసు పస్సేసు, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విరోచమానా ఫలపల్లవేహి, సుసజ్జితా వాసనివాసభూతా;
తోసేన్తి అద్ధానకిలన్తసత్తే, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుఫుల్లితగ్గా వనగుమ్బనిస్సితా, లతా అనేకా సువిరాజమానా;
తోసేన్తి సత్తే మణిమణ్డపావ, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“లతా అనేకా దుమనిస్సితావ, పియేహి సద్ధిం సహితా వధూవ;
పలోభయన్తీ హి సుగన్ధగన్ధా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్తనీలాదిమనుఞ్ఞవణ్ణా , దిజా సమన్తా అభికూజమానా;
తోసేన్తి మఞ్జుస్సరతా రతీహి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“మిగా చ నానా సువిరాజమానా, ఉత్తుఙ్గకణ్ణా చ మనుఞ్ఞనేత్తా;
దిసా సమన్తా మభిధావయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“మనుఞ్ఞభూతా చ మహీ సమన్తా, విరాజమానా హరితావ సద్దలా;

సుపుప్ఫిరుక్ఖా మోళినివలఙ్కతా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుసజ్జితా ముత్తమయావ వాలుకా, సుసణ్ఠితా చారుసుఫస్సదాతా;
విరోచయన్తేవ దిసా సమన్తా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సమం సుఫస్సం సుచిభూమిభాగం, మనుఞ్ఞపుప్ఫోదయగన్ధవాసితం;
విరాజమానం సుచిమఞ్చ సోభం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుసజ్జితం నన్దనకాననంవ, విచిత్తనానాదుమసణ్డమణ్డితం;
సుగన్ధభూతం పవనం సురమ్మం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సరా విచిత్తా వివిధా మనోరమా, సుసజ్జితా పఙ్కజపుణ్డరీకా;
పసన్నసీతోదకచారుపుణ్ణా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుఫుల్లనానావిధపఙ్కజేహి , విరాజమానా సుచిగన్ధగన్ధా;
పమోదయన్తేవ నరామరానం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుఫుల్లపఙ్కేరుహసన్నిసిన్నా, దిజా సమన్తా మభినాదయన్తా;
మోదన్తి భరియాహి సమఙ్గినో తే, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుఫుల్లపుప్ఫేహి రజం గహేత్వా, అలీ విధావన్తి వికూజమానా;
మధుమ్హి గన్ధో విదిసం పవాయతి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“అభిన్ననాదా మదవారణా చ, గిరీహి ధావన్తి చ వారిధారా;
సవన్తి నజ్జో సువిరాజితావ సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“గిరీ సమన్తావ పదిస్సమానా, మయూరగీవా ఇవ నీలవణ్ణా;
దిసా రజిన్దావ విరోచయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“మయూరసఙ్ఘా గిరిముద్ధనస్మిం, నచ్చన్తి నారీహి సమఙ్గిభూతా;
కూజన్తి నానామధురస్సరేహి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సువాదికా నేకదిజా మనుఞ్ఞా, విచిత్తపత్తేహి విరాజమానా;
గిరిమ్హి ఠత్వా అభినాదయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుఫుల్లపుప్ఫాకరమాభికిణ్ణా , సుగన్ధనానాదలలఙ్కతా చ;
గిరీ విరోచన్తి దిసా సమన్తా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“జలాసయా నేకసుగన్ధగన్ధా, సురిన్దఉయ్యానజలాసయావ;
సవన్తి నజ్జో సువిరాజమానా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్తతిత్థేహి అలఙ్కతా చ, మనుఞ్ఞనానామిగపక్ఖిపాసా;
నజ్జో విరోచన్తి సుసన్దమానా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“ఉభోసు పస్సేసు జలాసయేసు, సుపుప్ఫితా చారుసుగన్ధరుక్ఖా;
విభూసితగ్గా సురసున్దరీ చ, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుగన్ధనానాదుమజాలకిణ్ణం , వనం విచిత్తం సురనన్దనంవ;
మనోభిరామం సతతం గతీనం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సమ్పన్ననానాసుచిఅన్నపానా, సబ్యఞ్జనా సాదురసేన యుత్తా;
పథేసు గామే సులభా మనుఞ్ఞా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విరాజితా ఆసి మహీ సమన్తా, విచిత్తవణ్ణా కుసుమాసనస్స;
రత్తిన్దగోపేహి అలఙ్కతావ సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విసుద్ధసద్ధాదిగుణేహి యుత్తా, సమ్బుద్ధరాజం అభిపత్థయన్తా;
బహూహి తత్థేవ జనా సమన్తా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్రఆరామసుపోక్ఖరఞ్ఞో, విచిత్రనానాపదుమేహి ఛన్నా;
భిసేహి ఖీరంవ రసం పవాయతి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్రనీలచ్ఛదనేనలఙ్కతా, మనుఞ్ఞరుక్ఖా ఉభతోవకాసే;
సముగ్గతా సత్తసమూహభూతా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్రనీలబ్భమివాయతం వనం, సురిన్దలోకే ఇవ నన్దనం వనం;
సబ్బోతుకం సాధుసుగన్ధపుప్ఫం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుభఙ్గసం యోజనయోజనేసు, సుభిక్ఖగామా సులభా మనుఞ్ఞా;
జనాభికిణ్ణా సులభన్నపానా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“పహూతఛాయూదకరమ్మభూతా, నివాసినం సబ్బసుఖప్పదాతా;
విసాలసాలా చ సభా చ బహూ, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్తనానాదుమసణ్డమణ్డితా, మనుఞ్ఞఉయ్యానసుపోక్ఖరఞ్ఞో;
సుమాపితా సాధుసుగన్ధగన్ధా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“వాతో ముదూసీతలసాధురూపో, నభా చ అబ్భా విగతా సమన్తా;
దిసా చ సబ్బావ విరోచయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“పథే రజోనుగ్గమనత్థమేవ, రత్తిం పవస్సన్తి చ మన్దవుట్ఠీ;
నభే చ సూరో ముదుకోవ తాపో, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“మదప్పబాహా మదహత్థిసఙ్ఘా, కరేణుసఙ్ఘేహి సుకీళయన్తి;
దిసా విధావన్తి చ గజ్జయన్తా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“వనం సునీలం అభిదస్సనీయం, నీలబ్భకూటం ఇవ రమ్మభూతం;
విలోకితానం అతివిమ్హనీయం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విసుద్ధమబ్భం గగనం సురమ్మం, మణిమయేహి సమలఙ్కతావ;
దిసా చ సబ్బా అతిరోచయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“గన్ధబ్బవిజ్జాధరకిన్నరా చ, సుగీతియన్తా మధురస్సరేన;
చరన్తి తస్మిం పవనే సురమ్మే, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“కిలేససఙ్ఘస్స భితాసకేహి, తపస్సిసఙ్ఘేహి నిసేవితం వనం;
విహారఆరామసమిద్ధిభూతం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సమిద్ధినానాఫలినో వనన్తా, అనాకులా నిచ్చమనోభిరమ్మా;
సమాధిపీతిం అభివడ్ఢయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“నిసేవితం నేకదిజేహి నిచ్చం, గామేన గామం సతతం వసన్తా;
పురే పురే గామవరా చ సన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“వత్థన్నపానం సయనాసనఞ్చ, గన్ధఞ్చ మాలఞ్చ విలేపనఞ్చ;
తహిం సమిద్ధా జనతా బహూ చ, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“పుఞ్ఞిద్ధియా సబ్బయసగ్గపత్తా, జనా చ తస్మిం సుఖితా సమిద్ధా;
పహూతభోగా వివిధా వసన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“నభే చ అబ్భా సువిసుద్ధవణ్ణా, దిసా చ చన్దో సువిరాజితోవ;
రత్తిఞ్చ వాతో ముదుసీతలో చ, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“చన్దుగ్గమే సబ్బజనా పహట్ఠా, సకఙ్గణే చిత్రకథా వదన్తా;
పియేహి సద్ధిం అభిమోదయన్తి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“చన్దస్స రంసీహి నభం విరోచి, మహీ చ సంసుద్ధమనుఞ్ఞవణ్ణా;
దిసా చ సబ్బా పరిసుద్ధరూపా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“దూరే చ దిస్వా వరచన్దరంసిం, పుప్ఫింసు పుప్ఫాని మహీతలస్మిం;
సమన్తతో గన్ధగుణద్ధికానం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“చన్దస్స రంసీహి విలిమ్పితావ, మహీ సమన్తా కుసుమేనలఙ్కతా;
విరోచి సబ్బఙ్గసుమాలినీవ, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“కుచన్తి హత్థీపి మదేన మత్తా, విచిత్తపిఞ్ఛా చ దిజా సమన్తా;
కరోన్తి నాదం పవనే సురమ్మే, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“పథఞ్చ సబ్బం పటిపజ్జనక్ఖమం, ఇద్ధఞ్చ రట్ఠం సధనం సభోగం;
సబ్బత్థుతం సబ్బసుఖప్పదానం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“వనఞ్చ సబ్బం సువిచిత్తరూపం, సుమాపితం నన్దనకాననంవ;
యతీన పీతిం సతతం జనేతి, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“అలఙ్కతం దేవపురంవ రమ్మం, కపీలవత్థుం ఇతి నామధేయ్యం;
కులనగరం ఇధ సస్సిరికం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“మనుఞ్ఞఅట్టాలవిచిత్తరూపం, సుఫుల్లపఙ్కేరుహసణ్డమణ్డితం;
విచిత్తపరిఖాహి పురం సురమ్మం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“విచిత్తపాకారఞ్చ తోరణఞ్చ, సుభఙ్గణం దేవనివాసభూతం;
మనుఞ్ఞవీథి సురలోకసన్నిభం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“అలఙ్కతా సాకియరాజపుత్తా, విరాజమానా వరభూసనేహి;
సురిన్దలోకే ఇవ దేవపుత్తా, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“సుద్ధోదనో మునివరం అభిదస్సనాయ, అమచ్చపుత్తే దసధా అపేసయి;
బలేన సద్ధిం మహతా మునిన్ద, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“నేవాగతం పస్సతి నేవ వాచం, సోకాభిభూతం నరవీరసేట్ఠం;
తోసేతుమిచ్ఛామి నరాధిపత్తం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

“తందస్సనేనబ్భుతపీతిరాసి, ఉదిక్ఖమానం ద్విపదానమిన్దం;
తోసేహి తం మునిన్ద గుణసేట్ఠం, సమయో మహావీర అఙ్గీరసానం.

"ఆసాయ కస్సతే ఖేత్తం, బీజం ఆసాయ వప్పతి;
ఆసాయ వాణిజా యన్తి, సముద్దం ధనహారకా;
యాయ ఆసాయ తిట్ఠామి, సా మే ఆసా సమిజ్ఝతు.

"నాతిసీతం నాతిఉణ్హం, నాతిదుబ్భిక్ఖఛాతకం;
సద్దలా హరితా భూమి, ఏస కాలో మహామునీ"తి.

అథ నం సత్థా – "కిం ను ఖో, ఉదాయి, గమనవణ్ణం వణ్ణేసీ"తి ఆహ. "భన్తే, తుమ్హాకం పితా సుద్ధోదనమహారాజా దట్ఠుకామో, కరోథ ఞాతకానం సఙ్గహ"న్తి ఆహ. "సాధు, ఉదాయి, కరిస్సామి ఞాతిసఙ్గహం, తేన హి భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఆరోచేహి , **గమియవత్తం** పూరేస్సన్తీ"తి ఆహ. "సాధు, భన్తే"తి థేరో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఆరోచేసి.

సత్థా అఙ్గమగధవాసీనం కులపుత్తానం దసహి సహస్సేహి, కపిలవత్థువాసీనం దసహి సహస్సేహీతి సబ్బేహేవ వీసతియా ఖీణాసవభిక్ఖుసహస్సేహి పరివుతో రాజగహా నిక్ఖమిత్వా దివసే దివసే యోజనం యోజనం గచ్ఛన్తో ద్వీహి మాసేహి కపిలవత్థుపురం సమ్పాపుణి. సాకియాపి అనుప్పత్తేయేవ భగవతి – "అమ్హాకం ఞాతిసేట్ఠం పస్సిస్సామా"తి భగవతో వసనట్ఠానం వీమంసమానా "నిగ్రోధసక్కస్సారామో రమణీయో"తి సల్లక్ఖేత్వా సబ్బం పటిజగ్గనవిధిం కారేత్వా గన్ధపుప్ఫహత్థా పచ్చుగ్గమనం కరోన్తా సబ్బాలఙ్కారేహి సమలఙ్కతగత్తా గన్ధపుప్ఫచుణ్ణాదీహి పూజయమానా భగవన్తం పురక్ఖత్వా నిగ్రోధారామమేవ అగమంసు.

తత్ర భగవా వీసతియా ఖీణాసవసహస్సేహి పరివుతో పఞ్ఞత్తవరబుద్ధాసనే నిసీది. సాకియా పన మానజాతికా మానత్థద్ధా, "సిద్ధత్థకుమారో అమ్హేహి దహరతరో, అమ్హాకం కనిట్ఠో భాతా, పుత్తో, భాగినేయ్యో, నత్తా"తి చిన్తేత్వా దహరదహరే రాజకుమారే ఆహంసు – "తుమ్హే వన్దథ, మయం తుమ్హాకం పిట్ఠితో పిట్ఠితో నిసీదిస్సామా"తి. తేస్వేవం నిసిన్నేసు భగవా తేసం అజ్ఝాసయం ఓలోకేత్వా – "ఇమే ఞాతకా అత్తనో మోఘజిణ్ణభావేన న మం వన్దన్తి, న పనేతే జానన్తి 'బుద్ధో నామ కీదిసో, బుద్ధబలం నామ కీదిస'న్తి వా, 'బుద్ధో నామ ఏదిసో, బుద్ధబలం నామ ఏదిస'న్తి వా, హన్దాహం అత్తనో బుద్ధబలం ఇద్ధిబలఞ్చ దస్సేన్తో పాటిహారియఞ్చ కరేయ్యం, ఆకాసే దససహస్సచక్కవాళవిత్థతం సబ్బరతనమయం చఙ్కమం మాపేత్వా తత్థ చఙ్కమన్తో మహాజనస్స అజ్ఝాసయం ఓలోకేత్వా ధమ్మం దేసేయ్య"న్తి చిన్తేసి. తేన వుత్తం సఙ్గీతికారకేహి భగవతో పరివితక్కదస్సనత్థం –

౩. "న హేతే జానన్తి సదేవమానుసా, బుద్ధో అయం కీదిసకో నరుత్తమో;
ఇద్ధిబలం పఞ్ఞాబలఞ్చ కీదిసం, బుద్ధబలం లోకహితస్స కీదిసం.

౪. "న హేతే జానన్తి సదేవమానుసా, బుద్ధో అయం ఏదిసకో నరుత్తమో;
ఇద్ధిబలం పఞ్ఞాబలఞ్చ ఏదిసం, బుద్ధబలం లోకహితస్స ఏదిసం.

౫. "హన్దాహం దస్సయిస్సామి, బుద్ధబలమనుత్తరం;
చఙ్కమం మాపయిస్సామి, నభే రతనమణ్డిత"న్తి.

తత్థ **న హేతే జానన్తీ**తి న హి ఏతే జానన్తి. **న**-కారో పటిసేధత్థో. **హి**-కారో కారణత్థే నిపాతో. యస్మా పనేతే మమ ఞాతిఆదయో దేవమనుస్సా మయా బుద్ధబలే చ ఇద్ధిబలే చ అనావికతే న జానన్తి "ఏదిసో బుద్ధో, ఏదిసం ఇద్ధిబల"న్తి, తస్మా అహం మమ బుద్ధబలఞ్చ ఇద్ధిబలఞ్చ దస్సేయ్యన్తి అత్థో. **సదేవమానుసా**తి ఏత్థ దేవాతి ఉపపత్తిదేవా అధిప్పేతా. సహ దేవేహీతి సదేవా. కే తే? మానుసా, సదేవా ఏవ మానుసా సదేవమానుసా. అథ వా **దేవో**తి సమ్ముతిదేవో, సుద్ధోదనో రాజా అధిప్పేతో. సహ దేవేన రఞ్ఞా సుద్ధోదనేనాతి సదేవా. **మానుసా**తి ఞాతిమానుసా, సదేవా ససుద్ధోదనా మానుసా సదేవమానుసా సరాజానో వా ఏతే మమ ఞాతిమానుసా మమ బలం న విజానన్తీతి అత్థో. సేసదేవాపి సఙ్గహం గచ్ఛన్తియేవ. సబ్బేపి దేవా దేవనట్ఠేన "దేవా"తి వుచ్చన్తి. దేవనం నామ ధాతుఅత్థో కీళాది. అథ వా దేవా చ మానుసా చ దేవమానుసా, సహ దేవమానుసేహి సదేవమానుసా. కే తే? లోకాతి వచనసేసో దట్ఠబ్బో. **బుద్ధో**తి చతుసచ్చధమ్మే బుద్ధో అనుబుద్ధోతి బుద్ధో. యథాహ –

"అభిఞ్ఞేయ్యం అభిఞ్ఞాతం, భావేతబ్బఞ్చ భావితం;

పహాతబ్బం పహీనం మే, తస్మా బుద్ధోస్మి బ్రాహ్మణా"తి. (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౯; సు॰ ని॰ ౫౬౩);

ఇధ పన కత్తుకారకే బుద్ధసద్దసిద్ధి దట్ఠబ్బా. అధిగతవిసేసేహి దేవమనుస్సేహి "సమ్మాసమ్బుద్ధో వత సో భగవా"తి ఏవం బుద్ధత్తా ఞాతత్తా బుద్ధో. ఇధ కమ్మకారకే బుద్ధసద్దసిద్ధి దట్ఠబ్బా. బుద్ధమస్స అత్థీతి వా బుద్ధో, బుద్ధవన్తోతి అత్థో. తం సబ్బం సద్దసత్థానుసారేన వేదితబ్బం. **కీదిసకో**తి కీదిసో కింసరిక్ఖకో కింసదిసో కింవణ్ణో కింసణ్ఠానో దీఘో వా రస్సో వాతి అత్థో.

నరుత్తమోతి నరానం నరేసు వా ఉత్తమో పవరో సేట్ఠోతి నరుత్తమో. **ఇద్ధిబల**న్తి ఏత్థ ఇజ్ఝనం ఇద్ధి నిప్ఫత్తిఅత్థేన పటిలాభట్ఠేన చ ఇద్ధి. అథ వా ఇజ్ఝన్తి తాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇద్ధి. సా పన దసవిధా హోతి. యథాహ –

"ఇద్ధియోతి దస ఇద్ధియో. కతమా దస? అధిట్ఠానా ఇద్ధి, వికుబ్బనా ఇద్ధి, మనోమయా ఇద్ధి, ఞాణవిప్ఫారా ఇద్ధి, సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి, అరియా ఇద్ధి, కమ్మవిపాకజా ఇద్ధి, పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి, విజ్జామయా ఇద్ధి, తత్థ తత్థ సమ్మాపయోగపచ్చయా ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౦).

తాసం ఇదం నానత్తం – పకతియా ఏకో బహుకం ఆవజ్జేతి, సతం వా సహస్సం వా ఆవజ్జిత్వా ఞాణేన అధిట్ఠాతి "బహుకో హోమీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౦) ఏవం విభజిత్వా దస్సితా ఇద్ధి అధిట్ఠానవసేన నిప్ఫన్నత్తా **అధిట్ఠానా ఇద్ధి** నామ. తస్సాయమత్థో – అభిఞ్ఞాపాదకం చతుత్థజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ సచే సతం ఇచ్ఛతి "సతం హోమి, సతం హోమీ"తి కామావచరపరికమ్మచిత్తేహి పరికమ్మం కత్వా పున అభిఞ్ఞాపాదకం ఝానం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ పున ఆవజ్జిత్వా అధిట్ఠాతి, అధిట్ఠానచిత్తేన సహేవ సతం హోతి. సహస్సాదీసుపి ఏసేవ నయో.

తత్థ పాదకజ్ఝానచిత్తం నిమిత్తారమ్మణం పరికమ్మచిత్తాని సతారమ్మణాని వా సహస్సాదీసు అఞ్ఞతరారమ్మణాని వా, తాని చ ఖో వణ్ణవసేన, నో పణ్ణత్తివసేన. అధిట్ఠానచిత్తమ్పి సతారమ్మణమేవ, తం పన అప్పనాచిత్తం వియ గోత్రభుఅనన్తరమేవ ఉప్పజ్జతి రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికం . సో పన పకతివణ్ణం విజహిత్వా కుమారవణ్ణం వా దస్సేతి

నాగవణ్ణం వా దస్సేతి. సుపణ్ణవణ్ణం వా…పే… వివిధమ్పి సేనాబ్యూహం వా దస్సేతీతి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౩) ఏవం ఆగతా ఇద్ధి పకతివణ్ణవిజహనవికారవసేన పవత్తత్తా **వికుబ్బనిద్ధి** నామ.

“ఇధ భిక్ఖు ఇమమ్హా కాయా అఞ్ఞం కాయం అభినిమ్మినాతి రూపిం మనోమయం సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గిం అహీనిన్ద్రియ”న్తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౪) ఇమినా నయేన ఆగతా ఇద్ధి సరీరస్సేవ అబ్భన్తరే అఞ్ఞస్స మనోమయస్స సరీరస్స నిప్ఫత్తివసేన పవత్తత్తా **మనోమయిద్ధి** నామ.

ఞాణుప్పత్తితో పుబ్బే వా పచ్ఛా వా తఙ్ఖణే వా తేన అత్తభావేన పటిలభితబ్బఅరహత్తఞాణానుభావేన నిబ్బత్తో విసేసో **ఞాణవిప్ఫారో ఇద్ధి** నామ. ఆయస్మతో బాకులస్స చ ఆయస్మతో సంకిచ్చస్స చ ఞాణవిప్ఫారా ఇద్ధి, తేసం వత్థు చేత్థ కథేతబ్బం (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౨౬).

సమాధితో పుబ్బే వా పచ్ఛా వా తఙ్ఖణే వా సమథానుభావేన నిబ్బత్తో విసేసో **సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి** నామ. ఆయస్మతో సారిపుత్తస్స సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి (ఉదా॰ ౩౪), ఆయస్మతో సఞ్జీవస్స సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి (మ॰ ని॰ ౧.౫౦౭), ఆయస్మతో ఖాణుకోణ్డఞ్ఞస్స సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.ఖాణుకోణ్డఞ్ఞత్థేరవత్థు), ఉత్తరాయ ఉపాసికాయ సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.ఉత్తరాఉపాసికావత్థు; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౬౨), సామావతియా ఉపాసికాయ సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధీతి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.సామావతీవత్థు; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౬౦-౨౬౧) తేసం వత్థూనేత్థ కథేతబ్బాని, గన్థవిత్థారదోసపరిహారత్థం పన మయా న విత్థారితాని.

కతమా అరియా ఇద్ధి? ఇధ భిక్ఖు సచే ఆకఙ్ఖతి “పటిక్కూలే అప్పటిక్కూలసఞ్ఞీ విహరేయ్య”న్తి అప్పటిక్కూలసఞ్ఞీ తత్థ విహరతి, సచే ఆకఙ్ఖతి “అప్పటిక్కూలే పటిక్కూలసఞ్ఞీ విహరేయ్య”న్తి పటిక్కూలసఞ్ఞీ తత్థ విహరతి…పే… ఉపేక్ఖకో తత్థ విహరతి సతో సమ్పజానోతి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౭). అయఞ్హి చేతోవసిప్పత్తానం అరియానంయేవ సమ్భవతో **అరియా ఇద్ధి** నామ.

కతమా కమ్మవిపాకజా ఇద్ధి? సబ్బేసం పక్ఖీనం సబ్బేసం దేవానం పఠమకప్పికానం మనుస్సానం ఏకచ్చానఞ్చ వినిపాతికానం వేహాసగమనాదికా **కమ్మవిపాకజా ఇద్ధి** నామ. కతమా పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి? రాజా చక్కవత్తీ వేహాసం గచ్ఛతి సద్ధిం చతురఙ్గినియా సేనాయ. జటిలకస్స గహపతిస్స అసీతిహత్థో సువణ్ణపబ్బతో నిబ్బత్తి. అయం **పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి** నామ. ఘోసకస్స గహపతినో (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.కుమ్భఘోసకసేట్ఠివత్థు) సత్తసు ఠానేసు మారణత్థాయ ఉపక్కమే కతేపి అరోగభావో **పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి**. మేణ్డకసేట్ఠిస్స (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.మేణ్డకసేట్ఠివత్థు) అట్ఠకరీసమత్తే పదేసే సత్తరతనమయానం మేణ్డకానం పాతుభావో **పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి**.

కతమా విజ్జామయా ఇద్ధి? విజ్జాధరా విజ్జం పరిజప్పిత్వా వేహాసం గచ్ఛన్తి, ఆకాసే అన్తలిక్ఖే హత్థిమ్పి దస్సేన్తి…పే… వివిధమ్పి సేనాబ్యూహం దస్సేన్తీతి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౮). ఆదినయప్పవత్తా **విజ్జామయా ఇద్ధి** నామ. తం తం కమ్మం కత్వా నిబ్బత్తో విసేసో ‘సమ్మాపయోగపచ్చయా ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధీ’తి అయం **తత్థ తత్థ సమ్మాపయోగపచ్చయా ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధి**

నామ. ఇమిస్సా దసవిధాయ ఇద్ధియా బలం ఇద్ధిబలం నామ, ఇదం మయ్హం ఇద్ధిబలం న జానన్తీతి అత్థో (విసుద్ధి॰ ౨.౩౭౫ ఆదయో).

పఞ్ఞాబలన్తి సబ్బలోకియలోకుత్తరగుణవిసేసదాయకం అరహత్తమగ్గపఞ్ఞాబలం అధిప్పేతం, తమ్పి ఏతే న జానన్తి. కేచి "ఛన్నం అసాధారణఞాణానమేతం అధివచనం పఞ్ఞాబల"న్తి వదన్తి. **బుద్ధబల**న్తి ఏత్థ బుద్ధబలం నామ బుద్ధానుభావో, దసబలఞాణాని వా. తత్థ దసబలఞాణాని నామ ఠానాట్ఠానఞాణం, అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నకమ్మవిపాకజాననఞాణం, సబ్బత్థగామినిపటిపదాఞాణం, అనేకధాతునానాధాతులోకజాననఞాణం, నానాధిముత్తికఞాణం, ఆసయానుసయఞాణం, ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తీనం సంకిలేసవోదానవుట్ఠానేసు యథాభూతఞాణం, పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం, చుతూపపాతఞాణం, ఆసవక్ఖయఞాణన్తి ఇమాని దస. ఇమేసం దసన్నం ఞాణానం అధివచనం బుద్ధబలన్తి. **ఏదిస**న్తి ఈదిసం, అయమేవ వా పాఠో.

హన్దాతి వవస్సగ్గత్థే నిపాతో. **అహ**న్తి అత్తానం నిద్దిసతి. కిం వుత్తం హోతి? యస్మా పనేతే మమ ఞాతకా బుద్ధబలం వా బుద్ధగుణే వా న జానన్తి, కేవలం అత్తనో మోఘజిణ్ణభావం నిస్సాయ మానవసేన సబ్బలోకజేట్ఠసేట్ఠం మం న వన్దన్తి. తస్మా తేసం మానకేతు అత్థి, తం భఞ్జిత్వా వన్దనత్థం బుద్ధబలం దస్సేయ్యన్తి వుత్తం హోతి. **దస్సయిస్సామీ**తి దస్సేయ్యం. "దస్సేస్సామీ"తి చ పాఠో, సోయేవత్థో. **బుద్ధబల**న్తి బుద్ధానుభావం, బుద్ధఞాణవిసేసం వా. **అనుత్తర**న్తి నిరుత్తరం. **చఙ్కమ**న్తి చఙ్కమితబ్బట్ఠానం వుచ్చతి. **మాపయిస్సామీ**తి మాపేయ్యం. "చఙ్కమనం మాపేస్సామీ"తి చ పాఠో, సోయేవత్థో. **నభే**తి ఆకాసే. **సబ్బరతనమణ్డిత**న్తి సబ్బేహి రతిజననట్ఠేన రతనేహి ముత్తా-మణి-వేళురియ-సఙ్ఖ-సిలా-పవాళ-రజత-సువణ్ణ-మసారగల్ల-లోహితఙ్కేహి దసహి దసహి మణ్డితో అలఙ్కతో సబ్బరతనమణ్డితో, తం సబ్బరతనమణ్డితం. "నభే రతనమణ్డిత"న్తి పఠన్తి కేచి.

అథేవం భగవతా చిన్తితమత్తే దససహస్సచక్కవాళవాసినో భుమ్మాదయో దేవా పముదితహదయా సాధుకారమదంసు. తమత్థం పకాసేన్తేహి సఙ్గీతికారకేహి –

౬. "భుమ్మా మహారాజికా తావతింసా, యామా చ దేవా తుసితా చ నిమ్మితా;
పరనిమ్మితా యేపి చ బ్రహ్మకాయికా, ఆనన్దితా విపులమకంసు ఘోస"న్తి. –

ఆదిగాథాయో ఠపితాతి వేదితబ్బా.

తత్థ **భుమ్మా**తి భుమ్మట్ఠా, పాసాణపబ్బతవనరుక్ఖాదీసు ఠితా. **మహారాజికా**తి మహారాజపక్ఖికా. భుమ్మట్ఠానం దేవతానం సద్దం సుత్వా ఆకాసట్ఠకదేవతా, తతో అబ్భవలాహకా దేవతా, తతో ఉణ్హవలాహకా దేవతా, తతో సీతవలాహకా దేవతా, తతో వస్సవలాహకా దేవతా, తతో వాతవలాహకా దేవతా, తతో చత్తారో మహారాజానో, తతో తావతింసా, తతో యామా, తతో తుసితా, తతో నిమ్మానరతీ, తతో పరనిమ్మితవసవత్తీ, తతో బ్రహ్మకాయికా, తతో బ్రహ్మపురోహితా, తతో మహాబ్రహ్మానో, తతో పరిత్తాభా, తతో అప్పమాణాభా, తతో ఆభస్సరా, తతో పరిత్తసుభా, తతో అప్పమాణసుభా, తతో సుభకిణ్హా, తతో వేహప్ఫలా, తతో అవిహా, తతో అతప్పా, తతో సుదస్సా, తతో సుదస్సీ, తతో అకనిట్ఠా దేవతా సద్దం సుత్వా మహన్తం సద్దం అకంసు. అసఞ్ఞినో చ అరూపావచరసత్తే చ ఠపేత్వా సోతాయతనపవత్తిట్ఠానే సబ్బే దేవమనుస్సనాగాదయో

పీతివసం గతహదయా ఉక్కుట్ఠిసద్దమకంసూతి అత్థో. **ఆనన్దితాతి** పముదితహదయా, సఞ్జాతపీతిసోమనస్సా హుత్వాతి అత్థో. **విపులన్తి** పుథులం.

అథ సత్థా చిన్తితసమనన్తరమేవ ఓదాతకసిణసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా – "దససు చక్కవాళసహస్సేసు ఆలోకో హోతూ"తి అధిట్ఠాసి. తేన అధిట్ఠానచిత్తేన సహేవ ఆలోకో అహోసి పథవితో పట్ఠాయ యావ అకనిట్ఠభవనా. తేన వుత్తం –

౭. "ఓభాసితా చ పథవీ సదేవకా, పుథూ చ లోకన్తరికా అసంవుతా;
తమో చ తిబ్బో విహతో తదా అహు, దిస్వాన అచ్ఛేరకం పాటిహీర"న్తి.

తత్థ **ఓభాసితాతి** పకాసితా. **పథవీతి** ఏత్థాయం పథవీ చతుబ్బిధా – కక్ఖళపథవీ, ససమ్భారపథవీ, నిమిత్తపథవీ, సమ్ముతిపథవీతి. తాసు "కతమా చావుసో, అజ్ఝత్తికా పథవీధాతు? యం అజ్ఝత్తం పచ్చత్తం కక్ఖళం ఖరిగత"న్తిఆదీసు (విభ॰ ౧౭౩) వుత్తా అయం **కక్ఖళపథవీ** నామ. "యో పన భిక్ఖు పథవిం ఖణేయ్య వా ఖణాపేయ్య వా"తిఆదీసు (పాచి॰ ౮౬) వుత్తా ససమ్భారపథవీ, యే చ కేసాదయో వీసతి కోట్ఠాసా, అయోలోహాదయో చ బాహిరా; సాపి వణ్ణాదీహి సమ్భారేహి సద్ధిం పథవీతి **ససమ్భారపథవీ** నామ. "పథవీకసిణమేకో సఞ్జానాతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦) **నిమిత్తపథవీ** "ఆరమ్మణపథవీ"తిపి వుచ్చతి. పథవీకసిణఝానలాభీ దేవలోకే నిబ్బత్తో ఆగమనవసేన "పథవీదేవో"తి నామం లభతి. వుత్తఞ్హేతం – "ఆపో చ దేవా పథవీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౪౦) అయం **సమ్ముతిపథవీ,** పఞ్ఞత్తిపథవీ నామాతి వేదితబ్బా. ఇధ పన ససమ్భారపథవీ అధిప్పేతా (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨ పథవీవారవణ్ణనా).

సదేవకాతి సదేవలోకా. "సదేవతా"తిపి పాఠో అత్థి చే సున్దరతరం, సదేవకో మనుస్సలోకో ఓభాసితోతి అత్థో. **పుథూతి** బహూ. **లోకన్తరికాతి** అసురకాయనరకానమేతం అధివచనం, తా పన తిణ్ణం చక్కవాళానం అన్తరా ఏకా లోకన్తరికా హోతి, తిణ్ణం సకటచక్కానం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆహచ్చ ఠితానం మజ్ఝే ఓకాసో వియ ఏకేకో లోకన్తరికనిరయో, పరిమాణతో అట్ఠయోజనసహస్సో హోతి. **అసంవుతాతి** హేట్ఠా అప్పతిట్ఠా. **తమో చాతి** అన్ధకారో. **తిబ్బోతి** బహలో ఘనో. చన్దిమసూరియాలోకాభావతో నిచ్చన్ధకారోవ హోతి. **విహతోతి** విద్ధస్తో. **తదాతి** యదా పన భగవా సత్తేసు కారుఞ్ఞతం పటిచ్చ పాటిహారియకరణత్థం ఆలోకం ఫరి, తదా సో తమో తిబ్బో లోకన్తరికాసు ఠితో, విహతో విద్ధస్తో అహోసీతి అత్థో.

అచ్ఛేరకన్తి అచ్ఛరాపహరణయోగ్గం, విమ్హయవసేన అఙ్గులీహి పహరణయోగ్గన్తి అత్థో. **పాటిహీరన్తి** పటిపక్ఖహరణతో పాటిహీరం. పటిహరతి సత్తానం దిట్ఠిమానోపగతాని చిత్తానీతి వా పాటిహీరం, అప్పసన్నానం సత్తానం పసాదం పటిఆహరతీతి వా పాటిహీరం. "పాటిహేర"న్తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. ఏత్థ ఆలోకవిధానవిసేసస్సేతం అధివచనం. **దిస్వాన అచ్ఛేరకం పాటిహీరన్తి** ఏత్థ దేవా చ మనుస్సా చ లోకన్తరికాసు నిబ్బత్తసత్తాపి చ తం భగవతో పాటిహారియం దిస్వా పరమప్పీతిసోమనస్సం అగమంసూతి ఇదం వచనం ఆహరిత్వా అత్థో దట్ఠబ్బో, ఇతరథా న పుబ్బేన వా పరం, న పరేన వా పుబ్బం యుజ్జతి.

ఇదాని న కేవలం మనుస్సలోకేసుయేవ ఆలోకో అత్థి, సబ్బత్థ తివిధేపి సఙ్ఖారసత్తోకాససఙ్ఖాతే లోకే ఆలోకోయేవాతి దస్సనత్థం –

౮. “సదేవగన్ధబ్బమనుస్సరక్ఖసే,

ఆభా ఉళారా విపులా అజాయథ;

ఇమస్మిం లోకే పరస్మిఞ్చోభయస్మిం,

అధో చ ఉద్ధం తిరియఞ్చ విత్థత”న్తి. – అయం గాథా వుత్తా;

తత్థ **దేవా**తి సమ్ముతిదేవా ఉపపత్తిదేవా విసుద్ధిదేవాతి సబ్బేపి దేవా ఇధ సఙ్గహితా. దేవా చ గన్ధబ్బా చ మనుస్సా చ రక్ఖసా చ దేవగన్ధబ్బమనుస్సరక్ఖసా. సహ దేవగన్ధబ్బమనుస్సరక్ఖసేహీతి **సదేవగన్ధబ్బమనుస్సరక్ఖసో**. కో పన సో? లోకో, తస్మిం సదేవగన్ధబ్బమనుస్సరక్ఖసే లోకే. **ఆభా**తి ఆలోకో. **ఉళారా**తి ఏత్థాయం ఉళార-సద్దో మధురసేట్ఠవిపులాదీసు దిస్సతి. తథా హేస “ఉళారాని ఖాదనీయభోజనీయాని ఖాదన్తి భుఞ్జన్తీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౬౬) మధురే దిస్సతి. “ఉళారాయ ఖో పన భవం వచ్ఛాయనో పసంసాయ సమణం గోతమం పసంసతీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౮) సేట్ఠే. “అతిక్కమ్మ దేవానం దేవానుభావం అప్పమాణో ఉళారో ఓభాసో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౨; మ॰ ని॰ ౩.౨౦౧) విపులే. స్వాయం ఇధ సేట్ఠే దట్ఠబ్బో (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౪౨; వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౧). **విపులా**తి అప్పమాణా. **అజాయథా**తి ఉప్పజ్జి ఉదపాది పవత్తిత్థ. **ఇమస్మిం లోకే పరస్మిఞ్చా**తి ఇమస్మిం మనుస్సలోకే చ పరస్మిం దేవలోకే చాతి అత్థో. **ఉభయస్మి**న్తి తదుభయస్మిం, అజ్ఝత్తబహిద్ధాదీసు వియ దట్ఠబ్బం. **అధో చా**తి అవీచిఆదీసు నిరయేసు. **ఉద్ధ**న్తి భవగ్గతోపి ఉద్ధం అజటాకాసేపి. **తిరియఞ్చా**తి తిరియతోపి దససు చక్కవాళసహస్సేసు. **విత్థత**న్తి విసటం. అన్ధకారం విధమిత్వా వుత్తప్పకారం లోకఞ్చ పదేసఞ్చ అజ్ఝోత్థరిత్వా ఆభా పవత్తిత్థాతి అత్థో. అథ వా **తిరియఞ్చ విత్థత**న్తి తిరియతో విత్థతం మహన్తం, అప్పమాణం పదేసం ఆభా ఫరిత్వా అట్ఠాసీతి అత్థో.

అథ భగవా దససహస్సచక్కవాళేసు ఆలోకఫరణం కత్వా అభిఞ్ఞాపాదకం చతుత్థజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ ఆవజ్జిత్వా అధిట్ఠానచిత్తేన ఆకాసమబ్భుగ్గన్త్వా తేసం ఞాతీనం సీసేసు పాదపంసుం ఓకిరమానో వియ మహతియా దేవమనుస్సపరిసాయ మజ్ఝే యమకపాటిహారియం దస్సేతి. తం పన పాళితో ఏవం వేదితబ్బం (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౬) –

“కతమం తథాగతస్స యమకపాటిహీరే ఞాణం? ఇధ తథాగతో యమకపాటిహీరం కరోతి అసాధారణం సావకేహి ఉపరిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, హేట్ఠిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతి. హేట్ఠిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, ఉపరిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతి…పే॰… పురత్థిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, పచ్ఛిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతి. పచ్ఛిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, పురత్థిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతి…పే॰… దక్ఖిణఅక్ఖితో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, వామఅక్ఖితో ఉదకధారా పవత్తతి. వామఅక్ఖితో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, దక్ఖిణఅక్ఖితో ఉదకధారా పవత్తతి…పే॰… దక్ఖిణకణ్ణసోతతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, వామకణ్ణసోతతో ఉదకధారా పవత్తతి. వామకణ్ణసోతతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, దక్ఖిణకణ్ణసోతతో ఉదకధారా పవత్తతి…పే॰… దక్ఖిణనాసికాసోతతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, వామనాసికాసోతతో ఉదకధారా పవత్తతి. వామనాసికాసోతతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, దక్ఖిణనాసికాసోతతో ఉదకధారా పవత్తతి…పే॰… దక్ఖిణఅంసకూటతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, వామఅంసకూటతో ఉదకధారా పవత్తతి. వామఅంసకూటతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, దక్ఖిణఅంసకూటతో ఉదకధారా పవత్తతి…పే॰… దక్ఖిణహత్థతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, వామహత్థతో ఉదకధారా పవత్తతి. వామహత్థతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, దక్ఖిణహత్థతో ఉదకధారా పవత్తతి…పే॰… దక్ఖిణపస్సతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి,

వామపస్సతో ఉదకధారా పవత్తతి. వామపస్సతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, దక్ఖిణపస్సతో ఉదకధారా పవత్తతి...పే....
దక్ఖిణపాదతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, వామపాదతో ఉదకధారా పవత్తతి. వామపాదతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, దక్ఖిణపాదతో
ఉదకధారా పవత్తతి...పే.... అఙ్గులఙ్గులేహి అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, అఙ్గులన్తరికాహి ఉదకధారా పవత్తతి. అఙ్గులన్తరికాహి
అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, అఙ్గులఙ్గులేహి ఉదకధారా పవత్తతి...పే.... ఏకేకలోమతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, ఏకేకలోమతో
ఉదకధారా పవత్తతి. లోమకూపతో లోమకూపతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, లోమకూపతో లోమకూపతో ఉదకధారా పవత్తతి
– ఛన్నం వణ్ణానం నీలానం పీతకానం లోహితకానం ఓదాతానం మఞ్జిట్ఠానం పభస్సరానం.

“భగవా చఙ్కమతి, నిమ్మితో తిట్ఠతి వా నిసీదతి వా సేయ్యం వా కప్పేతి. భగవా తిట్ఠతి, నిమ్మితో చఙ్కమతి వా నిసీదతి వా సేయ్యం వా కప్పేతి. భగవా నిసీదతి, నిమ్మితో చఙ్కమతి వా తిట్ఠతి వా సేయ్యం వా కప్పేతి. భగవా సేయ్యం కప్పేతి, నిమ్మితో చఙ్కమతి వా తిట్ఠతి వా నిసీదతి వా. నిమ్మితో చఙ్కమతి, భగవా తిట్ఠతి వా నిసీదతి వా సేయ్యం వా కప్పేతి. నిమ్మితో తిట్ఠతి, భగవా చఙ్కమతి వా నిసీదతి వా సేయ్యం వా కప్పేతి. నిమ్మితో నిసీదతి, భగవా చఙ్కమతి వా తిట్ఠతి వా సేయ్యం వా కప్పేతి. నిమ్మితో సేయ్యం కప్పేతి, భగవా చఙ్కమతి వా తిట్ఠతి వా నిసీదతి వా, ఇదం తథాగతస్స యమకపాటిహీరే ఞాణన్తి వేదితబ్బం”.

తస్స పన భగవతో తేజోకసిణసమాపత్తివసేన ఉపరిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి. ఆపోకసిణసమాపత్తివసేన హేట్ఠిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతీతి పున ఉదకధారాయ పవత్తట్ఠానతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, అగ్గిక్ఖన్ధస్స పవత్తట్ఠానతో ఉదకధారా పవత్తతీతి దస్సేతుం, “హేట్ఠిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, ఉపరిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతీ”తి వుత్తన్తి వేదితబ్బా. ఏసేవ నయో సేసపదేసుపి. అగ్గిక్ఖన్ధో పనేత్థ ఉదకధారాయ అసమ్మిస్సోవ అహోసి. తథా ఉదకధారా అగ్గిక్ఖన్ధేన. రస్మీసు పన దుతియా దుతియా రస్మి పురిమాయ పురిమాయ యమకా వియ ఏకక్ఖణే పవత్తతి. ద్విన్నఞ్చ చిత్తానం ఏకక్ఖణే పవత్తి నామ నత్థి, బుద్ధానం పన భవఙ్గపరివాసస్స లహుకతాయ పఞ్చహాకారేహి చిణ్ణవసితాయ ఏతా రస్మియో ఏకక్ఖణే వియ పవత్తన్తి, తస్సా పన రస్మియా ఆవజ్జనపరికమ్మాధిట్ఠానాని విసుంయేవ. నీలరస్మిఅత్థాయ హి భగవా నీలకసిణం సమాపజ్జతి. పీతరస్మిఆదీనం అత్థాయ పీతకసిణాదీని సమాపజ్జతి.

ఏవం భగవతో యమకపాటిహీరే కయిరమానే సకలస్సాపి దససహస్సచక్కవాళస్స అలఙ్కారకరణకాలో వియ అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. “సత్తుత్తమో అనధివరో వినాయకో, సత్థా అహూ దేవమనుస్సపూజితో;
మహానుభావో సతపుఞ్ఞలక్ఖణో, దస్సేసి అచ్ఛేరకం పాటిహీర”న్తి.

తత్థ **సత్తుత్తమో**తి అత్తనో సీలాదీహి గుణేహి సబ్బేసు సత్తేసు ఉత్తమో పవరో సేట్ఠోతి సత్తుత్తమో, సత్తానం వా ఉత్తమో సత్తుత్తమో. **సత్త**న్తి హి ఞాణస్స నామం, తేన దసబలచతువేసారజ్జఛఅసాధారణఞాణసఙ్ఖాతేన సత్తేన సేట్ఠో ఉత్తమోతి సత్తుత్తమో, సమానాధికరణవసేన సత్తో ఉత్తమోతి వా సత్తుత్తమో. యది ఏవం “ఉత్తమసత్తో”తి వత్తబ్బం ఉత్తమ-సద్దస్స పుబ్బనిపాతపాఠతో. న పనేస భేదో అనియమతో బహులవచనతో చ నరుత్తమపురిసుత్తమనరవరాది-సద్దా వియ దట్ఠబ్బో. అథ వా సత్తం ఉత్తమం యస్స సో సత్తుత్తమో, ఇధాపి చ ఉత్తమ-సద్దస్స పుబ్బనిపాతో భవతి. ఉత్తమసత్తోతి విసేసనస్స పుబ్బనిపాతపాఠతో “చిత్తగూ పద్ధగూ”తి ఏత్థ వియాతి నాయం దోసో. ఉభయవిసేసనతో వా ఆహితగ్గిఆదిపాఠో వియ

దట్ఠబ్బో. **వినాయకో**తి బహూహి వినయనూపాయేహి సత్తే వినేతి దమేతీతి వినాయకో. **సత్థా**తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థేహి యథారహం సత్తే అనుసాసతీతి సత్థా. **అహూ**తి అహోసి. **దేవమనుస్సపూజితో**తి దిబ్బేహి పఞ్చకామగుణేహి దిబ్బన్తి కీళన్తీతి దేవా. మనస్స ఉస్సన్నత్తా మనుస్సా, దేవా చ మనుస్సా చ దేవమనుస్సా, దేవమనుస్సేహి పూజితో దేవమనుస్సపూజితో. పుప్ఫాదిపూజాయ చ పచ్చయపూజాయ చ పూజితో, అపచితోతి అత్థో. కస్మా పన దేవమనుస్సానమేవ గహణం కతం, నను భగవా తిరచ్ఛానగతేహిపి ఆరవాళకాళాపలాలధనపాలపాలిలేయ్యకనాగాదీహి సాతాగిరాళవకహేమవతసూచిలోమఖరలోమయక్ఖాదీహి వినిపాతగతేహిపి పూజితోయేవాతి? సచ్చమేపేతం, ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన సబ్బపుగ్గలపరిచ్ఛేదవసేన చేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **మహానుభావో**తి మహతా బుద్ధానుభావేన సమన్నాగతో. **సతపుఞ్ఞలక్ఖణో**తి అనన్తేసు చక్కవాళేసు సబ్బే సత్తా ఏకేకం పుఞ్ఞకమ్మం సతక్ఖత్తుం కరేయ్యుం ఏత్తకేహి జనేహి కతకమ్మం బోధిసత్తో సయమేవ ఏకకో సతగుణం కత్వా నిబ్బత్తో. తస్మా "సతపుఞ్ఞలక్ఖణో"తి వుచ్చతి. కేచి పన "సతేన సతేన పుఞ్ఞకమ్మేన నిబ్బత్తఏకేకలక్ఖణో"తి వదన్తి. "ఏవం సన్తే యో కోచి బుద్ధో భవేయ్యా"తి తం అట్ఠకథాసు పటిక్ఖిత్తం. **దస్సేసీ**తి సబ్బేసం దేవమనుస్సానం అతివిమ్హయకరం యమకపాటిహారియం దస్సేసి.

అథ సత్థా ఆకాసే పాటిహారియం కత్వా మహాజనస్స చిత్తాచారం ఓలోకేత్వా తస్స అజ్ఝాసయానుకూలం ధమ్మకథం చఙ్కమన్తో కథేతుకామో ఆకాసే దససహస్సచక్కవాళవిత్థతం సబ్బరతనమయం రతనచఙ్కమం మాపేసి. తేన వుత్తం –

౧౦. "సో యాచితో దేవవరేన చక్ఖుమా, అత్థం సమేక్ఖిత్వా తదా నరుత్తమో;
చఙ్కమం మాపయి లోకనాయకో, సునిట్ఠితం సబ్బరతననిమ్మిత"న్తి.

తత్థ **సో**తి సో సత్థా. **యాచితో**తి పఠమమేవ అట్ఠమే సత్తాహే ధమ్మదేసనాయ యాచితోతి అత్థో. **దేవవరేనా**తి సహమ్పతిబ్రహ్మునా. **చక్ఖుమా**తి ఏత్థ చక్ఖతీతి చక్ఖు, సమవిసమం విభావయతీతి అత్థో. తం పన చక్ఖు దువిధం – ఞాణచక్ఖు, మంసచక్ఖూతి. తత్థ ఞాణచక్ఖు పఞ్చవిధం – బుద్ధచక్ఖు, ధమ్మచక్ఖు, సమన్తచక్ఖు, దిబ్బచక్ఖు, పఞ్ఞాచక్ఖూతి. తేసు **బుద్ధచక్ఖు** నామ ఆసయానుసయఞాణఞ్చేవ ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణఞ్చ, యం "బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేన్తో"తి (దీ. ని. ౨.౬౯; మ. ని. ౧.౨౮౩; ౨.౩౩౯; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౯) ఆగతం. **ధమ్మచక్ఖు** నామ హేట్ఠిమా తయో మగ్గా తీణి చ ఫలాని, యం "విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాదీ"తి (దీ. ని. ౧.౩౫౫; సం. ని. ౫.౧౦౮౧; మహావ. ౧౬; పటి. మ. ౨.౩౦) ఆగతం. **సమన్తచక్ఖు** నామ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం , యం "తథూపమం ధమ్మమయం, సుమేధ, పాసాదమారుయ్హ సమన్తచక్ఖూ"తి (దీ. ని. ౨.౭౦; మ. ని. ౧.౨౮౨; ౨.౩౩౮; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౮) ఆగతం. **దిబ్బచక్ఖు** నామ ఆలోకవడ్ఢనేన ఉప్పన్నాభిఞ్ఞాచిత్తేన సమ్పయుత్తఞాణం, యం "దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేనా"తి (మ. ని. ౧.౧౪౮, ౨౮౪, ౩౮౫, ౪౩౨; ౨.౩౪౧; ౩.౮౨, ౨౬౧; మహావ. ౧౦) ఆగతం. **పఞ్ఞాచక్ఖు** నామ "చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాదీ"తి (సం. ని. ౫.౧౦౮౨; మహావ. ౧౫; కథా. ౪౦౫; పటి. మ. ౨.౩౦) ఏత్థ పుబ్బేనివాసాదిఞాణం పఞ్ఞాచక్ఖూతి ఆగతం.

మంసచక్ఖు నామ "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చా"తి (మ. ని. ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫-౪౨౬; సం. ని. ౨.౪౩; ౪.౬౦; కథా. ౪౬౫, ౪౬౭) ఏత్థ పసాదమంసచక్ఖు వుత్తం (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౧౩). తం పన దువిధం – ససమ్భారచక్ఖు పసాదచక్ఖూతి. తేసు య్వాయం అక్ఖికూపకే అక్ఖిపత్తకేహి పరివారితో మంసపిణ్డో యత్థ చతస్సో ధాతుయో వణ్ణగన్ధరసోజా

సమ్భవో జీవితం భావో చక్ఖుపసాదో కాయపసాదోతి సఙ్ఖేపతో తేరస సమ్భారా హోన్తి. విత్థారతో పన సమ్భవమానాని చతుసముట్ఠానాని ఛత్తింస జీవితం భావో చక్ఖుపసాదో కాయపసాదోతి ఇమే కమ్మసముట్ఠానా చత్తారో చాతి ససమ్భారా హోన్తి, ఇదం **ససమ్భారచక్ఖు** నామ. యం పన సేతమణ్డలపరిచ్ఛిన్నేన కణ్హమణ్డలేన పరివారితే దిట్ఠమణ్డలే సన్నివిట్ఠం రూపదస్సనసమత్థం పసాదమత్తం, ఇదం **పసాదచక్ఖు** నామ. సబ్బాని పనేతాని ఏకవిధాని అనిచ్చతో సఙ్ఖతతో, దువిధాని సాసవానాసవతో లోకియలోకుత్తరతో, తివిధాని భూమితో ఉపాదిణ్ణత్తికతో, చతుబ్బిధాని ఏకన్తపరిత్తఅప్పమాణానియతారమ్మణతో, పఞ్చవిధాని రూపనిబ్బానారూపసబ్బారమ్మణానారమ్మణవసేన, ఛబ్బిధాని హోన్తి బుద్ధచక్ఖాదివసేన. ఇచ్చేవమేతాని వుత్తప్పకారాని చక్ఖూని అస్స భగవతో సన్తీతి భగవా **చక్ఖుమా**తి వుచ్చతి. **అత్థం సమేక్ఖిత్వా**తి చఙ్కమం మాపేత్వా, ధమ్మదేసనానిమిత్తం దేవమనుస్సానం హితత్థం ఉపపరిక్ఖిత్వా ఉపధారేత్వాతి అధిప్పాయో. **మాపయీ**తి మాపేసి. **లోకనాయకో**తి సగ్గమోక్ఖాభిముఖం లోకం నయతీతి లోకనాయకో. **సునిట్ఠిత**న్తి సుట్ఠు నిట్ఠితం, పరియోసితన్తి అత్థో. **సబ్బరతననిమ్మిత**న్తి దసవిధరతనమయం.

ఇదాని భగవతో తివిధపాటిహారియసమ్పత్తిదస్సనత్థం –

౧౧. “ఇద్ధీ చ ఆదేసనానుసాసనీ, తిపాటిహీరే భగవా వసీ అహు;
చఙ్కమం మాపయి లోకనాయకో, సునిట్ఠితం సబ్బరతననిమ్మిత”న్తి. – వుత్తం;

తత్థ **ఇద్ధీ**తి ఇద్ధివిధం ఇద్ధిపాటిహారియం నామ. తం పన ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతి, బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోతీతిఆదినయప్పవత్తం (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౪౭; పటి॰ మ॰ ౩.౧౦). **ఆదేసనా**తి పరస్స చిత్తాచారం ఞత్వా కథనం ఆదేసనాపాటిహారియం, తం సావకానఞ్చ బుద్ధానఞ్చ సతతధమ్మదేసనా. **అనుసాసనీ**తి అనుసాసనిపాటిహారియం, తస్స తస్స అజ్ఝాసయానుకూలమోవాదోతి అత్థో. ఇతి ఏతాని తీణి పాటిహారియాని. తత్థ ఇద్ధిపాటిహారియేన అనుసాసనిపాటిహారియం మహామోగ్గల్లానస్స ఆచిణ్ణం, ఆదేసనాపాటిహారియేన అనుసాసనిపాటిహారియం ధమ్మసేనాపతిస్స, అనుసాసనిపాటిహారియం పన బుద్ధానం సతతధమ్మదేసనా. **తిపాటిహీరే**తి ఏతేసు తీసు పాటిహారియేసూతి అత్థో. **భగవా**తి ఇదం గుణవిసిట్ఠసత్తుత్తమగరుగారవాధివచనం. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

“భగవాతి వచనం సేట్ఠం, భగవాతి వచనముత్తమం;
గరుగారవయుత్తో సో, భగవా తేన వుచ్చతీ”తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౨; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.మూలపరియాయసుత్తవణ్ణనా; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ నిదానవణ్ణనా; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౨౦);

వసీతి ఏతస్మిం తివిధేపి పాటిహారియే వసిప్పత్తో, చిణ్ణవసీతి అత్థో. **వసియో** నామ పఞ్చ వసియో – ఆవజ్జనసమాపజ్జనఅధిట్ఠానవుట్ఠానపచ్చవేక్ఖణసఙ్ఖాతా. తత్ర యం యం ఝానం యథిచ్ఛకం యదిచ్ఛకం యావతిచ్ఛకం ఆవజ్జతి ఆవజ్జనాయ దన్ధాయితత్తం నత్థీతి సీఘం ఆవజ్జేతుం సమత్థతా **ఆవజ్జనవసీ** నామ. తథా యం యం ఝానం యథిచ్ఛకం…పే॰… సమాపజ్జతి సమాపజ్జనాయ దన్ధాయితత్తం నత్థీతి సీఘం సమాపజ్జనసమత్థతా **సమాపజ్జనవసీ** నామ. దీఘం కాలం ఠపేతుం సమత్థతా **అధిట్ఠానవసీ** నామ. తథేవ లహుం వుట్ఠాతుం సమత్థతా **వుట్ఠానవసీ** నామ.

పచ్చవేక్ఖణవసీ పన పచ్చవేక్ఖణజవనానేవ హోన్తి తాని ఆవజ్జనానన్తరానేవ హుత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి ఆవజ్జనవసియా ఏవ వుత్తాని. ఇతి ఇమాసు పఞ్చసు వసీసు చిణ్ణవసితా వసీ నామ హోతి. తేన వుత్తం – “తిపాటిహీరే భగవా వసీ అహూ”తి.

ఇదాని తస్స రతనచఙ్కమస్స నిమ్మితవిధానస్స దస్సనత్థం –

౧౨. “దససహస్సీలోకధాతుయా, సినేరుపబ్బతుత్తమే;
థమ్భేవ దస్సేసి పటిపాటియా, చఙ్కమే రతనామయే”తి. – ఆదిగాథాయో వుత్తా;

తత్థ **దససహస్సీలోకధాతుయా**తి దససు చక్కవాళసహస్సేసు. **సినేరుపబ్బతుత్తమే**తి మహామేరుసఙ్ఖాతే సేట్ఠపబ్బతే. **థమ్భేవా**తి థమ్భే వియ దసచక్కవాళసహస్సేసు యే సినేరుపబ్బతా, తే పటిపాటియా ఠితే సువణ్ణథమ్భే వియ కత్వా తేసం ఉపరి చఙ్కమం మాపేత్వా దస్సేసీతి అత్థో. **రతనామయే**తి రతనమయే.

౧౩. **దససహస్సీ అతిక్కమ్మా**తి రతనచఙ్కమం పన భగవా మాపేన్తో తస్స ఏకం కోటిం సబ్బపరియన్తం పాచీనచక్కవాళముఖవట్టిం ఏకం కోటిం పచ్ఛిమచక్కవాళముఖవట్టిం అతిక్కమిత్వా ఠితం కత్వా మాపేసి. తేన వుత్తం –

“దససహస్సీ అతిక్కమ్మ, చఙ్కమం మాపయీ జినో;
సబ్బసోణ్ణమయా పస్సే, చఙ్కమే రతనామయే”తి.

తత్థ **జినో**తి కిలేసారిజయనతో జినో. **సబ్బసోణ్ణమయా పస్సే**తి తస్స పన ఏవం నిమ్మితస్స చఙ్కమస్స ఉభయపస్సేసు సువణ్ణమయా పరమరమణీయా మరియాదభూమి అహోసి, మజ్ఝే మణిమయాతి అధిప్పాయో.

౧౪. **తులాసఙ్ఘాటా**తి తులాయుగళా, తా నానారతనమయాతి వేదితబ్బా. **అనువగ్గా**తి అనురూపా. **సోవణ్ణఫలకత్థతా**తి సోవణ్ణమయేహి ఫలకేహి అత్థతా, తులాసఙ్ఘాతానం ఉపరి సువణ్ణమయో పదరచ్ఛదోతి అత్థో. **వేదికా సబ్బసోవణ్ణా**తి వేదికా పన సబ్బాపి సువణ్ణమయా, యా పనేసా చఙ్కమనపరిక్ఖేపవేదికా, సా ఏకావ అఞ్ఞేహి రతనేహి అసమ్మిస్సాతి అత్థో. **దుభతో పస్సేసు నిమ్మితా**తి ఉభోసు పస్సేసు నిమ్మితా. **ద**-కారో పదసన్ధికరో.

౧౫. **మణిముత్తావాలుకాకిణ్ణా**తి మణిముత్తామయవాలుకాకిణ్ణా. అథ వా మణయో చ ముత్తా చ వాలుకా చ మణిముత్తావాలుకా. తాహి మణిముత్తావాలుకాహి ఆకిణ్ణా సన్థతాతి మణిముత్తావాలుకాకిణ్ణా. **నిమ్మితో**తి ఇమినాకారేన నిమ్మితో కతో. **రతనామయో**తి సబ్బరతనమయో, చఙ్కమోతి అత్థో. **ఓభాసేతి దిసా సబ్బా**తి సబ్బాపి దస దిసా ఓభాసేతి పకాసేతి. **సతరంసీవా**తి సహస్సరంసిఆదిచ్చో వియ. **ఉగ్గతో**తి ఉదితో. యథా పన అబ్భుగ్గతో సహస్సరంసి సబ్బాపి దస దిసా ఓభాసేతి, ఏవమేవ ఏసోపి సబ్బరతనమయో చఙ్కమో ఓభాసేతీతి అత్థో.

ఇదాని పన నిట్ఠితే చఙ్కమే తత్థ భగవతో పవత్తిదస్సనత్థం –

౧౬. “తస్మిం చఙ్కమనే ధీరో, ద్వత్తింసవరలక్ఖణో;
విరోచమానో సమ్బుద్ధో, చఙ్కమే చఙ్కమీ జినో.

౧౭. “దిబ్బం మన్దారవం పుప్ఫం, పదుమం పారిఛత్తకం;
చఙ్కమనే ఓకిరన్తి, సబ్బే దేవా సమాగతా.

౧౮. “పస్సన్తి తం దేవసఙ్ఘా, దససహస్సీ పమోదితా;
నమస్సమానా నిపతన్తి, తుట్ఠహట్ఠా పమోదితా”తి. – గాథాయో వుత్తా;

తత్థ **ధీరో**తి ధితియుత్తో. **ద్వత్తింసవరలక్ఖణో**తి సుప్పతిట్ఠితపాదతలాదీహి ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణేహి సమన్నాగతోతి అత్థో. **దిబ్బ**న్తి దేవలోకే భవం జాతం దిబ్బం. **పారిఛత్తక**న్తి దేవానం తావతింసానం కోవిళారరుక్ఖస్స నిస్సన్దేన సమన్తా యోజనసతపరిమాణో పరమదస్సనీయో పారిచ్ఛత్తకరుక్ఖో నిబ్బత్తి. యస్మిం పుప్ఫితే సకలం దేవనగరం ఏకసురభిగన్ధవాసితం హోతి, తస్స కుసుమరేణుఓకిణ్ణాని నవకనకవిమానాని పిఞ్జరాని హుత్వా ఖాయన్తి. ఇమస్స పన పారిచ్ఛత్తకరుక్ఖస్స పుప్ఫఞ్చ పారిచ్ఛత్తకన్తి వుత్తం. **చఙ్కమే ఓకిరన్తీ**తి తస్మిం రతనచఙ్కమే అవకిరన్తి, తేన వుత్తప్పకారేన పుప్ఫేన తస్మిం చఙ్కమే చఙ్కమమానం భగవన్తం పూజేన్తీతి అత్థో. **సబ్బే దేవా**తి కామావచరదేవాదయో దేవా. తేనాహ “పస్సన్తి తం దేవసఙ్ఘా”తి. తం భగవన్తం రతనచఙ్కమనే చఙ్కమన్తం సకేసు ఆలయేసుపి పస్సన్తీతి అత్థో. **దససహస్సీ**తి భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనం, దససహస్సియం దేవసఙ్ఘా తం పస్సన్తీతి అత్థో. **పమోదితా**తి పముదితా. **నిపతన్తీ**తి సన్నిపతన్తి. **తుట్ఠహట్ఠా**తి పీతివసేన తుట్ఠహట్ఠా. **పమోదితా**తి ఇదాని వత్తబ్బేహి తావతింసాదిదేవేహి సద్ధిన్తి సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో, ఇతరథా పునరుత్తిదోసతో న ముచ్చతి. అథ వా పమోదితా తం భగవన్తం పస్సన్తి, తుట్ఠహట్ఠా పమోదితా తహిం తహిం సన్నిపతన్తీతి అత్థో.

ఇదాని యే పస్సింసు యే సన్నిపతింసు, తే సరూపతో దస్సేతుం –

౧౯. “తావతింసా చ యామా చ, తుసితా చాపి దేవతా;
నిమ్మానరతినో దేవా, యే దేవా వసవత్తినో;
ఉదగ్గచిత్తా సుమనా, పస్సన్తి లోకనాయకం.

౨౦. “సదేవగన్ధబ్బమనుస్సరక్ఖసా , నాగా సుపణ్ణా అథ వాపి కిన్నరా;
పస్సన్తి తం లోకహితానుకమ్పకం, నభేవ అచ్చుగ్గతచన్దమణ్డలం.

౨౧. “ఆభస్సరా సుభకిణ్హా, వేహప్ఫలా అకనిట్ఠా చ దేవతా;
సుసుద్ధసుక్కవత్థవసనా, తిట్ఠన్తి పఞ్జలీకతా.

౨౨. “ముఞ్చన్తి పుప్ఫం పన పఞ్చవణ్ణికం, మన్దారవం చన్దనచుణ్ణమిస్సితం;
భమేన్తి చేలాని చ అమ్బరే తదా, అహో జినో లోకహితానుకమ్పకో”తి. –

ఇమా గాథాయో వుత్తా.

తత్థ **ఉదగ్గచిత్తాతి** పీతిసోమనస్సవసేన ఉదగ్గచిత్తా. **సుమనాతి** ఉదగ్గచిత్తత్తా ఏవ సుమనా. **లోకహితానుకమ్పకన్తి** లోకహితఞ్చ లోకానుకమ్పకఞ్చ. లోకహితేన వా అనుకమ్పకం లోకహితానుకమ్పకం. **నభేవ అచ్చుగ్గతచన్దమణ్డలన్తి** ఏత్థ ఆకాసే అభినవోదితం పరిపుణ్ణం సబ్బోపద్దవవినిముత్తం సరదసమయే చన్దమణ్డలం వియ బుద్ధసిరియా విరోచమానం నయనానన్దకరం పస్సన్తీతి అత్థో.

ఆభస్సరాతి ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన వుత్తం. పరిత్తాభఅప్పమాణాభఆభస్సరాపరిత్తమజ్ఝిమపణీతభేదేన దుతియజ్ఝానేనాభినిబ్బత్తా సబ్బేవ గహితాతి వేదితబ్బా. **సుభకిణ్హాతి** ఇదం ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేనేవ వుత్తం, తస్మా పరిత్తసుభఅప్పమాణసుభసుభకిణ్హాపరిత్తాదిభేదేన తతియజ్ఝానేన నిబ్బత్తా సబ్బేవ గహితాతి వేదితబ్బా. **వేహప్ఫలాతి** విపులా ఫలాతి వేహప్ఫలా. తే చతుత్థజ్ఝాననిబ్బత్తా అసఞ్ఞసత్తేహి ఏకతలవాసినో. హేట్ఠా పన పఠమజ్ఝాననిబ్బత్తా బ్రహ్మకాయికాదయో దస్సితా. తస్మా ఇధ న దస్సితా. చక్ఖుసోతానమభావతో అసఞ్ఞసత్తా చ అరూపినో చ ఇధ న ఉద్దిట్ఠా. **అకనిట్ఠా చ దేవతాతి** ఇధాపి ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేనేవ వుత్తం. తస్మా అవిహాతప్పసుదస్సాసుదస్సిఅకనిట్ఠసఙ్ఖాతా పఞ్చపి సుద్ధావాసా గహితాతి వేదితబ్బా. **సుసుద్ధసుక్కవత్థవసనాతి** సుట్ఠు సుద్ధాని సుసుద్ధాని సుక్కాని ఓదాతాని. సుసుద్ధాని సుక్కాని వత్థాని నివత్థాని చేవ పారుతాని చ యేహి తే సుసుద్ధసుక్కవత్థవసనా, పరిదహితపరిసుద్ధపణ్డరవత్థాతి అత్థో. "సుసుద్ధసుక్కవసనా"తిపి పాఠో. **పఞ్జలీకతాతి** కతపఞ్జలికా కమలమకులసదిసం అఞ్జలిం సిరసి కత్వా తిట్ఠన్తి.

ముఞ్చన్తీతి ఓకిరన్తి. **పుప్ఫం పనాతి** కుసుమం పన. "పుప్ఫాని వా"తిపి పాఠో, వచనవిపరియాసో దట్ఠబ్బో, అత్థో పనస్స సోయేవ. **పఞ్చవణ్ణికన్తి** పఞ్చవణ్ణం – నీలపీతలోహితోదాతమఞ్జిట్ఠకవణ్ణవసేన పఞ్చవణ్ణం. **చన్దనచుణ్ణమిస్సితన్తి** చన్దనచుణ్ణేన మిస్సితం. **భమేన్తి చేలానీతి** భమయన్తి వత్థాని. **అహో జినో లోకహితానుకమ్పకోతి** "అహో జినో లోకహితో అహో చ లోకహితానుకమ్పకో అహో కారుణికో"తి ఏవమాదీని థుతివచనాని ఉగ్గిరన్తా. ముఞ్చన్తి పుప్ఫం భమయన్తి చేలానీతి సమ్బన్ధో.

ఇదాని తేహి పయుత్తాని థుతివచనాని దస్సేతుం ఇమా గాథాయో వుత్తా –

౨౩. "తువం సత్థా చ కేతూ చ, ధజో యూపో చ పాణినం;
పరాయనో పతిట్ఠా చ, దీపో చ ద్విపదుత్తమో.

౨౪. "దససహస్సిలోకధాతుయా, దేవతాయో మహిద్ధికా;
పరివారేత్వా నమస్సన్తి, తుట్ఠహట్ఠా పమోదితా.

౨౫. "దేవతా దేవకఞ్ఞా చ, పసన్నా తుట్ఠమానసా;
పఞ్చవణ్ణికపుప్ఫేహి, పూజయన్తి నరాసభం.

౨౬. "పస్సన్తి తం దేవసఙ్ఘా, పసన్నా తుట్ఠమానసా;
పఞ్చవణ్ణికపుప్ఫేహి, పూజయన్తి నరాసభం.

౨౭. "అహో అచ్ఛరియం లోకే, అబ్భుతం లోమహంసనం;

న మేదిసం భూతపుబ్బం, అచ్ఛేరం లోమహంసనం.

౨౮. “సకసకమ్హి భవనే, నిసీదిత్వాన దేవతా;
హసన్తి తా మహాహసితం, దిస్వానచ్ఛేరకం నభే.

౨౯. “ఆకాసట్ఠా చ భూమట్ఠా, తిణపన్థనివాసినో;
కతఞ్జలీ నమస్సన్తి, తుట్ఠహట్ఠా పమోదితా.

౩౦. “యేపి దీఘాయుకా నాగా, పుఞ్ఞవన్తో మహిద్ధికో;
పమోదితా నమస్సన్తి, పూజయన్తి నరుత్తమం.

౩౧. “సఙ్గీతియో పవత్తేన్తి, అమ్బరే అనిలఞ్జసే;
చమ్మనద్ధాని వాదేన్తి, దిస్వానచ్ఛేరకం నభే.

౩౨. “సఙ్ఖా చ పణవా చేవ, అథోపి డిణ్డిమా బహూ;
అన్తలిక్ఖస్మిం వజ్జన్తి, దిస్వానచ్ఛేరకం నభే.

౩౩. “అబ్భుతో వత నో అజ్జ, ఉప్పజ్జి లోమహంసనో;
ధువమత్థసిద్ధిం లభామ, ఖణో నో పటిపాదితో.

౩౪. “బుద్ధోతి తేసం సుత్వాన, పీతి ఉప్పజ్జి తావదే;
బుద్ధో బుద్ధోతి కథయన్తా, తిట్ఠన్తి పఞ్జలీకతా.

౩౫. “హిఙ్కారా సాధుకారా చ, ఉక్కుట్ఠి సమ్పహంసనం;
పజా చ వివిధా గగనే, వత్తన్తి పఞ్జలీకతా.

౩౬. “గాయన్తి సేళేన్తి చ వాదయన్తి చ, భుజాని పోథేన్తి చ నచ్చయన్తి చ;
ముఞ్చన్తి పుప్ఫం పన పఞ్చవణ్ణికం, మన్దారవం చన్దనచుణ్ణమిస్సితం.

౩౭. “యథా తుయ్హం మహావీర, పాదేసు చక్కలక్ఖణం;
ధజవజిరపటాకా, వడ్ఢమానఙ్కుసాచిత”న్తి.

తత్థ ఇధలోకపరలోకహితత్థం సాసతీతి **సత్థా. కేతూతి** కేతునో అపచితికాతబ్బట్ఠేన కేతు వియాతి కేతు. **ధజోతి** ఇన్దధజో సముస్సయట్ఠేన దస్సనీయట్ఠేన చ తువం ధజో వియాతి ధజోతి. అథ వా యథా హి లోకే యస్స కస్సచి ధజం దిస్వావ – “అయం ధజో ఇత్థన్నామస్సా”తి ధజవా ధజీతి పఞ్ఞాయతి, ఏవమేవ భగవా పఞ్ఞానిబ్బానాధిగమాయ భగవన్తం దిస్వావ నిబ్బానాధిగమో పఞ్ఞాయతి. తేన వుత్తం – ‘‘**ధజో యూపో చా**’’తి. **కూటదన్తసుత్తే** వుత్తానం దానాదిఆసవక్ఖయఞాణపరియోసానానం సబ్బయాగానం యజనత్థాయ సముస్సితో యూపో తువన్తి అత్థో. **పరాయనోతి**

పటిసరణం. **పతిట్ఠాతి** యథా మహాపథవీ సబ్బపాణీనం ఆధారభావేన పతిట్ఠా నిస్సయభూతా, ఏవం తువమ్పి పతిట్ఠాభూతా. **దీపో చాతి** పదీపో. యథా చతురఙ్గే తమసి వత్తమానానం సత్తానం ఆరోపితో పదీపో రూపసన్దస్సనో హోతి. ఏవం అవిజ్జన్ధకారే వత్తమానానం సత్తానం పరమత్థసన్దస్సనో పదీపో తువన్తి అత్థో. అథ వా మహాసముద్దే భిన్ననావానం సత్తానం సముద్దదీపో యథా పతిట్ఠా హోతి, ఏవం తువమ్పి సంసారసాగరే అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠే ఓసీదన్తానం పాణీనం దీపో వియాతి దీపోతి అత్థో.

ద్విపదుత్తమోతి ద్విపదానం ఉత్తమో ద్విపదుత్తమో, ఏత్థ పన నిద్ధారణలక్ఖణస్స అభావతో ఛట్ఠీసమాసస్స పటిసేధో నత్థి, నిద్ధారణలక్ఖణాయ ఛట్ఠియా సమాసో పటిసిద్ధో. సమ్మాసమ్బుద్ధో పన అపదానం ద్విపదానం చతుప్పదానం బహుప్పదానం రూపీనం అరూపీనం సఞ్ఞీనం అసఞ్ఞీనం నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీనం ఉత్తమోవ. కస్మా పనిధ “ద్విపదుత్తమో”తి వుత్తోతి చే? సేట్ఠతరవసేన. ఇమస్మిఞ్హి లోకే సేట్ఠో నామ ఉప్పజ్జమానో అపదచతుప్పదబహుప్పదేసుపి నుప్పజ్జతి. అయం ద్విపదేసుయేవ ఉప్పజ్జతి. కతరద్విపదేసూతి? మనుస్సేసు చేవ దేవేసు చ. మనుస్సేసు ఉప్పజ్జమానో తిసహస్సిమహాసహస్సిలోకధాతు వసే కత్తుం సమత్థో బుద్ధో హుత్వా నిబ్బత్తతి. దేవేసు ఉప్పజ్జమానో దససహస్సిలోకధాతు వసవత్తీ మహాబ్రహ్మా హుత్వా నిబ్బత్తతి. సో తస్స కప్పియకారకో వా ఆరామికో వా సమ్పజ్జతి. ఇతి తతోపి సేట్ఠతరవసేన “ద్విపదుత్తమో”తి వుత్తో.

దససహస్సిలోకధాతుయాతి దససహస్సిసఙ్ఖాతాయ లోకధాతుయా. **మహిద్ధికాతి** మహతియా ఇద్ధియా యుత్తా, మహానుభావాతి అత్థో. **పరివారేత్వాతి** భగవన్తం సమన్తతో పరిక్ఖిపిత్వా. **పసన్నాతి** సఞ్జాతసద్ధా. **నరాసభన్తి** నరపుఙ్గవం. **అహో అచ్ఛరియన్తి** ఏత్థ అన్ధస్స పబ్బతారోహనం వియ నిచ్చం న హోతీతి అచ్ఛరియం, అచ్ఛరాయోగ్గన్తి వా అచ్ఛరియం, “అహో, ఇదం విమ్హయ”న్తి అచ్ఛరం పహరితుం యుత్తన్తి అత్థో. **అబ్భుతన్తి** అభూతపుబ్బం అభూతన్తి అబ్భుతం. ఉభయమ్పేతం విమ్హయావహస్సాధివచనం. **లోమహంసనన్తి** లోమానం ఉద్ధగ్గభావకరణం. **న మేదిసం భూతపుబ్బన్తి** న మయా ఈదిసం భూతపుబ్బం, అబ్భుతం దిట్ఠన్తి అత్థో. దిట్ఠన్తి వచనం ఆహరిత్వా గహేతబ్బం. **అచ్ఛేరన్తి** అచ్ఛరియం.

సకసకమ్హి భవనేతి అత్తనో అత్తనో భవనే. **నిసీదిత్వానాతి** ఉపవిస్స. **దేవతాతి** ఇదం పన వచనం దేవానమ్పి దేవధీతానమ్పి సాధారణవచనన్తి వేదితబ్బం. **హసన్తితాతి** తా దేవతా మహాహసితం హసన్తి, పీతివసం గతహదయతాయ మిహితమత్తం అకత్వా అట్టహాసం హసన్తీతి అత్థో. **నభేతి** ఆకాసే.

ఆకాసట్ఠాతి ఆకాసే విమానాదీసు ఠితా, ఏసేవ నయో భూమట్ఠేసుపి. **తిణపన్థనివాసినోతి** తిణగ్గేసు చేవ పన్థేసు చ నివాసినో. **పుఞ్ఞవన్తోతి** మహాపుఞ్ఞా. **మహిద్ధికాతి** మహానుభావా. **సఙ్గీతియో పవత్తేన్తీతి** దేవనాటకసఙ్గీతియో పవత్తేన్తి, తథాగతం పూజనత్థాయ పయుజ్జన్తీతి అత్థో. **అమ్బరేతి** ఆకాసే. **అనిలఞ్జసేతి** అనిలపథే, అమ్బరస్స అనేకత్థత్తా “అనిలఞ్జసే”తి వుత్తం, పురిమస్సేవ వేవచనం. **చమ్మనద్ధానీతి** చమ్మవినద్ధాని. అయమేవ వా పాఠో, దేవదున్దుభియోతి అత్థో. **వాదేన్తీతి** వాదయన్తి దేవతా.

సఙ్ఖాతి ధమనసఙ్ఖా. **పణవాతి** తనుమజ్ఝతురియవిసేసా. **డిణ్డిమాతి** తిణవాఖుద్దకభేరియో వుచ్చన్తి. **వజ్జన్తీతి** వాదయన్తి. **అబ్భుతో వత నోతి** అచ్ఛరియో వత ను. **ఉప్పజ్జీతి** ఉప్పన్నో. **లోమహంసనోతి** లోమహంసనకరో. **ధువన్తి**

యస్మా పన అబ్భుతో అయం సత్థా లోకే ఉప్పన్నో, తస్మా ధువం అవస్సం అత్థసిద్ధిం లభామాతి అధిప్పాయో. **లభామాతి** లభిస్సామ. **ఖణోతి** అట్ఠక్ఖణవిరహితో నవమో ఖణోతి అత్థో. **నోతి** అమ్హాకం. **పటిపాదితోతి** పటిలద్ధో.

బుద్ధోతి తేసం సుత్వానాతి బుద్ధోతి ఇదం వచనం సుత్వా తేసం దేవానం పఞ్చవణ్ణా పీతి ఉదపాదీతి అత్థో. **తావదేతి** తస్మిం కాలే. **హిఙ్కారాతి** హిఙ్కారసద్దా, హింహిన్తి యక్ఖాదయో పహట్ఠకాలే కరోన్తి. **సాధుకారాతి** సాధుకారసద్దా చ పవత్తన్తి. **ఉక్కుట్ఠీతి** ఉక్కుట్ఠిసద్దో చ ఉన్నాదసద్దో చాతి అత్థో. **పఞ్జలీతి** దేవాదయో అధిప్పేతా. కేచి "పటాకా వివిధా గగనే వత్తన్తీ"తి పఠన్తి. **గాయన్తీతి** బుద్ధగుణపటిసంయుత్తం గీతం గాయన్తి.

సేళేన్తీతి ముఖేన సేళితసద్దం కరోన్తి. **వాదయన్తీతి** మహతీ విపఞ్చికామకరముఖాదయో వీణా చ తురియాని చ తథాగతస్స పూజనత్థాయ వాదేన్తి పయోజేన్తి. **భుజాని పోథేన్తీతి** భుజే అప్ఫోటేన్తి. లిఙ్గవిపరియాసో దట్ఠబ్బో. **నచ్చన్తి చాతి** అఞ్ఞే చ నచ్చాపేన్తి సయఞ్చ నచ్చన్తి.

యథా తుయ్హం మహావీర, పాదేసు చక్కలక్ఖణన్తి ఏత్థ యేన పకారేన **యథా**. మహావీరియేన యోగతో **మహావీరో**. **పాదేసు చక్కలక్ఖణన్తి** తవ ఉభోసు పాదతలేసు సహస్సారం సనేమికం సనాభికం సబ్బాకారపరిపూరం చక్కలక్ఖణం సోభతీతి అత్థో. **చక్క**-సద్దో పనాయం సమ్పత్తిరథఙ్గఇరియాపథదానరతనధమ్మఖురచక్కలక్ఖణాదీసు దిస్సతి. "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సాన"న్తిఆదీసు (అ. ని. ౪.౩౧) సమ్పత్తియం దిస్సతి. "చక్కంవ వహతో పద"న్తిఆదీసు (ధ. ప. ౧) రథఙ్గే. "చతుచక్కం నవద్వార"న్తిఆదీసు (సం. ని. ౧.౨౯) ఇరియాపథే. "దదం భుఞ్జ చ మా చ పమాదో, చక్కం వత్తయ సబ్బపాణిన"న్తి (జా. ౧.౭.౧౪౯) ఏత్థ దానే. "దిబ్బం చక్కరతనం పాతుభూత"న్తి (దీ. ని. ౨.౨౪౩; ౩.౮౫; మ. ని. ౩.౨౫౬) ఏత్థ రతనచక్కే. "మయా పవత్తితం చక్క"న్తి (సు. ని. ౫౬౭; బు. వం. ౨౮.౧౭) ఏత్థ పన ధమ్మచక్కే. "ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స, చక్కం భమతి మత్థకే"తి (జా. ౧.౧.౧౦౪; ౧.౫.౧౦౩) ఏత్థ ఖురచక్కే, పహరణచక్కేతి అత్థో. "పాదతలేసు చక్కాని జాతానీ"తి (దీ. ని. ౨.౩౫; ౩.౨౦౦, ౨౦౪; మ. ని. ౨.౩౮౬) ఏత్థ లక్ఖణే. ఇధాపి లక్ఖణచక్కే దట్ఠబ్బో (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౪౮; అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౧౮౭; ౨.౪.౮; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౨.౪౪). **ధజవజిరపటాకా, వడ్ఢమానఙ్కుసాచితన్తి** ధజేన చ వజిరేన చ పటాకాయ చ వడ్ఢమానేన చ అఙ్కుసేన చ ఆచితం అలఙ్కతం పరివారితం పాదేసు చక్కలక్ఖణన్తి అత్థో. చక్కలక్ఖణే పన గహితే సేసలక్ఖణాని గహితానేవ హోన్తి. తథా అసీతి అనుబ్యఞ్జనాని బ్యామప్పభా చ. తస్మా తేహి ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణాసీతిఅనుబ్యఞ్జనబ్యామప్పభాహి సమలఙ్కతో భగవతో కాయో సబ్బఫాలిఫుల్లో వియ పారిచ్ఛత్తకో వికసితపదుమం వియ కమలవనం వివిధరతనవిచిత్తం వియ నవకనకతోరణం తారామరీచివిరాజితమివ గగనతలం ఇతో చితో చ విధావమానా విప్ఫన్దమానా ఛబ్బణ్ణబుద్ధరస్మియో ముఞ్చమానో అతివియ సోభతి.

ఇదాని భగవతో రూపకాయధమ్మకాయసమ్పత్తిదస్సనత్థం –

౩౮. "రూపే సీలే సమాధిమ్హి, పఞ్ఞాయ చ అసాదిసో;

విముత్తియా అసమసమో, ధమ్మచక్కప్పవత్తనే"తి. – అయం గాథా వుత్తా;

తత్థ **రూపే**తి అయం **రూప**-సద్దో ఖన్ధభవనిమిత్తపచ్చయసరీరవణ్ణసణ్ఠానాదీసు దిస్సతి. యథాహ – "యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౬౧; ౩.౮౬, ౮౯; విభ॰ ౨; మహావ॰ ౨౨) ఏత్థ రూపక్ఖన్ధే దిస్సతి. "రూపూపపత్తియా మగ్గం భావేతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧౬౦-౧౬౧; విభ॰ ౬౨౪) ఏత్థ రూపభవే. "అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౮; మ॰ ని॰ ౨.౨౪౯; అ॰ ని॰ ౧.౪౨౭-౪౪౨; ధ॰ స॰ ౨౦౪-౨౦౭) ఏత్థ కసిణనిమిత్తే. "సరూపా, భిక్ఖవే, ఉప్పజ్జన్తి పాపకా అకుసలా ధమ్మా నో అరూపా"తి (అ॰ ని॰ ౨.౮౩) ఏత్థ పచ్చయే. "ఆకాసో పరివారితో రూపన్త్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౬) ఏత్థ సరీరే. "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫-౪౨౬; సం॰ ని॰ ౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫) ఏత్థ వణ్ణే. "రూపప్పమాణో రూపప్పసన్నో"తి (అ॰ ని॰ ౪.౬౫) ఏత్థ సణ్ఠానే. ఇధాపి సణ్ఠానే దట్ఠబ్బో (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧ రూపాదివగ్గవణ్ణనా). **సీలే**తి చతుబ్బిధే సీలే. **సమాధిమ్హీ**తి తివిధేపి సమాధిమ్హి. **పఞ్ఞాయా**తి లోకియలోకుత్తరాయ పఞ్ఞాయ. **అసాదిసో**తి అసదిసో అనుపమో. **విముత్తియా**తి ఫలవిముత్తియా . **అసమసమో**తి అసమా అతీతా బుద్ధా తేహి అసమేహి బుద్ధేహి సీలాదీహి సమోతి అసమసమో. ఏత్తావతా భగవతో రూపకాయసమ్పత్తి దస్సితా.

ఇదాని భగవతో కాయబలాదిం దస్సేతుం –

౩౯. "దసనాగబలం కాయే, తుయ్హం పాకతికం బలం;
ఇద్ధిబలేన అసమో, ధమ్మచక్కప్పవత్తనే"తి. – వుత్తం;

తత్థ **దసనాగబల**న్తి దసఛద్దన్తనాగబలం. దువిధఞ్హి తథాగతస్స బలం – కాయబలం, ఞాణబలఞ్చాతి. తత్థ కాయబలం హత్థికులానుసారేన వేదితబ్బం. కథం?

"కాళావకఞ్చ గఙ్గేయ్యం, పణ్డరం తమ్బపిఙ్గలం;
గన్ధమఙ్గలహేమఞ్చ, ఉపోసథఛద్దన్తిమే దసా"తి.(మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౮; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౨౨; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౦.౨౧; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౯౮; విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౬౦; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౭౫; చూళని॰ అట్ఠ॰ ౮౧; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౪౪) –

ఇమాని దస హత్థికులాని వేదితబ్బాని. కాళావకోతి పకతిహత్థికులం. యం దసన్నం పురిసానం కాయబలం, తం ఏకస్స కాళావకస్స హత్థినో బలం. యం దసన్నం కాళావకానం బలం, తం ఏకస్స గఙ్గేయ్యస్సాతి ఏతేనేవ ఉపాయేన యావ ఛద్దన్తబలం నేతబ్బన్తి. యం దసన్నం ఛద్దన్తానం బలం, తం ఏకస్స **తథాగతస్స బలం,** నారాయనబలం వజిరబలన్తి ఇదమేవ వుచ్చతి. తదేతం పకతిహత్థిగణనాయ హత్థికోటిసహస్సానం బలం, పురిసగణనాయ దసన్నం పురిసకోటిసహస్సానం బలం హోతి. ఇదం తావ తథాగతస్స పకతికాయబలం, ఞాణబలం పన అప్పమేయ్యం దసబలఞాణం చతువేసారజ్జఞాణం అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణం చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణం పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణం చుద్దస బుద్ధఞాణానీతి ఏవమాదికం ఞాణబలం. ఇధ పన కాయబలం అధిప్పేతం. **కాయే, తుయ్హం పాకతికం బల**న్తి తఞ్చ పన తవ కాయే పాకతికబలన్తి అత్థో. తస్మా "దసనాగబల"న్తి దసఛద్దన్తనాగబలన్తి అత్థో.

ఇదాని ఞాణబలం దస్సేన్తో ''**ఇద్ధిబలేన అసమో, ధమ్మచక్కప్పవత్తనే**''తి ఆహ. తత్థ **ఇద్ధిబలేన అసమోతి** వికుబ్బనాధిట్ఠానాదినా ఇద్ధిబలేన అసమో అసదిసో అనుపమో. **ధమ్మచక్కప్పవత్తనే**తి దేసనాఞాణేపి అసమోతి అత్థో.

ఇదాని "యో ఏవమాదిగుణసమన్నాగతో సత్థా, సో సబ్బలోకేకనాయకో, తం సత్థారం నమస్సథా"తి తథాగతస్స పణామనే నియోగదస్సనత్థం –

౪౦. "ఏవం సబ్బగుణూపేతం, సబ్బఙ్గసముపాగతం;
మహామునిం కారుణికం, లోకనాథం నమస్సథా"తి. – వుత్తం;

తత్థ **ఏవ**న్తి వుత్తప్పకారనిదస్సనే నిపాతో. **సబ్బగుణూపేత**న్తి ఏత్థ **సబ్బో**తి అయం నిరవసేసవాచీ. **గుణో**తి అయం **గుణ**-సద్దో అనేకేసు అత్థేసు దిస్సతి. తథా హేస – "అనుజానామి, భిక్ఖవే, అహతానం వత్థానం దిగుణం సఙ్ఘాటి"న్తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౪౬; మహావ. ౩౪౮) ఏత్థ పటలత్థే దిస్సతి. "అచ్చేన్తి కాలా తరయన్తి రత్తియో, వయోగుణా అనుపుబ్బం జహన్తీ"తి (సం. ని. ౧.౪) ఏత్థ రాసత్థే. "సతగుణా దక్ఖిణా పాటికఙ్ఖితబ్బా"తి (మ. ని. ౩.౩౭౯) ఏత్థ ఆనిసంసత్థే. "అన్తం అన్తగుణం" (దీ. ని. ౨.౩౭౭; మ. ని. ౧.౧౧౦, ౩౦౨; ౨.౧౧౪; ౩.౧౨౪, ౩౪౯; ఖు. పా. ౩.ద్వత్తింసాకార) "కయిరా మాలాగుణే బహూ"తి (ధ. ప. ౫౩) ఏత్థ బన్ధనత్థే. "అట్ఠగుణసముపేతం, అభిఞ్ఞాబలమాహరి"న్తి (బు. వం. ౨.౨౯) ఏత్థ సమ్పత్తిఅత్థే. ఇధాపి సమ్పత్తిఅత్థే దట్ఠబ్బో (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౪౬; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౬౬; చూళని. అట్ఠ. ౧౩౬). తస్మా సబ్బేహి లోకియలోకుత్తరేహి గుణేహి సబ్బసమ్పత్తీహి ఉపేతం సమన్నాగతన్తి అత్థో. **సబ్బఙ్గసముపాగత**న్తి సబ్బేహి బుద్ధగుణేహి గుణఙ్గేహి వా సముపాగతం సమన్నాగతం. **మహాముని**న్తి అఞ్ఞేహి పచ్చేకబుద్ధాదీహి మునీహి అధికభావతో మహన్తో మునీతి వుచ్చతి మహాముని. **కారుణిక**న్తి కరుణాగుణయోగతో కారుణికం. **లోకనాథ**న్తి సబ్బలోకేకనాథం, సబ్బలోకేహి "అయం నో దుక్ఖోపతాపస్స ఆహన్తా సమేతా"తి ఏవమాసీసీయతీతి అత్థో.

ఇదాని దసబలస్స సబ్బనిపచ్చాకారస్స అరహభావదస్సనత్థం –

౪౧. "అభివాదనం థోమనఞ్చ, వన్దనఞ్చ పసంసనం;
నమస్సనఞ్చ పూజఞ్చ, సబ్బం అరహసీ తువం.

౪౨. "యే కేచి లోకే వన్దనేయ్యా, వన్దనం అరహన్తి యే;
సబ్బసేట్ఠో మహావీర, సదిసో తే న విజ్జతీ"తి. – వుత్తం;

తత్థ **అభివాదన**న్తి అఞ్ఞేహి అత్తనో అభివాదనకారాపనం. **థోమన**న్తి పరమ్ముఖతో థుతి. **వన్దన**న్తి పణామనం. **పసంసన**న్తి సమ్ముఖతో పసంసనం. **నమస్సన**న్తి అఞ్జలికరణం, మనసా నమస్సనం వా. **పూజన**న్తి మాలాగన్ధవిలేపనాదీహి పూజనఞ్చ. **సబ్బ**న్తి సబ్బమ్పి తం వుత్తప్పకారం సక్కారవిసేసం తువం అరహసి యుత్తోతి అత్థో. **యే కేచి లోకే వన్దనేయ్యా**తి యే కేచి లోకే వన్దితబ్బా వన్దనీయా వన్దనం అరహన్తి. **యే**తి యే పన లోకే వన్దనం అరహన్తి. ఇదం పన పురిమపదస్సేవ వేవచనం. **సబ్బసేట్ఠో**తి సబ్బేసం తేసం సేట్ఠో ఉత్తమో, త్వం మహావీర సదిసో తే లోకే కోచి న విజ్జతీతి అత్థో.

అథ భగవతి యమకపాటిహారియం దస్సేత్వా రతనచఙ్కమం మాపేత్వా తత్ర చఙ్కమమానే ఆయస్మా సారిపుత్తో రాజగహే విహరతి గిజ్ఝకూటే పబ్బతే పఞ్చహి పరివారభిక్ఖుసతేహి. అథ థేరో భగవన్తం ఓలోకేన్తో అద్దస కపిలపురే ఆకాసే రతనచఙ్కమే చఙ్కమమానం. తేన వుత్తం –

౪౩. "సారిపుత్తో మహాపఞ్ఞో, సమాధిజ్ఝానకోవిదో;
గిజ్ఝకూటే ఠితోయేవ, పస్సతి లోకనాయక"న్తి. – ఆది;

తత్థ **సారిపుత్తో**తి రూపసారియా నామ బ్రాహ్మణియా పుత్తోతి సారిపుత్తో. **మహాపఞ్ఞో**తి మహతియా సోళసవిధాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతోతి మహాపఞ్ఞో. **సమాధిజ్ఝానకోవిదో**తి ఏత్థ **సమాధీ**తి చిత్తం సమం ఆదహతి ఆరమ్మణే ఠపేతీతి సమాధి. సో తివిధో హోతి సవితక్కసవిచారో అవితక్కవిచారమత్తో అవితక్కఅవిచారో సమాధీతి. **ఝాన**న్తి పఠమజ్ఝానం దుతియజ్ఝానం తతియజ్ఝానం చతుత్థజ్ఝానన్తి ఇమేహి పఠమజ్ఝానాదీహి మేత్తాఝానాదీనిపి సఙ్గహితానేవ హోన్తి, ఝానమ్పి దువిధం హోతి లక్ఖణూపనిజ్ఝానం ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానన్తి. తత్థ అనిచ్చాదిలక్ఖణం ఉపనిజ్ఝాయతీతి విపస్సనాఞాణం "లక్ఖణూపనిజ్ఝాన"న్తి వుచ్చతి. పఠమజ్ఝానాదికం పన ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానతో పచ్చనీకఝాపనతో వా ఝానన్తి వుచ్చతి. సమాధీసు చ ఝానేసు చ కోవిదోతి సమాధిజ్ఝానకోవిదో, సమాధిజ్ఝానకుసలోతి అత్థో. **గిజ్ఝకూటే**తి ఏవంనామకే పబ్బతే ఠితోయేవ **పస్సతీ**తి పస్సి.

౪౪. సుఫుల్లం సాలరాజం వాతి సమవట్టక్ఖన్ధం సముగ్గతవిపులకోమలఫలపల్లవఙ్కురసమలఙ్కతసాఖం సబ్బఫాలిఫుల్లం సాలరాజం వియ సీలమూలం సమాధిక్ఖన్ధం పఞ్ఞాసాఖం అభిఞ్ఞాపుప్ఫం విముత్తిఫలం దసబలసాలరాజం **ఓలోకేసీ**తి ఏవం ఓలోకపదేన సమ్బన్ధో. **చన్దంవ గగనే యథా**తి అబ్భాహిమధూమరజోరాహుపసగ్గవినిముత్తం తారగణపరివుతం సరదసమయే పరిపుణ్ణం వియ రజనికరం సబ్బకిలేసతిమిరవిధమనకరం వేనేయ్యజనకుముదవనవికసనకరం మునివరరజనికరం ఓలోకేతీతి అత్థో. **యథా**తి నిపాతమత్తం. **మజ్ఝన్హికేవ సూరియ**న్తి మజ్ఝన్హికసమయే సిరియా పటుతరకిరణమాలినం అంసుమాలినమివ విరోచమానం. **నరాసభ**న్తి నరవసభం.

౪౫. జలన్తన్తి దద్దళ్హమానం, సరదసమయం పరిపుణ్ణచన్దసస్సిరికచారువదనసోభం లక్ఖణానుబ్యఞ్జనసమలఙ్కతవరసరీరం పరమాయ బుద్ధసిరియా విరోచమానన్తి అత్థో. **దీపరుక్ఖం వా**తి ఆరోపితదీపం దీపరుక్ఖమివ. **తరుణసూరియంవ ఉగ్గత**న్తి అభినవోదితాదిచ్చమివ, సోమ్మభావేన జలన్తన్తి అత్థో. సూరియస్స తరుణభావో పన ఉదయం పటిచ్చ వుచ్చతి. న హి చన్దస్స వియ హానివుద్ధియో అత్థి. **బ్యామప్పభానురఞ్జిత**న్తి బ్యామప్పభాయ అనురఞ్జితం. **ధీరం పస్సతి లోకనాయక**న్తి సబ్బలోకేకధీరం పస్సతి నాయకన్తి అత్థో.

అథాయస్మా ధమ్మసేనాపతి అతిసీతలసలిలధరనికరపరిచుమ్బితకూటే నానావిధసురభితరుకుసుమవాసితకూటే పరమరుచిరచిత్తకూటే గిజ్ఝకూటే పబ్బతే ఠత్వావ దసహి చక్కవాళసహస్సేహి ఆగతేహి దేవబ్రహ్మగణేహి పరివుతం భగవన్తం అనుత్తరాయ బుద్ధసిరియా అనోపమాయ బుద్ధలీళాయ సబ్బరతనమయే చఙ్కమే చఙ్కమమానం దిస్వా – "హన్దాహం భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా బుద్ధగుణపరిదీపనం బుద్ధవంసదేసనం యాచేయ్య"న్తి చిన్తేత్వా అత్తనా సద్ధిం వసమానాని పఞ్చ భిక్ఖుసతాని సన్నిపాతేసి. తేన వుత్తం –

౪౬.

“పఞ్చన్నం భిక్ఖుసతానం, కతకిచ్చాన తాదినం;
ఖీణాసవానం విమలానం, ఖణేన సన్నిపాతయీ”తి.

తత్థ **పఞ్చన్నం భిక్ఖుసతాన**న్తి పఞ్చ భిక్ఖుసతాని, ఉపయోగత్థే సామివచనం దట్ఠబ్బం. **కతకిచ్చాన**న్తి చతూసు సచ్చేసు చతూహి మగ్గేహి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియభావనావసేన పరినిట్ఠితసోళసకిచ్చానన్తి అత్థో. **ఖీణాసవాన**న్తి పరిక్ఖీణచతురాసవానం. **విమలాన**న్తి విగతమలానం , ఖీణాసవత్తా వా విమలానం పరమపరిసుద్ధచిత్తసన్తానానన్తి అత్థో. **ఖణేనా**తి ఖణేయేవ. **సన్నిపాతయీ**తి సన్నిపాతేసి.

ఇదాని తేసం భిక్ఖూనం సన్నిపాతే గమనే చ కారణం దస్సనత్థం –

౪౭. “లోకప్పసాదనం నామ, పాటిహీరం నిదస్సయి;
అమ్హేపి తత్థ గన్త్వాన, వన్దిస్సామ మయం జినం.

౪౮. “ఏథ సబ్బే గమిస్సామ, పుచ్ఛిస్సామ మయం జినం;
కఙ్ఖం వినోదయిస్సామ, పస్సిత్వా లోకనాయక”న్తి. – ఇమా గాథాయో వుత్తా;

తత్థ **లోకప్పసాదనం నామా**తి లోకస్స పసాదకరణతో లోకప్పసాదనం పాటిహీరం వుచ్చతి. “ఉల్లోకప్పసాదనం నామా”తిపి పాఠో, తస్స లోకవివరణపాటిహారియన్తి అత్థో. తం పన ఉద్ధం అకనిట్ఠభవనతో హేట్ఠా యావ అవీచి ఏత్థన్తరే ఏకాలోకం కత్వా ఏత్థన్తరే సబ్బేసమ్పి సత్తానం అఞ్ఞమఞ్ఞం దస్సనకరణాధిట్ఠానన్తి వుచ్చతి. **నిదస్సయీ**తి దస్సేసి. **అమ్హేపీ**తి మయమ్పి. **తత్థా**తి యత్థ భగవా, తత్థ గన్త్వానాతి అత్థో. **వన్దిస్సామా**తి మయం భగవతో పాదే సిరసా వన్దిస్సామ. ఏత్థ పన అమ్హేపి, మయన్తి ఇమేసం ద్విన్నం సద్దానం పురిమస్స గమనకిరియాయ సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో, పచ్ఛిమస్స వన్దనకిరియాయ. ఇతరథా హి పునరుత్తిదోసతో న ముచ్చతి.

ఏథాతి ఆగచ్ఛథ. **కఙ్ఖం వినోదయిస్సామా**తి ఏత్థాహ – ఖీణాసవానం పన కఙ్ఖా నామ కాచిపి నత్థి, కస్మా థేరో ఏవమాహాతి? సచ్చమేవేతం, పఠమమగ్గేనేవ సముచ్ఛేదం గతా. యథాహ –

“కతమే ధమ్మా దస్సనేన పహాతబ్బాతి? చత్తారో దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా విచికిచ్ఛాసహగతో చిత్తుప్పాదో అపాయగమనీయో లోభో దోసో మోహో మానో తదేకట్ఠా చ కిలేసా”తి (ధ. స. ౧౪౦౩; థోకం విసదిసం).

న పనేసా విచికిచ్ఛాసఙ్ఖాతా కఙ్ఖాతి, కిన్తు పఞ్ఞత్తిఅజాననం నామ. థేరో పన భగవన్తం బుద్ధవంసం పుచ్ఛితుకామో, సో పన బుద్ధానంయేవ విసయో, న పచ్చేకబుద్ధబుద్ధసావకానం, తస్మా థేరో అవిసయత్తా ఏవమాహాతి వేదితబ్బం. **వినోదయిస్సామా**తి వినోదేస్సామ.

అథ ఖో తే భిక్ఖూ థేరస్స వచనం సుత్వా అత్తనో అత్తనో పత్తచీవరమాదాయ సువమ్మితా వియ మహానాగా పభిన్నకిలేసా ఛిన్నబన్ధనా అప్పిచ్ఛా సన్తుట్ఠా పవివిత్తా అసంసట్ఠా సీలసమాధిపఞ్ఞావిముత్తివిముత్తిఞాణదస్సనసమ్పన్నా తరమానా సన్నిపతింసు. తేన వుత్తం –

౪౯. “సాధూతి తే పటిస్సుత్వా, నిపకా సంవుతిన్ద్రియా;
పత్తచీవరమాదాయ, తరమానా ఉపాగము”న్తి.

తత్థ **సాధూతి** అయం **సాధు**-సద్దో ఆయాచనసమ్పటిచ్ఛనసమ్పహంసనసున్దరాదీసు దిస్సతి. తథా హేస – “సాధు మే, భన్తే భగవా, సంఖిత్తేన ధమ్మం దేసేతూ”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౯౫; ౫.౩౮౨; అ॰ ని॰ ౪.౨౫౭) ఆయాచనే దిస్సతి. “సాధు, భన్తేతి ఖో సో భిక్ఖు భగవతో భాసితం అభినన్దిత్వా అనుమోదిత్వా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౮౬) సమ్పటిచ్ఛనే. “సాధు సాధు, సారిపుత్తా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౯) సమ్పహంసనే.

“సాధు ధమ్మరుచి రాజా, సాధు పఞ్ఞాణవా నరో;
సాధు మిత్తానమద్దుబ్భో, పాపస్సాకరణం సుఖ”న్తి. –

ఆదీసు (జా॰ ౨.౧౮.౧౦౧) సున్దరే. ఇధ సమ్పటిచ్ఛనే. తస్మా సాధు సుట్ఠూతి థేరస్స వచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వాతి అత్థో (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౯౯; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧ సుత్తనిక్ఖేపవణ్ణనా; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౧౫ అగ్గికభారద్వాజసుత్తవణ్ణనా). **నిపకాతి** పణ్డితా పఞ్ఞవన్తా. **సంవుతిన్ద్రియాతి** ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారా, ఇన్ద్రియసంవరసమన్నాగతాతి అత్థో. **తరమానాతి** తురితా. **ఉపాగము**న్తి థేరం ఉపసఙ్కమింసు.

౫౦-౧. ఇదాని ధమ్మసేనాపతిస్స పవత్తిం దస్సేన్తేహి సఙ్గీతికారకేహి **‘‘ఖీణాసవేహి విమలేహీ’’**తిఆదిగాథాయో వుత్తా తత్థ **దన్తేహీ**తి కాయేన చ చిత్తేన చ దన్తేహి. **ఉత్తమే దమే**తి అరహత్తే, నిమిత్తత్థే భుమ్మం దట్ఠబ్బం. **తేహి భిక్ఖూహీ**తి పఞ్చహి భిక్ఖుసతేహి. **మహాగణీ**తి సీలాదీహి చ సఙ్ఖ్యావసేన చ మహన్తో గణో అస్స అత్థీతి మహాగణీ, నానాపదవసేన వా సీలాదీహి గుణేహి మహన్తో గణోతి మహాగణో, మహాగణో అస్స అత్థీతి మహాగణీ. **లళన్తో దేవోవ గగనే**తి ఇద్ధివిలాసేన విలాసేన్తో దేవో వియ గగనతలే భగవన్తం ఉపసఙ్కమీతి అత్థో.

౫౨. ఇదాని “తే ఇత్థమ్భూతా ఉపసఙ్కమింసూ”తి ఉపసఙ్కమవిధానదస్సనత్థం **‘‘ఉక్కాసితఞ్చ ఖిపిత’’**న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఉక్కాసితఞ్చా**తి ఉక్కాసితసద్దఞ్చ. **ఖిపిత**న్తి ఖిపితసద్దఞ్చ. **అజ్ఝుపేక్ఖియా**తి ఉపేక్ఖిత్వా, తం ఉభయం అకత్వాతి అధిప్పాయో. **సుబ్బతా**తి సువిమలధుతగుణా. **సప్పతిస్సా**తి సహపతిస్సయా, నీచవుత్తినోతి అత్థో.

౫౩. సయమ్భున్తి సయమేవ అఞ్ఞాపదేసం వినా పారమియో పూరేత్వా అధిగతబుద్ధభావన్తి అత్థో. **అచ్చుగ్గత**న్తి అభినవోదితం. **చన్దం వా**తి చన్దం వియ, నభే జలన్తం భగవన్తం గగనే చన్దం వియ పస్సన్తీతి ఏవం పదసమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో. ఇధాపి **యథా**-సద్దో నిపాతమత్తోవ.

౫౪. విజ్జుం వాతి విజ్జుఘనం వియ. యది చిరట్ఠితికా అచిరప్పభా అస్స తాదిసన్తి అత్థో. **గగనే యథా**తి ఆకాసే యథా, ఇధాపి **యథా**-సద్దో నిపాతమత్తోవ. ఇతో పరమ్పి ఈదిసేసు ఠానేసు యథా-సద్దో నిపాతమత్తోతి దట్ఠబ్బో.

౫౫. రహదమివ విప్పసన్నన్తి అతిగమ్భీరవిత్థతం మహారహదం వియ అనావిలం విప్పసన్నం సలిలం. **సుఫుల్లం పదుమం యథా**తి సువికసితపదుమవనం రహదమివాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. “సుఫుల్లం కమలం యథా”తిపి పాఠో, తస్స కమనీయభావేన సుఫుల్లం కమలవనమివాతి అత్థో.

౨౬. అథ తే భిక్ఖూ ధమ్మసేనాపతిప్పముఖా అఞ్జలిం సిరసి కత్వా దసబలస్స చక్కాలఙ్కతతలేసు పాదేసు నిపతింసూతి అత్థో. తేన వుత్తం – **''అఞ్జలిం పగ్గహేత్వాన, తుట్ఠహట్ఠా పమోదితా''**తిఆది. తత్థ **నిపతన్తీ**తి నిపతింసు, వన్దింసూతి అత్థో. **చక్కలక్ఖణే**తి చక్కం లక్ఖణం యస్మిం పాదే సో పాదో చక్కలక్ఖణో, తస్మిం చక్కలక్ఖణే. జాతివసేన "పాదే"తి వుత్తం, సత్థునో చక్కాలఙ్కతతలేసు పాదేసు నిపతింసూతి అత్థో.

౨౭. ఇదాని తేసం కేసఞ్చి థేరానం నామం దస్సేన్తేహి **''సారిపుత్తో మహాపఞ్ఞో, కోరణ్డసమసాదిసో''**తిఆది గాథాయో వుత్తా. తత్థ **కోరణ్డసమసాదిసో**తి కోరణ్డకుసుమసదిసవణ్ణో, యది ఏవం "కోరణ్డసమో"తి వా, "కోరణ్డసదిసో"తి వా వత్తబ్బం, కిం ద్విక్ఖత్తుం "సమసాదిసో"తి వుత్తన్తి చే? నాయం దోసో, తాదిసో కోరణ్డసమత్తా కోరణ్డసదిసభావేనేవ కోరణ్డసమసాదిసో. న పనాధికవచనవసేనాతి అధిప్పాయో. **సమాధిజ్ఝానకుసలో**తి ఏత్థ అయం **కుసల**-సద్దో తావ అరోగ్యానవజ్జఛేకసుఖవిపాకాదీసు దిస్సతి. అయఞ్హి "కచ్చి ను భోతో కుసలం, కచ్చి భోతో అనామయ"న్తిఆదీసు (జా. ౧.౧౫.౧౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯) ఆరోగ్యే దిస్సతి. "కతమో పన, భన్తే, కాయసమాచారో కుసలో ? యో ఖో, మహారాజ, కాయసమాచారో అనవజ్జో"తి (మ. ని. ౨.౩౬౧) ఏవమాదీసు అనవజ్జే. "కుసలో త్వం రథస్స అఙ్గపచ్చఙ్గాన"న్తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౮౭) ఛేకే. "కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా"తిఆదీసు (ధ. స. ౪౩౧ ఆదయో) సుఖవిపాకే. ఇధ పన ఛేకే దట్ఠబ్బో. **వన్దతే**తి వన్దిత్థ.

౨౮. గజ్జితాతి గజ్జన్తీతి గజ్జితా. **కాలమేఘో వా**తి నీలసలిలధరో వియ గజ్జితా ఇద్ధివిసయేతి అధిప్పాయో. **నీలుప్పలసమసాదిసో**తి నీలకువలయసదిసవణ్ణో. హేట్ఠా వుత్తనయేనేవేత్థాపి అత్థో వేదితబ్బో. **మోగ్గల్లానో**తి ఏవం గోత్తవసేన లద్ధనామో కోలితో.

౨౯. మహాకస్సపోపి చాతి ఉరువేలకస్సపనదీకస్సపగయాకస్సపకుమారకస్సపే ఖుద్దానుఖుద్దకే థేరే ఉపాదాయ అయం మహా, తస్మా "మహాకస్సపో"తి వుత్తో. **పి చా**తి సమ్భావనసమ్పిణ్డనత్థో. **ఉత్తత్తకనకసన్నిభో**తి సన్తత్తసువణ్ణసదిసఛవివణ్ణో. **ధుతగుణే**తి ఏత్థ కిలేసధుననతో ధమ్మో ధుతో నామ, ధుతగుణో నామ ధుతధమ్మో. కతమో పన ధుతధమ్మో నామ? అప్పిచ్ఛతా, సన్తుట్ఠితా, సల్లేఖతా, పవివేకతా, ఇదమట్ఠికతాతి ఇమే ధుతఙ్గచేతనాయ పరివారభూతా పఞ్చ ధమ్మా "అప్పిచ్ఛంయేవ నిస్సాయా"తిఆదివచనతో ధుతధమ్మా నామ. అథ వా కిలేసే ధుననతో ఞాణం ధుతం నామ, తస్మిం ధుతగుణే. **అగ్గనిక్ఖిత్తో**తి అగ్గో సేట్ఠో కోటిభూతోతి ఠపితో. "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం ధుతవాదానం యదిదం మహాకస్సపో"తి (అం. ని. ౧.౧౮౮, ౧౯౧) ఠానన్తరే ఠపితోతి అత్థో. అయం పన **అగ్గ**-సద్దో ఆదికోటికోట్ఠాససేట్ఠాదీసు దిస్సతి. తథా హేస – "అజ్జతగ్గే, సమ్మ దోవారిక , ఆవరామి దారం నిగణ్ఠానం నిగణ్ఠీన"న్తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౭౦) ఆదిమ్హి దిస్సతి. "తేనేవ అఙ్గులగ్గేన తం అఙ్గులగ్గం పరామసేయ్య" (కథా. ౪౪౧), "ఉచ్ఛగ్గం వేళగ్గ"న్తిఆదీసు కోటియం. "అమ్బిలగ్గం వా మధురగ్గం వా" (సం. ని. ౫.౩౭౪) "అనుజానామి, భిక్ఖవే, విహారగ్గేన వా పరివేణగ్గేన వా భాజేతు"న్తిఆదీసు (చూళవ. ౩౧౮) కోట్ఠాసే. "యావతా, భిక్ఖవే, సత్తా అపదా వా ద్విపదా వా…పే… తథాగతో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తిఆదీసు (అం. ని. ౪.౩౪) సేట్ఠే. స్వాయమిధ సేట్ఠే దట్ఠబ్బో. కోటియమ్పి వత్తతి. థేరో అత్తనో ఠానే సేట్ఠో చేవ కోటిభూతో చ. తేన వుత్తం – "అగ్గనిక్ఖిత్తో"తి, అగ్గో సేట్ఠో కోటిభూతోతి అత్థో (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౫౦ సరణగమనకథా; పారా. అట్ఠ. ౧.౧౫). **థోమితో**తి పసంసితో దేవమనుస్సాదీహి. **సత్థు వణ్ణితో**తి సత్థారా వణ్ణితో థుతో, "కస్సపో, భిక్ఖవే, చన్దూపమో

కులాని ఉపసఙ్కమతి అపకస్సేవ కాయం అపకస్స చిత్తం నిచ్చనవకో కులేసు అప్పగబ్భో’’తి ఏవమాదీహి అనేకేహి సుత్తనయేహి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౬) వణ్ణితో పసత్థో, సోపి భగవన్తం వన్దతీతి అత్థో.

౬౦. దిబ్బచక్ఖూనన్తి దిబ్బం చక్ఖు యేసం అత్థి తే దిబ్బచక్ఖూ, తేసం దిబ్బచక్ఖూనం భిక్ఖూనం **అగ్గో** సేట్ఠోతి అత్థో. యథాహ – ‘‘ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం దిబ్బచక్ఖుకానం యదిదం అనురుద్ధో’’తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౮౮, ౧౯౨). అనురుద్ధత్థేరో భగవతో చూళపితునో అమితోదనస్స నామ సక్కస్స పుత్తో మహానామస్స కనిట్ఠభాతా మహాపుఞ్ఞో పరమసుఖుమాలో, సో అత్తసత్తమో నిక్ఖమిత్వా అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో, తస్స పబ్బజ్జానుక్కమో **సఙ్ఘభేదకక్ఖన్ధకే** (చూళవ॰ ౩౩౦ ఆదయో) ఆగతోవ. **అవిదూరే వాతి** భగవతో సన్తికేయేవ.

౬౧. ఆపత్తిఅనాపత్తియాతి ఆపత్తియఞ్చ అనాపత్తియఞ్చ కోవిదో. **సతేకిచ్ఛాయాతి** సప్పటికమ్మాయపి అప్పటికమ్మాయపి చాతి అత్థో. తత్థ సప్పటికమ్మా సా ఛబ్బిధా హోతి, అప్పటికమ్మా సా పారాజికాపత్తి. ‘‘ఆపత్తిఅనాపత్తియా, సతేకిచ్ఛాయ కోవిదో’’తిపి పాఠో, సోయేవ అత్థో. **వినయేతి** వినయపిటకే. **అగ్గనిక్ఖిత్తోతి** ‘‘ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే , మమ సావకానం భిక్ఖూనం వినయధరానం యదిదం, ఉపాలీ’’తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౧౯, ౨౨౮) ఏతదగ్గట్ఠానే ఠపితోతి అత్థో. **ఉపాలీతి** ఉపాలిత్థేరో. **సత్థు వణ్ణితోతి** సత్థారా వణ్ణితో పసత్థో. థేరో కిర తథాగతస్సేవ సన్తికే వినయపిటకం ఉగ్గణ్హిత్వా భారుకచ్ఛకవత్థుం (పారా॰ ౭౮), అజ్జుకవత్థుం (పారా॰ ౧౫౮), కుమారకస్సపవత్థున్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౯) ఇమాని తీణి వత్థూని సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సద్ధిం సంసన్దిత్వా కథేసి. తస్మా థేరో వినయధరానం అగ్గోతి ఏవమాదినా నయేన సత్థారా వణ్ణితోతి వుత్తో.

౬౨. సుఖుమనిపుణత్థపటివిద్ధోతి పటివిద్ధసుఖుమనిపుణత్థో, పటివిద్ధదుద్దసనిపుణత్థోతి అత్థో. **కథికానం పవరోతి** ధమ్మకథికానం సేట్ఠో. ‘‘ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం ధమ్మకథికానం యదిదం పుణ్ణో మన్తాణిపుత్తో’’తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౮౮, ౧౯౬) ఏతదగ్గపాళియం ఆరోపితో. తేన వుత్తం ‘‘కథికానం పవరో’’తి. **గణీతి** ససఙ్ఘో. థేరస్స కిర సన్తికే పబ్బజితా కులపుత్తా పఞ్చసతా అహేసుం. సబ్బేపి తే దసబలస్స జాతభూమికా జాతరట్ఠవాసినో సబ్బేవ ఖీణాసవా సబ్బేవ దసకథావత్థులాభినో. తేన వుత్తం ‘‘గణీ’’తి. **ఇసీతి** ఏసతి గవేసతి కుసలే ధమ్మేతి ఇసి. **మన్తాణియా పుత్తోతి** మన్తాణియా నామ బ్రాహ్మణియా పుత్తో. **పుణ్ణోతి** తస్స నామం. **విస్సుతోతి** అత్తనో అప్పిచ్ఛతాదీహి గుణేహి విస్సుతో.

అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞత్థేరో పన సత్థరి అభిసమ్బోధిం పత్వా పవత్తితవరధమ్మచక్కే అనుపుబ్బేన ఆగన్త్వా రాజగహం ఉపనిస్సాయ విహరన్తే కపిలవత్థుం ఆగన్త్వా అత్తనో భాగినేయ్యం పుణ్ణం నామ మాణవం పబ్బాజేత్వా భగవన్తం వన్దిత్వా ఆపుచ్ఛిత్వా నివాసత్థాయ సయం ఛద్దన్తదహం గతో. పుణ్ణో పన భగవన్తం దస్సనాయ థేరేన సద్ధిం ఆగన్త్వా – ‘‘మయ్హం పబ్బజితకిచ్చం మత్థకం పాపేత్వావ దసబలస్స సన్తికం గమిస్సామీ’’తి కపిలపురేయేవ ఓహీనో, సో యోనిసోమనసికారం కరోన్తో నచిరస్సేవ అరహత్తం పత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమి. ఏత్థ పన **అనురుద్ధత్థేరో** చ **ఉపాలిత్థేరో** చ ఇమే ద్వే థేరా భగవతో కపిలవత్థుపురం పవిసిత్వా ఞాతిసమాగమదివసే పబ్బజితా వియ దస్సితా, తం పన ఖన్ధకపాళియా అట్ఠకథాయ చ న సమేతి. వీమంసిత్వా గహేతబ్బం.

అథ సత్థా సారిపుత్తత్థేరాదీనం పఞ్చన్నం భిక్ఖుసతానం చిత్తాచారమఞ్ఞాయ అత్తనో గుణే కథేతుమారభి. తేన వుత్తం –

౬౩. “ఏతేసం చిత్తమఞ్ఞాయ, ఓపమ్మకుసలో ముని;
కఙ్ఖచ్ఛేదో మహావీరో, కథేసి అత్తనో గుణ”న్తి.

తత్థ **ఓపమ్మకుసలో**తి ఉపమాయ కుసలో. **కఙ్ఖచ్ఛేదో**తి సబ్బసత్తానం సంసయచ్ఛేదకో.

ఇదాని తే అత్తనో గుణే కథేసి, తే దస్సేతుం –

౬౪. “చత్తారో తే అసఙ్ఖేయ్యా, కోటి యేసం న నాయతి;
సత్తకాయో చ ఆకాసో, చక్కవాళా చనన్తకా;
బుద్ధఞాణం అప్పమేయ్యం, న సక్కా ఏతే విజానితు”న్తి. – వుత్తం;

తత్థ **చత్తారో**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **ఏతే**తి ఇదాని వత్తబ్బే అత్థే నిదస్సేతి. **అసఙ్ఖేయ్యా**తి సఙ్ఖ్యాతుమసక్కుణేయ్యత్తా అసఙ్ఖేయ్యా, గణనపథం వీతివత్తాతి అత్థో. **కోటీ**తిఆది వా అన్తో వా మరియాదా. **యేస**న్తి యేసం చతున్నం అసఙ్ఖేయ్యానం. **న నాయతీ**తి న పఞ్ఞాయతి. ఇదాని తే వుత్తప్పకారే చత్తారో అసఙ్ఖేయ్యే దస్సేతుం “**సత్తకాయో**”తిఆది వుత్తం. **సత్తకాయో**తి సత్తసమూహో, సత్తకాయో అనన్తో అపరిమాణో అప్పమేయ్యో. తథా **ఆకాసో** ఆకాసస్సాపి అన్తో నత్థి. తథా **చక్కవాళాని** అనన్తాని ఏవ. బుద్ధఞాణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అప్పమేయ్యం. **న సక్కా ఏతే విజానితు**న్తి యస్మా పనేతే అనన్తా, తస్మా న సక్కా విజానితుం.

౬౫. ఇదాని సత్థా అత్తనో ఇద్ధివికుబ్బనే సఞ్జాతచ్ఛరియబ్భుతానం దేవమనుస్సాదీనం కిన్నామేతం అచ్ఛరియం, ఇతోపి విసిట్ఠతరం అచ్ఛరియం అబ్భుతం అత్థి, మమ తం సుణాథాతి ధమ్మదేసనం వడ్ఢేన్తో –

“కిమేతం అచ్ఛరియం లోకే, యం మే ఇద్ధివికుబ్బనం;
అఞ్ఞే బహూ అచ్ఛరియా, అబ్భుతా లోమహంసనా”తి. – ఆదిమాహ;

తత్థ **కి**న్తి పటిక్ఖేపవచనం.**ఏత**న్తి ఇదం ఇద్ధివికుబ్బనం సన్ధాయాహ. **య**న్తి అయం **యం**-సద్దో “యం తం అపుచ్ఛిమ్హ అకిత్తయీ నో, అఞ్ఞం తం పుచ్ఛామ తదిఙ్ఘ బ్రూహీ”తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౧౦౫౮; మహాని॰ ౧౧౦; చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛా ౨౭) ఉపయోగవచనే దిస్సతి . “అట్ఠానమేతం, భిక్ఖవే, అనవకాసో; యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా”తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౭౭; విభ॰ ౮౦౯; మి॰ ప॰ ౫.౧.౧) ఏత్థ కారణవచనే. “యం విపస్సీ భగవా కప్పే ఉదపాదీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౪) ఏత్థ భుమ్మే. “యం ఖో మే, భన్తే, దేవానం తావతింసానం సమ్ముఖా సుతం సమ్ముఖా పటిగ్గహితం, ఆరోచేమి తం భగవతో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౯౩) పచ్చత్తవచనే. ఇధాపి పచ్చత్తవచనే దట్ఠబ్బో (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪). అఞ్ఞే బహూ మమ అచ్ఛరియా అబ్భుతవిసేసా సన్తీతి దీపేతి.

ఇదాని తే అచ్ఛరియే దస్సేన్తో –

౬౬. “యదాహం తుసితే కాయే, సన్తుసితో నామహం తదా;
దససహస్సీ సమాగమ్మ, యాచన్తి పఞ్జలీ మమ”న్తి. – ఆదిమాహ;

తత్థ **యదాతి** యస్మిం కాలే. **అహన్తి** అత్తానం నిద్దిసతి. **తుసితే కాయేతి** తుసితసఙ్ఖాతే దేవనికాయే. యదా పనాహం సమత్తింసపారమియో పూరేత్వా పఞ్చమహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజిత్వా ఞాతత్థచరియలోకత్థచరియబుద్ధత్థచరియానం కోటిం పత్వా సత్తసతకమహాదానాని దత్వా సత్తక్ఖత్తుం పథవిం కమ్పేత్వా వేస్సన్తరత్తభావతో చవిత్వా దుతియే చిత్తవారే తుసితభవనే నిబ్బత్తో తదాపి సన్తుసితో నామ దేవరాజా అహోసిం. **దససహస్సీ సమాగమ్మాతి** దససహస్సచక్కవాళేసు దేవతా సన్నిపతిత్వాతి అత్థో. **యాచన్తి పఞ్జలీ మమన్తి** మం ఉపసఙ్కమిత్వా, "మారిస, తయా దస పారమియో పూరేన్తేన న సక్కసమ్పత్తిం న మార న బ్రహ్మ న చక్కవత్తిసమ్పత్తిం పత్థేన్తేన పూరితా, లోకనిత్థరణత్థాయ పన బుద్ధత్తం పత్థయమానేన పూరితా, సో తవ కాలో, మారిస, బుద్ధత్తాయ సమయో , మారిస, బుద్ధత్తాయా"తి (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.నిదానకథా, అవిదూరేనిదానకథా) యాచన్తి మమన్తి. తేన వుత్తం –

౬౭. "కాలో ఖో తే మహావీర, ఉప్పజ్జ మాతుకుచ్ఛియం;
సదేవకం తారయన్తో, బుజ్ఝస్సు అమతం పద"న్తి.

తత్థ **కాలో తేతి** కాలో తవ, అయమేవ వా పాఠో. **ఉప్పజ్జాతి** పటిసన్ధిం గణ్హ, "ఓక్కమా"తిపి పాఠో. **సదేవకన్తి** సదేవకం లోకన్తి అత్థో. **తారయన్తోతి** ఏత్థ పారమియో పూరేన్తోపి తారయతి నామ, పారమియో మత్థకం పాపేన్తోపి తారయతి నామ, వేస్సన్తరత్తభావతో చవిత్వా తుసితపురే పటిసన్ధిం గహేత్వా సట్ఠివస్ససతసహస్సాధికాని సత్తపణ్ణాసవస్సకోటియో తత్థ తిట్ఠన్తోపి తారయతి నామ, దేవతాహి యాచితో పఞ్చవిధం మహావిలోకితం విలోకేత్వా మహామాయాదేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గణ్హన్తోపి దసమాసే గబ్భవాసం వసన్తోపి తారయతి నామ, ఏకూనతింస వస్సాని అగారమజ్ఝే తిట్ఠన్తోపి తారయతి నామ. రాహులభద్దస్స జాతదివసే ఛన్నసహాయో కణ్డకం ఆరుయ్హ నిక్ఖమన్తోపి తీణి రజ్జాని అతిక్కమిత్వా అనోమాయ నామ నదియా తీరే పబ్బజన్తోపి తారయతి నామ, ఛబ్బస్సాని పధానం కరోన్తోపి విసాఖపుణ్ణమాయం మహాబోధిమణ్డం ఆరుయ్హ మారబలం విధమిత్వా పఠమయామే పుబ్బేనివాసం అనుస్సరిత్వా మజ్ఝిమయామే దిబ్బచక్ఖుం విసోధేత్వా పచ్ఛిమయామే ద్వాదసఙ్గం పటిచ్చసముప్పాదం అనులోమపటిలోమతో సమ్మసిత్వా సోతాపత్తిమగ్గం పటివిజ్ఝన్తోపి తారయతి నామ, సోతాపత్తిఫలక్ఖణేపి, సకదాగామిమగ్గక్ఖణేపి, సకదాగామిఫలక్ఖణేపి, అనాగామిమగ్గక్ఖణేపి, అనాగామిఫలక్ఖణేపి, అరహత్తమగ్గక్ఖణేపి, అరహత్తఫలక్ఖణేపి తారయతి నామ, యదా అట్ఠారసదేవతాకోటిసహస్సేహి పఞ్చవగ్గియానం అమతపానం అదాసి, తతో పట్ఠాయ తారయి నామాతి వుచ్చతి. తేన వుత్తం –

"సదేవకం తారయన్తో, బుజ్ఝస్సు అమతం పద"న్తి.

అథ మహాసత్తో దేవతాహి యాచియమానోపి దేవతానం పటిఞ్ఞం అదత్వావ కాలదీపదేసకులజనేత్తిఆయుపరిచ్ఛేదవసేన పఞ్చవిధం మహావిలోకనం నామ విలోకేసి. తత్థ "కాలో ను ఖో, న కాలో"తి పఠమం కాలం విలోకేసి. తత్థ వస్ససతసహస్సతో ఉద్ధం ఆయుకాలో కాలో నామ న హోతి. కస్మా? జాతిజరామరణాదీనం అపాకటత్తా, బుద్ధానఞ్చ ధమ్మదేసనా నామ తిలక్ఖణముత్తా నామ నత్థి, తేసం అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తాతి కథేన్తానం "కిన్నామేతే కథేన్తీ"తి న సద్దహన్తి, తతో అభిసమయో న హోతి, తస్మిం అసతి అనియ్యానికం సాసనం హోతి . తస్మా సో అకాలో. వస్ససతతో ఊనో ఆయుకాలోపి కాలో న హోతి. కస్మా? తదా సత్తా ఉస్సన్నకిలేసా హోన్తి, ఉస్సన్నకిలేసానఞ్చ దిన్నో ఓవాదో ఓవాదట్ఠానే న తిట్ఠతి, తస్మా సోపి అకాలో. వస్ససతసహస్సతో పట్ఠాయ హేట్ఠా వస్ససతతో పట్ఠాయ ఉద్ధం ఆయుకాలో **కాలో** నామ. ఇదాని వస్ససతాయుకా మనుస్సాతి అథ బోధిసత్తో "నిబ్బత్తితబ్బకాలో"తి అద్దస.

తతో దీపం ఓలోకేన్తో “జమ్బుదీపేయేవ బుద్ధా నిబ్బత్తన్తీ”తి **దీపం** పస్సి. తతో జమ్బుదీపో నామ మహా దసయోజనసహస్సపరిమాణో, కతరస్మిం ను ఖో పదేసే బుద్ధా నిబ్బత్తన్తీ”తి దేసం విలోకేన్తో మజ్ఝిమ**దేసం** పస్సి. తతో కులం విలోకేన్తో “బుద్ధా నామ లోకసమ్మతే కులే నిబ్బత్తన్తి, ఇదాని ఖత్తియకులం లోకసమ్మతం, తత్థ నిబ్బత్తిస్సామి, **సుద్ధోదనో** నామ మే రాజా పితా భవిస్సతీ”తి **కులం** అద్దస. తతో **మాతరం** విలోకేన్తో “బుద్ధమాతా నామ లోలా సురాధుత్తా న హోతి, అఖణ్డపఞ్చసీలాతి అయఞ్చ **మహామాయా** నామ దేవీ ఏదిసా, అయం మే మాతా భవిస్సతీతి కిత్తకం అస్సా **ఆయూ**”తి ఆవజ్జేన్తో దసన్నం మాసానం ఉపరి సత్తదివసాని పస్సి. ఇతి ఇమం పఞ్చవిధవిలోకనం విలోకేత్వా – “కాలో మే, మారిస, బుద్ధభావాయా”తి దేవతానం పటిఞ్ఞం దత్వా తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా తతో చవిత్వా సక్యరాజకులే మాయాదేవియా కుచ్ఛియం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.నిదానకథా, అవిదూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.నిదానకథా, అవిదూరేనిదానకథా). తేన వుత్తం –

౬౮. “తుసితా కాయా చవిత్వాన, యదా ఓక్కమి కుచ్ఛియం;
దససహస్సీలోకధాతు, కమ్పిత్థ ధరణీ తదా”తి. – ఆది;

తత్థ **ఓక్కమీ**తి ఓక్కమిం పావిసిం. **కుచ్ఛియ**న్తి మాతుకుచ్ఛిమ్హి. **దససహస్సీలోకధాతు, కమ్పిత్థా**తి సతో సమ్పజానో పన బోధిసత్తో మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమన్తో ఏకూనవీసతియా పటిసన్ధిచిత్తేసు మేత్తాపుబ్బభాగస్స సోమనస్ససహగతఞాణసమ్పయుత్తఅసఙ్ఖారికకుసలచిత్తస్స సదిస మహావిపాకచిత్తేన ఆసాళ్హిపుణ్ణమాయం ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తేనేవ పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. తదా దససహస్సీలోకధాతు సకలాపి కమ్పి సఙ్కమ్పి సమ్పకమ్పీతి అత్థో. **ధరణీ**తి ధారేతి సబ్బే థావరజఙ్గమేతి ధరణీ, పథవీ.

౬౯. **సమ్పజానోవ నిక్ఖమి**న్తి ఏత్థ యదా పనాహం సతో సమ్పజానోవ మాతుకుచ్ఛితో ధమ్మాసనతో ఓతరన్తో ధమ్మకథికో వియ నిస్సేణితో ఓతరన్తో పురిసో వియ చ ద్వే హత్థే చ పాదే చ పసారేత్వా ఠితకోవ మాతుకుచ్ఛిసమ్భవేన కేనచి అసుచినా అమక్ఖితోవ నిక్ఖమిం. **సాధుకారం పవత్తేన్తీ**తి సాధుకారం పవత్తయన్తి, సాధుకారం దేన్తీతి అత్థో. **పకమ్పిత్థా**తి కమ్పిత్థ, ఓక్కమనేపి మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమనేపి దససహస్సీ పకమ్పిత్థాతి అత్థో.

౭౦. అథ భగవా గబ్భోక్కన్తిఆదీసు అత్తనా సమసమం అదిస్వా గబ్భోక్కన్తిఆదీసు అత్తనో అచ్ఛరియదస్సనత్థం **“ఓక్కన్తి మే సమో నత్థీ”**తి ఇమం గాథమాహ. తత్థ **ఓక్కన్తీ**తి గబ్భోక్కన్తియం, భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనం, పటిసన్ధిగ్గహణేతి అత్థో. **మే**తి మయా. **సమో**తి సదిసో నత్థి. **జాతితో**తి ఏత్థ జాయతి ఏతాయ మాతుయాతి మాతా “జాతీ”తి వుచ్చతి, తతో జాతితో మాతుయాతి అత్థో. **అభినిక్ఖమే**తి మాతుకుచ్ఛితో అభినిక్ఖమనే పసవే సతీతి అత్థో. **సమ్బోధియ**న్తి ఏత్థ పసత్థా సున్దరా బోధి సమ్బోధి. అయం పన **బోధి**-సద్దో రుక్ఖమగ్గనిబ్బానసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదీసు దిస్సతి – “బోధిరుక్ఖమూలే పఠమాభిసమ్బుద్ధో”తి (మహావ॰ ౧; ఉదా॰ ౧) చ, “అన్తరా చ గయం అన్తరా చ బోధి”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౧) చ ఆగతట్ఠానే హి రుక్ఖో బోధీతి వుచ్చతి. “బోధి వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసు ఞాణ”న్తి (చూళని॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౨౧) ఆగతట్ఠానే మగ్గో. “పత్వాన బోధిం అమతం అసఙ్ఖత”న్తి ఆగతట్ఠానే నిబ్బానం. “పప్పోతి బోధిం వరభూరిమేధసో”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౨౧౭) ఆగతట్ఠానే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. ఇధ పన భగవతో అరహత్తమగ్గఞాణం అధిప్పేతం (మ॰

ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౩; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౧; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౨౦; చరియా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా). అపరే “సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ”న్తిపి వదన్తి, తస్సం సమ్బోధియం అహం సేట్ఠోతి అత్థో.

కస్మా పన భగవా సమ్బోధిం పటిచ్చ అత్తానం పసంసతీతి? సబ్బగుణదాయకత్తా. భగవతో హి సమ్బోధి సబ్బగుణదాయికా సబ్బేపి నిరవసేసే బుద్ధగుణే దదాతి, న పన అఞ్ఞేసం. అఞ్ఞేసం పన కస్సచి అరహత్తమగ్గో అరహత్తఫలమేవ దేతి, కస్సచి తిస్సో విజ్జా, కస్సచి ఛ అభిఞ్ఞా, కస్సచి చతస్సో పటిసమ్భిదా, కస్సచి సావకపారమిఞాణం, పచ్చేకబుద్ధానం పచ్చేకబోధిఞాణమేవ దేతి. బుద్ధానం పన సబ్బగుణసమ్పత్తిం దేతి. తస్మా భగవా సబ్బగుణదాయకత్తా “సమ్బోధియం అహం సేట్ఠో”తి అత్తానం పసంసతి. అపి చ భూమిం చాలేత్వా సమ్బోధిం పాపుణి, తస్మా “సమ్బోధియం అహం సేట్ఠో”తి వదతి. **ధమ్మచక్కప్పవత్తనే**తి ఏత్థ ధమ్మచక్కం పన దువిధం హోతి – పటివేధఞాణఞ్చ దేసనాఞాణఞ్చాతి. తత్థ పఞ్ఞాపభావితం అత్తనో అరియఫలావహం పటివేధఞాణం, కరుణాపభావితం సావకానం అరియఫలావహం దేసనాఞాణం. పటివేధఞాణం లోకుత్తరం కుసలం ఉపేక్ఖాసహగతం అవితక్కఅవిచారం, దేసనాఞాణం లోకియం అబ్యాకతం , ఉభయమ్పి పనేతం అఞ్ఞేహి అసాధారణం. ఇధ పన దేసనాఞాణం అధిప్పేతం (పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౪౪).

౨౧. ఇదాని భగవతో గబ్భోక్కమనేవ పథవికమ్పనాదికం పవత్తిం సుత్వా ‘‘**అహో అచ్ఛరియం లోకే**’’తి దేవతాహి అయం గాథా వుత్తా. తత్థ **బుద్ధానం గుణమహన్తతా**తి అహో బుద్ధానం గుణమహన్తభావో, అహో బుద్ధానం మహానుభావోతి అత్థో **దససహస్సీలోకధాతు, ఛప్పకారం పకమ్పథా**తి దససు చక్కవాళసహస్సేసు మహాపథవీ ఛప్పకారం పకమ్పిత్థ చలిత్థ. కథం? పురత్థిమతో ఉన్నమతి పచ్ఛిమతో ఓనమతి, పచ్ఛిమతో ఉన్నమతి పురత్థిమతో ఓనమతి, ఉత్తరతో ఉన్నమతి దక్ఖిణతో ఓనమతి, దక్ఖిణతో ఉన్నమతి ఉత్తరతో ఓనమతి, మజ్ఝిమతో ఉన్నమతి పరియన్తతో ఓనమతి, పరియన్తతో ఉన్నమతి మజ్ఝిమతో ఓనమతీతి ఏవం ఛప్పకారం అనిలబలచలితజలతరఙ్గభఙ్గసఙ్ఘట్టితా వియ నావా చతునహుతాధికద్వియోజనసతసహస్సబహలా పథవిసన్ధారకజలపరియన్తా అచేతనాపి సమానా సచేతనా వియ అయం మహాపథవీ పీతియా నచ్చన్తీ వియ అకమ్పిత్థాతి అత్థో. **ఓభాసో చ మహా ఆసీ**తి అతిక్కమ్మేవ దేవానం దేవానుభావం ఉళారో ఓభాసో అహోసీతి అత్థో. **అచ్ఛేరం లోమహంసన**న్తి అచ్ఛేరఞ్చ లోమహంసనఞ్చ అహోసీతి అత్థో.

౨౨. ఇదాని పథవికమ్పనాలోకపాతుభావాదీసు అచ్ఛరియేసు వత్తమానేసు భగవతో పవత్తిదస్సనత్థం ‘‘**భగవా తమ్హి సమయే**’’తిఆదిగాథాయో వుత్తా. తత్థ **లోకజేట్ఠో**తి లోకసేట్ఠో. **సదేవక**న్తి సదేవకస్స లోకస్స, సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం దట్ఠబ్బం. **దస్సయన్తో**తి పాటిహారియం దస్సేన్తో.

౨౩. చఙ్కమన్తోవాతి దసలోకధాతుసహస్సాని అజ్ఝోత్థరిత్వా ఠితే తస్మిం రతనమయే చఙ్కమే చఙ్కమమానోవ కథేసి. **లోకనాయకో**తి అథ సత్థా మనోసిలాతలే సీహనాదం నదన్తో సీహో వియ గజ్జన్తో పావుస్సకమేఘో వియ చ ఆకాసగఙ్గం ఓతారేన్తో వియ చ అట్ఠఙ్గసమన్నాగతేన (దీ॰ ని॰ ౨.౨౮౫, ౩౦౧) సవనీయేన కమనీయేన బ్రహ్మస్సరేన నానానయవిచిత్తం చతుసచ్చపటిసంయుత్తం తిలక్ఖణాహతం మధురధమ్మకథం కథేసీతి అత్థో.

అన్తరా న నివత్తేతి, చతుహత్థే చఙ్కమే యథాతి ఏత్థ సత్థారా పన నిమ్మితస్స తస్స చఙ్కమస్స ఏకా కోటి పాచీనచక్కవాళముఖవట్టియం ఏకా పచ్ఛిమచక్కవాళముఖవట్టియం ఏవం ఠితే తస్మిం రతనచఙ్కమే చఙ్కమమానో సత్థా ఉభో కోటియో పత్వావ నివత్తతి, అన్తరా ఉభో కోటియో అపత్వా న నివత్తతి. యథా చతుహత్థప్పమాణే చఙ్కమే

చఙ్కమమానో ఉభో కోటియో సీఘమేవ పత్వా నివత్తతి, ఏవం అన్తరా న నివత్తతీతి అత్థో. కిం పన భగవా దససహస్సయోజనప్పమాణాయామం చఙ్కమం రస్సమకాసి , తావమహన్తం వా అత్తభావం నిమ్మినీతి? న పనేవమకాసి. అచిన్తేయ్యో బుద్ధానం బుద్ధానుభావో. అకనిట్ఠభవనతో పట్ఠాయ యావ అవీచి, తావ ఏకఙ్గణా అహోసి. తిరియతో చ దసచక్కవాళసహస్సాని ఏకఙ్గణాని అహేసుం. దేవా మనుస్సే పస్సన్తి, మనుస్సాపి దేవే పస్సన్తి. యథా సబ్బే దేవమనుస్సా పకతియా చఙ్కమమానం పస్సన్తి, ఏవం భగవన్తం చఙ్కమమానం పస్సింసూతి. భగవా పన చఙ్కమన్తోవ ధమ్మం దేసేతి అన్తరాసమాపత్తిఞ్చ సమాపజ్జతి.

అథ ఆయస్మా సారిపుత్తో అపరిమితసమయసముపచితకుసలబలజనితద్వత్తింసవరలక్ఖణోపసోభితం అసీతానుబ్యఞ్జనవిరాజితం వరసరీరం సరదసమయే పరిపుణ్ణం వియ రజనికరం సబ్బఫాలిఫుల్లం వియ చ యోజనసతుబ్బేధం పారిచ్ఛత్తకం అట్ఠారసరతనుబ్బేధం బ్యామప్పభాపరిక్ఖేపససిరికం వరకనకగిరిమివ జఙ్గమం అనోపమాయ బుద్ధలీళాయ అనోపమేన బుద్ధసిరివిలాసేన చఙ్కమన్తం దససహస్సిదేవగణపరివుతం భగవన్తం అద్దస. దిస్వాన అయం పన సకలాపి దససహస్సీ లోకధాతు సన్నిపతితా, మహతియా పనేత్థ ధమ్మదేసనాయ భవితబ్బం, బుద్ధవంసదేసనా పన బహూపకారా భగవతి పసాదావహా, యంనూనాహం దసబలస్స అభినీహారతో పట్ఠాయ బుద్ధవంసం పరిపుచ్ఛేయ్య''న్తి చిన్తేత్వా ఏకంసం చీవరం కత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా దసనఖసముజ్జలం జలజామలావికల-కమల-మకులసదిసం అఞ్జలిం సిరసి కత్వా భగవన్తం ''**కీదిసో తే మహావీరా**''తిఆదికం పరిపుచ్ఛి. తేన వుత్తం –

౭౪. ''సారిపుత్తో మహాపఞ్ఞో, సమాధిజ్ఝానకోవిదో;
పఞ్ఞాయ పారమిప్పత్తో, పుచ్ఛతి లోకనాయకం.

౭౫. ''కీదిసో తే మహావీర, అభినీహారో నరుత్తమ;
కమ్హి కాలే తయా ధీర, పత్థితా బోధిముత్తమా''తి. –

ఆది. కా నామాయం అనుసన్ధీతి? పుచ్ఛానుసన్ధి నామ. తిస్సో హి అనుసన్ధియో – పుచ్ఛానుసన్ధి అజ్ఝాసయానుసన్ధి యథానుసన్ధీతి. తత్థ ''ఏవం వుత్తే అఞ్ఞతరో భిక్ఖు భగవన్తం ఏతదవోచ – ''కిం ను ఖో, భన్తే, ఓరిమం తీరం కిం పారిమం తీర''న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౧) ఏవం పుచ్ఛన్తానం భగవతా విస్సజ్జితసుత్తవసేన **పుచ్ఛానుసన్ధి** వేదితబ్బా.

''అథ ఖో అఞ్ఞతరస్స భిక్ఖునో ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది 'ఇతి కిర, భో, రూపం అనత్తా, వేదనా అనత్తా, సఞ్ఞా అనత్తా, సఙ్ఖారా అనత్తా, విఞ్ఞాణం అనత్తా, అనత్తకతాని కమ్మాని కమత్తానం ఫుసిస్సన్తీ'తి. అథ ఖో భగవా తస్స భిక్ఖునో చేతసా చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయ భిక్ఖూ ఆమన్తేసి – ఠానం ఖో పనేతం, భిక్ఖవే, విజ్జతి, యం ఇధేకచ్చో మోఘపురిసో అవిద్వా అవిజ్జాగతో తణ్హాధిపతేయ్యేన చేతసా సత్థుసాసనం అతిధావితబ్బం మఞ్ఞేయ్య 'ఇతి కిర, భో, రూపం అనత్తా, వేదనా అనత్తా, సఞ్ఞా అనత్తా, సఙ్ఖారా అనత్తా, విఞ్ఞాణం అనత్తా, అనత్తకతాని కమ్మాని కమత్తానం ఫుసిస్సన్తీ'తి…పే.… తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, రూపం నిచ్చం వా అనిచ్చం వా''తి (మ॰ ని॰ ౩.౯౦) ఏవం పరేసం అజ్ఝాసయం విదిత్వా భగవతా వుత్తవసేన **అజ్ఝాసయానుసన్ధి** వేదితబ్బా.

యేన పన ధమ్మేన ఆదిమ్హి దేసనా ఉట్ఠితా, తస్స ధమ్మస్స అనురూపధమ్మవసేన వా పటిక్ఖేపవసేన వా యేసు సుత్తేసు ఉపరిదేసనా ఆగచ్ఛతి, తేసం వసేన **యథానుసన్ధి** వేదితబ్బా. తేన వుత్తం "పుచ్ఛానుసన్ధీ"తి.

తత్థ **పఞ్ఞాయ పారమిప్పత్తో**తి సావకపారమిఞాణస్స మత్థకం పత్తో. **పుచ్ఛతీ**తి అపుచ్ఛి. తత్థ పుచ్ఛా నామ అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా, దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా, విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా, అనుమతిపుచ్ఛా, కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి పఞ్చవిధా హోతి. తత్థాయం థేరస్స కతమా పుచ్ఛాతి చే? యస్మా పనాయం బుద్ధవంసో కప్పసతసహస్సాధికఅసఙ్ఖ్యేయ్యోపచితపుఞ్ఞసమ్భారానం పచ్చేకబుద్ధానం కప్పసతసహస్సాధికఅసఙ్ఖ్యేయ్యోపచితపుఞ్ఞసమ్భారానం ద్విన్నం అగ్గసావకానఞ్చ కప్పసతసహస్సోపచితపుఞ్ఞసమ్భారానం సేసమహాసావకానం వా అవిసయో, సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానంయేవ విసయో, తస్మా థేరస్స అదిట్ఠజోతనా పుచ్ఛాతి వేదితబ్బా.

కీదిసోతి పుచ్ఛనాకారో, కింపకారోతి అత్థో. **తే**తి తవ. **అభినీహారో**తి అభినీహారో నామ బుద్ధభావత్థం మానసం బన్ధిత్వా "బుద్ధబ్యాకరణం అలద్ధా న ఉట్ఠహిస్సామీ"తి వీరియమధిట్ఠాయ నిపజ్జనం. తేన వుత్తం –

"కీదిసో తే మహావీర, అభినీహారో నరుత్తమా"తి.

కమ్హి కాలేతి తస్మిం కాలే. **పత్థితా**తి ఇచ్ఛితా అభికఙ్ఖితా, "బుద్ధో బోధేయ్యం ముత్తో మోచేయ్య"న్తిఆదినా నయేన బుద్ధభావాయ పణిధానం కదా కతన్తి అపుచ్ఛి. **బోధీ**తి సమ్మాసమ్బోధి, అరహత్తమగ్గఞాణస్స చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స చేతం అధివచనం. **ఉత్తమా**తి సావకబోధిపచ్చేకబోధీహి సేట్ఠత్తా ఉత్తమాతి వుత్తా. ఉభిన్నమన్తరా **మ**-కారో పదసన్ధికరో.

ఇదాని బుద్ధభావకారకే ధమ్మే పుచ్ఛన్తో –

౭౬. "దానం సీలఞ్చ నేక్ఖమ్మం, పఞ్ఞావీరియఞ్చ కీదిసం;
ఖన్తిసచ్చమధిట్ఠానం, మేత్తుపేక్ఖా చ కీదిసా.

౭౭. "దస పారమీ తయా ధీర, కీదిసీ లోకనాయక;
కథం ఉపపారమీ పుణ్ణా, పరమత్థపారమీ కథ"న్తి. – ఆహ;

తత్థ దానపారమియం తావ బాహిరభణ్డపరిచ్చాగో **పారమీ** నామ, అఙ్గపరిచ్చాగో **ఉపపారమీ** నామ, జీవితపరిచ్చాగో **పరమత్థపారమీ** నామాతి. ఏస నయో సేసపారమీసుపి. ఏవం దస పారమియో దస ఉపపారమియో దస పరమత్థపారమియోతి సమత్తింస పారమియో హోన్తి. తత్థ బోధిసత్తస్స దానపారమితాయ పూరితత్తభావానం పరిమాణం నామ నత్థి. ఏకన్తేన పనస్స **ససపణ్డితజాతకే** –

"భిక్ఖాయ ఉపగతం దిస్వా, సకత్తానం పరిచ్చజిం;
దానేన మే సమో నత్థి, ఏసా మే దానపారమీ"తి. (చరియా॰ ౧.౧౪౩ తస్సుద్దానం) –

ఏవం పరం జీవితపరిచ్చాగం కరోన్తస్స **దానపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా సీలపారమితాయ పూరితత్తభావానం పరిమాణం నామ నత్థి. ఏకన్తేనేవ పనస్స **సఙ్ఖపాలజాతకే** –

“సూలేహి వినివిజ్ఝన్తే, కోట్టయన్తేపి సత్తిభి;

భోజపుత్తే న కుప్పామి, ఏసా మే సీలపారమీ”తి. (చరియా॰ ౨.౯౧) –

ఏవం అత్తపరిచ్చాగం కరోన్తస్స **సీలపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా మహారజ్జం పహాయ నేక్ఖమ్మపారమియా పూరితత్తభావానం పరిమాణం నామ నత్థి. ఏకన్తేన పనస్స **చూళసుతసోమజాతకే** –

“మహారజ్జం హత్థగతం, ఖేళపిణ్డంవ ఛడ్డయిం;

చజతో న హోతి లగ్గనం, ఏసా మే నేక్ఖమ్మపారమీ”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా) –

ఏవం నిస్సఙ్గతాయ రజ్జం ఛడ్డేత్వా నిక్ఖమన్తస్స **నేక్ఖమ్మపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా మహోసధపణ్డితకాలాదీసు పఞ్ఞాపారమియా పూరితత్తభావానం పరిమాణం నామ నత్థి. ఏకన్తేన పనస్స **సత్తుభత్తకపణ్డితకాలే** –

“పఞ్ఞాయ విచినన్తోహం, బ్రాహ్మణం మోచయిం దుఖా;

పఞ్ఞాయ మే సమో నత్థి, ఏసా మే పఞ్ఞాపారమీ”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా) –

అన్తోభస్తగతం సప్పం దస్సేన్తస్స **పఞ్ఞాపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా వీరియపారమితాయ పూరితత్తభావానం పరిమాణం నామ నత్థి. ఏకన్తేన పనస్స **మహాజనకజాతకే** –

“అతీరదస్సీ జలమజ్ఝే, హతా సబ్బేవ మానుసా;

చిత్తస్స అఞ్ఞథా నత్థి, ఏసా మే వీరియపారమీ”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా) –

ఏవం మహాసముద్దం తరన్తస్స **వీరియపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా **ఖన్తివాదిజాతకే** –

“అచేతనంవ కోట్టేన్తే, తిణ్హేన ఫరసునా మమం;

కాసిరాజే న కుప్పామి, ఏసా మే ఖన్తిపారమీ”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా) –

ఏవం అచేతనభావేన వియ మహాదుక్ఖం అధివాసేన్తస్స **ఖన్తిపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా **మహాసుతసోమజాతకే** –

“సచ్చవాచంనురక్ఖన్తో, చజిత్వా మమ జీవితం;
మోచేసిం ఏకసతం ఖత్తియే, ఏసా మే సచ్చపారమీ”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా) –

ఏవం జీవితం చజిత్వా సచ్చం అనురక్ఖన్తస్స **సచ్చపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా **మూగపక్ఖజాతకే** –

“మాతా పితా న మే దేస్సా, అత్తా మే న చ దేస్సియో;
సబ్బఞ్ఞుతం పియం మయ్హం, తస్మా వతం అధిట్ఠహి”న్తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; చరియా ౩.౬౫) –

ఏవం జీవితమ్పి పరిచ్చజిత్వా వతం అధిట్ఠహన్తస్స **అధిట్ఠానపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తథా **సువణ్ణసామజాతకే** –

“న మం కోచి ఉత్తసతి, నపి భాయామి కస్సచి;
మేత్తాబలేనుపత్థద్ధో, రమామి పవనే తదా”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; చరియా॰ ౩.౧౧౩) –

ఏవం జీవితమ్పి అనోలోకేత్వా మేత్తాయన్తస్స **మేత్తాపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా.

తతో **లోమహంసజాతకే** –

“సుసానే సేయ్యం కప్పేమి, ఛవట్ఠికం ఉపనిధాయహం;
గామణ్డలా ఉపగన్త్వా, రూపం దస్సేన్తినప్పక”న్తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; చరియా॰ ౩.౧౧౯) –

ఏవం గామదారకేసు నిట్ఠుభనాదీహి చేవ మాలాగన్ధూపహారాదీహి చ సుఖదుక్ఖం ఉప్పాదేన్తేసుపి ఉపేక్ఖం అనతివత్తన్తస్స **ఉపేక్ఖాపారమీ** పరమత్థపారమీ నామ జాతా. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **చరియాపిటకతో** గహేతబ్బో.

ఇదాని థేరేన పుట్ఠస్స భగవతో బ్యాకరణం దస్సేన్తేహి సఙ్గీతికారకేహి –

౭౮. “తస్స పుట్ఠో వియాకాసి, కరవీకమధురగిరో;

నిబ్బాపయన్తో హదయం, హాసయన్తో సదేవకం.

౭౯. “అతీతబుద్ధానం జినానం దేసితం, నికీలితం బుద్ధపరమ్పరాగతం;

పుబ్బేనివాసానుగతాయ బుద్ధియా, పకాసయీ లోకహితం సదేవకే”తి. – వుత్తం;

తత్థ **తస్స పుట్ఠో వియాకాసీ**తి తేన ధమ్మసేనాపతినా పుట్ఠో హుత్వా తస్స బ్యాకాసి, అత్తనో అభినీహారతో పట్ఠాయ అభిసమ్బోధిపరియోసానం సబ్బం బుద్ధవంసం కథేసీతి అత్థో. **కరవీకమధురగిరో**తి కరవీకసకుణస్స వియ మధురా గిరా యస్స సో కరవీకమధురగిరో, కరవీకమధురమఞ్జుస్సరోతి అత్థో. తత్రిదం కరవీకానం మధురస్సరతా – కరవీకసకుణా కిర మధురరసం అమ్బపక్కం ముఖతుణ్డకేన పహరిత్వా పగ్ఘరితం ఫలరసం పివిత్వా పక్ఖేన తాళం దత్వా వికూజమానే చతుప్పదా మదమత్తా వియ లళితుం ఆరభన్తి, గోచరపసుతాపి చతుప్పదగణా ముఖగతానిపి తిణాని ఛడ్డేత్వా తం నాదం సుణన్తి, వాళమిగా ఖుద్దకమిగే అనుబన్ధమానా ఉక్ఖిత్తం పాదం అనిక్ఖిపిత్వా చిత్తకతా వియ తిట్ఠన్తి, అనుబన్ధమిగాపి మరణభయం హిత్వా తిట్ఠన్తి, ఆకాసే పక్ఖన్దన్తా పక్ఖినోపి పక్ఖే పసారేత్వా తిట్ఠన్తి, ఉదకే మచ్ఛాపి కణ్ణపటలం అచాలేన్తా తం సద్దం సుణమానా తిట్ఠన్తి. ఏవం మధురస్సరా కరవీకా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౮; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౮౬). **నిబ్బాపయన్తో హదయ**న్తి కిలేసగ్గిసన్తత్తసబ్బజనమానసం ధమ్మకథామతధారాయ సీతిభావం జనయన్తోతి అత్థో. **హాసయన్తో**తి తోసయన్తో. **సదేవక**న్తి సదేవకం లోకం.

అతీతబుద్ధానన్తి అతీతానం బుద్ధానం. అమ్హాకం భగవతో అభినీహారస్స పురతో పన తణ్హఙ్కరో మేధఙ్కరో సరణఙ్కరో దీపఙ్కరోతి చత్తారో బుద్ధా ఏకస్మిం కప్పే నిబ్బత్తింసు. తేసం అపరభాగే కోణ్డఞ్ఞాదయో తేవీసతి బుద్ధాతి సబ్బే దీపఙ్కరాదయో చతువీసతి బుద్ధా ఇధ “అతీతబుద్ధా”తి అధిప్పేతా, తేసం అతీతబుద్ధానం. **జినాన**న్తి తస్సేవ వేవచనం. **దేసిత**న్తి కథితం. చతువీసతియా బుద్ధానం చతుసచ్చపటిసంయుత్తం ధమ్మకథం. **నికీలిత**న్తి తేసం చరితం కప్పజాతిగోత్తాయుబోధిసావకసన్నిపాతఉపట్ఠాకమాతాపితుపుత్తభరియాపరిచ్ఛేదాదికం నికీలితం నామ. **బుద్ధపరమ్పరాగత**న్తి దీపఙ్కరదసబలతో పట్ఠాయ యావ కస్సపపరమ్పరతో ఆగతం దేసితం నికీలితం వాతి అత్థో. **పుబ్బేనివాసానుగతాయ బుద్ధియా**తి ఏకమ్పి జాతిం ద్వేపి జాతియోతి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౮, ౩౮౪, ౪౨౧; ౨.౨౩౩; ౩.౮౨; పారా॰ ౧౨) ఏవం విభత్తం పుబ్బే నివుట్ఠక్ఖన్ధసన్తానసఙ్ఖాతం పుబ్బేనివాసం అనుగతా ఉపగతా తాయ పుబ్బేనివాసానుగతాయ బుద్ధియా, పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేనాతి అత్థో. **పకాసయీ**తి బ్యాకాసి. **లోకహిత**న్తి సబ్బలోకహితం బుద్ధవంసం. **సదేవకే**తి సదేవకే లోకేతి అత్థో.

౮౦. అథ భగవా కరుణాసీతలేన హదయేన సదేవకం లోకం సవనే నియోజేన్తో “**పీతిపామోజ్జజనన**”న్తిఆదిమాహ. తత్థ **పీతిపామోజ్జజనన**న్తి పీతిపామోజ్జకరం పీతియా పుబ్బభాగం పామోజ్జం, పఞ్చవణ్ణాయ పీతియా జననన్తి అత్థో. **సోకసల్లవినోదన**న్తి సోకసఙ్ఖాతానం సల్లానం వినోదనం విద్ధంసనం. **సబ్బసమ్పత్తిపటిలాభ**న్తి సబ్బాపి దేవమనుస్ససమ్పత్తిఆదయో సమ్పత్తియో పటిలభన్తి ఏతేనాతి సబ్బసమ్పత్తిపటిలాభో, తం సబ్బసమ్పత్తిపటిలాభం

బుద్ధవంసదేసనన్తి అత్థో. **చిత్తీకత్వా**తి చిత్తే కత్వా, బుద్ధానుస్సతిం పురక్ఖత్వాతి అత్థో. **సుణాథా**తి నిసామేథ నిబోధథ. **మే**తి మమ.

౮౧. **మదనిమ్మదన**న్తి జాతిమదాదీనం సబ్బమదానం నిమ్మదనకరం. **సోకనుద**న్తి సోకో నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స చిత్తసన్తాపో. కిఞ్చాపి అత్థతో దోమనస్సమేవ హోతి, ఏవం సన్తేపి అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణో, చేతసో పరినిజ్ఝాయనరసో, అనుసోచనపచ్చుపట్ఠానో, తం సోకం నుదతీతి సోకనుదో, తం సోకనుదం. **సంసారపరిమోచన**న్తి సంసారబన్ధనతో పరిమోచనకరం. "సంసారసమతిక్కమ"న్తిపి పాఠో, తస్స సంసారసమతిక్కమకరన్తి అత్థో.

సబ్బదుక్ఖక్ఖయన్తి ఏత్థ **దుక్ఖ**-సద్దో దుక్ఖవేదనా-దుక్ఖవత్థు-దుక్ఖారమ్మణ-దుక్ఖపచ్చయ-దుక్ఖట్ఠానాదీసు దిస్సతి. అయఞ్హి "దుక్ఖస్స చ పహానా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౨; మ॰ ని॰ ౧.౩౮౩, ౪౩౦; పారా॰ ౧౧) దుక్ఖవేదనాయం దిస్సతి. "జాతిపి దుక్ఖా జరాపి దుక్ఖా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౮౭; సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧) దుక్ఖవత్థుస్మిం. "యస్మా చ ఖో, మహాలి, రూపం దుక్ఖం దుక్ఖానుపతితం దుక్ఖావక్కన్త"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౬౦) దుక్ఖారమ్మణే. "దుక్ఖో పాపస్స ఉచ్చయో"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౧౭) దుక్ఖపచ్చయే. "యావఞ్చిదం, భిక్ఖవే, న సుకరా అక్ఖానేన పాపుణితుం యావ దుక్ఖా నిరయా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౦) దుక్ఖట్ఠానే. ఇధ పనాయం దుక్ఖవత్థుస్మిం దుక్ఖపచ్చయేపి చ దట్ఠబ్బో. తస్మా జాతిఆదిసబ్బదుక్ఖక్ఖయకరన్తి అత్థో (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౨ ఆదయో). **మగ్గ**న్తి ఏత్థ కుసలత్థికేహి మగ్గీయతి, కిలేసే వా మారేన్తో గచ్ఛతీతి మగ్గోతి బుద్ధవంసదేసనా వుచ్చతి, తం నిబ్బానస్స మగ్గభూతం బుద్ధవంసదేసనం. **సక్కచ్చ**న్తి సక్కచ్చం చిత్తీకత్వా, ఓహితసోతా హుత్వాతి అత్థో. **పటిపజ్జథా**తి అధితిట్ఠథ, సుణాథాతి అత్థో. అథ వా పీతిపామోజ్జజననం సోకసల్లవినోదనం సబ్బసమ్పత్తిపటిలాభహేతుభూతం ఇమం బుద్ధవంసదేసనం సుత్వా ఇదాని మదనిమ్మదనాదిగుణవిసేసావహం సబ్బదుక్ఖక్ఖయం బుద్ధభావమగ్గం పటిపజ్జథాతి సబ్బేసం దేవమనుస్సానం బుద్ధత్తం పణిధాయ ఉస్సాహం జనేతి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవాతి.

ఇతి మధురత్థవిలాసినియా బుద్ధవంస-అట్ఠకథాయ

రతనచఙ్కమనకణ్డవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ సబ్బాకారేన అబ్భన్తరనిదానస్సత్థవణ్ణనా.

౨. సుమేధపత్థనాకథావణ్ణనా

ఇదాని –

౧-౨. “కప్పే చ సతసహస్సే, చతురో చ అసఙ్ఖియే;

అమరం నామ నగరం, దస్సనేయ్యం మనోరమ”న్తి. –

ఆదినయప్పవత్తాయ బుద్ధవంసవణ్ణనాయ ఓకాసో అనుప్పత్తో. సా పనేసా బుద్ధవంసవణ్ణనా యస్మా సుత్తనిక్ఖేపం విచారేత్వా వుచ్చమానా పాకటా హోతి, తస్మా సుత్తనిక్ఖేపవిచారణా తావ వేదితబ్బా. చత్తారో హి సుత్తనిక్ఖేపా అత్తజ్ఝాసయో పరజ్ఝాసయో పుచ్ఛావసికో అట్ఠుప్పత్తికోతి. తత్థ యాని సుత్తాని భగవా పరేహి అనజ్ఝిట్ఠో కేవలం అత్తనో అజ్ఝాసయేన కథేసి. సేయ్యథిదం – **ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తం** (మ॰ ని॰ ౧.౬౪ ఆదయో) **వత్థసుత్త**న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౭౦ ఆదయో) ఏవమాదీని, తేసం **అత్తజ్ఝాసయో** నిక్ఖేపో.

యాని వా పన “పరిపక్కా ఖో రాహులస్స విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా, యంనూనాహం రాహులం ఉత్తరిం ఆసవానం ఖయే వినేయ్య”న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౧౨౧) ఏవం పరేసం అజ్ఝాసయం ఖన్తిం మనం బుజ్ఝనకభావఞ్చ ఓలోకేత్వా పరజ్ఝాసయవసేన కథితాని. సేయ్యథిదం – **రాహులోవాదసుత్తం ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్త**న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౩ ఆదయో; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) ఏవమాదీని, తేసం **పరజ్ఝాసయో** నిక్ఖేపో.

భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా తే తే దేవమనుస్సా పఞ్హం పుచ్ఛన్తి. ఏవం పుట్ఠేన పన భగవతా యాని కథితాని **దేవతాసంయుత్త** (సం॰ ని॰ ౧.౧ ఆదయో) **బోజ్ఝఙ్గసంయుత్తా**దీని (సం॰ ని॰ ౫.౧౮౨ ఆదయో) తేసం **పుచ్ఛావసికో** నిక్ఖేపో.

యాని వా పన ఉప్పన్నం కారణం పటిచ్చ దేసితాని ధమ్మదాయాద- (మ॰ ని॰ ౧.౨౯ ఆదయో) పుత్తమంసూపమాదీని (సం॰ ని॰ ౨.౬౩), తేసం **అట్ఠుప్పత్తికో** నిక్ఖేపో. ఏవమేతేసు చతూసు సుత్తనిక్ఖేపేసు ఇమస్స బుద్ధవంసస్స పుచ్ఛావసికో నిక్ఖేపో. పుచ్ఛావసేన హి భగవతా అయం నిక్ఖిత్తో. కస్స పుచ్ఛావసేన? ఆయస్మతో సారిపుత్తత్థేరస్స. వుత్తఞ్హేతం అస్మిం నిదానస్మిం ఏవ –

“సారిపుత్తో మహాపఞ్ఞో, సమాధిజ్ఝానకోవిదో;

పఞ్ఞాయ పారమిప్పత్తో, పుచ్ఛతి లోకనాయకం;

కీదిసో తే మహావీర, అభినీహారో నరుత్తమా”తి. (బు॰ వం॰ ౧.౭౪-౭౫) –

ఆది. తేనేసా బుద్ధవంసదేసనా పుచ్ఛావసికాతి వేదితబ్బా.

తత్థ కప్పే చ సతసహస్సేతి ఏత్థ **కప్ప**-సద్దో పనాయం అభిసద్దహనవోహారకాలపఞ్ఞత్తిఛేదనవికప్పనలేససమన్తభావఆయుకప్పమహాకప్పాదీసు దిస్సతి. తథా హి “ఓకప్పనీయమేతం భోతో గోతమస్స. యథా తం అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్సా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭) అభిసద్దహనే దిస్సతి. “అనుజానామి, భిక్ఖవే, పఞ్చహి సమణకప్పేహి ఫలం పరిభుఞ్జితు”న్తి ఏవమాదీసు (చూళవ॰ ౨౫౦) వోహారే.

“యేన సుదం నిచ్చకప్పం విహరామీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭) కాలే. “ఇచ్చాయస్మా కప్పో”తి (సు॰ ని॰ ౧౯౫౮; చూళని॰ కప్పమాణవపుచ్ఛా ౧౧౭; కప్పమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౬౧) చ, “నిగ్రోధకప్పో ఇతి తస్స నామం, తయా కతం భగవా బ్రాహ్మణస్సా”తి చ ఏవమాదీసు (సు॰ ని॰ ౩౪౬) పఞ్ఞత్తియం. “అలఙ్కతో కప్పితకేసమస్సూ”తి ఏవమాదీసు (జా॰ ౨.౨౨.౧౩౬౮) ఛేదనే. “కప్పతి ద్వఙ్గులకప్పో”తిఆదీసు (చూళవ॰ ౪౪౬) వికప్పే. “అత్థి కప్పో నిపజ్జితు”న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౮౦) లేసే. “కేవలకప్పం జేతవనం ఓభాసేత్వా”తిఆదీసు సమన్తభావే. “తిట్ఠతు, భన్తే, భగవా కప్పం, తిట్ఠతు సుగతో కప్ప”న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౭౮; ఉదా॰ ౫౧) ఏత్థ ఆయుకప్పే. “కీవ దీఘో ను ఖో, భన్తే, కప్పో”తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౨౮-౧౨౯) ఏత్థ మహాకప్పే. ఆదిసద్దేన “సత్థుకప్పేన వత కిర, భో, మయం సావకేన సద్ధిం మన్తయమానా న జానిమ్హా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౬౦) ఏత్థ పటిభాగే. “కప్పో నట్ఠో హోతి. కప్పకతోకాసో జిణ్ణో హోతీ”తి (పాచి॰ ౩౭౧) ఏత్థ వినయకప్పే. ఇధ పన మహాకప్పే దట్ఠబ్బో. తస్మా కప్పే చ సతసహస్సేతి మహాకప్పానం సతసహస్సానన్తి అత్థో (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౯; ౩.౨౭౫; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౧౨౮; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౫.మఙ్గలసుత్త, ఏవమిచ్చాదిపాఠవణ్ణనా; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.మఙ్గలసుత్తవణ్ణనా; చరియా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా.౧; చూళని॰ అట్ఠ॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా). **చతురో చ అసఙ్ఖియే**తి “చతున్నం అసఙ్ఖ్యేయ్యానం మత్థకే”తి వచనసేసో దట్ఠబ్బో. కప్పసతసహస్సాధికానం చతున్నం అసఙ్ఖ్యేయ్యానం మత్థకేతి అత్థో. **అమరం నామ నగర**న్తి “అమర”న్తి చ “అమరవతీ”తి చ లద్ధనామం నగరం అహోసి. కేచి పనేత్థ అఞ్ఞేనాపి పకారేన వణ్ణయన్తి, కిం తేహి, నామమత్తం పనేతం తస్స నగరస్స. **దస్సనేయ్య**న్తి సువిభత్తవిచిత్ర-చచ్చరద్వార-చతుక్కసిఙ్ఘాటిక-పాకార-పరిక్ఖేపపాసాద- హమ్మియ-భవన-సమలఙ్కతత్తా దస్సనీయం. **మనోరమ**న్తి సమసుచిపరమరమణీయభూమిభాగత్తా ఛాయూదకసమ్పన్నత్తా సులభాహారత్తా సబ్బోపకరణయుత్తత్తా చ సమిద్ధత్తా దేవమనుస్సాదీనం మనో రమయతీతి మనోరమం.

దసహి సద్దేహి అవివిత్తన్తి హత్థిసద్దేన అస్ససద్దేన రథసద్దేన భేరిసద్దేన సఙ్ఖసద్దేన ముదిఙ్గసద్దేన వీణాసద్దేన గీతసద్దేన సమ్మతాళసద్దేన “భుఞ్జథ పివథ ఖాదథా”తి దసమేన సద్దేనాతి; ఇమేహి దసహి సద్దేహి అవివిత్తం అహోసి, సబ్బకాలం అనుపముస్సవసమజ్జనాటకా కీళన్తీతి అత్థో. **అన్నపానసమాయుత**న్తి అన్నేన చతుబ్బిధేనాహారేన చ పానేన చ సుట్ఠు ఆయుతం అన్నపానసమాయుతం, ఇమినా సుభిక్ఖతా దస్సితా, బహుఅన్నపానసమాయుతన్తి అత్థో.

ఇదాని తే దస సద్దే వత్థుతో దస్సనత్థం –

“హత్థిసద్దం అస్ససద్దం, భేరిసఙ్ఖరథాని చ;
ఖాదథ పివథ చేవ, అన్నపానేన ఘోసిత”న్తి. – వుత్తం;

తత్థ **హత్థిసద్ద**న్తి హత్థీనం కోఞ్చనాదసద్దేన, కరణత్థే ఉపయోగవచనం దట్ఠబ్బం. ఏస నయో సేసపదేసుపి. **భేరిసఙ్ఖరథాని చా**తి భేరిసద్దేన చ సఙ్ఖసద్దేన చ రథసద్దేన చాతి అత్థో. లిఙ్గవిపరియాసేన వుత్తం, ‘ఖాదథ పివథా’తి ఏవమాదినయప్పవత్తేన అన్నపానపటిసంయుత్తేన ఘోసితం అభినాదితన్తి అత్థో. ఏత్థాహ – తేసం పన సద్దానం ఏకదేసోవ దస్సితో, న సకలోతి? న ఏకదేసో సకలో దసవిధో దస్సితోవ. కథం? భేరిసద్దేన ముదిఙ్గసద్దో సఙ్గహితో, సఙ్ఖసద్దేన వీణాగీతసమ్మతాళసద్దా సఙ్గహితాతి దసేవ దస్సితా.

ఏవం ఏకేన పరియాయేన నగరసమ్పత్తిం వణ్ణేత్వా పున తమేవ దస్సేతుం –

౩. “నగరం సబ్బఙ్గసమ్పన్నం, సబ్బకమ్మముపాగతం, సత్తరతనసమ్పన్నం, నానాజనసమాకులం;
సమిద్ధం దేవనగరంవ, ఆవాసం పుఞ్ఞకమ్మిన”న్తి. – వుత్తం;

తత్థ **సబ్బఙ్గసమ్పన్న**న్తి పాకారగోపురట్టాలకాదిసబ్బనగరావయవసమ్పన్నం, పరిపుణ్ణసబ్బవిత్తూపకరణధనధఞ్ఞతిణకట్ఠోదకన్తి వా అత్థో. **సబ్బకమ్మముపాగత**న్తి సబ్బకమ్మన్తేన ఉపగతం, సముపగతసబ్బకమ్మన్తన్తి అత్థో. **సత్తరతనసమ్పన్న**న్తి పరిపుణ్ణముత్తాదిసత్తరతనం, చక్కవత్తినివాసభూమితో వా హత్థిరతనాదీహి సత్తరతనేహి సమ్పన్నం. **నానాజనసమాకుల**న్తి నానావిధదేసభాసేహి జనేహి సమాకులం. **సమిద్ధ**న్తి మనుస్సోపభోగసబ్బోపకరణేహి సమిద్ధం ఫీతం. **దేవనగరం వా**తి దేవనగరం వియ ఆలకమన్దా వియ అమరవతీ సమిద్ధన్తి వుత్తం హోతి. **ఆవాసం పుఞ్ఞకమ్మిన**న్తి ఆవసన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞకమ్మినో జనాతి ఆవాసో. “ఆవాసో”తి వత్తబ్బే “ఆవాస”న్తి లిఙ్గభేదం కత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. పఞ్ఞాయతి తేనాతి పుఞ్ఞం, కులరూపమహాభోగిస్సరియవసేన పఞ్ఞాయతీతి అత్థో. పునాతీతి వా పుఞ్ఞం. సబ్బకుసలమలరజాపవాహకత్తా పుఞ్ఞం కమ్మం యేసం అత్థి తే పుఞ్ఞకమ్మినో, తేసం పుఞ్ఞకమ్మినం ఆవాసభూతన్తి అత్థో.

తత్థ **సుమేధో** నామ బ్రాహ్మణో పటివసతి ఉభతో సుజాతో మాతితో చ పితితో చ, సంసుద్ధగహణికో యావ సత్తమా కులపరివట్టా అక్ఖిత్తో అనుపకుట్ఠో జాతివాదేన, అభిరూపో దస్సనీయో పాసాదికో పరమాయ వణ్ణపోక్ఖరతాయ సమన్నాగతో, సో తిణ్ణం వేదానం పారగూ అహోసి సనిఘణ్డుకేటుభానం సాక్ఖరప్పభేదానం ఇతిహాసపఞ్చమానం పదకో వేయ్యాకరణో అనవయో లోకాయతమహాపురిసలక్ఖణేసు. తస్స పన దహరకాలేయేవ మాతాపితరో కాలమకంసు. అథస్స రాసివడ్ఢకో అమచ్చో ఆయపోత్థకం ఆహరిత్వా సువణ్ణరజతమణిముత్తాదివివిధరతనభరితే గబ్భే వివరిత్వా – “ఏత్తకం తే, కుమార, మాతు సన్తకం, ఏత్తకం పితు సన్తకం, ఏత్తకం అయ్యకపయ్యకాన”న్తి యావ సత్తమా కులపరివట్టా ధనం ఆచిక్ఖిత్వా – “ఏతం పటిపజ్జాహీ”తి నియ్యాతేసి. సో “సాధూ”తి సమ్పటిచ్ఛిత్వా పుఞ్ఞాని కరోన్తో అగారం అజ్ఝావసి. తేన వుత్తం –

౪. “నగరే అమరవతియా, సుమేధో నామ బ్రాహ్మణో;
అనేకకోటిసన్నిచయో, పహూతధనధఞ్ఞవా.

౫. “అజ్ఝాయకో మన్తధరో, తిణ్ణం వేదాన పారగూ;
లక్ఖణే ఇతిహాసే చ, సధమ్మే పారమిం గతో”తి.

తత్థ **నగరే అమరవతియా**తి అమరవతీసఙ్ఖాతే నగరే. **సుమేధో నామా**తి ఏత్థ “మేధా”తి పఞ్ఞా వుచ్చతి. సా తస్స సున్దరా పసత్థాతి సుమేధోతి పఞ్ఞాయిత్థ. **బ్రాహ్మణో**తి బ్రహ్మం అణతి సిక్ఖతీతి బ్రాహ్మణో, మన్తే సజ్ఝాయతీతి అత్థో . అక్ఖరచిన్తకా పన “బ్రహ్మునో అపచ్చం బ్రాహ్మణో”తి వదన్తి. అరియా పన బాహితపాపత్తా బ్రాహ్మణాతి. **అనేకకోటిసన్నిచయో**తి కోటీనం సన్నిచయో కోటిసన్నిచయో, అనేకో కోటిసన్నిచయో యస్స సోయం అనేకకోటిసన్నిచయో, అనేకకోటి ధనసన్నిచయోతి అత్థో. **పహూతధనధఞ్ఞవా**తి బహులధనధఞ్ఞవా. పురిమం భూమిగతగబ్భగతధనధఞ్ఞవసేన వుత్తం, ఇదం నిచ్చపరిభోగూపగతధనధఞ్ఞవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

అజ్ఝాయకోతి న ఝాయతీతి అజ్ఝాయకో, ఝానభావనారహితోతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం – “న దానిమే ఝాయన్తీతి. న దానిమే ఝాయన్తీతి ఖో, వాసేట్ఠ, ‘అజ్ఝాయకా అజ్ఝాయకా’ త్వేవ తతియం అక్ఖరం ఉపనిబ్బత్త”న్తి (దీ. ని. ౩.౧౩౨) ఏవం పఠమకప్పికకాలే ఝానవిరహితానం బ్రాహ్మణానం గరహవచనం ఉప్పన్నం. ఇదాని మన్తం ఝాయతీతి అజ్ఝాయకో, మన్తే పరివత్తేతీతి ఇమినా అత్థేన పసంసవచనం కత్వా వోహరన్తి. మన్తే ధారేతీతి **మన్తధరో**. **తిణ్ణం వేదాన**న్తి ఇరువేదయజువేదసామవేదానం తిణ్ణం వేదానం. అయం పన **వేద**-సద్దో ఞాణసోమనస్సగన్థేసు దిస్సతి. తథా హేస – “యం బ్రాహ్మణం వేదగుమాభిజఞ్ఞా, అకిఞ్చనం కామభవే అసత్త”న్తిఆదీసు (సు. ని. ౧౦౬౫) ఞాణే దిస్సతి. “యే వేదజాతా విచరన్తి లోకే”తిఆదీసు (అ. ని. ౪.౨౫) సోమనస్సే. “తిణ్ణం వేదానం పారగూ సనిఘణ్డుకేటుభాన”న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౫౬) గన్థే. ఇధాపి గన్థే (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౭౫). **పారగూ**తి తిణ్ణం వేదానం ఓట్ఠపహతకరణమత్తేన పారం గతోతి పారగూ. **లక్ఖణే**తి ఇత్థిలక్ఖణపురిసలక్ఖణమహాపురిసలక్ఖణాదికే లక్ఖణే. **ఇతిహాసే**తి ఇతిహ ఆస, ఇతిహ ఆసాతి ఈదిసవచనపటిసంయుత్తే పురాణసఙ్ఖాతే గన్థవిసేసే. **సధమ్మే**తి బ్రాహ్మణానం సకే ధమ్మే, సకే ఆచరియకే వా. **పారమిం గతో**తి పారం గతో, దిసాపామోక్ఖో ఆచరియో అహోసీతి అత్థో.

అథేకదివసం సో దసగుణగణారాధితపణ్డితో సుమేధపణ్డితో ఉపరిపాసాదవరతలే రహోగతో హుత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా నిసిన్నో చిన్తేసి – “పునబ్భవే పటిసన్ధిగ్గహణం నామ దుక్ఖం, తథా నిబ్బత్తనిబ్బత్తట్ఠానే సరీరభేదనం, అహఞ్చ జాతిధమ్మో, జరాధమ్మో, బ్యాధిధమ్మో, మరణధమ్మో, ఏవంభూతేన మయా అజాతిం అజరం అబ్యాధిం అమరణం సుఖం సివం నిబ్బానం పరియేసితుం వట్టతి, అవస్సం భవచారకతో ముచ్చిత్వా నిబ్బానగామినా ఏకేన మగ్గేన భవితబ్బ”న్తి. తేన వుత్తం –

౬. “రహోగతో నిసీదిత్వా, ఏవం చిన్తేసహం తదా;
దుక్ఖో పునబ్భవో నామ, సరీరస్స చ భేదనం.

౭. “జాతిధమ్మో జరాధమ్మో, బ్యాధిధమ్మో సహం తదా;
అజరం అమరం ఖేమం, పరియేసిస్సామి నిబ్బుతిం.

౮. “యంనూనిమం పూతికాయం, నానాకుణపపూరితం;
ఛడ్డయిత్వాన గచ్ఛేయ్యం, అనపేక్ఖో అనత్థికో.

౯. “అత్థి హేహితి సో మగ్గో, న సో సక్కా న హేతుయే;
పరియేసిస్సామి తం మగ్గం, భవతో పరిముత్తియా”తి.

ఏత్థ పన గాథాసమ్బన్ధఞ్చ అనుత్తానపదానమత్థఞ్చ వత్వావ గమిస్సామ. తత్థ **రహోగతో**తి రహసి గతో, రహసి ఠానే నిసిన్నో. **ఏవం చిన్తేసహ**న్తి ఏవం చిన్తేసిం అహం. ఏవన్తి ఇమినా చిన్తనాకారం దస్సేతి. **తదా**తి తస్మిం సుమేధపణ్డితకాలే. “ఏవం చిన్తేసహ”న్తి భగవా ఇమినా అత్తనా సద్ధిం సుమేధపణ్డితం ఏకత్తం కరోతి. తస్మా తదా సో సుమేధో అహమేవాతి పకాసేన్తో “ఏవం చిన్తేసహం తదా”తి భగవా ఉత్తమపురిసవసేనాహ. **జాతిధమ్మో**తి జాతిసభావో. ఏస నయో సేసపదేసుపి. **నిబ్బుతి**న్తి నిబ్బానం.

యంనూనాతి పరివితక్కనత్థే నిపాతో, యది పనాహన్తి అత్థో. **పూతికాయ**న్తి పూతిభూతం కాయం. **నానాకుణపపూరిత**న్తి ముత్త-కరీస-పుబ్బలోహిత-పిత్త-సేమ్హ-ఖేళసిఙ్ఘాణికాదిఅనేకకుణపపూరితం. **అనపేక్ఖో**తి అనాలయో. **అత్థీ**తి అవస్సం ఉపలబ్భతి. **హేహితీ**తి భవిస్సతి, పరివితక్కనవచనమిదం. **న సో సక్కా న హేతుయే**తి తేన మగ్గేన న సక్కా న భవితుం. సో పన మగ్గో **హేతుయే**తి హేతుభావాయ న న హోతి, హేతుయేవాతి అత్థో. **భవతో పరిముత్తియా**తి భవబన్ధనవిముత్తియాతి అత్థో.

ఇదాని అత్తనా పరివితక్కితమత్థం సమ్పాదయితుం ''**యథాపీ**''తి ఆదిమాహ. యథా హి లోకే దుక్ఖస్స పటిపక్ఖభూతం సుఖం నామ అత్థి, ఏవం భవే సతి తప్పటిపక్ఖేన విభవేనాపి భవితబ్బం , యథా చ ఉణ్హే సతి తస్స వూపసమభూతం సీతలమ్పి అత్థి, ఏవం రాగాదిఅగ్గీనం వూపసమేన నిబ్బానేన భవితబ్బం. యథా చ పాపస్స లామకస్స ధమ్మస్స పటిపక్ఖభూతో కల్యాణో అనవజ్జధమ్మోపి అత్థియేవ, ఏవమేవ పాపికాయ జాతియా సతి సబ్బజాతిఖేపనతో అజాతిసఙ్ఖాతేన నిబ్బానేనాపి భవితబ్బమేవాతి. తేన వుత్తం –

౧౦. "యథాపి దుక్ఖే విజ్జన్తే, సుఖం నామపి విజ్జతి;
ఏవం భవే విజ్జమానే, విభవోపిచ్ఛితబ్బకో.

౧౧. "యథాపి ఉణ్హే విజ్జన్తే, అపరం విజ్జతి సీతలం;
ఏవం తివిధగ్గి విజ్జన్తే, నిబ్బానం ఇచ్ఛితబ్బకం.

౧౨. "యథాపి పాపే విజ్జన్తే, కల్యాణమపి విజ్జతి;
ఏవమేవ జాతి విజ్జన్తే, అజాతిపిచ్ఛితబ్బక"న్తి.

తత్థ **యథాపీ**తి ఓపమ్మత్థే నిపాతో. **సుఖ**న్తి కాయికచేతసికసుఖం, సుట్ఠు దుక్ఖం ఖణతీతి సుఖం. **భవే**తి జననే. **విభవో**తి అజననం, జననే విజ్జమానే అజననధమ్మోపి ఇచ్ఛితబ్బో. **తివిధగ్గి విజ్జన్తే**తి తివిధే రాగాదికే అగ్గిమ్హి విజ్జమానేతి అత్థో. **నిబ్బాన**న్తి తస్స తివిధస్స రాగాదిఅగ్గిస్స నిబ్బాపనం ఉపసమనం నిబ్బానఞ్చ ఇచ్ఛితబ్బం. **పాపే**తి అకుసలే లామకే. **కల్యాణమపీ**తి కుసలమపి. **ఏవమేవా**తి ఏవమేవం. **జాతి విజ్జన్తే**తి జాతియా విజ్జమానాయాతి అత్థో. లిఙ్గభేదఞ్చ విభత్తిలోపఞ్చ కత్వా వుత్తం. **అజాతిపీ**తి జాతిఖేపనం అజాతినిబ్బానమ్పి ఇచ్ఛితబ్బం.

అథాహం పరమ్పి చిన్తేసిం – "యథా నామ గూథరాసిమ్హి నిముగ్గేన పురిసేన దూరతోవ కమలకువలయపుణ్డరీకసణ్డమణ్డితం విమలసలిలం తళాకం దిస్వా – 'కతరేన ను ఖో మగ్గేన తత్థ గన్తబ్బ'న్తి తళాకం గవేసితుం యుత్తం. యం తస్స అగవేసనం, న సో తస్స తళాకస్స దోసో, తస్స పురిసస్సేవ దోసో. ఏవమేవ కిలేసమలధోవనే అమతమహాతళాకే విజ్జమానే యం తస్స అగవేసనం, న సో అమతసఙ్ఖాతస్స నిబ్బానమహాతళాకస్స దోసో, పురిసస్సేవ దోసో. యథా పన చోరేహి సంపరివారితో పురిసో పలాయనమగ్గే విజ్జమానేపి సచే సో న పలాయతి, న సో తస్స మగ్గస్స దోసో, తస్స పురిసస్సేవ దోసో. ఏవమేవ కిలేసచోరేహి పరివారేత్వా గహితస్స పురిసస్స విజ్జమానేయేవ నిబ్బానమహానగరగామిమ్హి సివే మహామగ్గే తస్స మగ్గస్స అగవేసనం నామ న మగ్గస్స దోసో, పురిసస్సేవ దోసో. యథా బ్యాధిపీళితో పురిసో విజ్జమానే బ్యాధితికిచ్ఛకే వేజ్జే సచే తం వేజ్జం గవేసిత్వా తం బ్యాధిం న తికిచ్ఛాపేతి, న సో వేజ్జస్స

దోసో, తస్స పురిసస్సేవ దోసో. ఏవమేవ పన యో కిలేసబ్యాధిపరిపీళితో కిలేసవూపసమమగ్గకోవిదం విజ్జమానమేవ ఆచరియం న గవేసతి, తస్సేవ దోసో, న కిలేసబ్యాధివినాయకస్స ఆచరియస్స దోసో"తి. తేన వుత్తం –

౧౩. "యథా గూథగతో పురిసో, తళాకం దిస్వాన పూరితం;
న గవేసతి తం తళాకం, న దోసో తళాకస్స సో.

౧౪. "ఏవం కిలేసమలధోవం, విజ్జన్తే అమతన్తళే;
న గవేసతి తం తళాకం, న దోసో అమతన్తళే.

౧౫. "యథా అరీహి పరిరుద్ధో, విజ్జన్తే గమనమ్పథే;
న పలాయతి సో పురిసో, న దోసో అఞ్జసస్స సో.

౧౬. "ఏవం కిలేసపరిరుద్ధో, విజ్జమానే సివే పథే;
న గవేసతి తం మగ్గం, న దోసో సివమఞ్జసే.

౧౭. "యథాపి బ్యాధితో పురిసో, విజ్జమానే తికిచ్ఛకే;
న తికిచ్ఛాపేతి తం బ్యాధిం, న దోసో సో తికిచ్ఛకే.

౧౮. "ఏవం కిలేసబ్యాధీహి, దుక్ఖితో పతిపీళితో;
న గవేసతి తం ఆచరియం, న దోసో సో వినాయకే"తి.

తత్థ **గూథగతో**తి గూథకూపగతో, గూథేన గతో మక్ఖితో వా. **కిలేసమలధోవ**న్తి కిలేసమలసోధనే, భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనం. **అమతన్తళే**తి అమతసఙ్ఖాతస్స తళాకస్స, సామిఅత్థే భుమ్మవచనం దట్ఠబ్బం, అనుస్సరం పక్ఖిపిత్వా వుత్తం. **అరీహీ**తి పచ్చత్థికేహి. **పరిరుద్ధో**తి సమన్తతో నిరుద్ధో. **గమనమ్పథే**తి గమనపథే. ఛన్దావినాసత్థం అనుస్సరాగమనం కత్వా వుత్తం. **న పలాయతీ**తి యది న పలాయేయ్య. **సో పురిసో**తి సో చోరేహి పరిరుద్ధో పురిసో. **అఞ్జసస్సా**తి మగ్గస్స. మగ్గస్స హి –

"మగ్గో పన్థో పథో పజ్జో, అఞ్జసం వటుమాయనం;
నావా ఉత్తరసేతు చ, కుల్లో చ భిసి సఙ్కమో"తి. (చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౧౦౧) –

బహూని నామాని. స్వాయమిధ అఞ్జసనామేన వుత్తో. **సివే**తి సబ్బుపద్దవాభావతో సివే. **సివమఞ్జసే**తి సివస్స అఞ్జసస్సాతి అత్థో. **తికిచ్ఛకే**తి వేజ్జే. **న తికిచ్ఛాపేతీ**తి న తికిచ్ఛాపేయ్య. **న దోసో సో తికిచ్ఛకే**తి తికిచ్ఛకస్స దోసో నత్థి, బ్యాధితస్సేవ దోసోతి అత్థో. **దుక్ఖితో**తి సఞ్జాతకాయికచేతసికదుక్ఖో. **ఆచరియ**న్తి మోక్ఖమగ్గాచరియం. **వినాయకే**తి ఆచరియస్స.

ఏవం పనాహం చిన్తేత్వా ఉత్తరిమ్పి ఏవం చిన్తేసిం – "యథాపి మణ్డనకజాతికో పురిసో కణ్ఠే ఆసత్తం కుణపం ఛడ్డేత్వా సుఖీ గచ్ఛేయ్య, ఏవం మయాపి ఇమం పూతికాయం ఛడ్డేత్వా అనపేక్ఖేన నిబ్బానమహానగరం పవిసితబ్బం. యథా చ నరనారియో ఉక్కారభూమియం ఉచ్చారపస్సావం కత్వా న తం ఉచ్ఛఙ్గేన వా ఆదాయ దసన్తే వా వేఠేత్వా ఆదాయ గచ్ఛన్తి,

అథ ఖో జిగుచ్ఛమానా ఓలోకేతుమ్పి అనిచ్ఛన్తా అనపేక్ఖా ఛడ్డేత్వా గచ్ఛన్తి, ఏవం మయాపి ఇమం పూతికాయం అనపేక్ఖేన ఛడ్డేత్వా అమతం నిబ్బాననగరం పవిసితుం వట్టతి. యథా చ నావికా నామ జజ్జరం నావం ఉదకగాహినిం ఛడ్డేత్వా అనపేక్ఖావ గచ్ఛన్తి, ఏవమహమ్పి ఇమం నవహి వణముఖేహి పగ్ఘరన్తం కాయం ఛడ్డేత్వా అనపేక్ఖో నిబ్బానమహానగరం పవిసిస్సామి . యథా చ కోచి పురిసో ముత్తామణివేళురియాదీని నానావిధాని రతనాని ఆదాయ చోరేహి సద్ధిం మగ్గం గచ్ఛన్తో అత్తనో రతనవినాసభయేన తే చోరే ఛడ్డేత్వా ఖేమం మగ్గం గణ్హాతి, ఏవమయమ్పి పూతికాయో రతనవిలోపకచోరసదిసో. సచాహం ఏత్థ తణ్హం కరిస్సామి, అరియమగ్గకుసలధమ్మరతనాని మే నస్సిస్సన్తి, తస్మా మయా ఇమం మహాచోరసదిసం కరజకాయం ఛడ్డేత్వా నిబ్బానమహానగరం పవిసితుం వట్టతీ”తి. తేన వుత్తం –

౧౯. “యథాపి కుణపం పురిసో, కణ్ఠే బద్ధం జిగుచ్ఛియ;
మోచయిత్వాన గచ్ఛేయ్య, సుఖీ సేరీ సయంవసీ.

౨౦. “తథేవిమం పూతికాయం, నానాకుణపసఞ్చయం;
ఛడ్డయిత్వాన గచ్ఛేయ్యం, అనపేక్ఖో అనత్థికో.

౨౧. “యథా ఉచ్చారట్ఠానమ్హి, కరీసం నరనారియో;
ఛడ్డయిత్వాన గచ్ఛన్తి, అనపేక్ఖా అనత్థికా.

౨౨. “ఏవమేవాహం ఇమం కాయం, నానాకుణపపూరితం;
ఛడ్డయిత్వాన గచ్ఛిస్సం, వచ్చం కత్వా యథా కుటిం.

౨౩. “యథాపి జజ్జరం నావం, పలుగ్గం ఉదగాహినిం;
సామీ ఛడ్డేత్వా గచ్ఛన్తి, అనపేక్ఖా అనత్థికా.

౨౪. “ఏవమేవాహం ఇమం కాయం, నవచ్ఛిద్దం ధువస్సవం;
ఛడ్డయిత్వాన గచ్ఛిస్సం, జిణ్ణనావంవ సామికా.

౨౫. “యథాపి పురిసో చోరేహి, గచ్ఛన్తో భణ్డమాదియ;
భణ్డచ్ఛేదభయం దిస్వా, ఛడ్డయిత్వాన గచ్ఛతి.

౨౬. “ఏవమేవ ఇమం కాయో, మహాచోరసమో వియ;
పహాయిమం గమిస్సామి, కుసలచ్ఛేదనాభయా”తి.

తత్థ **యథాపి కుణపం పురిసో**తి యథాపి దహరో యువా మణ్డనకజాతికో పురిసో అహికుణపేన వా కుక్కురకుణపేన వా మనుస్సకుణపేన వా కణ్ఠే ఆసత్తేన అట్టీయిత్వా హరాయిత్వా జిగుచ్ఛిత్వా తం కుణపం మోచేత్వా గచ్ఛేయ్య. **సుఖీ**తి సుఖితో. **సేరీ**తి యథిచ్ఛకవిహారీ. **నానాకుణపసఞ్చయ**న్తి అనేకవిధకుణపరాసిభూతం “నానాకుణపపూరిత”న్తిపి పాఠో.

ఉచ్చారట్ఠానమ్హీతి ఉచ్చారేన్తి వచ్చం కరోన్తి ఏత్థాతి ఉచ్చారో, ఉచ్చారో చ సో ఠానం చేతి ఉచ్చారట్ఠానం. అథ వా ఉస్సాసియ్యతీతి ఉస్సాసో, వచ్చస్సేతం నామం, తస్స ఠానం ఉస్సాసట్ఠానం, తస్మిం **ఉస్సాసట్ఠానమ్హి,** ఉక్కారట్ఠానేతి అత్థో. **వచ్చం కత్వా యథా కుటి**న్తి వచ్చం కత్వా కుటిం నరనారియో వియాతి అత్థో.

జజ్జరన్తి జిణ్ణం. **పలుగ్గ**న్తి పలుజ్జన్తం, వికిరన్తన్తి అత్థో. **ఉదగాహిని**న్తి ఉదకగాహినిం . **సామీ**తి నావాసామికా. **నవచ్ఛిద్ద**న్తి చక్ఖుసోతాదీహి నవహి వణముఖేహి ఛిద్దావచ్ఛిద్దేహి యుత్తత్తా నవచ్ఛిద్దం. **ధువస్సవ**న్తి ధువనిస్సన్దం, నిచ్చం పగ్ఘరణాసుచిన్తి అత్థో.

భణ్డమాదియాతి యంకిఞ్చి రతనాదికం భణ్డం ఆదియ. **భణ్డచ్ఛేదభయం దిస్వా**తి భణ్డస్స అచ్ఛిన్దనేన భయం దిస్వాతి అత్థో. **ఏవమేవా**తి సో భణ్డమాదాయ గచ్ఛన్తో పురిసో వియ. **అయం కాయో**తి అయం పన కుచ్ఛితానం పరమజేగుచ్ఛానం ఆయోతి కాయో. **ఆయో**తి ఉప్పత్తిట్ఠానం. ఆయన్తి తతోతి ఆయో, కుచ్ఛితా కేసాదయో. ఇతి కుచ్ఛితానం కేసాదీనం ఆయోతి కాయో. **మహాచోరసమో వియా**తి చక్ఖుఆదీహి రూపాదీసు పియరూపేసు సారజ్జనాదివసేన పాణాతిపాతాదిన్నాదానాదిచోరో హుత్వా సబ్బకుసలం విలుమ్పతీతి మహాచోరసమో. తస్మా యథా సో రతనభణ్డమాదాయ చోరేహి సద్ధిం గచ్ఛన్తో పురిసో తే చోరే పహాయ గచ్ఛతి, ఏవమేవాహమ్పి ఇమం మహాచోరసమం కాయం పహాయ అత్తనో సోత్థిభావకరం మగ్గం గవేసితుం గమిస్సామీతి అత్థసమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **కుసలచ్ఛేదనాభయా**తి కుసలధమ్మవిలోపనభయేనాతి అత్థో.

అథేవం సుమేధపణ్డితో నానావిధాహి ఉపమాహి నేక్ఖమ్మకారణం చిన్తేత్వా పునపి చిన్తేసి – “ఇమం మహాధనరాసిం సంహరిత్వా మయ్హం పితుపితామహాదయో పరలోకం గచ్ఛన్తా ఏకకహాపణమ్పి గహేత్వా న గతా, మయా పన గహేత్వా గమనకారణం కాతుం వట్టతీ”తి గన్త్వా రఞ్ఞో ఆరోచేసి – “అహం, మహారాజ, జాతిజరాదీహి ఉపద్దుతహదయో అగారస్మా అనగారియం పబ్బజిస్సామి, మయ్హం అనేకకోటిసతసహస్సం ధనం అత్థి, తం దేవో పటిపజ్జతూ”తి. రాజా ఆహ – “న మయ్హం తే ధనేన అత్థో, త్వంయేవ యథిచ్ఛకం కరోహీ”తి.

సో చ “సాధు దేవా”తి నగరే భేరిం చరాపేత్వా మహాజనస్స దానం దత్వా వత్థుకామే చ కిలేసకామే చ పహాయ అమరవరనగరసదిసతో అమరనగరతో నిక్ఖమిత్వా ఏకకోవ నానామిగగణవన్తే హిమవన్తే **ధమ్మికం** నామ పబ్బతం నిస్సాయ అస్సమం కత్వా తత్థ పణ్ణసాలం కత్వా పఞ్చదోసవివజ్జితం చఙ్కమం మాపేత్వా అట్ఠగుణసముపేతం అభిఞ్ఞాబలం సమాహరితుం నవదోససమన్నాగతం సాటకం పజహిత్వా ద్వాదసగుణముపాగతం వాకచీరం నివాసేత్వా పబ్బజి. ఏవం పన సో పబ్బజితో అట్ఠదోససమాకిణ్ణం పణ్ణసాలం పహాయ దసగుణసమన్నాగతం రుక్ఖమూలం ఉపగన్త్వా సబ్బధఞ్ఞవికతిం పహాయ పవత్తఫలభోజనో హుత్వా నిసజ్జట్ఠానచఙ్కమనవసేన పధానం పదహన్తో సత్తాహబ్భన్తరేయేవ అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం పఞ్చన్నఞ్చ అభిఞ్ఞానం లాభీ అహోసి. తేన వుత్తం –

౨౭. “ఏవాహం చిన్తయిత్వాన, నేకకోటిసతం ధనం;
నాథానాథానం దత్వాన, హిమవన్తముపాగమిం.

౨౮. “హిమవన్తస్సావిదూరే, ధమ్మికో నామ పబ్బతో;
అస్సమో సుకతో మయ్హం, పణ్ణసాలా సుమాపితా.

"చఙ్కమం తత్థ మాపేసిం, పఞ్చదోసవివజ్జితం.

అట్ఠగుణసముపేతం, అభిఞ్ఞాబలమాహరిం.

౩౦. "సాటకం పజహిం తత్థ, నవదోసముపాగతం;
వాకచీరం నివాసేసిం, ద్వాదసగుణముపాగతం.

౩౧. "అట్ఠదోససమాకిణ్ణం, పజహిం పణ్ణసాలకం;
ఉపాగమిం రుక్ఖమూలం, గుణే దసహుపాగతం.

౩౨. "వాపితం రోపితం ధఞ్ఞం, పజహిం నిరవసేసతో;
అనేకగుణసమ్పన్నం, పవత్తఫలమాదియిం.

౩౩. "తత్థప్పధానం పదహిం, నిసజ్జట్ఠానచఙ్కమే;
అబ్భన్తరమ్హి సత్తాహే, అభిఞ్ఞాబలపాపుణి"న్తి.

తత్థ **ఏవాహన్తి** ఏవం అహం, హేట్ఠా వుత్తప్పకారేన చిన్తేత్వాతి అత్థో. **నాథానాథానన్తి** సనాథానమనాథానఞ్చ అడ్ఢానఞ్చేవ దలిద్దానఞ్చ "అత్థికా గణ్హన్తూ"తి సహ కోట్ఠాగారేహి దత్వాతి అత్థో. **హిమవన్తస్సావిదూరేతి** హిమవన్తపబ్బతరాజస్స అవిదూరే సమీపే. **ధమ్మికో నామ పబ్బతోతి** ఏవంనామకో పబ్బతో. కస్మా పనాయం ధమ్మికోతి? యేభుయ్యేన పన బోధిసత్తా ఇసిపబ్బజ్జం పబ్బజిత్వా తం పబ్బతం ఉపనిస్సాయ అభిఞ్ఞాయో నిబ్బత్తేత్వా సమణధమ్మం అకంసు. తస్మా సమణధమ్మస్స నిస్సయభూతత్తా "ధమ్మికో"త్వేవ పాకటో అహోసి. **అస్సమో సుకతో మయ్హన్తి**ఆదినా సుమేధపణ్డితేన అస్సమపణ్ణసాలా చఙ్కమా సహత్థా మాపితా వియ వుత్తా, న చ పన సహత్థా మాపితా, కిన్తు సక్కేన దేవేన పేసితే విస్సకమ్మునా దేవపుత్తేన నిమ్మితా. భగవా పన తదా అత్తనో పుఞ్ఞానుభావేన నిబ్బత్తం తం సమ్పదం సన్ధాయ – "సారిపుత్త, తస్మిం పబ్బతే –

'అస్సమో సుకతో మయ్హం, పణ్ణసాలా సుమాపితా;
చఙ్కమం తత్థ మాపేసిం, పఞ్చదోసవివజ్జిత'"న్తి. – ఆదిమాహ;

తత్థ **పణ్ణసాలాతి** పణ్ణఛదనసాలా. **తత్థాతి** తస్మిం అస్సమపదే. **పఞ్చదోసవివజ్జితన్తి** పఞ్చహి చఙ్కమదోసేహి వివజ్జితం. కతమే పఞ్చ చఙ్కమదోసా నామ? థద్ధవిసమతా, అన్తోరుక్ఖతా, గహనచ్ఛన్నతా, అతిసమ్బాధతా, అతివిసాలతాతి ఇమేహి పఞ్చహి దోసేహి వివజ్జితం. ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన దీఘతో సట్ఠిరతనో విత్థారతో దియడ్ఢరతనో చఙ్కమో వుత్తో. అథ వా **పఞ్చదోసవివజ్జితన్తి** పఞ్చహి నీవరణదోసేహి వివజ్జితం పరిహీనం **అభిఞ్ఞాబలమాహరిన్తి** ఇమినా ఉత్తరపదేన సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో (ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా, సుమేధకథా). **అట్ఠగుణసముపేతన్తి** "ఏవం సమాహితే చిత్తే పరిసుద్ధే పరియోదాతే అనఙ్గణే విగతూపక్కిలేసే ముదుభూతే కమ్మనియే ఠితే ఆనేఞ్జప్పత్తే"తి ఏవం వుత్తేహి అట్ఠగుణేహి (దీ. ని. ౧.౨౪౪-౨౪౫; మ. ని. ౧.౩౮౪-౩౮౬, ౪౩౧-౪౩౩; పారా. ౧౨-౧౪) సమన్నాగతం అభిఞ్ఞాబలం ఆహరిం ఆనేసిన్తి అత్థో.

కేచి పన “అట్ఠహి సమణసుఖేహి ఉపేతం, అట్ఠిమాని సమణసుఖాని నామ ధనధఞ్ఞపరిగ్గహాభావో, అనవజ్జపిణ్డపాతపరియేసనభావో, నిబ్బుతపిణ్డభుఞ్జనభావో, రట్ఠం పీళేత్వా ధనధఞ్ఞాదీసు గణ్హన్తేసు రాజపురిసేసు రట్ఠపీళనకిలేసాభావో, ఉపకరణేసు నిచ్ఛన్దరాగభావో, చోరవిలోపనే నిబ్భయభావో, రాజరాజమహామత్తేహి అసంసట్ఠభావో, చతూసు దిసాసు అప్పటిహతభావోతి ఇమేహి అట్ఠహి సమణసుఖేహి (అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదాన, సుమేధకథా; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా) ఉపేతం సముపేతం అస్సమం మాపేసి”న్తి అస్సమేన సమ్బన్ధం కత్వా వదన్తి, తం పాళియా న సమేతి.

సాటకన్తి వత్థం. **తత్థా**తి తస్మిం అస్సమే. **నవదోసముపాగత**న్తి, సారిపుత్త, తత్థ వసన్తో అత్తనో నివత్థపారుతం మహగ్ఘసాటకం **పజహిం** పరిచ్చజిం. సాటకం పజహన్తో చ తత్థ నవ దోసే దిస్వా పజహిన్తి దీపేతి. తాపసపబ్బజ్జం పబ్బజితానఞ్హి సాటకస్మిం నవ దోసా పకాసితా. కతమే నవ? సాటకస్స మహగ్ఘభావో, పరపటిబద్ధభావో, పరిభోగేన లహుకం కిలిస్సనభావో, కిలిట్ఠో చ ధోవితబ్బో పున రజితబ్బో చ హోతి పరిభోగేన జీరణభావో, జిణ్ణస్స పున తున్నకరణం వా అగ్గళదానం వా కాతబ్బం హోతి పున పరియేసనాయ దురభిసమ్భవభావో, తాపసపబ్బజ్జాయ అననుచ్ఛవికభావో, పచ్చత్థికానం సాధారణభావో, యథా నం న పచ్చత్థికా గణ్హన్తి, ఏవం గోపేతబ్బో హోతి పరిదహతో విభూసనట్ఠానభావో, గహేత్వా చరన్తస్స మహిచ్ఛభావోతి ఏతేహి నవహి దోసేహి (అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదాన, సుమేధకథా) ఉపగతం సాటకం పహాయ వాకచీరం నివాసేసిన్తి దీపేతి. **వాకచీర**న్తి ముఞ్జతిణం హీరాహీరం కత్వా గన్థేత్వా కతం వాకమయచీరం నివాసనపారుపనత్థాయ ఆదియిన్తి అత్థో. **ద్వాదసగుణముపాగత**న్తి ద్వాదసహి ఆనిసంసేహి ఉపేతం. ఏత్థ **గుణ**-సద్దో ఆనిసంసట్ఠో “సతగుణా దక్ఖిణా పాటికఙ్ఖితబ్బా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౭౯) వియ. **మ**-కారో పదసన్ధికరో. వాకచీరస్మిం ద్వాదసానిసంసా అప్పగ్ఘతా, అపరాయత్తతా, సహత్థా కాతుం సక్కుణేయ్యతా, పరిభోగేన జిణ్ణేపి సిబ్బితబ్బాభావో, చోరభయాభావో పరియేసన్తస్స సుఖేన కరణభావో, తాపసపబ్బజ్జాయ సారుప్పభావో, సేవమానస్స విభూసనట్ఠానాభావో, చీవరప్పచ్చయే అప్పిచ్ఛభావో , పరిభోగసుఖభావో, వాకుప్పత్తియా సులభభావో, వాకచీరే నట్ఠేపి అనపేక్ఖభావోతి ఇమేహి ద్వాదసహి గుణేహి సమ్పన్నం (అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదాన, సుమేధకథా; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా).

అథ సుమేధపణ్డితో తత్థ పణ్ణసాలాయం విహరన్తో పచ్చూససమయే పచ్చుట్ఠాయ అత్తనో నిక్ఖమనకారణం పచ్చవేక్ఖమానో ఏవం కిర చిన్తేసి – “అహం పన నవకనకకటకనూపురాదిసఙ్ఘట్టనసద్దసమ్మిస్సిత-మధురహసితకథితగేహజనరమణీయం ఉళారవిభవసోభితం సురవరభవనాకారమగారం ఖేళపిణ్డం వియ పహాయ వివేకారామతాయ సబ్బజనపాపపవాహనం తపోవనం పవిట్ఠోస్మి, ఇధ పన మే పణ్ణసాలాయ వాసో దుతియో ఘరావాసో వియ హోతి, హన్దాహం రుక్ఖమూలే వసేయ్య”న్తి. తేన వుత్తం –

౩౧. “అట్ఠదోససమాకిణ్ణం, పజహిం పణ్ణసాలక”న్తి.

తత్థ **అట్ఠదోససమాకిణ్ణ**న్తి అట్ఠహి దోసేహి సమాకిణ్ణం సంయుత్తం. కతమేహి అట్ఠహి? మహాసమ్భారేహి నిప్ఫాదనీయతా, తిణపణ్ణమత్తికాదీహి నిచ్చం పటిజగ్గనీయతా, సేనాసనం నామ మహల్లకస్స పాపుణాతీతి అవేలాయ వుట్ఠాపియమానస్స చిత్తేకగ్గతా న హోతీతి వుట్ఠాపనీయభావో, సీతుణ్హస్స పటిఘాతేన కాయస్స సుఖుమాలకరణభావో, ఘరం పవిట్ఠేన యం కిఞ్చి పాపం సక్కా కాతున్తి గరహపటిచ్ఛాదనకరణభావో, “మయ్హమిద”న్తి సపరిగ్గహభావో, గేహస్స అత్థిభావో సదుతియకవాసో, ఊకామఙ్గులఘరగోళికాదీనం సాధారణతాయ బహుసాధారణభావోతి ఇతి ఇమే అట్ఠ ఆదీనవే (అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదాన, సుమేధకథా) దిస్వా మహాసత్తో పణ్ణసాలం పజహిం.

గుణే దసహుపాగతన్తి ఛన్నం పటిక్ఖిపిత్వా దసహి గుణేహి ఉపేతం, రుక్ఖమూలం ఉపగతోస్మీతి అత్థో. కతమేహి దసహి? అప్పసమారమ్భతా, ఉపగమనమత్తమేవేత్థ హోతీతి సులభానవజ్జతా, అభిణ్హం తరుపణ్ణవికారదస్సనేన అనిచ్చసఞ్ఞాసముట్ఠాపనతా, సేనాసనమచ్ఛేరాభావో, తత్థ హి పాపం కరోన్తో లజ్జతీతి పాపకరణారహాభావో, పరిగ్గహకరణాభావో, దేవతాహి సహ వాసో, ఛన్నపటిక్ఖేపో, పరిభోగసుఖతా, రుక్ఖమూలసేనాసనస్స గతగతట్ఠానే సులభతాయ అనపేక్ఖభావోతి ఇతి ఇమే దస గుణే (అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదాన, సుమేధకథా) దిస్వా రుక్ఖమూలం ఉపగతోస్మీతి వదతి. ఆహ చ –

“వణ్ణితో బుద్ధసేట్ఠేన, నిస్సయోతి చ భాసితో;
నివాసో పవివిత్తస్స, రుక్ఖమూలసమో కుతో.

“ఆవాసమచ్ఛేరహరే, దేవతాపరిపాలితే;
పవివిత్తే వసన్తో హి, రుక్ఖమూలమ్హి సుబ్బతో.

“అభిరత్తాని నీలాని, పణ్డూని పతితాని చ;
పస్సన్తో తరుపణ్ణాని, నిచ్చసఞ్ఞం పనూదతి.

“తస్మా హి బుద్ధదాయజ్జం, భావనాభిరతాలయం;
వివిత్తం నాతిమఞ్ఞేయ్య, రుక్ఖమూలం విచక్ఖణో”తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౩౨);

అథ సుమేధపణ్డితో పణ్ణసాలాయ దిట్ఠదోసో హుత్వా రుక్ఖమూలసేనాసనే లద్ధానిసంసో విహరన్తో ఉత్తరిపి చిన్తేసి – “ఆహారత్థాయ మే గామగమనం ఆహారపరియేసనదుక్ఖం, నాహం కేనచి పారిజుఞ్ఞేన నిక్ఖమిత్వా ఆహారత్థాయ పబ్బజితో, ఆహారపరియేసనమూలస్స చ దుక్ఖస్స పమాణం నత్థి, యంనూనాహం పవత్తఫలేన యాపేయ్య”న్తి. ఇమం పన అత్థవిసేసం దీపేన్తో –

౩౨-33. “వాపితం రోపితం ధఞ్ఞం, పజహిం నిరవసేసతో.

అనేకగుణసమ్పన్నం, పవత్తఫలమాదియి”న్తి. – ఆదిమాహ;

తత్థ **వాపిత**న్తి వపిత్వా నిప్ఫన్నం. **రోపిత**న్తి రోపిత్వా నిప్ఫన్నం, వపనరోపనవసేన దువిధావ సస్సనిప్ఫత్తి, తం దువిధమ్పి అత్తనో అప్పిచ్ఛతాయ పహాయ పవత్తఫలేన యాపేసిం. **పవత్తఫల**న్తి సయమేవ పతితఫలం. **ఆదియి**న్తి పరిభుఞ్జిం.

“పవత్తఫలసన్తుట్ఠో, అపరాయత్తజీవికో;
పహీనాహారలోలుప్పో, హోతి చాతుద్దిసో ముని.

“జహాతి రసతణ్హఞ్చ, ఆజీవో తస్స సుజ్ఝతి;
తస్మా హి నాతిమఞ్ఞేయ్య, పవత్తఫలభోజన”న్తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౨౮ థోకం విసదిసం) –

ఏవం పవత్తమానో సుమేధపణ్డితో నచిరస్సేవ అన్తోసత్తాహే అట్ఠ సమాపత్తియో పఞ్చ అభిఞ్ఞాయో చ పాపుణి. ఇమమత్థం పకాసేన్తేన “**తత్థప్పధానం పదహి**”న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **తత్థా**తి తస్మిం అస్సమే. **పధాన**న్తి వీరియం, వీరియఞ్హి పదహితబ్బతో పధానభావకరణతో వా “పధాన”న్తి వుచ్చతి. **పదహి**న్తి వీరియమారభిం. **నిస్సజ్జట్ఠానచఙ్కమే**తి నిసజ్జాయ చ ఠానేన చ చఙ్కమేన చ.

సుమేధపణ్డితో పన సేయ్యం పటిక్ఖిపిత్వా నిసజ్జట్ఠానచఙ్కమేహేవ రత్తిన్దివం వీతినామేత్వా సత్తాహబ్భన్తరేయేవ అభిఞ్ఞాబలం పాపుణి. ఏవం పన అభిఞ్ఞాబలం పత్వా సుమేధతాపసే సమాపత్తిసుఖేన వీతినామేన్తే తదా సబ్బజనసఙ్గహకరో మారబలభయంకరో ఞాణదీపఙ్కరో **దీపఙ్కరో** నామ సత్థా లోకే ఉదపాది.

సఙ్ఖేపేనేవ తస్సాయమానుపుబ్బికథా – అయం కిర దీపఙ్కరో నామ మహాసత్తో సమత్తింస పారమియో పూరేత్వా వేస్సన్తరత్తభావసదిసే అత్తభావే ఠితో పథవికమ్పనాదీని మహాదానాని దత్వా ఆయుపరియోసానే తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా దససహస్సచక్కవాళదేవతాహి సన్నిపతిత్వా –

“కాలో ఖో తే మహావీర, ఉప్పజ్జ మాతుకుచ్ఛియం;
సదేవకం తారయన్తో, బుజ్ఝస్సు అమతం పద”న్తి. (బు॰ వం॰ ౧.౬౭) –

వుత్తే తతో సో దేవతానం వచనం సుత్వా చ పఞ్చ మహావిలోకనాని విలోకేత్వా తతో చుతో రమ్మవతీనగరే అత్తనో యసవిభూతియా విజితవాసుదేవస్స నరదేవస్స సుదేవస్స నామ రఞ్ఞో కులే సుమేధాయ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం ఆసాళ్హిపుణ్ణమియా ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తేన పటిసన్ధిం గహేత్వా మహతా పరివారేన పరిహరియమానో మహాదేవియా కుచ్ఛిమ్హి మణికూటగతో వియ కేనచి అసుచినా అమక్ఖితో దస మాసే వసిత్వా సలిలధరవివరగతో సరదకాలచన్దో వియ తస్సా ఉదరతో నిక్ఖమి.

ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని

తస్స పన దీపఙ్కరకుమారస్స పటిసన్ధిక్ఖణేపి విజాతక్ఖణేపి **ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని** పాటిహారియాని పాతురహేసుం. సబ్బసబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తేసు మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమన్తేసు నిక్ఖమన్తేసు సమ్బుజ్ఝన్తేసు ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తేసూతి ఇమేసు చతూసు ఠానేసు ద్వత్తింస పాటిహారియాని పవత్తన్తేవ. తస్మా మయా పాకటత్తా దీపఙ్కరకుమారస్స జాతియం దస్సితాని –

“దీపఙ్కరే చారుకరే కుమారే, సివంకరే సన్తికరేవ జాతే;
పకమ్పి సఙ్కమ్పి తదా సమన్తా, సహస్ససఙ్ఖ్యా దసలోకధాతు.

“చక్కవాళసహస్సేసు, దససహస్సేవ దేవతా;
ఏకస్మిం చక్కవాళస్మిం, తదా సన్నిపతింసు తా.

“బోధిసత్తం మహాసత్తం, జాతమత్తఞ్చ దేవతా;
పఠమం పటిగ్గణ్హింసు, పచ్ఛా తం మనుజా పన.

“అవాదితా కేనచి చమ్మనద్ధా, సుపోక్ఖరా దున్దుభియో చ వీణా;
అఘట్టితానాభరణాని తస్మిం, ఖణే సమన్తా మధురం రవింసు.

“ఛిజ్జింసు సబ్బత్థ చ బన్ధనాని, సయం విగచ్ఛింసు చ సబ్బరోగా;
రూపాని పస్సింసు చ జాతిఅన్ధా, సద్దం సమన్తా బధిరా సుణింసు.

“అనుస్సతిం జాతిజళా మనుస్సా, లభింసు యానం పదసావ పఙ్గులా;
విదేసయాతా సయమేవ నావా, సపట్టనం సీఘముపాగమింసు.

“ఆకాసట్ఠం భూమిగతఞ్చ సబ్బం, సయం సమన్తా రతనం విరోచి;
నిబ్బాయి ఘోరే నిరయే హుతాసో, నదీసు తోయమ్పి చ నప్పవత్తి.

“లోకన్తరే దుక్ఖనిరన్తరేపి, పభా ఉళారా విపులా అహోసి;
తథా తదా సన్తతరఙ్గమాలో, మహాసముద్దో మధురోదకోయం.

“న వాయి వాతో ఫరుసో ఖరో వా, సమ్ఫుల్లపుప్ఫా తరవో అహేసుం;
విరోచి చన్దో అధికం సతారో, న చాపి ఉణ్హో సూరియో అహోసి.

“ఖగా నభమ్హాపి చ రుక్ఖతో చ, హట్ఠావ హేట్ఠా పథవిం భజింసు;
మహాచతుద్దీపగతో చ మేఘో, పవస్సి తోయం మధురం సమన్తా.

“ఠత్వావ దిబ్బే భవనే సకస్మిం, పసన్నచిత్తా పన దేవతాయో;
నచ్చింసు గాయింసు చ వాదయింసు, సేళింసు తా కేళిమకంసు చేవ.

“సయం కిర ద్వారమహాకవాటా, ఖణేవ తస్మిం వివటా అహేసుం;
మహాజనే నేవ ఖుదా పిపాసా, పీళేసి లోకం కిర కఞ్చి కఞ్చి.

“యే నిచ్చవేరా పన పాణిసఙ్ఘా, తే మేత్తచిత్తం పరమం లభింసు;
కాకా ఉలూకేహి చరింసు సద్ధిం, కోణా వరాహేహి అకంసు కేళిం.

“ఘోరాపి సప్పానముఖాపి సప్పా, కీళింసు కామం నకులేహి సద్ధిం;
గణ్హింసు మజ్జారసిరేసు యూకా, విస్సత్థచిత్తా ఘరమూసికాపి.

“బుద్ధన్తరేనాపి అలద్ధతోయే, పిసాచలోకే విగతా పిపాసా;
ఖుజ్జా అహేసుం సమచారుకాయా, మూగా చ వాచం మధురం లపింసు.

“పసన్నచిత్తా పన పాణిసఙ్ఘా, తదఞ్ఞమఞ్ఞం పియమాలపింసు;
అస్సా చ హేసింసు పహట్ఠచిత్తా, గజ్జింసు మత్తా వరవారణాపి.

“సురభిచన్దనచుణ్ణసమాకులా , కుసుమకుఙ్కుమధూపసుగన్ధినీ;
వివిధచారుమహద్ధజమాలినీ, దససహస్సి అహోసి సమన్తతో”తి.

తత్ర హిస్స దససహస్సిలోకధాతుకమ్పో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, దేవతానం ఏకచక్కవాళే సన్నిపాతో ధమ్మచక్కప్పవత్తనకాలే ఏకప్పహారేనేవ సన్నిపతిత్వా ధమ్మపటిగ్గహణస్స పుబ్బనిమిత్తం, పఠమం దేవతానం పటిగ్గహణం చతున్నం రూపావచరజ్ఝానానం పటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, పచ్ఛా మనుస్సానం పటిగ్గహణం చతున్నం అరూపావచరజ్ఝానానం పటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, చమ్మనద్ధదున్దుభీనం సయమేవ వజ్జనం మహన్తియా ధమ్మభేరియా అనుసావనస్స పుబ్బనిమిత్తం, వీణాభరణానం సయమేవ వజ్జనం అనుపుబ్బవిహారపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, బన్ధనానం సయమేవ ఛేదో అస్మిమానసముచ్ఛేదస్స పుబ్బనిమిత్తం, మహాజనస్స సబ్బరోగవిగమో చతుసచ్చఫలపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, జచ్చన్ధానం రూపదస్సనం దిబ్బచక్ఖుపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, బధిరానం సద్దస్సవనం దిబ్బసోతధాతుపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం.

జాతిజళానం అనుస్సతుప్పాదో చతుసతిపట్ఠానపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, పఙ్గులానం పదసా గమనం చతురిద్ధిపాదపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, విదేసగతానం నావానం సపట్టనాగమనం చతుపటిసమ్భిదాధిగమస్స, రతనానం సయమేవ విరోచనం ధమ్మోభాసపటిలాభస్స, నిరయే అగ్గినిబ్బాయనం ఏకాదసగ్గినిబ్బాయనస్స, నదీసు తోయస్స నప్పవత్తనం చతువేసారజ్జపటిలాభస్స, లోకన్తరే ఆలోకో అవిజ్జన్ధకారం విధమేత్వా ఞాణలోకదస్సనస్స, మహాసముద్దస్స మధురోదకతా నిబ్బానరసేన ఏకరసభావస్స, వాతస్స అవాయనం ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతభేదనస్స, తరూనం పుప్ఫితభావో విముత్తిపుప్ఫేహి పుప్ఫితభావస్స పుబ్బనిమిత్తం.

చన్దస్స అతివిరోచనం బహుజనకన్తతాయ పుబ్బనిమిత్తం, సూరియస్స నాతిఉణ్హవిమలభావో కాయికచేతసికసుఖుప్పత్తియా, ఖగానం నగాదీహి పథవిగమనం ఓవాదం సుత్వా మహాజనస్స పాణేహి సరణగమనస్స, మహతో చతుద్దీపగతమేఘస్స పవస్సనం మహతో ధమ్మవస్సస్స, దేవతానం సకసకభవనేస్వేవ ఠత్వా నచ్చాదీహి కీళనం బుద్ధభావం పత్వా ఉదానుదానస్స, ద్వారకవాటానం సయమేవ వివరణం అట్ఠఙ్గికమగ్గద్వారవివరణస్స, ఖుదాపీళనస్స అభావో విముత్తిసుఖేన సుఖితభావస్స, వేరీనం మేత్తచిత్తపటిలాభో చతుబ్రహ్మవిహారపటిలాభస్స, దససహస్సిలోకధాతుయా ఏకధజమాలితా అరియధజమాలితాయ పుబ్బనిమిత్తం, సేసవిసేసా పన సేసబుద్ధగుణపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తానీతి వేదితబ్బా.

అథ **దీపఙ్కరకుమారో** మహతియా సమ్పత్తియా పరిచారియమానో అనుక్కమేన భద్దం యోబ్బనం పత్వా తిణ్ణం ఉతూనం అనుచ్ఛవికేసు తీసు పాసాదేసు దేవలోకసిరిం వియ రజ్జసిరిమనుభవన్తో ఉయ్యానకీళాయ గమనసమయే అనుక్కమేన జిణ్ణబ్యాధిమతసఙ్ఖాతే తయో దేవదూతే దిస్వా సఞ్జాతసంవేగో నివత్తిత్వా సుదస్సననగరసదిసవిభవసోభం రమ్మవతీ నామ నగరం పావిసి. నగరం పవిసిత్వా పున చతుత్థవారే హత్థాచరియం పక్కోసాపేత్వా ఏతదవోచ – “అహం, తాత, ఉయ్యానదస్సనత్థాయ నిక్ఖమిస్సామి హత్థియానాని కప్పాపేహీ”తి. సో “సాధు, దేవా”తి పటిసుణిత్వా చతురాసీతిహత్థిసహస్సాని కప్పాపేసి. అథ విస్సకమ్మో నామ దేవపుత్తో బోధిసత్తం నానావిరాగవసననివాసనం ఆముక్కముత్తాహారకేయూరం రుచిరనవకనకకటకమకుటకుణ్డలధరం పరమసురభికుసుమమాలసమలఙ్కతసిరోరుహం సమలఙ్కరి కిర. అథ దీపఙ్కరకుమారో దేవకుమారో వియ చతురాసీతియా హత్థిసహస్సేహి పరివుతో హత్థిక్ఖన్ధవరగతో

మహతా బలకాయేన పరివుతో రతిజననం ఉయ్యానం పవిసిత్వా హత్థిక్ఖన్ధతో ఓరుయ్హ తం ఉయ్యానమనుసఞ్చరిత్వా పరమరుచిరదస్సనే సకహదయసీతలే సిలాతలే నిసీదిత్వా పబ్బజ్జాయ చిత్తం ఉప్పాదేసి . తఙ్ఖణఞ్ఞేవ సుద్ధావాసఖీణాసవో మహాబ్రహ్మా అట్ఠ సమణపరిక్ఖారే ఆదాయ మహాపురిసస్స చక్ఖుపథే పాతురహోసి.

మహాపురిసో తం దిస్వా – "కిమిద"న్తి పుచ్ఛిత్వా, "సమణపరిక్ఖారో"తి సుత్వా అలఙ్కారభణ్డం ఓముఞ్చిత్వా పసాధనభణ్డాగారికస్స హత్థే దత్వా మఙ్గలఖగ్గమాదాయ సద్ధిం మకుటేన కేసే ఛిన్దిత్వా అన్తలిక్ఖే ఆకాసే ఉక్ఖిపి. అథ సక్కో దేవరాజా సువణ్ణచఙ్కోటకేన తం కేసమకుటం ఆదాయ సినేరుముద్ధని తియోజనప్పమాణం ఇన్దనీలమణిమయం **మకుటచేతియం** నామ అకాసి. అథ మహాపురిసో దేవదత్తియం అరహత్తధజం కాసావం పరిదహిత్వా సాటకయుగం ఆకాసే ఖిపి. తం బ్రహ్మా పటిగ్గహేత్వా బ్రహ్మలోకే ద్వాదసయోజనికం సబ్బరతనమయం చేతియమకాసి. దీపఙ్కరకుమారం పన పబ్బజన్తం ఏకా పురిసకోటి అనుపబ్బజి. తాయ పన పరిసాయ పరివుతో బోధిసత్తో దస మాసే పధానచరియం అచరి. అథ విసాఖపుణ్ణమాయ అఞ్ఞతరం నగరం పిణ్డాయ పావిసి.

తస్మిం కిర నగరే తందివసం దేవతానం బలికరణత్థాయ నిరుదకపాయాసం పచింసు. తస్స పన మహాసత్తస్స సపరిసస్స పిణ్డాయ పవిట్ఠస్స మనుస్సా అదంసు. తం కిర సబ్బేసం కోటిసఙ్ఖ్యానం భిక్ఖూనం పరియత్తం అహోసి. మహాపురిసస్స పన పత్తే దేవతా దిబ్బోజం పక్ఖిపింసు. తం పరిభుఞ్జిత్వా తత్థేవ సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే పటిసల్లానా వుట్ఠాయ గణం విస్సజ్జేత్వా **సునన్దేన** నామాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా పిప్ఫలిబోధిరుక్ఖమూలం గన్త్వా తిణసన్థరం సన్థరిత్వా నవుతిహత్థం బోధిక్ఖన్ధం పిట్ఠితో కత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠహిత్వా బోధిరుక్ఖమూలే నిసీది.

తతో మారబలం విధమిత్వా రత్తియా పఠమయామే పుబ్బేనివాసం అనుస్సరిత్వా మజ్ఝిమయామే దిబ్బచక్ఖుం విసోధేత్వా పచ్ఛిమయామే అనులోమపటిలోమవసేన పచ్చయాకారం సమ్మసిత్వా ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ పఞ్చసు ఖన్ధేసు అభినివిసిత్వా ఉదయబ్బయవసేన సమపణ్ణాస లక్ఖణాని దిస్వా యావ గోత్రభుఞాణం విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరుణోదయే అరియమగ్గేన సకలబుద్ధగుణే పటివిజ్ఝిత్వా బుద్ధసీహనాదం నదిత్వా సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామేత్వా బ్రహ్మునో ధమ్మదేసనం పటిఞ్ఞాయ **సునన్దారామే** ధమ్మచక్కం పవత్తేత్వా కోటిసతానం దేవమనుస్సానం ధమ్మామతం పాయేత్వా చతుద్దీపికమహామేఘో వియ ధమ్మవస్సం వస్సన్తో మహాజనస్స బన్ధనమోక్ఖం కరోన్తో జనపదచారికం విచరి.

తదా కిర సుమేధపణ్డితో సమాపత్తిసుఖేన వీతినామేన్తో నేవ పథవికమ్పనమద్దస న తాని నిమిత్తాని. తేన వుత్తం –

౩౪. "ఏవం మే సిద్ధిప్పత్తస్స, వసీభూతస్స సాసనే;
దీపఙ్కరో నామ జినో, ఉప్పజ్జి లోకనాయకో.

౩౫. "ఉప్పజ్జన్తే చ జాయన్తే, బుజ్ఝన్తే ధమ్మదేసనే;
చతురో నిమిత్తే నాద్దసం, ఝానరతిసమప్పితో"తి.

తత్థ **ఏవన్తి** ఇదాని వత్తబ్బం నిదస్సేతి. **మేతి** మమ. **సిద్ధిప్పత్తస్సాతి** పఞ్చాభిఞ్ఞాసిద్ధిప్పత్తస్స. **వసీభూతస్సాతి** భూతవసిస్స, చిణ్ణవసీభావముపగతస్సాతి అత్థో. **సాసనేతి** వివేకమానసానం సాసనే, అనాదరలక్ఖణే సామివచనం దట్ఠబ్బం. **జినోతి** కిలేసారిజయనేన జినో.

ఉప్పజ్జన్తేతి పటిసన్ధిగ్గహణే. **జాయన్తేతి** మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమనే. **బుజ్ఝన్తేతి** అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝన్తే. **ధమ్మదేసనేతి** ధమ్మచక్కప్పవత్తనే. **చతురో నిమిత్తేతి** చత్తారి నిమిత్తాని. దీపఙ్కరస్స దసబలస్స పటిసన్ధి-జాతి-బోధి-ధమ్మచక్కప్పవత్తనేసు చతూసు ఠానేసు దససహస్సిలోకధాతుకమ్పనాదీని నిమిత్తానీతి అత్థో. ఏత్థాహ – తాని పన బహూని నిమిత్తాని, కస్మా "చతురో నిమిత్తే"తి వుత్తం, అయుత్తం ననూతి? నాయుత్తం, యదిపి ఏతాని బహూని నిమిత్తాని, చతూసు ఠానేసు పన పవత్తత్తా "చతురో నిమిత్తే"తి వుత్తం. **నాద్దసన్తి** నాద్దసిం. ఇదాని తేసం చతున్నం నిమిత్తానం అదస్సనే కారణం నిద్దిసన్తో **"ఝానరతిసమప్పితో"**తి ఆహ. **ఝానరతీతి** సమాపత్తిసుఖస్సేతం అధివచనం. ఝానరతియా సమప్పితత్తా సమఙ్గీభూతత్తా తాని నిమిత్తాని నాద్దసన్తి అత్థో.

అథ తస్మిం కాలే దీపఙ్కరదసబలో చతూహి ఖీణాసవసతసహస్సేహి పరివుతో అనుపుబ్బేన చారికం చరమానో పరమరమ్మం రమ్మం నామ నగరం పత్వా **సుదస్సన**మహావిహారే పటివసతి. రమ్మనగరవాసినో "దీపఙ్కరో కిర దసబలో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం పత్వా పవత్తితవరధమ్మచక్కో అనుపుబ్బేన చారికం చరమానో రమ్మనగరం పత్వా సుదస్సనమహావిహారే పటివసతీ"తి సుత్వా సప్పిఆదీని భేసజ్జాని గహేత్వా భుత్తపాతరాసా సుద్ధుత్తరాసఙ్గా పుప్ఫధూపగన్ధహత్థా యేన బుద్ధో తేనుపసఙ్కమింసు, ఉపసఙ్కమిత్వా సత్థారం వన్దిత్వా పుప్ఫాదీహి పూజేత్వా ఏకమన్తం నిసీదిత్వా అతిమధురం ధమ్మకథం సుత్వా స్వాతనాయ భగవన్తం నిమన్తేత్వా ఉట్ఠాయాసనా దసబలం పదక్ఖిణం కత్వా పక్కమింసు.

తే పునదివసే అసదిసమహాదానం సజ్జేత్వా మణ్డపం కారేత్వా విమలకోమలేహి నీలుప్పలేహి ఛాదేత్వా చతుజ్జాతిగన్ధేన పరిభణ్డం కారేత్వా లాజపఞ్చమాని సురభికుసుమాని వికిరిత్వా మణ్డపస్స చతూసు కోణేసు సీతలమధురవారిపుణ్ణా చాటియో ఠపేత్వా కదలిపణ్ణేహి పిదహిత్వా మణ్డపోపరి జయసుమనకుసుమసదిసం పరమరుచిరదస్సనం చేలవితానం బన్ధిత్వా సువణ్ణమణిరజతతారకాహి రచయిత్వా తత్థ గన్ధదామపుప్ఫదామపత్తదామరతనదామాని ఓలమ్బేత్వా ధూపేహి దుద్దినం కత్వా సకలఞ్చ తం రమ్మం రమ్మనగరం సమ్మట్ఠం సఫలకదలియో చ పుప్ఫసమలఙ్కతే పుణ్ణఘటే చ ఠపాపేత్వా నానావిరాగా ధజపటాకాయో చ సముస్సాపేత్వా మహావీథియా ఉభోసు పస్సేసు సాణిపాకారేహి పరిక్ఖిపిత్వా దీపఙ్కరదసబలస్స ఆగమనమగ్గం అలఙ్కరోన్తా ఉదకపరిభిన్నట్ఠానేసు పంసుం పక్ఖిపిత్వా చిక్ఖల్లకమ్పి పథవిం అసమం సమం కత్వా ముత్తాసదిసాహి వాలుకాహి ఆకిరన్తి, లాజపఞ్చమేహి చ పుప్ఫేహి ఆకిరన్తి, సఫలకదలికముకే చ పతిట్ఠాపేన్తి.

అథ తస్మిం కాలే సుమేధతాపసో అత్తనో అస్సమపదతో ఉగ్గన్త్వా రమ్మనగరవాసీనం తేసం మనుస్సానం ఉపరిభాగేన ఆకాసేన గచ్ఛన్తో తే హట్ఠపహట్ఠే మగ్గం సోధేన్తే చ అలఙ్కరోన్తే చ దిస్వా – "కిం ను ఖో కారణ"న్తి చిన్తేత్వా సబ్బేసం పస్సన్తానఞ్ఞేవ ఆకాసతో ఓరుయ్హ ఏకమన్తే ఠత్వా తే మనుస్సే పుచ్ఛి – "అమ్భో! కస్సత్థాయ తుమ్హే ఇమం మగ్గం సోధేథా"తి? తేన వుత్తం –

౩౬. "పచ్చన్తదేసవిసయే, నిమన్తేత్వా తథాగతం;

తస్స ఆగమనం మగ్గం, సోధేన్తి తుట్ఠమానసా.

౩౭. “అహం తేన సమయేన, నిక్ఖమిత్వా సకస్సమా;

ధునన్తో వాకచీరాని, గచ్ఛామి అమ్బరే తదా.

౩౮. “వేదజాతం జనం దిస్వా, తుట్ఠహట్ఠం పమోదితం;

ఓరోహిత్వాన గగనా, మనుస్సే పుచ్ఛి తావదే.

౩౯. “తుట్ఠహట్ఠో పముదితో, వేదజాతో మహాజనో;

కస్స సోధీయతి మగ్గో, అఞ్జసం వటుమాయన”న్తి.

తత్థ **పచ్చన్తదేసవిసయే**తి మజ్ఝిమదేసస్సేవ ఏకపస్సే పచ్చన్తదేససఞ్ఞితే జనపదే. **తస్స ఆగమనం మగ్గ**న్తి తేన ఆగన్తబ్బం మగ్గన్తి అత్థో. **అహం తేన సమయేనా**తి అహం తస్మిం సమయే, భుమ్మత్థే చేతం కరణవచనం దట్ఠబ్బం. **సకస్సమా**తి అత్తనో అస్సమపదతో నిక్ఖమిత్వా. **ధునన్తో**తి ఓధునన్తో. **‘‘తేన సమయేన’’ చ, ‘‘తదా’’ చా**తి ఇమేసం ద్విన్నం పదానం ఏకత్థత్తా పురిమస్స నిక్ఖమనకిరియాయ పచ్ఛిమస్స చ గమనకిరియాయ సద్ధిం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో, ఇతరథా పునరుత్తిదోసా న ముచ్చతి. **తదా**తి తస్మిం సమయే.

వేదజాతన్తి సఞ్జాతసోమనస్సం. **తుట్ఠహట్ఠం పమోదిత**న్తి ఇమాని తీణి పదాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అత్థదీపనాని. అథ వా సుఖేన **తుట్ఠం,** పీతియా **హట్ఠం,** పామోజ్జేన **పముదితం. ఓరోహిత్వానా**తి ఓతరిత్వా. **మనుస్సే పుచ్ఛీ**తి మానుసే పుచ్ఛి. అయమేవ వా పాఠో. **తావదే**తి తదా, తఙ్ఖణేయేవాతి అత్థో. ఇదాని పుచ్ఛితమత్థం దస్సేన్తేన **‘‘తుట్ఠహట్ఠో పముదితో’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ అయం మహాజనో తుట్ఠహట్ఠో పమోదితహదయో హుత్వా మగ్గం సోధేతి, కిం కారణా సోధేతి, కస్సత్థాయ వా సోధేతీతి? ఏవం “సోధేతి” సద్దం ఆహరిత్వా అత్థో దట్ఠబ్బో, ఇతరథా న యుజ్జతి. **సోధీయతీ**తి సుద్ధభావో కరీయతి. **మగ్గో అఞ్జసం వటుమాయన**న్తి మగ్గస్సేతాని వేవచనాని.

ఏవం తేన సుమేధతాపసేన పుట్ఠా తే మనుస్సా ఆహంసు – “భన్తే సుమేధ, కిం న జానాథ దీపఙ్కరో నామ బుద్ధో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం పత్వా పవత్తితవరధమ్మచక్కో జనపదచారికం చరమానో అనుక్కమేన అమ్హాకం నగరం పత్వా సుదస్సనమహావిహారే పటివసతి, మయం తం భగవన్తం నిమన్తయిత్వా తస్సేవ బుద్ధస్స భగవతో ఆగమనమగ్గం సోధేమా”తి. తతో తం సుత్వా సుమేధపణ్డితో చిన్తేసి – “బుద్ధోతి ఖో పనేస ఘోసోపి దుల్లభో, పగేవ బుద్ధుప్పాదో, తేన హి మయాపి ఇమేహి మనుస్సేహి సద్ధిం దసబలస్స ఆగమనమగ్గం సోధేతుం వట్టతీ”తి. సో తే మనుస్సే ఆహ – “సచే, భో, తుమ్హే ఇమం మగ్గం బుద్ధస్స సోధేథ, మయ్హమ్పి ఏకం ఓకాసం దేథ, అహమ్పి తుమ్హేహి సద్ధిం బుద్ధస్స మగ్గం సోధేస్సామీ”తి. తతో తే “సాధూ”తి సమ్పటిచ్ఛిత్వా – “అయం సుమేధపణ్డితో మహిద్ధికో మహానుభావో”తి జానమానా దుబ్బిసోధనం ఉదకసమ్భిన్నం అతివియ విసమం ఏకం ఓకాసం సల్లక్ఖేత్వా – “ఇమం ఓకాసం తుమ్హే సోధేథ అలఙ్కరోథ చా”తి అదంసు. తతో సుమేధపణ్డితో బుద్ధారమ్మణం పీతిం ఉప్పాదేత్వా చిన్తేసి – “అహం పన ఇమం ఓకాసం ఇద్ధియా పరమదస్సనీయం కాతుం పహోమి, ఏవం కతే పన మం న పరితోసేస్సతి. అజ్జ పన మయా కాయవేయ్యావచ్చం కాతుం వట్టతీ”తి పంసుం ఆహరిత్వా తం పదేసం పూరేతి.

తస్స పన తస్మిం పదేసే అనోధితే విప్పకతేయేవ రమ్మనగరవాసినో మనుస్సా భగవతో కాలమారోచేసుం – “నిట్ఠితం, భన్తే, భత్త”న్తి. ఏవం తేహి కాలే ఆరోచితే దసబలో జయసుమనకుసుమసదిసవణ్ణం దుపట్టచీవరం తిమణ్డలం పటిచ్ఛాదేత్వా నివాసేత్వా తస్సుపరి సువణ్ణపామఙ్గేన జయసుమనకుసుమకలాపం పరిక్ఖిపన్తో వియ విజ్జులతాసస్సిరికం కాయబన్ధనం బన్ధిత్వా కనకగిరిసిఖరమత్థకే లాఖారసం పరిసిఞ్చన్తో వియ సువణ్ణచేతియం పవాళజాలేన పరిక్ఖిపన్తో వియ చ సువణ్ణగ్ఘికం రత్తకమ్బలేన పటిముఞ్చన్తో వియ చ సరదసమయరజనికరం రత్తవలాహకేన పటిచ్ఛాదేన్తో వియ చ లాఖారసేన తిన్తకింసుకకుసుమసదిసవణ్ణం రత్తవరపంసుకూలచీవరం పారుపిత్వా గన్ధకుటిద్వారతో కఞ్చనగుహాతో సీహో వియ నిక్ఖమిత్వా గన్ధకుటిపముఖే అట్ఠాసి. అథ సబ్బే భిక్ఖూ అత్తనో అత్తనో పత్తచీవరమాదాయ భగవన్తం పరివారయింసు. తే పన పరివారేత్వా ఠితా భిక్ఖూ ఏవరూపా అహేసుం –

“అప్పిచ్ఛా పన సన్తుట్ఠా, వత్తారో వచనక్ఖమా;
పవివిత్తా అసంసట్ఠా, వినీతా పాపగరహినో.

“సబ్బేపి సీలసమ్పన్నా, సమాధిజ్ఝానకోవిదా;
పఞ్ఞావిముత్తిసమ్పన్నా, తిపఞ్చచరణాయుతా.

“ఖీణాసవా వసిప్పత్తా, ఇద్ధిమన్తో యసస్సినో;
సన్తిన్ద్రియా దమప్పత్తా, సుద్ధా ఖీణపునబ్భవా”తి.

ఇతి భగవా సయం వీతరాగో వీతరాగేహి వీతదోసో వీతదోసేహి వీతమోహో వీతమోహేహి పరివుతో అతివియ విరోచిత్థ. అథ సత్థా మహానుభావానం ఖీణాసవానం ఛళభిఞ్ఞానం చతూహి సతసహస్సేహి పరివుతో మరుగణపరివుతో దససతనయనో వియ బ్రహ్మగణపరివుతో హారితమహాబ్రహ్మా వియ చ అపరిమితసమయసముపచితకుసలబలజనితాయ అనోపమాయ బుద్ధలీళాయ తారాగణపరివుతో సరదసమయరజనికరో వియ చ గగనతలం తం మగ్గం అలఙ్కతపటియత్తం పటిపజ్జి.

“సువణ్ణవణ్ణాయ పభాయ ధీరో, సువణ్ణవణ్ణే కిర మగ్గరుక్ఖే;
సువణ్ణవణ్ణే కుసుమే కరోన్తో, సువణ్ణవణ్ణో పటిపజ్జి మగ్గం”.

సుమేధతాపసోపి తేన అలఙ్కతపటియత్తేన మగ్గేన ఆగచ్ఛన్తస్స దీపఙ్కరస్స భగవతో ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణపటిమణ్డితం అసీతియా అనుబ్యఞ్జనేహి అనురఞ్జితం బ్యామప్పభాయ పరిక్ఖేపం సస్సిరికం ఇన్దనీలమణిసదిసం ఆకాసే నానప్పకారా విజ్జులతా వియ ఛబ్బణ్ణబుద్ధరస్మియో విస్సజ్జేన్తం రూపసోభగ్గప్పత్తం అత్తభావం అక్ఖీని ఉమ్మీలేత్వా ఓలోకేత్వా – “అజ్జ మయా దసబలస్స జీవితపరిచ్చాగం కాతుం వట్టతీ”తి, “మా భగవా కలలే అక్కమి, మణిమయఫలకసేతుం అక్కమన్తో వియ సద్ధిం చతూహి ఖీణాసవసతసహస్సేహి మమ పిట్ఠిం అక్కమన్తో గచ్ఛతు, తం మే భవిస్సతి దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయా”తి కేసే మోచేత్వా అజినజటావాకచీరాని కాళవణ్ణే కలలే పత్థరిత్వా తత్థేవ కలలపిట్ఠే నిపజ్జి. తేన వుత్తం –

౪౦. “తే మే పుట్ఠా వియాకంసు, బుద్ధో లోకే అనుత్తరో;

దీపఙ్కరో నామ జినో, ఉప్పజ్జి లోకనాయకో;
తస్స సోధీయతి మగ్గో, అఞ్జసం వటుమాయనం.

౪౧. “బుద్ధోతి వచనం సుత్వాన, పీతి ఉప్పజ్జి తావదే;
బుద్ధో బుద్ధోతి కథయన్తో, సోమనస్సం పవేదయిం.

౪౨. “తత్థ ఠత్వా విచిన్తేసిం, తుట్ఠో సంవిగ్గమానసో;
ఇధ బీజాని రోపిస్సం, ఖణో వే మా ఉపచ్చగా.

౪౩. “యది బుద్ధస్స సోధేథ, ఏకోకాసం దదాథ మే;
అహమ్పి సోధయిస్సామి, అఞ్జసం వటుమాయనం.

౪౪. “అదంసు తే మమోకాసం, సోధేతుం అఞ్జసం తదా;
బుద్ధో బుద్ధోతి చిన్తేన్తో, మగ్గం సోధేమహం తదా.

౪౫. “అనిట్ఠితే మమోకాసే, దీపఙ్కరో మహాముని;
చతూహి సతసహస్సేహి, ఛళభిఞ్ఞేహి తాదిహి;
ఖీణాసవేహి విమలేహి, పటిపజ్జి అఞ్జసం జినో.

౪౬. “పచ్చుగ్గమనా వత్తన్తి, వజ్జన్తి భేరియో బహూ;
ఆమోదితా నరమరూ, సాధుకారం పవత్తయుం.

౪౭. “దేవా మనుస్సే పస్సన్తి, మనుస్సాపి చ దేవతా;
ఉభోపి తే పఞ్జలికా, అనుయన్తి తథాగతం.

౪౮. “దేవా దిబ్బేహి తురియేహి, మనుస్సా మానుసేహి చ;
ఉభోపి తే వజ్జయన్తా, అనుయన్తి తథాగతం.

౪౯. “దిబ్బం మన్దారవం పుప్ఫం, పదుమం పారిఛత్తకం;
దిసోదిసం ఓకిరన్తి, ఆకాసనభగతా మరూ.

౫౦. “దిబ్బం చన్దనచుణ్ణఞ్చ, వరగన్ధఞ్చ కేవలం;
దిసోదిసం ఓకిరన్తి, ఆకాసనభగతా మరూ.

౫౧. “చమ్పకం సరలం నీపం, నాగపున్నాగకేతలం;
దిసోదిసం ఉక్ఖిపన్తి, భూమితలగతా నరా.

౫౨. “కేసే ముఞ్చిత్వాహం తత్థ, వాకచీరఞ్చ చమ్మకం;
కలలే పత్థరిత్వాన, అవకుజ్జో నిపజ్జహం.

౫౩. “అక్కమిత్వాన మం బుద్ధో, సహ సిస్సేహి గచ్ఛతు;
మా నం కలలే అక్కమిత్థ, హితాయ మే భవిస్సతీ”తి.

తత్థ **వియాకంసూ**తి బ్యాకరింసు. “దీపఙ్కరో నామ జినో, తస్స సోధీయతి పథో”తిపి పాఠో. **సోమనస్సం పవేదయున్తి** సోమనస్సమనుభవిన్తి అత్థో. **తత్థ రత్వా**తి యస్మిం పదేసే ఆకాసతో ఓతరి, తత్థేవ రత్వా. **సంవిగ్గమానసో**తి పీతివిమ్హితమానసో. **ఇధా**తి ఇమస్మిం దీపఙ్కరే పుఞ్ఞక్ఖేత్తే. **బీజానీ**తి కుసలబీజాని. **రోపిస్సన్తి** రోపిస్సామి. **ఖణో**తి అట్ఠక్ఖణవిరహితో నవమో ఖణసన్నిపాతో. అతిదుల్లభో సో మయా పటిలద్ధో. **వే**తి నిపాతమత్తం. **మా ఉపచ్చగా**తి సో మా అచ్చగమా, మా అతిక్కమీతి అత్థో. **దదాథా**తి దేథ. **తే**తి యే మే పుట్ఠా మనుస్సా, తేతి అత్థో. **సోధేమహం తదా**తి సోధేమి అహం తదా. **అనిట్ఠితే**తి అపరియోసితే విప్పకతే. **ఖీణాసవేహీ**తి ఏత్థ చత్తారో ఆసవా – కామాసవో, భవాసవో, దిట్ఠాసవో, అవిజ్జాసవోతి (చూళని॰ జతుకణ్ణిమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౬౯) ఇమే చత్తారో ఆసవా యేసం ఖీణా పహీనా సముచ్ఛిన్నా పటిప్పస్సద్ధా అభబ్బుప్పత్తికా ఞాణగ్గినా దడ్ఢా, తే ఖీణాసవా, తేహి ఖీణాసవేహి. ఖీణాసవత్తాయేవ **విమలేహి**.

దేవా మనుస్సే పస్సన్తీతి ఏత్థ దేవానం మనుస్సదస్సనే వత్తబ్బం నత్థి, పకతిదస్సనవసేన పన యథా మనుస్సా ఇధ రత్వా పస్సన్తి, ఏవం దేవాపి మనుస్సే పస్సన్తీతి అత్థో. **దేవతా**తి దేవే. **ఉభోపీ**తి ఉభో దేవమనుస్సా. **పఞ్జలికా**తి కతపఞ్జలికా, ఉభోపి హత్థే సిరసి పతిట్ఠాపేత్వాతి అత్థో. **అనుయన్తి తథాగత**న్తి తథాగతస్స పచ్ఛతో యన్తి, అనుయోగే సతి సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం హోతీతి లక్ఖణం. తేన వుత్తం “అనుయన్తి తథాగత”న్తి. **వజ్జయన్తా**తి వాదేన్తా.

మన్దారవన్తి మన్దారవపుప్ఫం. **దిసోదిస**న్తి దిసతో దిసతో. **ఓకిరన్తీ**తి అవకిరన్తి. **ఆకాసనభగతా**తి ఆకాససఙ్ఖాతే నభసి గతా. అథ వా ఆకాసం గతా సగ్గగతావ. “నభో”తి హి సగ్గో వుచ్చతి. **మరూ**తి అమరా. **సరల**న్తి సరలతరుకుసుమం. **నీప**న్తి కదమ్బపుప్ఫం. **నాగపున్నాగకేతక**న్తి నాగపున్నాగకేతకపుప్ఫాని చ. **భూమితలగతా**తి భూమిగతా.

కేసే ముఞ్చిత్వాహన్తి అహం కేసే బద్ధా కలాపకుటిలజటా ముఞ్చిత్వా, విప్పకిరిత్వాతి అత్థో. **తత్థా**తి మయ్హం దిన్నే ఓకాసే. **చమ్మక**న్తి చమ్మక్ఖణ్డం. **కలలే**తి చిక్ఖల్లకద్దమే. **అవకుజ్జో**తి అధోముఖో హుత్వా. **నిపజ్జహ**న్తి నిపజ్జిం అహం. **మా న**న్తి ఏత్థ **మా**తి పటిసేధత్థే నిపాతో. **న**న్తి పదపూరణత్థే నిపాతో, బుద్ధో కలలే మా అక్కమిత్థాతి అత్థో. **హితాయ మే భవిస్సతీ**తి తం కలలే అనక్కమనం దీఘరత్తం మమ హితత్థాయ భవిస్సతీతి. “సుఖాయ మే భవిస్సతీ”తిపి పాఠో.

తతో సుమేధపణ్డితో కలలపిట్ఠే నిపన్నో ఏవం చిన్తేసి – “సచాహం ఇచ్ఛేయ్యం సబ్బకిలేసే ఝాపేత్వా సఙ్ఘనవకో హుత్వా రమ్మనగరం పవిసేయ్యం, అఞ్ఞాతకవేసేన పన మే కిలేసే ఝాపేత్వా నిబ్బానప్పత్తియా కిచ్చం నత్థి, యంనూనాహం దీపఙ్కరదసబలో వియ పరమాభిసమ్బోధిం పత్వా ధమ్మనావం ఆరోపేత్వా మహాజనం సంసారసాగరా ఉత్తారేత్వా పచ్ఛా పరినిబ్బాయేయ్యం, ఇదం మే పతిరూప”న్తి. తతో అట్ఠ ధమ్మే సమోధానేత్వా బుద్ధభావాయ అభినీహారం కత్వా నిపజ్జి. తేన వుత్తం –

౫౪. “పథవియం నిపన్నస్స, ఏవం మే ఆసి చేతసో;

ఇచ్ఛమానో అహం అజ్జ, కిలేసే ఝాపయే మమ.

౫౫. “కిం మే అఞ్ఞాతవేసేన, ధమ్మం సచ్ఛికతేనిధ;

సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా, బుద్ధో హేస్సం సదేవకే.

౫౬. “కిం మే ఏకేన తిణ్ణేన, పురిసేన థామదస్సినా;

సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా, సన్తారేస్సం సదేవకం.

౫౭. “ఇమినా మే అధికారేన, కతేన పురిసుత్తమే;

సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా, తారేమి జనతం బహుం.

౫౮. “సంసారసోతం ఛిన్దిత్వా, విద్ధంసేత్వా తయో భవే;

ధమ్మనావం సమారుయ్హ, సన్తారేస్సం సదేవక”న్తి.

తత్థ **పథవియం నిపన్నస్సా**తి పుథవియా నిపన్నస్స. అయమేవ వా పాఠో. **చేతసో**తి చేతసో పరివితక్కో అహోసీతి అత్థో. “ఏవం మే ఆసి చేతనా”తిపి పాఠో. **ఇచ్ఛమానో**తి ఆకఙ్ఖమానో. **కిలేసే**తి కిలిస్సన్తి ఉపతాపేన్తీతి కిలేసా, రాగాదయో దస. **ఝాపయే**తి ఝాపేయ్యం, మమ కిలేసే ఝాపయే అహన్తి అత్థో.

కిన్తి పటిక్ఖేపవచనం. **అఞ్ఞాతవేసేనా**తి అపాకటవేసేన, అవిఞ్ఞాతేన పటిచ్ఛన్నేన. ఇధ పన భిక్ఖూ వియ ఆసవక్ఖయం కత్వా కిం, బుద్ధకరే ధమ్మే పూరేత్వా పటిసన్ధిజాతిబోధిధమ్మచక్కప్పవత్తనేసు మహాపథవికమ్పనం కత్వా బుద్ధో బోధేతా, తిణ్ణో తారేతా, ముత్తో మోచేతా భవేయ్యన్తి అధిప్పాయో. **సదేవకే**తి సదేవకే లోకే.

థామదస్సినాతి అత్తనో థామబలం పస్సమానేన. **సన్తారేస్స**న్తి సన్తారేస్సామి. **సదేవక**న్తి సదేవకం సత్తనికాయం, సదేవకం లోకం వా. **అధికారేనా**తి అధివిసిట్ఠేన కారేన, బుద్ధస్స మమ జీవితం పరిచ్చజిత్వా కలలపిట్ఠే సయనేనాధికారేనాతి అత్థో.

సంసారసోతన్తి కమ్మకిలేసవసేన యోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితినవసత్తావాసేసు ఇతో చితో చ సంసరణం సంసారో. యథాహ –

“ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనానఞ్చ;

అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతీ”తి. (విసుద్ధి. ౨.౬౧౯; దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౯౫ అపసాదనావణ్ణనా; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౬౦; అ. ని. అట్ఠ. ౨.౪.౧౯౯; ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా; విభ. అట్ఠ. ౨౨౬ సఙ్ఖాపదనిద్దేస; సు. ని. అట్ఠ. ౨.౫౨౩; ఉదా. అట్ఠ. ౩౯; ఇతివు. అట్ఠ. ౧౪, ౫౮; థేరగా. అట్ఠ. ౧.౬౭, ౯౯; చూళని. అట్ఠ. ౬; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౧.౧౧౭);

సంసారో చ సో సోతం చేతి సంసారసోతం, తం సంసారసోతం. అథ వా సంసారస్స సోతం **సంసారసోతం,** సంసారకారణం తణ్హాసోతం ఛిన్దిత్వాతి అత్థో. **తయో భవే**తి కామరూపారూపభవే. తిభవనిబ్బత్తకకమ్మకిలేసా తయో భవాతి అధిప్పేతా.

ధమ్మనావన్తి అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం. సో హి చతురోఘుత్తరణట్ఠేన "ధమ్మనావా"తి వుచ్చతి. **సమారుయ్హా**తి ఆరుయ్హ. **సన్తారేస్స**న్తి సన్తారేస్సామి. యస్మా పన బుద్ధత్తం పత్థేన్తస్స –

౨౯. "మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తి, హేతు సత్థారదస్సనం;
పబ్బజ్జా గుణసమ్పత్తి, అధికారో చ ఛన్దతా;
అట్ఠధమ్మసమోధానా, అభినీహారో సమిజ్ఝతి".

తత్థ **మనుస్సత్త**న్తి మనుస్సత్తభావేయేవ ఠత్వా బుద్ధత్తం పత్థేన్తస్స పత్థనా సమిజ్ఝతి, న నాగజాతిఆదీసు ఠితానం. కస్మాతి చే? అహేతుకభావతో.

లిఙ్గసమ్పత్తీతి మనుస్సత్తభావే వత్తమానస్సాపి పురిసలిఙ్గే ఠితస్సేవ పత్థనా సమిజ్ఝతి, న ఇత్థియా వా పణ్డకనపుంసకఉభతోబ్యఞ్జనకానం వా సమిజ్ఝతి . కస్మాతి చే? లక్ఖణపారిపూరియా అభావతో. వుత్తఞ్హేతం – "అట్ఠానమేతం, భిక్ఖవే, అనవకాసో, యం ఇత్థీ అరహం అస్స సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౩౦; అ॰ ని॰ ౧.౨౭౯; విభ॰ ౮౦౯) విత్థారో. తస్మా ఇత్థిలిఙ్గే ఠితస్స మనుస్సజాతికస్సాపి పత్థనా న సమిజ్ఝతి.

హేతూతి పురిసస్సాపి తస్మిం అత్తభావే అరహత్తప్పత్తియా హేతుసమ్పన్నస్సేవ పత్థనా సమిజ్ఝతి, నో ఇతరస్స.

సత్థారదస్సనన్తి సచే జీవమానకబుద్ధస్సేవ సన్తికే పత్థేతి పత్థనా సమిజ్ఝతి. పరినిబ్బుతే భగవతి చేతియస్స సన్తికే వా బోధిరుక్ఖమూలే వా పటిమాయ వా పచ్చేకబుద్ధబుద్ధసావకానం వా సన్తికే పత్థనా న సమిజ్ఝతి. కస్మా? భబ్బాభబ్బకే ఞత్వా కమ్మవిపాకపరిచ్ఛేదకఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా బ్యాకాతుం అసమత్థత్తా. తస్మా బుద్ధస్స సన్తికేయేవ పత్థనా సమిజ్ఝతి.

పబ్బజ్జాతి బుద్ధస్స భగవతో సన్తికే పత్థేన్తస్సాపి కమ్మకిరియవాదీసు తాపసేసు వా భిక్ఖూసు వా పబ్బజితస్సేవ పత్థనా సమిజ్ఝతి, నో గిహిలిఙ్గే ఠితస్స. కస్మా? పబ్బజితాయేవ హి బోధిసత్తా సమ్బోధిం అధిగచ్ఛన్తి, న గహట్ఠా. తస్మా ఆదిమ్హి పణిధానకాలేపి పబ్బజితేనేవ భవితబ్బం.

గుణసమ్పత్తీతి పబ్బజితస్సాపి అట్ఠసమాపత్తిలాభినో పఞ్చాభిఞ్ఞస్సేవ సమిజ్ఝతి, న పన ఇమాయ గుణసమ్పత్తియా విరహితస్స. కస్మా? నిగ్గుణస్స తదభావతో.

అధికారోతి గుణసమ్పన్నేనాపి యేన అత్తనో జీవితం బుద్ధానం పరిచ్చత్తం హోతి, తస్స ఇమినా అధికారేన సమ్పన్నస్సేవ సమిజ్ఝతి, న ఇతరస్స.

ఛన్దతాతి అభినీహారసమ్పన్నస్సాపి యస్స బుద్ధకారకధమ్మానం అత్థాయ మహన్తో ఛన్దో వాయామో చ ఉస్సాహో చ పరియేట్ఠి చ, తస్సేవ సమిజ్ఝతి, న ఇతరస్స. తత్రిదం ఛన్దమహన్తతాయ ఓపమ్మం – సచే హి ఏవమస్స, "యో పన సకలచక్కవాళగబ్భం ఏకోదకీభూతం అత్తనో బాహుబలేన ఉత్తరిత్వా పారం గన్తుం సమత్థో, సో బుద్ధత్తం పాపుణాతి. యో పనిమం అత్తనో దుక్కరం న మఞ్ఞతి 'అహం ఇమం ఉత్తరిత్వా పారం గమిస్సామీ'"తి ఏవం మహతా ఛన్దేన ఉస్సాహేన

సమన్నాగతో హోతి, తస్స పత్థనా సమిజ్ఝతి, న ఇతరస్స (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.ఖగ్గవిసాణసుత్తవణ్ణనా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదాన, సుమేధకథా; చరియా॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా).

సుమేధపణ్డితో పన ఇమే అట్ఠ ధమ్మే సమోధానేత్వావ బుద్ధభావాయ అభినీహారం కత్వా నిపజ్జి. దీపఙ్కరోపి భగవా ఆగన్త్వా సుమేధపణ్డితస్స సీసభాగే ఠత్వా కలలపిట్ఠే నిపన్నం సుమేధతాపసం దిస్వా – "అయం తాపసో బుద్ధత్తాయ అభినీహారం కత్వా నిపన్నో, ఇజ్ఝిస్సతి ను ఖో ఏతస్స పత్థనా, ఉదాహు నో"తి అనాగతంసఞాణం పేసేత్వా ఉపధారేన్తో – "ఇతో కప్పసతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని అతిక్కమిత్వా గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ"తి ఞత్వా ఠితకోవ పరిసమజ్ఝే బ్యాకాసి – "పస్సథ నో, తుమ్హే భిక్ఖవే, ఇమం ఉగ్గతపం తాపసం కలలపిట్ఠే నిపన్న"న్తి. "ఏవం, భన్తే"తి. అయం బుద్ధత్తాయ అభినీహారం కత్వా నిపన్నో, సమిజ్ఝిస్సతి ఇమస్స తాపసస్స పత్థనా, అయఞ్హి ఇతో కప్పసతసహస్సాధికానం చతున్నం అసఙ్ఖ్యేయ్యానం మత్థకే గోతమో నామ బుద్ధో లోకే భవిస్సతి. తస్మిం పనస్స అత్తభావే కపిలవత్థు నామ నగరం నివాసో భవిస్సతి, మహామాయా నామ దేవీ మాతా, సుద్ధోదనో నామ రాజా పితా, ఉపతిస్సో చ కోలితో చ ద్వే అగ్గసావకా, ఆనన్దో నామ ఉపట్ఠాకో, ఖేమా చ ఉప్పలవణ్ణా చ ద్వే అగ్గసావికా భవిస్సన్తి . అయం పరిపక్కఞాణో హుత్వా మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా మహాపధానం పదహిత్వా నిగ్రోధమూలే సుజాతాయ నామ కుమారియా దిన్నం పాయాసం పటిగ్గహేత్వా నేరఞ్జరాయ తీరే పరిభుఞ్జిత్వా బోధిమణ్డం ఆరుయ్హ అస్సత్థరుక్ఖమూలే అభిసమ్బుజ్ఝిస్సతీతి. తేన వుత్తం –

౬౦. "దీపఙ్కరో లోకవిదూ, ఆహుతీనం పటిగ్గహో;
ఉస్సీసకే మం ఠత్వాన, ఇదం వచనమబ్రవి.

౬౧. "పస్సథ ఇమం తాపసం, జటిలం ఉగ్గతాపనం;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, బుద్ధో లోకే భవిస్సతి.

౬౨. "అహూ కపిలవ్హయా రమ్మా, నిక్ఖమిత్వా తథాగతో;
పధానం పదహిత్వాన, కత్వా దుక్కరకారికం.

౬౩. "అజపాలరుక్ఖమూలస్మిం, నిసీదిత్వా తథాగతో;
తత్థ పాయాసం పగ్గయ్హ, నేరఞ్జరముపేహితి.

౬౪. "నేరఞ్జరాయ తీరమ్హి, పాయాసం అద సో జినో;
పటియత్తవరమగ్గేన, బోధిమూలముపేహితి.

౬౫. "తతో పదక్ఖిణం కత్వా, బోధిమణ్డం అనుత్తరో;
అస్సత్థరుక్ఖమూలమ్హి, బుజ్ఝిస్సతి మహాయసో.

౬౬. "ఇమస్స జనికా మాతా, మాయా నామ భవిస్సతి;
పితా సుద్ధోదనో నామ, అయం హేస్సతి గోతమో.

౬౭. “అనాసవా వీతరాగా, సన్తచిత్తా సమాహితా;
కోలితో ఉపతిస్సో చ, అగ్గా హేస్సన్తి సావకా;
ఆనన్దో నాముపట్ఠాకో, ఉపట్ఠిస్సతిమం జినం.

౬౮. “ఖేమా ఉప్పలవణ్ణా చ, అగ్గా హేస్సన్తి సావికా;
అనాసవా వీతరాగా, సన్తచిత్తా సమాహితా.

౬౯. “బోధి తస్స భగవతో, అస్సత్థోతి పవుచ్చతి;
చిత్తో చ హత్థాళవకో, అగ్గా హేస్సన్తుపట్ఠకా;
ఉత్తరా నన్దమాతా చ, అగ్గా హేస్సన్తుపట్ఠికా”తి.

తత్థ **లోకవిదూ**తి సబ్బథా విదితలోకత్తా పన లోకవిదూ. భగవా హి సభావతో సముదయతో నిరోధతో నిరోధూపాయతోతి సబ్బథాపి లోకం అవేది అఞ్ఞాసి పటివిజ్ఝి. తస్మా లోకవిదూతి వుచ్చతి. యథాహ –

“తస్మా హవే లోకవిదూ సుమేధో, లోకన్తగూ వూసితబ్రహ్మచరియో;
లోకస్స అన్తం సమితావి ఞత్వా, నాసీసతీ లోకమిమం పరఞ్చా”తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౦౭; అ॰ ని॰ ౪.౪౬);

అపి చ తయో లోకా – సఙ్ఖారలోకో, సత్తలోకో, ఓకాసలోకోతి. తత్థ సఙ్ఖారలోకో నామ పటిచ్చసముప్పన్నా పథవిఆదయో ధమ్మా. సత్తలోకో నామ సఞ్ఞినో అసఞ్ఞినో నేవసఞ్ఞినాసఞ్ఞినో చ సత్తా. ఓకాసలోకో నామ సత్తానం నివాసట్ఠానం. ఇమే పన తయోపి లోకా భగవతా యథాసభావతో విదితా, తస్మా లోకవిదూతి వుచ్చతి. **ఆహుతీనం పటిగ్గహో**తి దానానం పటిగ్గహేతుం అరహత్తా దక్ఖిణేయ్యత్తా ఆహుతీనం పటిగ్గహో. **ఉస్సీసకే మం ఠత్వాన**ాతి మమ సీససమీపే ఠత్వా. **ఇదం** ఇదాని వత్తబ్బం వచనం అబ్రవీతి అత్థో. **జటిల**న్తి జటా అస్స సన్తీతి జటిలో, తం జటిలం. **ఉగ్గతాపన**న్తి ఉగ్గతాపసం. **అహూ**తి అహని, అథాతి అత్థో. అయమేవ వా పాఠో. **కపిలవ్హయా**తి కపిలఅవ్హయా అభిధానా. **రమ్మా**తి రమణీయతో. **పధాన**న్తి వీరియం. **ఏహితీ**తి ఏస్సతి గమిస్సతి. సేసగాథాసు ఉత్తానమేవాతి.

తతో సుమేధపణ్డితో – “మయ్హం కిర పత్థనా సమిజ్ఝిస్సతీ”తి సఞ్జాతసోమనస్సో అహోసి. మహాజనో దీపఙ్కరదసబలస్స వచనం సుత్వా – “సుమేధతాపసో కిర బుద్ధబీజఙ్కురో”తి హట్ఠతుట్ఠో అహోసి. ఏవఞ్చస్స అహోసి – “యథా నామ పురిసో నదిం తరన్తో ఉజుకేన తిత్థేన తరితుం అసక్కోన్తో హేట్ఠాతిత్థేన ఉత్తరతి, ఏవమేవ మయం దీపఙ్కరదసబలస్స సాసనే మగ్గఫలం అలభమానా అనాగతే యదా త్వం బుద్ధో భవిస్ససి, తదా తవ సమ్ముఖా మగ్గఫలం సచ్ఛికాతుం సమత్థా భవేయ్యామా”తి పత్థనం అకంసు. దీపఙ్కరదసబలో బోధిసత్తం మహాసత్తం పసంసిత్వా అట్ఠహి పుప్ఫముట్ఠీహి పూజేత్వా పదక్ఖిణం కత్వా పక్కామి. తేపి చతుసతసహస్సా ఖీణాసవా బోధిసత్తం పుప్ఫేహి చ గన్ధేహి చ పూజేత్వా పదక్ఖిణం కత్వా పక్కమింసు. దేవమనుస్సా పన తథేవ పూజేత్వా వన్దిత్వా పక్కమింసు.

అథ సబ్బలోకమతిదీపఙ్కరో దీపఙ్కరో భగవా చతూహి ఖీణాసవసతసహస్సేహి పరివుతో రమ్మనగరవాసీహి పూజియమానో దేవతాహి అభివన్దియమానో సఙ్ఖాప్పభానురఞ్జితవరకనకగిరిసిఖరో వియ జఙ్గమమానో అనేకేసు పాటిహారియేసు వత్తమానేసు తేన అలఙ్కతపటియత్తేన మగ్గేన గన్త్వా నానాసురభికుసుమగన్ధవాసితం చుణ్ణసమ్మోదగన్ధం

సముస్సితధజపటాకం గన్ధానుబద్ధహదయేహి భమరగణేహి గుమ్బగుమ్బాయమానం ధూపన్ధకారం అమరపురసదిససోభం అభిరమ్మం రమ్మనగరం పవిసిత్వా పఞ్ఞత్తే మహారహే బుద్ధాసనే యుగన్ధరమత్థకే సరదసమయరుచిరకరరజనికరో తిమిరనికరనిధనకరో కమలవనవికసనకరో దివసకరో వియ దసబలదివసకరో నిసీది. భిక్ఖుసఙ్ఘోపి పటిపాటియా అత్తనో అత్తనో పత్తాసనే నిసీది. రమ్మనగరవాసినో పన ఉపాసకా సద్ధాదిగుణసమ్పన్నా నానావిధఖజ్జాదీహి సమలఙ్కతం వణ్ణగన్ధరససమ్పన్నం అసదిసం సుఖనిదానం దానం బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అదంసు.

అథ ఖో బోధిసత్తో దసబలస్స బ్యాకరణం సుత్వా బుద్ధభావం కరతలగతమివ మఞ్ఞమానో పముదితహదయో సబ్బేసు పటిక్కన్తేసు సయనా వుట్ఠాయ – “పారమియో విచినిస్సామీ”తి పుప్ఫరాసిమత్థకే పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా నిసీది. ఏవం నిసిన్నే మహాసత్తే సకలదససహస్సచక్కవాళదేవతా సాధుకారం దత్వా – “అయ్య సుమేధతాపస, పోరాణకబోధిసత్తానం పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా – ‘పారమియో విచినిస్సామీ’తి నిసిన్నకాలే యాని పుబ్బనిమిత్తాని నామ పఞ్ఞాయన్తి, తాని సబ్బానిపి అజ్జ పాతుభూతాని నిస్సంసయేన త్వం బుద్ధో భవిస్ససి, మయమేతం జానామ – ‘యస్సేతాని నిమిత్తాని పఞ్ఞాయన్తి, సో ఏకన్తేనేవ బుద్ధో భవిస్సతి’ తస్మా త్వం అత్తనో వీరియం దళ్హం కత్వా పగ్గణ్హా”తి బోధిసత్తం నానప్పకారాహి థుతీహి అభిత్థవింసు. తేన వుత్తం –

౭౦. “ఇదం సుత్వాన వచనం, అసమస్స మహేసినో;
ఆమోదితా నరమరూ, బుద్ధబీజం కిర అయం.

౭౧. “ఉక్కుట్ఠిసద్దా వత్తన్తి, అప్ఫోటేన్తి హసన్తి చ;
కతఞ్జలీ నమస్సన్తి, దససహస్సీ సదేవకా.

౭౨. “యదిమస్స లోకనాథస్స, విరజ్ఝిస్సామ సాసనం;
అనాగతమ్హి అద్ధానే, హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౭౩. “యథా మనుస్సా నదిం తరన్తా, పటితిత్థం విరజ్ఝియ;
హేట్ఠాతిత్థే గహేత్వాన, ఉత్తరన్తి మహానదిం.

౭౪. “ఏవమేవ మయం సబ్బే, యది ముఞ్చామిమం జినం;
అనాగతమ్హి అద్ధానే, హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౭౫. “దీపఙ్కరో లోకవిదూ, ఆహుతీనం పటిగ్గహో;
మమ కమ్మం పకిత్తేత్వా, దక్ఖిణం పాదముద్ధరి.

౭౬. “యే తత్థాసుం జినపుత్తా, పదక్ఖిణమకంసు మం;
దేవా మనుస్సా అసురా చ, అభివాదేత్వాన పక్కముం.

౭౭. “దస్సనం మే అతిక్కన్తే, ససఙ్ఘే లోకనాయకే;

సయనా వుట్ఠహిత్వాన, పల్లఙ్కం ఆభుజిం తదా.

౭౮. “సుఖేన సుఖితో హోమి, పామోజ్జేన పమోదితో;
పీతియా చ అభిస్సన్నో, పల్లఙ్కం ఆభుజిం తదా.

౭౯. “పల్లఙ్కేన నిసీదిత్వా, ఏవం చిన్తేసహం తదా;
వసీభూతో అహం ఝానే, అభిఞ్ఞాసు పారమిం గతో.

౮౦. “సహస్సియమ్హి లోకమ్హి, ఇసయో నత్థి మే సమా;
అసమో ఇద్ధిధమ్మేసు, అలభిం ఈదిసం సుఖం.

౮౧. “పల్లఙ్కాభుజనే మయ్హం, దససహస్సాధివాసినో;
మహానాదం పవత్తేసుం, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౮౨. “యా పుబ్బే బోధిసత్తానం, పల్లఙ్కవరమాభుజే;
నిమిత్తాని పదిస్సన్తి, తాని అజ్జ పదిస్సరే.

౮౩. “సీతం బ్యపగతం హోతి, ఉణ్హఞ్చ ఉపసమ్మతి;
తాని అజ్జ పదిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౮౪. “దససహస్సీ లోకధాతు, నిస్సద్దా హోన్తి నిరాకులా;
తాని అజ్జ పదిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౮౫. “మహావాతా న వాయన్తి, న సన్దన్తి సవన్తియో;
తాని అజ్జ పదిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౮౬. “థలజా దకజా పుప్ఫా, సబ్బే పుప్ఫన్తి తావదే;
తేపజ్జ పుప్ఫితా సబ్బే, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౮౭. “లతా వా యది వా రుక్ఖా, ఫలభారా హోన్తి తావదే;
తేపజ్జ ఫలితా సబ్బే, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౮౮. “ఆకాసట్ఠా చ భూమట్ఠా, రతనా జోతన్తి తావదే;
తేపజ్జ రతనా జోతన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౮౯. “మానుస్సకా చ దిబ్బా చ, తురియా వజ్జన్తి తావదే;
తేపజ్జుభో అభిరవన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౦. “విచిత్తపుప్ఫా గగనా, అభివస్సన్తి తావదే;
తేపి అజ్జ పవస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౧. “మహాసముద్దో ఆభుజతి, దససహస్సీ పకమ్పతి;
తేపజ్జుభో అభిరవన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౨. “నిరయేపి దససహస్సే, అగ్గీ నిబ్బన్తి తావదే;
తేపజ్జ నిబ్బుతా అగ్గీ, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౩. “విమలో హోతి సూరియో, సబ్బా దిస్సన్తి తారకా;
తేపి అజ్జ పదిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౪. “అనోవట్ఠేన ఉదకం, మహియా ఉబ్భిజ్జి తావదే;
తమ్పజ్జుబ్భిజ్జతే మహియా, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౫. “తారాగణా విరోచన్తి, నక్ఖత్తా గగనమణ్డలే;
విసాఖా చన్దిమాయుత్తా, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౬. “బిలాసయా దరీసయా, నిక్ఖమన్తి సకాసయా;
తేపజ్జ ఆసయా ఛుద్ధా, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౭. “న హోన్తి అరతీ సత్తానం, సన్తుట్ఠా హోన్తి తావదే;
తేపజ్జ సబ్బే సన్తుట్ఠా, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౮. “రోగా తదుపసమ్మన్తి, జిఘచ్ఛా చ వినస్ససి;
తాని అజ్జ పదిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౯౯. “రోగా తదా తను హోతి, దోసో మోహో వినస్ససి;
తేపజ్జ విగతా సబ్బే, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౦.“భయం తదా న భవతి, అజ్జపేతం పదిస్సతి;
తేన లిఙ్గేన జానామ, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౧.“రజోనుద్ధంసతీ ఉద్ధం, అజ్జపేతం పదిస్సతి;
తేన లిఙ్గేన జానామ, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౨.“అనిట్ఠగన్ధో పక్కమతి, దిబ్బగన్ధో పవాయతి;

సోపజ్జ వాయతీ గన్ధో, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౩. “సబ్బే దేవా పదిస్సన్తి, రూపయిత్వా అరూపినో;

తేపజ్జ సబ్బే దిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౪. “యావతా నిరయా నామ, సబ్బే దిస్సన్తి తావదే;

తేపజ్జ సబ్బే దిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౫. “కుట్టా కవాటా సేలా చ, న హోన్తావరణా తదా;

ఆకాసభూతా తేపజ్జ, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౬. “చుతీ చ ఉపపత్తీ చ, ఖణే తస్మిం న విజ్జతి;

తానిపజ్జ పదిస్సన్తి, ధువం బుద్ధో భవిస్ససి.

౧౦౭. “దళ్హం పగ్గణ్హ వీరియం, మా నివత్త అభిక్కమ;

మయమ్పేతం విజానామ, ధువం బుద్ధో భవిస్ససీ”తి.

తత్థ **ఇదం సుత్వాన వచన**న్తి ఇదం దీపఙ్కరస్స భగవతో బోధిసత్తస్స బ్యాకరణవచనం సుత్వా. **అసమస్సా**తి సమస్స సదిసస్స అభావతో అసమస్స. యథాహ –

“న మే ఆచరియో అత్థి, సదిసో మే న విజ్జతి;

సదేవకస్మిం లోకస్మిం, నత్థి మే పటిపుగ్గలో”తి. (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౧; కథా॰ ౪౦౫; మి॰ ప॰ ౪.౫.౧౧);

మహేసినోతి మహన్తే సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధే ఏసి గవేసీతి మహేసీ, తస్స మహేసినో. **నరమరూ**తి నరా చ అమరా చ, ఉక్కట్ఠనిద్దేసో పనాయం సబ్బేపి దససహస్సిలోకధాతుయా నాగసుపణ్ణయక్ఖాదయోపి ఆమోదితావ. **బుద్ధబీజం కిర అయ**న్తి అయం కిర బుద్ధఙ్కురో ఉప్పన్నోతి ఆమోదితాతి అత్థో.

ఉక్కుట్ఠిసద్దాతి ఉన్నాదసద్దా వత్తన్తి. **అప్ఫోటేన్తీ**తి హత్థేహి బాహా అభిహనన్తి. **దససహస్సీ**తి దససహస్సిలోకధాతుయో. **సదేవకా**తి సహ దేవేహి సదేవకా దససహస్సీ నమస్సన్తీతి అత్థో. **యదిమస్సా**తి యది ఇమస్స, అయమేవ వా పాఠో. **విరజ్ఝిస్సామా**తి యది న సమ్పాపుణిస్సామ. **అనాగతమ్హి అద్ధానే**తి అనాగతే కాలే. **హేస్సామా**తి భవిస్సామ. **సమ్ముఖా**తి సమ్ముఖీభూతా. **ఇమ**న్తి ఇమస్స, సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం.

నదిం తరన్తాతి నదీతరణకా, “నదితరన్తా”తిపి పాఠో. **పటితిత్థ**న్తి పటిముఖతిత్థం. **విరజ్ఝియా**తి విరజ్ఝిత్వా. **యది ముఞ్చామా**తి యది ఇమం భగవన్తం ముఞ్చిత్వా అకతకిచ్చా గమిస్సామాతి అత్థో. **మమ కమ్మం పకిత్తేత్వా**తి మమ భావితమత్థం బ్యాకరిత్వా. **దక్ఖిణం పాదముద్ధరీ**తి దక్ఖిణం పాదం ఉక్ఖిపి, “కతపదక్ఖిణో”తిపి పాఠో.

జినపుత్తాతి దీపఙ్కరస్స సత్థునో సావకా. **దేవా మనుస్సా అసురా చ, అభివాదేత్వాన పక్కము**న్తి దేవాదయో సబ్బేపి ఇమే మం తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా పుప్ఫాదీహి పూజేత్వా సుప్పతిట్ఠితపఞ్చఙ్గా వన్దిత్వా నివత్తిత్వా పునప్పునం ఓలోకేత్వా మధురత్థబ్యఞ్జనాహి నానప్పకారాహి థుతీహి వణ్ణేన్తా పక్కమింసు. "నరా నాగా చ గన్ధబ్బా, అభివాదేత్వాన పక్కము"న్తిపి పాఠో.

దస్సనం మే అతిక్కన్తేతి మమ దస్సనవిసయం భగవతి అతిక్కన్తే. "జహితే దస్సనూపచారే"తిపి పాఠో. **ససఙ్ఘే**తి సద్ధిం సఙ్ఘేన ససఙ్ఘో, తస్మిం ససఙ్ఘే. **సయనా వుట్ఠహిత్వానా**తి నిపన్నట్ఠానతో కలలతో ఉట్ఠహిత్వా. **పల్లఙ్కం ఆభుజి**న్తి కతపల్లఙ్కో హుత్వా పుప్ఫరాసిమ్హి నిసీదిన్తి అత్థో. "హట్ఠో హట్ఠేన చిత్తేన, ఆసనా వుట్ఠహిం తదా"తిపి పాఠో, సో ఉత్తానత్థోవ.

పీతియా చ అభిస్సన్నోతి పీతిపరిప్ఫుటో. **వసీభూతో**తి వసీభావప్పత్తో. **ఝానే**తి రూపావచరారూపావచరఝానేసు. **సహస్సియమ్హీ**తి దససహస్సియం. **లోకమ్హీ**తి లోకధాతుయా. **మే సమా**తి మయా సదిసా. అవిసేసేన "మే సమా నత్థీ"తి వత్వా ఇదాని తమేవ నియమేన్తో **"అసమో ఇద్ధిధమ్మేసూ"**తి ఆహ. తత్థ **ఇద్ధిధమ్మేసూ**తి పఞ్చసు ఇద్ధిధమ్మేసూతి అత్థో. **అలభి**న్తి పటిలభిం. **ఈదిసం సుఖ**న్తి ఈదిసం సోమనస్సం.

అథ సుమేధతాపసో దసబలస్స బ్యాకరణం సుత్వా బుద్ధభావం కరతలగతకాలమివ మఞ్ఞమానో పముదితహదయో దససు లోకధాతుసహస్సేసు సుద్ధావాసమహాబ్రహ్మానో అతీతబుద్ధదస్సావినో నియతబోధిసత్తానం బ్యాకరణే ఉప్పజ్జమానపాటిహారియదస్సనేన తథాగతవచనస్స అవితథతం పకాసేన్తో మం పరితోసయన్తా ఇమా గాథాయో ఆహంసూతి దస్సేన్తో భగవా **"పల్లఙ్కాభుజనే మయ్హ"**న్తిఆదిమాహ.

తత్థ **పల్లఙ్కాభుజనే మయ్హ**న్తి మమ పల్లఙ్కాభుజనే. అయమేవ వా పాఠో. **దససహస్సాధివాసినో**తి దససహస్సివాసినో మహాబ్రహ్మానో. **యా పుబ్బే**తి యాని పుబ్బే, విభత్తిలోపం కత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **పల్లఙ్కవరమాభుజే**తి వరపల్లఙ్కాభుజనే. **నిమిత్తాని పదిస్సన్తీ**తి నిమిత్తాని పదిస్సింసూతి అత్థో. అతీతవచనే వత్తబ్బే వత్తమానవచనం వుత్తం. కిఞ్చాపి వుత్తం, అతీతవసేన అత్థో గహేతబ్బో. **తాని అజ్జ పదిస్సరే**తి పుబ్బేపి నియతబోధిసత్తానం పల్లఙ్కాభుజనే యాని నిమిత్తాని ఉప్పజ్జింసు, తాని నిమిత్తాని అజ్జ పదిస్సరే. తస్మా త్వం ధువమేవ బుద్ధో భవిస్ససీతి అత్థో. న పన తానియేవ నిమిత్తాని ఉప్పజ్జింసు, తంసదిసత్తా "తాని అజ్జ పదిస్సరే"తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

సీతన్తి సీతత్తం. **బ్యపగత**న్తి గతం విగతం. **తానీ**తి సీతవిగమనఉణ్హుపసమనానీతి అత్థో. **నిస్సద్దా**తి అసద్దా అనిగ్ఘోసా. **నిరాకులా**తి అనాకులా, అయమేవ వా పాఠో. **న సన్దన్తీ**తి న వహన్తి నప్పవత్తన్తి. **సవన్తియో**తి నదియో. **తానీ**తి అవాయనఅసన్దనాని. **థలజా**తి పథవితలపబ్బతరుక్ఖేసు జాతాని. **దకజా**తి ఓదకాని పుప్ఫాని. **పుప్ఫన్తీ**తి పుబ్బే బోధిసత్తానం పుప్ఫింసు, అతీతత్థే వత్తమానవచనం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **తేపజ్జ పుప్ఫితానీ**తి తాని పుప్ఫాని అజ్జ పుప్ఫితానీతి అత్థో.

ఫలభారాతి ఫలధరా. **తేపజ్జా**తి తేపి అజ్జ, పుల్లిఙ్గవసేన "తేపీ"తి వుత్తం, "లతా వా రుక్ఖా వా"తి వుత్తత్తా. **ఫలితా**తి సఞ్జాతఫలా. **ఆకాసట్ఠా చ భూమట్ఠా చా**తి ఆకాసగతా చ భూమిగతా చ **రతనానీ**తి ముత్తాదీని రతనాని. **జోతన్తీ**తి ఓభాసన్తి. **మానుస్సకా**తి మనుస్సానం సన్తకా మానుస్సకా. **దిబ్బా**తి దేవానం సన్తకా దిబ్బా. **తురియా**తి ఆతతం వితతం ఆతతవితతం సుసిరం ఘనన్తి పఞ్చ తురియాని. తత్థ ఆతతం నామ చమ్మపరియోనద్ధేసు భేరిఆదీసు ఏకతలతురియం.

వితతం నామ ఉభయతలం. ఆతతవితతం నామ సబ్బతో పరియోనద్ధం మహతివల్లకిఆదికం. సుసిరం నామ వంసాదికం. ఘనం నామ సమ్మతాళాదికం. **వజ్జన్తీతి** హేట్ఠా వుత్తనయేన వజ్జింసు, అతీతత్థే వత్తమానవచనం వేదితబ్బం. ఏస నయో ఉపరి ఈదిసేసు వచనేసుపి. **అభిరవన్తీతి** తత్ర తత్ర కుసలేహి సుముఝ్ఛితా సుప్పతాళితా సువాదితా వియ అభిరవన్తి, అభినదన్తీతి అత్థో.

విచిత్తపుప్ఫాతి విచిత్రాని నానాగన్ధవణ్ణాని పుప్ఫాని. **అభివస్సన్తీతి** అభివస్సింసు, నిపతింసూతి అత్థో. **తేపీతి** తానిపి విచిత్రపుప్ఫాని అభివస్సన్తాని పదిస్సన్తి, దేవబ్రహ్మగణేహి ఓకిరియమానానీతి అధిప్పాయో. **ఆభుజతీతి** ఓసక్కతి. **తేపజ్జభోతి** తేపి అజ్జ ఉభో మహాసముద్దదససహస్సియో. **అభిరవన్తీతి** అభినదన్తి. **నిరయేతి** నిరయేసు. **దససహస్సాతి** అనేకదససహస్సా. **నిబ్బన్తీతి** సమ్మన్తి, సన్తిం ఉపేన్తీతి అత్థో. **తారకాతి** నక్ఖత్తాని . **తేపి అజ్జ పదిస్సన్తీతి** తేపి సూరియస్స విమలభావా తారకా అజ్జ దివా దిస్సన్తి.

అనోవట్ఠేనాతి అనోవట్ఠే, భుమ్మత్థే కరణవచనం. అథ వా **అనోవట్ఠేతి** అనభివట్ఠేపి. **నాతి** నిపాతమత్తం "సుత్వా న దూతవచన"న్తిఆదీసు వియ. **తమ్పజ్జుబ్భిజ్జతేతి** తమ్పి ఉదకం అజ్జ ఉబ్భిజ్జతి, ఉబ్భిజ్జిత్వా ఉట్ఠహతీతి అత్థో. **మహియాతి** పథవియా, నిస్సక్కవచనం. **తారాగణాతి** గహనక్ఖత్తాదయో సబ్బే తారగణా. **నక్ఖత్తాతి** నక్ఖత్తతారకా చ. **గగనమణ్డలేతి** సకలగగనమణ్డలం విరోచన్తీతి అత్థో. **బిలాసయాతి** బిలాసయా అహినకులకుమ్భీలగోధాదయో. **దరీసయాతి** ఝరాసయా. అయమేవ వా పాఠో. **నిక్ఖమన్తీతి** నిక్ఖమింసు. **సకాసయాతి** అత్తనో అత్తనో ఆసయతో. "తదాసయా"తిపి పాఠో. తస్స తదా తస్మిం కాలే, ఆసయతో, బిలతోతి అత్థో. **ఛుద్ధాతి** సుఛుద్ధా సువుద్ధారితా, నిక్ఖన్తాతి అత్థో.

అరతీతి ఉక్కణ్ఠా. **సన్తుట్ఠాతి** పరమేన సన్తుట్ఠేన సన్తుట్ఠా. **వినస్సతీతి** విగచ్ఛతి. **రాగోతి** కామరాగో. **తదా తను హోతీతి** ఓరమత్తకో హోతి, ఇమినా పరియుట్ఠానాభావం దీపేతి. **విహతాతి** వినట్ఠా. **తదాతి** పుబ్బే, బోధిసత్తానం పల్లఙ్కాభుజనేతి అత్థో. **న భవతీతి** న హోతి. **అజ్జపేతన్తి** అజ్జ తవ పల్లఙ్కాభుజనేపి ఏతం భయం న హోతేవాతి అత్థో. **తేన లిఙ్గేన జానామాతి** తేన కారణేన సబ్బేవ మయం జానామ, యం త్వం బుద్ధో భవిస్ససీతి అత్థో.

అనుద్ధంసతీతి న ఉగ్గచ్ఛతి. **అనిట్ఠగన్ధోతి** దుగ్గన్ధో. **పక్కమతీతి** పక్కమి విగచ్ఛి. **పవాయతీతి** పవాయి. **సోపజ్జాతి** సోపి దిబ్బగన్ధో అజ్జ. **పదిస్సన్తీతి** పదిస్సింసు. **తేపజ్జాతి** తేపి సబ్బే దేవా అజ్జ. **యావతాతి** పరిచ్ఛేదనత్థే నిపాతో, యత్తకాతి అత్థో. **కుట్టాతి** పాకారా. **న హోన్తావరణాతి** ఆవరణకరా న అహేసుం. **తదాతి** పుబ్బే. **ఆకాసభూతాతి** తే కుట్టకవాటపబ్బతా ఆవరణం తిరోకరణం కాతుం అసక్కోన్తా, అజటాకాసభూతాతి అత్థో. **చుతీతి** మరణం. **ఉపపత్తీతి** పటిసన్ధిగ్గహణం. **ఖణేతి** పుబ్బే బోధిసత్తానం పల్లఙ్కాభుజనక్ఖణే. **న విజ్జతీతి** నాహోసి. **తానిపజ్జాతి** తానిపి అజ్జ చవనభవనానీతి అత్థో. **మా నివత్తీతి** మా పటిక్కమి. **అభిక్కమాతి** పరక్కమ. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవాతి.

తతో సుమేధపణ్డితో దీపఙ్కరస్స దసబలస్స చ దససహస్సచక్కవాళదేవతానఞ్చ వచనం సుత్వా భియ్యోసోమత్తాయ సఞ్జాతుస్సాహో హుత్వా చిన్తేసి – "బుద్ధా నామ అమోఘవచనా, నత్థి బుద్ధానం కథాయ అఞ్ఞథత్తం. యథా హి ఆకాసే ఖిత్తస్స లేడ్డుస్స పతనం ధువం, జాతస్స మరణం, అరుణే ఉగ్గతే సూరియస్స అబ్భుగ్గమనం, ఆసయా నిక్ఖన్తస్స సీహస్స సీహనాదనదనం, గరుగబ్భాయ ఇత్థియా భారమోరోపనం ధువం అవస్సమ్భావీ, ఏవమేవ బుద్ధానం వచనం నామ ధువం అమోఘం, అద్ధా అహం బుద్ధో భవిస్సామీతి. తేన వుత్తం –

౧౦౮.“బుద్ధస్స వచనం సుత్వా, దససహస్సీనచూభయం;

తుట్ఠహట్ఠో పముదితో, ఏవం చిన్తేసహం తదా.

౧౦౯.“అద్వేజ్ఝవచనా బుద్ధా, అమోఘవచనా జినా;

వితథం నత్థి బుద్ధానం, ధువం బుద్ధో భవామహం.

౧౧౦.“యథా ఖిత్తం నభే లేడ్డు, ధువం పతతి భూమియం;

తథేవ బుద్ధసేట్ఠానం, వచనం ధువసస్సతం;

వితథం నత్థి బుద్ధానం, ధువం బుద్ధో భవామహం.

౧౧౧.“యథాపి సబ్బసత్తానం, మరణం ధువసస్సతం;

తథేవ బుద్ధసేట్ఠానం, వచనం ధువసస్సతం;

వితథం నత్థి బుద్ధానం, ధువం బుద్ధో భవామహం.

౧౧౨.“యథా రత్తిక్ఖయే పత్తే, సూరియుగ్గమనం ధువం;

తథేవ బుద్ధసేట్ఠానం, వచనం ధువసస్సతం;

వితథం నత్థి బుద్ధానం, ధువం బుద్ధో భవామహం.

౧౧౩.“యథా నిక్ఖన్తసయనస్స, సీహస్స నదనం ధువం;

తథేవ బుద్ధసేట్ఠానం, వచనం ధువసస్సతం;

వితథం నత్థి బుద్ధానం, ధువం బుద్ధో భవామహం.

౧౧౪.“యథా ఆపన్నసత్తానం, భారమోరోపనం ధువం;

తథేవ బుద్ధసేట్ఠానం, వచనం ధువసస్సతం;

వితథం నత్థి బుద్ధానం, ధువం బుద్ధో భవామహ”న్తి.

తత్థ **బుద్ధస్స వచనం సుత్వా, దససహస్సీ న చూభయ**న్తి దీపఙ్కరసమ్మాసమ్బుద్ధస్స చ దససహస్సచక్కవాళదేవతానఞ్చ వచనం సుత్వా. **ఉభయ**న్తి ఉభయేసం, సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం, ఉభయవచనం వా. **ఏవం చిన్తేసహ**న్తి ఏవం చిన్తేసిం అహం.

అద్వేజ్ఝవచనాతి ద్వేధా అప్పవత్తవచనా, ఏకంసవచనాతి అత్థో. “అచ్ఛిద్దవచనా”తిపి పాఠో, తస్స నిద్దోసవచనాతి అత్థో. **అమోఘవచనా**తి అవితథవచనా. **వితథ**న్తి వితథవచనం నత్థీతి అత్థో. **ధువం బుద్ధో భవామహ**న్తి అహం ఏకంసేనేవ బుద్ధో భవిస్సామీతి నియతవసేన అవస్సమ్భావివసేన చ వత్తమానవచనం కతన్తి వేదితబ్బం.

సూరియుగ్గమనన్తి సూరియస్స ఉదయనం, అయమేవ వా పాఠో. **ధువసస్సత**న్తి ఏకంసభావీ చేవ సస్సతఞ్చ. **నిక్ఖన్తసయనస్సా**తి సయనతో నిక్ఖన్తస్స. **ఆపన్నసత్తాన**న్తి గరుగబ్భానం, గబ్భినీనన్తి అత్థో. **భారమోరోపన**న్తి భారఓరోపనం,

గబ్భస్స ఓరోపనన్తి అత్థో. **మ**-కారో పదసన్ధికరో. సేసమేత్థాపి ఉత్తానమేవాతి.

“స్వాహం అద్ధా బుద్ధో భవిస్సామీ”తి ఏవం కతసన్నిట్ఠానో బుద్ధకారకే ధమ్మే ఉపధారేతుం – “కహం ను ఖో బుద్ధకారకా ధమ్మా”తి, ఉద్ధం అధో దిసాసు విదిసాసూతి అనుక్కమేన సకలం ధమ్మధాతుం విచినన్తో పుబ్బే పోరాణకేహి బోధిసత్తేహి ఆసేవితనిసేవితం పఠమం దానపారమిం దిస్వా ఏవం అత్తానం ఓవది – “సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ పఠమం దానపారమిం పూరేయ్యాసి. యథా హి నికుజ్జితో ఉదకకుమ్భో నిస్సేసం కత్వా ఉదకం వమతియేవ న పచ్చాహరతి, ఏవమేవ ధనం వా యసం వా పుత్తదారం వా అఙ్గపచ్చఙ్గం వా అనోలోకేత్వా సబ్బత్థ యాచకానం సబ్బం ఇచ్ఛితిచ్ఛితం నిస్సేసం కత్వా దదమానో బోధిమూలే నిసీదిత్వా బుద్ధో భవిస్ససీ”తి పఠమం దానపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౧౫.“హన్ద బుద్ధకరే ధమ్మే, విచినామి ఇతో చితో;
ఉద్ధం అధో దస దిసా, యావతా ధమ్మధాతుయా.

౧౧౬.“విచినన్తో తదా దక్ఖిం, పఠమం దానపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, అనుచిణ్ణం మహాపథం.

౧౧౭.“ఇమం త్వం పఠమం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
దానపారమితం గచ్ఛ, యది బోధిం పత్తుమిచ్ఛసి.

౧౧౮.“యథాపి కుమ్భో సమ్పుణ్ణో, యస్స కస్సచి అధో కతో;
వమతేవుదకం నిస్సేసం, న తత్థ పరిరక్ఖతి.

౧౧౯.“తథేవ యాచకే దిస్వా, హీనముక్కట్ఠమజ్ఝిమే;
దదాహి దానం నిస్సేసం, కుమ్భో వియ అధో కతో”తి.

తత్థ **హన్దా**తి వవస్సగ్గత్థే నిపాతో. **బుద్ధకరే ధమ్మే**తి బుద్ధత్తకరే ధమ్మే. బుద్ధత్తకరా నామ ధమ్మా దానపారమితాదయో దస ధమ్మా. **విచినామీ**తి విచినిస్సామి, వీమంసిస్సామి ఉపపరిక్ఖిస్సామీతి అత్థో. **ఇతో చితో**తి ఇతో ఇతో, అయమేవ వా పాఠో. తత్థ తత్థ విచినామీతి అత్థో. ఉద్ధన్తి దేవలోకే. **అధో**తి మనుస్సలోకే. **దస దిసా**తి దససు దిసాసు; కత్థ ను ఖో తే బుద్ధకారకధమ్మా ఉద్ధం అధో తిరియం దిసాసు విదిసాసూతి అధిప్పాయో. **యావతా ధమ్మధాతుయా**తి ఏత్థ **యావతా**తి పరిచ్ఛేదవచనం. **ధమ్మధాతుయా**తి సభావధమ్మస్స, పవత్తనీతి వచనసేసో దట్ఠబ్బో. కిం వుత్తం హోతి? యావతికా సభావధమ్మానం కామరూపారూపధమ్మానం పవత్తి, తావతికం విచినిస్సామీతి వుత్తం హోతి.

విచినన్తోతి వీమంసన్తో ఉపపరిక్ఖన్తో. **పుబ్బకేహీ**తి పోరాణేహి బోధిసత్తేహి. **అనుచిణ్ణన్తి** అజ్ఝాచిణ్ణం ఆసేవితం. **సమాదియా**తి సమాదియనం కరోహి, అజ్జ పట్ఠాయ అయం పఠమం దానపారమీ పూరేతబ్బా మయాతి ఏవం సమాదియాతి అత్థో. **దానపారమితం గచ్ఛా**తి దానపారమిం గచ్ఛ, పూరయాతి అత్థో. **యది బోధిం పత్తుమిచ్ఛసీ**తి బోధిమూలముపగన్త్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం పత్తుం ఇచ్ఛసి చే. **యస్స కస్సచీ**తి ఉదకస్స వా ఖీరస్స వా యస్స

కస్సచి సమ్ముణ్ణో. సమ్ముణ్ణసద్దయోగే సతి సామివచనం ఇచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. కరణత్థే వా సామివచనం, యేన కేనచీతి అత్థో. **అధో కతో**తి హేట్ఠాముఖీకతో. **న తత్థ పరిరక్ఖతీ**తి తస్మిం వమనే న పరిరక్ఖతి, నిస్సేసం ఉదకం వమతేవాతి అత్థో. **హీనముక్కట్ఠమజ్ఝిమే**తి హీనమజ్ఝిమపణీతే. **మ**-కారో పదసన్ధికరో. **కుమ్భో వియ అధో కతో**తి హేట్ఠాముఖీకతో వియ కుమ్భో. యాచకే ఉపగతే దిస్వా – "త్వం, సుమేధ, అత్తనో అనవసేసేత్వా సబ్బధనపరిచ్చాగేన దానపారమిం, అఙ్గపరిచ్చాగేన ఉపపారమిం, జీవితపరిచ్చాగేన పరమత్థపారమిఞ్చ పూరేహీ"తి ఏవం అత్తనావ అత్తానం ఓవది.

అథస్స "న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకేహి ధమ్మేహి భవితబ్బ"న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో దుతియం సీలపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – "సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ సీలపారమిం పూరేయ్యాసి. యథా చమరీ మిగో నామ జీవితమ్పి అనోలోకేత్వా అత్తనో వాలమేవ రక్ఖతి, ఏవం త్వమ్పి ఇతో పట్ఠాయ జీవితమ్పి అనోలోకేత్వా సీలమేవ రక్ఖన్తో బుద్ధో భవిస్ససీ"తి దుతియం సీలపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౨౦."న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౨౧."విచినన్తో తదా దక్ఖిం, దుతియం సీలపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౨౨."ఇమం త్వం దుతియం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
సీలపారమితం గచ్ఛ, యది బోధిం పత్తుమిచ్ఛసి.

౧౨౩."యథాపి చమరీ వాలం, కిస్మిఞ్చి పటిలగ్గితం;
ఉపేతి మరణం తత్థ, న వికోపేతి వాలధిం.

౧౨౪."తథేవ త్వం చతూసు భూమీసు, సీలాని పరిపూరయ;
పరిరక్ఖ సబ్బదా సీలం, చమరీ వియ వాలధి"న్తి.

తత్థ **న హేతే**తి న హి ఏతేయేవ. **బోధిపాచనా**తి మగ్గపరిపాచనా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపరిపాచనా వా. **దుతియం సీలపారమి**న్తి సీలం నామ సబ్బేసం కుసలధమ్మానం పతిట్ఠా, సీలే పతిట్ఠితో కుసలధమ్మేహి న పరిహాయతి, సబ్బేపి లోకియలోకుత్తరగుణే పటిలభతి. తస్మా సీలపారమీ పూరేతబ్బాతి దుతియం సీలపారమిం అద్దక్ఖిన్తి అత్థో.

ఆసేవితనిసేవితన్తి భావితఞ్చేవ బహులీకతఞ్చ. **చమరీ**తి చమరీ మిగో. **కిస్మిఞ్చీ**తి యత్థ కత్థచి రుక్ఖలతాకణ్టకాదీసు అఞ్ఞతరస్మిం. **పటిలగ్గిత**న్తి పటివిలగ్గితం. **తత్థా**తి యత్థ విలగ్గితం, తత్థేవ ఠత్వా మరణం ఉపగచ్ఛతి. **న వికోపేతీ**తి న ఛిన్దతి. **వాలధి**న్తి వాలం ఛిన్దిత్వా న గచ్ఛతి, తత్థేవ మరణం ఉపేతీతి అత్థో.

చతూసు భూమీసు సీలానీతి చతూసు ఠానేసు విభత్తసీలాని, పాతిమోక్ఖసంవరఇన్ద్రియసంవరఆజీవపారిసుద్ధిపచ్చయసన్నిస్సితవసేనాతి అత్థో. భూమివసేన పన ద్వీసుయేవ భూమీసు

పరియాపన్నం తమ్పి చతుసీలమేవాతి. **పరిపూరయాతి** ఖణ్డఛిద్దసబలాదిఅభావేన పరిపూరయ. **సబ్బదాతి** సబ్బకాలం. **చమరీ వియాతి** చమరీ మిగో వియ. సేసమేత్థాపి ఉత్తానత్థమేవాతి.

అథస్స "న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకేహి ధమ్మేహి భవితబ్బ"న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో తతియం నేక్ఖమ్మపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – "సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ నేక్ఖమ్మపారమిమ్పి పూరేయ్యాసి. యథాపి సుచిరం బన్ధనాగారే వసమానో పురిసో న తత్థ సినేహం కరోతి, అథ ఖో ఉక్కణ్ఠితో అవసితుకామో హోతి, ఏవమేవ త్వమ్పి సబ్బభవే బన్ధనాగారసదిసే కత్వా పస్స, సబ్బభవేహి ఉక్కణ్ఠితో ముచ్చితుకామో హుత్వా నేక్ఖమ్మాభిముఖోవ హోతి, ఏవం బుద్ధో భవిస్ససీ"తి తతియం నేక్ఖమ్మపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౨౫."న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౨౬."విచినన్తో తదా దక్ఖిం, తతియం నేక్ఖమ్మపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౨౭."ఇమం త్వం తతియం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
నేక్ఖమ్మపారమితం గచ్ఛ, యది బోధిం పత్తుమిచ్ఛసి.

౧౨౮."యథా అన్దుఘరే పురిసో, చిరవుట్ఠో దుఖట్టితో;
న తత్థ రాగం జనేతి, ముత్తింయేవ గవేసతి.

౧౨౯."తథేవ త్వం సబ్బభవే, పస్స అన్దుఘరే వియ;
నేక్ఖమ్మాభిముఖో హోతి, భవతో పరిముత్తియా"తి.

తత్థ **అన్దుఘరేతి** బన్ధనాగారే. **చిరవుట్ఠోతి** చిరకాలం వుట్ఠో. **దుఖట్టితోతి** దుక్ఖపీళితో. **న తత్థ రాగం జనేతీతి** తత్థ అన్దుఘరే రాగం సినేహం న జనేతి న ఉప్పాదేతి. "ఇమం అన్దుఘరం ముఞ్చిత్వా నాహం అఞ్ఞత్థ గమిస్సామీ"తి ఏవం తత్థ రాగం న జనేతి, కిన్తు ముత్తింయేవ మోక్ఖమేవ గవేసతీతి అధిప్పాయో. **నేక్ఖమ్మాభిముఖోతి** నిక్ఖమనాభిముఖో హోతి. **భవతోతి** సబ్బభవేహి. **పరిముత్తియాతి** పరిమోచనత్థాయ. నేక్ఖమ్మాభిముఖో హుత్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ"తిపి పాఠో. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

అథస్స "న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకధమ్మేహి భవితబ్బ"న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో చతుత్థం పఞ్ఞాపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – "సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ పఞ్ఞాపారమిమ్పి పూరేయ్యాసి. హీనమజ్ఝిముక్కట్ఠేసు కఞ్చి అవజ్జేత్వా సబ్బేపి పణ్డితే ఉపసఙ్కమిత్వా పఞ్హం పుచ్ఛేయ్యాసి. యథాపి పిణ్డచారికో భిక్ఖు హీనాదిభేదేసు కులేసు కిఞ్చి కులం అవివజ్జేత్వా పటిపాటియా పిణ్డాయ చరన్తో ఖిప్పం యాపనమత్తం లభతి, ఏవమేవ త్వమ్పి సబ్బే పణ్డితే ఉపసఙ్కమిత్వా పుచ్ఛన్తో బుద్ధో భవిస్ససీ"తి చతుత్థం పఞ్ఞాపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౩౦. “న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౩౧. “విచినన్తో తదా దక్ఖిం, చతుత్థం పఞ్ఞాపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౩౨. “ఇమం త్వం చతుత్థం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
పఞ్ఞాపారమితం గచ్ఛ, యది బోధిం పత్తుమిచ్ఛసి.

౧౩౩. “యథా హి భిక్ఖు భిక్ఖన్తో, హీనముక్కట్ఠమజ్ఝిమే;
కులాని న వివజ్జేన్తో, ఏవం లభతి యాపనం.

౧౩౪. “తథేవ త్వం సబ్బకాలం, పరిపుచ్ఛం బుధం జనం;
పఞ్ఞాయ పారమిం గన్త్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ”తి.

తత్థ **భిక్ఖన్తో**తి పిణ్డాయ చరన్తో. **హీనముక్కట్ఠమజ్ఝిమే**తి హీనముక్కట్ఠమజ్ఝిమాని కులానీతి అత్థో. లిఙ్గవిపరియాసో కతో. **న వివజ్జేన్తో**తి న పరిహరన్తో, ఘరపటిపాటిం ముఞ్చిత్వా చరన్తో వివజ్జేతి నామ, ఏవమకత్వాతి అత్థో. **యాపనన్తి** యాపనమత్తం పాణధారణం ఆహారం లభతీతి అత్థో. **పరిపుచ్ఛన్తి** – “కిం, భన్తే, కుసలం, కిం అకుసలం; కిం సావజ్జం, కిం అనవజ్జ”న్తిఆదినా (దీ. ని. ౩.౮౪, ౨౧౬) నయేన తత్థ తత్థ అభిఞ్ఞాతే పణ్డితే జనే ఉపసఙ్కమిత్వా పరిపుచ్ఛన్తోతి అత్థో. **బుధం జన**న్తి పణ్డితం జనం. “బుధే జనే”తిపి పాఠో. **పఞ్ఞాయ పారమి**న్తి పఞ్ఞాయ పారం. “పఞ్ఞాపారమితం గన్త్వా”తిపి పాఠో. సేసమేత్థాపి ఉత్తానమేవాతి.

అథస్స “న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకధమ్మేహి భవితబ్బ”న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో పఞ్చమం వీరియపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – “సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ వీరియపారమిమ్పి పూరేయ్యాసి. యథాపి సీహో మిగరాజా సబ్బఇరియాపథేసు దళ్హవీరియో హోతి, ఏవం త్వమ్పి సబ్బభవేసు సబ్బఇరియాపథేసు దళ్హవీరియో అనోలీనవీరియో సమానో బుద్ధో భవిస్ససీ”తి పఞ్చమం వీరియపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౩౫. “న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౩౬. “విచినన్తో తదా దక్ఖిం, పఞ్చమం వీరియపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౩౭. “ఇమం త్వం పఞ్చమం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
వీరియపారమితం గచ్ఛ, యది బోధిం పత్తుమిచ్ఛసి.

౧౩౮."యథాపి సీహో మిగరాజా, నిసజ్జట్ఠానచఙ్కమే;
అలీనవీరియో హోతి, పగ్గహితమనో సదా.

౧౩౯."తథేవ త్వం సబ్బభవే, పగ్గణ్హ వీరియం దళ్హం;
వీరియపారమితం గన్త్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ"తి.

తత్థ **అలీనవీరియోతి** అనోలీనవీరియో. **సబ్బభవేతి** జాతజాతభవే, సబ్బేసు భవేసూతి అత్థో. ఆరద్ధవీరియో హుత్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీతిపి పాఠో. సేసమేత్థాపి ఉత్తానమేవాతి.

అథస్స "న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకధమ్మేహి భవితబ్బ"న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో ఛట్ఠమం ఖన్తిపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – "సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ ఖన్తిపారమిం పరిపూరేయ్యాసి, సమ్మాననేపి అవమాననేపి ఖమోవ భవేయ్యాసి. యథా హి పథవియం నామ సుచిమ్పి పక్ఖిపన్తి అసుచిమ్పి, న చ తేన పథవీ సినేహం వా పటిఘం వా కరోతి, ఖమతి సహతి అధివాసేతియేవ, ఏవమేవ త్వమ్పి సబ్బేసం సమ్మాననావమాననేసు ఖమో సమానో బుద్ధో భవిస్ససీ"తి ఛట్ఠమం ఖన్తిపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౪౦."న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౪౧."విచినన్తో తదా దక్ఖిం, ఛట్ఠమం ఖన్తిపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౪౨."ఇమం త్వం ఛట్ఠమం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
తత్థ అద్వేజ్ఝమానసో, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససి.

౧౪౩."యథాపి పథవీ నామ, సుచిమ్పి అసుచిమ్పి చ;
సబ్బం సహతి నిక్ఖేపం, న కరోతి పటిఘం తయా.

౧౪౪."తథేవ త్వమ్పి సబ్బేసం, సమ్మానావమానక్ఖమో;
ఖన్తిపారమితం గన్త్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ"తి.

తత్థ **తత్థాతి** తస్సం ఖన్తిపారమియం. అద్వేజ్ఝమానసోతి ఏకంసమానసో. **సుచిమ్పీతి** చన్దనకుఙ్కుమగన్ధమాలాదిసుచిమ్పి. **అసుచిమ్పీతి** అహికుక్కురమనుస్సకుణపగూథముత్తఖేళసిఙ్ఘాణికాదిఅసుచిమ్పి. **సహతీతి** ఖమతి, అధివాసేతి. **నిక్ఖేపన్తి** నిక్ఖిత్తం. **పటిఘన్తి** కోధం. **తయాతి** తాయ వుత్తియా, తాయ నిక్ఖిత్తతాయ వా. "పటిఘం దయ"న్తిపి పాఠో, తస్స తేన నిక్ఖేపేన పటిఘానురోధం న కరోతీతి అత్థో. **సమ్మానావమానక్ఖమోతి** సబ్బేసం సమ్మాననావమాననసహో త్వమ్పి భవాతి అత్థో. "తథేవ త్వమ్పి సబ్బభవే, సమ్మాననవిమానక్ఖమో"తిపి పఠన్తి. "ఖన్తియా

పారమిం గన్త్వా”తిపి పాఠో, తస్సా ఖన్తియా పారమిపూరణవసేన గన్త్వాతి అత్థో. సేసమేత్థాపి ఉత్తానమేవాతి. ఇతో పరం ఏత్తకమ్పి అవత్వా యత్థ యత్థ విసేసో అత్థి, తం తమేవ వత్వా పాఠన్తరం దస్సేత్వా గమిస్సామాతి.

అథస్స “న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకధమ్మేహి భవితబ్బ”న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో సత్తమం సచ్చపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – “సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ సచ్చపారమిమ్పి పూరేయ్యాసి, అసనియా మత్థకే పతమానాయపి ధనాదీనం అత్థాయ ఛన్దాదీనం వసేన సమ్పజానముసావాదం నామ మా భాసి. యథాపి ఓసధీతారకా నామ సబ్బఉతూసు అత్తనో గమనవీథిం విజహిత్వా అఞ్ఞాయ వీథియా న గచ్ఛతి, సకవీథియావ గచ్ఛతి, ఏవమేవ త్వమ్పి సచ్చం పహాయ ముసావాదం నామ అవదన్తోయేవ బుద్ధో భవిస్ససీ”తి సత్తమం సచ్చపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౪౩.“న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౪౪.“విచినన్తో తదా దక్ఖిం, సత్తమం సచ్చపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౪౫.“ఇమం త్వం సత్తమం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
తత్థ అద్వేజ్ఝవచనో, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససి.

౧౪౬.“యథాపి ఓసధీ నామ, తులాభూతా సదేవకే;
సమయే ఉతువస్సే వా, న వోక్కమతి వీథితో.

౧౪౭.“తథేవ త్వమ్పి సచ్చేసు, మా వోక్కమ హి వీథితో;
సచ్చపారమితం గన్త్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ”తి.

తత్థ **తత్థాతి** సచ్చపారమియం. **అద్వేజ్ఝవచనోతి** అవితథవచనో. **ఓసధీ నామాతి** ఓసధీతారకా, ఓసధగహణే ఓసధీతారకం ఉదితం దిస్వా ఓసధం గణ్హన్తి. తస్మా “ఓసధీతారకా”తి వుచ్చతి. **తులాభూతాతి** పమాణభూతా. **సదేవకేతి** సదేవకస్స లోకస్స. **సమయేతి** వస్ససమయే. **ఉతువస్సేతి** హేమన్తగిమ్హేసు. “సమయే ఉతువట్టే”తిపి పాఠో. తస్స **సమయేతి** గిమ్హే. **ఉతువట్టేతి** హేమన్తే చ వస్సానే చాతి అత్థో. **న వోక్కమతి వీథితోతి** తం తం ఉతుమ్హి అత్తనో గమనవీథితో న వోక్కమతి న విగచ్ఛతి, ఛ మాసే పచ్ఛిమం దిసం గచ్ఛతి, ఛ మాసే పుబ్బం దిసం గచ్ఛతీతి. అథ వా **ఓసధీ నామాతి** సిఙ్గివేరపిప్ఫలిమరిచాదికం ఓసధం. **న వోక్కమతీతి** యం యం ఫలదానసమత్థం ఓసధం, తం తం ఫలదానం ఓక్కమ్మ అత్తనో ఫలం అదత్వా న నివత్తతి. **వీథితోతి** గమనవీథితో, పిత్తహరో పిత్తం హరతేవ, వాతహరో వాతం హరతేవ, సేమ్హహరో సేమ్హం హరతేవాతి అత్థో. సేసమేత్థాపి ఉత్తానమేవాతి.

అథస్స “న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకధమ్మేహి భవితబ్బ”న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో అట్ఠమం అధిట్ఠానపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – “సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ అధిట్ఠానపారమిమ్పి పూరేయ్యాసి, యం అధిట్ఠాసి, తస్మిం అధిట్ఠానే నిచ్చలో భవేయ్యాసి, యథా పబ్బతో నామ సబ్బదిసాసు వాతే పహరన్తేపి న కమ్పతి న చలతి, అత్తనో ఠానేయేవ తిట్ఠతి,

ఏవమేవ త్వమ్పి అత్తనో అధిట్ఠానే నిచ్చలో హోన్తోవ బుద్ధో భవిస్ససీ”తి అట్ఠమం అధిట్ఠానపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసీతి. తేన వుత్తం –

౧౨౦.“న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౨౧.“విచినన్తో తదా దక్ఖిం, అట్ఠమం అధిట్ఠానపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౨౨.“ఇమం త్వం అట్ఠమం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
తత్థ త్వం అచలో హుత్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససి.

౧౨౩.“యథాపి పబ్బతో సేలో, అచలో సుప్పతిట్ఠితో;
న కమ్పతి భుసవాతేహి, సకట్ఠానేవ తిట్ఠతి.

౧౨౪.“తథేవ త్వమ్పి అధిట్ఠానే, సబ్బదా అచలో భవ;
అధిట్ఠానపారమితం గన్త్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ”తి.

తత్థ **సేలో**తి సిలామయో. **అచలో**తి నిచ్చలో **సుప్పతిట్ఠితో**తి అచలత్తావ సుట్ఠు పతిట్ఠితో. “యథాపి పబ్బతో అచలో, నిఖాతో సుప్పతిట్ఠితో”తిపి పాఠో. **భుసవాతేహీ**తి బలవవాతేహి. **సకట్ఠానేవా**తి అత్తనో ఠానేయేవ, యథాఠితట్ఠానేయేవాతి అత్థో. సేసమేత్థాపి ఉత్తానమేవాతి.

అథస్స “న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకధమ్మేహి భవితబ్బ”న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో నవమం మేత్తాపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – “సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ మేత్తాపారమిం పూరేయ్యాసి, హితేసుపి అహితేసుపి ఏకచిత్తోవ భవేయ్యాసి. యథాపి ఉదకం నామ పాపజనస్సపి కల్యాణజనస్సపి సీతభావం ఏకసదిసం కత్వా ఫరతి, ఏవమేవ త్వమ్పి సబ్బసత్తేసు మేత్తచిత్తేన ఏకచిత్తోవ హుత్వా బుద్ధో భవిస్ససీ”తి నవమం మేత్తాపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసీతి. తేన వుత్తం –

౧౨౫.“న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౨౬.“విచినన్తో తదా దక్ఖిం, నవమం మేత్తాపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౨౭.“ఇమం త్వం నవమం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
మేత్తాయ అసమో హోతి, యది బోధిం పత్తుమిచ్ఛసి.

౧౩౮."యథాపి ఉదకం నామ, కల్యాణే పాపకే జనే;
సమం ఫరతి సీతేన, పవాహేతి రజోమలం.

౧౩౯."తథేవ త్వం హితాహితే, సమం మేత్తాయ భావయ;
మేత్తాపారమితం గన్త్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ"తి.

తత్థ **అసమో హోహీ**తి మేత్తాభావనాయ అసదిసో హోహి. తత్థ "త్వం సమసమో హోహీ"తిపి పాఠో, సో ఉత్తానత్థోవ. **సమ**న్తి తుల్యం. **ఫరతీ**తి ఫుసతి. **పవాహేతీ**తి విసోధేతి. **రజో**తి ఆగన్తుకరజం. **మల**న్తి సరీరే ఉట్ఠితం సేదమలాదిం. "రజమల"న్తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. **హితాహితే**తి హితే చ అహితే చ, మిత్తే చ అమిత్తే చాతి అత్థో. **మేత్తాయ భావయా**తి మేత్తం భావయ వడ్ఢేహి. సేసమేత్థాపి ఉత్తానమేవాతి.

అథస్స "న ఏత్తకేహేవ బుద్ధకారకధమ్మేహి భవితబ్బ"న్తి ఉత్తరిమ్పి ఉపధారయతో దసమం ఉపేక్ఖాపారమిం దిస్వా ఏతదహోసి – "సుమేధపణ్డిత, త్వం ఇతో పట్ఠాయ ఉపేక్ఖాపారమిం పరిపూరేయ్యాసి, సుఖేపి దుక్ఖేపి మజ్ఝత్తోవ భవేయ్యాసి. యథాపి పథవీ నామ సుచిమ్పి అసుచిమ్పి చ పక్ఖిపమానే మజ్ఝత్తావ హోతి, ఏవమేవ త్వమ్పి సుఖదుక్ఖేసు మజ్ఝత్తోవ హోన్తో బుద్ధో భవిస్ససీ"తి దసమం ఉపేక్ఖాపారమిం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౬౦."న హేతే ఏత్తకాయేవ, బుద్ధధమ్మా భవిస్సరే;
అఞ్ఞేపి విచినిస్సామి, యే ధమ్మా బోధిపాచనా.

౧౬౧."విచినన్తో తదా దక్ఖిం, దసమం ఉపేక్ఖాపారమిం;
పుబ్బకేహి మహేసీహి, ఆసేవితనిసేవితం.

౧౬౨."ఇమం త్వం దసమం తావ, దళ్హం కత్వా సమాదియ;
తులాభూతో దళ్హో హుత్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససి.

౧౬౩. "యథాపి పథవీ నామ, నిక్ఖిత్తం అసుచిం సుచిం;
ఉపేక్ఖతి ఉభోపేతే, కోపానునయవజ్జితా.

౧౬౪."తథేవ త్వం సుఖదుక్ఖే, తులాభూతో సదా భవ;
ఉపేక్ఖాపారమితం గన్త్వా, సమ్బోధిం పాపుణిస్ససీ"తి.

తత్థ **తులాభూతో**తి మజ్ఝత్తభావే ఠితో యథా తులాయ దణ్డో సమం తులితో సమం తిట్ఠతి, న నమతి న ఉన్నమతి, ఏవమేవ త్వమ్పి సుఖదుక్ఖేసు తులాసదిసో హుత్వా సమ్బోధిం పాపుణిస్ససి. **కోపానునయవజ్జితా**తి పటిఘానురోధవజ్జితా. "దయాకోపవివజ్జితా"తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. సేసం ఖన్తిపారమియం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

తతో సుమేధపణ్డితో ఇమే దస పారమిధమ్మే విచినిత్వా తతో పరం చిన్తేసి – "ఇమస్మిం లోకే బోధిసత్తేహి పరిపూరేతబ్బా బోధిపాచనా బుద్ధత్తకరా ధమ్మా ఏత్తకాయేవ, న ఇతో భియ్యో, ఇమా పన పారమియో ఉద్ధం ఆకాసేపి నత్థి,

న హేట్ఠా పథవియమ్పి, న పురత్థిమాదీసు దిసాసుపి అత్థి, మయ్హంయేవ పన హదయమంసన్తరేయేవ పతిట్ఠితా”తి. ఏవం తాసం అత్తనో హదయే పతిట్ఠితభావం దిస్వా సబ్బాపి తా దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాయ పునప్పునం సమ్మసన్తో అనులోమపటిలోమం సమ్మసి, పరియన్తే గహేత్వా ఆదిమ్హి పాపేసి, ఆదిమ్హి గహేత్వా పరియన్తే ఠపేసి, మజ్ఝే గహేత్వా ఉభతో ఓసాపేసి, ఉభతో కోటీసు గహేత్వా మజ్ఝే ఓసాపేసి. బాహిరభణ్డపరిచ్చాగో **పారమియో** నామ, అఙ్గపరిచ్చాగో **ఉపపారమియో** నామ, జీవితపరిచ్చాగో **పరమత్థపారమియో** నామాతి దస పారమియో దస ఉపపారమియో దస పరమత్థపారమియోతి సమత్తింస పారమియో యమకతేలం వినివట్టేన్తో వియ సమ్మసి. తస్స దస పారమియో సమ్మసన్తస్స ధమ్మతేజేన చతునహుతాధికద్వియోజనసతసహస్సబహలా విపులా అయం మహాపథవీ హత్థినా అక్కన్తనళకలాపో వియ ఉప్పీళియమానం ఉచ్ఛుయన్తం వియ చ మహావిరవం విరవమానా సఙ్కమ్పి సమ్పకమ్పి సమ్పవేధి. కులాలచక్కం వియ తేలయన్తచక్కం వియ చ పరిబ్భమి. తేన వుత్తం –

౧౬౫.“ఏత్తకాయేవ తే లోకే, యే ధమ్మా బోధిపాచనా;
తతుద్ధం నత్థి అఞ్ఞత్ర, దళ్హం తత్థ పతిట్ఠహ.

౧౬౬.“ఇమే ధమ్మే సమ్మసతో, సభావసరసలక్ఖణే;
ధమ్మతేజేన వసుధా, దససహస్సీ పకమ్పథ.

౧౬౭.“చలతీ రవతీ పథవీ, ఉచ్ఛుయన్తంవ పీళితం;
తేలయన్తే యథా చక్కం, ఏవం కమ్పతి మేదనీ”తి.

తత్థ **ఏత్తకాయేవా**తి నిద్దిట్ఠానం దసన్నం పారమితానం అనూనాధికభావస్స దస్సనత్థం వుత్తం. **తతుద్ధ**న్తి తతో దసపారమీహి ఉద్ధం **నత్థి. అఞ్ఞత్రా**తి అఞ్ఞం, లక్ఖణం సద్దసత్థతో గహేతబ్బం. తతో దసపారమితో అఞ్ఞో బుద్ధకారకధమ్మో నత్థీతి అత్థో. **తత్థా**తి తాసు దససు పారమీసు. **పతిట్ఠహా**తి పతిట్ఠ, పరిపూరేన్తో తిట్ఠాతి అత్థో.

ఇమే ధమ్మేతి పారమిధమ్మే. **సమ్మసతో**తి ఉపపరిక్ఖన్తస్స, అనాదరత్థే సామివచనం దట్ఠబ్బం. **సభావసరసలక్ఖణే**తి సభావసఙ్ఖాతేన సరసలక్ఖణేన సమ్మసన్తస్సాతి అత్థో. **ధమ్మతేజేనా**తి పారమిపవిచయఞాణతేజేన. **వసుధా**తి వసూతి రతనం వుచ్చతి, తం ధారేతి ధీయతి వా ఏత్థాతి వసుధా . కా సా? మేదనీ. **పకమ్పథా**తి పకమ్పిత్థ. సుమేధపణ్డితే పన పారమియో విచినన్తే తస్స ఞాణతేజేన దససహస్సీ పకమ్పిత్థాతి అత్థో.

చలతీతి ఛప్పకారా కమ్పి. **రవతీ**తి నదతి వికూజతి. **ఉచ్ఛుయన్తంవ పీళిత**న్తి నిప్పీళితం ఉచ్ఛుయన్తం వియ. “గుళయన్తంవ పీళిత”న్తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. **తేలయన్తే**తి తేలపీళనయన్తే. **యథా చక్క**న్తి చక్కికానం మహాచక్కయన్తం వియ. **ఏవ**న్తి యథా తేలపీళనచక్కయన్తం పరిబ్భమతి కమ్పతి, ఏవం అయం మేదనీ కమ్పతీతి అత్థో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవాతి.

ఏవం మహాపథవియా కమ్పమానాయ రమ్మనగరవాసినో మనుస్సా భగవన్తం పరివిసయమానా సణ్ఠాతుం అసక్కోన్తా యుగన్ధరవాతబ్బాహతా మహాసాలా వియ ముచ్ఛితా పపతింసు. ఘటాదీని కులాలభణ్డాని పవట్టేన్తాని అఞ్ఞమఞ్ఞం పహరన్తాని చుణ్ణవిచుణ్ణాని అహేసుం. మహాజనో భీతతసితో సత్థారం ఉపసఙ్కమిత్వా – “కిం ను ఖో భగవా ‘నాగావట్టో

అయం, భూతయక్ఖదేవతాసు అఞ్ఞతరావట్టో వా’తి న హి మయం ఏతం జానామ. అపి చ ఖో సబ్బోపి అయం మహాజనో భయేన ఉపద్దుతో, కిం ను ఖో ఇమస్స లోకస్స పాపకం భవిస్సతి, ఉదాహు కల్యాణం, కథేథ నో ఏతం కారణ”న్తి పుచ్ఛింసు.

అథ సత్థా తేసం కథం సుత్వా – “తుమ్హే మా భాయిత్థ, మా ఖో చిన్తయిత్థ, నత్థి వో ఇతోనిదానం భయం, యో సో మయా అజ్జ సుమేధపణ్డితో ‘అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ’తి బ్యాకతో, సో ఇదాని పారమియో సమ్మసతి, తస్స సమ్మసన్తస్స ధమ్మతేజేన సకలదససహస్సీ లోకధాతు ఏకప్పహారేన కమ్పతి చేవ విరవతి చా”తి ఆహ. తేన వుత్తం –

౧౬౮.“యావతా పరిసా ఆసి, బుద్ధస్స పరివేసనే;
పవేధమానా సా తత్థ, ముచ్ఛితా సేతి భూమియం.

౧౬౯.“ఘటానేకసహస్సాని, కుమ్భీనఞ్చ సతా బహూ;
సఞ్చుణ్ణమథితా తత్థ, అఞ్ఞమఞ్ఞం పఘట్టితా.

౧౭౦.“ఉబ్బిగ్గా తసితా భీతా, భన్తా బ్యథితమానసా;
మహాజనా సమాగమ్మ, దీపఙ్కరముపాగముం.

౧౭౧.“కిం భవిస్సతి లోకస్స, కల్యాణమథ పాపకం;
సబ్బో ఉపద్దుతో లోకో, తం వినోదేహి చక్ఖుమ.

౧౭౨.“తేసం తదా సఞ్ఞాపేసి, దీపఙ్కరో మహాముని;
విస్సత్థా హోథ మా భాథ, ఇమస్మిం పథవికమ్పనే.

౧౭౩.“యమహం అజ్జ బ్యాకాసిం, బుద్ధో లోకే భవిస్సతి;
ఏసో సమ్మసతీ ధమ్మం, పుబ్బకం జినసేవితం.

౧౭౪.“తస్స సమ్మసతో ధమ్మం, బుద్ధభూమిం అసేసతో;
తేనాయం కమ్పితా పథవీ, దససహస్సీ సదేవకే”తి.

తత్థ **యావతాతి** యావతికా. **ఆసీతి** అహోసి. “యా తదా పరిసా ఆసీ”తిపి పాఠో, తస్స యా తత్థ పరిసా ఠితా ఆసీతి అత్థో. **పవేధమానాతి** కమ్పమానా. **సాతి** సా పరిసా. **తత్థాతి** తస్మిం పరివేసనట్ఠానే. **సేతీతి** సయిత్థ.

ఘటాతి ఘటానం, సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం, ఘటానం నేకసహస్సానీతి అత్థో. **సఞ్చుణ్ణమథితాతి** చుణ్ణా చేవ మథితా చ, మథితసఞ్చుణ్ణాతి అత్థో. **అఞ్ఞమఞ్ఞం పఘట్టితాతి** అఞ్ఞమఞ్ఞం పహటా. **ఉబ్బిగ్గాతి** ఉత్రాసహదయా. **తసితాతి** సఞ్జాతతాసా. **భీతాతి** భయభీతా. **భన్తాతి** ఫన్దనమానసా, విబ్భన్తచిత్తాతి అత్థో. సబ్బాని పనేతాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. **సమాగమ్మాతి** సమాగన్త్వా. అయమేవ వా పాఠో.

ఉపద్దుతోతి ఉపహతో. **తం వినోదేహీతి** తం ఉపద్దుతభయం వినోదేహి, వినాసయాతి అత్థో. **చక్ఖుమాతి** పఞ్చహి చక్ఖూహి చక్ఖుమ. **తేసం తదాతి** తే జనే తదా, ఉపయోగత్థే సామివచనం. **సఞ్ఞాపేసీతి** ఞాపేసి బోధేసి. **విసత్థాతి** విస్సత్థచిత్తా. **మా భాథాతి** మా భాయథ. **యమహన్తి** యం అహం సుమేధపణ్డితం. **ధమ్మన్తి** పారమిధమ్మం. **పుబ్బకన్తి** పోరాణం. **జినసేవితన్తి** జినేహి బోధిసత్తకాలే సేవితన్తి అత్థో. **బుద్ధభూమిన్తి** పారమిధమ్మం. **తేనాతి** తేన సమ్మసనకారణేన. **కమ్పితాతి** చలితా. **సదేవకేతి** సదేవకే లోకే.

తతో మహాజనో తథాగతస్స వచనం సుత్వా హట్ఠతుట్ఠో మాలాగన్ధవిలేపనాదీని ఆదాయ రమ్మనగరతో నిక్ఖమిత్వా బోధిసత్తం ఉపసఙ్కమిత్వా మాలాగన్ధాదీహి పూజేత్వా వన్దిత్వా పదక్ఖిణం కత్వా రమ్మనగరమేవ పావిసి. అథ ఖో బోధిసత్తో దస పారమియో సమ్మసిత్వా వీరియం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాయ నిసిన్నాసనా వుట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧౭౫.“బుద్ధస్స వచనం సుత్వా, మనో నిబ్బాయి తావదే;
సబ్బే మం ఉపసఙ్కమ్మ, పునాపి మం అభివన్దిసుం.

౧౭౬.“సమాదియిత్వా బుద్ధగుణం, దళ్హం కత్వాన మానసం;
దీపఙ్కరం నమస్సిత్వా, ఆసనా వుట్ఠహిం తదా”తి.

తత్థ **మనో నిబ్బాయీతి** మహాజనస్స పథవికమ్పనే ఉబ్బిగ్గహదయస్స తత్థ కారణం సుత్వా మనో నిబ్బాయి, సన్తిం అగమాసీతి అత్థో. “జనో నిబ్బాయీ”తిపి పాఠో, సో ఉత్తానోయేవ. **సమాదియిత్వాతి** సమ్మా ఆదియిత్వా, సమాదాయాతి అత్థో. **బుద్ధగుణన్తి** పారమియో. సేసం ఉత్తానమేవ.

అథ ఖో బోధిసత్తం దయితసబ్బసత్తం ఆసనా వుట్ఠహన్తం సకలదససహస్సచక్కవాళదేవతా సన్నిపతిత్వా దిబ్బేహి మాలాగన్ధాదీహి పూజేత్వా – “అయ్య సుమేధతాపస, తయా అజ్జ దీపఙ్కరదసబలస్స పాదమూలే మహతీ పత్థనా పత్థితా, సా తే అనన్తరాయేన సమిజ్ఝతు, మా తే తత్థ భయం వా ఛమ్భితత్తం వా అహోసి. సరీరే తే అప్పమత్తకోపి రోగో మా ఉప్పజ్జతు, ఖిప్పం పారమియో పూరేత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పటివిజ్ఝ. యథా పుప్ఫూపగఫలూపగా రుక్ఖా సమయే పుప్ఫన్తి చేవ ఫలన్తి చ, తథేవ త్వమ్పి తం సమయం అనతిక్కమిత్వా ఖిప్పం సమ్బోధిం ఫుసస్సూ”తిఆదీని థుతిమఙ్గలాని పయిరుదాహంసు, ఏవం పయిరుదాహిత్వా బోధిసత్తం అభివాదేత్వా అత్తనో అత్తనో దేవట్ఠానమేవ అగమంసు. బోధిసత్తోపి దేవతాహి అభిత్థుతో – “అహం దస పారమియో పూరేత్వా కప్పసతసహస్సాధికానం చతున్నం అసఙ్ఖ్యేయ్యానం మత్థకే బుద్ధో భవిస్సామీ”తి వీరియం దళ్హం కత్వా అధిట్ఠాయ ఆకాసమబ్భుగ్గన్త్వా ఇసిగణవన్తం హిమవన్తం అగమాసి. తేన వుత్తం –

౧౭౭. “దిబ్బం మానుసకం పుప్ఫం, దేవా మానుసకా ఉభో;
సమోకిరన్తి పుప్ఫేహి, వుట్ఠహన్తస్స ఆసనా.

౧౭౮.“వేదయన్తి చ తే సోత్థిం, దేవా మానుసకా ఉభో;
మహన్తం పత్థితం తుయ్హం, తం లభస్సు యథిచ్ఛితం.

౧౭౯.“సబ్బీతియో వివజ్జన్తు, సోకో రోగో వినస్సతు;

మా తే భవన్త్వన్తరాయా, ఫుస ఖిప్పం బోధిముత్తమం.

౧౮౦.“యథాపి సమయే పత్తే, పుప్ఫన్తి పుప్ఫినో దుమా;
తథేవ త్వం మహావీర, బుద్ధఞాణేహి పుప్ఫసు.

౧౮౧.“యథా యే కేచి సమ్బుద్ధా, పూరయుం దసపారమీ;
తథేవ త్వం మహావీర, పూరయ దసపారమీ.

౧౮౨.“యథా యే కేచి సమ్బుద్ధా, బోధిమణ్డమ్హి బుజ్ఝరే;
తథేవ త్వం మహావీర, బుజ్ఝస్సు జినబోధియం.

౧౮౩.“యథా యే కేచి సమ్బుద్ధా, ధమ్మచక్కం పవత్తయుం;
తథేవ త్వం మహావీర, ధమ్మచక్కం పవత్తయ.

౧౮౪.“పుణ్ణమాయే యథా చన్దో, పరిసుద్ధో విరోచతి;
తథేవ త్వం పుణ్ణమనో, విరోచ దససహస్సియం.

౧౮౫.“రాహుముత్తో యథా సూరియో, తాపేన అతిరోచతి;
తథేవ లోకా ముచ్చిత్వా, విరోచ సిరియా తువం.

౧౮౬.“యథా యా కాచి నదియో, ఓసరన్తి మహోదధిం;
ఏవం సదేవకా లోకా, ఓసరన్తు తవన్తికే.

౧౮౭.“తేహి థుతప్పసత్థో సో, దస ధమ్మే సమాదియ;
తే ధమ్మే పరిపూరేన్తో, పవనం పావిసీ తదా”తి.

తత్థ **దిబ్బన్తి** మన్దారవపారిచ్ఛత్తకసన్తానకుసేసయాదికం దిబ్బకుసుమం దేవా మానుసకా చ మానుసపుప్ఫం గహేత్వాతి అత్థో. **సమోకిరన్తీతి** మమోపరి సమోకిరింసూతి అత్థో. **వుట్ఠహన్తస్సాతి** వుట్ఠహతో. **వేదయన్తీతి** నివేదయింసు సఞ్ఞాపేసుం. **సోత్థిన్తి** సోత్థిభావం. ఇదాని వేదయితాకారదస్సనత్థం ‘‘**మహన్తం పత్థితం తుయ్హ**’’న్తిఆది వుత్తం. తయా పన, సుమేధపణ్డిత, మహన్తం ఠానం పత్థితం, తం యథాపత్థితం లభస్సూతి అత్థో.

సబ్బీతియోతి ఏన్తీతి ఈతియో, సబ్బా ఈతియో సబ్బీతియో, ఉపద్దవా. **వివజ్జన్తూతి** మా హోన్తు. **సోకో రోగో వినస్సతూతి** సోచనసఙ్ఖాతో సోకో రుజనసఙ్ఖాతో రోగో చ వినస్సతు. **తేతి** తవ. **మా భవన్త్వన్తరాయాతి** మా భవన్తు అన్తరాయా. **ఫుసాతి** అధిగచ్ఛ పాపుణాహి. **బోధిన్తి** అరహత్తమగ్గఞాణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమ్పి వట్టతి. **ఉత్తమన్తి** సేట్ఠం సబ్బబుద్ధగుణదాయకత్తా అరహత్తమగ్గఞాణం “ఉత్తమ”న్తి వుత్తం.

సమయేతి తస్స తస్స రుక్ఖస్స పుప్ఫనసమయే సమ్పత్తేతి అత్థో. **పుప్ఫినోతి** పుప్ఫనకా. **బుద్ధఞాణేహీతి** అట్ఠారసహి బుద్ధఞాణేహి. **పుప్ఫసూతి** పుప్ఫస్సు. **పూరయున్తి** పూరయింసు. **పూరయాతి** పరిపూరయ. **బుజ్ఝరేతి** బుజ్ఝింసు. **జినబోధియన్తి** జినానం బుద్ధానం బోధియా, సబ్బఞ్ఞుబోధిమూలేతి అత్థో. **పుణ్ణమాయేతి** పుణ్ణమాసియం. **పుణ్ణమనోతి** పరిపుణ్ణమనోరథో.

రాహుముత్తోతి రాహునా సోబ్భానునా ముత్తో. **తాపేనాతి** పతాపేన, ఆలోకేన. **లోకా ముచ్చిత్వాతి** లోకధమ్మేహి అలిత్తో హుత్వాతి అత్థో. **విరోచాతి** విరాజ. **సిరియాతి** బుద్ధసిరియా. **ఓసరన్తీతి** మహాసముద్దం పవిసన్తి. **ఓసరన్తూతి** ఉపగచ్ఛన్తు. **తవన్తికేతి** తవ సన్తికం. **తేహీతి** దేవేహి. **థుతప్పసత్థోతి** థుతో చేవ పసత్థో చ, థుతేహి వా దీపఙ్కరాదీహి పసత్థోతి థుతప్పసత్థో. **దస ధమ్మేతి** దస పారమిధమ్మే. **పవనన్తి** మహావనం, ధమ్మికపబ్బతే మహావనం పావిసీతి అత్థో. సేసగాథా సుఉత్తానా ఏవాతి.

ఇతి మధురత్థవిలాసినియా బుద్ధవంస-అట్ఠకథాయ

సుమేధపత్థనాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దీపఙ్కరబుద్ధవంసవణ్ణనా

రమ్మనగరవాసినోపి తే ఉపాసకా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మహాదానం దత్వా పున భగవన్తం భుత్తావిం ఓనీతపత్తపాణిం మాలాగన్ధాదీహి పూజేత్వా వన్దిత్వా దానానుమోదనం సోతుకామా ఉపనిసీదింసు. అథ సత్థా తేసం పరమమధురం హదయఙ్గమం దానానుమోదనమకాసి –

“దానం నామ సుఖాదీనం, నిదానం పరమం మతం;
నిబ్బానం పన సోపానం, పతిట్ఠాతి పవుచ్చతి.

“దానం తాణం మనుస్సానం, దానం బన్ధు పరాయనం;
దానం దుక్ఖాధిపన్నానం, సత్తానం పరమా గతి.

“దుక్ఖనిత్థరణట్ఠేన , దానం నావాతి దీపితం;
భయరక్ఖణతో దానం, నగరన్తి చ వణ్ణితం.

“దానం దురాసదట్ఠేన, వుత్తమాసివిసోతి చ;
దానం లోభమలాదీహి, పదుమం అనుపలిత్తతో.

“నత్థి దానసమో లోకే, పురిసస్స అవస్సయో;
పటిపజ్జథ తస్మా తం, కిరియాజ్ఝాసయేన చ.

“సగ్గలోకనిదానాని, దానాని మతిమా ఇధ;
కో హి నామ నరో లోకే, న దదేయ్య హితే రతో.

“సుత్వా దేవేసు సమ్పత్తిం, కో నరో దానసమ్భవం;
న దజ్జా సుఖప్పదం దానం, దానం చిత్తప్పమోదనం.

“దానేన పటిపన్నేన, అచ్ఛరాపరివారితో;
రమతే సుచిరం కాలం, నన్దనే సురనన్దనే.

“పీతిముళారం విన్దతి దాతా, గారవమస్మిం గచ్ఛతి లోకే;
కిత్తిమనన్తం యాతి చ దాతా, విస్ససనీయో హోతి చ దాతా.

“దత్వా దానం యాతి నరో సో, భోగసమిద్ధిం దీఘఞ్చాయు;
సుస్సరతమ్పి చ విన్దతి రూపం, సగ్గే సద్ధిం కీళతి దేవేహి;
విమానేసు రత్వా నానా, మత్తమయూరాభిరుతేసు.

“చోరారిరాజోదకపావకానం, ధనం అసాధారణమేవ దానం;

దదాతి తం సావకఞాణభూమిం, పచ్చేకభూమిం పన బుద్ధభూమి”న్తి. –

ఏవమాదినా నయేన దానానుమోదనం కత్వా దానానిసంసం పకాసేత్వా తదనన్తరం సీలకథం కథేసి. సీలం నామేతం ఇధలోకపరలోకసమ్పత్తీనం మూలం.

“సీలం సుఖానం పరమం నిదానం, సీలేన సీలీ తిదివం పయాతి;

సీలఞ్హి సంసారముపాగతస్స, తాణఞ్చ లేణఞ్చ పరాయనఞ్చ.

“అవస్సయో సీలసమో జనానం, కుతో పనఞ్ఞో ఇధ వా పరత్థ;

సీలం గుణానం పరమా పతిట్ఠా, యథా ధరా థావరజఙ్గమానం.

“సీలం కిరేవ కల్యాణం, సీలం లోకే అనుత్తరం;

అరియవుత్తిసమాచారో, యేన వుచ్చతి సీలవా”. (జా॰ ౧.౩.౧౧౮);

సీలాలఙ్కారసమో అలఙ్కారో నత్థి, సీలగన్ధసమో గన్ధో నత్థి, సీలసమం కిలేసమలవిసోధనం నత్థి, సీలసమం పరిళాహూపసమం నత్థి, సీలసమం కిత్తిజననం నత్థి, సీలసమం సగ్గారోహణసోపానం నత్థి, నిబ్బాననగరప్పవేసనే చ సీలసమం ద్వారం నత్థి. యథాహ –

“సోభన్తేవం న రాజానో, ముత్తామణివిభూసితా;

యథా సోభన్తి యతినో, సీలభూసనభూసితా.

“సీలగన్ధసమో గన్ధో, కుతో నామ భవిస్సతి;

యో సమం అనువాతే చ, పటివాతే చ వాయతి. (విసుద్ధి॰ ౧.౯);

“న పుప్ఫగన్ధో పటివాతమేతి, న చన్దనం తగ్గరమల్లికా వా;

సతఞ్చ గన్ధో పటివాతమేతి, సబ్బా దిసా సప్పురిసో పవాయతి.

“చన్దనం తగరం వాపి, ఉప్పలం అథ వస్సికీ;

ఏతేసం గన్ధజాతానం, సీలగన్ధో అనుత్తరో. (ధ॰ ప॰ ౫౪-౫౫; మి॰ ప॰ ౫.౪.౧);

“న గఙ్గా యమునా చాపి, సరభూ వా సరస్వతీ;

నిన్నగా వాచిరవతీ, మహీ వాపి మహానదీ.

“సక్కుణన్తి విసోధేతుం, తం మలం ఇధ పాణినం;

విసోధయతి సత్తానం, యం వే సీలజలం మలం.

“న తం సజలదా వాతా, న చాపి హరిచన్దనం;

నేవ హారా న మణయో, న చన్దకిరణఙ్కురా.

“సమయన్తీధ సత్తానం, పరిళాహం సురక్ఖితం;
యం సమేతి ఇదం అరియం, సీలం అచ్చన్తసీతలం.

“అత్తానువాదాదిభయం, విద్ధంసయతి సబ్బదా;
జనేతి కిత్తిహాసఞ్చ, సీలం సీలవతో సదా.

“సగ్గారోహణసోపానం, అఞ్ఞం సీలసమం కుతో;
ద్వారం వా పన నిబ్బాన, నగరస్స పవేసనే.

“గుణానం మూలభూతస్స, దోసానం బలఘాతినో;
ఇతి సీలస్స జానాథ, ఆనిసంసమనుత్తర”న్తి. (విసుద్ధి. ౧.౯);

ఏవం భగవా సీలానిసంసం దస్సేత్వా – “ఇదం పన సీలం నిస్సాయ అయం సగ్గో లభతీ”తి దస్సనత్థం తదనన్తరం సగ్గకథం కథేసి. అయం సగ్గో నామ ఇట్ఠో కన్తో మనాపో ఏకన్తసుఖో నిచ్చమేత్థ కీళా నిచ్చం సమ్పత్తియో లభన్తి. చాతుమహారాజికా దేవా నవుతివస్ససతసహస్సాని దిబ్బసుఖం దిబ్బసమ్పత్తిం పటిలభన్తి. తావతింసా తిస్సో వస్సకోటియో సట్ఠి చ వస్ససతసహస్సానీతి ఏవమాదిసగ్గగుణపటిసంయుత్తకథం కథేసి. ఏవం సగ్గకథాయ పలోభేత్వా పున – “అయమ్పి సగ్గో అనిచ్చో అధువో న తత్థ ఛన్దరాగో కాతబ్బో”తి కామానం ఆదీనవం ఓకారం సంకిలేసం నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసఞ్చ పకాసేత్వా అమతపరియోసానం ధమ్మకథం కథేసి. ఏవం తస్స మహాజనస్స ధమ్మం దేసేత్వా ఏకచ్చే సరణేసు చ ఏకచ్చే పఞ్చసీలేసు చ ఏకచ్చే సోతాపత్తిఫలే చ ఏకచ్చే సకదాగామిఫలే ఏకచ్చే అనాగామిఫలే ఏకచ్చే చతూసుపి ఫలేసు ఏకచ్చే తీసు విజ్జాసు ఏకచ్చే ఛసు అభిఞ్ఞాసు ఏకచ్చే అట్ఠసు సమాపత్తీసు పతిట్ఠాపేత్వా ఉట్ఠాయాసనా రమ్మనగరతో నిక్ఖమిత్వా సుదస్సనమహావిహారమేవ పావిసి. తేన వుత్తం –

౧. “తదా తే భోజయిత్వాన, ససఙ్ఘం లోకనాయకం;
ఉపగచ్ఛుం సరణం తస్స, దీపఙ్కరస్స సత్థునో.

౨. “సరణాగమనే కఞ్చి, నివేసేతి తథాగతో;
కఞ్చి పఞ్చసు సీలేసు, సీలే దసవిధే పరం.

౩. “కస్సచి దేతి సామఞ్ఞం, చతురో ఫలముత్తమే;
కస్సచి అసమే ధమ్మే, దేతి సో పటిసమ్భిదా.

౪. “కస్సచి వరసమాపత్తియో, అట్ఠ దేతి నరాసభో;
తిస్సో కస్సచి విజ్జాయో, ఛళభిఞ్ఞా పవేచ్ఛతి.

౫. “తేన యోగేన జనకాయం, ఓవదతి మహాముని;

తేన విత్థారికం ఆసి, లోకనాథస్స సాసనం.

౬. “మహాహనుసభక్ఖన్ధో , దీపఙ్కరసనామకో;
బహూ జనే తారయతి, పరిమోచేతి దుగ్గతిం.

౭. “బోధనేయ్యం జనం దిస్వా, సతసహస్సేపి యోజనే;
ఖణేన ఉపగన్త్వాన, బోధేతి తం మహామునీ”తి.

తత్థ **తే**తి రమ్మనగరవాసినో ఉపాసకా. **సరణ**న్తి ఏత్థ సరణం సరణగమనం సరణస్స గన్తా చ వేదితబ్బా. సరతి హింసతి వినాసేతీతి **సరణం,** కిం తం? రతనత్తయం. తం పన సరణగతానం తేనేవ సరణగమనేన భయం సన్తాసం దుక్ఖం దుగ్గతిం పరిక్కిలేసం హనతి హింసతి వినాసేతీతి సరణన్తి వుచ్చతీతి. వుత్తఞ్హేతం –

“యే కేచి బుద్ధం సరణం గతాసే, న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిం;
పహాయ మానుసం దేహం, దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

“యే కేచి ధమ్మం సరణం గతాసే, న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిం;
పహాయ మానుసం దేహం, దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

“యే కేచి సఙ్ఘం సరణం గతాసే, న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిం;
పహాయ మానుసం దేహం, దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తీ”తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

సరణగమనం నామ రతనత్తయపరాయనాకారప్పవత్తో చిత్తుప్పాదో. **సరణస్స గన్తా** నామ తంసమఙ్గీపుగ్గలో. ఏవం తావ సరణం సరణగమనం సరణస్స గన్తా చాతి ఇదం తయం వేదితబ్బం.

తస్సాతి తం దీపఙ్కరం, ఉపయోగత్థే సామివచనం దట్ఠబ్బం. “ఉపగచ్ఛుం సరణం తత్థా”తిపి పాఠో. **సత్థునో**తి సత్థారం. **సరణాగమనే కఞ్చీ**తి కఞ్చి పుగ్గలం సరణగమనే నివేసేతీతి అత్థో. కిఞ్చాపి పచ్చుప్పన్నవసేన వుత్తం, అతీతకాలవసేన పన అత్థో గహేతబ్బో. ఏస నయో సేసేసుపి. “కస్సచి సరణాగమనే”తిపి పాఠో, తస్సపి సోయేవత్థో. కఞ్చి పఞ్చసు సీలేసూతి కఞ్చి పుగ్గలం పఞ్చసు విరతిసీలేసు నివేసేసీతి అత్థో. “కస్సచి పఞ్చసు సీలేసూ”తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. **సీలే దసవిధే పర**న్తి అపరం పుగ్గలం దసవిధే సీలే నివేసేసీతి అత్థో. “కస్సచి కుసలే దసా”తిపి పాఠో, తస్స కఞ్చి పుగ్గలం దస కుసలధమ్మే సమాదపేసీతి అత్థో. **కస్సచి దేతి సామఞ్ఞ**న్తి ఏత్థ పరమత్థతో సామఞ్ఞన్తి మగ్గో వుచ్చతి. యథాహ –

“కతమఞ్చ, భిక్ఖవే, సామఞ్ఞం? అయమేవ అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో, సేయ్యథిదం – సమ్మాదిట్ఠి…పే॰… సమ్మాసమాధి. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, సామఞ్ఞ”న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౬).

చతురో ఫలముత్తమేతి చత్తారి ఉత్తమాని ఫలానీతి అత్థో. **మ**-కారో పదసన్ధికరో. లిఙ్గవిపరియాసేన వుత్తం. యథోపనిస్సయం చత్తారో మగ్గే చత్తారి చ సామఞ్ఞఫలాని కస్సచి అదాసీతి అత్థో. **కస్సచి అసమే ధమ్మే**తి కస్సచి అసదిసే

చత్తారో పటిసమ్భిదాధమ్మే అదాసి.

కస్సచి వరసమాపత్తియోతి కస్సచి పన నీవరణవిగమేన పధానభూతా అట్ఠ సమాపత్తియో అదాసి. **తిస్సో కస్సచి విజ్జాయోతి** కస్సచి పుగ్గలస్స ఉపనిస్సయవసేన దిబ్బచక్ఖుఞాణపుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణఆసవక్ఖయఞాణానం వసేన తిస్సో విజ్జాయో. **ఛళభిఞ్ఞా పవేచ్ఛతీతి** ఛ అభిఞ్ఞాయో కస్సచి అదాసి.

తేన యోగేనాతి తేన నయేన తేనానుక్కమేన చ. **జనకాయన్తి** జనసమూహం. **ఓవదతీతి** ఓవది. కాలవిపరియాసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఇతో ఉపరిపి ఈదిసేసు వచనేసు అతీతకాలవసేనేవ అత్థో గహేతబ్బో . **తేన విత్థారికం ఆసీతి** తేన దీపఙ్కరస్స భగవతో ఓవాదేన అనుసాసనియా విత్థారికం విత్థతం విసాలీభూతం సాసనం అహోసి.

మహాహనూతి మహాపురిసానం కిర ద్వేపి హనూని పరిపుణ్ణాని ద్వాదసియా పక్ఖస్స చన్దసదిసాకారాని హోన్తీతి మహన్తాని హనూని యస్స సో మహాహను, సీహహనూతి వుత్తం హోతి. **ఉసభక్ఖన్ధోతి** ఉసభస్సేవ ఖన్ధో యస్స భవతి, సో ఉసభక్ఖన్ధో. సువట్టితసువణ్ణాలిఙ్గసదిసరుచిరక్ఖన్ధో సమవట్టచారుక్ఖన్ధోతి అత్థో. **దీపఙ్కరసనామకోతి** దీపఙ్కరసనామో . **బహూ జనే తారయతీతి** బహూ బుద్ధవేనేయ్యే జనే తారేసి. **పరిమోచేతీతి** పరిమోచేసి. **దుగ్గతిన్తి** దుగ్గతితో. నిస్సక్కత్థే ఉపయోగవచనం.

ఇదాని తారణపరిమోచనకరణాకారదస్సనత్థం ''**బోధనేయ్యం జన**''న్తి గాథా వుత్తా. తత్థ **బోధనేయ్యం జనన్తి** బోధనేయ్యం పజం, అయమేవ వా పాఠో. **దిస్వాతి** బుద్ధచక్ఖునా వా సమన్తచక్ఖునా వా దిస్వా. **సతసహస్సేపి యోజనేతి** అనేకసతసహస్సేపి యోజనే ఠితం. ఇదం పన దససహస్సియంయేవ సన్ధాయ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

దీపఙ్కరో కిర సత్థా బుద్ధత్తం పత్వా బోధిమూలే సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా అట్ఠమే సత్తాహే మహాబ్రహ్మునో ధమ్మజ్ఝేసనం పటిఞ్ఞాయ సునన్దారామే ధమ్మచక్కం పవత్తేత్వా కోటిసతం దేవమనుస్సానం ధమ్మామతం పాయేసి. అయం పఠమో అభిసమయో అహోసి.

అథ సత్థా అత్తనో పుత్తస్స సమవట్టక్ఖన్ధస్స ఉసభక్ఖన్ధస్స నామ ఞాణపరిపాకం ఞత్వా తం అత్రజం పముఖం కత్వా **రాహులోవాదసదిసం** ధమ్మం దేసేత్వా దేవమనుస్సానం నవుతికోటియో ధమ్మామతం పాయేసి. అయం దుతియో అభిసమయో అహోసి.

పున భగవా అమరవతీనగరద్వారే మహాసిరీసరుక్ఖమూలే యమకపాటిహారియం కత్వా మహాజనస్స బన్ధనామోక్ఖం కత్వా దేవగణపరివుతో దివసకరాతిరేకజుతివిసరభవనే తావతింసభవనే పారిచ్ఛత్తకమూలే పరమసీతలే పణ్డుకమ్బలసిలాతలే నిసీదిత్వా సబ్బదేవగణపీతిసఞ్జననిం అత్తనో జననిం సుమేధాదేవిం పముఖం కత్వా సబ్బలోకవిదితవిసుద్ధిదేవో దేవదేవో దీపఙ్కరో భగవా సబ్బసత్తహితకరం పరమాతిరేకగమ్భీరసుఖుమం బుద్ధివిసదకరం సత్తప్పకరణం అభిధమ్మపిటకం దేసేత్వా నవుతిదేవకోటిసహస్సానం ధమ్మామతం పాయేసి. అయం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౮. ''పఠమాభిసమయే బుద్ధో, కోటిసతమబోధయి;

దుతియాభిసమయే నాథో, నవుతికోటిమబోధయి.

౯. “యదా చ దేవభవనమ్హి, బుద్ధో ధమ్మమదేసయి;
నవుతికోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

దీపఙ్కరస్స పన భగవతో తయో సావకసన్నిపాతా అహేసుం. తత్థ సునన్దారామే కోటిసతసహస్సానం పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౦. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, దీపఙ్కరస్స సత్థునో;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో”తి.

అథాపరేన సమయేన దసబలో చతూహి భిక్ఖుసతసహస్సేహి పరివుతో గామనిగమనగరపటిపాటియా మహాజనానుగ్గహం కరోన్తో చారికం చరమానో అనుక్కమేన ఏకస్మిం పదేసే మహాజనకతసక్కారం సబ్బలోకవిస్సుతం అమనుస్సపరిగ్గహితం అతిభయానకం ఓలమ్బామ్బుధరపరిచుమ్బితకూటం వివిధసురభితరుకుసుమవాసితకూటం నానామిగగణవిచరితకూటం **నారదకూటం** నామ పరమరమణీయం పబ్బతం సమ్పాపుణి. సో కిర పబ్బతో నారదేన నామ యక్ఖేన పరిగ్గహితో అహోసి. తత్థ పన తస్స యక్ఖస్స అనుసంవచ్ఛరం మహాజనో మనుస్సబలిం ఉపసంహరతి.

అథ దీపఙ్కరో కిర భగవా తస్స మహాజనస్స ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం దిస్వా తతో భిక్ఖుసఙ్ఘం చాతుద్దిసం పేసేత్వా అదుతియో అసహాయో మహాకరుణాబలవసఙ్గతహదయో తఞ్చ యక్ఖం వినేతుం తం నారదపబ్బతం అభిరుహి. అథ సో మనుస్సభక్ఖో సకహితనిరపేక్ఖో పరవధదక్ఖో యక్ఖో మక్ఖం అసహమానో కోధపరేతమానసో దసబలం భింసాపేత్వా పలాపేతుకామో తం పబ్బతం చాలేసి. సో కిర పబ్బతో తేన చాలియమానో భగవతో ఆనుభావేన తస్సేవ మత్థకే పతమానో వియ అహోసి.

తతో సో భీతో – “హన్ద నం అగ్గినా ఝాపేస్సామీ”తి మహన్తం అతిభీమదస్సనం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బత్తేసి. సో అగ్గిక్ఖన్ధో పటివాతే ఖిత్తో వియ అత్తనోవ దుక్ఖం జనేసి, న పన భగవతో చీవరే అంసుమత్తమ్పి దడ్ఢుం సమత్థో అహోసి. యక్ఖో పన “సమణో దడ్ఢో, న దడ్ఢో”తి ఓలోకేన్తో దసబలం సరదసమయవిమలకరనికరం సబ్బజనరతికరం రజనికరమివ సీతలజలతలగతకమలకణ్ణికాయ నిసిన్నం వియ భగవన్తం దిస్వా చిన్తేసి – “అహో అయం సమణో మహానుభావో, యం యం ఇమస్సాహం అనత్థం కరోమి, సో సో మమూపరియేవ పతతి, ఇమం పన సమణం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞం మే పటిసరణం పరాయనం నత్థి, పథవియం ఉపక్ఖలితా పథవింయేవ నిస్సాయ ఉట్ఠహన్తి, హన్దాహం ఇమంయేవ సమణం సరణం గమిస్సామీ”తి.

అథేవం పన సో చిన్తేత్వా భగవతో చక్కాలఙ్కతతలేసు పాదేసు సిరసా నిపతిత్వా – “అచ్చయో మం, భన్తే, అచ్చగమా”తి వత్వా భగవన్తం సరణమగమాసి. అథస్స భగవా అనుపుబ్బికథం కథేసి. సో దేసనాపరియోసానే దసహి యక్ఖసహస్సేహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహి. తస్మిం కిర దివసే సకలజమ్బుదీపతలవాసినో మనుస్సా తస్స బలికమ్మత్థం ఏకేకగామతో ఏకేకం పురిసం ఆహరింసు. అఞ్ఞఞ్చ బహుతిలతణ్డులకులత్థముగ్గమాసాదిం

సప్పినవనీతతేలమధుఫాణితాదిఞ్చ ఆహరింసు. అథ సో యక్ఖో తం దివసం ఆభతతణ్డులాదికం సబ్బం తేసంయేవ దత్వా తే బలికమ్మత్థాయ ఆనీతమనుస్సే దసబలస్స నియ్యాతేసి.

అథ సత్థా తే మనుస్సే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా అన్తోసత్తాహేయేవ సబ్బే అరహత్తే పతిట్ఠాపేత్వా మాఘపుణ్ణమాయ కోటిసతభిక్ఖుమజ్ఝగతో చతురఙ్గసమన్నాగతే సన్నిపాతే పాతిమోక్ఖముద్దిసి. చతురఙ్గాని నామ సబ్బేవ ఏహిభిక్ఖూ హోన్తి, సబ్బే ఛళభిఞ్ఞా హోన్తి, సబ్బే అనామన్తితావ ఆగతా, పన్నరసూపోసథదివసో చాతి ఇమాని చత్తారి అఙ్గాని నామ. అయం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౧. “పున నారదకూటమ్హి, పవివేకగతే జినే;

ఖీణాసవా వీతమలా, సమింసు సతకోటియో”తి.

తత్థ **పవివేకగతే**తి గణం పహాయ గతే. **సమింసూ**తి సన్నిపతింసు.

యదా పన దీపఙ్కరో లోకనాయకో సుదస్సననామకే పబ్బతే వస్సావాసముపగఞ్ఛి, తదా కిర జమ్బుదీపవాసినో మనుస్సా అనుసంవచ్ఛరం గిరగ్గసమజ్జం కరోన్తి. తస్మిం కిర సమజ్జే సన్నిపతితా మనుస్సా దసబలం దిస్వా ధమ్మకథం సుత్వా తత్ర పసీదిత్వా పబ్బజింసు. మహాపవారణదివసే సత్థా తేసం అజ్ఝాసయానుకూలం విపస్సనాకథం కథేసి. తం సుత్వా తే సబ్బే సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా విపస్సనానుపుబ్బేన మగ్గానుపుబ్బేన చ అరహత్తం పాపుణింసు. అథ సత్థా నవుతికోటిసహస్సేహి సద్ధిం పవారేసి. అయం తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౨. “యమ్హి కాలే మహావీరో, సుదస్సనసిలుచ్చయే;

నవుతికోటిసహస్సేహి, పవారేసి మహాముని.

“అహం తేన సమయేన, జటిలో ఉగ్గతాపనో;

అన్తలిక్ఖమ్హి చరణో, పఞ్చాభిఞ్ఞాసు పారగూ”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా);

అయం గాథా **అట్ఠసాలినియా** ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయ నిదానవణ్ణనాయ **దీపఙ్కరబుద్ధవంసే** లిఖితా. ఇమస్మిం పన బుద్ధవంసే నత్థి. నత్థిభావోయేవ పనస్సా యుత్తతరో. కస్మాతి చే? హేట్ఠా సుమేధకథాసు కథితత్తాతి.

దీపఙ్కరే కిర భగవతి ధమ్మం దేసేన్తే దససహస్సానఞ్చ వీసతిసహస్సానఞ్చ ధమ్మాభిసమయో అహోసియేవ. ఏకస్స పన ద్విన్నం తిణ్ణం చతున్నన్తి చ ఆదివసేన అభిసమయానం అన్తో నత్థి. తస్మా దీపఙ్కరస్స భగవతో సాసనం విత్థారికం బాహుజఞ్ఞం అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౩. “దసవీససహస్సానం , ధమ్మాభిసమయో అహు;

ఏకద్విన్నం అభిసమయా, గణనాతో అసఙ్ఖియా”తి.

తత్థ **దసవీససహస్సాన**న్తి దససహస్సానం వీసతిసహస్సానఞ్చ. **ధమ్మాభిసమయో**తి చతుసచ్చధమ్మప్పటివేధో. **ఏకద్విన్న**న్తి ఏకస్స చేవ ద్విన్నఞ్చ , తిణ్ణం చతున్నం…పే॰… దసన్నన్తిఆదినా నయేన అసఙ్ఖ్యేయ్యాతి అత్థో. ఏవం

అసఙ్ఖ్యేయ్యాభిసమయత్తా చ **విత్థారికం** మహన్తప్పత్తం బహూహి పణ్డితేహి దేవమనుస్సేహి నియ్యానికన్తి **జఞ్ఞం** జానితబ్బం అధిసీలసిక్ఖాదీహి **ఇద్ధఞ్చ** సమాధిఆదీహి **ఫీతఞ్చ** అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౪. "విత్థారికం బాహుజఞ్ఞం, ఇద్ధం ఫీతం అహూ తదా;
దీపఙ్కరస్స భగవతో, సాసనం సువిసోధిత"న్తి.

తత్థ **సువిసోధిత**న్తి సుట్ఠు భగవతా సోధితం విసుద్ధం కతం. దీపఙ్కరం కిర సత్థారం సబ్బకాలం ఛళభిఞ్ఞానం మహిద్ధికానం భిక్ఖూనం చత్తారి సతసహస్సాని పరివారేన్తి. తేన చ సమయేన యే సేక్ఖా కాలకిరియం కరోన్తి, తే గరహితా భవన్తి, సబ్బే ఖీణాసవా హుత్వావ పరినిబ్బాయన్తీతి అధిప్పాయో. తస్మా హి తస్స భగవతో సాసనం సుపుప్ఫితం సుసమిద్ధం ఖీణాసవేహి భిక్ఖూహి అతివియ సోభిత్థ. తేన వుత్తం –

౧౫. "చత్తారి సతసహస్సాని, ఛళభిఞ్ఞా మహిద్ధికా;
దీపఙ్కరం లోకవిదుం, పరివారేన్తి సబ్బదా.

౧౬. "యే కేచి తేన సమయేన, జహన్తి మానుసం భవం;
అప్పత్తమానసా సేఖా, గరహితా భవన్తి తే.

౧౭. "సుపుప్ఫితం పావచనం, అరహన్తేహి తాదిహి;
ఖీణాసవేహి విమలేహి, ఉపసోభతి సబ్బదా"తి.

తత్థ **చత్తారి సతసహస్సానీ**తి గణనాయ దస్సితా ఏవం దస్సితగణనా ఇమే భిక్ఖూతి దస్సనత్థం "**ఛళభిఞ్ఞా మహిద్ధికా**"తి వుత్తన్తి ఏవమత్థో గహేతబ్బో. అథ వా **ఛళభిఞ్ఞా మహిద్ధికాతి** ఛళభిఞ్ఞానం మహిద్ధికానన్తి సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం దట్ఠబ్బం. **పరివారేన్తి సబ్బదాతి** నిచ్చకాలం దసబలం పరివారేన్తి, భగవన్తం ముఞ్చిత్వా కత్థచి న గచ్ఛన్తీతి అధిప్పాయో. **తేన సమయేనాతి** తస్మిం సమయే. అయం పన **సమయ**-సద్దో సమవాయాదీసు నవసు అత్థేసు దిస్సతి. యథాహ –

"సమవాయే ఖణే కాలే, సమూహే హేతుదిట్ఠిసు;
పటిలాభే పహానే చ, పటివేధే చ దిస్సతీ"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.మూలపరియాయసుత్తవణ్ణనా; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ కామావచరకుసలపదభాజనీయ; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ మఙ్గలసుత్తవణ్ణనా, ఏవమిచ్చాదిపాఠవణ్ణనా; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౨.౧.౧౮౪);

ఇధ సో కాలే దట్ఠబ్బో; తస్మిం కాలేతి అత్థో. **మానుసం భవ**న్తి మనుస్సభావం. **అప్పత్తమానసాతి** అప్పత్తం అనధిగతం మానసం యేహి తే అప్పత్తమానసా. మానసన్తి రాగస్స చ చిత్తస్స చ అరహత్తస్స చ అధివచనం. "అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౧; మహావ॰ ౩౩) హి ఏత్థ పన రాగో "మానసో"తి వుత్తో. "చిత్తం మనో మానసం హదయం పణ్డర"న్తి (ధ॰ స॰ ౬; విభ॰ ౧౮౪; మహాని॰ ౧; చూళని॰ పారాయనానుగీతిగాథానిద్దేస ౧౧౪) ఏత్థ

చిత్తం. “అప్పత్తమానసో సేఖో, కాలం కయిరా జనేసుతా”తి (సం. ని. ౧.౧౫౯) ఏత్థ అరహత్తం. ఇధాపి అరహత్తమేవ అధిప్పేతం (ధ. స. అట్ఠ. ౫౫ కామావచరకుసలనిద్దేసవారకథా; మహాని. అట్ఠ. ౧). తస్మా అప్పత్తఅరహత్తఫలాతి అత్థో. **సేఖా**తి కేనట్ఠేన సేఖా? సేఖధమ్మపటిలాభట్ఠేన సేఖా. వుత్తఞ్హేతం – “కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, సేఖో హోతీతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సేఖాయ సమ్మాదిట్ఠియా సమన్నాగతో హోతి…పే… సేఖేన సమ్మాసమాధినా సమన్నాగతో హోతి. ఏత్తావతా ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సేఖో హోతీ”తి (సం. ని. ౫.౧౩). అపి చ సిక్ఖన్తీతి సేఖా. వుత్తఞ్హేతం – “సిక్ఖతి, సిక్ఖతీతి ఖో, భిక్ఖు, తస్మా సేఖోతి వుచ్చతి. కిఞ్చ సిక్ఖతి? అధిసీలమ్పి సిక్ఖతి అధిచిత్తమ్పి అధిపఞ్ఞమ్పి సిక్ఖతీతి ఖో, భిక్ఖు, తస్మా సేఖోతి వుచ్చతీ”తి (అ. ని. ౩.౮౬).

సుపుప్ఫితన్తి సుట్ఠు వికసితం. **పావచన**న్తి పసత్థం వచనం, వుద్ధిప్పత్తం వా వచనం పవచనం, పవచనమేవ పావచనం, సాసనన్తి అత్థో. **ఉపసోభతీ**తి అభిరాజతి అతివిరోచతి. **సబ్బదా**తి సబ్బకాలం. “ఉపసోభతి సదేవకే”తిపి పాఠో.

తస్స దీపఙ్కరస్స భగవతో రమ్మవతీ నామ నగరం అహోసి, సుదేవో నామ ఖత్తియో పితా, సుమేధా నామ దేవీ మాతా, సుమఙ్గలో చ తిస్సో చాతి ద్వే అగ్గసావకా, సాగతో నామ ఉపట్ఠాకో, నన్దా చ సునన్దా చాతి ద్వే అగ్గసావికా, బోధి తస్స భగవతో పిప్ఫలిరుక్ఖో అహోసి, అసీతిహత్థుబ్బేధో, సతసహస్సవస్సాని ఆయూతి. కిం పనిమేసం జాతనగరాదీనం దస్సనే పయోజనన్తి చే? వుచ్చతే – యస్స యది నేవ జాతనగరం న పితా న మాతా పఞ్ఞాయేయ్య, ఇమస్స పన నేవ జాతనగరం న పితా న మాతా పఞ్ఞాయతి, దేవో వా సక్కో వా యక్ఖో వా మారో వా బ్రహ్మా వా ఏస మఞ్ఞే, దేవానమ్పి ఈదిసం పాటిహారియం అనచ్ఛరియన్తి మఞ్ఞమానా న సోతబ్బం న సద్దహితబ్బం మఞ్ఞేయ్యుం, తతో అభిసమయో న భవేయ్య, అసతి అభిసమయే నిరత్థకో బుద్ధుప్పాదో భవేయ్య, అనియ్యానికం సాసనం. తస్మా సబ్బబుద్ధానం జాతనగరాదికో పరిచ్ఛేదో దస్సేతబ్బో. తేన వుత్తం –

౨౧౮. “నగరం రమ్మవతీ నామ, సుదేవో నామ ఖత్తియో;
సుమేధా నామ జనికా, దీపఙ్కరస్స సత్థునో.

౨౧౯. “సుమఙ్గలో చ తిస్సో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సాగతో నాముపట్ఠాకో, దీపఙ్కరస్స సత్థునో.

౨౨౦. “నన్దా చేవ సునన్దా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, పిప్ఫలీతి పవుచ్చతి.

౨౨౧. “అసీతిహత్థముబ్బేధో, దీపఙ్కరో మహాముని;
సోభతి దీపరుక్ఖోవ, సాలరాజావ ఫుల్లితో.

౨౨౨. “సతసహస్సవస్సాని, ఆయు తస్స మహేసినో;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౯. “జోతయిత్వాన సద్ధమ్మం, సన్తారేత్వా మహాజనం;
జలిత్వా అగ్గిక్ఖన్ధోవ, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౩౦. “సా చ ఇద్ధి సో చ యసో, తాని చ పాదేసు చక్కరతనాని;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **సుదేవో నామ ఖత్తియోతి** సుదేవో నామస్స ఖత్తియో పితా అహోసీతి అత్థో. **జనికాతి** జనేత్తి. **పిప్ఫలీతి** పిలక్ఖకపీతనరుక్ఖో బోధి. **అసీతిహత్థముబ్బేధోతి** అసీతిహత్థం ఉచ్చగ్గతో. **దీపరుక్ఖో వాతి** సమ్పజ్జలితదీపమాలాకులో దీపరుక్ఖో వియ ఆరోహపరిణాహసణ్ఠానపారిపూరిసమ్పన్నో ద్వత్తింసవరలక్ఖణానుబ్యఞ్జనసమలఙ్కతసరీరో విప్ఫురితరంసిజాలావిసరతారాగణసముజ్జలమివ గగనతలం భగవా ధరమానకాలే **సోభతీతి** సోభిత్థ. **సాలరాజావ ఫుల్లితోతి** ఫుప్ఫితో సబ్బఫాలిఫుల్లో సాలరాజరుక్ఖో వియ చ సబ్బఫాలిఫుల్లో యోజనసతుబ్బేధో పారిచ్ఛత్తో వియ చ అసీతిహత్థుబ్బేధో భగవా అతివియ సోభతి.

సతసహస్సవస్సానీతి వస్ససతసహస్సాని తస్స ఆయూతి అత్థో. **తావతా తిట్ఠమానోతి** తావతకం కాలం తిట్ఠమానో. **జనతన్తి** జనసమూహం. **సన్తారేత్వా మహాజనన్తి** తారయిత్వా మహాజనం. “సన్తారేత్వా సదేవక”న్తిపి పాఠో, తస్స సదేవకం లోకన్తి అత్థో. **సా చ ఇద్ధీతి** సా చ సమ్పత్తి ఆనుభావో. **సో చ యసోతి** సో చ పరివారో. **సబ్బం తమన్తరహితన్తి** తం సబ్బం వుత్తప్పకారం సమ్పత్తిజాతం అన్తరహితం అపగతన్తి అత్థో. **నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారాతి** సబ్బే పన సఙ్ఖతధమ్మా నను రిత్తా తుచ్ఛా, నిచ్చసారాదిరహితాతి అత్థో.

ఏత్థ పన నగరాదిపరిచ్ఛేదో పాళియమాగతోవ. సమ్బహులవారో పన నాగతో, సో ఆనేత్వా దీపేతబ్బో. సేయ్యథిదం – పుత్తపరిచ్ఛేదో, భరియాపరిచ్ఛేదో, పాసాదపరిచ్ఛేదో, అగారవాసపరిచ్ఛేదో, నాటకిత్థిపరిచ్ఛేదో, అభినిక్ఖమనపరిచ్ఛేదో, పధానపరిచ్ఛేదో, విహారపరిచ్ఛేదో, ఉపట్ఠాకపరిచ్ఛేదోతి. ఏతేసమ్పి దీపనే కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. తస్స పన దీపఙ్కరస్స భరియానం తిసతసహస్సం అహోసి. తస్స అగ్గమహేసీ పదుమా నామ, తస్స పన పుత్తో ఉసభక్ఖన్ధో నామ. తేన వుత్తం –

“భరియా పదుమా నామ, విబుద్ధపదుమాననా;
అత్రజో ఉసభక్ఖన్ధో, దీపఙ్కరస్స సత్థునో.

“హంసా కోఞ్చా మయూరాఖ్యా, పాసాదాపి తయో మతా;
దసవస్ససహస్సాని, అగారం అవసీ కిర.

“హత్థియానేన నిక్ఖన్తో, నన్దారామే జినో వసీ;
నన్దో నామస్సుపట్ఠాకో, లోకానన్దకరో కిరా”తి.

సబ్బబుద్ధానం పన పఞ్చ వేమత్తాని హోన్తి ఆయువేమత్తం పమాణవేమత్తం కులవేమత్తం పధానవేమత్తం రస్మివేమత్తన్తి. తత్థ **ఆయువేమత్తం** నామ కేచి దీఘాయుకా హోన్తి కేచి అప్పాయుకా. తథా హి దీపఙ్కరస్స పన భగవతో వస్ససతసహస్సం ఆయుప్పమాణం అహోసి, అమ్హాకం భగవతో వస్ససతం.

పమాణపేమత్తం నామ కేచి దీఘా హోన్తి కేచి రస్సా. తథా హి దీపఙ్కరో అసీతిహత్థప్పమాణో అహోసి, అమ్హాకం పన భగవా అట్ఠారసహత్థప్పమాణో.

కులపేమత్తం నామ కేచి ఖత్తియకులే నిబ్బత్తన్తి కేచి బ్రాహ్మణకులే. తథా హి దీపఙ్కరాదయో ఖత్తియకులే నిబ్బత్తింసు, కకుసన్ధకోణాగమనాదయో బ్రాహ్మణకులే.

పధానపేమత్తం నామ కేసఞ్చి పధానం ఇత్తరమేవ హోతి యథా కస్సపస్స భగవతో , కేసఞ్చి అద్ధనియం అమ్హాకం భగవతో వియ.

రస్మిపేమత్తం నామ మఙ్గలస్స భగవతో సరీరస్మి దససహస్సిలోకధాతుం ఫరిత్వా అట్ఠాసి, అమ్హాకం భగవతో బ్యామమత్తం. తత్ర రస్మిపేమత్తం అజ్ఝాసయపటిబద్ధం హోతి. యో యత్తకం ఇచ్ఛసి, తస్స తత్తకం సరీరప్పభా ఫరతి. మఙ్గలస్స పన "దససహస్సిలోకధాతుం ఫరతూ"తి అజ్ఝాసయో అహోసి. పటివిద్ధగుణేసు పన కస్సచి పేమత్తం నామ నత్థి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౨ ఆదయో).

తథా సబ్బబుద్ధానం చత్తారి అవిజహితట్ఠానాని నామ హోన్తి. **బోధిపల్లఙ్కో** అవిజహితో ఏకస్మింయేవ ఠానే హోతి. **ధమ్మచక్కప్పవత్తనట్ఠానం** ఇసిపతనే మిగదాయే అవిజహితమేవ హోతి. దేవోరోహణకాలే సఙ్కస్సనగరద్వారే **పఠమపాదక్కమో** అవిజహితోవ హోతి. జేతవనే గన్ధకుటియా చత్తారి **మఞ్చపాదట్ఠానాని** అవిజహితానేవ హోన్తి. విహారోపి అవిజహితోవ. సో పన ఖుద్దకో వా మహన్తో వా హోతి.

అపరం పన అమ్హాకంయేవ భగవతో సహజాతపరిచ్ఛేదఞ్చ నక్ఖత్తపరిచ్ఛేదఞ్చ విసేసం. అమ్హాకం సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తేన కిర సద్ధిం రాహులమాతా ఆనన్దత్థేరో ఛన్నో కణ్డకో అస్సరాజా నిధికుమ్భా మహాబోధిరుక్ఖో కాళుదాయీతి ఇమాని **సత సహజాతాని**. మహాపురిసో కిర ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తేనేవ మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమి, మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమి , ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, యమకపాటిహారియం అకాసి. విసాఖనక్ఖత్తేన జాతో చ అభిసమ్బుద్ధో చ పరినిబ్బుతో చ, మాఘనక్ఖత్తేన తస్స సావకసన్నిపాతో చేవ ఆయుసఙ్ఖారవోసజ్జనఞ్చ అహోసి, అస్సయుజనక్ఖత్తేన దేవోరోహణన్తి ఏత్తకం ఆహరిత్వా దీపేతబ్బం. అయం సమ్బహులవారపరిచ్ఛేదో. సేసగాథా సఉత్తానా ఏవాతి.

ఇతి భగవా దీపఙ్కరో యావతాయుకం ఠత్వా సబ్బబుద్ధకిచ్చం కత్వా అనుక్కమేన అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయి.

యస్మిం కిర కప్పే దీపఙ్కరదసబలో ఉదపాది, తస్మిం అఞ్ఞేపి తణ్హఙ్కరో, మేధఙ్కరో, సరణఙ్కరోతి తయో బుద్ధా అహేసుం. తేసం సన్తికే బోధిసత్తస్స బ్యాకరణం నత్థి. తస్మా తే ఇధ న దస్సితా. **అట్ఠకథాయం** పన తమ్హా కప్పా ఆదితో పట్ఠాయుప్పన్నుప్పన్నే సబ్బబుద్ధే దస్సేతుం ఇదం వుత్తం –

"తణ్హఙ్కరో మేధఙ్కరో, అథోపి సరణఙ్కరో;
దీపఙ్కరో చ సమ్బుద్ధో, కోణ్డఞ్ఞో ద్విపదుత్తమో.

"మఙ్గలో చ సుమనో చ, రేవతో సోభితో ముని;

అనోమదస్సీ పదుమో, నారదో పదుముత్తరో.

“సుమేధో చ సుజాతో చ, పియదస్సీ మహాయసో;
అత్థదస్సీ ధమ్మదస్సీ, సిద్ధత్థో లోకనాయకో.

“తిస్సో ఫుస్సో చ సమ్బుద్ధో, విపస్సీ సిఖి వేస్సభూ;
కకుసన్ధో కోణాగమనో, కస్సపో చాపి నాయకో.

“ఏతే అహేసుం సమ్బుద్ధా, వీతరాగా సమాహితా;
సతరంసీవ ఉప్పన్నా, మహాతమవినోదనా;
జలిత్వా అగ్గిక్ఖన్ధావ, నిబ్బుతా తే ససావకా”తి. (అప॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా; చరియా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.దూరేనిదానకథా);

ఏత్తావతా నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారవసేన కతాయ

మధురత్థవిలాసినియా బుద్ధవంస-అట్ఠకథాయ

దీపఙ్కరబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో పఠమో బుద్ధవంసో.

৪. కోణ్డఞ్ఞబుద్ధవంసవణ్ణనా

దీపఙ్కరే కిర భగవతి పరినిబ్బుతే తస్స సాసనం వస్ససతసహస్సం పవత్తిత్థ. అథ బుద్ధానుబుద్ధానం సావకానం అన్తరధానేన సాసనమ్పిస్స అన్తరధాయి. అథస్స అపరభాగే ఏకమసఙ్ఖ్యేయ్యమతిక్కమిత్వా ఏకస్మిం కప్పే **కోణ్డఞ్ఞో** నామ సత్థా ఉదపాది. సో పన భగవా సోళసఅసఙ్ఖ్యేయ్యం కప్పానఞ్చ సతసహస్సం పారమియో పూరేత్వా బోధిఞాణం పరిపాచేత్వా వేస్సన్తరత్తభావసదిసే అత్తభావే ఠత్వా తతో చవిత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా దేవతానం పటిఞ్ఞం దత్వా తుసితపురతో చవిత్వా రమ్మవతీనగరే సునన్దస్స నామ రఞ్ఞో కులే సుజాతాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. తస్సాపి పటిసన్ధిక్ఖణే దీపఙ్కరబుద్ధవంసే వుత్తప్పకారాని ద్వత్తింస పాటిహారియాని నిబ్బత్తింసు. సో దేవతాహి కతారక్ఖసంవిధానో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమిత్వా సబ్బసత్తుత్తరో ఉత్తరాభిముఖో సత్తపదవీతిహారేన గన్త్వా సబ్బా చ దిసా విలోకేత్వా ఆసభిం వాచం నిచ్ఛారేసి – “అగ్గోహమస్మి లోకస్స, జేట్ఠోహమస్మి లోకస్స, సేట్ఠోహమస్మి లోకస్స, అయమన్తిమా జాతి, నత్థి దాని పునబ్భవో”తి (దీ. ని. ౨.౩౧; మ. ని. ౩.౨౦౭).

తతో కుమారస్స నామకరణదివసే నామం కరోన్తా “కోణ్డఞ్ఞో”తి నామమకంసు. సో హి భగవా కోణ్డఞ్ఞగోత్తో అహోసి. తస్స కిర తయో పాసాదా అహేసుం – రామ, సురామ, సుభనామకా పరమరమణీయా. తేసు తీణి సతసహస్సాని నాటకిత్థీనం నచ్చగీతవాదితకుసలానం సబ్బకాలం పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం. తస్స రుచిదేవీ నామ అగ్గమహేసీ అహోసి. విజితసేనో నామస్స పుత్తో అహోసి. సో దసవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి.

సో పన జిణ్ణబ్యాధిమతపబ్బజితే దిస్వా ఆజఞ్ఞరథేన నిక్ఖమిత్వా పబ్బజిత్వా దస మాసే పధానచరియం చరి. కోణ్డఞ్ఞకుమారం పన పబ్బజన్తం దస జనకోటియో అనుపబ్బజింసు. సో తేహి పరివుతో దస మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ సునన్దగామే సమసహితఘనపయోధరాయ యసోధరాయ నామ సేట్ఠిధీతాయ దిన్నం పరమమధురం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా ఫలపల్లవఙ్కురసమలఙ్కతే సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే గణం పహాయ సునన్దకాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా సాలకల్యాణిరుక్ఖం తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా పుబ్బదిసాభాగం ఓలోకేత్వా బోధిరుక్ఖం పిట్ఠితో కత్వా అట్ఠపణ్ణాసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠాయ మారబలం విధమిత్వా రత్తియా పఠమయామే పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం విసోధేత్వా మజ్ఝిమయామే దిబ్బచక్ఖుం విసోధేత్వా పచ్ఛిమయామే పచ్చయాకారం సమ్మసిత్వా ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయ పఞ్చసు ఖన్ధేసు అభినివిసిత్వా ఉదయబ్బయవసేన సమపఞ్ఞాస లక్ఖణాని దిస్వా యావ గోత్రభుఞాణం విపస్సనం వడ్ఢేత్వా చత్తారి మగ్గఞాణాని చత్తారి చ ఫలఞాణాని చతస్సో పటిసమ్భిదా చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణం పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణం ఛ అసాధారణఞాణాని సకలే చ బుద్ధగుణే పటివిజ్ఝిత్వా పరిపుణ్ణసఙ్కప్పో బోధిమూలే నిసిన్నోవ –

“అనేకజాతిసంసారం, సన్ధావిస్సం అనిబ్బిసం;
గహకారం గవేసన్తో, దుక్ఖా జాతి పునప్పునం.

“గహకారక దిట్ఠోసి, పున గేహం న కాహసి;

సబ్బా తే ఫాసుకా భగ్గా, గహకూటం విసఙ్ఖతం;

విసఙ్ఖారగతం చిత్తం, తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా. (ధ॰ ప॰ ౧౫౩-౧౫౪);

“అయోఘనహతస్సేవ, జలతో జాతవేదసో;

అనుపుబ్బూపసన్తస్స, యథా న ఞాయతే గతి.

“ఏవం సమ్మా విముత్తానం, కామబన్ధోఘతారినం;

పఞ్ఞాపేతుం గతీ నత్థి, పత్తానం అచలం సుఖ”న్తి. (ఉదా॰ ౮౦) –

ఏవం ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం బోధిమూలేయేవ ఫలసమాపత్తిసుఖేన వీతినామేత్వా అట్ఠమే సత్తాహే బ్రహ్మునో అజ్ఝేసనం పటిచ్చ – “కస్స ను ఖో అహం పఠమం ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౪; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౦) ఉపధారేన్తో అత్తనా సద్ధిం పబ్బజితా దస భిక్ఖుకోటియో అద్దస. “ఇమే పన కులపుత్తా సముపచితకుసలమూలా మం పబ్బజన్తం అనుపబ్బజితా మయా సద్ధిం పధానం చరిత్వా మం ఉపట్ఠహింసు, హన్దాహం ఇమేసం సబ్బపఠమం ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి ఏవం ఉపధారేత్వా – “ఇదాని పన తే కత్థ వసన్తీ”తి ఓలోకేన్తో – “ఇతో అట్ఠారసయోజనికే అరున్ధవతీనగరే దేవవనే విహరన్తీ”తి దిస్వా – “తేసం ధమ్మం దేసేతుం గమిస్సామీ”తి పత్తచీవరమాదాయ సేయ్యథాపి నామ బలవా పురిసో సమిఞ్జితం వా బాహం పసారేయ్య, పసారితం వా బాహం సమిఞ్జేయ్య, ఏవమేవ బోధిమూలే అన్తరహితో దేవవనే పాతురహోసి.

తస్మిఞ్చ సమయే తా దస భిక్ఖుకోటియో అరున్ధవతీనగరం ఉపనిస్సాయ దేవవనే విహరన్తి. తే పన భిక్ఖూ దసబలం దూరతోవ ఆగచ్ఛన్తం దిస్వా పసన్నమానసా పచ్చుగ్గన్త్వా, భగవతో పత్తచీవరం పటిగ్గహేత్వా, బుద్ధాసనం పఞ్ఞాపేత్వా, సత్థు గారవం కత్వా, భగవన్తం వన్దిత్వా, పరివారేత్వా ఏకమన్తం నిసీదింసు. తత్ర కోణ్డఞ్ఞో దసబలో మునిగణపరివుతో బుద్ధాసనే నిసిన్నో తిదసగణపరివుతో దససతనయనో వియ విమలగగనతలగతో సరదసమయరజనికరో వియ తారాగణపరివుతో పుణ్ణచన్దో వియ విరోచిత్థ. అథ సత్థా తేసం సబ్బబుద్ధనిసేవితం అనుత్తరం తిపరివట్టం ద్వాదసాకారం **ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తం** కథేత్వా దసభిక్ఖుకోటిప్పముఖా సతసహస్సదేవమనుస్సకోటియో ధమ్మామతం పాయేసి. తేన వుత్తం –

౧. “దీపఙ్కరస్స అపరేన, కోణ్డఞ్ఞో నామ నాయకో;
అనన్తతేజో అమితయసో, అప్పమేయ్యో దురాసదో.

౨. “ధరణూపమో ఖమనేన, సీలేన సాగరూపమో;
సమాధినా మేరూపమో, ఞాణేన గగనూపమో.

౩. “ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గ-మగ్గసచ్చప్పకాసనం;
పకాసేసి సదా బుద్ధో హితాయ సబ్బపాణినం.

౪. “ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే, కోణ్డఞ్ఞే లోకనాయకే;

కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **దీపఙ్కరస్స అపరేనా**తి దీపఙ్కరస్స సత్థునో అపరభాగేతి అత్థో. **కోణ్డఞ్ఞో నామా**తి అత్తనో గోత్తవసేన సమధిగతనామధేయ్యో. **నాయకో**తి వినాయకో. **అనన్తతేజో**తి అత్తనో సీలగుణఞాణపుఞ్ఞతేజేన అనన్తతేజో. హేట్ఠతో అవీచి ఉపరి భవగ్గం తిరియతో అనన్తా లోకధాతుయో ఏత్థన్తరే ఏకపుగ్గలోపి తస్స ముఖం ఓలోకేత్వా ఠాతుం సమత్థో నామ నత్థి. తేన వుత్తం “అనన్తతేజో”తి. **అమితయసో**తి అనన్తపరివారో. తస్స హి భగవతో వస్ససతసహస్సాని యావ పరినిబ్బానసమయం ఏత్థన్తరే భిక్ఖుపరిసాయ గణనపరిచ్ఛేదో నామ నాహోసి. తస్మా “అమితయసో”తి వుచ్చతి. అమితగుణకిత్తిపి “అమితయసో”తి వుచ్చతి. **అప్పమేయ్యో**తి గుణగణపరిమాణవసేన నప్పమేయ్యోతి అప్పమేయ్యో. యథాహ –

“బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం, కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో;

ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే, వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా”తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; మ. ని. అట్ఠ. ౨.౪౨౫; ఉదా. అట్ఠ. ౫౩; చరియా. అట్ఠ. నిదానకథా);

తస్మా అప్పమేయ్యగుణగణత్తా “అప్పమేయ్యో”తి వుచ్చతి. **దురాసదో**తి దురుపసఙ్కమనీయో, ఆసజ్జ ఘట్టేత్వా ఉపసఙ్కమితుమసక్కుణేయ్యభావతో దురాసదో, దురభిభవనీయోతి అత్థో.

ధరణూపమోతి ధరణీసమో. **ఖమనేనా**తి ఖన్తియా, చతునహుతాధికద్వియోజనసతసహస్సబహలా మహాపథవీ వియ పకతివాతేన లాభాలాభఇట్ఠానిట్ఠాదీహి అకమ్పనభావతో “ధరణూపమో”తి వుచ్చతి. **సీలేన సాగరూపమో**తి సీలసంవరేన వేలానాతిక్కమనభావేన సాగరసమో. “మహాసముద్దో, భిక్ఖవే, ఠితధమ్మో వేలం నాతివత్తతీ”తి (అ. ని. ౮.౧౯; చూళవ. ౩౮౪; మి. ప. ౬.౨.౧౦) హి వుత్తం.

సమాధినా మేరూపమోతి సమాధిపటిపక్ఖభూతధమ్మజనితకమ్పాభావతో మేరునా గిరివరేన సమో, సదిసోతి అత్థో. మేరుగిరివరో వియ థిరతరసరీరోతి వా. **ఞాణేన గగనూపమో**తి ఏత్థ భగవతో ఞాణస్స అనన్తభావేన అనన్తాకాసేన ఉపమా కతా. చత్తారి అనన్తాని వుత్తాని భగవతా. యథాహ –

“సత్తకాయో చ ఆకాసో, చక్కవాళా చనన్తకా;

బుద్ధఞాణం అప్పమేయ్యం, న సక్కా ఏతే విజానితు”న్తి. (బు. వం. ౧.౬౪);

తస్మా అనన్తస్స ఞాణస్స అనన్తేన ఆకాసేన ఉపమా కతాతి.

ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గసచ్చప్పకాసనన్తి ఏతేసం ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గసచ్చానం గహణేన సతిపట్ఠానసమ్మప్పధానిద్ధిపాదాపి గహితావ హోన్తి. తస్మా ఇన్ద్రియాదీనం చతుసట్ఠిపానం వసేన సత్తత్తింసబోధిపక్ఖియధమ్మానం పకాసనధమ్మం పకాసేసి, దేసేసీతి అత్థో. **హితాయా**తి హితత్థం. **ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే**తి దేసనాఞాణే పవత్తియమానే.

తతో అపరభాగే మహామఙ్గలసమాగమే దససు చక్కవాళసహస్సేసు దేవతాయో సుఖుమే అత్తభావే మాపేత్వా ఇమస్మిఞ్ఞేవ చక్కవాళే సన్నిపతింసు. తత్థ కిర అఞ్ఞతరో దేవపుత్తో కోణ్డఞ్ఞదసబలం మఙ్గలపఞ్హం పుచ్ఛి. తస్స భగవా మఙ్గలాని కథేసి. తత్థ నవుతికోటిసహస్సాని అరహత్తం పాపుణింసు. సోతాపన్నాదీనం గణనపరిచ్ఛేదో నామ నాహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “తతో పరమ్పి దేసేన్తే, నరమరూనం సమాగమే;
నవుతికోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **తతో పరమ్పీ**తి తతో అపరభాగేపి. **దేసేన్తే**తి భగవతి ధమ్మం దేసేన్తే. **నరమరూన**న్తి నరానఞ్చేవ అమరానఞ్చ, యదా పన భగవా గగనతలే తిత్థియమానమద్దనం యమకపాటిహారియం కరోన్తో ధమ్మం దేసేసి తదా అసీతికోటిసహస్సాని అరహత్తం పాపుణింసు. తీసు ఫలేసు పతిట్ఠితా గణనపథం వీతివత్తా. తేన వుత్తం –

౬. “తిత్థియే అభిమద్దన్తో, యదా ధమ్మమదేసయి;
అసీతికోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ తదా-సద్దం ఆనేత్వా అత్థో దట్ఠబ్బో. యదా భగవా ధమ్మం దేసేసి, తదా అసీతికోటిసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహూతి.

కోణ్డఞ్ఞో కిర సత్థా అభిసమ్బోధిం పత్వా పఠమవస్సం చన్దవతీనగరం ఉపనిస్సాయ చన్దారామే విహాసి. తత్థ సుచిన్ధరస్స నామ బ్రాహ్మణమహాసాలస్స పుత్తో భద్దమాణవో నామ యసోధరబ్రాహ్మణస్స పుత్తో సుభద్దమాణవో చ కోణ్డఞ్ఞస్స బుద్ధస్స సమ్ముఖా ధమ్మదేసనం సుత్వా పసన్నమానసా దసహి మాణవకసహస్సేహి సద్ధిం తస్స సన్తికే పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు.

అథ కోణ్డఞ్ఞో సత్థా జేట్ఠమాసపుణ్ణమాయ సుభద్దత్థేరప్పముఖేన కోటిసతసహస్సేన పరివుతో పాతిమోక్ఖముద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. తతో అపరభాగే కోణ్డఞ్ఞసత్థునో పుత్తే విజితసేనే నామ అరహత్తం పత్తే తంపముఖస్స కోటిసహస్సస్స మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. అథాపరేన సమయేన దసబలో జనపదచారికం చరన్తో ఉదేనరాజానం నామ నవుతికోటిజనపరివారం పబ్బాజేసి సద్ధిం తాయ పరిసాయ. తస్మిం పన అరహత్తం పత్తే తంపముఖేహి నవుతియా అరహన్తకోటీహి భగవా పరివుతో పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౭. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, కోణ్డఞ్ఞస్స మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౮. “కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో;
దుతియో కోటిసహస్సానం, తతియో నవుతికోటిన”న్తి.

తదా కిర అమ్హాకం బోధిసత్తో విజితావీ నామ చక్కవత్తీ హుత్వా చన్దవతీనగరే పటివసతి. సో కిర అనేకనరవరపరివుతో సలిలనిధినివసనం సమేరుయుగన్ధరం అపరిమితవసుధరం వసున్ధరం అదణ్డేన అసత్థేన ధమ్మేన పరిపాలేతి. అథ కోణ్డఞ్ఞో బుద్ధోపి కోటిసతసహస్సఖీణాసవపరివుతో జనపదచారికం చరమానో అనుపుబ్బేన చన్దవతీనగరం సమ్పాపుణి.

సో విజితావీ కిర రాజా – "సమ్మాసమ్బుద్ధో కిర అమ్హాకం నగరం అనుప్పత్తో"తి సుత్వా పచ్చుగ్గన్త్వా భగవతో వసనట్ఠానం సంవిదహిత్వా స్వాతనాయ సద్ధిం భిక్ఖుసఙ్ఘేన నిమన్తేత్వా పునదివసే భత్తవిధిం సుట్ఠు పటియాదేత్వా కోటిసతసహస్ససఙ్ఘస్స బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మహాదానం అదాసి. బోధిసత్తో భగవన్తం భోజేత్వా అనుమోదనావసానే – "భన్తే, తేమాసం మహాజనసఙ్గహం కరోన్తో ఇధేవ వసథా"తి యాచిత్వా తయో మాసే నిరన్తరం బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అసదిసమహాదానం అదాసి.

అథ సత్థా బోధిసత్తం – "అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకరిత్వా ధమ్మమస్స దేసేసి. సో సత్థు ధమ్మకథం సుత్వా రజ్జం నియ్యాతేత్వా పబ్బజిత్వా తీణి పిటకాని ఉగ్గహేత్వా అట్ఠ సమాపత్తియో పఞ్చ చ అభిఞ్ఞాయో ఉప్పాదేత్వా అపరిహీనజ్ఝానో బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తి. తేన వుత్తం –

౯. "అహం తేన సమయేన, విజితావీ నామ ఖత్తియో;
సముద్దం అన్తమన్తేన, ఇస్సరియం వత్తయామహం.

౧౦. "కోటిసతసహస్సానం, విమలానం మహేసినం;
సహ లోకగ్గనాథేన, పరమన్నేన తప్పయిం.

౧౧. "సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, కోణ్డఞ్ఞో లోకనాయకో;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, బుద్ధో లోకే భవిస్సతి.

౧౨. "పధానం పదహిత్వాన, కత్వా దుక్కరకారికం;
అస్సత్థమూలే సమ్బుద్ధో, బుజ్ఝిస్సతి మహాయసో.

౧౩. "ఇమస్స జనికా మాతా, మాయా నామ భవిస్సతి;
పితా సుద్ధోదనో నామ, అయం హేస్సతి గోతమో.

౧౪. "కోలితో ఉపతిస్సో చ, అగ్గా హేస్సన్తి సావకా;
ఆనన్దో నాముపట్ఠాకో, ఉపట్ఠిస్సతి తం జినం.

౧౫. "ఖేమా ఉప్పలవణ్ణా చ, అగ్గా హేస్సన్తి సావికా;
బోధి తస్స భగవతో, అస్సత్థోతి పవుచ్చతి.

౧౬. "చిత్తో చ హత్థాళవకో, అగ్గా హేస్సన్తుపట్ఠకా;

నన్దమాతా చ ఉత్తరా, అగ్గా హేస్సన్తుపట్ఠికా;
ఆయు వస్ససతం తస్స, గోతమస్స యసస్సినో.

౧౭. “ఇదం సుత్వాన వచనం, అసమస్స మహేసినో;
ఆమోదితా నరమరూ, బుద్ధబీజం కిర అయం.

౧౮. “ఉక్కుట్ఠిసద్దా వత్తన్తి, అప్ఫోటేన్తి హసన్తి చ;
కతఞ్జలీ నమస్సన్తి, దససహస్సిదేవతా.

౧౯. “యదిమస్స లోకనాథస్స, విరజ్ఝిస్సామ సాసనం;
అనాగతమ్హి అద్ధానే, హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౨౦. “యథా మనుస్సా నదిం తరన్తా, పటితిత్థం విరజ్ఝియ;
హేట్ఠాతిత్థే గహేత్వాన, ఉత్తరన్తి మహానదిం.

౨౧. “ఏవమేవ మయం సబ్బే, యది ముఞ్చామిమం జినం;
అనాగతమ్హి అద్ధానే, హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౨౨. “తస్సాహం వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
తమేవ అత్థం సాధేన్తో, మహారజ్జం జినే అదం;
మహారజ్జం దదిత్వాన, పబ్బజిం తస్స సన్తికే.

౨౩. “సుత్తన్తం వినయం చాపి, నవఙ్గం సత్థుసాసనం;
సబ్బం పరియాపుణిత్వాన, సోభయిం జినసాసనం.

౨౪. “తత్థప్పమత్తో విహరన్తో, నిసజ్జట్ఠానచఙ్కమే;
అభిఞ్ఞాపారమిం గన్త్వా, బ్రహ్మలోకమగఞ్ఛహ”న్తి.

తత్థ **అహం తేన సమయేనా**తి అహం తస్మిం సమయే. **విజితావీ నామా**తి ఏవంనామకో చక్కవత్తిరాజా అహోసిం. **సముద్దం అన్తమన్తేనా**తి ఏత్థ చక్కవాళపబ్బతం సీమం మరియాదం కత్వా ఠితం సముద్దం అన్తం కత్వా ఇస్సరియం వత్తయామీతి అత్థో. ఏత్తావతా న పాకటం హోతి.

రాజా కిర చక్కవత్తీ చక్కరతనానుభావేన వామపస్సేన సినేరుం కత్వా సముద్దస్స ఉపరిభాగేన అట్ఠయోజనసహస్సప్పమాణం పుబ్బవిదేహం గచ్ఛతి. తత్థ రాజా చక్కవత్తీ – “పాణో న హన్తబ్బో, అదిన్నం నాదాతబ్బం, కామేసుమిచ్ఛా న చరితబ్బా, ముసా న భాసితబ్బా, మజ్జం న పాతబ్బం, యథాభుత్తఞ్చ భుఞ్జథా”తి (దీ. ని. ౨.౨౪౪; ౩.౮౫; మ. ని. ౩.౨౫౭) ఓవాదం దేతి. ఏవం ఓవాదే దిన్నే తం చక్కరతనం వేహాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పురత్థిమం సముద్దం

అజ్ఝోగాహతి. యథా యథా చ తం అజ్ఝోగాహతి, తథా తథా సంఖిత్తఊమివిప్ఫారం హుత్వా ఓగచ్ఛమానం మహాసముద్దసలిలం యోజనమత్తం ఓగ్గన్త్వా అన్తోసముద్దం ఉభోసు పస్సేసు వేళురియమణిభిత్తి వియ పరమదస్సనీయం హుత్వా తిట్ఠతి, ఏవం పురత్థిమసాగరపరియన్తం గన్త్వా తం చక్కరతనం పటినివత్తతి. పటినివత్తమానే చ తస్మిం సా పరిసా అగ్గతో హోతి, మజ్ఝే రాజా చక్కవత్తీ అన్తే చక్కరతనం హోతి. తమ్పి జలం జలన్తేన వియోగం అసహమానమివ నేమిమణ్డలపరియన్తం అభిహనన్తమేవ తీరముపగచ్ఛతి.

ఏవం రాజా చక్కవత్తీ పురత్థిమసముద్దపరియన్తం పుబ్బవిదేహం అభివిజినిత్వా దక్ఖిణసముద్దపరియన్తం జమ్బుదీపం విజేతుకామో చక్కరతనదేసితేన మగ్గేన దక్ఖిణసముద్దాభిముఖో గచ్ఛతి. తం దససహస్సయోజనప్పమాణం జమ్బుదీపం అభివిజినిత్వా దక్ఖిణసముద్దతో పచ్చుత్తరిత్వా సత్తయోజనసహస్సప్పమాణం అపరగోయానం విజేతుం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ గన్త్వా తమ్పి సాగరపరియన్తం అభివిజినిత్వా పచ్ఛిమసముద్దతోపి ఉత్తరిత్వా అట్ఠయోజనసహస్సప్పమాణం ఉత్తరకురుం విజేతుం తథేవ గన్త్వా తం సముద్దపరియన్తం కత్వా తథేవ అభివిజియ ఉత్తరసముద్దతోపి పచ్చుత్తరతి. ఏత్తావతా రఞ్ఞా చక్కవత్తినా సాగరపరియన్తాయ పథవియా ఇస్సరియం అధిగతం హోతి. తేన వుత్తం **సముద్దం అన్తమన్తేన, ఇస్సరియం వత్తయామహ**''న్తి.

కోటిసతసహస్సానన్తి కోటిసతసహస్సాని. అయమేవ వా పాఠో. **విమలాన**న్తి ఖీణాసవానం. **సహ లోకగ్గనాథేనా**తి సద్ధిం దసబలేన కోటిసతసహస్సానన్తి అత్థో. **పరమన్నేనా**తి పణీతేన అన్నేన. **తప్పయి**న్తి తప్పేసిం. **అపరిమేయ్యితో కప్పే**తి ఇతో పట్ఠాయ సతసహస్సకప్పాధికాని తీణి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని అతిక్కమిత్వా ఏకస్మిం భద్దకప్పేతి అత్థో.

పధానన్తి వీరియం. **తమేవ అత్థం సాధేన్తో**తి తమేవ బుద్ధకారకమత్థం దానపారమిం పూరేన్తో సాధేన్తో నిప్ఫాదేన్తోతి అత్థో. **మహారజ్జ**న్తి చక్కవత్తిరజ్జం. **జినే**తి భగవతి, సమ్పదానత్థే వా భుమ్మం దట్ఠబ్బం. **అద**న్తి అదాసిం. ఏవమత్థం సాధేన్తోతి ఇమినా సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో. “మహారజ్జం జినే దది”న్తి పఠన్తి కేచి. **దదిత్వానా**తి చజిత్వా. **సుత్తన్త**న్తి సుత్తన్తపిటకం. **వినయ**న్తి వినయపిటకం. **నవఙ్గ**న్తి సుత్తగేయ్యాదినవఙ్గం. **సోభయిం జినసాసన**న్తి ఆగమాధిగమేహి లోకియేహి సమలఙ్కరిం. **తత్థా**తి తస్స భగవతో సాసనే. **అప్పమత్తో**తి సతిసమ్పన్నో. **బ్రహ్మలోకమగఞ్ఛహ**న్తి బ్రహ్మలోకం అగఞ్ఛిం అహం.

ఇమస్స పన **కోణ్డఞ్ఞబుద్ధస్స** రమ్మవతీ నామ నగరం అహోసి, సునన్దో నామ రాజా పితా, సుజాతా నామ దేవీ మాతా, భద్దో చ సుభద్దో చ ద్వే అగ్గసావకా, అనురుద్ధో నాముపట్ఠాకో, తిస్సా చ ఉపతిస్సా చ ద్వే అగ్గసావికా, సాలకల్యాణిరుక్ఖో బోధి, అట్ఠాసీతిహత్థుబ్బేధం సరీరం , వస్ససతసహస్సాని ఆయుప్పమాణం అహోసి, తస్స రుచిదేవీ నామ అగ్గమహేసీ అహోసి, విజితసేనో నామస్స పుత్తో, చన్దో నాముపట్ఠాకో రాజా. చన్దారామే కిర వసీతి. తేన వుత్తం –

౨౯. “నగరం రమ్మవతీ నామ, సునన్దో నామ ఖత్తియో;
సుజాతా నామ జనికా, కోణ్డఞ్ఞస్స మహేసినో.

౩౦. “భద్దో చేవ సుభద్దో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
అనురుద్ధో నాముపట్ఠాకో, కోణ్డఞ్ఞస్స మహేసినో.

౩౧. “తిస్సా చ ఉపతిస్సా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;

సాలకల్యాణికో బోధి, కోణ్డఞ్ఞస్స మహేసినో.

౩౩. "సో అట్ఠాసీతి హత్థాని, అచ్చుగ్గతో మహాముని;
సోభతే ఉళురాజావ, సూరియో మజ్ఝన్తికే యథా.

౩౪. "వస్ససతసహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౩౫. "ఖీణాసవేహి విమలేహి, విచిత్తా ఆసి మేదనీ;
యథా హి గగనముళూభి, ఏవం సో ఉపసోభథ.

౩౬. "తేపి నాగా అప్పమేయ్యా, అసక్ఖోభా దురాసదా;
విజ్జుపాతంవ దస్సేత్వా, నిబ్బుతా తే మహాయసా.

౩౭. "సా చ అతులియా జినస్స ఇద్ధి, ఞాణపరిభావితో చ సమాధి;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా"తి.

తత్థ **సాలకల్యాణికో**తి సాలకల్యాణిరుక్ఖో, సో బుద్ధకాలే చేవ చక్కవత్తికాలే చ నిబ్బత్తతి, నాఞ్ఞదా. సో ఏకాహేనేవ ఉట్ఠాతి కిర. **ఖీణాసవేహి విమలేహి, విచిత్తా ఆసి మేదనీ**తి అయం మేదనీ ఖీణాసవేహి ఏకకాసావపజ్జోతా విచిత్తా పరమదస్సనీయా అహోసి. **యథా హీ**తి ఓపమ్మత్థే నిపాతో. **ఉళూభీ**తి నక్ఖత్తేహి, తారాగణేహి గగనతలం వియ ఖీణాసవేహి విచిత్తా అయం మేదనీ సోభిత్థాతి అత్థో.

అసక్ఖోభాతి అట్ఠహి లోకధమ్మేహి అక్ఖోభా అవికారా. **విజ్జుపాతంవ దస్సేత్వా**తి విజ్జుపాతం వియ దస్సయిత్వా, "విజ్జుప్పాతంవా"తిపి పాఠో. కోణ్డఞ్ఞబుద్ధస్స కిర కాలే పరినిబ్బాయమానా భిక్ఖూ సత్తతాలప్పమాణమాకాసమబ్భుగ్గన్త్వా అసితజలధరవివరగతా విజ్జులతా వియ సమన్తతో విజ్జోతమానా తేజోధాతుం సమాపజ్జిత్వా నిరుపాదానా దహనా వియ పరినిబ్బాయింసు. తేన వుత్తం "విజ్జుపాతంవ దస్సేత్వా"తి. **అతులియా**తి అతుల్యా అసదిసా. **ఞాణపరిభావితో**తి ఞాణేన వడ్ఢితో. సేసగాథా హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానా ఏవాతి.

"కోణ్డఞ్ఞో నామ సమ్బుద్ధో, చన్దారామే మనోరమే;
నిబ్బాయి చేతియో తస్స, సత్తయోజనికో కతో.

"న హేవ ధాతుయో తస్స, సత్థునో, వికిరింసు తా;
ఠితా ఏకఘనా హుత్వా, సువణ్ణపటిమా వియ".

సకలజమ్బుదీపవాసినో మనుస్సా సమాగన్త్వా సత్తయోజనికం సత్తరతనమయం హరితాలమనోసిలాయ మత్తికాకిచ్చం తేలసప్పీహి ఉదకకిచ్చం కత్వా నిట్ఠాపేసున్తి.

కోణ్డఞ్ఞబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో దుతియో బుద్ధవంసో.

౫. మఙ్గలబుద్ధవంసవణ్ణనా

కోణ్డఞ్ఞే కిర సత్థరి పరినిబ్బుతే తస్స సాసనం వస్ససతసహస్సం పవత్తిత్థ. బుద్ధానుబుద్ధానం సావకానం అన్తరధానేన సాసనమస్స అన్తరధాయి. కోణ్డఞ్ఞస్స పన అపరభాగే ఏకమసఙ్ఖ్యేయ్యమతిక్కమిత్వా ఏకస్మింయేవ కప్పే చత్తారో బుద్ధా నిబ్బత్తింసు **మఙ్గలో, సుమనో, రేవతో, సోభితో**తి. తత్థ **మఙ్గలో** పన లోకనాయకో కప్పసతసహస్సాధికాని సోళస అసఙ్ఖ్యేయ్యాని పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా పఞ్చసు పుబ్బనిమిత్తేసు ఉప్పన్నేసు బుద్ధకోలాహలం నామ ఉదపాది, తదా దససహస్సచక్కవాళే దేవతాయో ఏకస్మిం చక్కవాళే సన్నిపతిత్వా ఆయాచన్తి –

"కాలో ఖో తే మహావీర, ఉప్పజ్జ మాతుకుచ్ఛియం;

సదేవకం తారయన్తో, బుజ్ఝస్సు అమతం పద"న్తి. (బు॰ వం॰ ౧.౬౭);

ఏవం దేవేహి ఆయాచితో కతపఞ్చవిలోకనో తుసితా కాయా చవిత్వా సబ్బనగరుత్తమే ఉత్తరనగరే అనుత్తరస్స ఉత్తరస్స నామ రఞ్ఞో కులే ఉత్తరాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గణ్హి. తదా అనేకాని పాటిహారియాని పాతురహుం. తాని దీపఙ్కరబుద్ధవంసే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. తస్సా ఉత్తరాయ కిర మహాదేవియా కుచ్ఛిస్మిం సబ్బలోకమఙ్గలస్స మఙ్గలస్స మహాసత్తస్స పటిసన్ధిగ్గహణతో పట్ఠాయ సరీరప్పభా రత్తిన్దివం అసీతిహత్థప్పమాణం పదేసం ఫరిత్వా చన్దాలోకసూరియాలోకేహి అనభిభవనీయా హుత్వా అట్ఠాసి. సా చ అఞ్ఞేనాలోకేన వినా అత్తనో సరీరప్పభాసముదయేనేవ అన్ధకారం విధమిత్వా అట్ఠసట్ఠియా ధాతీహి పరిచారియమానా విచరతి.

సా కిర దేవతాహి కతారక్ఖా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన పరమసురభికుసుమఫలధరసాఖావిటపే కమలకువలయసమలఙ్కతే రురు-సీహ-బ్యగ్ఘ-గజ-గవయ-మహింసపసదవివిధమిగగణవిచరితే పరమరమణీయే ఉత్తరమధురుయ్యానే నామ మఙ్గలుయ్యానే మఙ్గలమహాపురిసం విజాయి . సో జాతమత్తోవ మహాసత్తో సబ్బా దిసా విలోకేత్వా ఉత్తరాభిముఖో సత్తపదవీతిహారేన గన్త్వా ఆసభిం వాచం నిచ్ఛారేసి. తస్మిఞ్చ ఖణే సకలదససహస్సిలోకధాతూసు దేవతా దిస్సమానసరీరా దిబ్బమాలాదీహి సమలఙ్కతగత్తా తత్థ తత్థ ఠత్వా జయమఙ్గలథుతివచనాని సమ్పవత్తేసుం. పాటిహారియాని వుత్తనయానేవ. నామగ్గహణదివసే పనస్స లక్ఖణపాఠకా సబ్బమఙ్గలసమ్పత్తియా జాతోతి "మఙ్గలకుమారో" త్వేవ నామం కరింసు.

తస్స కిర యసవా రుచిమా సిరిమాతి తయో పాసాదా అహేసుం. యసవతీదేవిప్పముఖాని తింసనాటకిత్థిసహస్సాని అహేసుం. తత్థ మహాసత్తో నవవస్ససహస్సాని దిబ్బసుఖసదిసం సుఖం అనుభవిత్వా యసవతియా అగ్గమహేసియా కుచ్ఛిస్మిం సీలవం నామ పుత్తం లభిత్వా చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా అలఙ్కతం పణ్డరం నామ సున్దరతురఙ్గవరమారుయ్హ మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం పన పబ్బజన్తం తిస్సో మనుస్సకోటియో అనుపబ్బజింసు. తేహి పరివుతో మహాపురిసో అట్ఠ మాసే పధానచరియమచరి.

తతో విసాఖపుణ్ణమాయ ఉత్తరగామే ఉత్తరసేట్ఠినో ధీతాయ ఉత్తరాయ నామ దిన్నం పక్ఖిత్తదిబ్బోజం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సురభికుసుమాలఙ్కతే నీలోభాసే మనోరమే సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా ఉత్తరేన నామ ఆజీవకేన

దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా అసితఞ్జనగిరిసఙ్కాసం అక్కన్తవరకనకజాలకూటంవ సీతచ్ఛాయం వివిధమిగగణసమ్పాతవిరహితం మన్దమాలుతేరితాయ ఘనసాఖాయ సమలఙ్కతం నచ్చన్తమివ పీతియా విరోచమానం నాగబోధిం ఉపసఙ్కమిత్వా మత్తవరనాగగామీ నాగబోధిం పదక్ఖిణం కత్వా పుబ్బుత్తరపస్సే ఠత్వా అట్ఠపణ్ణాసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా తత్థ పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గసమన్నాగతం వీరియం అధిట్ఠహిత్వా సబలం మారబలం విద్ధంసేత్వా పుబ్బేనివాసదిబ్బచక్ఖుఞాణాని పటిలభిత్వా పచ్చయాకారసమ్మసనం కత్వా ఖన్ధేసు అనిచ్చాదివసేన అభినివిసిత్వా అనుక్కమేన అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం పత్వా –

"అనేకజాతిసంసారం, సన్ధావిస్సం అనిబ్బిసం;
గహకారం గవేసన్తో, దుక్ఖా జాతి పునప్పునం.

"గహకారక దిట్ఠోసి, పున గేహం న కాహసి;
సబ్బా తే ఫాసుకా భగ్గా, గహకూటం విసఙ్ఖతం;
విసఙ్ఖారగతం చిత్తం, తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి. (ధ. ప. ౧౫౩-౧౫౪) –

ఉదానం ఉదానేసి.

మఙ్గలస్స పన సమ్మాసమ్బుద్ధస్స అఞ్ఞేహి బుద్ధేహి అధికతరా సరీరప్పభా అహోసి. యథా పన అఞ్ఞేసం సమ్మాసమ్బుద్ధానం సమన్తా అసీతిహత్థప్పమాణా వా బ్యామప్పమాణా వా సరీరప్పభా అహోసి, న ఏవం తస్స. తస్స పన భగవతో సరీరప్పభా నిచ్చకాలం దససహస్సిలోకధాతుం ఫరిత్వా అట్ఠాసి. తరుగిరిఘరపాకారఘటకవాటాదయో సువణ్ణపట్టపరియోనద్ధా వియ అహేసుం. నవుతివస్ససతసహస్సాని ఆయు తస్స అహోసి. ఏత్తకం కాలం చన్దసూరియతారకాదీనం పభా నత్థి. రత్తిన్దివపరిచ్ఛేదో న పఞ్ఞాయిత్థ. దివా సూరియాలోకేన వియ సత్తా నిచ్చం బుద్ధాలోకేనేవ సబ్బకమ్మాని కరోన్తా విచరింసు. సాయం పుప్ఫనకకుసుమానం పాతో చ రవనకసకుణాదీనఞ్చ వసేన లోకో రత్తిన్దివపరిచ్ఛేదం సల్లక్ఖేసి.

కిం పన అఞ్ఞేసం బుద్ధానం అయమానుభావో నత్థీతి? నో నత్థి. తేపి హి ఆకఙ్ఖమానా దససహస్సిలోకధాతుం తతో వా భియ్యో ఆభాయ ఫరేయ్యుం. మఙ్గలస్స పన భగవతో పుబ్బపత్థనావసేన అఞ్ఞేసం బ్యామప్పభా వియ సరీరప్పభా నిచ్చమేవ దససహస్సిలోకధాతుం ఫరిత్వా అట్ఠాసి. సో కిర బోధిసత్తకాలే వేస్సన్తరత్తభావసదిసే అత్తభావే సపుత్తదారో వఙ్కపబ్బతసదిసే పబ్బతే వసి. అథేకో సబ్బజనవిహేఠకో **ఖరదాఠికో** నామ మనుస్సభక్ఖో మహేసక్ఖో యక్ఖో మహాపురిసస్స దానజ్ఝాసయతం సుత్వా బ్రాహ్మణవణ్ణేన ఉపసఙ్కమిత్వా మహాసత్తం ద్వే దారకే యాచి. మహాసత్తో "దదామి బ్రాహ్మణస్స పుత్తకే"తి హట్ఠపహట్ఠో ఉదకపరియన్తం పథవిం కమ్పేన్తో ద్వే దారకే అదాసి. అథ ఖో యక్ఖో తస్స పస్సన్తస్సేవ మహాపురిసస్స తం బ్రాహ్మణవణ్ణం పహాయ అనలజాలపిఙ్గలవిరూపనయనో విసమవిరూపకుటిలభీమదాఠో చిపిటకవిరూపనాసో కపిలఫరుసదీఘకేసో నవదడ్ఢతాలక్ఖన్ధసదిసకాయో హుత్వా తే దారకే ముళాలకలాపం వియ గహేత్వా ఖాది. మహాపురిసస్స యక్ఖం ఓలోకేత్వా ముఖే వివటమత్తే అగ్గిజాలం వియ లోహితధారం ఉగ్గిరన్తం తస్స ముఖం దిస్వాపి కేసగ్గమత్తమ్పి దోమనస్సం న ఉప్పజ్జి. "సుదిన్నం వత మే దాన"న్తి చిన్తయతో పనస్స సరీరే మహన్తం పీతిసోమనస్సం

ఉదపాది. సో “ఇమస్స మే నిస్సన్దేన అనాగతే ఇమినా నీహారేన రస్మియో నిక్ఖమన్తూ”తి పత్థనమకాసి. తస్స తం పత్థనం నిస్సాయ బుద్ధభూతస్స సరీరతో రస్మియో నిక్ఖమిత్వా ఏత్తకం ఠానం ఫరింసు.

అపరమ్పి పుబ్బచరియం తస్స అత్థి. అయం కిర బోధిసత్తకాలే ఏకస్స బుద్ధస్స చేతియం దిస్వా – “ఇమస్స బుద్ధస్స మమ జీవితం పరిచ్చజితుం వట్టతీ”తి దణ్డదీపికావేఠననియామేన సకలసరీరం వేఠాపేత్వా రతనమత్తమకుళం సతసహస్సగ్ఘనికం సువణ్ణపాతిం సుగన్ధసప్పిస్స పూరాపేత్వా తత్థ సహస్సవట్టియో జాలేత్వా తం సీసేనాదాయ సకలసరీరం జాలాపేత్వా జినచేతియం పదక్ఖిణం కరోన్తో సకలరత్తిం వీతినామేసి. ఏవం యావ అరుణుగ్గమనా వాయమన్తస్స లోమకూపమత్తమ్పి ఉసుమం న గణ్హి. పదుమగబ్భం పవిట్ఠకాలో వియ అహోసి. ధమ్మో హి నామేస అత్తానం రక్ఖన్తం రక్ఖతి. తేనాహ భగవా –

“ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారిం, ధమ్మో సుచిణ్ణో సుఖమావహాతి;
ఏసానిసంసో ధమ్మే సుచిణ్ణే, న దుగ్గతిం గచ్ఛతి ధమ్మచారీ”తి. (థేరగా॰ ౩౦౩; జా॰ ౧.౧౦.౧౦౨; ౧.౧౫.౩౮౫);

ఇమస్సాపి కమ్మస్స నిస్సన్దేన తస్స సరీరోభాసో దససహస్సిలోకధాతుం ఫరిత్వా అట్ఠాసి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా). తేన వుత్తం –

౧. “కోణ్డఞ్ఞస్స అపరేన, మఙ్గలో నామ నాయకో;
తమం లోకే నిహన్త్వాన, ధమ్మోక్కమభిధారయి.

౨. “అతులాసి పభా తస్స, జినేహఞ్ఞేహి ఉత్తరిం;
చన్దసూరియప్పభం హన్త్వా, దససహస్సీ విరోచతీ”తి.

తత్థ **తమ**న్తి లోకన్ధకారఞ్చ హదయతమఞ్చ. **నిహన్త్వానా**తి అభిభవిత్వా. **ధమ్మోక్క**న్తి ఏత్థ అయం పన **ఉక్కా**-సద్దో సువణ్ణకారమూసాదీసు అనేకేసు అత్థేసు దిస్సతి. తథాహి “సణ్డాసేన జాతరూపం గహేత్వా ఉక్కాముఖే పక్ఖిపేయ్యా”తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౬౦) ఆగతట్ఠానే సువణ్ణకారానం మూసా “ఉక్కా”తి వేదితబ్బా. “ఉక్కం బన్ధేయ్య, ఉక్కం బన్ధిత్వా ఉక్కాముఖం ఆలిమ్పేయ్యా”తి ఆగతట్ఠానే కమ్మారానం అఙ్గారకపల్లం. “కమ్మారానం యథా ఉక్కా, అన్తో ఝాయతి నో బహీ”తి (జా॰ ౨.౨౨.౬౪౯) ఆగతట్ఠానే కమ్మారుద్ధనం. “ఏవంవిపాకో ఉక్కాపాతో భవిస్సతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪, ౨౦౮) ఆగతట్ఠానే వాయువేగో “ఉక్కా”తి వుచ్చతి. “ఉక్కాసు ధారియమానాసూ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౫౯) ఆగతట్ఠానే దీపికా “ఉక్కా”తి వుచ్చతి. ఇధాపి దీపికా ఉక్కాతి అధిప్పేతా (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭౬ ఆదయో). తస్మా ఇధ ధమ్మమయం ఉక్కం అభిధారయి, అవిజ్జన్ధకారపటిచ్ఛన్నస్స అవిజ్జన్ధకారాభిభూతస్స లోకస్స ధమ్మమయం ఉక్కం ధారేసీతి అత్థో.

అతులాసీతి అతుల్యా ఆసి. అయమేవ వా పాఠో, అఞ్ఞేహి బుద్ధేహి అసదిసా అహోసీతి అత్థో. **జినేహఞ్ఞేహీ**తి జినేహి అఞ్ఞేహి . **చన్దసూరియప్పభం హన్త్వా**తి చన్దసూరియానం పభం అభిహన్త్వా. **దససహస్సీ విరోచతీ**తి చన్దసూరియాలోకం వినా బుద్ధాలోకేనేవ దససహస్సీ విరోచతీతి అత్థో.

మఙ్గలసమ్మాసమ్బుద్ధో పన అధిగతబోధిఞాణో బోధిమూలేయేవ సత్తసత్తాహాని వీతినామేత్వా బ్రహ్మునో ధమ్మాయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా – “కస్స ను ఖో అహం ఇమం ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౪; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౦) ఉపధారేన్తో అత్తనా సహ పబ్బజితానం భిక్ఖూనం తిస్సో కోటియో ఉపనిస్సయసమ్పన్నం అద్దస. అథస్స ఏతదహోసి – “ఇమే కులపుత్తా మం పబ్బజన్తం అనుపబ్బజితా ఉపనిస్సయసమ్పన్నా చ, తే మయా విసాఖపుణ్ణమాయ వివేకత్థికేన విస్సజ్జితా సిరివడ్ఢననగరం ఉపనిస్సాయ సిరివనగహనం గన్త్వా విహరన్తి, హన్దాహం తత్థ గన్త్వా ధమ్మం తేసం దేసేస్సామీ”తి అత్తనో పత్తచీవరం గహేత్వా హంసరాజా వియ గగనతలమబ్భుగ్గన్త్వా సిరివనగహనే పచ్చుట్ఠాసి. తే చ భిక్ఖూ భగవన్తం వన్దిత్వా అన్తేవాసికవత్తం దస్సేత్వా భగవన్తం పరివారేత్వా నిసీదింసు. తేసం భగవా సబ్బబుద్ధనిసేవితం **ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తం** కథేసి. తతో తిస్సో భిక్ఖుకోటియో అరహత్తం పాపుణింసు. దేవమనుస్సానం కోటిసతసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౩. “సోపి బుద్ధో పకాసేసి, చతురో సచ్చవరుత్తమే;
తే తే సచ్చరసం పీత్వా, వినోదేన్తి మహాతమం.

౪. “పత్వాన బోధిమతులం, పఠమే ధమ్మదేసనే;
కోటిసతసహస్సానం, ధమ్మాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **చతురో**తి చత్తారి. **సచ్చవరుత్తమే**తి సచ్చాని చ వరాని చ సచ్చవరాని, సచ్చాని ఉత్తమానీతి అత్థో. “చత్తారో సచ్చవరుత్తమే”తిపి పాఠో, తస్స చత్తారి సచ్చవరాని ఉత్తమానీతి అత్థో. **తే తే**తి తే తే దేవమనుస్సా బుద్ధేన భగవతా వినీతా. **సచ్చరస**న్తి చతుసచ్చపటివేధామతరసం పివిత్వా. **వినోదేన్తి మహాతమ**న్తి తేన తేన మగ్గేన పహాతబ్బం మోహతమం వినోదేన్తి, విద్ధంసేన్తీతి అత్థో. **పత్వానా**తి పటివిజ్ఝిత్వా. **బోధి**న్తి ఏత్థ పనాయం **బోధి**-సద్దో –

“మగ్గే ఫలే చ నిబ్బానే, రుక్ఖే పఞ్ఞత్తియం తథా;
సబ్బఞ్ఞుతే చ ఞాణస్మిం, బోధిసద్దో పనాగతో”.

తథా హి పనేస – “బోధి వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసు ఞాణ”న్తిఆదీసు (చూళని॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౨౧) మగ్గే ఆగతో. “ఉపసమాయ అభిఞ్ఞాయ సమ్బోధాయ సంవత్తతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౩; ౩.౩౨౩; మహావ॰ ౧౩; సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) ఏత్థ ఫలే. “పత్వాన బోధిం అమతం అసఙ్ఖత”న్తి ఏత్థ నిబ్బానే. “అన్తరా చ గయం అన్తరా చ బోధి”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౧) ఏత్థ అస్సత్థరుక్ఖే. “బోధి ఖో రాజకుమారో భోతో గోతమస్స పాదే సిరసా వన్దతీ”తి ఏత్థ (మ॰ ని॰ ౨.౩౨౪; చూళవ॰ ౨౬౮) పఞ్ఞత్తియం. “పప్పోతి బోధిం వరభూరిమేధసో”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౨౧౭) ఏత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే. ఇధాపి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే దట్ఠబ్బో. అరహత్తమగ్గఞాణేపి వట్టతి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౩; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౧; చరియా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా). **అతుల**న్తి తులరహితం పమాణాతీతం, అప్పమాణన్తి అత్థో. సమ్బోధిం పత్వా ధమ్మం దేసేన్తస్స తస్స భగవతో పఠమే ధమ్మదేసనేతి అత్థో గహేతబ్బో.

యదా పన చిత్తం నామ నగరం ఉపనిస్సాయ విహరన్తో చమ్పకరుక్ఖమూలే కణ్డమ్బరుక్ఖమూలే అమ్హాకం భగవా వియ తిత్థియానం మానమద్దనం యమకపాటిహారియం కత్వా సురాసురయువతిరతిసమ్భవనే రుచిరనవకనకరజతమయవరభవనే తావతింసభవనే పారిచ్ఛత్తకరుక్ఖమూలే పణ్డుకమ్బలసిలాతలే నిసీదిత్వా అభిధమ్మం కథేసి, తదా కోటిసతసహస్సానం దేవతానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి, అయం దుతియో అభిసమయో. యదా పన సునన్దో నామ చక్కవత్తిరాజా సురభినగరే పూరితచక్కవత్తివత్తో హుత్వా చక్కరతనం పటిలభి. తం కిర మఙ్గలదసబలే లోకే ఉప్పన్నే చక్కరతనం ఠానా ఓసక్కితం దిస్వా సునన్దో రాజా విగతానన్దో బ్రాహ్మణే పరిపుచ్ఛి – “ఇమం చక్కరతనం మమ కుసలేన నిబ్బత్తం, కస్మా ఠానా ఓసక్కిత”న్తి? తతో తే తస్స రఞ్ఞో ఓసక్కనకారణం బ్యాకరింసు. “చక్కవత్తిరఞ్ఞో ఆయుక్ఖయేన వా పబ్బజ్జూపగమనేన వా బుద్ధపాతుభావేన వా చక్కరతనం ఠానా ఓసక్కతీతి వత్వా తుయ్హం పన, మహారాజ, ఆయుక్ఖయో నత్థి, అతిదీఘాయుకో త్వం, మఙ్గలో పన సమ్మాసమ్బుద్ధో లోకే ఉప్పన్నో, తేన తే చక్కరతనం ఓసక్కిత”న్తి. తం సుత్వా సునన్దో చక్కవత్తిరాజా సపరిజనో తం చక్కరతనం సిరసా వన్దిత్వా ఆయాచి – “యావాహం తవానుభావేన మఙ్గలదసబలం సక్కరిస్సామి, తావ త్వం మా అన్తరధాయస్సూ”తి. అథ నం చక్కరతనం యథాఠానేయేవ అట్ఠాసి.

తతో సముపాగతానన్దో సునన్దో చక్కవత్తిరాజా ఛత్తింసయోజనపరిమణ్డలాయ పరిసాయ పరివుతో సబ్బలోకమఙ్గలం మఙ్గలదసబలం ఉపసఙ్కమిత్వా ససావకసఙ్ఘం సత్థారం మహాదానేన సన్తప్పేత్వా అరహన్తానం కోటిసతసహస్సానం కాసికవత్థాని దత్వా తథాగతస్స సబ్బపరిక్ఖారే దత్వా సకలలోకవిమ్హయకరం భగవతో పూజం కత్వా మఙ్గలం సబ్బలోకనాథం ఉపసఙ్కమిత్వా దసనఖసమోధానసముజ్జలం విమలకమలమకుళసమమఞ్జలిం సిరసి కత్వా వన్దిత్వా ధమ్మస్సవనత్థాయ ఏకమన్తం నిసీది. పుత్తోపి తస్స అనురాజకుమారో నామ తథేవ నిసీది.

తదా సునన్దచక్కవత్తిరాజప్పముఖానం తేసం భగవా అనుపుబ్బికథం కథేసి. సునన్దో చక్కవత్తీ సద్ధిం పరిసాయ సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణి. అథ సత్థా తేసం పుబ్బచరియం ఓలోకేన్తో ఇద్ధిమయపత్తచీవరస్స ఉపనిస్సయం దిస్వా చక్కజాలసమలఙ్కతం దక్ఖిణహత్థం పసారేత్వా – “ఏథ, భిక్ఖవో”తి ఆహ. సబ్బే తఙ్ఖణంయేవ దువఙ్గులకేసా ఇద్ధిమయపత్తచీవరధరా వస్ససట్ఠికత్థేరా వియ ఆకప్పసమ్పన్నా హుత్వా భగవన్తం పరివారయింసు. అయం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “సురిన్దదేవభవనే, బుద్ధో ధమ్మమదేసయి;
కోటిసతసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు.

౬. “యదా సునన్దో చక్కవత్తీ, సమ్బుద్ధం ఉపసఙ్కమి;
తదా ఆహని సమ్బుద్ధో, ధమ్మభేరిం వరుత్తమం.

౭. “సునన్దస్సానుచరా జనతా, తదాసుం నవుతికోటియో;
సబ్బేపి తే నిరవసేసా, అహేసుం ఏహిభిక్ఖుకా”తి.

తత్థ **సురిన్దదేవభవనే**తి పున దేవిన్దభవనేతి అత్థో. **ధమ్మ**న్తి అభిధమ్మం. **ఆహనీ**తి అభిహని. **వరుత్తమ**న్తి వరో భగవా ఉత్తమం ధమ్మభేరిన్తి అత్థో. **అనుచరా**తి నిబద్ధచరా సేవకా. **ఆసు**న్తి అహేసుం. "తదాసి నవుతికోటియో"తిపి పాఠో. తస్స జనతా ఆసి, సా జనతా కిత్తకాతి చే, నవుతికోటియోతి అత్థో.

అథ మఙ్గలే కిర లోకనాథే మేఖలే పురే విహరన్తే తస్మింయేవ పురే సుదేవో చ ధమ్మసేనో చ మాణవకా మాణవకసహస్సపరివారా తస్స భగవతో సన్తికే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజింసు . మాఘపుణ్ణమాయ ద్వీసు అగ్గసావకేసు సపరివారేసు అరహత్తం పత్తేసు సత్థా కోటిసతసహస్సభిక్ఖుగణమజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, అయం పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. పున ఉత్తరారామే నామ అనుత్తరే ఞాతిసమాగమే పబ్బజితానం కోటిసతసహస్సానం సమాగమే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, అయం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. సునన్దచక్కవత్తిభిక్ఖుగణసమాగమే నవుతికోటిసహస్సానం భిక్ఖూనం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, అయం తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౮. "సన్నిపాతా తయో ఆసుం, మఙ్గలస్స మహేసినో;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో.

౯. "దుతియో కోటిసతసహస్సానం, తతియో నవుతికోటినం;
ఖీణాసవానం విమలానం, తదా ఆసి సమాగమో"తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో సురుచిబ్రాహ్మణగామే సురుచి నామ బ్రాహ్మణో హుత్వా తిణ్ణం వేదానం పారగూ సనిఘణ్డుకేటుభానం సాక్ఖరప్పభేదానం ఇతిహాసపఞ్చమానం పదకో వేయ్యాకరణో లోకాయతమహాపురిసలక్ఖణేసు అనవయో అహోసి. సో సత్థారం ఉపసఙ్కమిత్వా దసబలస్స మధురధమ్మకథం సుత్వా భగవతి పసీదిత్వా సరణం గన్త్వా – "స్వే మయ్హం భిక్ఖం గణ్హథా"తి ససావకసఙ్ఘం భగవన్తం నిమన్తేసి. సో భగవతా "బ్రాహ్మణ, కిత్తకేహి భిక్ఖూహి తే అత్థో"తి వుత్తో – "కిత్తకా పన వో, భన్తే, పరివారా భిక్ఖూ"తి ఆహ. తదా పఠమసన్నిపాతోవ హోతి, తస్మా "కోటిసతసహస్స"న్తి వుత్తే – "యది ఏవం, భన్తే, సబ్బేహిపి సద్ధిం మయ్హం భిక్ఖం గణ్హథా"తి నిమన్తేసి. సత్థా అధివాసేసి.

బ్రాహ్మణో భగవన్తం స్వాతనాయ నిమన్తేత్వా అత్తనో ఘరం గచ్ఛన్తో చిన్తేసి – "అహం ఏత్తకానం భిక్ఖూనం యాగుభత్తవత్థాదీని దాతుం సక్కోమి, నిసీదనట్ఠానం పన కథం భవిస్సతీ"తి. తస్స కిర సా చిన్తనా చతురాసీతియోజనసహస్సప్పమాణే మేరుమత్థకే ఠితస్స దేవరాజస్స దససతనయనస్స పణ్డుకమ్బలసిలాసనస్స ఉణ్హాకారం జనేసి. అథ సక్కో దేవరాజా ఆసనస్స ఉణ్హభావం దిస్వా – "కో ను ఖో మం ఇమమ్హా ఠానా చావేతుకామో"తి సముప్పన్నపరివితక్కో దిబ్బేన చక్ఖునా మనుస్సలోకం ఓలోకేన్తో మహాపురిసం దిస్వా – "అయం మహాసత్తో బుద్ధప్పముఖం భిక్ఖుసఙ్ఘం నిమన్తేత్వా తస్స నిసీదనత్థాయ చిన్తేసి, మయాపి తత్థ గన్త్వా పుఞ్ఞకోట్ఠాసం గహేతుం వట్టతీ"తి వడ్ఢకీవణ్ణం నిమ్మినిత్వా వాసిఫరసుహత్థో మహాపురిసస్స పురతో పాతురహోసి. సో "అత్థి ను ఖో కస్సచి భతియా కత్తబ్బకమ్మ"న్తి ఆహ.

మహాసత్తో దిస్వా "కిం కమ్మం కాతుం సక్ఖిస్ససీ"తి ఆహ. "మమ అజాననసిప్పం నామ నత్థి, యో యో యం యం ఇచ్ఛతి మణ్డపం వా పాసాదం వా అఞ్ఞం వా కిఞ్చి నివేసనాదికం, తస్స తస్స తం తం కాతుం సమత్థోమ్హీ"తి. "తేన హి

మయ్హం కమ్మం అత్థీ”తి. “కిం, అయ్యా”తి? “స్వాతనాయ మయా కోటిసతసహస్సభిక్ఖూ నిమన్తితా, తేసం నిసీదనమణ్డపం కరిస్ససీ”తి? “అహం నామ కరేయ్యం, సచే మే భతిం దాతుం సక్ఖిస్సథా”తి. “సక్ఖిస్సామి, తాతా”తి. “యది ఏవం, సాధు, కరిస్సామీ”తి వత్వా ఏకం పదేసం ఓలోకేసి. సో ద్వాదసయోజనప్పమాణో పదేసో కసిణమణ్డలం వియ సమతలో పరమరమణీయో అహోసి. పున సో “ఏత్తకే ఠానే సత్తరతనమయో దత్థబ్బసారమణ్డో మణ్డపో ఉట్ఠహతూ”తి చిన్తేత్వా ఓలోకేసి. తతో తావదేవ మణ్డపసదిసో పథవితలం భిన్దిత్వా మణ్డపో ఉట్ఠహి. తస్స సోవణ్ణమయేసు థమ్భేసు రజతమయా ఘటకా అహేసుం, రజతమయేసు థమ్భేసు సోవణ్ణమయా ఘటకా, మణిత్థమ్భేసు పవాళమయా ఘటకా, పవాళమయేసు థమ్భేసు మణిమయా ఘటకా, సత్తరతనమయేసు థమ్భేసు సత్తరతనమయా ఘటకా అహేసుం.

తతో మణ్డపస్స అన్తరన్తరాపి కిఙ్కిణికజాలా ఓలమ్బతూ”తి ఓలోకేసి, సహ ఓలోకనేన కిఙ్కిణికజాలా ఓలమ్బి, యస్స మన్దవాతేరితస్స పఞ్చఙ్గికస్సేవ తురియస్స పరమమనోరమో మధురో సద్దో నిచ్ఛరతి, దిబ్బసఙ్గీతివత్తనకాలో వియ అహోసి. “అన్తరన్తరా దిబ్బగన్ధదామపుప్ఫదామపత్తదామసత్తరతనదామాని ఓలమ్బన్తూ”తి చిన్తేసి, సహ చిన్తాయ దామాని ఓలమ్బింసు. “కోటిసతసహస్ససఙ్ఖానం భిక్ఖూనం ఆసనాని చ కప్పియమహగ్ఘపచ్చత్థరణాని ఆధారకాని చ పథవిం భిన్దిత్వా ఉట్ఠహన్తూ”తి చిన్తేసి, తావదేవ ఉట్ఠహింసు. “కోణే కోణే ఏకేకా ఉదకచాటి ఉట్ఠహతూ”తి చిన్తేసి, తఙ్ఖణంయేవ ఉదకచాటియో పరమసీతలేన మధురేన సువిసుద్ధసుగన్ధకప్పియవారినా పుణ్ణా కదలిపణ్ణపిహితముఖా ఉట్ఠహింసు. సో దససతనయనో ఏత్తకం మాపేత్వా బ్రాహ్మణస్స సన్తికం గన్త్వా – “ఏహి, అయ్య, తవ మణ్డపం దిస్వా మయ్హం భతిం దేహీ”తి ఆహ. మహాపురిసో గన్త్వా తం మణ్డపం ఓలోకేసి. తస్స ఓలోకేన్తస్సేవ సకలసరీరం పఞ్చవణ్ణాయ పీతియా నిరన్తరం ఫుటం అహోసి.

అథస్స మణ్డపం ఓలోకయతో ఏతదహోసి – “నాయం మణ్డపో మనుస్సభూతేన కతో, మయ్హం అజ్ఝాసయం మయ్హం గుణం ఆగమ్మ అద్ధా సక్కస్స దేవరఞ్ఞో భవనం ఉణ్హం అహోసి, తతో సక్కేన దేవానమిన్దేన అయం మణ్డపో నిమ్మితో”తి. “న ఖో పన మే యుత్తం ఏవరూపే మణ్డపే ఏకదివసంయేవ దానం దాతుం, సత్తాహం దస్సామీ”తి చిన్తేసి. బాహిరకదానం నామ తత్తకమ్పి సమానం బోధిసత్తానం హదయం తుట్ఠిం కాతుం న సక్కోతి, అలఙ్కతసీసం వా ఛిన్దిత్వా అఞ్జితాని వా అక్ఖీని ఉప్పాటేత్వా హదయమంసం వా ఉబ్బట్టేత్వా దిన్నకాలే బోధిసత్తానం చాగం నిస్సాయ తుట్ఠి నామ హోతి. అమ్హాకం బోధిసత్తస్స హి **సివిజాతకే** (జా. ౧.౧౫.౩౬ ఆదయో) దేవసికం పఞ్చకహాపణసతసహస్సాని విస్సజ్జేత్వా చతూసు నగరద్వారేసు నగరమజ్ఝే తి పఞ్చసు ఠానేసు దానం దేన్తస్స తం దానం చాగతుట్ఠిం ఉప్పాదేతుం నాసక్ఖి. యదా పనస్స బ్రాహ్మణవణ్ణేన ఆగన్త్వా సక్కో దేవరాజా అక్ఖీని యాచి, తదా సో తాని చక్ఖూని ఉప్పాటేత్వా అదాసి, దదమానస్సేవ హాసో ఉప్పజ్జి, కేసగ్గమత్తమ్పి చిత్తస్స అఞ్ఞథత్తం నాహోసి. ఏవం సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానం బాహిరదానం నిస్సాయ తిత్తి నామ నత్థి. తస్మా సోపి మహాపురిసో – “మయా కోటిసతసహస్ససఙ్ఖానం భిక్ఖూనం దానం దాతుం వట్టతీ”తి చిన్తేత్వా తస్మిం మణ్డపే నిసీదాపేత్వా సత్తాహం గవపానం నామ దానం అదాసి.

ఏత్థ **గవపానన్తి** మహన్తే మహన్తే కోలమ్బే ఖీరస్స పూరేత్వా ఉద్ధనేసు ఆరోపేత్వా ఘనపాకపక్కే ఖీరే థోకథోకే తణ్డులే పక్ఖిపిత్వా పక్కమధుసక్కరచుణ్ణసప్పీహి అభిసఙ్ఖతభోజనం వుచ్చతి. ఇదమేవ **చతుమధురభోజనన్తి**పి వుచ్చతి. మనుస్సాయేవ పన పరివిసితుం నాసక్ఖింసు. దేవాపి ఏకన్తరికా హుత్వా పరివిసింసు. ద్వాదసయోజనప్పమాణమ్పి తం ఠానం తే భిక్ఖూ గణ్హితుం నప్పహోసియేవ, తే పన భిక్ఖూ అత్తనో అత్తనో అనుభావేన నిసీదింసు. పరియోసానదివసే సబ్బేసం

భిక్ఖూనం పత్తే థోవాపేత్వా భేసజ్జత్థాయ సప్పినవనీతమధుఫాణితాదీనం పూరేత్వా తిచీవరేహి సద్ధిం అదాసి. తత్థ సఙ్ఘనవకభిక్ఖునా లద్ధచీవరసాటకా సతసహస్సగ్ఘనికా అహేసుం.

అథ సత్థా అనుమోదనం కరోన్తో – “అయం మహాపురిసో ఏవరూపం మహాదానం అదాసి, కో ను ఖో భవిస్సతీ”తి ఉపధారేన్తో – “అనాగతే కప్పసతసహస్సాధికానం ద్విన్నం అసఙ్ఖ్యేయ్యానం మత్థకే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి దిస్వా తతో మహాసత్తం ఆమన్తేత్వా – “త్వం ఏత్తకం నామ కాలం అతిక్కమిత్వా గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్ససీ”తి బ్యాకాసి. అథ మహాపురిసో భగవతో బ్యాకరణం సుత్వా పముదితహదయో – “అహం కిర బుద్ధో భవిస్సామి, న మే ఘరావాసేన అత్థో, పబ్బజిస్సామీ”తి చిన్తేత్వా తథారూపం సమ్పత్తిం ఖేళపిణ్డం వియ పహాయ సత్థు సన్తికే పబ్బజిత్వా బుద్ధవచనం ఉగ్గణ్హిత్వా అభిఞ్ఞా చ అట్ఠ సమాపత్తియో చ నిబ్బత్తేత్వా అపరిహీనజ్ఝానో యావతాయుకం ఠత్వా ఆయుపరియోసానే బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తి. తేన వుత్తం –

౧౦. “అహం తేన సమయేన, సురుచీ నామ బ్రాహ్మణో;
అజ్ఝాయకో మన్తధరో, తిణ్ణం వేదాన పారగూ.

౧౧. “తమహం ఉపసఙ్కమ్మ, సరణం గన్త్వాన సత్థునో;
సమ్బుద్ధప్పముఖం సఙ్ఘం, గన్ధమాలేన పూజయిం;
పూజేత్వా గన్ధమాలేన, గవపానేన తప్పయిం.

౧౨. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, మజ్ఝలో ద్విపదుత్తమో;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౩. “పధానం పదహిత్వాన…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమ”న్తి. –
అట్ఠ గాథా విత్థారేతబ్బా.

౧౪. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా.

౧౫. “తదా పీతిమనుబ్రూహన్తో, సమ్బోధివరపత్తియా;
బుద్ధే దత్వాన మం గేహం, పబ్బజిం తస్స సన్తికే.

౧౬. “సుత్తన్తం వినయం చాపి, నవఙ్గం సత్థుసాసనం;
సబ్బం పరియాపుణిత్వా, సోభయిం జినసాసనం.

౧౭. “తత్థప్పమత్తో విహరన్తో, బ్రహ్మం భావేత్వ భావనం;
అభిఞ్ఞాపారమిం గన్త్వా, బ్రహ్మలోకమగఞ్ఛహ”న్తి.

తత్థ **గన్ధమాలేనా**తి గన్ధేహి చేవ మాలేహి చ. **గవపానేనా**తి ఇదం వుత్తమేవ. “ఘతపానేనా”తిపి కేచి పఠన్తి. **తప్పయిన్తి** తప్పేసిం. **ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిన్తి** భియ్యోపి వతమధిట్ఠాసిం. **దసపారమిపూరియా**తి దసన్నం పారమీనం పూరణత్థాయ. **పీతిన్తి** హదయతుట్ఠిం. **అనుబ్రూహన్తో**తి వడ్ఢేన్తో. **సమ్బోధివరపత్తియా**తి బుద్ధత్తప్పత్తియా. **బుద్ధే దత్వానా**తి బుద్ధస్స పరిచ్చజిత్వా . **మం గేహన్తి** మమ గేహం, సబ్బం సాపతేయ్యం చతుపచ్చయత్థాయ బుద్ధస్స భగవతో పరిచ్చజిత్వాతి అత్థో. **తత్థా**తి తస్మిం బుద్ధసాసనే. **బ్రహ్మన్తి** బ్రహ్మవిహారభావనం భావేత్వా.

మఙ్గలస్స పన భగవతో నగరం ఉత్తరం నామ అహోసి, పితాపిస్స ఉత్తరో నామ రాజా ఖత్తియో, మాతాపి ఉత్తరా నామ, సుదేవో చ ధమ్మసేనో చ ద్వే అగ్గసావకా, పాలితో నామ ఉపట్ఠాకో, సీవలా చ అసోకా చ ద్వే అగ్గసావికా, నాగరుక్ఖో బోధి, అట్ఠాసీతిహత్థుబ్బేధం సరీరం అహోసి, నవుతివస్ససహస్సం ఆయుపరిమాణం, భరియా పనస్స యసవతీ నామ, సీవలో నామ పుత్తో, అస్సయానేన నిక్ఖమి. ఉత్తరారామే వసి. ఉత్తరో నామ ఉపట్ఠాకో, తస్మిం పన నవుతివస్ససహస్సాని ఠత్వా పరినిబ్బుతే భగవతి ఏకప్పహారేనేవ దసచక్కవాళసహస్సాని ఏకన్ధకారాని అహేసుం. సబ్బచక్కవాళేసు మనుస్సానం మహన్తం ఆరోదనపరిదేవనం అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౮. “ఉత్తరం నామ నగరం, ఉత్తరో నామ ఖత్తియో;
ఉత్తరా నామ జనికా, మఙ్గలస్స మహేసినో.

౨౩. “సుదేవో ధమ్మసేనో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
పాలితో నాముపట్ఠాకో, మఙ్గలస్స మహేసినో.

౨౪. “సీవలా చ అసోకా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, నాగరుక్ఖోతి వుచ్చతి.

౨౬. “అట్ఠాసీతి రతనాని, అచ్చుగ్గతో మహాముని;
తతో నిద్ధావతీ రంసీ, అనేకసతసహస్సియో.

౨౭. “నవుతివస్ససహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౮. “యథాపి సాగరే ఊమీ, న సక్కా తా గణేతుయే;
తథేవ సావకా తస్స, న సక్కా తే గణేతుయే.

౨౯. “యావ అట్ఠాసి సమ్బుద్ధో, మఙ్గలో లోకనాయకో;
న తస్స సాసనే అత్థి, సకిలేసమరణం తదా.

౩౦. “ధమ్మోక్కం ధారయిత్వాన, సన్తారేత్వా మహాజనం;
జలిత్వా ధూమకేతూవ, నిబ్బుతో సో మహాయసో.

౩౧. “సఙ్ఖారానం సభావత్తం, దస్సయిత్వా సదేవకే;

జలిత్వా అగ్గిక్ఖన్ధోవ, సూరియో అత్థఙ్గతో యథా”తి.

తత్థ **తతో**తి తస్స మఙ్గలస్స సరీరతో. **నిద్ధావతీ**తి నిద్ధావన్తి, వచనవిపరియాయో దట్ఠబ్బో. **రంసీ**తి రస్మియో. **అనేకసతసహస్సియో**తి అనేకసతసహస్సా. **ఊమీ**తి వీచియో తరఙ్గా. **గణేతుయే**తి గణేతుం సఙ్ఖాతుం. ఏత్తకా సాగరే ఊమియోతి యథా న సక్కా గణేతుం, ఏవం తస్స భగవతో సావకాపి న సక్కా గణేతుం, అథ ఖో గణనపథం వీతివత్తాతి అత్థో. **యావా**తి యావతకం కాలం. **సకిలేసమరణం తదా**తి సహ కిలేసేహి సకిలేసో, సకిలేసస్స మరణం సకిలేసమరణం, తం నత్థి. తదా కిర తస్స భగవతో సాసనే సావకా సబ్బే అరహత్తం పత్వాయేవ పరినిబ్బాయింసు. పుథుజ్జనా వా సోతాపన్నాదయో వా హుత్వా న కాలమకంసూతి అత్థో. కేచి “సమ్మోహమారణం తదా”తి పఠన్తి.

ధమ్మోక్కన్తి ధమ్మదీపకం. **ధూమకేతూ**తి అగ్గి వుచ్చతి, ఇధ పన పదీపో దట్ఠబ్బో తస్మా పదీపో వియ జలిత్వా నిబ్బుతోతి అత్థో. **మహాయసో**తి మహాపరివారో . కేచి “నిబ్బుతో సో ససావకో”తి పఠన్తి. **సఙ్ఖారాన**న్తి సఙ్ఖాతధమ్మానం సప్పచ్చయధమ్మానం. **సభావత్త**న్తి అనిచ్చాదిసామఞ్ఞలక్ఖణం. **సూరియో అత్థఙ్గతో యథా**తి యథా సహస్సకిరణో దివసకరో సబ్బం తమగణం విధమిత్వా సబ్బఞ్చ లోకం ఓభాసేత్వా అత్థముపగచ్ఛతి, ఏవం మఙ్గలదివసకరోపి వేనేయ్యకమలవనవికసనకరో సబ్బం అజ్ఝత్తికబాహిరలోకతమం విధమిత్వా అత్తనో సరీరప్పభాయ జలిత్వా అత్థఙ్గతోతి అత్థో. సేసగాథా సబ్బత్థ ఉత్తానా ఏవాతి.

మఙ్గలబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో తతియో బుద్ధవంసో.

౬. సుమనబుద్ధవంసవణ్ణనా

ఏవం ఏకప్పహారేనేవ దససహస్సిలోకధాతుం ఏకన్ధకారం కత్వా తస్మిం భగవతి పరినిబ్బుతే తస్స అపరభాగే నవుతివస్ససహస్సాయుకేసు మనుస్సేసు అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా దసవస్సేసు జాతేసు పున వడ్ఢిత్వా అనుక్కమేన అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకా హుత్వా పున పరిహాయిత్వా నవుతివస్ససహస్సాయుకేసు జాతేసు **సుమనో** నామ బోధిసత్తో పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా మేఖలనగరే సుదత్తస్స నామ రఞ్ఞో కులే సిరిమాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. పాటిహారియాని పుబ్బే వుత్తనయానేవ.

సో అనుక్కమేన వుద్ధిప్పత్తో సిరివడ్ఢనసోమవడ్ఢనఇద్ధివడ్ఢననామధేయ్యేసు తీసు పాసాదేసు తేసట్ఠియా నాటకిత్థిసతసహస్సేహి పరిచారియమానో సురయువతీహి పరిచారియమానో దేవకుమారో వియ నవవస్ససహస్సాని దిబ్బసుఖసదిసం విసయసుఖమనుభవమానో వటంసికాయ నామ దేవియా అనుపమం నామ నిరుపమం పుత్తం జనేత్వా చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా హత్థియానేన నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం పన పబ్బజన్తం తింసకోటియో అనుపబ్బజింసు.

సో తేహి పరివుతో దసమాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ అనోమనిగమే అనోమసేట్ఠినో ధీతాయ అనుపమాయ నామ దిన్నం పక్ఖిత్తదిబ్బోజం పాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా అనుపమాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా నాగబోధిం ఉపగన్త్వా తం పదక్ఖిణం కత్వా అట్ఠహి తిణముట్ఠీహి తింసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం కత్వా తత్థ పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా నిసీది. తతో మారబలం విధమిత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిజ్ఝిత్వా – "అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి (ధ. ప. ౧౫౩-౧౫౪) ఉదానం ఉదానేసి. తేన వుత్తం –

౧. "మఙ్గలస్స అపరేన, సుమనో నామ నాయకో;
సబ్బధమ్మేహి అసమో, సబ్బసత్తానముత్తమో"తి.

తత్థ **మఙ్గలస్స అపరేనా**తి మఙ్గలస్స భగవతో అపరభాగే. **సబ్బధమ్మేహి అసమో**తి సబ్బేహిపి సీలసమాధిపఞ్ఞాధమ్మేహి అసమో అసదిసో.

సుమనో కిర భగవా బోధిసమీపేయేవ సత్తసత్తాహాని వీతినామేత్వా ధమ్మదేసనత్థం బ్రహ్మయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా – "కస్స ను ఖో అహం పఠమం ధమ్మం దేసేయ్య"న్తి (దీ. ని. ౨.౭౨; మ. ని. ౧.౨౮౪; ౨.౩౪౧; మహావ. ౧౦) ఉపధారేన్తో అత్తనా సహ పబ్బజితానం తింసకోటియో చ అత్తనో కనిట్ఠభాతికం పేమాతికం సరణకుమారఞ్చ పురోహితపుత్తం భావితత్తమాణవకఞ్చ ఉపనిస్సయసమ్పన్నే దిస్వా – "ఏతేసం పఠమం ధమ్మం దేసేయ్య"న్తి చిన్తేత్వా హంసరాజా వియ గగనపథేన మేఖలుయ్యానే ఓతరిత్వా ఉయ్యానపాలం పేసేత్వా అత్తనో కనిట్ఠభాతికం సరణకుమారఞ్చ పురోహితపుత్తం భావితత్తకుమారఞ్చ పక్కోసాపేత్వా తేసం పరివారభూతా సత్తతింసకోటియో అత్తనా సహ పబ్బజితా తింసకోటియో చ అఞ్ఞే చ బహూ దేవమనుస్సకోటియో చాతి ఏవం కోటిసతసహస్సం **ధమ్మచక్కప్పవత్తనేన** ధమ్మామతం పాయేసి. తేన వుత్తం –

౨. "తదా అమతభేరిం సో, ఆహనీ మేఖలే పురే;

ధమ్మసఙ్ఖసమాయుత్తం, నవఙ్గం జినసాసన”న్తి.

తత్థ **అమతభేరి**న్తి అమతాధిగమాయ నిబ్బానాధిగమాయ భేరిం. **ఆహనీ**తి వాదయి, ధమ్మం దేసేసీతి అత్థో. సాయం అమతభేరీ నామ అమతపరియోసానం నవఙ్గం బుద్ధవచనం. తేనేవాహ – ‘‘**ధమ్మసఙ్ఖసమాయుత్తం, నవఙ్గం జినసాసన**’’న్తి. తత్థ **ధమ్మసఙ్ఖసమాయుత్త**న్తి చతుసచ్చధమ్మకథాసఙ్ఖవరసమాయుత్తం.

సుమనో పన లోకనాయకో అభిసమ్బోధిం పాపుణిత్వా పటిఞ్ఞానురూపం పటిపదం పటిపజ్జమానో మహాజనస్స భవబన్ధనమోక్ఖత్థాయ కుసలరతనస్స కిలేసచోరేహి విలుప్పమానస్స పరిత్తానత్థం సీలవిపులపాకారం సమాధిపరిఖాపరివారితం విపస్సనాఞాణద్వారం సతిసమ్పజఞ్ఞదళ్హకవాటం సమాపత్తిమణ్డపాదిపటిమణ్డితం బోధిపక్ఖియజనసమాకులం అమతవరనగరం మాపేసి. తేన వుత్తం –

౩. “నిజ్జినిత్వా కిలేసే సో, పత్వా సమ్బోధిముత్తమం;
మాపేసి నగరం సత్థా, సద్ధమ్మపురవరుత్తమ”న్తి.

తత్థ **నిజ్జినిత్వా**తి విజినిత్వా అభిభుయ్య, కిలేసాభిసఙ్ఖారదేవపుత్తమారే విద్ధంసేత్వాతి అత్థో . **సో**తి సో సుమనో భగవా. “విజినిత్వా కిలేసే హి”తిపి పాఠో. తత్థ **హి**-కారో పదపూరణమత్తే నిపాతో. **పత్వా**తి అధిగన్త్వా. “పత్తో”తిపి పాఠో. **నగర**న్తి నిబ్బాననగరం. **సద్ధమ్మపురవరుత్తమ**న్తి సద్ధమ్మసఙ్ఖాతం పురవరేసు ఉత్తమం సేట్ఠం పధానభూతం. అథ వా సద్ధమ్మమయేసు పురేసు పవరేసు ఉత్తమం సద్ధమ్మపురవరుత్తమం. పురిమస్మిం అత్థవికప్పే “నగర”న్తి తస్సేవ వేవచనన్తి దట్ఠబ్బం. పటివిద్ధధమ్మసభావానం సేక్ఖాసేక్ఖానం అరియపుగ్గలానం పతిట్ఠానం గోచరనివాసట్ఠేన నిబ్బానం “నగర”న్తి వుచ్చతి. తస్మిం పన సద్ధమ్మవరనగరే సో సత్థా అవిచ్ఛిన్నం అకుటిలం ఉజుం పుథులఞ్చ విత్థతఞ్చ సతిపట్ఠానమయం మహావీథిం మాపేసి. తేన వుత్తం –

౪. “నిరన్తరం అకుటిలం, ఉజుం విపులవిత్థతం;
మాపేసి సో మహావీథిం, సతిపట్ఠానవరుత్తమ”న్తి.

తత్థ **నిరన్తర**న్తి కుసలజవనసఞ్చరణానన్తరభావతో నిరన్తరం. **అకుటిల**న్తి కుటిలభావకరదోసవిరహితతో అకుటిలం. **ఉజు**న్తి అకుటిలత్తావ ఉజుం. పురిమపదస్సేవ అత్థదీపకమిదం వచనం. **విపులవిత్థత**న్తి ఆయామతో చ విత్థారతో చ పుథులవిత్థతం, పుథులవిత్థతభావో లోకియలోకుత్తరసతిపట్ఠానవసేన దట్ఠబ్బో. **మహావీథి**న్తి మహామగ్గం. **సతిపట్ఠానవరుత్తమ**న్తి సతిపట్ఠానఞ్చ తం వరేసు ఉత్తమఞ్చాతి సతిపట్ఠానవరుత్తమం. అథ వా వరం సతిపట్ఠానమయం ఉత్తమవీథిన్తి అత్థో.

ఇదాని తస్స నిబ్బానమహానగరస్స తస్సం సతిపట్ఠానవీథియం చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని చతస్సో పటిసమ్భిదా ఛ అభిఞ్ఞా అట్ఠ సమాపత్తియోతి ఇమాని మహగ్ఘరతనాని ఉభోసు పస్సేసు ధమ్మాపణే పసారేసి. తేన వుత్తం –

౫. “ఫలే చత్తారి సామఞ్ఞే, చతస్సో పటిసమ్భిదా;
ఛళభిఞ్ఞాట్ఠసమాపత్తీ, పసారేసి తత్థ వీథియ”న్తి.

ఇదాని భగవా ఇమాని రతనభణ్డాని యే పన అప్పమత్తా సతిమన్తో పణ్డితా హిరిఓత్తప్పవీరియాదీహి సమన్నాగతా, తే ఆదియన్తీతి తేసం రతనానం హరణూపాయం దస్సేన్తో –

౬. “యే అప్పమత్తా అఖిలా, హిరివీరియేహుపాగతా;
తే తే ఇమే గుణవరే, ఆదియన్తి యథాసుఖ”న్తి. – ఆహ;

తత్థ **యేతి** అనియముద్దేసో. **అప్పమత్తాతి** పమాదస్స పటిపక్ఖభూతేన సతియా అవిప్పవాసలక్ఖణేన అప్పమాదేన సమన్నాగతా. **అఖిలాతి** పఞ్చచేతోఖిలరహితా. **హిరివీరియేహుపాగతాతి** కాయదుచ్చరితాదీహి హిరీయతీతి హిరీ, లజ్జాయేతం అధివచనం. వీరస్స భావో వీరియం, తం ఉస్సాహలక్ఖణం. తేహి హిరివీరియేహి ఉపాగతా సమన్నాగతా భబ్బపుగ్గలా. **తేతి** ఇదం పుబ్బే అనియముద్దేసస్స నియముద్దేసో. పున **తేతి** వుత్తప్పకారే గుణరతనవిసేసే తే కులపుత్తా ఆదియన్తి పటిలభన్తి అధిగచ్ఛన్తీతి అత్థో. సబ్బం పన సుమనో భగవా కతవిదితమనో ధమ్మభేరిం ఆహనిత్వా ధమ్మనగరం మాపేత్వా ఇమినా నయేన పఠమమేవ సతసహస్సకోటియో బోధేసి. తేన వుత్తం –

౭. “ఏవమేతేన యోగేన, ఉద్ధరన్తో మహాజనం;
బోధేసి పఠమం సత్థా, కోటిసతసహస్సియో”తి.

తత్థ **ఉద్ధరన్తోతి** సంసారసాగరతో అరియమగ్గనావాయ సముద్ధరన్తో. **కోటిసతసహస్సియోతి** సతసహస్సకోటియోతి అత్థో. విపరియాయేన నిద్దిట్ఠం.

యదా పన సుమనో లోకనాయకో సునన్దవతీనగరే అమ్బరుక్ఖమూలే తిత్థియమదమానమద్దనం యమకపాటిహారియం కత్వా సత్తానం కోటిసహస్సం ధమ్మామతం పాయేసి. అయం దుతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౮. “యమ్హి కాలే మహావీరో, ఓవదీ తిత్థియే గణే;
కోటిసహస్సా భిసమింసు, దుతియే ధమ్మదేసనే”తి.

తత్థ **తిత్థియే గణేతి** తిత్థియభూతే గణే, తిత్థియానం గణే వా “తిత్థియే అభిమద్దన్తో, బుద్ధో ధమ్మమదేసయీ”తి పఠన్తి కేచి.

యదా పన దససు చక్కవాళసహస్సేసు దేవతా ఇమస్మిం చక్కవాళే సన్నిపతిత్వా మనుస్సా చ నిరోధకథం సముట్ఠాపేసుం – “కథం నిరోధం సమాపజ్జన్తి, కథం నిరోధసమాపన్నా హోన్తి, కథం నిరోధా వుట్ఠహన్తీ”తి? ఏవం సమాపజ్జనఅధిట్ఠానవుట్ఠానాదీసు వినిచ్ఛయం కాతుం అసక్కోన్తా సహ మనుస్సేహి ఛసు కామావచరదేవలోకేసు దేవా చ నవసు బ్రహ్మలోకేసు బ్రహ్మానో చ ద్వేళ్హకజాతా ద్విధా అహేసుం. తతో నరసున్దరేన అరిన్దమేన నామ రఞ్ఞా సద్ధిం సాయన్హసమయే సుమనదసబలం సబ్బలోకనాథం ఉపసఙ్కమింసు; ఉపసఙ్కమిత్వా అరిన్దమో రాజా భగవన్తం నిరోధపఞ్హం పుచ్ఛి. తతో భగవతా నిరోధపఞ్హే విస్సజ్జితే నవుతిపాణకోటిసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౯. “యదా దేవా మనుస్సా చ, సమగ్గా ఏకమానసా;
నిరోధపఞ్హం పుచ్ఛింసు, సంసయం చాపి మానసం.

౧౦. “తదాపి ధమ్మదేసనే, నిరోధపరిదీపనే;
నవుతికోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తస్స పన సుమనస్స భగవతో తయో సావకసన్నిపాతా అహేసుం. తత్థ పఠమసన్నిపాతే మేఖలనగరం ఉపనిస్సాయ వస్సం వసిత్వా పఠమపవారణాయ అరహన్తానం కోటిసహస్సేన ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితేన సద్ధిం భగవా పవారేసి, అయం పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. అథాపరేన సమయేన సఙ్కస్సనగరస్సావిదూరే అరిన్దమరాజకుసలబలనిబ్బత్తే యోజనప్పమాణే కనకపబ్బతే నిసిన్నో సరదసమయరుచిరకరనికరో దివసకరో వియ యుగన్ధరపబ్బతే మునివరదివసకరో అరిన్దమరాజానం పరివారేత్వా ఆగతానం పురిసానం నవుతికోటిసహస్సాని దమేత్వా సబ్బే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా తస్మింయేవ దివసే అరహత్తం పత్తేహి భిక్ఖూహి పరివుతో చతురఙ్గసమన్నాగతే సన్నిపాతే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. అయం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. యదా పన సక్కో దేవరాజా సుగతదస్సనత్థాయ ఉపసఙ్కమి, తదా సుమనో భగవా అసీతియా అరహన్తకోటిసహస్సేహి పరివుతో పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, అయం తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౧. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, సుమనస్స మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౧౨. “వస్సంవుట్ఠస్స భగవతో, అభిఘుట్ఠే పవారణే;
కోటిసతసహస్సేహి, పవారేసి తథాగతో.

౧౩. “తతో పరం సన్నిపాతే, విమలే కఞ్చనపబ్బతే;
నవుతికోటిసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౧౪. “యదా సక్కో దేవరాజా, బుద్ధదస్సనుపాగమి;
అసీతికోటిసహస్సానం, తతియో ఆసి సమాగమో”తి.

తత్థ **అభిఘుట్ఠే పవారణే**తి లిఙ్గవిపల్లాసో దట్ఠబ్బో, అభిఘుట్ఠాయ పవారణాయాతి అత్థో. **తతో పర**న్తి తతో అపరభాగే. **కఞ్చనపబ్బతే**తి కనకమయే పబ్బతే. **బుద్ధదస్సనుపాగమీ**తి బుద్ధదస్సనత్థముపాగమి. తదా కిర అమ్హాకం బోధిసత్తో అతులో నామ నాగరాజా అహోసి మహిద్ధికో మహానుభావో. సో “లోకే బుద్ధో ఉప్పన్నో”తి సుత్వా ఞాతిగణపరివుతో సకభవనా నిక్ఖమిత్వా కోటిసతసహస్సభిక్ఖుపరివారస్స సుమనస్స భగవతో దిబ్బేహి తురియేహి ఉపహారం కారేత్వా మహాదానం పవత్తేత్వా పచ్చేకదుస్సయుగాని దత్వా సరణేసు పతిట్ఠాసి. సోపి నం సత్థా “అనాగతే బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౫. “అహం తేన సమయేన, నాగరాజా మహిద్ధికో;
అతులో నామ నామేన, ఉస్సన్నకుసలసఞ్చయో.

౧౬. “తదాహం నాగభవనా, నిక్ఖమిత్వా సఞాతిభి;
నాగానం దిబ్బతురియేహి, ససఙ్ఘం జినముపట్ఠహిం.

౧౭. “కోటిసతసహస్సానం , అన్నపానేన తప్పయిం;
పచ్చేకదుస్సయుగం దత్వా, సరణం తముపాగమిం.

౧౮. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, సుమనో లోకనాయకో;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౯. “పధానం పదహిత్వాన...పే.... హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం”.
యథా కోణ్డఞ్ఞబుద్ధవంసే, ఏవం అట్ఠ గాథా విత్థారేతబ్బాతి.

౨౦. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తస్స పన **సుమనస్స** భగవతో మేఖలం నామ నగరం అహోసి, సుదత్తో నామ రాజా పితా, సిరిమా నామ దేవీ మాతా, సరణో చ భావితత్తో చ ద్వే అగ్గసావకా, ఉదేనో నాముపట్ఠాకో, సోణా చ ఉపసోణా చ ద్వే అగ్గసావికా, నాగరుక్ఖో బోధి, నవుతిహత్థుబ్బేధం సరీరం, నవుతియేవ వస్ససహస్సాని ఆయుప్పమాణం అహోసి, వటంసికా నామస్స మహేసీ దేవీ, అనూపమో నామ పుత్తో అహోసి, హత్థియానేన నిక్ఖమి. ఉపట్ఠాకో అఙ్గరాజా. అఙ్గారామే వసీతి. తేన వుత్తం –

౨౧. “నగరం మేఖలం నామ, సుదత్తో నామ ఖత్తియో;
సిరిమా నామ జనికా, సుమనస్స మహేసినో.

౨౨. “నవవస్ససహస్సాని, అగారం అజ్ఝ సో వసి;
చన్దో సుచన్దో వటంసో చ, తయో పాసాదముత్తమా.

౨౩. “తేసట్ఠిసతసహస్సాని, నారియో సమలఙ్కతా;
వటంసికా నామ నారీ, అనూపమో నామ అత్రజో.

౨౪. “నిమిత్తే చతురో దిస్వా, హత్థియానేన నిక్ఖమి;
అనూనదసమాసాని, పధానం పదహీ జినో.

౨౫. “బ్రహ్మునా యాచితో సన్తో, సుమనో లోకనాయకో;
వత్తి చక్కం మహావీరో, మేఖలే పురముత్తమే.

౨౬. “సరణో భావితత్తో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;

ఉదేనో నాముపట్ఠాకో, సుమనస్స మహేసినో.

౨౭. “సోణా చ ఉపసోణా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
సోపి బుద్ధో అమితయసో, నాగమూలే అబుజ్ఝథ.

౨౮. “వరుణో చేవ సరణో చ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠకా;
చాలా చ ఉపచాలా చ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠికా.

౨౯. “ఉచ్చత్తనేన సో బుద్ధో, నవుతిహత్థముగ్గతో;
కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసో, దససహస్సీ విరోచతి.

౩౦. “నవుతివస్ససహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౩౧. “తారణీయే తారయిత్వా, బోధనీయే చ బోధయి;
పరినిబ్బాయి సమ్బుద్ధో, ఉళురాజావ అత్థమి.

౩౨. “తే చ ఖీణాసవా భిక్ఖూ, సో చ బుద్ధో అసాదిసో;
అతులప్పభం దస్సయిత్వా, నిబ్బుతా తే మహాయసా.

౩౩. “తఞ్చ ఞాణం అతులియం, తాని చ అతులాని రతనాని;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా.

౩౪. “సుమనో యసధరో బుద్ధో, అఙ్గారామమ్హి నిబ్బుతో;
తత్థేవ తస్స జినథూపో, చతుయోజనముగ్గతో”తి.

తత్థ **కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసో**తి వివిధరతనవిచిత్తకఞ్చనమయగ్ఘికసదిసరూపసోభో. **దససహస్సీ విరోచతీ**తి తస్స పభాయ దససహస్సీపి లోకధాతు విరోచతీతి అత్థో. **తారణీయే**తి తారయితబ్బే, తారయితుం వుత్తే సబ్బే బుద్ధవేనేయ్యేతి అత్థో. **ఉళురాజావా**తి చన్దో వియ. **అత్థమీ**తి అత్థఙ్గతో. కేచి “అత్థం గతో”తి పఠన్తి. **అసాదిసో**తి అసదిసో. **మహాయసా**తి మహాకిత్తిసద్దా మహాపరివారా చ. **తఞ్చ ఞాణ**న్తి తం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్చ. **అతులియ**న్తి అతుల్యం అసదిసం. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

సుమనబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో చతుత్థో బుద్ధవంసో.

౬. రేవతబుద్ధవంసవణ్ణనా

సుమనస్స పన భగవతో అపరభాగే సాసనే చస్స అన్తరహితే నవుతివస్ససహస్సాయుకా మనుస్సా అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా దసవస్సాయుకా హుత్వా పున అనుక్కమేన వడ్ఢిత్వా అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకా హుత్వా పున పరిహాయమానా సట్ఠివస్ససహస్సాయుకా అహేసుం. తదా **రేవతో** నామ సత్థా ఉదపాది. సోపి పారమియో పూరేత్వా అనేకరతనసముజ్జలితభవనే తుసితభవనే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా సబ్బధనధఞ్ఞవతిసుధఞ్ఞవతీనగరే సబ్బాలఙ్కారసమలఙ్కతఅమితరుచిరపరివారపరివుతస్స సిరివిభవసముదయేనాకులస్స సబ్బసమిద్ధివిపులస్స విపులస్స నామ రఞ్ఞో కులే సబ్బజననయనాలిపాలిసమాకులాయ సమ్ఫుల్లనయనకువలయసస్సిరికసినిద్ధవదనకమలాకరసోభాసముజ్జలాయ సురుచిరమనోహరగుణగణవిపులాయ విపులాయ నామ అగ్గమహేసియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన చిత్తకూటపబ్బతతో సువణ్ణహంసరాజా వియ మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి.

తస్స పటిసన్ధియం జాతియఞ్చ పాటిహారియాని పుబ్బే వుత్తనయానేవ అహేసుం. సుదస్సనరతనగ్ఘిఆవేళనామకా తయో చస్స పాసాదా అహేసుం. సుదస్సనాదేవిప్పముఖాని తేత్తింస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం. తాహి పరివుతో సో సురయువతీహి పరివుతో దేవకుమారో వియ ఛబ్బస్ససహస్సాని విసయసుఖమనుభవమానో అగారం అజ్ఝావసి. సో సుదస్సనాయ నామ దేవియా వరుణే నామ తనయే జాతే చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా నానావిరాగతనువరవసననివసనో ఆముక్కముత్తాహారమణికుణ్డలో వరకేయూరమకుటకటకధరో పరమసురభిగన్ధకుసుమసమలఙ్కతో పరమరుచిరకరనికరో సరదసమయరజనికరో వియ తారాగణపరివుతో వియ చన్దో తిదసగణపరివుతో వియ దససతనయనో బ్రహ్మగణపరివుతో వియ చ హారితమహాబ్రహ్మా చతురఙ్గినియా మహతియా సేనాయ పరివుతో ఆజఞ్ఞరథేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా సబ్బాభరణాని ఓముఞ్చిత్వా భణ్డాగారికస్స హత్థే దత్వా జలజామలావికలనీలకువలయదలసదిసేనాతినిసితేనాతితిఖిణేనాసినా సకేసమకుటం ఛిన్దిత్వా ఆకాసే ఖిపి. తం సక్కో దేవరాజా సువణ్ణచఙ్కోటకేన పటిగ్గహేత్వా తావతింసభవనం నేత్వా సినేరుముద్ధని సత్తరతనమయం చేతియం అకాసి.

మహాపురిసో పన దేవదత్తాని కాసాయాని పరిదహిత్వా పబ్బజి, ఏకా చ నం పురిసకోటి అనుపబ్బజి. సో తేహి పరివుతో సత్తమాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ అఞ్ఞతరాయ సాధుదేవియా నామ సేట్ఠిధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే అఞ్ఞతరేనాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా మత్తవరనాగగామీ నాగబోధిం పదక్ఖిణం కత్వా తేపణ్ణాసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠాయ నిసీదిత్వా మారబలం విధమిత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిజ్ఝిత్వా – "అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి (ధ. ప. ౧౫౩-౧౫౪) ఉదానం ఉదానేసి. తేన వుత్తం –

౧. "సుమనస్స అపరేన, రేవతో నామ నాయకో;
అనుపమో అసదిసో, అతులో ఉత్తమో జినో"తి.

రేవతో కిర సత్థా బోధిసమీపేయేవ సత్తసత్తాహాని వీతినామేత్వా ధమ్మదేసనత్థం బ్రహ్మాయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా – “కస్స ను ఖో అహం పఠమం ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౭౨; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౪; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౦) ఉపధారేన్తో అత్తనా సహ పబ్బజితభిక్ఖుకోటియో అఞ్ఞే చ బహూ దేవమనుస్సే ఉపనిస్సయసమ్పన్నే దిస్వా ఆకాసేన గన్త్వా వరుణారామే ఓతరిత్వా తేహి పరివుతో గమ్భీరం నిపుణం తిపరివట్టం అప్పటివత్తియం అఞ్ఞేన అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తేత్వా భిక్ఖూనం కోటి అరహత్తే పతిట్ఠాపేసి. తీసు మగ్గఫలేసు పతిట్ఠితానం గణనపరిచ్ఛేదో నత్థి. తేన వుత్తం –

౨. “సోపి ధమ్మం పకాసేసి, బ్రహ్మునా అభియాచితో;
ఖన్ధధాతువవత్థానం, అప్పవత్తం భవాభవే”తి.

తత్థ **ఖన్ధధాతువవత్థాన**న్తి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం అట్ఠారసన్నం ధాతూనం నామరూపవవత్థానాదివసేన విభాగకరణం. సభావలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణాదివసేన రూపారూపధమ్మపరిగ్గహో ఖన్ధధాతువవత్థానం నామ. అథ వా ఫేణపిణ్డూపమం రూపం పరిమద్దనాసహనతో ఛిద్దావఛిద్దాదిభావతో చ ఉదకపుబ్బుళకం వియ వేదనా ముహుత్తరమణీయభావతో, మరీచికా వియ సఞ్ఞా విప్పలమ్భనతో, కదలిక్ఖన్ధో వియ సఙ్ఖారా అసారకతో, మాయా వియ విఞ్ఞాణం వఞ్చనకతో”తి ఏవమాదినాపి నయేన అనిచ్చానుపస్సనాదివసేనపి ఖన్ధధాతువవత్థానం వేదితబ్బం (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౬ కమాదివినిచ్ఛయకథా). **అప్పవత్తం భవాభవే**తి ఏత్థ భవోతి వడ్ఢి, అభవోతి హాని. భవోతి సస్సతదిట్ఠి , అభవోతి ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. భవోతి ఖుద్దకభవో, అభవోతి మహాభవో. భవోతి కామభవో, అభవోతి రూపారూపభవోతి ఏవమాదినా నయేన భవాభవానం అత్థో వేదితబ్బో (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౨౩; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౧౦౮౦; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౨౦). తేసం భవాభవానం అప్పవత్తిహేతుభూతం ధమ్మం పకాసేసీతి అత్థో. అథ వా భవతి అనేనాతి భవో, తీసు భవేసు ఉప్పత్తినిమిత్తం కమ్మాదికం. ఉపపత్తిభవో అభవో నామ. ఉభయత్థ నికన్తియా పహానకరం అప్పవత్తం ధమ్మం దేసేసీతి అత్థో. తస్స పన రేవతబుద్ధస్స తయోవ అభిసమయా అహేసుం. పఠమో పనస్స గణనపథం వీతివత్తో. తేన వుత్తం –

౩. “తస్సాభిసమయా తీణి, అహేసుం ధమ్మదేసనే;
గణనాయ న వత్తబ్బో, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **తీణీ**తి తయో, లిఙ్గవిపల్లాసో కతో, అయం పఠమో అభిసమయో అహోసి.

అథాపరేన సమయేన నగరుత్తరే ఉత్తరే నగరే సబ్బారిన్దమో అరిన్దమో నామ రాజా అహోసి. సో కిర భగవన్తం అత్తనో నగరమనుప్పత్తం సుత్వా తీహి జనకోటీహి పరివుతో భగవతో పచ్చుగ్గమనం కత్వా స్వాతనాయ నిమన్తేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స సత్తాహం మహాదానం పవత్తేత్వా తిగావుతవిత్థతం దీపపూజం కత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా నిసీది. అథ భగవా తస్స మనోనుకూలం విచిత్తనయం ధమ్మం దేసేసి. తత్థ దేవమనుస్సానం కోటిసహస్సస్స దుతియాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. “యదా అరిన్దమం రాజం, వినేసి రేవతో ముని;
తదా కోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

అయం దుతియో అభిసమయో.

అథాపరేన సమయేన రేవతో సత్థా ఉత్తరనిగమం నామ ఉపనిస్సాయ విహరన్తో సత్తాహం నిరోధసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా నిసీది. తదా కిర ఉత్తరనిగమవాసినో మనుస్సా యాగుభత్తఖజ్జకభేసజ్జపానకాదీని ఆహరిత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మహాదానం దత్వా భిక్ఖూ పరిపుచ్ఛింసు – “కుహిం, భన్తే, భగవా”తి? తతో తేసం భిక్ఖూ ఆహంసు – “భగవా, ఆవుసో, నిరోధసమాపత్తిం సమాపన్నో”తి. అథాతీతే తస్మిం సత్తాహే భగవన్తం నిరోధసమాపత్తితో వుట్ఠితం సరదసమయే సూరియో వియ అత్తనో అనూపమాయ బుద్ధసిరియా విరోచమానం దిస్వా నిరోధసమాపత్తియా గుణానిసంసం పుచ్ఛింసు. భగవా చ తేసం నిరోధసమాపత్తియా గుణానిసంసం కథేసి. తదా దేవమనుస్సానం కోటిసతం అరహత్తే పతిట్ఠాసి. అయం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “సత్తాహం పటిసల్లానా, వుట్ఠహిత్వా నరాసభో;
కోటిసతం నరమరూనం, వినేసి ఉత్తమే ఫలే”తి.

సుధఞ్ఞవతీనగరే పఠమమహాపాతిమోక్ఖుద్దేసే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితానం అరహన్తానం గణనపథం వీతివత్తానం పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. మేఖలనగరే కోటిసతసహస్ససఙ్ఖాతానం ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితానం అరహన్తానం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. రేవతస్స పన భగవతో ధమ్మచక్కానువత్తకో వరుణో నామ అగ్గసావకో పఞ్ఞవన్తానం అగ్గో ఆబాధికో అహోసి. తత్థ గిలానపుచ్ఛనత్థాయ సమ్పత్తమహాజనస్స లక్ఖణత్తయపరిదీపకం ధమ్మం దేసేత్వా కోటిసతసహస్సం పురిసానం ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా అరహత్తే పతిట్ఠాపేత్వా చతురఙ్గికే సన్నిపాతే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. అయం తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, రేవతస్స మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సువిముత్తాన తాదినం.

౭. “అతిక్కన్తా గణనపథం, పఠమం యే సమాగతా;
కోటిసతసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౮. “యోపి పఞ్ఞాయ అసమో, తస్స చక్కానువత్తకో;
సో తదా బ్యాధితో ఆసి, పత్తో జీవితసంసయం.

౯. “తస్స గిలానపుచ్ఛాయ, యే తదా ఉపగతా మునీ;
కోటిసతసహస్సా అరహన్తో, తతియో ఆసి సమాగమో”తి.

తత్థ **చక్కానువత్తకో**తి ధమ్మచక్కానువత్తకో. **పత్తో జీవితసంసయ**న్తి ఏత్థ జీవితే సంసయం జీవితసంసయం, జీవితక్ఖయం పాపుణాతి వా, న వా పాపుణాతీతి ఏవం జీవితసంసయం పత్తో, బ్యాధితస్స బలవభావేన మరతి, న మరతీతి జీవితే సంసయం పత్తోతి అత్థో. **యే తదా ఉపగతా మునీ**తి ఇతి దీఘభావే సతి భిక్ఖూనం ఉపరి హోతి, రస్సే అనుస్సరేన సద్ధిం వరుణస్స ఉపరి హోతి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో రమ్మవతీనగరే అతిదేవో నామ బ్రాహ్మణో హుత్వా బ్రాహ్మణధమ్మే పారం గతో రేవతం సమ్మాసమ్బుద్ధం దిస్వా తస్స ధమ్మకథం సుత్వా సరణేసు పతిట్ఠాయ సిలోకసహస్సేన దసబలం కిత్తేత్వా సహస్సగ్ఘనికేన ఉత్తరాసఙ్గేన భగవన్తం పూజేసి. సోపి నం బుద్ధో బ్యాకాసి – "ఇతో కప్పసతసహస్సాధికానం ద్విన్నం అసఙ్ఖ్యేయ్యానం మత్థకే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ"తి. తేన వుత్తం –

౧౦. "అహం తేన సమయేన, అతిదేవో నామ బ్రాహ్మణో;
ఉపగన్త్వా రేవతం బుద్ధం, సరణం తస్స గఞ్ఛహం.

౧౧. "తస్స సీలం సమాధిఞ్చ, పఞ్ఞాగుణమనుత్తమం;
థోమయిత్వా యథాథామం, ఉత్తరీయమదాసహం.

౧౨. "సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, రేవతో లోకనాయకో;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౩. 'పధానం పదహిత్వాన...పే.... హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమ'"న్తి. –
అట్ఠ గాథా విత్థారేతబ్బా.

౧౪. "తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా.

౧౫. "తదాపి తం బుద్ధధమ్మం, సరిత్వా అనుబ్రూహయిం;
ఆహరిస్సామి తం ధమ్మం, యం మయ్హం అభిపత్థిత"న్తి.

తత్థ **సరణం తస్స గఞ్ఛహన్తి** తం సరణం అగఞ్ఛిం అహం, ఉపయోగత్థే సామివచనం. **పఞ్ఞాగుణన్తి** పఞ్ఞాసమ్పత్తిం. **అనుత్తమన్తి** సేట్ఠం. "పఞ్ఞావిముత్తిగుణముత్తమ"న్తిపి పాఠో, సో ఉత్తానోవ. **థోమయిత్వాతి** థోమేత్వా వణ్ణయిత్వా. యథాథామన్తి యథాబలం. **ఉత్తరీయన్తి** ఉత్తరాసఙ్గం. **అదాసహన్తి** అదాసిం అహం. **బుద్ధధమ్మన్తి** బుద్ధభావకరం ధమ్మం, పారమీధమ్మన్తి అత్థో. **సరిత్వాతి** అనుస్సరిత్వా. **అనుబ్రూహయిన్తి** అభివడ్ఢేసిం. **ఆహరిస్సామీతి** ఆనయిస్సామి. **తం ధమ్మన్తి** తం బుద్ధత్తం. **యం మయ్హం అభిపత్థితన్తి** యం మయా అభిపత్థితం బుద్ధత్తం, తం ఆహరిస్సామీతి అత్థో.

తస్స పన **రేవతస్స** భగవతో నగరం సుధఞ్ఞవతీ నామ అహోసి, పితా విపులో నామ ఖత్తియో, మాతా విపులా నామ, వరుణో చ బ్రహ్మదేవో చ ద్వే అగ్గసావకా, సమ్భవో నామ ఉపట్ఠాకో, భద్దా చ సుభద్దా చ ద్వే అగ్గసావికా, నాగరుక్ఖో బోధి, సరీరం అసీతిహత్థుబ్బేధం అహోసి, ఆయు సట్ఠివస్ససహస్సాని, సుదస్సనా నామ అగ్గమహేసీ, వరుణో నామ పుత్తో, ఆజఞ్ఞరథేన నిక్ఖమి.

"తస్స దేహాభినిక్ఖన్తం, పభాజాలమనుత్తరం;
దివా చేవ తదా రత్తిం, నిచ్చం ఫరతి యోజనం.

“ధాతుయో మమ సబ్బాపి, వికిరన్తూతి సో జినో;
అధిట్ఠాసి మహావీరో, సబ్బసత్తానుకమ్పకో.

“మహానాగవనుయ్యానే, మహతో నగరస్స నో;
పూజితో నరమరూహి, పరినిబ్బాయి రేవతో”తి.

తేన వుత్తం –

౧౬. “నగరం సుధఞ్ఞవతీ నామ, విపులో నామ ఖత్తియో;
విపులా నామ జనికా, రేవతస్స మహేసినో.

౨౧. “వరుణో బ్రహ్మదేవో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సమ్భవో నాముపట్ఠాకో, రేవతస్స మహేసినో.

౨౨. “భద్దా చేవ సుభద్దా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
సోపి బుద్ధో అసమసమో, నాగమూలే అబుజ్ఝథ.

౨౩. “పదుమో కుఞ్జరో చేవ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠకా;
సిరిమా చేవ యసవతీ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠికా.

౨౪. “ఉచ్చత్తనేన సో బుద్ధో, అసీతిహత్థముగ్గతో;
ఓభాసేతి దిసా సబ్బా, ఇన్దకేతువ ఉగ్గతో.

౨౫. “తస్స సరీరే నిబ్బత్తా, పభామాలా అనుత్తరా;
దివా వా యది వా రత్తిం, సమన్తా ఫరతి యోజనం.

౨౬. “సట్ఠివస్ససహస్సాని , ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా దిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౭. “దస్సయిత్వా బుద్ధబలం అమతం లోకే పకాసయం;
నిబ్బాయి అనుపాదానో, యథగ్గుపాదానసఙ్ఖయా.

౨౮. “సో చ కాయో రతననిభో, సో చ ధమ్మో అసాదిసో;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **ఓభాసేతీ**తి పకాసయతి. **ఉగ్గతో**తి ఉస్సితో. **పభామాలా**తి పభావేలా. **యథగ్గీ**తి అగ్గి వియ. **ఉపాదానసఙ్ఖయా**తి ఇన్ధనక్ఖయా. **సో చ కాయో రతననిభో**తి సో చ తస్స భగవతో కాయో సువణ్ణవణ్ణో. “తఞ్చ కాయం రతననిభ”న్తిపి పాఠో,

లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం. సోయేవ పనస్సత్థో. సేసగాథాసు సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

రేవతబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో పఞ్చమో బుద్ధవంసో.

౮. సోభితబుద్ధవంసవణ్ణనా

తస్స పన అపరభాగే తస్స సాసనేపి అన్తరహితే **సోభితో** నామ బోధిసత్తో కప్పసతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా దేవేహి ఆయాచితో తుసితపురతో చవిత్వా సుధమ్మనగరే సుధమ్మరాజస్స కులే సుధమ్మాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. సో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన సుధమ్మాయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో పరిసుద్ధవిరాజితఘనమేఘపటలతో పుణ్ణచన్దో వియ నిక్ఖమి. తస్స పటిసన్ధియం జాతియఞ్చ పాటిహారియాని పుబ్బే వుత్తప్పకారాని.

సో దసవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసిత్వా సత్తత్తింసనాటకిత్థిసహస్సానం అగ్గాయ అగ్గమహేసియా మఖిలదేవియా కుచ్ఛిస్మిం సీహకుమారే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సఞ్జాతసంవేగో పాసాదేయేవ పబ్బజిత్వా తత్థేవ ఆనాపానస్సతిసమాధిం భావేత్వా చత్తారి ఝానాని పటిలభిత్వా సత్తాహం తత్థేవ పధానచరియమచరి. తతో మఖిలమహాదేవియా దిన్నం పరమమధురం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా అభినిక్ఖమనత్థాయ చిత్తముప్పాదేసి – “అయం పాసాదో అలఙ్కతపటియత్తో మహాజనస్స పస్సన్తస్సేవ ఆకాసేన గన్త్వా బోధిరుక్ఖం మజ్ఝేకత్వా పథవియం ఓతరతు, ఇమా చ ఇత్థియో మయి బోధిమూలే నిసిన్నే అవుత్తా సయమేవ పాసాదతో నిక్ఖమన్తూ”తి. సహచిత్తుప్పాదా పాసాదో చ సుధమ్మరాజభవనతో ఉప్పతిత్వా అసితఞ్జనసఞ్ఛాసమాకాసమబ్భుగ్గఞ్ఛి. సో సమోసరితసురభికుసుమదామసమలఙ్కతపాసాదతలో సకలమ్పి గగనతలం సమలఙ్కరుమానో వియ కనకరసధారాసదిసరుచిరకరనికరో దివసకరో వియ చ సరదసమయరజనికరో వియ చ విరోచమానో విలమ్బమానవివిధవిచిత్తకిఙ్కిణికజాలో యస్స కిర వాతేరితస్స సుకుసలజనవాదితస్స పఞ్చఙ్గికస్స తురియస్స వియ సద్దో వగ్గు చ రజనీయో చ కమనీయో చ అహోసి.

దూరతో పట్ఠాయ సుయ్యమానేన మధురేన సరేన సత్తానం సోతాని ఓదహమానో ఘరచచ్చరచతుక్కవీథిఆదీసు ఠత్వా పవత్తితకథాసల్లాపేసు మనుస్సేసు నాతినీచేన నాతిఉచ్చేన తరువరవనమత్థకావిదూరేనాకాసేన పలోభయమానో వియ తరువరసాఖానానారతనజుతివిసరసముజ్జలేన వణ్ణేన జననయనాని ఆకడ్ఢేన్తో వియ చ పుఞ్ఞానుభావం సముగ్ఘోసయన్తో వియ చ గగనతలం పటిపజ్జి. తత్థ నాటకిత్థియోపి పఞ్చఙ్గికస్స వరతురియస్స మధురేన సరేన ఉపగాయింసు చేవ విలపింసు చ. చతురఙ్గినీ కిరస్స సేనాపి అలఙ్కార-కాయాభరణ-జుతి-సముదయ-సముజ్జోతనానావిరాగ-సురభికుసుమవసనాభరణసోభితా అమరవరసేనా వియ పరమరుచిరదస్సనా ధరణీ వియ గగనతలేన పాసాదం పరివారేత్వా అగమాసి.

తతో పాసాదో గన్త్వా అట్ఠాసీతిహత్థుబ్బేధం ఉజువిపులవట్టక్ఖన్ధం కుసుమపల్లవమకులసమలఙ్కతం నాగరుక్ఖం మజ్ఝేకత్వా ఓతరిత్వా భూమియం పతిట్ఠహి. నాటకిత్థియో చ కేనచి అవుత్తావ తతో పాసాదతో ఓతరిత్వా పక్కమింసు. అనేకగుణసోభితో కిర సోభితోపి మహాపురిసో మహాజనకతపరివారోయేవ రత్తియా తీసు యామేసు తిస్సో విజ్జాయో ఉప్పాదేసి. మారబలం పనస్స ధమ్మతాబలేనేవ యథాగతమగమాసి. పాసాదో పన తత్థేవ అట్ఠాసి. సోభితో పన భగవతా సమ్బోధిం పత్వా – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా బోధిసమీపేయేవ సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా బ్రహ్మునో ధమ్మజ్ఝేసనం పటిజానిత్వా – “కస్స ను ఖో పఠమం ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి

బుద్ధచక్ఖునా ఓలోకేన్తో అత్తనో వేమాతికే కనిట్ఠభాతికే అసమకుమారఞ్చ సునేత్తకుమారఞ్చ దిస్వా – “ఇమే ద్వే కుమారా ఉపనిస్సయసమ్పన్నా గమ్భీరం నిపుణం ధమ్మం పటివిజ్ఝితుం సమత్థా, హన్దాహం ఇమేసం ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి ఆకాసేనాగన్త్వా సుధమ్మయ్యానే ఓతరిత్వా ద్వేపి కుమారే ఉయ్యానపాలేన పక్కోసాపేత్వా తేహి సపరివారేహి పరివుతో మహాజనమజ్ఝే ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తేన వుత్తం –

౧. “రేవతస్స అపరేన, సోభితో నామ నాయకో;
సమాహితో సన్తచిత్తో, అసమో అప్పటిపుగ్గలో.

౨. “సో జినో సకగేహమ్హి, మానసం వినివత్తయి;
పత్వాన కేవలం బోధిం, ధమ్మచక్కం పవత్తయి.

౩. “యావ హేట్ఠా అవీచితో, భవగ్గా చాపి ఉద్ధతో;
ఏత్థన్తరే ఏకపరిసా, అహోసి ధమ్మదేసనే.

౪. “తాయ పరిసాయ సమ్బుద్ధో, ధమ్మచక్కం పవత్తయి;
గణనాయ న వత్తబ్బో, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **సకగేహమ్హీ**తి అత్తనో భవనేయేవ, అన్తోపాసాదతలేయేవాతి అత్థో. **మానసం వినివత్తయీ**తి చిత్తం పరివత్తేసి, సకగేహే ఠత్వా సత్తదివసబ్భన్తరేయేవ పుథుజ్జనభావతో చిత్తం వినివత్తేత్వా బుద్ధత్తం పాపుణీతి అత్థో. **హేట్ఠా**తి హేట్ఠతో. **భవగ్గా**తి అకనిట్ఠభవనతో. **తాయ పరిసాయా**తి తస్సా పరిసాయ మజ్ఝే. **గణనాయ న వత్తబ్బో**తి గణనపథమతీతాతి అత్థో. **పఠమాభిసమయో**తి పఠమో ధమ్మాభిసమయో. **అహూ**తి గణనాయ న వత్తబ్బా పరిసా అహోసీతి అత్థో. “పఠమే అభిసమింసుయేవా”తిపి పాఠో, తస్స పఠమధమ్మదేసనే అభిసమింసు యే జనా, తే గణనాయ న వత్తబ్బాతి అత్థో.

అథాపరేన సమయేన సుదస్సననగరద్వారే చిత్తపాటలియా మూలే యమకపాటిహారియం కత్వా నవకనకమణిమయభవనే తావతింసభవనే పారిచ్ఛత్తకమూలే పణ్డుకమ్బలసిలాతలే నిసీదిత్వా అభిధమ్మం దేసేసి. దేసనాపరియోసానే నవుతికోటిసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం దుతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “తతో పరమ్పి దేసేన్తే, మరూనఞ్చ సమాగమే;
నవుతికోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

అథాపరేన సమయేన సుదస్సననగరే జయసేనో నామ రాజకుమారో యోజనప్పమాణం విహారం కారేత్వా అసోకస్సకణ్ణచమ్పకనాగపున్నాగవకులసురభిచూతపనసాసనసాలకున్ద- సహకారకరవీరాదితరువరనిరన్తరం ఆరామం రోపేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నియ్యాతేసి. దానానుమోదనం కత్వా యాగం వణ్ణేత్వా భగవా ధమ్మం దేసేసి. తదా కోటిసతసహస్ససత్తనికాయస్స ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం తతియాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. “పునాపరం రాజపుత్తో, జయసేనో నామ ఖత్తియో;
ఆరామం రోపయిత్వాన, బుద్ధే నియ్యాతయీ తదా.

౭. “తస్స యాగం పకిత్తేన్తో, ధమ్మం దేసేసి చక్ఖుమా;
తదా కోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

పున ఉగ్గతో నామ రాజా సునన్దనగరే సునన్దం నామ విహారం కారేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అదాసి. తస్మిం దానే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితానం కోటిసతం అరహన్తానం సన్నిపాతో , తేసం మజ్ఝే నిసిన్నో భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. అయం పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. పున మేఖలానగరే ధమ్మగణో ధమ్మగణారామం నామ పవరారామం మహావిహారం కారేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స దత్వా సహ సబ్బపరిక్ఖారేహి దానం అదాసి. తస్మిం సమాగమే ఏహిభిక్ఖుభావేన పబ్బజితానం నవుతియా అరహన్తకోటీనం సన్నిపాతే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. అయం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. యదా పన భగవా దససతనయనపురే వస్సం వసిత్వా పవారణాయ సురవరపరివుతో ఓతరి, తదా అసీతియా అరహన్తకోటీహి సద్ధిం చతురఙ్గికే సన్నిపాతే పవారేసి. అయం తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౮. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, సోభితస్స మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౯. “ఉగ్గతో నామ సో రాజా, దానం దేతి నరుత్తమే;
తమ్హి దానే సమాగఞ్ఛుం, అరహన్తా సతకోటియో.

౧౦. “పునాపరం పురగణో, దేతి దానం నరుత్తమే;
తదా నవుతికోటీనం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౧౧. “దేవలోకే వసిత్వాన, యదా ఓరోహతీ జినో;
తదా అసీతికోటీనం, తతియో ఆసి సమాగమో”తి.

తదా కిర అమ్హాకం బోధిసత్తో రమ్మవతీనగరే ఉభతో సుజాతో ‘సుజాతో’ నామ బ్రాహ్మణో హుత్వా సోభితస్స భగవతో ధమ్మదేసనం సుత్వా సరణేసు పతిట్ఠాయ బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స తేమాసం మహాదానమదాసి. సోపి నం “అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౨. “అహం తేన సమయేన, సుజాతో నామ బ్రాహ్మణో;
తదా ససావకం బుద్ధం, అన్నపానేన తప్పయిం.

౧౩. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, సోభితో లోకనాయకో;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౪. “పధానం పదహిత్వాన…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౫. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, హట్ఠో సంవిగ్గమానసో;
తమేవత్థమనుప్పత్తియా, ఉగ్గం ధితిమకాసహ”న్తి.

తత్థ **తమేవత్థమనుప్పత్తియా**తి తస్స బుద్ధత్తస్స అనుప్పత్తిఅత్థం, తస్స పన సోభితబుద్ధస్స – “అనాగతే అయం గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి వచనం సుత్వా “అవితథవచనా హి బుద్ధా”తి బుద్ధత్తప్పత్తిఅత్థన్తి అత్థో. **ఉగ్గ**న్తి తిబ్బం ఘోరం. **ధితి**న్తి వీరియం. **అకాసహ**న్తి అకాసిం అహం.

తస్స పన **సోభితస్స** భగవతో సుధమ్మం నామ నగరం అహోసి, పితా సుధమ్మో నామ రాజా, మాతా సుధమ్మా నామ దేవీ, అసమో చ సునేత్తో చ ద్వే అగ్గసావకా, అనోమో నాముపట్ఠాకో, నకులా చ సుజాతా చ ద్వే అగ్గసావికా, నాగరుక్ఖో బోధి, అట్ఠపణ్ణాసహత్థుబ్బేధం సరీరం అహోసి, నవుతివస్ససహస్సాని ఆయుప్పమాణం, మఖిలా నామస్స మహాదేవీ, సీహకుమారో నామ అత్రజో, నాటకిత్థీనం సత్తత్తింససహస్సాని నవవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. పాసాదేన అభినిక్ఖమి. జయసేనో నామ రాజా ఉపట్ఠాకో. సేతారామే కిర వసీతి. తేన వుత్తం –

౧౬. “సుధమ్మం నామ నగరం, సుధమ్మో నామ ఖత్తియో;
సుధమ్మా నామ జనికా, సోభితస్స మహేసినో.

౨౧. “అసమో చ సునేత్తో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
అనోమో నాముపట్ఠాకో, సోభితస్స మహేసినో.

౨౨. “నకులా చ సుజాతా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బుజ్ఝమానో చ సో బుద్ధో, నాగమూలే అబుజ్ఝథ.

౨౪. “అట్ఠపణ్ణాసరతనం , అచ్చుగ్గతో మహాముని;
ఓభాసేతి దిసా సబ్బా, సతరంసీవ ఉగ్గతో.

౨౫. “తథా సుఫుల్లం పవనం, నానాగన్ధేహి ధూపితం;
తథేవ తస్స పావచనం, సీలగన్ధేహి ధూపితం.

౨౬. “యథాపి సాగరో నామ, దస్సనేన అతప్పియో;
తథేవ తస్స పావచనం, సవనేన అతప్పియం.

౨౭. “నవుతివస్ససహస్సాని , ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౮. “ఓవాదం అనుసిట్ఠిఞ్చ, దత్వాన సేసకే జనే;

హుతాసనోవ తాపేత్వా, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౨౯. “సో చ బుద్ధో అసమసమో, తేపి సావకా బలప్పత్తా;

సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **సతరంసీవా**తిఆదిచ్చో వియ, సబ్బా దిసా ఓభాసేతీతి అత్థో. **పవన**న్తి మహావనం. **ధూపిత**న్తి వాసితం గన్ధితం. **అతప్పియో**తి అతిత్తికరో, అతిత్తిజననో వా. **తావదే**తి తస్మిం కాలే, తావతకం కాలన్తి అత్థో. **తారేసీ**తి తారయి. **ఓవాద**న్తి సకిం వాదో ఓవాదో నామ. **అనుసిట్ఠి**న్తి పునప్పునం వచనం అనుసిట్ఠి నామ. **సేసకే జనే**తి సచ్చప్పటివేధం అప్పత్తస్స సేసజనస్స, సామిఅత్థే భుమ్మవచనం. **హుతాసనోవ తాపేత్వా**తి అగ్గి వియ తప్పేత్వా. అయమేవ వా పాఠో, ఉపాదానక్ఖయా భగవా పరినిబ్బుతోతి అత్థో. సేసగాథాసు సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

సోభితబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో ఛట్ఠో బుద్ధవంసో.

౮. అనోమదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా

సోభితబుద్ధే పన పరినిబ్బుతే తస్స అపరభాగే ఏకమసఙ్ఖ్యేయ్యం బుద్ధుప్పాదరహితం అహోసి. అతీతే పన తస్మిం అసఙ్ఖ్యేయ్యే ఏకస్మిం కప్పే తయో బుద్ధా నిబ్బత్తింసు **అనోమదస్సీ, పదుమో, నారదో**తి. తత్థ **అనోమదస్సీ** భగవా సోళస అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పసతసహస్సఞ్చ పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా దేవేహి అభియాచితో తతో చవిత్వా చన్దవతియం నామ రాజధానియం యసవా నామస్స రఞ్ఞో కులే సముస్సితచారుపయోధరాయ యసోధరాయ నామ అగ్గమహేసియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. అనోమదస్సికుమారే కిర యసోధరాయ దేవియా కుచ్ఛిగతే తస్స పుఞ్ఞప్పభావేన పభా అసీతిహత్థప్పమాణం ఠానం ఫరిత్వా అట్ఠాసి. చన్దసూరియప్పభాహి అనభిభవనీయావ అహోసి. సా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన బోధిసత్తం సుచన్దనుయ్యానే విజాయి. పాటిహారియాని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ.

నామగ్గహణదివసే పనస్స నామం గణ్హన్తా, యస్మా జాతియం ఆకాసతో సత్త రతనాని పతింసు, తస్మా అనోమానం రతనానం ఉప్పత్తిహేతుభూతత్తా "అనోమదస్సీ"తి నామమకంసు. సో అనుక్కమేన వుద్ధిప్పత్తో దిబ్బేహి కామగుణేహి పరిచారియమానో దసవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తస్స కిర సిరి ఉపసిరి సిరివడ్ఢోతి తయో పాసాదా అహేసుం. సిరిమాదేవిప్పముఖాని తేవీసతి ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం. సో సిరిమాయ దేవియా ఉపవాణే నామ పుత్తే జాతే చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సివికాయానేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం తిస్సో జనకోటియో అనుపబ్బజింసు.

తేహి పరివుతో మహాపురిసో దస మాసే పధానచరియం చరి. తతో విసాఖపుణ్ణమాయ అనుపమబ్రాహ్మణగామే పిణ్డాయ చరిత్వా అనుపమసేట్ఠిధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా అనోమనామాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా అజ్జునరుక్ఖబోధిం పదక్ఖిణం కత్వా అట్ఠత్తింసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠాయ పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా సమారం మారబలం విద్ధంసేత్వా తీసు యామేసు తిస్సో విజ్జా ఉప్పాదేత్వా – "అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి ఉదానం ఉదానేసి. తేన వుత్తం –

౧. "సోభితస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
అనోమదస్సీ అమితయసో, తేజస్సీ దురతిక్కమో.

౨. "సో ఛేత్వా బన్ధనం సబ్బం, విద్ధంసేత్వా తయో భవే;
అనివత్తిగమనం మగ్గం, దేసేసి దేవమానుసే.

౩. "సాగరోవ అసఙ్ఖోభో, పబ్బతోవ దురాసదో;
ఆకాసోవ అనన్తో సో, సాలరాజావ ఫుల్లితో.

౪. "దస్సనేనపి తం బుద్ధం, తోసితా హోన్తి పాణినో;
బ్యాహరన్తం గిరం సుత్వా, అమతం పాపుణన్తి తే"తి.

తత్థ **అనోమదస్సీ**తి అనుపమదస్సనో, అమితదస్సనో వా. **అమితయసో**తి అమితపరివారో, అమితకిత్తి వా. **తేజస్సీ**తి సీలసమాధిపఞ్ఞాతేజేన సమన్నాగతో. **దురతిక్కమో**తి దుప్పధంసియో, అఞ్ఞేన దేవేన వా మారేన వా కేనచి వా అతిక్కమితుం అసక్కుణేయ్యోతి అత్థో. **సో ఛేత్వా బన్ధనం సబ్బ**న్తి సబ్బం దసవిధం సంయోజనం ఛిన్దిత్వా. **విద్ధంసేత్వా తయో భవే**తి తిభవూపగం కమ్మం కమ్మక్ఖయకరఞాణేన విద్ధంసేత్వా, అభావం కత్వాతి అత్థో. **అనివత్తిగమనం మగ్గ**న్తి నివత్తియా పవత్తియా పటిపక్ఖభూతం నిబ్బానం అనివత్తీతి వుచ్చతి, తం అనివత్తిం గచ్ఛతి అనేనాతి అనివత్తిగమనో. తం అనివత్తిగమనం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం దేసేసీతి అత్థో. "దస్సేతీ"తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. **దేవమానుసే**తి దేవమనుస్సానం, సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం దట్ఠబ్బం.

అసక్ఖోభోతి ఖోభేతుం చాలేతుం అసక్కుణేయ్యోతి అక్ఖోభియో. యథా హి సముద్దో చతురాసీతియోజనసహస్సగమ్భీరో అనేకయోజనసహస్సభూతావాసో అక్ఖోభియో, ఏవం అక్ఖోభియోతి అత్థో. **ఆకాసోవ అనన్తో**తి యథా పన ఆకాసస్స అన్తో నత్థి, అథ ఖో అనన్తో అప్పమేయ్యో అపారో, ఏవం భగవాపి బుద్ధగుణేహి అనన్తో అప్పమేయ్యో అపారో. **సో**తి సో భగవా. **సాలరాజావ ఫుల్లితో**తి సబ్బలక్ఖణానుబ్యఞ్జనసమలఙ్కతసరీరత్తా సుఫుల్లితసాలరాజా వియ సోభతీతి అత్థో. **దస్సనేనపి తం బుద్ధ**న్తి తస్స బుద్ధస్స దస్సనేనాపీతి అత్థో. ఈదిసేసుపి సామివచనం పయుజ్జన్తి సద్దసత్థవిదూ. **తోసితా**తి పరితోసితా పీణితా. **బ్యాహరన్త**న్తి బ్యాహరన్తస్స, సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం. **అమత**న్తి నిబ్బానం. **పాపుణన్తీ**తి అధిగచ్ఛన్తి. **తే**తి యే తస్స గిరం ధమ్మదేసనం సుణన్తి, తే అమతం పాపుణన్తీతి అత్థో.

భగవా పన బోధిమూలే సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా బ్రహ్మునా ఆయాచితో ధమ్మదేసనాయ బుద్ధచక్ఖునా లోకం ఓలోకేన్తో అత్తనా సహ పబ్బజితే తికోటిసఙ్ఖే జనే ఉపనిస్సయసమ్పన్నే దిస్వా – "కత్థ ను ఖో తే ఏతరహి విహరన్తీ"తి ఉపధారేన్తో సుభవతీనగరే సుదస్సనుయ్యానే విహరన్తే దిస్వా ఆకాసేన గన్త్వా సుదస్సనుయ్యానే ఓతరి. సో తేహి పరివుతో సదేవమనుస్సాయ పరిసాయ మజ్ఝే ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తత్థ కోటిసతానం పఠమాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. "ధమ్మాభిసమయో తస్స, ఇద్ధో ఫీతో తదా అహు;
కోటిసతాని అభిసమింసు, పఠమే ధమ్మదేసనే"తి.

తత్థ **ఫీతో**తి ఫాతిప్పత్తో బాహుజఞ్ఞవసేన. **కోటిసతానీ**తి కోటీనం సతాని కోటిసతాని. "కోటిసతయో"తిపి పాఠో, తస్స సతకోటియోతి అత్థో.

అథాపరేన సమయేన ఓసధీనగరద్వారే అసనరుక్ఖమూలే యమకపాటిహారియం కత్వా అసురేహి దురభిభవనే తావతింసభవనే పణ్డుకమ్బలసిలాయం నిసిన్నో తేమాసం అభిధమ్మవస్సం వస్సాపయి. తదా అసీతిదేవతాకోటియో అభిసమింసు. తేన వుత్తం –

౬. "తతో పరం అభిసమయే, వస్సన్తే ధమ్మవుట్ఠియో;
అసీతికోటియోభిసమింసు, దుతియే ధమ్మదేసనే"తి.

తత్థ **వస్సన్తే**తి బుద్ధమహామేఘే వస్సన్తే. **ధమ్మవుట్ఠియో**తి ధమ్మకథావస్సవుట్ఠియో.

తతో అపరేన సమయేన మఙ్గలపఞ్హానిద్దేసే అట్ఠసత్తతి కోటియో అభిసమింసు. సో తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౭. “తతో పరమ్పి వస్సన్తే, తప్పయన్తే చ పాణినం;
అట్ఠసత్తతికోటీనం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **వస్సన్తే**తి ధమ్మకథాసలిలధారం వస్సన్తే. **తప్పయన్తే**తి ధమ్మామతవస్సేన తప్పయన్తే, తప్పనం కరోన్తే భగవతీతి అత్థో.

అనోమదస్సిస్సపి భగవతో తయో సావకసన్నిపాతా అహేసుం. తత్థ సోరేయ్యనగరే ఇసిదత్తస్స రఞ్ఞో ధమ్మే దేసియమానే పసీదిత్వా ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితానం అట్ఠన్నం అరహన్తసతసహస్సానం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. అయం పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. రాధవతీనగరే సున్దరిన్ధరస్స నామ రఞ్ఞో ధమ్మే దేసియమానే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితానం సత్తన్నం అరహన్తసతసహస్సానం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. అయం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. పున సోరేయ్యనగరేయేవ సోరేయ్యరఞ్ఞా సహ ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితానం ఛన్నం అరహన్తసతసహస్సానం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. అయం తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౮. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, తస్సాపి చ మహేసినో;
అభిఞ్ఞాబలప్పత్తానం, పుప్ఫితానం విముత్తియా.

౯. “అట్ఠసతసహస్సానం, సన్నిపాతో తదా అహు;
పహీనమదమోహానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౧౦. “సత్తసతసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో;
అనఙ్గణానం విరజానం, ఉపసన్తాన తాదినం.

౧౧. “ఛన్నం సతసహస్సానం, తతియో ఆసి సమాగమో;
అభిఞ్ఞాబలప్పత్తానం, నిబ్బుతానం తపస్సిన”న్తి.

తత్థ **తస్సాపి చ మహేసినో**తి తస్స మహేసినో అనోమదస్సిస్సాపి. “తస్సాపి ద్విపదుత్తమో”తిపి పాఠో, తస్సపి ద్విపదుత్తమస్సాతి అత్థో. లక్ఖణం సద్దసత్థతో గహేతబ్బం. **అభిఞ్ఞాబలప్పత్తాన**న్తి అభిఞ్ఞానం బలప్పత్తానం, చిణ్ణవసితాయ ఖిప్పనిసన్తిభావేన అభిఞ్ఞాసు థిరభావప్పత్తానన్తి అత్థో. **పుప్ఫితాన**న్తి సబ్బఫాలిఫుల్లభావేన అతివియ సోభగ్గప్పత్తానం. **విముత్తియా**తి అరహత్తఫలవిముత్తియా.

అనఙ్గణానన్తి ఏత్థ అయం **అఙ్గణ**-సద్దో కత్థచి కిలేసేసు దిస్సతి. యథాహ – “తత్థ కతమాని తీణి అఙ్గణాని? రాగో అఙ్గణం దోసో అఙ్గణం మోహో అఙ్గణ”న్తి (విభ. ౯౨౪). “పాపకానం ఖో ఏతం, ఆవుసో, అకుసలానం ఇచ్ఛావచరానం అధివచనం యదిదం అఙ్గణ”న్తి (మ. ని. ౧.౬౦). కత్థచి కిస్మిఞ్చి మలే? యథాహ – “తస్సేవ రజస్స వా అఙ్గణస్స వా

పహానాయ వాయమతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౪). కత్థచి తథారూపే భూమిభాగే “చేతియఙ్గణం బోధియఙ్గణం రాజఙ్గణ”న్తి. ఇధ పన కిలేసేసు దట్ఠబ్బో. తస్మా నిక్కిలేసానన్తి అత్థో (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౭). **విరజాన**న్తి తస్సేవ వేవచనం. **తపస్సిన**న్తి కిలేసక్ఖయకరో అరియమగ్గసఙ్ఖాతో తపో యేసం అత్థి తే తపస్సినో, తేసం తపస్సీనం, ఖీణాసవానన్తి అత్థో.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో ఏకో మహేసక్ఖో యక్ఖసేనాపతి అహోసి మహిద్ధికో మహానుభావో అనేకకోటిసతసహస్సానం యక్ఖానం అధిపతి. సో “బుద్ధో లోకే ఉప్పన్నో”తి సుత్వా ఆగన్త్వా పరమరుచిరదస్సనం సత్తరతనమయం అభిరుచిరరజనికరమణ్డలసదిసం మణ్డపం నిమ్మినిత్వా తత్థ సత్తాహం మహాదానం బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స అదాసి. అథ నం భగవా భత్తానుమోదనసమయే “అనాగతే కప్పసతసహస్సాధికే ఏకస్మిం అసఙ్ఖ్యేయ్యే అతిక్కన్తే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౨. “అహం తేన సమయేన, యక్ఖో ఆసిం మహిద్ధికో;
నేకానం యక్ఖకోటీనం, వసవత్తిమ్హి ఇస్సరో.

౧౩. “తదాపి తం బుద్ధవరం, ఉపగన్త్వా మహేసినం;
అన్నపానేన తప్పేసిం, ససఙ్ఘం లోకనాయకం.

౧౪. “సోపి మం తదా బ్యాకాసి, విసుద్ధనయనో ముని;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౫. “పధానం పదహిత్వాన…పే॰… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౬. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, హట్ఠో సంవిగ్గమానసో;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసి**న్తి పారమిపూరణత్థాయ భియ్యోపి దళ్హతరం పరక్కమమకాసీతి అత్థో.

తస్స పన **అనోమదస్సిస్స** భగవతో చన్దవతీ నామ నగరం అహోసి, యసవా నామ రాజా పితా, యసోధరా నామ మాతా, నిసభో చ అనోమో చ ద్వే అగ్గసావకా, వరుణో నాముపట్ఠాకో, సున్దరీ చ సుమనా చ ద్వే అగ్గసావికా, అజ్జునరుక్ఖో బోధి, సరీరం అట్ఠపణ్ణాసహత్థుబ్బేధం అహోసి, వస్ససతసహస్సం ఆయు, సిరిమా నామ అగ్గమహేసీ, ఉపవాణో నామస్స పుత్తో, దసవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. సో సివికాయానేన నిక్ఖమి. సివికాయానేన గమనం పన సోభితబుద్ధవంసవణ్ణనాయ పాసాదగమనే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ధమ్మకో నామ రాజా ఉపట్ఠాకో. ధమ్మారామే కిర భగవా విహాసీతి. తేన వుత్తం –

౧౭. “నగరం చన్దవతీ నామ, యసవా నామ ఖత్తియో;
మాతా యసోధరా నామ, అనోమదస్సిస్స సత్థునో.

౨౨. “నిసభో చ అనోమో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;

వరుణో నాముపట్ఠాకో, అనోమదస్సిస్స సత్థునో.

౨౩. “సున్దరీ చ సుమనా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, అజ్జునోతి పవుచ్చతి.

౨౪. “అట్ఠపణ్ణాసరతనం, అచ్చుగ్గతో మహాముని;
పభా నిద్ధావతీ తస్స, సతరంసీవ ఉగ్గతో.

౨౫. “వస్ససతసహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౬. “సుపుప్ఫితం పావచనం, అరహన్తేహి తాదిహి;
వీతరాగేహి విమలేహి, సోభిత్థ జినసాసనం.

౨౭. “సో చ సత్థా అమితయసో, యుగాని తాని అతులియాని;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **పభా నిద్ధావతీ**తి తస్స సరీరతో పభా నిక్ఖమతి. సరీరప్పభా పనస్స నిచ్చకాలం ద్వాదసయోజనప్పమాణం పదేసం ఫరిత్వా తిట్ఠతి. **యుగాని తానీ**తి అగ్గసావకయుగాదీని యుగళాని. **సబ్బం తమన్తరహిత**న్తి వుత్తప్పకారం సబ్బమ్పి అనిచ్చముఖం పవిట్ఠం వినట్ఠన్తి అత్థో. “నను రిత్తకమేవ సఙ్ఖారా”తిపి పాఠో, తస్స నను రిత్తకా తుచ్ఛకాయేవ సబ్బే సఙ్ఖారాతి అత్థో. **మ**-కారో పదసన్ధికరో. సేసగాథాసు సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

ఇమస్స పన అనోమదస్సిస్స భగవతో సన్తికే సారిపుత్తో చ మహామోగ్గల్లానో చాతి ఇమే ద్వే అగ్గసావకా అగ్గసావకభావత్థాయ పణిధానమకంసు. ఇమేసం పన థేరానం వత్థు చేత్థ కథేతబ్బం. మయా గన్థవిత్థారభయేన న ఉద్ధటన్తి.

అనోమదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో సత్తమో బుద్ధవంసో.

౧౦. పదుమబుద్ధవంసవణ్ణనా

అనోమదస్సిస్స పన భగవతో అపరభాగే వస్ససతసహస్సాయుకా మనుస్సా అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా దసవస్సాయుకా హుత్వా పున అనుక్కమేన వడ్ఢిత్వా అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకా హుత్వా పున పరిహాయమానా వస్ససతసహస్సాయుకా అహేసుం. తదా **పదుమో** నామ సత్థా లోకే ఉప్పజ్జి. సోపి పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా చమ్పకనగరే అసమస్స నామ రఞ్ఞో కులే రూపాదీహి అసమాయ అసమాయ నామ అగ్గమహేసియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. సో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన చమ్పకుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. జాతే పన కుమారే ఆకాసతో సకలజమ్బుదీపే సముద్దపరియన్తే పదుమవస్సం నిపతి. తేనస్స నామగ్గహణదివసే నామం గణ్హన్తా నేమిత్తకా చ ఞాతకా చ "మహాపదుమకుమారో"త్వేవ నామమకంసు. సో దసవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. నన్దుత్తర-వసుత్తర-యసుత్తరానామకా తయో పాసాదా అహేసుం. ఉత్తరాదేవిప్పముఖాని తేత్తింస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

అథ మహాసత్తో ఉత్తరాయ నామ మహాదేవియా రమ్మకుమారే నామ ఉప్పన్నే చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా ఆజఞ్ఞరథేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమి. తం పబ్బజన్తం ఏకా పురిసకోటి అనుపబ్బజి. సో తేహి పరివుతో అట్ఠ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ ధఞ్ఞవతీనగరే సుధఞ్ఞసేట్ఠిస్స ధీతాయ ధఞ్ఞవతియా నామ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా మహాసాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే తిత్థకాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా మహాసోణబోధిం ఉపసఙ్కమిత్వా అట్ఠత్తింసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరకం పఞ్ఞపేత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠాయ మారబలం విధమిత్వా తీసు యామేసు తిస్సో విజ్జా సచ్ఛికత్వా – "అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి (ధ. ప. ౧౫౩-౧౫౪) ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామేత్వా బ్రహ్మునో ఆయాచనం అధివాసేత్వా ధమ్మదేసనాయ భాజనభూతే పుగ్గలే ఉపపరిక్ఖన్తో అత్తనా సహ పబ్బజితే కోటిసఙ్ఖే భిక్ఖూ దిస్వా తఙ్ఖణేయేవ అనిలపథేన గన్త్వా ధఞ్ఞవతీనగరసమీపే ధనఞ్జయుయ్యానే ఓతరిత్వా తేహి పరివుతో తేసం మజ్ఝే ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా కోటిసతానం అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. "అనోమదస్సిస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
పదుమో నామ నామేన, అసమో అప్పటిపుగ్గలో.

౨. "తస్సాపి అసమం సీలం, సమాధిపి అనన్తకో;
అసఙ్ఖ్యేయ్యం ఞాణవరం, విముత్తిపి అనూపమా.

౩. "తస్సాపి అతులతేజస్స, ధమ్మచక్కప్పవత్తనే;
అభిసమయా తయో ఆసుం, మహాతమపవాహనా"తి.

తత్థ **అసమం సీల**న్తి అఞ్ఞేసం సీలేన అసదిసం, ఉత్తమం సేట్ఠన్తి అత్థో. **సమాధిపి అనన్తకో**తి సమాధిపి అప్పమేయ్యో, తస్స అనన్తభావో లోకవివరణయమకపాటిహారియాదీసు దట్ఠబ్బో. **ఞాణవర**న్తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, అసాధారణఞాణాని వా.

విముత్తిపీతి అరహత్తఫలవిముత్తిపి భగవతో. **అనూపమా**తి ఉపమావిరహితా. **అతులతేజస్సా**తి అతులఞాణతేజస్స. "అతులఞాణతేజా"తిపి పాఠో. తస్స "తయో అభిసమయా"తి ఇమినా ఉత్తరపదేన సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో. **మహాతమపవాహనా**తి మహామోహవినాసకా, మోహన్ధకారవిద్ధంసకాతి అత్థో.

అథాపరేన సమయేన పదుమో భగవా అత్తనో కనిట్ఠభాతరం సాలకుమారఞ్చ ఉపసాలకుమారఞ్చ ఞాతిసమాగమే సపరివారే పబ్బాజేత్వా తేసం ధమ్మం దేసేన్తో నవుతి కోటియో ధమ్మామతం పాయేసి. యదా పన రమ్మత్థేరస్స ధమ్మం దేసేసి, తదా అసీతికోటీనం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. "పఠమాభిసమయే బుద్ధో, కోటిసతమబోధయి;
దుతియాభిసమయే ధీరో, నవుతికోటిమబోధయి.

౫. "యదా చ పదుమో బుద్ధో, ఓవదీ సకమత్రజం;
తదా అసీతికోటీనం, తతియాభిసమయో అహూ"తి.

యదా పన సుభావితత్తో నామ రాజా పదుమస్స బుద్ధస్స బుద్ధపదుమవదనస్స సన్తికే కోటిసతసహస్సపరివారో ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితో, తస్మిం సన్నిపాతే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పన పఠమో సన్నిపాతో అహోసి.

అథాపరేన సమయేన మహాపదుమో మునివసభో ఉసభసమగతీ ఉసభవతీనగరం ఉపనిస్సాయ వస్సం ఉపగఞ్ఛి. నగరవాసినో మనుస్సా భగవన్తం దస్సనకామా ఉపసఙ్కమింసు. తేసం భగవా ధమ్మం దేసేసి. తత్థ చ బహవో మనుస్సా పసన్నచిత్తా పబ్బజింసు. తతో దసబలో తేహి చ అఞ్ఞేహి చ తీహి భిక్ఖుసతసహస్సేహి సద్ధిం విసుద్ధిపవారణం పవారేసి. సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. యే పన తత్థ న పబ్బజింసు, తే కథినానిసంసం సుత్వా పాటిపదే పఞ్చసు మాసేసు పఞ్చానిసంసదాయకం కథినచీవరమదంసు. తతో తం భిక్ఖూ ధమ్మసేనాపతిం అగ్గసావకం విసాలమతిం సాలత్థేరం కథినత్థారత్థం యాచిత్వా కథినచీవరం తస్సాదంసు. థేరస్స కథినచీవరే కయిరమానే భిక్ఖూ సిబ్బనే సహాయకా అహేసుం. పదుమో పన సమ్మాసమ్బుద్ధో సూచిచ్ఛిద్దే సుత్తాని ఆవునిత్వా అదాసి. నిట్ఠితే పన చీవరే భగవా తీహి భిక్ఖుసతసహస్సేహి చారికం పక్కామి.

అథాపరేన సమయేన సీహవిక్కన్తగామీ పురిససీహో వియ బుద్ధసీహో గోసిఙ్గసాలవనసదిసే పరమసురభికుసుమఫలభారవినమితసాఖావిటపే విమలకమలకువలయసమలఙ్కతే సిసిరమధురవారివాహేన పరిపూరితే రురు-చమర-సీహ-బ్యగ్ఘ-అజ-హయ-గవయ-మహింసాది వివిధమిగగణవిచరితే సురభికుసుమగన్ధావబద్ధహదయాహి భమరమధుకరయువతీహి అనుభూతప్పచారాహి సమన్తతో గుమ్బగుమ్బాయమానే ఫలరసపముదితహదయాహి కాకలిసదిసమధురవిరుతాహి కోకిలవధూహి ఉపగీయమానే పరమరమణీయే వివిత్తే విజనే యోగానుకూలే పవనే వస్సావాసముపగఞ్ఛి. తస్మిం విహరన్తం సపరివారకం దసబలం తథాగతం ధమ్మరాజం బుద్ధసిరియా విరోచమానం దిస్వా మనుస్సా తస్స ధమ్మం సుత్వా పసీదిత్వా ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజింసు. తదా ద్వీహి భిక్ఖుసతసహస్సేహి పరివుతో పవారేసి. సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. "సన్నిపాతా తయో ఆసుం, పదుమస్స మహేసినో;

కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో.

౭. “కథినత్థారసమయే, ఉప్పన్నే కథినచీవరే;
ధమ్మసేనాపతిత్థాయ, భిక్ఖూ సిబ్బింసు చీవరం.

౮. “తదా తే విమలా భిక్ఖూ, ఛళభిఞ్ఞా మహిద్ధికా;
తీణి సతసహస్సాని, సమింసు అపరాజితా.

౯. “పునాపరం సో నరాసభో, పవనే వాసం ఉపాగమి;
తదా సమాగమో ఆసి, ద్విన్నం సతసహస్సిన”న్తి.

తత్థ **కథినత్థారసమయే**తి కథినచీవరత్థరణసమయే. **ధమ్మసేనాపతిత్థాయా**తి ధమ్మసేనాపతిసాలత్థేరత్థం. **అపరాజితా**తి న పరాజితా, విభత్తిలోపో దట్ఠబ్బో. **సో**తి సో మహాపదుమో. **పవనే**తి మహావనే. **వాస**న్తి వస్సావాసం. **ఉపాగమీ**తి ఉపాగతో. **ద్విన్నం సతసహస్సిన**న్తి ద్విన్నం సతసహస్సానం. “తదా ఆసి సమాగమో”తిపి పాఠో యది అత్థి సున్దరో భవేయ్య.

తదా తథాగతే తస్మిం వనసణ్డే వసన్తే అమ్హాకం బోధిసత్తో సీహో హుత్వా సత్తాహం నిరోధసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా నిసిన్నం దిస్వా పసన్నచిత్తో హుత్వా పదక్ఖిణం కత్వా సఞ్జాతపీతిసోమనస్సో తిక్ఖత్తుం సీహనాదం నదిత్వా సత్తాహం బుద్ధారమ్మణం పీతిం అవిజహిత్వా పీతిసుఖేనేవ గోచరాయ అపక్కమిత్వా జీవితపరిచ్చాగం కత్వా పయిరుపాసమానో అట్ఠాసి. అథ సత్థా తస్స సత్తాహస్స అచ్చయేన నిరోధసమాపత్తితో వుట్ఠాయ నరసీహో సీహం ఓలోకేత్వా – “భిక్ఖుసఙ్ఘేపిస్స చిత్తప్పసాదో హోతూతి సఙ్ఘో ఆగచ్ఛతూ”తి చిన్తేసి. అనేకకోటిభిక్ఖూ తావదేవ ఆగఞ్ఛింసు. సీహో సఙ్ఘేపి చిత్తం పసాదేసి. అథ సత్థా తస్స చిత్తం ఓలోకేత్వా – “అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౦. “అహం తేన సమయేన, సీహో ఆసిం మిగాధిభూ;
పవివేకమనుబ్రూహన్తం, పవనే అద్దసం జినం.

౧౧. “వన్దిత్వా సిరసా పాదే, కత్వాన తం పదక్ఖిణం;
తిక్ఖత్తుం అభినాదిత్వా, సత్తాహం జినముపట్ఠహం.

౧౨. “సత్తాహం వరసమాపత్తియా, వుట్ఠహిత్వా తథాగతో;
మనసా చిన్తయిత్వాన, కోటిభిక్ఖూ సమానయి.

౧౩. “తదాపి సో మహావీరో, తేసం మజ్ఝే వియాకరి;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౪. “పధానం పదహిత్వాన…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౫. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;

ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **పవివేకమనుబ్రూహన్తన్తి** నిరోధసమాపత్తిం సమాపన్నన్తి అత్థో. **పదక్ఖిణన్తి** తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా. **అభినాదిత్వాతి** తిక్ఖత్తుం సీహనాదం నదిత్వా. **ఉపట్ఠహన్తి** ఉపట్ఠహిం. అయమేవ వా పాఠో. **వరసమాపత్తియాతి** నిరోధసమాపత్తితో వుట్ఠహిత్వా. **మనసా చిన్తయిత్వానాతి** “సబ్బేపి భిక్ఖూ ఇధ ఆగచ్ఛన్తూ”తి మనసావ చిన్తేత్వా. **సమానయీతి** సమాహరి.

తస్స పన **పదుమస్స భగవతో** చమ్పకం నామ నగరం అహోసి. అసమో నామ రాజా పితా అహోసి, మాతాపి తస్స అసమా నామ, సాలో చ ఉపసాలో చ ద్వే అగ్గసావకా, వరుణో నాముపట్ఠాకో, రాధా చ సురాధా చ ద్వే అగ్గసావికా, మహాసోణరుక్ఖో బోధి, అట్ఠపణ్ణాసహత్థుబ్బేధం సరీరం, ఆయు వస్ససతసహస్సం అహోసి, రూపాదీహి గుణేహి అనుత్తరా ఉత్తరా నామస్స అగ్గమహేసీ, రమ్మకుమారో నామస్స అతిరమ్మో తనయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౬. “చమ్పకం నామ నగరం, అసమో నామ ఖత్తియో;
అసమా నామ జనికా, పదుమస్స మహేసినో.

౨౧. “సాలో చ ఉపసాలో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
వరుణో నాముపట్ఠాకో, పదుమస్స మహేసినో.

౨౨. “రాధా చేవ సురాధా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, మహాసోణోతి వుచ్చతి.

౨౪. “అట్ఠపణ్ణాసరతనం, అచ్చుగ్గతో మహాముని;
పభా నిద్ధావతీ తస్స, అసమా సబ్బతో దిసా.

౨౫. “చన్దప్పభా సూరియప్పభా, రతనగ్గిమణిప్పభా;
సబ్బాపి తా హతా హోన్తి, పత్వా జినపభుత్తమం.

౨౬. “వస్ససతసహస్సాని , ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౭. “పరిపక్కమానసే సత్తే, బోధయిత్వా అసేసతో;
సేసకే అనుసాసిత్వా, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౨౮. “ఉరగోవ తచం జిణ్ణం, వద్ధపత్తంవ పాదపో;
జహిత్వా సబ్బసఙ్ఖారే, నిబ్బుతో సో యథా సిఖీ”తి.

తత్థ **రతనగ్గిమణిప్పభాతి** రతనప్పభా చ అగ్గిప్పభా చ మణిప్పభా చ. **హతాతి** అభిభూతా. **జినపభుత్తమన్తి** జినస్స సరీరప్పభం ఉత్తమం పత్వా హతాతి అత్థో. **పరిపక్కమానసేతి** పరిపక్కిన్ద్రియే వేనేయ్యసత్తే. **వద్ధపత్తన్తి** పురాణపత్తం. **పాదపో**

వాతి పాదపో వియ. **సబ్బసఙ్ఖారే**తి సబ్బేపి అజ్ఝత్తికబాహిరే సఙ్ఖారే. "హిత్వా సబ్బసఙ్ఖార"న్తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. **యథా సిఖీ**తి అగ్గి వియ నిరుపాదానో నిబ్బుతిం సుగతో గతోతి. సేసమేత్థ గాథాసు హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవాతి.

పదుమబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో అట్ఠమో బుద్ధవంసో.

౧౧. నారదబుద్ధవంసవణ్ణనా

పదుమబుద్ధే పన పరినిబ్బుతే తస్స సాసనే చ అన్తరహితే వస్ససతసహస్సాయుకా మనుస్సా అనుక్కమేన పరిహాయమానా దసవస్సాయుకా అహేసుం. పున వడ్ఢిత్వా అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకా హుత్వా పరిహాయమానా నవుతివస్ససహస్సాయుకా అహేసుం. తదా దసబలధరో తేవిజ్జో చతువేసారజ్జవిసారదో విముత్తిసారదో **నారదో** నామ నరసత్తుత్తమో సత్థా లోకే ఉదపాది. సో చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పసతసహస్సఞ్చ పారమియో పూరేత్వా తుసితభవనే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా ధఞ్ఞవతీ నామ నగరే సకవీరియవిజితవాసుదేవస్స సుదేవస్స నామ రఞ్ఞో కులే అగ్గమహేసియా నిరూపమాయ అనోమాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. సో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన ధనఞ్జయుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. నామగ్గహణదివసే పన నామకరణే కయిరమానే సకలజమ్బుదీపే మనుస్సానం ఉపభోగక్ఖమాని అనురూపాని ఆభరణాని ఆకాసతో కప్పరుక్ఖాదీహి పతింసు. తేనస్స నరానం అరహాని ఆభరణాని అదాసీతి “నారదో”తి నామం అకంసు.

సో నవవస్ససహస్సాని అగారమజ్ఝే వసి. విజితో విజితావీ విజితాభిరామోతి తిణ్ణం ఉతూనం అనుచ్ఛవికా తయో పాసాదా అహేసుం. తస్స నారదకుమారస్స కులసీలాచారరూపసమ్పన్నం మనోనుకూలం విజితసేనం నామ అతివియ ధఞ్ఞం ఖత్తియకఞ్ఞం అగ్గమహేసిం అకంసు. తం ఆదిం కత్వా వీసతిసహస్సాధికం ఇత్థీనం సతసహస్సం అహోసి. తస్సా విజితసేనాయ దేవియా సబ్బలోకానన్దకరే నన్దుత్తరకుమారే నామ జాతే సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా చతురఙ్గినియా మహతియా సేనాయ పరివుతో నానావిరాగతనువరవసననివసనో ఆముక్కముత్తాహారమణికుణ్డలో వరకేయూరమకుటకటకధరో పరమసురభిగన్ధకుసుమసమలఙ్కతో పదసావ ఉయ్యానం గన్త్వా సబ్బాభరణాని ఓముఞ్చిత్వా భణ్డాగారికస్స హత్థే దత్వా సయమేవ విమలనీలకువలయదలసదిసేనాతినిసితేనాసినా పరమరుచిరరతనవిచిత్తం సకేసమకుటం ఛిన్దిత్వా గగనతలే ఖిపి. తం సక్కో దేవరాజా సువణ్ణచఙ్కోటకేన పటిగ్గహేత్వా తావతింసభవనం నేత్వా తియోజనుబ్బేధం సినేరుముద్ధని సత్తరతనమయం చేతియం అకాసి.

మహాపురిసో పన దేవదత్తాని కాసాయాని వత్థాని పరిదహిత్వా తత్థేవ ఉయ్యానే పబ్బజి. పురిససతసహస్సా చ తం అనుపబ్బజింసు. సో సత్తాహం తత్థేవ పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ విజితసేనాయ అగ్గమహేసియా దిన్నం పాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా తత్థేవ ఉయ్యానే దివావిహారం కత్వా సుదస్సనుయ్యానపాలేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా మహాసోణబోధిం పదక్ఖిణం కత్వా అట్ఠపణ్ణాసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా నిసీదిత్వా మారబలం విధమిత్వా తీసు యామేసు తిస్సో విజ్జా ఉప్పాదేత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిజ్ఝిత్వా – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహాని వీతినామేత్వా బ్రహ్మునో యాచితో పటిఞ్ఞం దత్వా ధనఞ్జయుయ్యానే అత్తనా సహ పబ్బజితేహి సతసహస్సభిక్ఖూహి పరివుతో తత్థ ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా కోటిసతసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “పదుమస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
నారదో నామ నామేన, అసమో అప్పటిపుగ్గలో.

၂. “సో బుద్ధో చక్కవత్తిస్స, జేట్ఠో దయితఓరసో;
ఆముక్కమాలాభరణో, ఉయ్యానం ఉపసఙ్కమి.

၃. “తత్థాసి రుక్ఖో యసవిపులో, అభిరూపో బ్రహ్మా సుచి;
తమజ్ఝప్పత్వా ఉపనిసీది, మహాసోణస్స హేట్ఠతో.

၄. “తత్థ ఞాణవరుప్పజ్జి, అనన్తం వజిరూపమం;
తేన విచిని సఙ్ఖారే, ఉక్కుజ్జమవకుజ్జకం.

၅. “తత్థ సబ్బకిలేసాని, అసేసమభివాహయి;
పాపుణీ కేవలం బోధిం, బుద్ధఞాణే చ చుద్దస.

၆. “పాపుణిత్వాన సమ్బోధిం, ధమ్మచక్కం పవత్తయి;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **చక్కవత్తిస్సాతి** చక్కవత్తిరఞ్ఞో. **జేట్ఠోతి** పుబ్బజో. **దయితఓరసోతి** దయితో పియో ఓరసో పుత్తో, దయితో ఓరసి గహేత్వా లాలితో పుత్తో దయితఓరసో నామ. **ఆముక్కమాలాభరణోతి** ఆముక్కముత్తాహారకేయూరకటకమకుటకుణ్డలమాలో. **ఉయ్యానన్తి** బహినగరే ధనఞ్జయుయ్యానం నామారామం అగమాసి.

తత్థాసి రుక్ఖోతి తస్మిం ఉయ్యానే ఏకో కిర రుక్ఖో రత్తసోణో నామ అహోసి. సో కిర నవుతిహత్థుబ్బేధో సమవట్టక్ఖన్ధో సమ్పన్నవివిధవిటపసాఖో నీలబహలవిపులపలాసో సన్దచ్ఛాయో దేవతాధివుట్ఠత్తా విగతవివిధవిహగగణసఞ్చారో ధరణీతలతిలకభూతో తరురజ్జం వియ కురుమానో పరమరమణీయదస్సనో రత్తకుసుమసమలఙ్కతసబ్బసాఖో దేవమనుస్సనయనరసాయనభూతో అహోసి. **యసవిపులోతి** విపులయసో, సబ్బలోకవిఖ్యాతో అత్తనో సమ్పత్తియా సబ్బత్థ పాకటో విస్సుతోతి అత్థో. కేచి “తత్థాసి రుక్ఖో విపులో”తి పఠన్తి. **బ్రహాతి** మహన్తో, దేవానం పారిచ్ఛత్తకసదిసోతి అత్థో. **తమజ్ఝప్పత్వాతి** తం సోణరుక్ఖం పత్వా అధిపత్వా ఉపగమ్మాతి అత్థో. **హేట్ఠతోతి** తస్స రుక్ఖస్స హేట్ఠా.

ఞాణవరుప్పజ్జీతి ఞాణవరం ఉదపాది. **అనన్తన్తి** అప్పమేయ్యం అప్పమాణం. **వజిరూపమన్తి** వజిరసదిసం తిఖిణం, అనిచ్చానుపస్సనాదికస్స విపస్సనాఞాణస్సేతం అధివచనం. **తేన విచిని సఙ్ఖారేతి** తేన విపస్సనాఞాణేన రూపాదికే సఙ్ఖారే విచిని. **ఉక్కుజ్జమవకుజ్జకన్తి** సఙ్ఖారానం ఉదయఞ్చ వయఞ్చ విచినీతి అత్థో. తస్మా పచ్చయాకారం సమ్మసిత్వా ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయ పఞ్చసు ఖన్ధేసు అభినివిసిత్వా ఉదయబ్బయవసేన సమపఞ్ఞాస లక్ఖణాని దిస్వా యావ గోత్రభుఞాణం విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరియమగ్గానుక్కమేన సకలే బుద్ధగుణే పటిలభీతి అత్థో.

తత్థాతి సోణరుక్ఖే. **సబ్బకిలేసానీతి** సబ్బేపి కిలేసే, లిఙ్గవిపరియాసం కత్వా వుత్తం. కేచి “తత్థ సబ్బకిలేసేహీ”తి పఠన్తి. **అసేసన్తి** నిరవసేసం. **అభివాహయీతి** మగ్గోధినా చ కిలేసోధినా చ సబ్బే కిలేసే అభివాహయి, వినాసముపనేసీతి అత్థో. **బోధీతి** అరహత్తమగ్గఞాణం. **బుద్ధఞాణే చ చుద్దసాతి** బుద్ధఞాణాని చుద్దస. తాని కతమానీతి? మగ్గఫలఞాణాని అట్ఠ, ఛ అసాధారణఞాణానీతి ఏవమిమాని చుద్దస బుద్ధఞాణాని నామ, **చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, తేన అపరానిపి చతస్సో

పటిసమ్భిదాఞాణాని చతువేసారజ్జఞాణాని చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణాని పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణాని దసబలఞాణాని సకలే చ బుద్ధగుణే పాపుణీతి అత్థో.

ఏవం బుద్ధత్తం పత్వా బ్రహ్మయాచనం అధివాసేత్వా ధనఞ్జయుయ్యానే అత్తనా సహ పబ్బజితే సతసహస్సభిక్ఖూ సమ్ముఖే కత్వా ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా కోటిసతసహస్సస్స పఠమాభిసమయో అహోసి. తదా కిర మహాదోణనగరే దోణో నామ నాగరాజా గఙ్గాతీరే పటివసతి మహిద్ధికో మహానుభావో మహాజనేన సక్కతో గరుకతో మానితో పూజితో. సో యస్మిం విసయే జనపదవాసినో మనుస్సా తస్స బలికమ్మం న కరోన్తి, తేసం విసయం అవస్సేన వా అతివస్సేన వా సక్ఖరవస్సేన వా వినాసేతి.

అథ తీరదస్సనో నారదో సత్థా దోణస్స నాగరాజస్స వినయనే బహూనం పాణీనం ఉపనిస్సయం దిస్వా మహతా భిక్ఖుసఙ్ఘేన పరివారితో తస్స నాగరాజస్స నివాసట్ఠానమగమాసి. తతో తం మనుస్సా దిస్వా ఏవమాహంసు – "భగవా, ఏత్థ ఘోరవిసో ఉగ్గతేజో మహిద్ధికో మహానుభావో నాగరాజా పటివసతి, సో తం మా విహేఠేస్సతి న గన్తబ్బ"న్తి. భగవా పన తేసం వచనం అసుణన్తో వియ అగమాసి. గన్త్వా చ తత్థస్స నాగరాజస్స సక్కారత్థాయ కతే పరమసురభిగన్ధే పుప్ఫసన్థరే నిసీది. మహాజనో కిర "నారదస్స చ మునిరాజస్స దోణస్స చ నాగరాజస్స ద్విన్నమ్పి యుద్ధం పస్సిస్సామా"తి సన్నిపతి.

అథ అహినాగో మునినాగం తథా నిసిన్నం దిస్వా మక్ఖం అసహమానో సన్దిస్సమానకాయో హుత్వా పధూపాయి. దసబలోపి పధూపాయి. పున నాగరాజా పజ్జలి . మునిరాజాపి పజ్జలి. అథ సో నాగరాజా దసబలస్స సరీరతో నిక్ఖన్తాహి ధూమజాలాహి అతివియ కిలన్తసరీరో దుక్ఖం అసహమానో "విసవేగేన నం మారేస్సామీ"తి విసం విస్సజ్జేసి. విసస్స వేగేన సకలోపి జమ్బుదీపో వినస్సేయ్య. తం పన విసం దసబలస్స సరీరే ఏకలోమమ్పి కమ్పేతుం నాసక్ఖి. అథ సో నాగరాజా – "కా ను ఖో సమణస్స పవత్తీ"తి ఓలోకేన్తో సరదసమయే సూరియం వియ చన్దం వియ చ పరిపుణ్ణం ఛబ్బణ్ణాహి బుద్ధరస్మీహి విరోచమానం విప్పసన్నవదనసోభం భగవన్తం దిస్వా – "అహో! మహిద్ధికో వతాయం సమణో, మయా పన అత్తనో బలం అజానన్తేన అపరద్ధ"న్తి చిన్తేత్వా తాణం గవేసీ భగవన్తంయేవ సరణముపగఞ్ఛి. అథ నారదో మునిరాజా తం నాగరాజం వినేత్వా తత్థ సన్నిపతితస్స మహాజనస్స చిత్తప్పసాదనత్థం యమకపాటిహారియం అకాసి. తదా పాణీనం నవుతికోటిసహస్సాని అరహత్తే పతిట్ఠహింసు. సో దుతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౭. "మహాదోణం నాగరాజం, వినయన్తో మహాముని;
పాటిహీరం తదాకాసి, దస్సయన్తో సదేవకే.

౮. "తదా దేవమనుస్సానం, తమ్హి ధమ్మప్పకాసనే;
నవుతికోటిసహస్సాని, తరింసు సబ్బసంసయ"న్తి.

తత్థ **పాటిహీరం తదాకాసీ**తి అకాసి యమకపాటిహారియన్తి అత్థో. అయమేవ వా పాఠో. "తదా దేవమనుస్సా వా"తిపి పాఠో. తత్థ **దేవమనుస్సాన**న్తి సామిఅత్థే పచ్చత్తం. తస్మా దేవానం మనుస్సానఞ్చ నవుతికోటిసహస్సానీతి అత్థో. **తరింసూ**తి అతిక్కమింసు.

యదా పన అత్తనో పుత్తం నన్దుత్తరకుమారం ఓవది, తదా అసీతియా కోటిసహస్సానం తతియాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౯. “యమ్హి కాలే మహావీరో, ఓవదీ సకమత్రజం;
అసీతికోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

యదా పన ధుల్లకోట్ఠితనగరే భద్దసాలో చ విజితమిత్తో చ ద్వే బ్రాహ్మణసహాయకా అమతరహదం గవేసమానా పరిసతి నిసిన్నం అతివిసారదం నారదసమ్మాసమ్బుద్ధం అద్దసంసు. తే భగవతో కాయే ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణాని దిస్వా – “అయం లోకే వివటచ్ఛదో సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి నిట్ఠం గన్త్వా భగవతి సఞ్జాతసద్ధా సపరివారా భగవతో సన్తికే పబ్బజింసు. తేసు పబ్బజిత్వా అరహత్తం పత్తేసు భగవా భిక్ఖూనం కోటిసతసహస్సమజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౦. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, నారదస్స మహేసినో;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో”తి.

యస్మిం సమయే నారదో సమ్మాసమ్బుద్ధో ఞాతిసమాగమే అత్తనో పణిధానతో పట్ఠాయ బుద్ధవంసం కథేసి, తదా నవుతికోటిభిక్ఖుసహస్సానం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౧. “యదా బుద్ధో బుద్ధగుణం, సనిదానం పకాసయి;
నవుతికోటిసహస్సాని, సమింసు విమలా తదా”తి.

తత్థ **విమలాతి** విగతమలా, ఖీణాసవాతి అత్థో.

యదా పన మహాదోణనాగరాజస్స వినయనే పసన్నో వేరోచనో నామ నాగరాజా గఙ్గాయ నదియా తిగావుతప్పమాణం సత్తరతనమయం మణ్డపం నిమ్మినిత్వా సపరివారం భగవన్తం తత్థ నిసీదాపేత్వా సపరివారో సజనపదే అత్తనో దానగ్గదస్సనత్థాయ నిమన్తేత్వా నాగనాటకాని చ తాళావచరే వివిధవేసాలఙ్కారధరే సన్నిపాతేత్వా మహాసక్కారేన భగవతో సపరివారస్స మహాదానం అదాసి. భోజనావసానే భగవా మహాగఙ్గం ఓతారేన్తో వియ అనుమోదనమకాసి. తదా భత్తానుమోదనే ధమ్మం సుత్వా పసన్నానం ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజితానం అసీతిభిక్ఖుసతసహస్సానం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౨. “యదా వేరోచనో నాగో, దానం దదాతి సత్థునో;
తదా సమింసు జినపుత్తా, అసీతిసతసహస్సియో”తి.

తత్థ **అసీతిసతసహస్సియోతి** సతసహస్సానం అసీతియో.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో ఇసిపబ్బజ్జం పబ్బజిత్వా హిమవన్తపస్సే అస్సమం మాపేత్వా పఞ్చసు అభిఞ్ఞాసు అట్ఠసు సమాపత్తీసు చ చిణ్ణవసీ హుత్వా పటివసతి. అథ తస్మిం అనుకమ్పాయ నారదో భగవా అసీతియా అరహన్తకోటీహి దసహి

చ అనాగామిఫలట్ఠేహి ఉపాసకసహస్సేహి పరివుతో తం అస్సమపదం అగమాసి. తాపసో భగవన్తం దిస్వావ పముదితహదయో సపరివారస్స భగవతో నివాసత్థాయ అస్సమం మాపేత్వా సకలరత్తిం సత్థుగుణం కిత్తేత్వా భగవతో ధమ్మకథం సుత్వా పునదివసే ఉత్తరకురుం గన్త్వా తతో ఆహారం ఆహరిత్వా సపరివారస్స బుద్ధస్స మహాదానం అదాసి. ఏవం సత్తాహం మహాదానం దత్వా హిమవన్తతో అనగ్ఘం లోహితచన్దనం ఆహరిత్వా తేన లోహితచన్దనేన భగవన్తం పూజేసి. తదా నం దసబలో అమరనరపరివుతో ధమ్మకథం కథేత్వా – "అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౩. "అహం తేన సమయేన, జటిలో ఉగ్గతాపనో;
అన్తలిక్ఖచరో ఆసిం, పఞ్చాభిఞ్ఞాసు పారగూ.

౧౪. "తదాపాహం అసమసమం, ససఙ్ఘం సపరిజ్జనం;
అన్నపానేన తప్పేత్వా, చన్దనేనాభిపూజయిం.

౧౫. "సోపి మం తదా బ్యాకాసి, నారదో లోకనాయకో;
అపరిమేయ్యితో కప్పే, బుద్ధో లోకే భవిస్సతి.

౧౬. "పధానం పదహిత్వాన...పే.... హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౭. "తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో హాసేత్వ మానసం;
అధిట్ఠహిం వతం ఉగ్గం, దసపారమిపూరియా"తి.

తత్థ **తదాపాహన్తి** తదాపి అహం. **అసమసమన్తి** అసమా నామ అతీతా బుద్ధా, తేహి అసమేహి సమం తుల్యం అసమసమం. అథ వా అసమా విసమా, సమా అవిసమా సాధవో, తేసు అసమసమేసు సమో "అసమసమసమో"తి వత్తబ్బే ఏకస్స సమసద్దస్స లోపం కత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం, అసమావిసమసమన్తి అత్థో. **సపరిజ్జనన్తి** సఉపాసకజనం. "సోపి మం తదా నరమరూనం, మజ్ఝే బ్యాకాసి చక్ఖుమా"తిపి పాఠో , సో ఉత్తానత్థోవ. **భియ్యో హాసేత్వ మానసన్తి** ఉత్తరిమ్పి హాసేత్వా తోసేత్వా హదయం. **అధిట్ఠహిం వతం ఉగ్గన్తి** ఉగ్గం వతం అధిట్ఠాసిం. "ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా"తిపి పాఠో.

తస్స పన భగవతో నారదస్స ధఞ్ఞవతీ నామ నగరం అహోసి, సుదేవో నామ ఖత్తియో పితా, అనోమా నామ మాతా, భద్దసాలో చ జితమిత్తో చ ద్వే అగ్గసావకా, వాసేట్ఠో నామ ఉపట్ఠాకో, ఉత్తరా చ ఫగ్గునీ చ ద్వే అగ్గసావికా, మహాసోణరుక్ఖో బోధి, సరీరం అట్ఠాసీతిహత్థుబ్బేధం అహోసి. తస్స సరీరప్పభా నిచ్చం యోజనం ఫరతి, నవుతివస్ససహస్సాని ఆయు, తస్స పన విజితసేనా నామ అగ్గమహేసీ, నన్దుత్తరకుమారో నామస్స పుత్తో అహోసి, విజితో విజితావీ విజితాభిరామోతి తయో పాసాదా అహేసుం. సో నవవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. సో పదసావ మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమీతి. తేన వుత్తం –

౧౮. "నగరం ధఞ్ఞవతీ నామ, సుదేవో నామ ఖత్తియో;

అనోమా నామ జనికా, నారదస్స మహేసినో.

౨౩. “భద్దసాలో జితమిత్తో, అహేసుం అగ్గసావకా;
వాసేట్ఠో నాముపట్ఠాకో, నారదస్స మహేసినో.

౨౪. “ఉత్తరా ఫగ్గునీ చేవ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, మహాసోణోతి వుచ్చతి.

౨౬. “అట్ఠాసీతిరతనాని, అచ్చుగ్గతో మహాముని;
కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసో, దససహస్సీ విరోచతి.

౨౭. “తస్స బ్యామప్పభా కాయా, నిద్ధావతి దిసోదిసం;
నిరన్తరం దివారత్తిం, యోజనం ఫరతే సదా.

౨౮. “న కేచి తేన సమయేన, సమన్తా యోజనే జనా;
ఉక్కాపదీపే ఉజ్జాలేన్తి, బుద్ధరంసీహి ఓత్థటా.

౨౯. “నవుతివస్ససహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౩౦. “యథా ఉళూహి గగనం, విచిత్తం ఉపసోభతి;
తథేవ సాసనం తస్స, అరహన్తేహి సోభతి.

౩౧. “సంసారసోతం తరణాయ, సేసకే పటిపన్నకే;
ధమ్మసేతుం దళ్హం కత్వా, నిబ్బుతో సో నరాసభో.

౩౨. “సోపి బుద్ధో అసమసమో, తేపి ఖీణాసవా అతులతేజా;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసోతి** వివిధరతనవిచిత్తకఞ్చనమయగ్ఘికసదిసరూపసోభో. **దససహస్సీ విరోచతీతి** తస్స పభాయ దససహస్సీపి లోకధాతు విరోచతి, విరాజతీతి అత్థో. తమేవత్థం పకాసేన్తో భగవా ‘‘**తస్స బ్యామప్పభా కాయా, నిద్ధావతి దిసోదిస**’’న్తి ఆహ. తత్థ **బ్యామప్పభా కాయాతి** బ్యామప్పభా వియాతి బ్యామప్పభా, అమ్హాకం భగవతో బ్యామప్పభా వియాతి అత్థో.

న కేచీతి ఏత్థ **న**-కారో పటిసేధత్థో, తస్స ఉజ్జాలేన్తి-సద్దేన సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో. **ఉక్కాతి** దణ్డదీపికా. ఉక్కా వా పదీపే వా కేచిపి జనా **న ఉజ్జాలేన్తి** న పజ్జాలేన్తి. కస్మాతి చే? బుద్ధసరీరప్పభాయ ఓభాసితత్తా. **బుద్ధరంసీహీతి** బుద్ధరస్మీహి. **ఓత్థటాతి** అధిగతా.

ఉళూహీతి తారాహి, యథా తారాహి గగనతలం విచిత్తం సోభతి, తథేవ తస్స సాసనం అరహన్తేహి విచిత్తం ఉపసోభతీతి అత్థో. **సంసారసోతం తరణాయా**తి సంసారసాగరస్స తరణత్థం. **సేసకే పటిపన్నకే**తి అరహన్తే ఠపేత్వా కల్యాణపుథుజ్జనేహి సద్ధిం సేసే సేక్ఖపుగ్గలేతి అత్థో. **ధమ్మసేతు**న్తి మగ్గసేతుం, సేసపుగ్గలే సంసారతో తారేతుం ధమ్మసేతుం ఠపేత్వా కతసబ్బకిచ్చో హుత్వా పరినిబ్బాయీతి అత్థో. సేసం హేట్ఠా వుత్తత్తా సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

నారదబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో నవమో బుద్ధవంసో.

౧౨. పదుముత్తరబుద్ధవంసవణ్ణనా

నారదబుద్ధస్స సాసనం నవుతివస్ససహస్సాని పవత్తిత్వా అన్తరధాయి. సో చ కప్పో వినస్సిత్థ. తతో పరం కప్పానం అసఙ్ఖ్యేయ్యం బుద్ధా లోకే న ఉప్పజ్జింసు. బుద్ధసుఞ్ఞో విగతబుద్ధాలోకో అహోసి. తతో కప్పేసు చ అసఙ్ఖ్యేయ్యేసు వీతివత్తేసు ఇతో కప్పసతసహస్సమత్థకే ఏకస్మిం కప్పే ఏకో విజితమారో ఓహితభారో మేరుసారో అసంసారో సత్తసారో సబ్బలోకుత్తరో **పదుముత్తరో** నామ బుద్ధో లోకే ఉదపాది. సోపి పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా హంసవతీనగరే సబ్బజనానన్దకరస్సానన్దస్స నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా ఉదితోదితకులే జాతాయ సుజాతాయ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. సా దేవతాహి కతారక్ఖా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన హంసవతుయ్యానే పదుముత్తరకుమారం విజాయి. పటిసన్ధియఞ్చస్స జాతియఞ్చ హేట్ఠా వుత్తప్పకారాని పాటిహారియాని అహేసుం.

తస్స కిర జాతియం పదుమవస్సం వస్సి. తేనస్స నామగ్గహణదివసే ఞాతకా "పదుముత్తరకుమారో"త్వేవ నామం అకంసు. సో దసవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. నరవాహన-యసవాహన-వసవత్తినామకా తిణ్ణం ఉతూనం అనుచ్ఛవికా తయో చస్స పాసాదా అహేసుం. వసుదత్తాదేవిప్పముఖానం ఇత్థీనం సతసహస్సాని వీసతిసహస్సాని చ పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం. సో వసుదత్తాయ దేవియా పుత్తే సబ్బగుణానుత్తరే ఉత్తరకుమారే నామ ఉప్పన్నే చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా – "మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిస్సామీ"తి చిన్తేసి. తస్స చిన్తితమత్తేవ వసవత్తినామకో పాసాదో కుమ్భకారచక్కం వియ ఆకాసం అబ్భుగ్గన్త్వా దేవవిమానమివ పుణ్ణచన్దో వియ చ గగనతలేన గన్త్వా బోధిరుక్ఖం మజ్ఝేకరోన్తో సోభితబుద్ధవంసవణ్ణనాయ ఆగతపాసాదో వియ భూమియం ఓతరి.

మహాపురిసో కిర తతో పాసాదతో ఓతరిత్వా అరహత్తద్ధజభూతాని కాసాయాని వత్థాని దేవదత్తియాని పారుపిత్వా తత్థేవ పబ్బజి. పాసాదో పనాగన్త్వా సకట్ఠానేయేవ అట్ఠాసి. మహాసత్తేన సహగతాయ పరిసాయ ఠపేత్వా ఇత్థియో సబ్బే పబ్బజింసు. మహాపురిసో తేహి సహ సత్తాహం పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ ఉజ్జేనినిగమే రుచానన్దసేట్ఠిధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం కత్వా సాయన్హసమయే సుమిత్తాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా సలలబోధిం ఉపగన్త్వా తం పదక్ఖిణం కత్వా అట్ఠత్తింసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠాయ సమారం మారబలం విధమిత్వా పఠమే యామే పుబ్బేనివాసం అనుస్సరిత్వా దుతియే యామే దిబ్బచక్ఖుం విసోధేత్వా తతియే యామే పచ్చయాకారం సమ్మసిత్వా ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయ పఞ్చసు ఖన్ధేసు అభినివిసిత్వా ఉదయబ్బయవసేన సమపఞ్ఞాస లక్ఖణాని దిస్వా యావ గోత్రభుఞాణం విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరియమగ్గేన సకలబుద్ధగుణే పటివిజ్ఝిత్వా సబ్బబుద్ధాచిణ్ణం "అనేకజాతిసంసారం…పే… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి ఉదానం ఉదానేసి. తదా కిర దససహస్సచక్కవాళబ్భన్తరం సకలమ్పి అలఙ్కరోన్తం వియ పదుమవస్సం వస్సి. తేన వుత్తం –

౧. "నారదస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
పదుముత్తరో నామ జినో, అక్ఖోభో సాగరూపమో.

౨. "మణ్డకప్పో వా సో ఆసి, యమ్హి బుద్ధో అజాయథ;

ఉస్సన్నకుసలా జనతా, తమ్హి కప్పే అజాయథా”తి.

తత్థ **సాగరూపమోతి** సాగరసదిసగమ్భీరభావో. **మణ్డకప్పో వా సో ఆసీతి** ఏత్థ యస్మిం కప్పే ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, అయం మణ్డకప్పో నామ. దువిధో హి కప్పో సుఞ్ఞకప్పో అసుఞ్ఞకప్పో చాతి. తత్థ సుఞ్ఞకప్పే బుద్ధపచ్చేకబుద్ధచక్కవత్తినో న ఉప్పజ్జన్తి. తస్మా గుణవన్తపుగ్గలసుఞ్ఞత్తా **‘‘సుఞ్ఞకప్పో’’**తి వుచ్చతి.

అసుఞ్ఞకప్పో పఞ్చవిధో – సారకప్పో మణ్డకప్పో వరకప్పో సారమణ్డకప్పో భద్దకప్పోతి. తత్థ గుణసారరహితే కప్పే గుణసారుప్పాదకస్స గుణసారజనకస్స ఏకస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పాతుభావేన **‘‘సారకప్పో’’**తి వుచ్చతి. యస్మిం పన కప్పే ద్వే లోకనాయకా ఉప్పజ్జన్తి, సో **‘‘మణ్డకప్పో’’**తి వుచ్చతి. యస్మిం కప్పే తయో బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, తేసు పఠమో దుతియం బ్యాకరోతి, దుతియో తతియన్తి, తత్థ మనుస్సా పముదితహదయా అత్తనా పత్థితపణిధానవసేన వరయన్తి. తస్మా **‘‘వరకప్పో’’**తి వుచ్చతి. యత్థ పన కప్పే చత్తారో బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, సో పురిమకప్పతో విసిట్ఠతరత్తా సారతరత్తా **‘‘సారమణ్డకప్పో’’**తి వుచ్చతి. యస్మిం కప్పే పఞ్చ బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, సో “భద్దకప్పో”తి వుచ్చతి. సో పన అతిదుల్లభో. తస్మిం పన కప్పే యేభుయ్యేన సత్తా కల్యాణసుఖబహులా హోన్తి. యేభుయ్యేన తిహేతుకా కిలేసక్ఖయం కరోన్తి, దుహేతుకా సుగతిగామినో హోన్తి, అహేతుకా హేతుం పటిలభన్తి. తస్మా సో కప్పో “భద్దకప్పో”తి వుచ్చతి. తేన వుత్తం – “అసుఞ్ఞకప్పో పఞ్చవిధో”తిఆది. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

“ఏకో బుద్ధో సారకప్పే, మణ్డకప్పే జినా దువే;
వరకప్పే తయో బుద్ధా, సారమణ్డే చతురో బుద్ధా;
పఞ్చ బుద్ధా భద్దకప్పే, తతో నత్థాధికా జినా”తి.

యస్మిం పన కప్పే పదుముత్తరదసబలో ఉప్పజ్జి, సో సారకప్పోపి సమానో గుణసమ్పత్తియా మణ్డకప్పసదిసత్తా **‘‘మణ్డకప్పో’’**తి వుత్తో. ఓపమ్మత్థే **వా**-సద్దో దట్ఠబ్బో. **ఉస్సన్నకుసలాతి** ఉపచితపుఞ్ఞా. **జనతాతి** జనసమూహో.

పదుముత్తరో పన పరిసుత్తరో భగవా సత్థాహం బోధిపల్లఙ్కే వీతినామేత్వా – “పథవియం పాదం నిక్ఖిపిస్సామీ”తి దక్ఖిణం పాదం అభినీహరి. అథ పథవిం భిన్దిత్వా విమలకోమలకేసరకణ్ణికాని జలజామలావికలవిపులపలాసాని థలజాని జలజాని ఉట్ఠహింసు. తేసం కిర ధురపత్తాని నవుతిహత్థాని కేసరాని తింసహత్థాని కణ్ణికా ద్వాదసహత్థా ఏకేకస్స నవఘటప్పమాణా రేణవో అహేసుం. సత్థా పన ఉబ్బేధతో అట్ఠపణ్ణాసహత్థో అహోసి. తస్స ఉభిన్నం బాహానమన్తరం అట్ఠారసహత్థం నలాటం పఞ్చహత్థం హత్థపాదా ఏకాదసహత్థా అహేసుం. తస్స ఏకాదసహత్థేన పాదేన ద్వాదసహత్థాయ కణ్ణికాయ అక్కన్తమత్తాయ నవఘటప్పమాణా రేణవో ఉట్ఠహిత్వా అట్ఠపణ్ణాసహత్థం సరీరప్పదేసం ఉగ్గన్త్వా మనోసిలాచుణ్ణవిచుణ్ణితం వియ కత్వా పచ్చోత్థరన్తి. తదుపాదాయ సత్థా పదుముత్తరోత్వేవ లోకే పఞ్ఞాయిత్థాతి **సంయుత్తభాణకా** వదన్తి.

అథ సబ్బలోకుత్తరో పదుముత్తరో భగవా బ్రహ్మయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా ధమ్మదేసనాయ భాజనభూతే సత్తే ఓలోకేన్తో మిథిలనగరే దేవలం సుజాతఞ్చాతి ద్వే రాజపుత్తే ఉపనిస్సయసమ్పన్నే దిస్వా తఙ్ఖణఞ్ఞేవ అనిలపథేన గన్త్వా మిథిలుయ్యానే ఓతరిత్వా ఉయ్యానపాలేన ద్వేపి రాజకుమారే పక్కోసాపేసి. తేపి చ “అమ్హాకం పితుచ్ఛాపుత్తో పదుముత్తరకుమారో పబ్బజిత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పాపుణిత్వా అమ్హాకం నగరం సమ్పత్తో, హన్ద నం మయం దస్సనాయ

ఉపసఙ్కమిస్సామా”తి సపరివారా పదుముత్తరం భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా పరివారేత్వా నిసీదింసు. తదా దసబలో తేహి పరివుతో తారాగణపరివుతో పుణ్ణచన్దో వియ విరోచమానో తత్థ ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, తదా కోటిసతసహస్సానం పఠమో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౩. “పదుముత్తరస్స భగవతో, పఠమే ధమ్మదేసనే;
కోటిసతసహస్సానం, ధమ్మాభిసమయో అహూ”తి.

అథాపరేన సమయేన సరదతాపససమాగమే మహాజనం నిరయసన్తాపేన సన్తాపేత్వా ధమ్మం దేసేన్తో సత్తతింససతసహస్ససఙ్ఖే సత్తకాయే ధమ్మామతం పాయేసి, సో దుతియో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. “తతో పరమ్పి వస్సన్తే, తప్పయన్తే చ పాణినో;
సత్తత్తింససతసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

యదా పన ఆనన్దమహారాజా వీసతియా పురిససహస్సేహి వీసతియా అమచ్చేహి చ సద్ధిం పదుముత్తరస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సన్తికే మిథిలనగరే పాతురహోసి. పదుముత్తరో చ భగవా తే సబ్బే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా తేహి పరివుతో గన్త్వా పితుసఙ్గహం కురుమానో హంసవతియా రాజధానియా వసతి. తత్థ నో అమ్హాకం భగవా వియ కపిలపురే గగనతలే రతనచఙ్కమే చఙ్కమన్తో బుద్ధవంసం కథేసి, తదా పణ్ణాససతసహస్సానం తతియో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “యమ్హి కాలే మహావీరో, ఆనన్దం ఉపసఙ్కమి;
పితుసన్తికం ఉపగన్త్వా, ఆహనీ అమతదున్దుభిం.

౬. “ఆహతే అమతభేరిమ్హి, వస్సన్తే ధమ్మవుట్ఠియా;
పణ్ణాససతసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **ఆనన్దం ఉపసఙ్కమీ**తి పితరం ఆనన్దరాజానం సన్ధాయ వుత్తం. **ఆహనీ**తి అభిహని. **ఆహతే**తి ఆహతాయ. **అమతభేరిమ్హీ**తి అమతభేరియా, లిఙ్గవిపల్లాసో దట్ఠబ్బో. “ఆసేవితే”తిపి పాఠో, తస్స ఆసేవితాయాతి అత్థో. **వస్సన్తే ధమ్మవుట్ఠియా**తి ధమ్మవస్సం వస్సన్తేతి అత్థో. ఇదాని అభిసమయకరణూపాయం దస్సేన్తో –

౭. “ఓవాదకో విఞ్ఞాపకో, తారకో సబ్బపాణినం;
దేసనాకుసలో బుద్ధో, తారేసి జనతం బహు”న్తి. – ఆహ;

తత్థ **ఓవాదకో**తి సరణసీలధుతఙ్గసమాదానగుణానిసంసవణ్ణనాయ ఓవదతీతి ఓవాదకో. **విఞ్ఞాపకో**తి చతుసచ్చం విఞ్ఞాపేతీతి విఞ్ఞాపకో, బోధకో. **తారకో**తి చతురోఘతారకో.

యదా పన సత్థా మిథిలనగరే మిథిలుయ్యానే కోటిసతసహస్సభిక్ఖుగణమజ్ఝే మాఘపుణ్ణమాయ పుణ్ణచన్దసదిసవదనో పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౮. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, పదుముత్తరస్స సత్థునో;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో”తి.

యదా పన భగవా వేభారపబ్బతకూటే వస్సావాసం వసిత్వా పబ్బతసన్దస్సనత్థం ఆగతస్స మహాజనస్స ధమ్మం దేసేత్వా నవుతికోటిసహస్సాని ఏహిభిక్ఖుభావేన పబ్బాజేత్వా తేహి పరివుతో పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౯. “యదా బుద్ధో అసమసమో, వసి వేభారపబ్బతే;
నవుతికోటిసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో”తి.

పున భగవతి గుణవతి తిలోకనాథే మహాజనస్స బన్ధనమోక్ఖం కురుమానే జనపదచారికం చరమానే అసీతికోటిసహస్సానం భిక్ఖూనం సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧౦. “పున చారికం పక్కన్తే, గామనిగమరట్ఠతో;
అసీతికోటిసహస్సానం, తతియో ఆసి సమాగమో”తి.

తత్థ **గామనిగమరట్ఠతో**తి గామనిగమరట్ఠేహి. అయమేవ వా పాఠో, తస్స గామనిగమరట్ఠేహి నిక్ఖమిత్వా పబ్బజితానన్తి అత్థో.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో అనేకధనకోటికో జటిలో నామ మహారట్ఠికో హుత్వా బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స సచీవరం వరదానమదాసి. సోపి తం భత్తానుమోదనావసానే “అనాగతే కప్పసతసహస్సమత్థకే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౧. “అహం తేన సమయేన, జటిలో నామ రట్ఠికో;
సమ్బుద్ధప్పముఖం సఙ్ఘం, సభత్తం దుస్సమదాసహం.

౧౨. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, సఙ్ఘమజ్ఝే నిసీదియ;
సతసహస్సే ఇతో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౩. “పధానం పదహిత్వాన…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౪. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, ఉత్తరిం వతమధిట్ఠహిం;
అకాసిం ఉగ్గదళ్హం ధితిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **సమ్బుద్ధప్పముఖం సఙ్ఘ**న్తి బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స, సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం. **సభత్తం దుస్సమదాసహ**న్తి సచీవరం భత్తం అదాసిం అహన్తి అత్థో. **ఉగ్గదళహ**న్తి అతిదళ్హం. **ధితి**న్తి వీరియం అకాసిన్తి అత్థో.

పదుముత్తరస్స పన భగవతో కాలే తిత్థియా నామ నాహేసుం. సబ్బే దేవమనుస్సా బుద్ధమేవ సరణమగమంసు. తేన వుత్తం –

౧౫. “బ్యాహతా తిత్థియా సబ్బే, విమనా దుమ్మనా తదా;
న తేసం కేచి పరిచరన్తి, రట్ఠతో నిచ్ఛుభన్తి తే.

౧౬. “సబ్బే తత్థ సమాగన్త్వా, ఉపగఞ్ఛుం బుద్ధసన్తికే;
తువం నాథో మహావీర, సరణం హోహి చక్ఖుమ.

౧౭. “అనుకమ్పకో కారుణికో, హితేసీ సబ్బపాణినం;
సమ్పత్తే తిత్థియే సబ్బే, పఞ్చసీలే పతిట్ఠహి.

౧౮. “ఏవం నిరాకులం ఆసి, సుఞ్ఞకం తిత్థియేహి తం;
విచిత్తం అరహన్తేహి, వసీభూతేహి తాదిహీ”తి.

తత్థ **బ్యాహతాతి** విహతమానదప్పా. **తిత్థియాతి** ఏత్థ తిత్థం వేదితబ్బం, తిత్థకరో వేదితబ్బో, తిత్థియా వేదితబ్బా. తత్థ సస్సతాదిదిట్ఠివసేన తరన్తి ఏత్థాతి **తిత్థం,** లద్ధి. తస్సా లద్ధియా ఉప్పాదకో **తిత్థకరో,** తిత్థే భవా **తిత్థియాతి**. పదుముత్తరస్స కిర భగవతో కాలే తిత్థియా నాహేసుం. యే పన సన్తి, తేపి ఈదిసా అహేసున్తి దస్సనత్థం “బ్యాహతా తిత్థియా”తిఆది వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **విమనాతి** విరూపమానసా. **దుమ్మనాతి** తస్సేవ వేవచనం. **న తేసం కేచి పరిచరన్తీతి** తేసం అఞ్ఞతిత్థియానం కేచిపి పురిసా పరికమ్మం న కరోన్తి, న భిక్ఖం దేన్తి, న సక్కరోన్తి, న గరుం కరోన్తి, న మానేన్తి, న పూజేన్తి, న ఆసనా వుట్ఠహన్తి, న అఞ్జలికమ్మం కరోన్తీతి అత్థో. **రట్ఠతోతి** సకలరట్ఠతోపి. **నిచ్ఛుభన్తీతి** నీహరన్తి, ఉస్సాదేన్తి తేసం నివాసం న దేన్తీతి అత్థో. **తేతి** తిత్థియా.

ఉపగఞ్ఛుం బుద్ధసన్తికేతి ఏవం తేహి రట్ఠవాసీహి మనుస్సేహి ఉస్సాదియమానా సబ్బేపి అఞ్ఞతిత్థియా సమాగన్త్వా పదుముత్తరదసబలమేవ సరణమగమంసు. “త్వం అమ్హాకం సత్థా నాథో గతి పరాయనం సరణ”న్తి ఏవం వత్వా సరణమగమంసూతి అత్థో. అనుకమ్పతీతి **అనుకమ్పకో**. కరుణాయ చరతీతి **కారుణికో**. **సమ్పత్తేతి** సమాగతే సరణముపగతే తిత్థియే. **పఞ్చసీలే పతిట్ఠహీతి** పఞ్చసు సీలేసు పతిట్ఠాపేసీతి అత్థో. **నిరాకులన్తి** అనాకులం, అఞ్ఞేహి లద్ధికేహి అసమ్మిస్సన్తి అత్థో. **సుఞ్ఞకన్తి** సుఞ్ఞం రిత్తం తేహి తిత్థియేహి. **తన్తి** తం భగవతో సాసనన్తి వచనసేసో దట్ఠబ్బో. **విచిత్తన్తి** విచిత్తవిచిత్తం. **వసీభూతేహీతి** వసీభావప్పత్తేహి.

తస్స పన పదుముత్తరస్స భగవతో హంసవతీ నామ నగరం అహోసి. పితా పనస్స ఆనన్దో నామ ఖత్తియో, మాతా సుజాతా నామ దేవీ, దేవలో చ సుజాతో చ ద్వే అగ్గసావకా, సుమనో నాముపట్ఠాకో, అమితా చ అసమా చ ద్వే అగ్గసావికా, సలలరుక్ఖో బోధి, సరీరం అట్ఠపణ్ణాసహత్థుబ్బేధం అహోసి, సరీరప్పభా చస్స సమన్తా ద్వాదస యోజనాని గణ్హి, వస్ససతసహస్సం ఆయు అహోసి, వసుదత్తా నామ అగ్గమహేసీ, ఉత్తరో నామ పుత్తో అహోసి. పదుముత్తరో పన భగవా పరమాభిరామే నన్దారామే కిర పరినిబ్బుతో. ధాతుయో పనస్స న వికిరింసు. సకలజమ్బుదీపవాసినో మనుస్సా సమాగమ్మ ద్వాదసయోజనుబ్బేధం సత్తరతనమయం చేతియమకంసు. తేన వుత్తం –

౧౯. “నగరం హంసవతీ నామ, ఆనన్దో నామ ఖత్తియో;
సుజాతా నామ జనికా, పదుముత్తరస్స సత్థునో.

౨౪. “దేవలో చ సుజాతో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సుమనో నాముపట్ఠాకో, పదుముత్తరస్స మహేసినో.

౨౫. “అమితా చ అసమా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, సలలోతి పవుచ్చతి.

౨౬. “అట్ఠపణ్ణాసరతనం, అచ్చుగ్గతో మహాముని;
కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసో, ద్వత్తింసవరలక్ఖణో.

౨౮. “కుట్టా కవాటా భిత్తీ చ, రుక్ఖా నగసిలుచ్చయా;
న తస్సావరణం అత్థి, సమన్తా ద్వాదసయోజనే.

౨౯. “వస్ససతసహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౩౦. “సన్తారేత్వా బహుజనం, ఛిన్దిత్వా సబ్బసంసయం;
జలిత్వా అగ్గిక్ఖన్ధోవ, నిబ్బుతో సో ససావకో”తి.

తత్థ **నగసిలుచ్చయా**తి నగసఙ్ఖాతా సిలుచ్చయా. **ఆవరణ**న్తి పటిచ్ఛాదనం తిరోకరణం. **ద్వాదసయోజనే**తి సమన్తతో ద్వాదసయోజనే ఠానే భగవతో సరీరప్పభా ఫరిత్వా రత్తిన్దివం తిట్ఠతీతి అత్థో. సేసగాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

ఇతో పట్ఠాయ పారమిపూరణాదిపునప్పునాగతమత్థం సఙ్ఖిపిత్వా విసేసత్థమేవ వత్వా గమిస్సామ. యది పన వుత్తమేవ పునప్పునం వక్ఖామ, కదా అన్తం గమిస్సతి అయం సంవణ్ణనాతి.

పదుముత్తరబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో దసమో బుద్ధవంసో.

౧౩. సుమేధబుద్ధవంసవణ్ణనా

పదుముత్తరే పన సమ్మాసమ్బుద్ధే పరినిబ్బుతే సాసనేపిస్స అన్తరహితే సత్తతికప్పసహస్సాని బుద్ధా నుప్పజ్జింసు, బుద్ధసుఞ్ఞాని అహేసుం. ఇతో పట్ఠాయ తింసకప్పసహస్సానం మత్థకే ఏకస్మిం కప్పే **సుమేధో సుజాతో** చాతి ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా నిబ్బత్తింసు. తత్థ అధిగతమేధో **సుమేధో** నామ బోధిసత్తో పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా సుదస్సననగరే సుదత్తస్స నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా సుదత్తాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన సుదస్సనుయ్యానే తరుణదివసకరో వియ సలిలధరవివరగతో మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. సో నవవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తస్స కిర సుచన్దన-కఞ్చన-సిరివడ్ఢననామకా తయో పాసాదా అహేసుం. సుమనమహాదేవిప్పముఖాని అట్ఠచత్తాలీసఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సుమనదేవియా పునబ్బసుమిత్తే నామ పుత్తే జాతే హత్థియానేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. మనుస్సానఞ్చ కోటిసతమనుపబ్బజి. సో తేహి పరివుతో అడ్ఢమాసం పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ నకులనిగమే నకులసేట్ఠిధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సిరివడ్ఢాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా నీపబోధిమూలే వీసతిహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా సమారం మారబలం విధమిత్వా అభిసమ్బోధిం పాపుణిత్వా “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామేత్వా అట్ఠమే సత్తాహే బ్రహ్మునో ధమ్మదేసనాయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా భబ్బపుగ్గలే ఓలోకేన్తో అత్తనో కనిట్ఠభాతికం సరణకుమారఞ్చ సబ్బకామికుమారఞ్చ అత్తనా సద్ధిం పబ్బజితానం భిక్ఖూనఞ్చ కోటిసతం చతుసచ్చధమ్మపటివేధసమత్థే దిస్వా ఆకాసేన గన్త్వా సుదస్సననగరసమీపే సుదస్సనుయ్యానే ఓతరిత్వా ఉయ్యానపాలేన అత్తనో భాతికే పక్కోసాపేత్వా తేసం పరివారానం మజ్ఝే **ధమ్మచక్కం** పవత్తేసి. తదా కోటిసతసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి, అయం పఠమో అభిసమయో. తేన వుత్తం –

౧. “పదుముత్తరస్స అపరేన, సుమేధో నామ నాయకో;
దురాసదో ఉగ్గతేజో, సబ్బలోకుత్తమో ముని.

౨. “పసన్ననేత్తో సుముఖో, బ్రహా ఉజు పతాపవా;
హితేసీ సబ్బసత్తానం, బహూ మోచేసి బన్ధనా.

౩. “యదా బుద్ధో పాపుణిత్వా, కేవలం బోధిముత్తమం;
సుదస్సనమ్హి నగరే, ధమ్మచక్కం పవత్తయి.

౪. “తస్సాభిసమయా తీణి, అహేసుం ధమ్మదేసనే;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **ఉగ్గతేజో**తి ఉగ్గతతేజో. **పసన్ననేత్తో**తి సుట్ఠు పసన్ననయనో, ధోవిత్వా మజ్జిత్వా ఠపితమణిగుళికా వియ పసన్నాని నేత్తాని హోన్తి. తస్మా సో “పసన్ననేత్తో”తి వుత్తో.

ముదుసినిద్ధనీలవిమలసుఖుమపఖుమాచితసుప్పసన్ననయనోతి అత్థో. “సుప్పసన్నపఞ్చనయనో”తిపి వత్తుం వట్టతి. **సుముఖో**తి పరిపుణ్ణసరదసమయచన్దసదిసవదనో. **బ్రహా**తి అట్ఠాసీతిహత్థప్పమాణసరీరత్తా బ్రహా మహన్తో, అఞ్ఞేహి అసాధారణసరీరప్పమాణోతి అత్థో. **ఉజూ**తి బ్రహ్ముజుగత్తో ఉజుమేవ ఉగ్గతసరీరో దేవనగరే సముస్సితసువణ్ణతోరణసదిసవరసరీరోతి అత్థో. **పతాపవా**తి విజ్జోతమానసరీరో. **హితేసీ**తి హితగవేసీ. **అభిసమయా తీణీ**తి అభిసమయా తయో, లిఙ్గవిపల్లాసో కతోతి.

యదా పన భగవా కుమ్భకణ్ణసదిసానుభావం కుమ్భకణ్ణం నామ మనుస్సభక్ఖం యక్ఖం మహాఅటవిముఖే సన్దిస్సమానఘోరసరీరం వత్తనిఅటవిసఞ్చారం పచ్ఛిన్దిత్వా పవత్తమానం పచ్చూససమయే మహాకరుణాసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ లోకం ఓలోకేన్తో దిస్వా ఏకకోవ అసహాయో తస్స యక్ఖస్స భవనం గన్త్వా అన్తో పవిసిత్వా పఞ్ఞత్తే సిరిసయనే నిసీది. అథ ఖో సో యక్ఖో మక్ఖం అసహమానో దణ్డాహతో ఘోరవిసో ఆసివిసో వియ సంకుద్ధో దసబలం భింసాపేతుకామో అత్తనో అత్తభావం ఘోరతరం కత్వా పబ్బతసదిసం సీసం కత్వా సూరియమణ్డలసదిసాని అక్ఖీని నిమ్మినిత్వా నఙ్గలసీససదిసాతిదీఘవిపులతిఖిణదాఠాయో కత్వా ఓలమ్బనీలవిపులవిసమోదరో తాలక్ఖన్ధసదిసబాహుచిపిటకవిరూపవఙ్కనాసో పబ్బతబిలసదిసవిపులరత్తముఖో ధూలపిఙ్గలఖరఫరుసకేసో అతిభయానకదస్సనో హుత్వా ఆగన్త్వా సుమేధస్స భగవతో పురతో ఠత్వా పధూపాయన్తో పజ్జలన్తో పాసాణపబ్బతగ్గిజాల-సలిల-కద్దమ-ఛారికాయుధఙ్గార-వాలుకప్పకారా **నవవిధా వస్సవుట్ఠియో** వస్సేత్వాపి భగవతో లోమగ్గమత్తమ్పి చాలేతుం అసక్కోన్తో “భగవన్తం పఞ్హం పుచ్ఛిత్వా మారేస్సామీ”తి ఆళవకో వియ పఞ్హం పుచ్ఛి. అయం భగవా పఞ్హాబ్యాకరణేన తం యక్ఖం వినయముపనేసి. తతో దుతియదివసే కిరస్స రట్ఠవాసినో మనుస్సా సకటభరితేన భత్తేన సహ రాజకుమారం ఆహరిత్వా యక్ఖస్స అదంసు. అథ యక్ఖో రాజకుమారం బుద్ధస్స అదాసి. అటవిద్వారే ఠితమనుస్సా భగవన్తం ఉపసఙ్కమింసు. తదా తస్మిం సమాగమే దసబలో యక్ఖస్స మనోనుకూలం ధమ్మం దేసేన్తో. నవుతికోటిసహస్సానం పాణీనం ధమ్మచక్ఖుం ఉప్పాదేసి, సో దుతియో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “పునాపరం కుమ్భకణ్ణం, యక్ఖం సో దమయీ జినో;
నవుతికోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

యదా పన ఉపకారినగరే సిరినన్దనుయ్యానే చత్తారి సచ్చాని పకాసయి, తదా అసీతికోటిసతసహస్సానం తతియో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. “పునాపరం అమితయసో, చతుసచ్చం పకాసయి;
అసీతికోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

సుమేధస్సాపి భగవతో తయో సావకసన్నిపాతా అహేసుం. పఠమసన్నిపాతే సుదస్సననగరే కోటిసతఖీణాసవా అహేసుం. పున దేవకూటే పబ్బతే కథినత్థతే దుతియే నవుతికోటియో. పున తతియే భగవతి చారికం చరమానే అసీతికోటియో అహేసుం. తేన వుత్తం –

౭. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, సుమేధస్స మహేసినో;

ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౮. “సుదస్సనం నామ నగరం, ఉపగఞ్ఛి జినో యదా;
తదా ఖీణాసవా భిక్ఖూ, సమింసు సతకోటియో.

౯. “పునాపరం దేవకూటే, భిక్ఖూనం కథినత్థతే;
తదా నవుతికోటీనం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౧౦. “పునాపరం దసబలో, యదా చరతి చారికం;
తదా అసీతికోటీనం, తతియో ఆసి సమాగమో”తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో ఉత్తరో నామ సబ్బజనుత్తరో మాణవో హుత్వా నిదహిత్వా ఠపితంయేవ అసీతికోటిధనం విస్సజ్జేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స మహాదానం దత్వా తదా దసబలస్స ధమ్మం సుత్వా సరణేసు పతిట్ఠాయ నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. సోపి నం సత్థా భోజనానుమోదనం కరోన్తో – “అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౧. “అహం తేన సమయేన, ఉత్తరో నామ మాణవో;
అసీతికోటియో మయ్హం, ఘరే సన్నిచితం ధనం.

౧౨. “కేవలం సబ్బం దత్వాన, ససఙ్ఘే లోకనాయకే;
సరణం తస్సూపగఞ్ఛిం, పబ్బజ్జఞ్చాభిరోచయిం.

౧౩. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, కరోన్తో అనుమోదనం;
తింసకప్పసహస్సమ్హి, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౪. “పధానం పదహిత్వాన…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం”.
బ్యాకరణగాథా విత్థారేతబ్బా.

౧౫. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా.

౧౬. “సుత్తన్తం వినయం చాపి, నవఙ్గం సత్థుసాసనం;
సబ్బం పరియాపుణిత్వాన, సోభయిం జినసాసనం.

౧౭. “తత్థప్పమత్తో విహరన్తో, నిసజ్జట్ఠానచఙ్కమే;
అభిఞ్ఞాపారమిం గన్త్వా, బ్రహ్మలోకమగఞ్ఛహ”న్తి.

తత్థ **సన్నిచితన్తి** నిదహితం నిధానవసేన. **కేవలన్తి** సకలన్తి అత్థో. **సబ్బన్తి** అసేసతో దత్వా. **ససజ్జేతి** ససజ్జస్స. **తస్సూపగఞ్ఛిన్తి** తం ఉపగఞ్ఛిం, ఉపయోగత్థే సామివచనం. **అభిరోచయిన్తి** పబ్బజిం. **తింసకప్పసహస్సమ్హీతి** తింసకప్పసహస్సేసు అతిక్కన్తేసూతి అత్థో.

తస్స పన సుమేధస్స భగవతో సుదస్సనం నామ నగరం అహోసి, సుదత్తో నామ రాజా పితా, మాతా సుదత్తా నామ, సరణో చ సబ్బకామో చ ద్వే అగ్గసావకా, సాగరో నాముపట్ఠాకో, రామా చ సురామా చ ద్వే అగ్గసావికా, మహానీపరుక్ఖో బోధి, సరీరం అట్ఠాసీతిహత్థుబ్బేధం అహోసి, ఆయు నవుతివస్ససహస్సాని, నవవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి, సుమనా నామస్స అగ్గమహేసీ, పునబ్బసుమిత్తో నామ పుత్తో, హత్థియానేన నిక్ఖమి. సేసం గాథాసు దిస్సతి. తేన వుత్తం –

౧౮. “సుదస్సనం నామ నగరం, సుదత్తో నామ ఖత్తియో;
సుదత్తా నామ జనికా, సుమేధస్స మహేసినో.

౨౩. “సరణో సబ్బకామో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సాగరో నాముపట్ఠాకో, సుమేధస్స మహేసినో.

౨౪. “రామా చేవ సురామా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, మహానీపోతి వుచ్చతి.

౨౬. “అట్ఠాసీతిరతనాని, అచ్చుగ్గతో మహాముని;
ఓభాసేతి దిసా సబ్బా, చన్దో తారగణే యథా.

౨౭. “చక్కవత్తిమణీ నామ, యథా తపతి యోజనం;
తథేవ తస్స రతనం, సమన్తా ఫరతి యోజనం.

౨౮. “నవుతివస్ససహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౯. “తేవిజ్జఛళభిఞ్ఞేహి , బలప్పత్తేహి తాదిహి;
సమాకులమిదం ఆసి, అరహన్తేహి సాధుహి.

౩౦. “తేపి సబ్బే అమితయసా, విప్పముత్తా నిరూపధీ;
ఞాణాలోకం దస్సయిత్వా, నిబ్బుతా తే మహాయసా”తి.

తత్థ **చన్దో తారగణే యథాతి** యథా నామ గగనే పరిపుణ్ణచన్దో తారాగణే ఓభాసేతి పకాసేతి, ఏవమేవ సబ్బాపి దిసా ఓభాసేతీతి అత్థో. కేచి “చన్దో పన్నరసో యథా”తి పఠన్తి, సో ఉత్తానత్థోవ.

చక్కవత్తిమణీ నామాతి యథా నామ చక్కవత్తిరఞ్ఞో మణిరతనం చతుహత్థాయామం సకటనాభిసమపరిణాహం చతురాసీతిమణిసహస్సపరివారం తారాగణపరివుతస్స సరదసమయపరిపుణ్ణరజనికరస్స సిరిసముదయసోభం అవ్హయన్తమివ వేపుల్లపబ్బతతో పరమరమణీయదస్సనం మణిరతనమాగచ్ఛతి, తస్సేవం ఆగచ్ఛన్తస్స సమన్తతో యోజనప్పమాణం ఓకాసం ఆభా ఫరతి, ఏవమేవ తస్స సుమేధస్సాపి భగవతో సరీరతో ఆభారతనం సమన్తతో యోజనం ఫరతీతి అత్థో.

తేవిజ్జఛళభిఞ్ఞేహీతి తేవిజ్జేహి ఛళభిఞ్ఞేహి చాతి అత్థో. **బలప్పత్తేహీతి** ఇద్ధిబలప్పత్తేహి. **తాదిహీతి** తాదిభావప్పత్తేహి. **సమాకులన్తి** సఙ్కిణ్ణం ఏకకాసావపజ్జోతం. **ఇదన్తి** సాసనం సన్ధాయాహ, మహీతలం వా. **అమితయసాతి** అమితపరివారా, అతులకిత్తిఘోసో వా. **నిరూపధీతి** చతురూపధివిరహితా. సేసమేత్థ గాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

సుమేధబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో ఏకాదసమో బుద్ధవంసో.

౧౪. సుజాతబుద్ధవంసవణ్ణనా

తతో తస్సాపరభాగే తస్మింయేవ మణ్డకప్పే అనుపుబ్బేన అపరిమితాయుకేసు సత్తేసు అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా నవుతివస్ససహస్సాయుకేసు జాతేసు సుజాతరూపకాయో పరిసుద్ధజాతో **సుజాతో** నామ సత్థా లోకే ఉదపాది. సోపి పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా సుమఙ్గలనగరే ఉగ్గతస్స నామ రఞ్ఞో కులే పభావతియా నామ అగ్గమహేసియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. నామగ్గహణదివసే చస్స నామం కరోన్తో సకలజమ్బుదీపే సబ్బసత్తానం సుఖం జనయన్తో జాతోతి "సుజాతో" త్వేవస్స నామమకంసు. సో నవవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. సిరీ ఉపసిరీ సిరినన్దో చాతి తస్స తయో పాసాదా అహేసుం. సిరీనన్దాదేవిప్పముఖాని తేవీసతి ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సిరీనన్దాదేవియా ఉపసేనే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే హంసవహం నామ వరతురఙ్గమారుయ్హ మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం పన పబ్బజన్తం మనుస్సానం కోటి అనుపబ్బజి. అథ సో తేహి పరివుతో నవ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ సిరీనన్దననగరే సిరీనన్దనసేట్ఠిస్స ధీతాయ దిన్నం పరమమధురం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే సునన్దాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా వేళుబోధిం ఉపసఙ్కమిత్వా తేత్తింసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా సూరియే ధరమానేయేవ సమారం మారబలం విధమిత్వా సమ్మాసమ్బోధిం పటివిజ్ఝిత్వా సబ్బబుద్ధానుచిణ్ణం ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామేత్వా బ్రహ్మునా ఆయాచితో అత్తనో కనిట్ఠభాతికం సుదస్సనకుమారం పురోహితపుత్తం దేవకుమారఞ్చ చతుసచ్చధమ్మపటివేధసమత్థే దిస్వా ఆకాసేన గన్త్వా సుమఙ్గలనగరసమీపే సుమఙ్గలుయ్యానే ఓతరిత్వా ఉయ్యానపాలేన అత్తనో భాతికం సుదస్సనకుమారం పురోహితపుత్తం దేవకుమారఞ్చ పక్కోసాపేత్వా తేసం సపరివారానం మజ్ఝే నిసిన్నో ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తత్థ అసీతియా కోటీనం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం పఠమాభిసమయో అహోసి.

యదా పన భగవా సుదస్సనుయ్యానద్వారే మహాసాలమూలే యమకపాటిహారియం కత్వా దేవేసు తావతింసేసు వస్సావాసం ఉపాగమి, తదా సత్తత్తింససతసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం దుతియో అభిసమయో అహోసి. యదా పన సుజాతో దసబలో పితుసన్తికం అగమాసి, తదా సట్ఠిసతసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. "తత్థేవ మణ్డకప్పమ్హి, సుజాతో నామ నాయకో;
సీహహనుసభక్ఖన్ధో, అప్పమేయ్యో దురాసదో.

౨. "చన్దోవ విమలో బుద్ధో, సతరంసీవ పతాపవా;
ఏవం సోభతి సమ్బుద్ధో, జలన్తో సిరియా సదా.

౩. "పాపుణిత్వాన సమ్బుద్ధో, కేవలం బోధిముత్తమం;
సుమఙ్గలమ్హి నగరే, ధమ్మచక్కం పవత్తయి.

౪. “దేసేన్తే పవరం ధమ్మం, సుజాతే లోకనాయకే;
అసీతికోటీ అభిసమింసు, పఠమే ధమ్మదేసనే.

౫. “యదా సుజాతో అమితయసో, దేవే వస్సం ఉపాగమి;
సత్తత్తింససతసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు.

౬. “యదా సుజాతో అసమసమో, ఉపగచ్ఛి పితుసన్తికం;
సట్ఠిసతసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **తత్థేవ మణ్డకప్పమ్హీ**తి యస్మిం మణ్డకప్పే సుమేధో భగవా ఉప్పన్నో, తత్థేవ కప్పే సుజాతోపి భగవా ఉప్పన్నోతి అత్థో. **సీహహనూ**తి సీహస్స వియ హను అస్సాతి సీహహను. సీహస్స పన హేట్ఠిమహనుమేవ పుణ్ణం హోతి, న ఉపరిమం. అస్స పన మహాపురిసస్స సీహస్స హేట్ఠిమహను వియ ద్వేపి పరిపుణ్ణాని ద్వాదసియం పక్ఖస్స చన్దసదిసాని హోన్తి. తేన వుత్తం “సీహహనూ”తి. **ఉసభక్ఖన్ధో**తి ఉసభస్సేవ సమప్పవట్టక్ఖన్ధో, సువట్టితసువణ్ణాలిఙ్గసదిసక్ఖన్ధోతి అత్థో. **సతరంసీవా**తి దివసకరో వియ. **సిరియా**తి బుద్ధసిరియా. **బోధిముత్తమ**న్తి ఉత్తమం సమ్బోధిం.

సుధమ్మవతీనగరే సుధమ్ముయ్యానే ఆగతానం మనుస్సానం ధమ్మం దేసేత్వా సట్ఠిసతసహస్సాని ఏహిభిక్ఖుభావేన పబ్బాజేత్వా తేసం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. తతో పరం తిదివోరోహణే భగవతో పఞ్ఞాససతసహస్సానం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. పున “సుదస్సనకుమారో భగవతో సన్తికే పబ్బజిత్వా అరహత్తం పత్తో”తి సుత్వా “మయమ్పి పబ్బజిస్సామా”తి ఆగతాని చత్తారి పురిససతసహస్సాని గహేత్వా సుదస్సనత్థేరో సుజాతం నరాసభం ఉపసఙ్కమి. తేసం భగవా ధమ్మం దేసేత్వా ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా చతురఙ్గసమన్నాగతే సన్నిపాతే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౭. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, సుజాతస్స మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౮. “అభిఞ్ఞాబలప్పత్తానం, అప్పత్తానం భవాభవే;
సట్ఠిసతసహస్సాని, పఠమం సన్నిపతింసు తే.

౯. “పునాపరం సన్నిపాతే, తిదివోరోహణే జినే;
పఞ్ఞాససతసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౧౦. “ఉపసఙ్కమన్తో నరాసభం, సుదస్సనో అగ్గసావకో;
చతూహి సతసహస్సేహి, సమ్బుద్ధం ఉపసఙ్కమీ”తి.

తత్థ **అప్పత్తాన**న్తి భవాభవే అసమ్పత్తానన్తి అత్థో. “అప్పవత్తా భవాభవే”తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. **తిదివోరోహణే**తి సగ్గలోకతో ఓతరన్తే కత్తుకారకే దట్ఠబ్బో. కారకవిపల్లాసేన వుత్తం. అథ వా **తిదివోరోహణే**తి తిదివతో ఓతరణే. **జినే**తి జినస్స,

సామిఅత్థే భుమ్మం దట్ఠబ్బం.

తదా కిర అమ్హాకం బోధిసత్తో చక్కవత్తిరాజా హుత్వా "బుద్ధో లోకే ఉప్పన్నో"తి సుత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ధమ్మకథం సుత్వా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స సత్తహి రతనేహి సద్ధిం చతుమహాదీపరజ్జం దత్వా సత్థు సన్తికే పబ్బజి. సకలదీపవాసినో జనా రట్ఠుప్పాదం గహేత్వా ఆరామికకిచ్చం సాధేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స నిచ్చం మహాదానమదంసు. సోపి నం సత్థా – "అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౧. "అహం తేన సమయేన, చతుదీపమ్హి ఇస్సరో;
అన్తలిక్ఖచరో ఆసిం, చక్కవత్తీ మహబ్బలో.

౧౩. "చతుదీపే మహారజ్జం రతనే సత్త ఉత్తమే;
బుద్ధే నియ్యాతయిత్వాన, పబ్బజిం తస్స సన్తికే.

౧౪. "ఆరామికా జనపదే, ఉట్ఠానం పటిపిణ్డియ;
ఉపనేన్తి భిక్ఖుసఙ్ఘస్స, పచ్చయం సయనాసనం.

౧౫. "సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, దససహస్సిమ్హి ఇస్సరో;
తింసకప్పసహస్సమ్హి, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౬. "పధానం పదహిత్వాన...పే.... హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.
౧౭. "తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో హాసం జనేసహం;
అధిట్ఠహిం వతం ఉగ్గం, దసపారమిపూరియా.

౧౮. "సుత్తన్తం వినయఞ్చాపి, నవఙ్గం సత్థుసాసనం;
సబ్బం పరియాపుణిత్వాన, సోభయిం జినసాసనం.

౧౯. "తత్థప్పమత్తో విహరన్తో, బ్రహ్మం భావేత్వ భావనం;
అభిఞ్ఞాపారమిం గన్త్వా, బ్రహ్మలోకమగఞ్ఛహ"న్తి.

తత్థ **చతుదీపమ్హీ**తి సపరివారదీపానం చతున్నం మహాదీపానన్తి అత్థో. **అన్తలిక్ఖచరో**తి చక్కరతనం పురక్ఖత్వా ఆకాసచరో. **రతనే సత్తా**తి హత్థిరతనాదీని సత్త రతనాని. **ఉత్తమే**తి ఉత్తమాని. అథ వా ఉత్తమే బుద్ధేతి అత్థో దట్ఠబ్బో. **నియ్యాతయిత్వానా**తి దత్వాన. **ఉట్ఠాన**న్తి రట్ఠుప్పాదం, ఆయన్తి అత్థో. **పటిపిణ్డియా**తి రాసిం కత్వా సంకడ్ఢిత్వా. **పచ్చయ**న్తి చీవరాదివివిధం పచ్చయం. **దససహస్సిమ్హి ఇస్సరో**తి దససహస్సిలోకధాతుయం ఇస్సరో, తదేతం జాతిక్ఖేత్తం సన్ధాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అనన్తానం లోకధాతూనం ఇస్సరో భగవా. **తింసకప్పసహస్సమ్హీ**తి ఇతో పట్ఠాయ తింసకప్పసహస్సానం మత్థకేతి అత్థో.

తస్స పన సుజాతస్స భగవతో సుమఙ్గలం నామ నగరం అహోసి, ఉగ్గతో నామ రాజా పితా, పభావతీ నామ మాతా, సుదస్సనో చ సుదేవో చ ద్వే అగ్గసావకా, నారదో నాముపట్ఠాకో, నాగా చ నాగసమాలా చ ద్వే అగ్గసావికా, మహావేళురుక్ఖో బోధి, సో కిర మన్దచ్ఛిద్దో ఘనక్ఖన్ధో పరమరమణీయో వేళురియమణివణ్ణేహి విమలేహి పత్తేహి సఞ్ఛన్నవిపులసాఖో మయూరపిఞ్ఛకలాపో వియ విరోచిత్థ. తస్స పన భగవతో సరీరం పణ్ణాసహత్థుబ్బేధం అహోసి, ఆయు నవుతివస్ససహస్సాని, సిరీనన్దా నామస్స అగ్గమహేసీ, ఉపసేనో నామ పుత్తో. తురఙ్గవరయానేన నిక్ఖమి. సో పన చన్దవతీనగరే సిలారామే పరినిబ్బాయి. తేన వుత్తం –

౨౦. “సుమఙ్గలం నామ నగరం, ఉగ్గతో నామ ఖత్తియో;
మాతా పభావతీ నామ, సుజాతస్స మహేసినో.

౨౧. “సుదస్సనో సుదేవో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
నారదో నాముపట్ఠాకో, సుజాతస్స మహేసినో.

౨౬. “నాగో చ నాగసమాలా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, మహావేళూతి వుచ్చతి.

౨౭. “సో చ రుక్ఖో ఘనక్ఖన్ధో, అచ్ఛిద్దో హోతి పత్తికో;
ఉజు వంసో బ్రహా హోతి, దస్సనీయో మనోరమో.

౨౮. “ఏకక్ఖన్ధో పవడ్ఢిత్వా, తతో సాఖా పభిజ్జతి;
యథా సుబద్ధో మోరహత్థో, ఏవం సోభతి సో దుమో.

౨౯. “న తస్స కణ్టకా హోన్తి, నాపి ఛిద్దం మహా అహు;
విత్థిణ్ణసాఖో అవిరలో, సన్దచ్ఛాయో మనోరమో.

౩౦. “పణ్ణాసరతనో ఆసి, ఉచ్చత్తనేన సో జినో;
సబ్బాకారవరూపేతో, సబ్బగుణముపాగతో.

౩౨. “తస్స పభా అసమసమా, నిద్ధావతి సమన్తతో;
అప్పమాణో అతులియో, ఓపమ్మేహి అనూపమో.

౩౩. “నవుతివస్ససహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౩౪. “యథాపి సాగరే ఊమీ, గగనే తారకా యథా;
ఏవం తదా పావచనం, అరహన్తేహి చిత్తితం.

౩౨. “సో చ బుద్ధో అసమసమో, గుణాని చ తాని అతులియాని;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **అచ్ఛిద్దో**తి అప్పచ్ఛిద్దో. “అనుదరా కఞ్ఞా”తిఆదీసు వియ దట్ఠబ్బం. కేచి “ఛిద్దం హోతి పరిత్తక”న్తి పఠన్తి. **పత్తికో**తి బహుపత్తో, కాచమణివణ్ణేహి పత్తేహి సఞ్ఛన్నోతి అత్థో. **ఉజూ**తి అవఙ్కో అకుటిలో. **వంసో**తి వేళు. **బ్రహా**తి సమన్తతో మహా. **ఏకక్ఖన్ధో**తి అవనిరుహో ఏకో అదుతియో చాతి అత్థో. **పవడ్ఢిత్వా**తి వడ్ఢిత్వా. **తతో సాఖా పభిజ్జతీ**తి తతో వంసగ్గతో పఞ్చవిధా సాఖా నిక్ఖమిత్వా పభిజ్జిత్థ. “తతో సాఖా పభిజ్జథా”తిపి పాఠో. **సుబద్ధో**తి సుట్ఠు పఞ్చబన్ధనాకారేన బద్ధో. **మోరహత్థో**తి ఆతపసన్నివారణత్థం కతో బద్ధో మోరపిఞ్ఛకలాపో వుచ్చతి.

న తస్స కణ్టకా హోన్తీతి తస్స వంసస్స కణ్టకినోపి రుక్ఖస్స కణ్టకా నాహేసుం. **అవిరలో**తి అవిరలసాఖాసఞ్ఛన్నో. **సన్దచ్ఛాయో**తి ఘనచ్ఛాయో, అవిరలత్తావ సన్దచ్ఛాయోతి వుత్తో. **పఞ్ఞాసరతనో ఆసీ**తి పఞ్ఞాసహత్థో అహోసి. **సబ్బాకారవరూపేతో**తి సబ్బేన ఆకారేన వరేహియేవ ఉపేతో సబ్బాకారవరూపేతో నామ. **సబ్బగుణముపాగతో**తి అనన్తరపదస్సేవ వేవచనమత్తం.

అప్పమాణోతి పమాణరహితో, పమాణం గహేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా వా అప్పమాణో. **అతులియో**తి అతులో, కేనచి అసదిసోతి అత్థో. **ఓపమ్మేహీ**తి ఉపమితబ్బేహి. **అనూపమో**తి ఉపమారహితో, “ఇమినా చ ఇమినా చ సదిసో”తి వత్తుం అసక్కుణేయ్యభావతో అనూపమోతి అత్థో. **గుణాని చ తానీ**తి గుణా చ తే, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదయో గుణాతి అత్థో. లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

సుజాతబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో ద్వాదసమో బుద్ధవంసో.

౧౫. పియదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా

సుజాతస్స పన అపరభాగే ఇతో అట్ఠకప్పసతాధికసహస్సకప్పమత్థకే ఏకస్మిం కప్పే **పియదస్సీ, అత్థదస్సీ, ధమ్మదస్సీ**తి తయో బుద్ధా నిబ్బత్తింసు. తత్థ **పియదస్సీ** నామ భగవా పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా సుధఞ్ఞవతీనగరే సుదత్తస్స నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా చన్దసదిసవదనాయ చన్దాదేవియా నామ కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన వరుణుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. తస్స పన నామగ్గహణదివసే లోకస్స పియానం పాటిహారియవిసేసానం దస్సితత్తా “పియదస్సీ”త్వేవ నామమకంసు. సో నవవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తస్స కిర సునిమ్మలవిమలగిరిబ్రహానామకా తయో పాసాదా అహేసుం. విమలామహాదేవిప్పముఖాని తేత్తింస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా విమలాదేవియా కఞ్చనవేళే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే ఆజఞ్ఞరథేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. ఏకా చ నం పురిసకోటి అనుపబ్బజి. సో తేహి పరివుతో మహాపురిసో ఛ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ వరుణబ్రాహ్మణగామే వసభబ్రాహ్మణస్స ధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సుజాతాజీవకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా కకుధబోధిం ఉపసఙ్కమిత్వా తేపఞ్ఞాసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిజ్ఝిత్వా “అనేకజాతిసంసార”న్తి ఉదానం ఉదానేత్వా తత్థేవ సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా అత్తనా సహ పబ్బజితానం అరియధమ్మపటివేధసమత్థతం ఞత్వా ఆకాసేన తత్థ గన్త్వా ఉసభవతీనగరసమీపే ఉసభవతుయ్యానే ఓతరిత్వా భిక్ఖుకోటిపరివుతో ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా కోటిసతసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం పఠమో అభిసమయో.

పున ఉసభవతియా నామ నగరస్స అవిదూరే సుదస్సనపబ్బతే సుదస్సనో నామ దేవరాజా పటివసతి. సో మిచ్ఛాదిట్ఠికో అహోసి. సకలజమ్బుదీపే పన మనుస్సా తస్స అనుసంవచ్ఛరం సతసహస్సగ్ఘనికం బలిం ఉపసంహరన్తి. సో సుదస్సనో దేవరాజా నరరాజేన సద్ధిం ఏకాసనే నిసీదిత్వా బలిం సమ్పటిచ్ఛతి. అథ పియదస్సీ భగవా “తస్స సుదస్సనస్స దేవరాజస్స తం దిట్ఠిగతం వినోదేస్సామీ”తి తస్మిం దేవరాజే యక్ఖసమాగమం గతే తస్స భవనం పవిసిత్వా సిరిసయనం ఆరుహిత్వా ఛబ్బణ్ణరంసియో ముఞ్చన్తో యుగన్ధరపబ్బతే సరదసమయే సూరియో వియ నిసీది. తస్స పరివారపరిచారికా దేవతాయో మాలాగన్ధవిలేపనాదీహి దసబలం పూజేత్వా పరివారేత్వా అట్ఠంసు.

సుదస్సనోపి దేవరాజా యక్ఖసమాగమతో ఆగచ్ఛన్తో అత్తనో భవనతో ఛబ్బణ్ణరస్మియో నిచ్ఛరన్తే దిస్వా చిన్తేసి – “అఞ్ఞేసు పన దివసేసు మమ భవనస్స ఏదిసీ అనేకరంసిజాలసముజ్జలవిభూతి న దిట్ఠపుబ్బా. కో ను ఖో ఇధ పవిట్ఠో దేవో వా మనుస్సో వా”తి ఓలోకేన్తో ఉదయగిరిసిఖరమత్థకే సరదసమయదివసకరమివ ఛబ్బణ్ణరంసిజాలేన అభిజ్జలన్తం నిసిన్నం భగవన్తం దిస్వా చిన్తేసి – “అయం ముణ్డకసమణో మమ పరివారేన పరిజనేన పరివుతో వరసయనే నిసిన్నో”తి కోధాభిభూతమానసో – “హన్దాహం ఇమస్స అత్తనో బలం దస్సేస్సామీ”తి చిన్తేత్వా సకలం తం పబ్బతం ఏకజాలమకాసి. “ఇమినా అగ్గిజాలేన ఛారికాభూతో ముణ్డకసమణో”తి ఓలోకేన్తో అనేకరంసిజాలవిసరవిప్ఫురితవరసరీరం పసన్నవదనవణ్ణసోభం విప్పసన్నచ్ఛవిరాగం దసబలమభిజ్జలన్తం దిస్వా చిన్తేసి – “అయం సమణో అగ్గిదాహం సహతి, హన్దాహం ఇమం సమణం ఉదకోఘేన ఓసాదేత్వా మారేస్సామీ”తి అతిగమ్భీరం ఉదకోఘం విమానాభిముఖం పవత్తేసి.

తతో ఉదకోఘేన పుణ్ణే తస్మిం విమానే నిసిన్నస్స తస్స భగవతో చీవరే అంసుమత్తం వా సరీరే లోమమత్తం వా న తేమిత్థ. తతో సుదస్సనో దేవరాజా – "ఇమినా సమణో నిరస్సాసో మతో భవిస్సతీ"తి మన్త్వా ఉదకం సఙ్ఖిపిత్వా ఓలోకేన్తో భగవన్తం అసితజలధరవివరగతం సరదసమయరజనికరమివ వివిధరంసిజాలవిసరేన విరోచమానం సకపరిసపరివుతం నిసిన్నం దిస్వా అత్తనో మక్ఖం అసహమానో – "హన్ద మారేస్సామి న"న్తి కోధేన నవవిధఆవుధవస్సం వస్సేసి. అథస్స భగవతో ఆనుభావేన సబ్బావుధాని నానావిధపరమరుచిరదస్సనా సురభికుసుమమాలా హుత్వా దసబలస్స పాదమూలే నిపతింసు.

తతో తం అచ్ఛరియం దిస్వా సుదస్సనో దేవరాజా పరమకుపితమానసో భగవన్తం ఉభోహి హత్థేహి పాదేసు గహేత్వా అత్తనో భవనతో నీహరితుకామో ఉక్ఖిపిత్వా మహాసముద్దం అతిక్కమిత్వా చక్కవాళపబ్బతం గన్త్వా – "కిం ను ఖో సమణో జీవతి వా మతో వా"తి ఓలోకేన్తో తస్మింయేవ ఆసనే నిసిన్నం దిస్వా – "అహో మహానుభావో అయం సమణో, నాహం ఇమం సమణం ఇతో నిక్కడ్ఢితుం సక్కోమి. యది హి మం కోచి జానిస్సతి, అనప్పకో మే అయసో భవిస్సతి. యావిమం కోచి న పస్సతి, తావ నం విస్సజ్జేత్వా గమిస్సామీ"తి చిన్తేసి.

అథ దసబలో తస్స చిత్తాచారం ఞత్వా తథా అధిట్ఠాసి, యథా నం సబ్బే దేవమనుస్సా పస్సన్తి. తస్మిఞ్చ దివసే సకలజమ్బుదీపే ఏకసతరాజానో తస్సేవ ఉపహారదానత్థాయ సన్నిపతింసు. తే భగవతో పాదే గహేత్వా నిసిన్నం సుదస్సనం దేవరాజానం నరరాజానో దిస్వా – "అమ్హాకం దేవరాజా మునిరాజస్స పియదస్సిస్స సత్థునో పాదపరిచరియం కరోతి, అహో బుద్ధా నామ అచ్ఛరియా, అహో బుద్ధగుణా విసిట్ఠా"తి భగవతి, పసన్నచిత్తా సబ్బే భగవన్తం నమస్సమానా సిరస్మిం అఞ్జలిం కత్వా అట్ఠంసు. తత్థ పియదస్సీ భగవా తం సుదస్సనం దేవరాజానం పముఖం కత్వా ధమ్మం దేసేసి. తదా దేవమనుస్సానం నవుతికోటిసహస్సాని అరహత్తం పాపుణింసు. సో దుతియో అభిసమయో అహోసి.

యదా పన నవయోజనప్పమాణే కుముదనగరే బుద్ధపచ్చత్థికో దేవదత్తో వియ సోణత్థేరో నామ మహాపదుమకుమారేన సద్ధిం మన్తేత్వా తస్స పితరం ఘాతేత్వా పున పియదస్సీబుద్ధస్స వధాయ నానప్పకారం పయోగం కత్వాపి ఘాతేతుం అసక్కోన్తో సో దోణముఖనాగరాజారోహం పక్కోసాపేత్వా తం పలోభేత్వా తమత్థం ఆరోచేసి – "యదా పనాయం సమణో పియదస్సీ ఇమం నగరం పిణ్డాయ పవిసతి, తదా దోణముఖం నామ గజవరం విస్సజ్జేత్వా పియదస్సీసమణం మారేహీ"తి.

అథ సో ఆరోహో హితాహితవిచారణరహితో రాజవల్లభో – "అయం సమణో ఠానన్తరాపి మం చావేయ్యా"తి మన్త్వా "సాధూ"తి సమ్పటిచ్ఛిత్వా దుతియదివసే దసబలస్స నగరప్పవేసనసమయం సల్లక్ఖేత్వా సుజాతమత్థకపిణ్డకుమ్భనలాటం ధనుసదిసదీఘసుణ్డతటం సువిపులముదుకణ్ణం మధుపిఙ్గలనయనం సున్దరక్ఖన్ధాసనం అనువట్టఘనజఘనం నిచితగుళ్హజాణుఅన్తరం ఈసాసదిసరుచిరదన్తం సువాలధిం అపచితమేచకం సబ్బలక్ఖణసమ్పన్నం అసితజలధరసదిసచారుదస్సనం సీహవిక్కన్తలలితగామినం జఙ్గమమివ ధరాధరం సత్తప్పతిట్ఠం సత్తధా పభిన్నం సబ్బసో విస్సవన్తం విగ్గహవన్తమివ అన్తకం ఉపసఙ్కమిత్వా పిణ్డకబళఞ్జనధూపలేపాదివిసేసేహి భియ్యోపి మత్తప్పమత్తం కత్వా అరివారణవారణం ఏరావణవారణమివ అరిజనవారణం మునివారణం మారణత్థాయ పేసేసి. అథ సో ద్విరదవరో ముత్తమత్తోవ గజమహింసతురఙ్గనరనారియో హన్త్వా హతరుధిరపరిరఞ్జితసదన్తకరసరీరో అన్తజాలపరియోనద్ధనయనో సకటకవాటకూటాగారద్వారతోరణాదీని భఞ్జిత్వా కాక-కులల-గిజ్ఝాదీహి అనుపరియాయమానో

హతమహింసనరతురఙ్గదిరదాదీనం అఙ్గాని ఆలుమ్పిత్వా మనుస్సభక్ఖో యక్ఖో వియ భక్ఖయన్తో దూరతోవ దసబలం సిస్సగణపరివుతం ఆగచ్ఛన్తం దిస్వా అనిలగరుళసదిసవేగో వేగేన భగవన్తమభిగఞ్ఛి.

అథ పురవాసినో పన జనా భయసన్తాపపరిపూరితమానసా పాసాదపాకారచయతరూపగతా తథాగతాభిముఖమభిధావన్తం దిస్వా హాహాకారసద్దమకంసు. కేచి పన ఉపాసకా తం నానప్పకారేహి నయేహి నివారయితుమారభింసు. అథ సో బుద్ధనాగో హత్థినాగమాయన్తమాలోకేత్వా కరుణావిప్ఫారసీతలహదయో మేత్తాయ తం ఫరి. తతో సో హత్థినాగో మేత్తాఫరణేన ముదుకతహదయసన్తానో అత్తనో దోసాపరాధం ఞత్వా లజ్జాయ భగవతో పురతో ఠాతుం అసక్కోన్తో పథవియం పవిసన్తో వియ సిరసా భగవతో పాదేసు నిపతి. ఏవం నిపన్నో పన సో తిమిరనికరసదిససరీరో సఞ్ఝాప్పభానురఞ్జితవరకనకగిరిసిఖరసమీపముపగతో అసితసలిలధరనికరో వియ విరోచిత్థ.

అథేవం మునిరాజపాదమూలే కరిరాజానం సిరసా నిపతన్తం దిస్వా నాగరజనా పరమపీతిపూరితహదయా సాధుకారసీహనాదం ఉక్కుట్ఠిసద్దం పవత్తయింసు. సురభికుసుమమాలాచన్దనగన్ధచుణ్ణాలఙ్కారాదీహి తం అనేకప్పకారం పూజేసుం. సమన్తతో చేలుక్ఖేపా పవత్తింసు. గగనతలే సురదున్దుభియో అభినదింసు. అథ భగవా తమసితగిరిసిఖరమివ పాదమూలే నిపన్నం దిరదవరం ఓలోకేత్వా అఙ్కుసధజజాలసఙ్ఖచక్కాలఙ్కతేన కరతలేన గజవరమత్థకం పరామసిత్వా తస్స చిత్తాచారానుకూలాయ ధమ్మదేసనాయ తం అనుసాసి –

“గజవర వదతో సుణోహి వాచం, మమ హితమత్థయుతఞ్చ తం భజాహి;
తవ వధనిరతం పదుట్ఠభావం, అపనయ సన్తముపేహి చారుదన్తి.

“లోభేన దోసేన చ మోహతో వా, యో పాణినో హింసతి వారణిన్ద;
సో పాణఘాతీ సుచిరమ్పి కాలం, దుక్ఖం సుఘోరం నరకేనుభోతి.

“మాకాసి మాతఙ్గ పునేవరూపం, కమ్మం పమాదేన మదేన వాపి;
అవీచియం దుక్ఖమసయ్హ కప్పం, పప్పోతి పాణం అతిపాతయన్తో.

“దుక్ఖం సుఘోరం నరకేనుభోత్వా, మనుస్సలోకం యది యాతి భియ్యో;
అప్పాయుకో హోతి విరూపరూపో, విహింసకో దుక్ఖవిసేసభాగీ.

“యథా చ పాణా పరమం పియా తే, మహాజనే కుఞ్జర మన్దనాగ;
తథా పరస్సాపి పియాతి ఞత్వా, పాణాతిపాతో పరివజ్జనీయో.

“దోసే చ హింసానిరతే విదిత్వా, పాణాతిపాతా విరతే గుణే చ;
పాణాతిపాతం పరివజ్జయ త్వం, సగ్గే సుఖం ఇచ్ఛసి చే పరత్థ.

“పాణాతిపాతా విరతో సుదన్తో, పియో మనాపో భవతీధ లోకే;
కాయస్స భేదా చ పరం పనస్స, సగ్గాధివాసం కథయన్తి బుద్ధా.

“దుక్ఖాగమం నిచ్ఛతి కోచి లోకే, సబ్బోపి జాతో సుఖమేసతేవ;
తస్మా మహానాగ విహాయ హింసం, భావేహి మేత్తం కరుణఞ్చ కాలే”తి.

అథేవం దసబలేనానుసాసియమానో దన్తివరో సఞ్ఞం పటిలభిత్వా పరమవినీతో వినయాచారసమ్పన్నో సిస్సో వియ అహోసి. ఏవం సో పియదస్సీ భగవా అమ్హాకం సత్థా వియ ధనపాలం దోణముఖం కరివరం దమిత్వా తత్థ మహాజనసమాగమే ధమ్మం దేసేసి. తదా అసీతికోటిసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. అయం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “సుజాతస్స అపరేన, సయమ్భూ లోకనాయకో;
దురాసదో అసమసమో, పియదస్సీ మహాయసో.

౨. “సోపి బుద్ధో అమితయసో, ఆదిచ్చోవ విరోచతి;
సబ్బం తమం నిహన్త్వాన, ధమ్మచక్కం పవత్తయి.

౩. “తస్సాపి అతులతేజస్స, అహేసుం అభిసమయా తయో;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహు.

౪. “సుదస్సనో దేవరాజా, మిచ్ఛాదిట్ఠిమరోచయి;
తస్స దిట్ఠిం వినోదేన్తో, సత్థా ధమ్మమదేసయి.

౫. “జనసన్నిపాతో అతులో, మహాసన్నిపతీ తదా;
నవుతికోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు.

౬. “యదా దోణముఖం హత్థిం, వినేసి నరసారథి;
అసీతికోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

సుమఙ్గలనగరే పాలితో నామ రాజపుత్తో చ పురోహితపుత్తో సబ్బదస్సికుమారో చాతి ద్వే సహాయకా అహేసుం. తే పియదస్సిమ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధే చారికం చరన్తే “అత్తనో నగరం సమ్పత్తో”తి సుత్వా కోటిసతసహస్సపరివారా పచ్చుగ్గమనం కత్వా తస్స ధమ్మం సుత్వా సత్తాహం మహాదానం దత్వా సత్తమే దివసే భగవతో భత్తానుమోదనావసానే కోటిసతసహస్సేహి సద్ధిం పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తేసం పన మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. అథాపరేన సమయేన సుదస్సనదేవరాజస్స సమాగమే నవుతికోటియో అరహత్తం పాపుణింసు. తేహి పరివుతో సత్థా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, అయం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. పున దోణముఖవినయనే అసీతికోటియో పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తేసం మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, అయం తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౭. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, తస్సాపి పియదస్సినో;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో.

౮. “తతో పరం నవుతికోటీ, సమింసు ఏకతో మునీ;
తతియే సన్నిపాతమ్హి, అసీతికోటియో అహూ”తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో కస్సపో నామ బ్రాహ్మణమాణవో ఇతిహాసపఞ్చమానం తిణ్ణం వేదానం పారగూ హుత్వా సత్థు ధమ్మదేసనం సుత్వా కోటిసతసహస్సపరిచ్చాగేన పరమారామం సఙ్ఘారామం కారేత్వా సరణేసు చ పఞ్చసీలేసు చ పతిట్ఠాసి. అథ నం సత్థా – “ఇతో అట్ఠారసకప్పసతచ్చయేన గోతమో నామ బుద్ధో లోకే భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౯. “అహం తేన సమయేన, కస్సపో నామ బ్రాహ్మణో;
అజ్ఝాయకో మన్తధరో, తిణ్ణం వేదాన పారగూ.

౧౦. “తస్స ధమ్మం సుణిత్వాన, పసాదం జనయిం అహం;
కోటిసతసహస్సేహి, సఙ్ఘారామం అమాపయిం.

౧౧. “తస్స దత్వాన ఆరామం, హట్ఠో సంవిగ్గమానసో;
సరణే పఞ్చసీలే చ, దళహం కత్వా సమాదియిం.

౧౨. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, సఙ్ఘమజ్ఝే నిసీదియ;
అట్ఠారసే కప్పసతే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౩. “పధానం పదహిత్వాన…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.
౧౪. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **సరణే పఞ్చసీలే చా**తి తీణి సరణాని పఞ్చ సీలాని చాతి అత్థో. **అట్ఠారసే కప్పసతే**తి ఇతో అట్ఠసతాధికస్స కప్పసహస్సస్స అచ్చయేనాతి అత్థో.

తస్స పన భగవతో సుధఞ్ఞం నామ నగరం అహోసి. పితా సుదత్తో నామ రాజా, మాతా సుచన్దా నామ దేవీ, పాలితో చ సబ్బదస్సీ చ ద్వే అగ్గసావకా, సోభితో నాముపట్ఠాకో, సుజాతా చ ధమ్మదిన్నా చ ద్వే అగ్గసావికా, కకుధరుక్ఖో బోధి, సరీరం అసీతిహత్థుబ్బేధం అహోసి, నవుతివస్ససహస్సాని ఆయు, విమలా నామస్స అగ్గమహేసీ అహోసి, కఞ్చనావేళో నామ పుత్తో, సో ఆజఞ్ఞరథేన నిక్ఖమీతి. తేన వుత్తం –

౧౫. “సుధఞ్ఞం నామ నగరం, సుదత్తో నామ ఖత్తియో;
చన్దా నామాసి జనికా, పియదస్సిస్స సత్థునో.

౨౦. “పాలితో సబ్బదస్సీ చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సోభితో నాముపట్ఠాకో, పియదస్సిస్స సత్థునో.

౨౧. “సుజాతా ధమ్మదిన్నా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, కకుధోతి పవుచ్చతి.

౨౩. “సోపి బుద్ధో అమితయసో, ద్వత్తింసవరలక్ఖణో;
అసీతిహత్థముబ్బేధో, సాలరాజావ దిస్సతి.

౨౪. “అగ్గిచన్దసూరియానం, నత్థి తాదిసికా పభా;
యథా అహు పభా తస్స, అసమస్స మహేసినో.

౨౫. “తస్సాపి దేవదేవస్స, ఆయు తావతకం అహు;
నవుతివస్ససహస్సాని, లోకే అట్ఠాసి చక్ఖుమా.

౨౬. “సోపి బుద్ధో అసమసమో, యుగానిపి తాని అతులియాని;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **సాలరాజా వా**తి సబ్బఫాలిఫుల్లో పరమరమణీయదస్సనో సమవట్టక్ఖన్ధో సాలరాజా వియ దిస్సతి. **యుగానిపి తానీ**తి అగ్గసావకయుగాదీని యుగళాని. సేసగాథాసు సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

పియదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో తేరసమో బుద్ధవంసో.

౧౬. అత్థదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా

పియదస్సిమ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధే పరినిబ్బుతే తస్స సాసనే చ అన్తరహితే పరిహాయిత్వా వడ్ఢిత్వా అపరిమితాయుకేసు మనుస్సేసు అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా వస్ససతసహస్సాయుకేసు జాతేసు పరమత్థదస్సీ **అత్థదస్సీ** నామ బుద్ధో లోకే ఉప్పజ్జి. సో పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా పరమసోభనే సోభనే నామ నగరే సాగరస్స నామ రఞ్ఞో కులే అగ్గమహేసియా సుదస్సనదేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దస మాసే గబ్భే వసిత్వా సుచిన్ధనుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. మాతుకుచ్ఛితో మహాపురిసే నిక్ఖన్తమత్తే సుచిరకాలనిహితాని కులపరమ్పరాగతాని మహానిధానాని ధనసామికా పటిలభింసూతి తస్స నామగ్గహణదివసే “అత్థదస్సీ”తి నామమకంసు. సో దసవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. అమరగిరి-సురగిరి-గిరివాహననామకా పరమసురభిజనకా తయో చస్స పాసాదా అహేసుం. విసాఖాదేవిప్పముఖాని తేత్తింస ఇత్థిసహస్సాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా విసాఖాదేవియా సేలకుమారే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే సుదస్సనం నామ అస్సరాజం అభిరుహిత్వా మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం నవ మనుస్సకోటియో అనుపబ్బజింసు. తేహి పరివుతో సో మహాపురిసో అట్ఠ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ సుచిన్ధరనాగియా ఉపహారత్థాయ ఆనీతం మధుపాయాసం మహాజనేన సన్దిస్సమానసబ్బసరీరాయ నాగియా సహ సువణ్ణపాతియా దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా తరుణతరుసతసమలఙ్కతే తరుణసాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే ధమ్మరుచినా మహారుచినా నామ నాగరాజేన దిన్నా అట్ఠ కుసతిణముట్ఠియో గహేత్వా చమ్పకబోధిం ఉపసఙ్కమిత్వా తేపణ్ణాసహత్థాయామవిత్థతం కుసతిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా సమ్బోధిం పత్వా సబ్బబుద్ధాచిణ్ణం – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామేత్వా బ్రహ్మునో ధమ్మదేసనాయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా అత్తనా సహ పబ్బజితనవభిక్ఖుకోటియో అరియధమ్మపటివేధసమత్థే దిస్వా ఆకాసేన గన్త్వా అనోమనగరసమీపే అనోముయ్యానే ఓతరిత్వా తేహి పరివుతో తత్థ ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా కోటిసతసహస్సానం పఠమో ధమ్మాభిసమయో అహోసి.

పున భగవతి లోకనాయకే దేవలోకచారికం చరిత్వా తత్థ ధమ్మం దేసేన్తే కోటిసతసహస్సానం దుతియో అభిసమయో అహోసి. యదా పన భగవా అత్థదస్సీ అమ్హాకం భగవా వియ కపిలవత్థుపురం సోభనపురం పవిసిత్వా ధమ్మం దేసేసి, తదా కోటిసతసహస్సానం తతియో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “తత్థేవ మణ్డకప్పమ్హి, అత్థదస్సీ మహాయసో;
మహాతమం నిహన్త్వాన, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం.

౨. “బ్రహ్మునా యాచితో సన్తో, ధమ్మచక్కం పవత్తయి;
అమతేన తప్పయీ లోకం, దససహస్సీ సదేవకం.

౩. “తస్సాపి లోకనాథస్స, అహేసుం అభిసమయా తయో;

కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహు.

౪. “యదా బుద్ధో అత్థదస్సీ, చరతి దేవచారికం;
కోటిసతసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు.

౫. “పునాపరం యదా బుద్ధో, దేసేసి పితుసన్తికే;
కోటిసతసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **తత్థేవా**తి తస్మిఞ్ఞేవ కప్పేతి అత్థో. ఏత్థ పన వరకప్పో “మణ్డకప్పో”తి అధిప్పేతో. “యస్మిం కప్పే తయో బుద్ధా నిబ్బత్తన్తి, సో కప్పో వరకప్పో”తి హేట్ఠా పదుముత్తరబుద్ధవంసవణ్ణనాయం వుత్తో. తస్మా వరకప్పో ఇధ “మణ్డకప్పో”తి వుత్తో. **నిహన్త్వా**నాతి నిహనిత్వా. అయమేవ వా పాఠో. **సన్తో**తి సమానో. **అమతేనా**తి మగ్గఫలాధిగమామతపానేన. **తప్పయీ**తి అతప్పయి, పీణేసీతి అత్థో. **దససహస్సీ**తి దససహస్సిలోకధాతుం. **దేవచారిక**న్తి దేవానం వినయనత్థం దేవలోకచారికన్తి అత్థో.

సుచన్దకనగరే కిర సన్తో చ రాజపుత్తో ఉపసన్తో చ పురోహితపుత్తో తీసు వేదేసు సబ్బసమయన్తరేసు చ సారమదిస్వా నగరస్స చతూసు ద్వారేసు చత్తారో పణ్డితే విసారదే చ మనుస్సే ఠపేసుం – “యం పన తుమ్హే పణ్డితం సమణం వా బ్రాహ్మణం వా పస్సథ సుణాథ వా, తం అమ్హాకం ఆగన్త్వా ఆరోచేథా”తి. తేన చ సమయేన అత్థదస్సీ లోకనాథో సుచన్దకనగరం సమ్పాపుణి. అథ తేహి నివేదితా పురిసా గన్త్వా తేసం దసబలస్స తత్థాగమనం పటివేదేసుం. తతో తే సన్తోపసన్తా తథాగతాగమనం సుత్వా పహట్ఠమానసా సహస్సపరివారా దసబలం అసమం పచ్చుగ్గన్త్వా అభివాదేత్వా నిమన్తేత్వా సత్తాహం బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స అసదిసం మహాదానం దత్వా సత్తమే దివసే సకలనగరవాసీహి మనుస్సేహి సద్ధిం ధమ్మకథం సుణింసు. తస్మిం కిర దివసే అట్ఠనవుతిసహస్సాని ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తాయ పరిసాయ మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి.

యదా పన భగవా అత్తనో పుత్తస్స సేలత్థేరస్స ధమ్మం దేసేన్తో అట్ఠాసీతిసహస్సాని పసాదేత్వా ఏహిభిక్ఖుభావేన పబ్బాజేత్వా అరహత్తం పాపేత్వా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. పున మహామఙ్గలసమాగమే మాఘపుణ్ణమాయం దేవమనుస్సానం ధమ్మం దేసేన్తో అట్ఠసత్తతిసహస్సాని అరహత్తం పాపేత్వా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, తస్సాపి చ మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౭. “అట్ఠనవుతిసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో;
అట్ఠాసీతిసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౮. “అట్ఠసత్తతిసహస్సానం, తతియో ఆసి సమాగమో;
అనుపాదా విముత్తానం, విమలానం మహేసిన”న్తి.

తదా కిర అమ్హాకం బోధిసత్తో చమ్పకనగరే సుసీమో నామ బ్రాహ్మణమహాసాలో లోకసమ్మతో అహోసి. సో సబ్బవిభవజాతం దీనానాథకపణద్ధికాదీనం విస్సజ్జేత్వా హిమవన్తసమీపం గన్త్వా తాపసపబ్బజ్జం పబ్బజిత్వా అట్ఠ సమాపత్తియో పఞ్చ అభిఞ్ఞాయో చ నిబ్బత్తేత్వా మహిద్ధికో మహానుభావో హుత్వా మహాజనస్స కుసలాకుసలానం ధమ్మానం అనవజ్జసావజ్జభావఞ్చ దస్సేత్వా బుద్ధుప్పాదం ఆగమయమానో అట్ఠాసి.

అథాపరేన సమయేన అత్థదస్సిమ్హి లోకనాయకే లోకే ఉప్పజ్జిత్వా సుదస్సనమహానగరే అట్ఠన్నం పరిసానం మజ్ఝే ధమ్మామతవస్సం వస్సేన్తే తస్స ధమ్మం సుత్వా సగ్గలోకం గన్త్వా దిబ్బాని మన్దారవపదుమపారిచ్ఛత్తకాదీని పుప్ఫాని దేవలోకతో ఆహరిత్వా అత్తనో ఆనుభావం దస్సేన్తో దిస్సమానసరీరో చతూసు దిసాసు చతుద్దీపికమహామేఘో వియ పుప్ఫవస్సం వస్సేత్వా సమన్తతో పుప్ఫమణ్డపం పుప్ఫమయగ్ఘితోరణహేమజాలాదీని పుప్ఫమయాని కత్వా మన్దారవపుప్ఫచ్ఛత్తేన దసబలం పూజేసి. సోపి నం భగవా – “అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౯. “అహం తేన సమయేన, జటిలో ఉగ్గతాపనో;
సుసీమో నామ నామేన, మహియా సేట్ఠసమ్మతో.

౧౦. “దిబ్బం మన్దారవం పుప్ఫం, పదుమం పారిచ్ఛత్తకం;
దేవలోకా హరిత్వాన, సమ్బుద్ధమభిపూజయిం.

౧౧. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, అత్థదస్సీ మహాముని;
అట్ఠారసే కప్పసతే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౨. “పధానం పదహిత్వాన…పే… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౩. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, హట్ఠో సంవిగ్గమానసో;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **జటిలో**తి జటా అస్స అత్థీతి జటిలో. **మహియా సేట్ఠసమ్మతో**తి సకలేనపి లోకేన సేట్ఠో ఉత్తమో పవరోతి ఏవం సమ్మతో సమ్భావితోతి అత్థో.

తస్స పన భగవతో సోభనం నామ నగరం అహోసి. సాగరో నామ రాజా పితా, సుదస్సనా నామ మాతా, సన్తో ఉపసన్తో చ ద్వే అగ్గసావకా, అభయో నాముపట్ఠాకో, ధమ్మా చ సుధమ్మా చ ద్వే అగ్గసావికా, చమ్పకరుక్ఖో బోధి, సరీరం అసీతిహత్థుబ్బేధం అహోసి. సరీరప్పభా సమన్తతో సబ్బకాలం యోజనమత్తం ఫరిత్వా అట్ఠాసి, ఆయు వస్ససతసహస్సం, విసాఖా నామస్స అగ్గమహేసీ, సేలో నామ పుత్తో, అస్సయానేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౪. “సోభనం నామ నగరం, సాగరో నామ ఖత్తియో;
సుదస్సనా నామ జనికా, అత్థదస్సిస్స సత్థునో.

౧౯. “సన్తో చ ఉపసన్తో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
అభయో నాముపట్ఠాకో, అత్థదస్సిస్స సత్థునో.

౨౦. “ధమ్మా చేవ సుధమ్మా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, చమ్పకోతి పవుచ్చతి.

౨౨. “సోపి బుద్ధో అసమసమో, అసీతిహత్థముగ్గతో;
సోభతే సాలరాజావ, ఉళురాజావ పూరితో.

౨౩. “తస్స పాకతికా రంసీ, అనేకసతకోటియో;
ఉద్ధం అధో దస దిసా, ఫరన్తి యోజనం సదా.

౨౪. “సోపి బుద్ధో నరాసభో, సబ్బసత్తుత్తమో ముని;
వస్ససతసహస్సాని, లోకే అట్ఠాసి చక్ఖుమా.

౨౫. “అతులం దస్సేత్వా ఓభాసం, విరోచేత్వా సదేవకే;
సోపి అనిచ్చతం పత్తో, యథగ్గుపాదానసఙ్ఖయా”తి.

తత్థ **ఉళురాజావ పూరితో**తి సరదసమయపరిపుణ్ణవిమలసకలమణ్డలో తారకరాజా వియాతి అత్థో. **పాకతికా**తి పకతివసేన ఉప్పజ్జమానా, న అధిట్ఠానవసేన. యదా ఇచ్ఛతి భగవా, తదా అనేకకోటిసతసహస్సేపి చక్కవాళే ఆభాయ ఫరేయ్య. **రంసీ**తి రస్మియో. **ఉపాదానసఙ్ఖయా**తి ఉపాదానక్ఖయా ఇన్ధనక్ఖయా అగ్గి వియ. సోపి భగవా చతున్నం ఉపాదానానం ఖయేన అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా అనుపమనగరే అనోమారామే పరినిబ్బాయి. ధాతుయో పనస్స అధిట్ఠానేన వికిరింసు. సేసమేత్థ గాథాసు ఉత్తానమేవాతి.

అత్థదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో చుద్దసమో బుద్ధవంసో.

౧౭. ధమ్మదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా

అత్థదస్సిమ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధే పరినిబ్బుతే అన్తరకప్పే చ వీతివత్తే అపరిమితాయుకేసు సత్తేసు అనుపుబ్బేన పరిహాయిత్వా వస్ససతసహస్సాయుకేసు జాతేసు **ధమ్మదస్సీ** నామ సత్థా లోకాలోకకరో లోభాదిలోకమలవినయకరో లోకేకనాయకో లోకే ఉదపాది. సోపి భగవా పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా సరణనగరే సబ్బలోకసరణస్స సరణస్స నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా సునన్దాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. సో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన సరణుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో పావుస్సకాలే సలిలధరవివరగతో పుణ్ణచన్దో వియ నిక్ఖమి. మహాపురిసే పన మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తేయేవ అధికరణవోహారసత్థపోత్థకేసు అధమ్మియా వోహారా సయమేవ అన్తరధాయింసు. ధమ్మికవోహారాయేవ అట్ఠంసు. తేనస్స నామగ్గహణదివసే "ధమ్మదస్సీ"తి నామమకంసు. సో అట్ఠవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తస్స కిర అరజ-విరజ-సుదస్సననామకా తయో పాసాదా అహేసుం. విచికోళిదేవిప్పముఖానం ఇత్థీనం వీసతిసహస్సాధికం సతసహస్సం అహోసి.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా విచికోళిదేవియా పుఞ్ఞవడ్ఢనే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే దేవకుమారో వియ అతివియ సుఖుమాలో దేవసమ్పత్తిమివ సమ్పత్తిమనుభవమానో మజ్ఝిమయామే వుట్ఠాయ సిరిసయనే నిసిన్నో నిద్దోపగతానం ఇత్థీనం విప్పకారం దిస్వా సఞ్జాతసంవేగో మహాభినిక్ఖమనాయ చిత్తం ఉప్పాదేసి. చిత్తుప్పాదసమనన్తరమేవస్స సుదస్సనపాసాదో గగనతలమబ్భుగ్గన్త్వా చతురఙ్గినియా సేనాయ పరివుతో దుతియో దివసకరో వియ దిబ్బవిమానం వియ చ గన్త్వా రత్తకురవకతరుబోధిసమీపేయేవ ఓతరిత్వా అట్ఠాసి. మహాపురిసో కిర బ్రహ్మునా ఉపనీతాని కాసాయాని గహేత్వా పబ్బజిత్వా పాసాదతో ఓతరిత్వా అవిదూరే అట్ఠాసి. పాసాదో పున ఆకాసేన గన్త్వా బోధిరుక్ఖం అన్తోకత్వా పథవియం పతిట్ఠాసి. ఇత్థియోపి సపరివారా పాసాదతో ఓతరిత్వా అడ్ఢగావుతమత్తం గన్త్వా అట్ఠంసు. తత్థ ఇత్థియో చ తాసం పరిచారికా చేటికాయో చ ఠపేత్వా సబ్బే మనుస్సా తం అనుపబ్బజింసు. భిక్ఖూనం కోటిసతసహస్సం అహోసి.

అథ ధమ్మదస్సీ బోధిసత్తో సత్తాహం పధానచరియం చరిత్వా విచికోళిదేవియా దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా బదరవనే దివావిహారం కత్వా సాయన్హసమయే సిరివడ్ఢనేన నామ యవపాలకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా బిమ్బిజాలబోధిం ఉపగన్త్వా తేపణ్ణాసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా తత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిజ్ఝిత్వా – "అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి ఉదానం ఉదానేత్వావ బోధిసమీపే సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా కతబ్రహ్మయాచనో అత్తనా సద్ధిం పబ్బజితస్స భిక్ఖూనం కోటిసతసహస్సస్స సద్ధమ్మప్పటివేధసమత్థతం ఞత్వా అట్ఠారసయోజనికమగ్గం ఏకాహేనేవ ఇసిపతనం గన్త్వా తేహి పరివుతో తత్థ ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, తదా కోటిసతసహస్సానం పఠమాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. "తత్థేవ మణ్డకప్పమ్హి, ధమ్మదస్సీ మహాయసో;
తమన్ధకారం విధమిత్వా, అతిరోచతి సదేవకే.

౨. "తస్సాపి అతులతేజస్స, ధమ్మచక్కప్పవత్తనే;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ"తి.

తత్థ **తమన్ధకారన్తి** తమసఙ్ఖాతం మోహన్ధకారన్తి అత్థో.

యదా పన తగరనామకే నగరే సఞ్జయో నామ రాజా కామేసు ఆదీనవం నేక్ఖమ్మం ఖేమతో చ దిస్వా ఇసిపబ్బజ్జం పబ్బజి. తం నవుతికోటియో అనుపబ్బజింసు. తే సబ్బేయేవ పఞ్చాభిఞ్ఞాఅట్ఠసమాపత్తిలాభినో అహేసుం. అథ సత్థా ధమ్మదస్సీ తేసం ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం దిస్వా ఆకాసేన గన్త్వా సఞ్జయస్స తాపసస్స అస్సమపదం గన్త్వా ఆకాసే ఠత్వా తేసం తాపసానం అజ్ఝాసయానురూపం ధమ్మం దేసేత్వా ధమ్మచక్ఖుం ఉప్పాదేసి, సో దుతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౩. "యదా బుద్ధో ధమ్మదస్సీ, వినేసి సఞ్జయం ఇసిం;
తదా నవుతికోటీనం, దుతియాభిసమయో అహూ"తి.

యదా పన సక్కో దేవానమిన్దో దసబలస్స ధమ్మం సోతుకామో తం ఉపసఙ్కమి, తదా అసీతియా కోటీనం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. "యదా సక్కో ఉపగఞ్ఛి, సపరిసో వినాయకం;
తదా అసీతికోటీనం, తతియాభిసమయో అహూ"తి.

యదా పన సరణనగరే వేమాతికభాతికం పదుమకుమారం ఫుస్సదేవకుమారఞ్చ సపరివారే పబ్బాజేసి, తస్మిం అన్తోవస్సే పబ్బజితానం భిక్ఖూనం కోటిసతసహస్సానం మజ్ఝే విసుద్ధిపవారణం పవారేసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. పున భగవతో దేవలోకతో ఓరోహణే సతకోటీనం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. యదా పన సుదస్సనారామే థేరసన్నం ధుతగుణానం గుణే ఆనిసంసే పకాసేత్వా హారితం నామ మహాసావకం ఏతదగ్గే ఠపేసి, తదా అసీతియా కోటీనం మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. "తస్సాపి దేవదేవస్స, సన్నిపాతా తయో అహుం;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౬. "యదా బుద్ధో ధమ్మదస్సీ, సరణే వస్సం ఉపాగమి;
తదా కోటిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో.

౭. "పునాపరం యదా బుద్ధో, దేవతో ఏతి మానుసం;
తదాపి సతకోటీనం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౮. "పునాపరం యదా బుద్ధో, పకాసేసి ధుతే గుణే;
తదా అసీతికోటీనం, తతియో ఆసి సమాగమో"తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో సక్కో దేవరాజా హుత్వా ద్వీసు దేవలోకేసు దేవేహి పరివుతో ఆగన్త్వా దిబ్బేహి గన్ధపుప్ఫాదీహి దిబ్బతురియేహి చ తథాగతం పూజేసి. సోపి నం సత్థా – "అనాగతే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ"తి

బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౯. “అహం తేన సమయేన, సక్కో ఆసిం పురిన్దదో;
దిబ్బేన గన్ధమాలేన, తురియేనాభిపూజయిం.

౧౦. “సోపి మం తదా బ్యాకాసి, దేవమజ్ఝే నిసీదియ;
అట్ఠారసే కప్పసతే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౧. “పధానం పదహిత్వాన…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.
౧౨. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తస్స పన భగవతో సరణం నామ నగరం అహోసి. సరణో నామ రాజా పితా, సునన్దా నామ మాతా, పదుమో చ ఫుస్సదేవో చ ద్వే అగ్గసావకా, సునేత్తో నామ ఉపట్ఠాకో, ఖేమా చ సబ్బనామా చ ద్వే అగ్గసావికా, బిమ్బిజాలరుక్ఖో బోధి, సరీరం పనస్స అసీతిహత్థుబ్బేధం అహోసి, ఆయు వస్ససతసహస్సం, విచికోళిదేవీ నామస్స అగ్గమహేసీ, పుణ్ణవడ్ఢనో నామస్స పుత్తో, పాసాదేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౩. “సరణం నామ నగరం, సరణో నామ ఖత్తియో;
సునన్దా నామ జనికా, ధమ్మదస్సిస్స సత్థునో.

౧౪. “పదుమో ఫుస్సదేవో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సునేత్తో నాముపట్ఠాకో, ధమ్మదస్సిస్స సత్థునో.

౧౯. “ఖేమా చ సబ్బనామా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, బిమ్బిజాలోతి వుచ్చతి.

౨౦. “సోపి బుద్ధో అసమసమో, అసీతిహత్థముగ్గతో;
అతిరోచతి తేజేన, దససహస్సిమ్హి ధాతుయా.

౨౨. “సుఫుల్లో సాలరాజావ, విజ్జూవ గగనే యథా;
మజ్ఝన్హికేవ సూరియో, ఏవం సో ఉపసోభథ.

౨౩. “తస్సాపి అతులతేజస్స, సమకం ఆసి జీవికం;
వస్ససతసహస్సాని, లోకే అట్ఠాసి చక్ఖుమా.

౨౪. “ఓభాసం దస్సయిత్వాన, విమలం కత్వాన సాసనం;

చవి చన్దోవ గగనే, నిబ్బుతో సో ససావకో”తి.

తత్థ **బిమ్బిజాలో**తి రత్తకురవకరుక్ఖో. **దససహస్సిమ్హి ధాతుయా**తి దససహస్సియా లోకధాతుయా. **విజ్జువా**తి విజ్జులతా వియ. **ఉపనోభథా**తి యథా గగనే విజ్జు చ మజ్జన్హికే సూరియో చ ఉపనోభతి, ఏవం నో భగవా ఉపనోభిత్థాతి అత్థో. **సమక**న్తి సబ్బేహి నరసత్తేహి సమమేవ తస్స ఆయు అహోసీతి అత్థో. **చవీ**తి చుతో. **చన్దోవా**తి గగనతో చన్దిమా వియ చవీతి అత్థో. ధమ్మదస్సీ కిర భగవా సాలవతీనగరే కేసారామే పరినిబ్బాయి సేసమేత్థ గాథాసు పాకటమేవాతి.

ధమ్మదస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో పన్నరసమో బుద్ధవంసో.

౧౮. సిద్ధత్థబుద్ధవంసవణ్ణనా

ధమ్మదస్సిమ్హి భగవతి పరినిబ్బుతే అన్తరహితే చస్స సాసనే తస్మిం కప్పే అతీతే కప్పసహస్సే చ సత్తసు కప్పసతేసు చ ఛసు కప్పేసు చ అతిక్కన్తేసు ఇతో చతునవుతికప్పమత్థకే ఏకస్మిం కప్పే ఏకోవ లోకత్థచరో అధిగతపరమత్థో **సిద్ధత్థో** నామ సత్థా లోకే పాతురహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “ధమ్మదస్సిస్స అపరేన, సిద్ధత్థో లోకనాయకో;
నిహనిత్వా తమం సబ్బం, సూరియో అబ్భుగ్గతో యథా”తి.

సిద్ధత్థో బోధిసత్తోపి పారమియో పూరేత్వా తుసితభవనే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా వేభారనగరే ఉదేనస్స నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా సుఫస్సాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన వీరియుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. జాతే పన మహాపురిసే సబ్బేసం ఆరద్ధకమ్మన్తా చ ఇచ్ఛితా చ అత్థా సిద్ధిమగమంసు. తస్మా పనస్స ఞాతకా “సిద్ధత్థో”తి నామమకంసు. సో దసవస్ససహస్సాని అగారమజ్ఝే వసి. తస్స కోకా-సుప్పల-పదుమనామకా తయో పాసాదా అహేసుం. సోమనస్సాదేవిప్పముఖాని అట్ఠచత్తాలీస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సోమనస్సాదేవియా పుత్తే అనుపమకుమారే ఉప్పన్నే ఆసాళ్హిపుణ్ణమియం సువణ్ణసివికాయ నిక్ఖమిత్వా వీరియుయ్యానం గన్త్వా పబ్బజి. తం కోటిసతసహస్సమనుస్సా అనుపబ్బజింసు. మహాపురిసో కిర తేహి సద్ధిం దస మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయం అసదిసబ్రాహ్మణగామే సునేత్తాయ నామ బ్రాహ్మణకఞ్ఞాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా బదరవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే వరుణేన నామ యవపాలేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా కణికారబోధిం ఉపగన్త్వా చత్తాలీసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా అత్తనా సహ పబ్బజితానం భిక్ఖూనం కోటిసతసహస్సానం చతుసచ్చపటివేధసమత్థతం దిస్వా అనిలపథేన గన్త్వా గయామిగదాయే ఓతరిత్వా తేసం ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, తదా కోటిసతసహస్సానం పఠమో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౨. “సోపి పత్వాన సమ్బోధిం, సన్తారేన్తో సదేవకం;
అభివస్సి ధమ్మమేఘేన, నిబ్బాపేన్తో సదేవకం.

౩. “తస్సాపి అతులతేజస్స, అహేసుం అభిసమయా తయో;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **సదేవకన్తి** సదేవకం లోకం. **ధమ్మమేఘేనాతి** ధమ్మకథామేఘవస్సేన. పున భీమరథనగరే భీమరథేన నామ రఞ్ఞా నిమన్తితో నగరమజ్ఝే కతే సన్థాగారే నిసిన్నో కరవీకరుతమఞ్జునా సవనసుఖేన పరమమధురేన పణ్డితజనహదయఙ్గమేన

అమతాభిసేకసదిసేన బ్రహ్మస్సరేన దస దిసా పరిపూరేన్తో ధమ్మామతదున్దుభిమాహని, తదా నవుతికోటీనం దుతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. “పునాపరం భీమరథే, యదా ఆహని దున్దుభిం;
తదా నవుతికోటీనం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

యదా పన వేభారనగరే ఞాతిసమాగమే బుద్ధవంసం దేసేన్తో నవుతికోటీనం ధమ్మచక్ఖుం ఉప్పాదేసి, సో తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “యదా బుద్ధో ధమ్మం దేసేసి, వేభారే సో పురుత్తమే;
తదా నవుతికోటీనం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

అమరరుచిరదస్సనే అమరనగరే నామ సమ్బలో చ సుమిత్తో చ ద్వే భాతరో రజ్జం కారేసుం. అథ సిద్ధత్థో సత్థా తేసం రాజూనం ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం దిస్వా గగనతలేన గన్త్వా అమరనగరమజ్ఝే ఓతరిత్వా చక్కాలఙ్కతతలేహి చరణేహి పథవితలం మద్దన్తో వియ పదచేతియాని దస్సేత్వా అమరుయ్యానం గన్త్వా పరమరమణీయే అత్తనో కరుణాసీతలే సిలాతలే నిసీది. తతో ద్వేపి భాతికరాజానో దసబలస్స పదచేతియాని దిస్వా పదాని అనుగన్త్వా సిద్ధత్థం అధిగతపరమత్థం సత్థారం సబ్బలోకనేతారం సపరివారం ఉపసఙ్కమిత్వా అభివాదేత్వా భగవన్తం పరివారేత్వా నిసీదింసు. తేసం భగవా అజ్ఝాసయానురూపం ధమ్మం దేసేసి. తస్స తే ధమ్మకథం సుత్వా సఞ్జాతసద్ధా హుత్వా సబ్బేవ పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తేసం కోటిసతానం ఖీణాసవానం మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. వేభారనగరే ఞాతిసమాగమే పబ్బజితానం నవుతికోటీనం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. సుదస్సనవిహారే సన్నిపతితానం అసీతికోటీనం మజ్ఝే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, తస్మిమ్పి ద్విపదుత్తమే;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౭. “కోటిసతానం నవుతీనం, అసీతియాపి చ కోటినం;
ఏతే ఆసుం తయో ఠానా, విమలానం సమాగమే”తి.

తత్థ **నవుతీనం, అసీతియాపి చ కోటిన**న్తి నవుతీనం కోటీనం అసీతియాపి చ కోటీనం సన్నిపాతా అహేసున్తి అత్థో. **ఏతే ఆసుం తయో ఠానా**తి ఏతాని తీణి సన్నిపాతట్ఠానాని అహేసున్తి అత్థో. “ఠానానే తాని తీణి అహేసు”న్తిపి పాఠో.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో సురసేననగరే మఙ్గలో నామ బ్రాహ్మణో హుత్వా వేదవేదఙ్గానం పారం గన్త్వా అనేకకోటిసఙ్ఖం ధనసన్నిచయం దీనానాథాదీనం పరిచ్చజిత్వా వివేకారామో హుత్వా తాపసపబ్బజ్జం పబ్బజిత్వా ఝానాభిఞ్ఞాయో నిబ్బత్తేత్వా విహరన్తో – “సిద్ధత్థో నామ బుద్ధో లోకే ఉప్పన్నో”తి సుత్వా తం ఉపసఙ్కమిత్వా వన్దిత్వా తస్స ధమ్మకథం సుత్వా యాయ జమ్బుయా అయం జమ్బుదీపో పఞ్ఞాయతి, ఇద్ధియా తం జమ్బుం ఉపసఙ్కమిత్వా తతో ఫలం ఆహరిత్వా నవుతికోటిభిక్ఖుపరివారం సిద్ధత్థం సత్థారం సురసేనవిహారే నిసీదాపేత్వా జమ్బుఫలేహి సన్తప్పేసి సమ్పవారేసి .

అథ సత్థా తం ఫలం పరిభుఞ్జిత్వా – “ఇతో చతునవుతికప్పమత్థకే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౮. “అహం తేన సమయేన, మఙ్గలో నామ తాపసో;
ఉగ్గతేజో దుప్పసహో, అభిఞ్ఞాబలసమాహితో.

౯. “జమ్బుతో ఫలమానేత్వా, సిద్ధత్థస్స అదాసహం;
పటిగ్గహేత్వా సమ్బుద్ధో, ఇదం వచనమబ్రవి.

౧౦. “పస్సథ ఇమం తాపసం, జటిలం ఉగ్గతాపనం;
చతునవుతితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౧. “పధానం పదహిత్వాన…పే… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౨. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **దుప్పసహో**తి దురాసదో. అయమేవ వా పాఠో. తస్స పన భగవతో నగరం వేభారం నామ అహోసి. ఉదేనో నామ రాజా పితా, జయసేనోతిపి తస్సేవ నామం, సుఫస్సా నామ మాతా, సమ్బలో చ సుమిత్తో చ ద్వే అగ్గసావకా, రేవతో నాముపట్ఠాకో, సీవలా చ సురామా చ ద్వే అగ్గసావికా, కణికారరుక్ఖో బోధి, సరీరం సట్ఠిహత్థుబ్బేధం అహోసి. వస్ససతసహస్సం ఆయు, సోమనస్సా నామ అగ్గమహేసీ అహోసి, అనుపమో నామ పుత్తో, సువణ్ణసివికాయ నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౩. “వేభారం నామ నగరం, ఉదేనో నామ ఖత్తియో;
సుఫస్సా నామ జనికా, సిద్ధత్థస్స మహేసినో.

౧౪. “సమ్బలో చ సుమిత్తో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
రేవతో నాముపట్ఠాకో, సిద్ధత్థస్స మహేసినో.

౧౫. “సీవలా చ సురామా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, కణికారోతి వుచ్చతి.

౨౧. “సో బుద్ధో సట్ఠిరతనం, అహోసి నభముగ్గతో;
కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసో, దససహస్సీ విరోచతి.

౨౨. “సోపి బుద్ధో అసమసమో, అతులో అప్పటిపుగ్గలో;
వస్ససతసహస్సాని, లోకే అట్ఠాసి చక్ఖుమా.

౨౩. “విపులం పభం దస్సయిత్వా, పుప్ఫాపేత్వాన సావకే;

విలాసేత్వా సమాపత్యా, నిబ్బుతో సో ససావకో”తి.

తత్థ **సట్ఠిరతన**న్తి సట్ఠిరతనప్పమాణం నభం ఉగ్గతోతి అత్థో. **కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసో**తి నానారతనవిచిత్తకనకమయఅగ్ఘియసదిసదస్సనోతి అత్థో. **దససహస్సీ విరోచతీ**తి దససహస్సియం విరోచతి. **విపుల**న్తి ఉళారం ఓభాసం. **పుప్ఫాపేత్వానా**తి ఝానాభిఞ్ఞామగ్గఫలసమాపత్తిపుప్ఫేహి పుప్ఫితే పరమసోభగ్గప్పత్తే కత్వాతి అత్థో. **విలాసేత్వా**తి విలాసయిత్వా కీళిత్వా. **సమాపత్యా**తి లోకియలోకుత్తరాహి సమాపత్తీహి అభిఞ్ఞాహి చ. **నిబ్బుతో**తి అనుపాదాపరినిబ్బానేన నిబ్బుతో.

సిద్ధత్థో కిర సత్థా కఞ్చనవేళునగరే అనోముయ్యానే పరినిబ్బాయి. తత్థేవస్స రతనమయం చతుయోజనుబ్బేధం చేతియమకంసూతి. సేసగాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

సిద్ధత్థబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో సోళసమో బుద్ధవంసో.

౧౯. తిస్సబుద్ధవంసవణ్ణనా

తస్స పన సిద్ధత్థస్స భగవతో అపరభాగే ఏకో కప్పో బుద్ధసుఞ్ఞో అహోసి. ఇతో ద్వానవుతికప్పమత్థకే **తిస్సో, ఫుస్సో**తి ఏకస్మిం కప్పే ద్వే బుద్ధా నిబ్బత్తింసు. తత్థ **తిస్సో** నామ మహాపురిసో పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా ఖేమకనగరే జనసన్ధస్స నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా పదుమదలసదిసనయనాయ పదుమానామాయ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన అనోముయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. సత్తవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తస్స గుహాసేల-నారిసయ-నిసభనామకా తయో పాసాదా అహేసుం. సుభద్దాదేవిప్పముఖాని తేత్తింస ఇత్థిసహస్సాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సుభద్దాదేవియా పుత్తే ఆనన్దకుమారే ఉప్పన్నే సోనుత్తరం నామ అనుత్తరం తురఙ్గవరమారుయ్హ మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం మనుస్సానం కోటి అనుపబ్బజి. సో తేహి పరివుతో అట్ఠ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ వీరనిగమే వీరసేట్ఠిస్స ధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సలలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే విజితసఙ్గామకేన నామ యవపాలేన ఉపనీతా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా అసనబోధిం ఉపసఙ్కమిత్వా చత్తాలీసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా తత్థ పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా సమారం మారబలం విధమిత్వా అధిగతసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణో – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామేత్వా యసవతీ నగరే బ్రహ్మదేవం ఉదయఞ్చ ద్వే రాజపుత్తే సపరివారే ఉపనిస్సయసమ్పన్నే ఆకాసేన గన్త్వా యసవతీమిగదాయే ఓతరిత్వా ఉయ్యానపాలేన రాజపుత్తే పక్కోసాపేత్వా తేసం సపరివారానం అవిసారినా బ్యాపినా మధురేన బ్రహ్మస్సరేన దససహస్సిలోకధాతుం విఞ్ఞాపేన్తోవ ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, తదా కోటిసతానం పఠమో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “సిద్ధత్థస్స అపరేన, అసమో అప్పటిపుగ్గలో;
అనన్తతేజో అమితయసో, తిస్సో లోకగ్గనాయకో.

౨. “తమన్ధకారం విధమిత్వా, ఓభాసేత్వా సదేవకం;
అనుకమ్పకో మహావీరో, లోకే ఉప్పజ్జి చక్ఖుమా.

౩. “తస్సాపి అతులా ఇద్ధి, అతులం సీలం సమాధి చ;
సబ్బత్థ పారమిం గన్త్వా, ధమ్మచక్కం పవత్తయి.

౪. “సో బుద్ధో దససహస్సిమ్హి, విఞ్ఞాపేసి గిరం సుచిం;
కోటిసతాని అభిసమింసు, పఠమే ధమ్మదేసనే”తి.

తత్థ **సబ్బత్థా**తి సబ్బేసు ధమ్మేసు పారం గన్త్వా. **దససహస్సిమ్హీ**తి దససహస్సియం అథాపరేన సమయేన తిస్సేన సత్థారా సద్ధిం పబ్బజితానం భిక్ఖూనం కోటి మహాపురిసస్స గణవాసం పహాయ బోధిమూలముపగమనసమయే అఞ్ఞత్ర గతా. సా తిస్సేన సమ్మాసమ్బుద్ధేన ధమ్మచక్కం పవత్తిత”న్తి సుత్వా యసవతీమిగదాయం ఆగన్త్వా దసబలమభివాదేత్వా

తం పరివారేత్వా నిసీది. తేసం భగవా ధమ్మం దేసేసి, తదా నవుతియా కోటీనం దుతియాభిసమయో అహోసి. పున మహామఙ్గలసమాగమే మఙ్గలపరియోసానే సట్ఠియా కోటీనం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. "దుతియో నవుతికోటీనం, తతియో సట్ఠికోటియో;
బన్ధనాతో పమోచేసి, సత్తే నరమరూ తదా"తి.

తత్థ **దుతియో నవుతికోటీన**న్తి దుతియో అభిసమయో అహోసి నవుతికోటిపాణీనన్తి అత్థో. **బన్ధనాతో**తి బన్ధనతో, దసహి సంయోజనేహి పరిమోచేసీతి అత్థో. ఇదాని పరిమోచితే సత్తే సరూపతో దస్సేన్తో "**నరమరూ**"తి ఆహ. **నరమరూ**తి నరామరే.

యసవతీనగరే కిర అన్తోవస్సం పబ్బజితానం అరహన్తానం సతసహస్సేహి పరివుతో పవారేసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. ఉభతో సుజాతస్స సుజాతస్స నామ రఞ్ఞో నారివాహనకుమారో నారివాహననగరం అనుప్పత్తే భగవతి లోకనాథే సపరివారో పచ్చుగ్గన్త్వా దసబలం సభిక్ఖుసఙ్ఘం నిమన్తేత్వా సత్తాహం అసదిసదానం దత్వా అత్తనో రజ్జం పుత్తస్స నియ్యాతేత్వా సపరివారో సబ్బలోకాధిపతిస్స తిస్ససమ్మాసమ్బుద్ధస్స సన్తికే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజి. తస్స కిర సా పబ్బజ్జా సబ్బదిసాసు పాకటా అహోసి. తస్మా తతో తతో ఆగన్త్వా నారివాహనకుమారం మహాజనో అనుపబ్బజి. తదా తథాగతో నవుతియా భిక్ఖుసతసహస్సస్స మజ్ఝగతో పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి , సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. పున ఖేమవతీనగరే ఞాతిసమాగమే బుద్ధవంసధమ్మకథం సుత్వా అసీతిసతసహస్సాని తస్స సన్తికే పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు, తేహి పరివుతో సుగతో పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. "సన్నిపాతా తయో ఆసుం, తిస్సే లోకగ్గనాయకే;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౭. "ఖీణాసవసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో;
నవుతిసతసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౮. "అసీతిసతసహస్సానం, తతియో ఆసి సమాగమో;
ఖీణాసవానం విమలానం, పుప్ఫితానం విముత్తియా"తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో యసవతీనగరే సుజాతో నామ రాజా హుత్వా ఇద్ధం ఫీతం జనపదం అనేకకోటిధనసన్నిచయం అనురాగముపగతహదయఞ్చ పరిజనం తిణనళమివ పరిచ్చజిత్వా జాతిఆదీసు సంవిగ్గహదయో నిక్ఖమిత్వా తాపసపబ్బజ్జం పబ్బజిత్వా మహిద్ధికో మహానుభావో హుత్వా "బుద్ధో లోకే ఉప్పన్నో"తి సుత్వా పఞ్చవణ్ణాయ పీతియా ఫుటసరీరో హుత్వా సపతిస్సో తిస్సం భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా వన్దిత్వా చిన్తేసి – "హన్దాహం మన్దారవపారిచ్ఛత్తకాదీహి దిబ్బకుసుమేహి భగవన్తం పూజేస్సామీ"తి. అథ సో ఏవం చిన్తేత్వా ఇద్ధియా సగ్గలోకం గన్త్వా చిత్తలతావనం పవిసిత్వా పదుమపారిచ్ఛత్తకమన్దారవాదీహి దిబ్బకుసుమేహి రతనమయం చఙ్కోటకం గావుతప్పమాణం పూరేత్వా గహేత్వా గగనతలేన ఆగన్త్వా దిబ్బేహి సురభికుసుమేహి భగవన్తం పూజేసి. ఏకఞ్చ మణిదణ్డకం సువణ్ణమయకణ్ణికం పదుమరాగమణిమయపణ్ణం సుగన్ధకేసరచ్ఛత్తం వియ పదుమచ్ఛత్తం భగవతో సిరసి ధారయన్తో చతుపరిసమజ్ఝే అట్ఠాసి. అథ భగవా నం – "ఇతో ద్వేనవుతే కప్పే గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౯. “అహం తేన సమయేన, సుజాతో నామ ఖత్తియో;
మహాభోగం ఛడ్డయిత్వా, పబ్బజిం ఇసిపబ్బజం.

౧౦. “మయి పబ్బజితే సన్తే, ఉప్పజ్జి లోకనాయకో;
బుద్ధోతి సద్దం సుత్వాన, పీతి మే ఉపపజ్జథ.

౧౧. “దిబ్బం మన్దారవం పుప్ఫం, పదుమం పారిఛత్తకం;
ఉభో హత్థేహి పగ్గయ్హ, ధునమానో ఉపాగమిం.

౧౨. “చాతువణ్ణపరివుతం, తిస్సం లోకగ్గనాయకం;
తమహం పుప్ఫం గహేత్వా, మత్థకే ధారయిం జినం.

౧౩. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, జనమజ్ఝే నిసీదియ;
ద్వేనవుతే ఇతో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౪. “పధానం పదహిత్వాన...పే.... హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౫. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **మయి పబ్బజితే**తి మయి పబ్బజితభావం ఉపగతే. “మమ పబ్బజితం సన్త”న్తి పోత్థకేసు లిఖన్తి, సో పమాదలేఖోతి వేదితబ్బో. **ఉపపజ్జథా**తి ఉప్పజ్జిత్థ. **ఉభో హత్థేహీ**తి ఉభేహి హత్థేహి. **పగ్గయ్హా**తి గహేత్వాన. **ధునమానో**తి వాకచీరాని విధునమానోవ. **చాతువణ్ణపరివుత**న్తి చతుపరిసపరివుతం, ఖత్తియబ్రాహ్మణగహపతిసమణపరివుతన్తి అత్థో. “చతువణ్ణేహి పరివుత”న్తి పఠన్తి కేచి.

తస్స పన భగవతో ఖేమం నామ నగరం అహోసి. జనసన్ధో నామ ఖత్తియో పితా, పదుమా నామ జనికా, బ్రహ్మదేవో చ ఉదయో చ ద్వే అగ్గసావకా, సమఙ్గో నాముపట్ఠాకో, ఫుస్సా చ సుదత్తా చ ద్వే అగ్గసావికా, అసనరుక్ఖో బోధి, సరీరం సట్ఠిహత్థుబ్బేధం అహోసి, వస్ససతసహస్సం ఆయు, సుభద్దా నామ అగ్గమహేసీ, ఆనన్దో నామ పుత్తో, తురఙ్గయానేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౬. “ఖేమకం నామ నగరం, జనసన్ధో నామ ఖత్తియో;
పదుమా నామ జనికా, తిస్సస్స చ మహేసినో.

౨౧. “బ్రహ్మదేవో చ ఉదయో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సమఙ్గో నాముపట్ఠాకో, తిస్సస్స చ మహేసినో.

౨౨. “ఫుస్సా చేవ సుదత్తా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;

బోధి తస్స భగవతో, అసనోతి పవుచ్చతి.

౨౪. “సో బుద్ధో సట్ఠిరతనో, అహు ఉచ్చత్తనే జినో;
అనూపమో అసదిసో, హిమవా వియ దిస్సతి.

౨౫. “తస్సాపి అతులతేజస్స, ఆయు ఆసి అనుత్తరో;
వస్ససతసహస్సాని, లోకే అట్ఠాసి చక్ఖుమా.

౨౬. “ఉత్తమం పవరం సేట్ఠం, అనుభోత్వా మహాయసం;
జలిత్వా అగ్గిక్ఖన్ధోవ, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౨౭. “వలాహకోవ అనిలేన, సూరియేన వియ ఉస్సవో;
అన్ధకారోవ పదీపేన, నిబ్బుతో సో ససావకో”తి.

తత్థ **ఉచ్చత్తనే**తి ఉచ్చభావేన. **హిమవా వియ దిస్సతీ**తి హిమవావ పదిస్సతి. అయమేవ వా పాఠో. యథా యోజనానం సతానుచ్చో హిమవా పఞ్చపబ్బతో సుదూరే ఠితానమ్పి ఉచ్చభావేన చ సోమ్మభావేన చ అతిరమణీయో హుత్వా దిస్సతి, ఏవం భగవాపి దిస్సతీతి అత్థో. **అనుత్తరో**తి నాతిదీఘో నాతిరస్సో. ఆయు వస్ససతసహస్సన్తి అత్థో. **ఉత్తమం పవరం సేట్ఠ**న్తి అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. **ఉస్సవో**తి హిమబిన్దు వలాహకఉస్సవఅన్ధకారా వియ అనిలసూరియదీపేహి అనిచ్చతానిలసూరియదీపేహి ఉపద్దుతో పరినిబ్బుతో ససావకో భగవాతి అత్థో.

తిస్సో కిర భగవా సునన్దవతీనగరే సునన్దారామే పరినిబ్బాయి. సేసమేత్థ గాథాసు పాకటమేవాతి.

తిస్సబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో సత్తరసమో బుద్ధవంసో.

౨౦. ఫుస్సబుద్ధవంసవణ్ణనా

తస్స తిస్సస్స భగవతో అపరభాగే అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా పున వడ్ఢిత్వా అపరిమితాయుకా హుత్వా అనుపుబ్బేన హాయిత్వా నవుతివస్ససహస్సాయుకేసు జాతేసు తస్మింయేవ కప్పే **ఫుస్సో** నామ సత్థా లోకే ఉప్పజ్జి. సోపి భగవా పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా కాసికనగరే జయసేనరఞ్ఞో అగ్గమహేసియా సిరిమాయ నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన సిరిముయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. సో నవవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తస్స కిర గరుళపక్ఖ-హంస-సువణ్ణభారాతి తయో పాసాదా అహేసుం. కిసాగోతమిప్పముఖాని తింస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా కిసాగోతమియా అనుపమే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే అలఙ్కతగజవరక్ఖన్ధగతో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం పబ్బజితం జనకోటి అనుపబ్బజి. సో తేహి పరివుతో ఛ మాసే పధానచరియం చరిత్వా తతో గణం పహాయ సత్తాహం ఏకచరియం అనుబ్రూహయమానో వసిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ అఞ్ఞతరే నగరే అఞ్ఞతరస్స సేట్ఠినో ధీతాయ సిరివడ్ఢాయ నామ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సింసపావనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే సిరివడ్ఢేన నామ ఉపాసకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా ఆమలకబోధిం ఉపసఙ్కమిత్వా సమారం మారబలం విధమిత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పత్వా – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామేత్వా అత్తనా సద్ధిం పబ్బజితానం భిక్ఖూనం కోటీనం ధమ్మపటివేధసమత్థతం దిస్వా ఆకాసేన గన్త్వా సఙ్కస్సనగరే ఇసిపతనే మిగదాయే ఓతరిత్వా తేసం మజ్ఝే ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా కోటిసతసహస్సానం పఠమో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “తత్థేవ మణ్డకప్పమ్హి, అహు సత్థా అనుత్తరో;
అనూపమో అసమసమో, ఫుస్సో లోకగ్గనాయకో.

౨. “సోపి సబ్బం తమం హన్త్వా, విజటేత్వా మహాజటం;
సదేవకం తప్పయన్తో, అభివస్సి అమతమ్బునా.

౩. “ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే, ఫుస్సే నక్ఖత్తమఙ్గలే;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **తత్థేవ మణ్డకప్పమ్హీ**తి యస్మిం కప్పే ద్వే బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, సో “మణ్డకప్పో”తి హేట్ఠా వుత్తో. **విజటేత్వా**తి పటివిస్సజ్జేత్వా. **మహాజట**న్తి ఏత్థ జటాతి తణ్హాయేతం అధివచనం. సా హి రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు హేట్ఠుపరియవసేన పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో సంసిబ్బనతో సుత్తగుమ్బజాలపూవసఙ్ఖాతా జటా వియాతి జటాతి వుత్తం, తం మహాజటం. **సదేవక**న్తి సదేవకం లోకం. **అభివస్సీ**తి పావస్సి. **అమతమ్బునా**తి అమతసఙ్ఖాతేన ధమ్మకథాసలిలేన తప్పయన్తో పావస్సీతి అత్థో.

యదా పన బారాణసీనగరే సిరివడ్ఢో నామ రాజా మహన్తం భోగక్ఖన్ధం పహాయ తాపసపబ్బజ్జం పబ్బజి. తేన సహ పబ్బజితానం తాపసానం నవుతిసతసహస్సాని అహేసుం. తేసం భగవా ధమ్మం దేసేసి. తదా నవుతియా సతసహస్సానం దుతియాభిసమయో అహోసి. యదా పన అత్తనో పుత్తస్స అనుపమకుమారస్స ధమ్మం దేసేసి, తదా అసీతియా సతసహస్సానం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. “నవుతిసతసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు;
అసీతిసతసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తతో అపరేన సమయేన కణ్ణకుజ్జనగరే సురక్ఖితో రాజపుత్తో చ పురోహితపుత్తో ధమ్మసేనకుమారో చ ఫుస్సే సమ్మాసమ్బుద్ధే అత్తనో నగరం సమ్పత్తే సట్ఠియా పురిససతసహస్సేహి సద్ధిం పచ్చుగ్గన్త్వా వన్దిత్వా నిమన్తేత్వా సత్తాహం మహాదానం దత్వా దసబలస్స ధమ్మకథం సుత్వా భగవతి పసీదిత్వా తే సపరివారా పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తేసం సట్ఠియా భిక్ఖుసతసహస్సానం మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. పున కాసినగరే జయసేనరఞ్ఞో సట్ఠిమత్తానం ఞాతీనం సమాగమే బుద్ధవంసం దేసేసి, తం సుత్వా పణ్ణాససతసహస్సాని ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తేసం మజ్ఝగతో భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. పున మహామఙ్గలసమాగమే మఙ్గలకథం సుత్వా చత్తాలీసపురిససతసహస్సాని పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తేసం మజ్ఝగతో సుగతో పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, ఫుస్సస్సపి మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౬. “సట్ఠిసతసహస్సానం , పఠమో ఆసి సమాగమో;
పణ్ణాససతసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౭. “చత్తాలీససతసహస్సానం, తతియో ఆసి సమాగమో;
అనుపాదా విముత్తానం, వోచ్ఛిన్నపటిసన్ధిన”న్తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో అరిన్దమనగరే విజితావీ నామ ఖత్తియో హుత్వా తస్స ధమ్మం సుత్వా భగవతి పసీదిత్వా తస్స మహాదానం దత్వా మహారజ్జం పహాయ భగవతో సన్తికే పబ్బజిత్వా తీణి పిటకాని ఉగ్గహేత్వా తేపిటకధరో మహాజనస్స ధమ్మకథం కథేసి, సీలపారమిఞ్చ పూరేసి. సోపి నం “బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౮. “అహం తేన సమయేన, విజితావీ నామ ఖత్తియో;
ఛడ్డయిత్వా మహారజ్జం, పబ్బజిం తస్స సన్తికే.

౯. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, ఫుస్సో లోకగ్గనాయకో;
ద్వేనవుతే ఇతో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౦. “పధానం పదహిత్వాన...పే.... దసపారమిపూరియా.

౧౨. “సుత్తన్తం వినయఞ్చాపి, నవఙ్గం సత్థుసాసనం;
సబ్బం పరియాపుణిత్వా, సోభయిం జినసాసనం.

౧౩. “తత్థప్పమత్తో విహరన్తో, బ్రహ్మం భావేత్వ భావనం;
అభిఞ్ఞాపారమిం గన్త్వా, బ్రహ్మలోకమగఞ్ఛహ”న్తి.

తస్స పన భగవతో కాసికం నామ నగరం అహోసి. జయసేనో నామ రాజా పితా, సిరిమా నామ మాతా, సురక్ఖితో చ ధమ్మసేనో చ ద్వే అగ్గసావకా, సభియో నాముపట్ఠాకో, చాలా చ ఉపచాలా చ ద్వే అగ్గసావికా, ఆమలకరుక్ఖో బోధి, సరీరం అట్ఠపణ్ణాసహత్థుబ్బేధం అహోసి , ఆయు నవుతివస్ససహస్సాని, కిసాగోతమీ నామ అగ్గమహేసీ, అనుపమో నామస్స పుత్తో, హత్థియానేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౪. “కాసికం నామ నగరం, జయసేనో నామ ఖత్తియో;
సిరిమా నామ జనికా, ఫుస్సస్సాపి మహేసినో...పే. ...;
బోధి తస్స భగవతో, ఆమణ్డోతి పవుచ్చతి...పే.....

౨౨. “అట్ఠపణ్ణాసరతనం, సోపి అచ్చుగ్గతో ముని;
సోభతే సతరంసీవ, ఉళురాజావ పూరితో.

౨౩. “నవుతివస్ససహస్సాని, ఆయు విజ్జతి తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౪. “ఓవదిత్వా బహూ సత్తే, సన్తారేత్వా బహూ జనే;
సోపి సత్థా అతులయసో, నిబ్బుతో సో ససావకో”తి.

తత్థ **ఆమణ్డో**తి ఆమలకరుక్ఖో. **ఓవదిత్వా**తి ఓవాదం దత్వా, అనుసాసిత్వాతి అత్థో. **సోపి సత్థా అతులయసో**తి సోపి సత్థా అమితయసోతి అత్థో. “సో జహిత్వా అమితయసో”తిపి పాఠో, తస్స సో సబ్బమేవ వుత్తప్పకారం విసేసం హిత్వాతి అత్థో.

ఫుస్సో కిర సమ్మాసమ్బుద్ధో కుసినారాయం సేనారామే పరినిబ్బాయి. ధాతుయో కిరస్స విత్థారికా అహేసుం. సేసగాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

ఫుస్సబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో అట్ఠారసమో బుద్ధవంసో.

౨౧. విపస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా

ఫుస్సస్స బుద్ధస్స అపరభాగే సాన్తరకప్పే తస్మిఞ్చ కప్పే వీతివత్తే ఇతో ఏకనవుతికప్పే విజితసబ్బకప్పో పరహితనిరతసఙ్కప్పో సబ్బత్థ విపస్సీ **విపస్సీ** నామ సత్థా లోకే ఉదపాది. సో పారమియో పూరేత్వా అనేకరతనమణివిసరసముజ్జోతితభవనే తుసితభవనే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా బన్ధుమతీనగరే అనేకబన్ధుమతో బన్ధుమతో రఞ్ఞో బన్ధుమతియా నామ అగ్గమహేసియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. సో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన ఖేమే మిగదాయే మాతుదరతో అసితనీరదరాజితో పుణ్ణచన్దో వియ నిక్ఖమి. నామగ్గహణదివసే పనస్స లక్ఖణపాఠకా ఞాతకా చ దివా చ రత్తిఞ్చ అన్తరన్తరా నిమ్మిససఞ్ఞనితన్ధకారవిరహేన విసుద్ధం పస్సన్తి, వివటేహి వా అక్ఖీహి పస్సతీతి "విపస్సీ"తి నామమకంసు. "విచేయ్య విచేయ్య పస్సతీతి విపస్సీ"తి వదన్తి. సో అట్ఠవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. నన్ద-సునన్ద-సిరిమానామకా తయో చస్స పాసాదా అహేసుం.

సుదస్సనాదేవిప్పముఖానం ఇత్థీనం సతసహస్సం వీసతి చ సహస్సాని అహేసుం. "సుతనూ"తిపి సుదస్సనా వుచ్చతి. సో అట్ఠవస్ససహస్సానం అచ్చయేన చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సుతనుదేవియా సమవట్టక్ఖన్ధే నామ తనయే జాతే ఆజఞ్ఞరథేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం పురిసానం చతురాసీతిసతసహస్సాని అనుపబ్బజింసు. సో తేహి పరివుతో మహాపురిసో అట్ఠమాసం పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ సుదస్సనసేట్ఠిధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా కుసుమసమలఙ్కతే సాలవనే దివావిహారం కత్వా సుజాతేన నామ యవపాలకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా పాటలిబోధిం సమలఙ్కతం దిస్వా దక్ఖిణదిసాభాగేన తం ఉపాగమి.

తస్సా పన పాటలియా సమవట్టక్ఖన్ధో తం దివసం పణ్ణాసరతనో హుత్వా అబ్భుగ్గతో సాఖా పణ్ణాసరతనా ఉబ్బేధేన రతనసతం అహోసి. తందివసమేవ సా పాటలీ కణ్ణికాబద్ధేహి వియ పుప్ఫేహి పరమసురభిగన్ధేహి మూలతో పట్ఠాయ సబ్బసఞ్ఛన్నా అహోసి. దిబ్బగన్ధో వాయతి, న కేవలం తదా అయమేవ పుప్ఫితో, దససహస్సి చక్కవాళేసు సబ్బే పాటలియో పుప్ఫితావ. న కేవలం పాటలియోవ, దససహస్సిచక్కవాళేసు సబ్బరుక్ఖగుమ్బలతాయోపి పుప్ఫింసు. మహాసముద్దోపి పఞ్చవణ్ణేహి పదుమేహి కువలయుప్పలకుముదేహి సఞ్ఛన్నో సీతలమధురసలిలో అహోసి. సబ్బమ్పి చ దససహస్సి చక్కవాళబ్భన్తరం ధజమాలాకులం అహోసి. తత్థ తత్థ పటిమాలాగులవిప్పకిణ్ణం నానాసురభికుసుమసజ్జితధరణీతలం ధూపచుణ్ణన్ధకారం అహోసి. తం ఉపగన్త్వా తేపణ్ణాసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా చతురఙ్గసమన్నాగతం వీరియం అధిట్ఠాయ – "యావ బుద్ధో న హోమి, తావ ఇతో న ఉట్ఠహామీ"తి పటిఞ్ఞం కత్వా నిసీది. ఏవం నిసీదిత్వా సమారం మారబలం విధమిత్వా మగ్గానుక్కమేన చత్తారి మగ్గఞాణాని మగ్గానన్తరం చత్తారి ఫలఞాణాని చతస్సో పటిసమ్భిదా చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణం పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణం చతువేసారజ్జఞాణాని ఛ అసాధారణఞాణాని చ సకలే చ బుద్ధగుణే హత్థగతే కత్వా పరిపుణ్ణసఙ్కప్పో బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నోవ –

"అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా. (ధ. ప. ౧౫౩-౧౫౪);

"అయోఘనహతస్సేవ, జలతో జాతవేదసో;
అనుపుబ్బూపసన్తస్స, యథా న ఞాయతే గతి.

“ఏవం సమ్మా విముత్తానం, కామబన్ధోఘతారినం;

పఞ్ఞాపేతుం గతీ నత్థి, పత్తానం అచలం సుఖ”న్తి. (ఉదా॰ ౮౦) –

ఏవం ఉదానం ఉదానేత్వా బోధిసమీపేయేవ సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా బ్రహ్మయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా అత్తనో వేమాతికస్స భాతికస్స ఖణ్డకుమారస్స చ పురోహితపుత్తస్స తిస్సకుమారస్స చ ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం ఓలోకేత్వా ఆకాసేన గన్త్వా ఖేమే మిగదాయే ఓతరిత్వా ఉభోపి తే ఉయ్యానపాలేన పక్కోసాపేత్వా తేసం పరివారానం మజ్ఝే ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా అపరిమితానం దేవతానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “ఫుస్సస్స చ అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
విపస్సీ నామ నామేన, లోకే ఉప్పజ్జి చక్ఖుమా.

౨. “అవిజ్జం సబ్బం పదాలేత్వా, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం;
ధమ్మచక్కం పవత్తేతుం, పక్కామి బన్ధుమతీపురం.

౩. “ధమ్మచక్కం పవత్తేత్వా, ఉభో బోధేసి నాయకో;
గణనాయ న వత్తబ్బో, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **పదాలేత్వా**తి భిన్దిత్వా, అవిజ్జన్ధకారం భిన్దిత్వాతి అత్థో. “వత్తేత్వా చక్కమారామే”తిపి పాఠో, తస్స **ఆరామే**తి ఖేమే మిగదాయేతి అత్థో. **ఉభో బోధేసీ**తి అత్తనో కనిట్ఠభాతికం ఖణ్డం రాజపుత్తం తిస్సఞ్చ పురోహితపుత్తన్తి ఉభో బోధేసి. **గణనాయ న వత్తబ్బో**తి దేవతానం అభిసమయవసేన గణనపరిచ్ఛేదో నత్థీతి అత్థో.

అథాపరేన సమయేన ఖణ్డం రాజపుత్తం తిస్సఞ్చ పురోహితపుత్తం అనుపబ్బజితాని చతురాసీతిభిక్ఖుసహస్సాని ధమ్మామతం పాయేసి. సో దుతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. “పునాపరం అమితయసో, తత్థ సచ్చం పకాసయి;
చతురాసీతిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **తత్థా**తి ఖేమే మిగదాయేతి అత్థో. “చతురాసీతిసహస్సాని, సమ్బుద్ధమనుపబ్బజు”న్తి ఏత్థ ఏతే పన చతురాసీతిసహస్ససఙ్ఖాతా పురిసా విపస్సిస్స కుమారస్స ఉపట్ఠాకపురిసాయేవ. తే పాతోవ విపస్సికుమారస్స ఉపట్ఠానం ఆగన్త్వా కుమారమదిస్వా పాతరాసత్థాయ గన్త్వా భుత్తపాతరాసా “కుహిం కుమారో”తి పుచ్ఛిత్వా తతో “ఉయ్యానభూమిం గతో”తి సుత్వా “తత్థేవ నం దక్ఖిస్సామా”తి నిక్ఖన్తా నివత్తమానం తస్స సారథిం దిస్వా “కుమారో పబ్బజితో”తి సుత్వా సుతట్ఠానేయేవ సబ్బాభరణాని ముఞ్చిత్వా అన్తరాపణతో కాసాయాని వత్థాని ఆహరాపేత్వా కేసమస్సుం ఓహారేత్వా పబ్బజింసు. పబ్బజిత్వా చ తే గన్త్వా మహాపురిసం పరివారయింసు.

తతో విపస్సీ బోధిసత్తో “పధానచరియం చరన్తో ఆకిణ్ణో విహరామి, న ఖో పనమేతం పతిరూపం యథేవ మం ఇమే గిహిభూతా పుబ్బే పరివారేత్వా చరన్తి, ఇదానిపి తథేవ కిం ఇమినా గణేనా”తి గణసఙ్గణికాయ ఉక్కణ్ఠిత్వా “అజ్జేవ

గచ్ఛామీ”తి చిన్తేత్వా పున – “అజ్జ అవేలా, సచే పనాహం అజ్జ గమిస్సామి, సబ్బేపిమే జానిస్సన్తి, స్వేవ గమిస్సామీ”తి చిన్తేసి. తందివసఞ్చ ఉరువేలగామసదిసే ఏకస్మిం గామే గామవాసినో మనుస్సా స్వాతనాయ సద్ధిం పరిసాయ మహాపురిసం నిమన్తయింసు. తే తేసం చతురాసీతిసహస్సానం మహాపురిసస్స చ పాయాసమేవ పటియాదయింసు. అథ విపస్సీ మహాపురిసో పునదివసే విసాఖపుణ్ణమాయ తస్మిం గామే తేహి పబ్బజితజనేహి సద్ధిం భత్తకిచ్చం కత్వా వసనట్ఠానమేవ అగమాసి. తత్ర తే పబ్బజితా మహాపురిసస్స వత్తం దస్సేత్వా అత్తనో అత్తనో రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానాని పవిసింసు.

బోధిసత్తోపి పణ్ణసాలం పవిసిత్వా నిసిన్నో చిన్తేసి – “అయం కాలో నిక్ఖమితు”న్తి నిక్ఖమిత్వా పణ్ణసాలద్వారం పిదహిత్వా బోధిమణ్డాభిముఖో పాయాసి. తే కిర పబ్బజితా సాయం బోధిసత్తస్స ఉపట్ఠానం గన్త్వా పణ్ణసాలం పరివారేత్వా నిసిన్నా – “అతివికాలో జాతో ఉపధారేథా”తి వత్వా పణ్ణసాలద్వారం వివరిత్వా తం అపస్సన్తాపి “కుహిం ను గతో మహాపురిసో”తి నానుబన్ధింసు. “గణవాసే నిబ్బిన్నో ఏకో విహరితుకామో మఞ్ఞే మహాపురిసో బుద్ధభూతంయేవ తం పస్సిస్సామా”తి అన్తోజమ్బుదీపాభిముఖా చారికం పక్కమింసు. అథ తే – “విపస్సినా కిర బుద్ధత్తం పత్వా ధమ్మచక్కం పవత్తిత”న్తి సుత్వా అనుక్కమేన సబ్బే తే పబ్బజితా బన్ధుమతియా రాజధానియా ఖేమే మిగదాయే సన్నిపతింసు. తతో తేసం భగవా ధమ్మం దేసేసి, తదా చతురాసీతియా భిక్ఖుసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి. సో తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “చతురాసీతిసహస్సాని, సమ్బుద్ధం అనుపబ్బజుం;
తేసమారామపత్తానం, ధమ్మం దేసేసి చక్ఖుమా.

౬. “సబ్బాకారేన భాసతో, సుత్వా ఉపనిసాదినో;
తేపి ధమ్మవరం గన్త్వా, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **చతురాసీతిసహస్సాని, సమ్బుద్ధం అనుపబ్బజు**న్తి ఏత్థ అనునా యోగతో సమ్బుద్ధన్తి ఉపయోగవచనం కతన్తి వేదితబ్బం, సమ్బుద్ధస్స పచ్ఛా పబ్బజింసూతి అత్థో. లక్ఖణం సద్దసత్థతో గహేతబ్బం. “తత్థ ఆరామపత్తాన”న్తిపి పాఠో. **భాసతో**తి వదతో. **ఉపనిసాదినో**తి గన్త్వా ఉపనిస్సాయ ధమ్మదానం దదతోతి అత్థో. **తేపీ**తి తే చతురాసీతిసహస్ససఙ్ఖాతా పబ్బజితా విపస్సిస్స ఉపట్ఠాకభూతా. **గన్త్వా**తి తస్స ధమ్మం ఞత్వా. ఏవం తేసం తతియో అభిసమయో అహోసి. ఖేమే మిగదాయే విపస్సీసమ్మాసమ్బుద్ధం ద్వే చ అగ్గసావకే అనుపబ్బజితానం భిక్ఖూనం అట్ఠసట్ఠిసతసహస్సానం మజ్ఝే నిసిన్నో విపస్సీ భగవా –

“ఖన్తీపరమం తపో తితిక్ఖా, నిబ్బానం పరమం వదన్తి బుద్ధా;
న హి పబ్బజితో పరూపఘాతీ, న సమణో హోతి పరం విహేఠయన్తో.

“సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;
సచిత్తపరియోదపనం, ఏతం బుద్ధాన సాసనం.

“అనూపవాదో అనూపఘాతో, పాతిమోక్ఖే చ సంవరో;

మత్తఞ్ఞుతా చ భత్తస్మిం, పన్తఞ్చ సయనాసనం;

అధిచిత్తే చ ఆయోగో, ఏతం బుద్ధాన సాసన''న్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౯౦; ధ॰ ప॰ ౧౮౩, ౧౮౪, ౧౮౫) –

ఇమం పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. ఇమా పన సబ్బబుద్ధానం పాతిమోక్ఖుద్దేసగాథాయో హోన్తీతి వేదితబ్బం. సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. పున యమకపాటిహారియం దిస్వా పబ్బజితానం భిక్ఖూనం సతసహస్సానం దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. యదా పన విపస్సిస్స వేమాతికా తయో భాతరో పచ్చన్తం వూపసమేత్వా భగవతో ఉపట్ఠానకిరియాయ లద్ధవరా హుత్వా అత్తనో నగరం నేత్వా ఉపట్ఠహన్తా తస్స ధమ్మం సుత్వా పబ్బజింసు. తేసం అసీతిసతసహస్సానం మజ్ఝే నిసీదిత్వా భగవా ఖేమే మిగదాయే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౭. ''సన్నిపాతా తయో ఆసుం, విపస్సిస్స మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౮. ''అట్ఠసట్ఠిసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో;
భిక్ఖుసతసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౯. ''అసీతిభిక్ఖుసహస్సానం, తతియో ఆసి సమాగమో;
తత్థ భిక్ఖుగణమజ్ఝే, సమ్బుద్ధో అతిరోచతీ''తి.

తత్థ **అట్ఠసట్ఠిసతసహస్సాన**న్తి అట్ఠసట్ఠిసహస్సాధికానం సతసహస్సభిక్ఖూనన్తి అత్థో. **తత్థా**తి తత్థ ఖేమే మిగదాయే. **భిక్ఖుగణమజ్ఝే**తి భిక్ఖుగణస్స మజ్ఝే. ''తస్స భిక్ఖుగణమజ్ఝే''తిపి పాఠో, తస్స భిక్ఖుగణస్స మజ్ఝేతి అత్థో.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో మహిద్ధికో మహానుభావో అతులో నామ నాగరాజా హుత్వా అనేకనాగకోటిసతసహస్సపరివారో హుత్వా సపరివారస్స దసబలస్స అసమబలసీలస్స కరుణాసీతలహదయస్స సక్కారకరణత్థం సత్తరతనమయం చన్దమణ్డలసఙ్కాసం దట్ఠబ్బసారమణ్డం మణ్డపం కారేత్వా తత్థ నిసీదాపేత్వా సత్తాహం దిబ్బవిభవానురూపం మహాదానం దత్వా సత్తరతనఖచితం మహారహం సువణ్ణమయం నానామణిజుతివిసరసముజ్జలం పీఠం భగవతో అదాసి. తదా నం పీఠానుమోదనావసానే ''ఇతో అయం ఏకనవుతికప్పే బుద్ధో భవిస్సతీ''తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౦. ''అహం తేన సమయేన, నాగరాజా మహిద్ధికో;
అతులో నామ నామేన, పుఞ్ఞవన్తో జుతిన్ధరో.

౧౧. ''నేకానం నాగకోటీనం, పరివారేత్వానహం తదా;
వజ్జన్తో దిబ్బతురియేహి, లోకజేట్ఠం ఉపాగమిం.

౧౨. ''ఉపసఙ్కమిత్వా సమ్బుద్ధం, విపస్సిం లోకనాయకం;
మణిముత్తరతనఖచితం, సబ్బాభరణభూసితం;

నిమన్తేత్వా ధమ్మరాజస్స, సువణ్ణపీఠమదాసహం.

౧౩. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, సఙ్ఘమజ్ఝే నిసీదియ;
ఏకనవుతితో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౪. “అహు కపిలవ్హయా రమ్మా, నిక్ఖమిత్వా తథాగతో;
పధానం పదహిత్వాన, కత్వా దుక్కరకారికం.

౧౫. “అజపాలరుక్ఖమూలస్మిం, నిసీదిత్వా తథాగతో;
తత్థ పాయాసం పగ్గయ్హ, నేరఞ్జరముపేహితి.

౧౬. “నేరఞ్జరాయ తీరమ్హి, పాయాసం అద సో జినో;
పటియత్తవరమగ్గేన, బోధిమూలముపేహితి.

౧౭. “తతో పదక్ఖిణం కత్వా, బోధిమణ్డం అనుత్తరో;
అస్సత్థమూలే సమ్బోధిం, బుజ్ఝిస్సతి మహాయసో.

౧౮. “ఇమస్స జనికా మాతా, మాయా నామ భవిస్సతి;
పితా సుద్ధోదనో నామ, అయం హేస్సతి గోతమో.

౧౯. “అనాసవా వీతరాగా, సన్తచిత్తా సమాహితా;
కోలితో ఉపతిస్సో చ, అగ్గా హేస్సన్తి సావకా;
ఆనన్దో నాముపట్ఠాకో, ఉపట్ఠిస్సతిమం జినం.

౨౦. “ఖేమా ఉప్పలవణ్ణా చ, అగ్గా హేస్సన్తి సావికా;
అనాసవా వీతరాగా, సన్తచిత్తా సమాహితా;
బోధి తస్స భగవతో, అస్సత్థోతి పవుచ్చతి…పే॰….

౨౧. “తస్సాహం వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **పుఞ్ఞవన్తో**తి పుఞ్ఞవా, సముపచితపుఞ్ఞసఞ్చయోతి అత్థో. **జుతిన్ధరో**తి పభాయుత్తో. **నేకానం నాగకోటీన**న్తి అనేకాహి నాగకోటీహి, కరణత్థే సామివచనం దట్ఠబ్బం. **పరివారేత్వానా**తి భగవన్తం పరివారేత్వా. **అహ**న్తి అత్తానం నిద్దిసతి. **వజ్జన్తో**తి వాదేన్తో తాళేన్తో. **మణిముత్తరతనఖచిత**న్తి మణిముత్తాదీహి వివిధేహి రతనేహి ఖచితన్తి అత్థో. **సబ్బాభరణభూసిత**న్తి సబ్బాభరణేహి వాళరూపాదీహి రతనమయేహి మణ్డితన్తి అత్థో. **సువణ్ణపీఠ**న్తి సువణ్ణమయం పీఠం. **అదాసహ**న్తి అదాసిం అహం.

తస్స పన విపస్సిస్స భగవతో బన్ధుమతీ నామ నగరం అహోసి. బన్ధుమా నామ రాజా పితా, బన్ధుమతీ నామ మాతా, ఖణ్డో చ తిస్సో చ ద్వే అగ్గసావకా, అసోకో నాముపట్ఠాకో, చన్దా చ చన్దమిత్తా చ ద్వే అగ్గసావికా, పాటలిరుక్ఖో బోధి, సరీరం అసీతిహత్థుబ్బేధం అహోసి, సరీరప్పభా సబ్బకాలం సత్త యోజనాని ఫరిత్వా అట్ఠాసి అసీతివస్ససహస్సాని ఆయు, సుతను నామస్స అగ్గమహేసీ, సమవట్టక్ఖన్ధో నామస్స పుత్తో, ఆజఞ్ఞరథేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౨౮. "నగరం బన్ధుమతీ నామ, బన్ధుమా నామ ఖత్తియో;
మాతా బన్ధుమతీ నామ, విపస్సిస్స మహేసినో.

౨౯. "ఖణ్డో చ తిస్సనామో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
అసోకో నాముపట్ఠాకో, విపస్సిస్స మహేసినో.

౩౦. "చన్దా చ చన్దమిత్తా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, పాటలీతి పవుచ్చతి.

౩౨. "అసీతిహత్థముబ్బేధో, విపస్సీ లోకనాయకో;
పభా నిద్ధావతీ తస్స, సమన్తా సత్తయోజనే.

౩౩. "అసీతివస్ససహస్సాని, ఆయు బుద్ధస్స తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౩౪. "బహుదేవమనుస్సానం, బన్ధనా పరిమోచయి;
మగ్గామగ్గఞ్చ ఆచిక్ఖి, అవసేసపుథుజ్జనే.

౩౫. "ఆలోకం దస్సయిత్వాన, దేసేత్వా అమతం పదం;
జలిత్వా అగ్గిక్ఖన్ధోవ, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౩౬. "ఇద్ధివరం పుఞ్ఞవరం, లక్ఖణఞ్చ కుసుమితం;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా"తి.

తత్థ **బన్ధనా**తి దేవమనుస్సే కామరాగసంయోజనాదిబన్ధనా మోచేసి, వికాసేసీతి అత్థో. **మగ్గామగ్గఞ్చ ఆచిక్ఖీ**తి "అమతాధిగమాయ అయం మగ్గో ఉచ్ఛేదసస్సతదిట్ఠివిరహితా మజ్ఝిమా పటిపదా మగ్గో కాయకిలమథాదికో నాయం మగ్గో"తి సేసపుథుజ్జనే ఆచిక్ఖీతి అత్థో. **ఆలోకం దస్సయిత్వానా**తి మగ్గఞాణాలోకం విపస్సనాఞాణాలోకఞ్చ దస్సయిత్వా. **లక్ఖణఞ్చ కుసుమిత**న్తి చిత్తలక్ఖణాదీహి ఫుల్లితం మణ్డితం భగవతో సరీరన్తి అత్థో. సేసం సబ్బత్థ గాథాసు ఉత్తానమేవాతి.

విపస్సీబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో ఏకూనవీసతిమో బుద్ధవంసో.

౨౨. సిఖీబుద్ధవంసవణ్ణనా

విపస్సిస్స అపరభాగే అన్తరహితే చ తస్మిం కప్పే తతో పరం ఏకూనసట్ఠియా కప్పేసు బుద్ధా లోకే న ఉప్పజ్జింసు. అపగతబుద్ధాలోకో అహోసి. కిలేసదేవపుత్తమారానం ఏకరజ్జం అపగతకణ్టకం అహోసి. ఇతో పన ఏకత్తింసకప్పే సినిద్ధసుక్ఖసారదారుపచితో పహూతసప్పిసిత్తో నిధూమో సిఖీ వియ **సిఖీ** చ **వేస్సభూ** చాతి ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా లోకే ఉప్పజ్జింసు. తత్థ **సిఖీ** పన భగవా పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా కుసలకరణవతీ అరుణవతీనగరే పరమగుణవతో అరుణవతో నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా రత్తకనకపటిబిమ్బరుచిరప్పభాయ పభావతియా నామ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దస మాసే వీతినామేత్వా నిసభుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. నేమిత్తికా పనస్స నామం కరోన్తా ఉణ్హీసస్స సిఖా వియ ఉగ్గతత్తా “సిఖీ”తి నామమకంసు. సో సత్తవస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. సుచన్దకసిరీగిరియసనారివసభ నామకా తయో పాసాదా అహేసుం. సబ్బకామాదేవిప్పముఖాని చతువీసతి ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సబ్బకామాదేవియా గుణగణాతులే అతులే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే హత్థియానేన హత్థిక్ఖన్ధవరగతో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం సత్తతిపురిససతసహస్సాని అనుపబ్బజింసు. సో తేహి పరివుతో అట్ఠమాసం పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ గణసఙ్గణికం పహాయ సుదస్సననిగమే పియదస్సీసేట్ఠినో ధీతుయా దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా తరుణఖదిరవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా అనోమదస్సినా నామ తాపసేన దిన్నా అట్ఠ కుసతిణముట్ఠియో గహేత్వా పుణ్డరీకబోధిం ఉపసఙ్కమి. తస్సా కిర పుణ్డరీకబోధియాపి పాటలియా పమాణమేవ పమాణం అహోసి. తందివసమేవ సో పణ్ణాసరతనక్ఖన్ధో హుత్వా అబ్భుగ్గతో, సాఖాపిస్స పణ్ణాసరతనమత్తావ. సో దిబ్బేహి గన్ధేహి పుప్ఫేహి సఞ్ఛన్నో అహోసి. న కేవలం పుప్ఫేహేవ, ఫలేహిపి సఞ్ఛన్నో అహోసి. తస్స ఏకపస్సతో తరుణాని ఫలాని ఏకతో మజ్ఝిమాని ఏకతో నాతిపక్కాని ఏకతో పక్ఖిత్తదిబ్బోజాని వియ సురసాని వణ్ణగన్ధరససమ్పన్నాని తతో తతో ఓలమ్బన్తి. యథా చ సో , ఏవం దససహస్సిచక్కవాళేసు పుప్ఫూపగా రుక్ఖా పుప్ఫేహి ఫలూపగా రుక్ఖా ఫలేహి పటిమణ్డితా అహేసుం.

సో తత్థ చతువీసతిహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠాయ నిసీది. ఏవం నిసీదిత్వా ఛత్తింస యోజనవిత్థతం సమారం మారబలం విధమిత్వా సమ్బోధిం పాపుణిత్వా – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా బోధిసమీపేయేవ సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా బ్రహ్మయాచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా అత్తనా సహ పబ్బజితానం సత్తతియా భిక్ఖుసతసహస్సానం ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం దిస్వా సురపథేన గన్త్వా వివిధావరణవతియా అరుణవతియా రాజధానియా సమీపే మిగాజినుయ్యానే ఓతరిత్వా తేహి మునిగణేహి పరివుతో తేసం మజ్ఝే ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా కోటిసతసహస్సానం పఠమో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “విపస్సిస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
సిఖివ్హయో ఆసి జినో, అసమో అప్పటిపుగ్గలో.

౨. “మారసేనం పమద్దిత్వా, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం;

ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, అనుకమ్పాయ పాణినం.

౩. “ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే, సిఖిమ్హి జినపుఙ్గవే;
కోటిసతసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

పునపి అరుణవతియా రాజధానియా సమీపేయేవ అభిభూరాజపుత్తస్స చ సమ్భవరాజపుత్తస్స చాతి ద్విన్నం సపరివారానం ధమ్మం దేసేత్వా నవుతికోటిసహస్సాని ధమ్మామతం పాయేసి. సో దుతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౪. “అపరమ్పి ధమ్మం దేసేన్తే, గణసేట్ఠే నరుత్తమే;
నవుతికోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహూ”తి.

యదా పన సూరియవతీనగరద్వారే చమ్పకరుక్ఖమూలే తిత్థియమదమానభఞ్జనత్థం సబ్బజనబన్ధనమోక్ఖత్థఞ్చ యమకపాటిహారియం కరోన్తో భగవా ధమ్మం దేసేసి , తదా అసీతికోటిసహస్సానం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “యమకపాటిహారియఞ్చ , దస్సయన్తే సదేవకే;
అసీతికోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

అభిభునా చ సమ్భవేన చ రాజపుత్తేన సద్ధిం పబ్బజితానం అరహన్తానం సతసహస్సానం మజ్ఝే నిసీదిత్వా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి, అరుణవతీనగరే ఞాతిసమాగమే పబ్బజితానం అసీతియా భిక్ఖుసహస్సానం మజ్ఝే నిసీదిత్వా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి. ధనఞ్జయనగరే ధనపాలకనాగవినయనసమయే పబ్బజితానం సత్తతియా భిక్ఖుసహస్సానం మజ్ఝే భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౬. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, సిఖిస్సాపి మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౭. “భిక్ఖుసతసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో;
అసీతిభిక్ఖుసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౮. “సత్తతిభిక్ఖుసహస్సానం , తతియో ఆసి సమాగమో;
అనుపలిత్తో పదుమంవ, తోయమ్హి సమ్పవడ్ఢిత”న్తి.

తత్థ **అనుపలిత్తో పదుమంవా**తి తోయే జాతం తోయేవ వడ్ఢితం పదుమం వియ తోయేన అనుపలిత్తం, సోపి భిక్ఖుసన్నిపాతో లోకే జాతోపి లోకధమ్మేహి అనుపలిత్తో అహోసీతి అత్థో.

తదా కిర అమ్హాకం బోధిసత్తో కత్థచి అసంసట్ఠో పరిభుత్తనగరే అరిన్దమో నామ రాజా హుత్వా సిఖిమ్హి సత్థరి పరిభుత్తనగరమనుప్పత్తే సపరివారో రాజా భగవతో పచ్చుగ్గన్త్వా పసాదవడ్ఢితహదయనయనసోతో దసబలస్స అమలచరణకమలయుగళేసు సపరివారో సిరసా అభివన్దిత్వా దసబలం నిమన్తేత్వా సత్తాహం ఇస్సరియకులవిభవసద్ధానురూపం మహాదానం దత్వా దుస్సభణ్డాగారద్వారాని వివరాపేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మహగ్ఘాని వత్థాని అదాసి. అత్తనో చ బలరూపలక్ఖణజవసమ్పన్నహేమజాలమాలాసమలఙ్కతం నవకనకరుచిరదణ్డకోసచామరయుగవిరాజితం విపులముదుకణ్ణం చన్దరాజివిరాజితవదనసోభం ఏరావణవారణమివ అరివారణం వరవారణం దత్వా వారణప్పమాణమేవ కత్వా కప్పియభణ్డఞ్చ అదాసి. సోపి నం సత్థా – "ఇతో ఏకత్తింసకప్పే బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౯. "అహం తేన సమయేన, అరిన్దమో నామ ఖత్తియో;
సమ్బుద్ధప్పముఖం సఙ్ఘం, అన్నపానేన తప్పయిం.

౧౦. "బహుం దుస్సవరం దత్వా, దుస్సకోటిం అనప్పకం;
అలఙ్కతం హత్థియానం, సమ్బుద్ధస్స అదాసహం.

౧౧. "హత్థియానం నిమ్మినిత్వా, కప్పియం ఉపనామయిం;
పూరయిం మానసం మయ్హం, నిచ్చం దళ్హముపట్ఠితం.

౧౨. "సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, సిఖీ లోకగ్గనాయకో;
ఏకత్తింసే ఇతో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౩. "అహు కపిలవ్హయా రమ్మా…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.
౧౪. "తస్సాహం వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా"తి.

తత్థ **నిమ్మినిత్వా**తి తస్స హత్థినో పమాణేన తులయిత్వా. **కప్పియ**న్తి కప్పియభణ్డం, భిక్ఖూనం యం భణ్డం కప్పతి గహేతుం, తం కప్పియభణ్డం నామ. **పూరయిం మానసం మయ్హ**న్తి మమ చిత్తం దానపీతియా పూరయిం, మయ్హం హాసుప్పాదనసమత్థం అకాసిన్తి అత్థో. **నిచ్చం దళ్హముపట్ఠిత**న్తి నిచ్చకాలం దానం దస్సామీ"తి దానవసేన దళ్హం ఉపట్ఠితం చిత్తన్తి అత్థో.

తస్స పన భగవతో నగరం అరుణవతీ నామ అహోసి. అరుణవా నామ రాజా పితా, పభావతీ నామ మాతా, అభిభూ చ సమ్భవో చ ద్వే అగ్గసావకా, ఖేమఙ్కరో నాముపట్ఠాకో, సఖిలా చ మదుమా చ ద్వే అగ్గసావికా, పుణ్డరీకరుక్ఖో బోధి, సరీరఞ్చస్స సత్తతిహత్థుబ్బేధం అహోసి . సరీరప్పభా నిచ్చకాలం యోజనత్తయం ఫరిత్వా అట్ఠాసి. సత్తతివస్ససహస్సాని ఆయు, సబ్బకామా నామస్స అగ్గమహేసీ, అతులో నామస్స పుత్తో, హత్థియానేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౫. "నగరం అరుణవతీ నామ, అరుణో నామ ఖత్తియో;

పభావతీ నామ జనికా, సిఖిస్సాపి మహేసినో.

౨౦. “అభిభూ సమ్భవో చేవ, అహేసుం అగ్గసావకా;
ఖేమఙ్కరో నాముపట్ఠాకో, సిఖిస్సాపి మహేసినో.

౨౧. “సఖిలా చ పదుమా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, పుణ్డరీకోతి వుచ్చతి.

౨౨. “సిరివడ్ఢో చ నన్దో చ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠకా;
చిత్తా చేవ సుగుత్తా చ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠికా.

౨౩. “ఉచ్చత్తనేన సో బుద్ధో, సత్తతిహత్థముగ్గతో;
కఞ్చనగ్ఘియసఙ్కాసో, ద్వత్తింసవరలక్ఖణో.

౨౪. “తస్సాపి బ్యామప్పభా కాయా, దివారత్తిం నిరన్తరం;
దిసోదిసం నిచ్ఛరన్తి, తీణి యోజనసో పభా.

౨౫. “సత్తతివస్ససహస్సాని, ఆయు తస్స మహేసినో;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౬. “ధమ్మమేఘం పవస్సేత్వా, తేమయిత్వా సదేవకే;
ఖేమన్తం పాపయిత్వాన, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౨౭. “అనుబ్యఞ్జనసమ్పన్నం, ద్వత్తింసవరలక్ఖణం;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **పుణ్డరీకో**తి సేతమ్బరుక్ఖో. **తీణి యోజనసో పభా**తి తీణి యోజనాని పభా నిచ్ఛరన్తీతి అత్థో. **ధమ్మమేఘ**న్తి ధమ్మవస్సం, ధమ్మవస్సనకో బుద్ధమేఘో. **తేమయిత్వా**తి ధమ్మకథాసలిలేన తేమేత్వా, సిఞ్చిత్వాతి అత్థో. **సదేవకే**తి సదేవకే సత్తే. **ఖేమన్త**న్తి ఖేమన్తం నిబ్బానం . **అనుబ్యఞ్జనసమ్పన్న**న్తి తమ్బనఖతుఙ్గనాసవట్టఙ్గులితాదీహి అసీతియా అనుబ్యఞ్జనేహి సమ్పన్నం, ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణపటిమణ్డితం భగవతో సరీరన్తి అత్థో. సిఖీ కిర సమ్మాసమ్బుద్ధో సీలవతీనగరే అస్సారామే పరినిబ్బాయి.

“సిఖీవ లోకే తపసా జలిత్వా, సిఖీవ మేఘాగమనే నదిత్వా;
సిఖీ మహేసిన్ధనవిప్పహీనో, సిఖీవ సన్తిం సుగతో గతో సో”.

సిఖిస్స కిర భగవతో ధాతుయో ఏకఘనావ హుత్వా అట్ఠంసు న విప్పకిరింసు. సకలజమ్బుదీపవాసినో పన మనుస్సా తియోజనుబ్బేధం సత్తరతనమయం హిమగిరిసదిససోభం థూపమకంసు. సేసమేత్థ గాథాసు పాకటమేవాతి.

సిఖీబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో వీసతిమో బుద్ధవంసో.

౨౩. వేస్సభూబుద్ధవంసవణ్ణనా

సిఖిస్స పన సమ్మాసమ్బుద్ధస్స అపరభాగే అన్తరహితే తస్స సాసనే సత్తతివస్ససహస్సాయుకా మనుస్సా అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా దసవస్సాయుకా అహేసుం. పున వడ్ఢిత్వా అపరిమితాయుకా హుత్వా అనుక్కమేన పరిహాయిత్వా సట్ఠివస్ససహస్సాయుకా అహేసుం. తదా విజితమనోభూ సబ్బలోకాభిభూ సయమ్భూ **వేస్సభూ** నామ సత్థా లోకే ఉదపాది. సో పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా అనోమనగరే సుప్పతీతస్స సుప్పతీతస్స నామ రఞ్ఞో అగ్గమహేసియా సీలవతియా యసవతియా నామ కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. సో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన అనుపముయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. జాయమానోవ జనం తోసేన్తో వసభనాదం నది. తస్మా వసభనాదహేతుత్తా తస్స నామగ్గహణదివసే “వేస్సభూ”తి నామమకంసు . సో ఛబ్బస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. రుచి-సురుచి-రతివడ్ఢననామకా తయో పాసాదా తస్స అహేసుం. సుచిత్తాదేవిప్పముఖాని తింస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సుచిత్తాయ నామ దేవియా సుప్పబుద్ధే నామ కుమారే ఉప్పన్నే సువణ్ణసివికాయ ఉయ్యానదస్సనత్థాయ గన్త్వా దేవదత్తాని కాసాయాని గహేత్వా పబ్బజి. తం సత్తత్తింససహస్సాని అనుపబ్బజింసు. అథ సో తేహి పరివుతో ఛ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ సుచిత్తనిగమే సన్దిస్సమానసరీరాయ సిరివడ్ఢనాయ నామ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం వీతినామేత్వా సాయన్హసమయే నరిన్దనాగరాజేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా సాలబోధిం పదక్ఖిణతో ఉపాగమి. తస్సాపి సాలస్స తదేవ పాటలియా పమాణమేవ పమాణం అహోసి. తథేవ పుప్ఫఫలసిరివిభవో వేదితబ్బో. సో సాలమూలముపగన్త్వా చత్తాలీసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా విగతనీవరణం సబ్బకామమదావరణం అనావరణఞాణం పటిలభిత్వా – “అనేకజాతిసంసారం...పే.... తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం తత్థేవ వీతినామేత్వా అత్తనో కనిట్ఠభాతికస్స సోణకుమారస్స ఉత్తరకుమారస్స చ ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం దిస్వా దేవపథేన గన్త్వా అనోమనగరసమీపే అరుణుయ్యానే ఓతరిత్వా ఉయ్యానపాలేన కుమారే పక్కోసాపేత్వా తేసం సపరివారానం మజ్ఝే ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా అసీతియా కోటిసహస్సానం పఠమో అభిసమయో అహోసి.

పున జనపదచారికం చరన్తో భగవా తత్థ తత్థ ధమ్మం దేసేన్తో సత్తతియా కోటిసహస్సానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి, సో దుతియో అభిసమయో అహోసి. అనోమనగరేయేవ దిట్ఠిజాలం భిన్దన్తో తిత్థియమానద్ధజం పాతేన్తో మానమదం విద్ధంసేన్తో ధమ్మద్ధజం సముస్సయన్తో నవుతియోజనవిత్థతాయ మనుస్సపరిసాయ పరిమాణరహితాయ దేవపరిసాయ యమకపాటిహారియం కత్వా దేవమనుస్సే పసాదేత్వా సట్ఠికోటియో ధమ్మామతేన తప్పేసి, సో తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “తత్థేవ మణ్డకప్పమ్హి, అసమో అప్పటిపుగ్గలో;
వేస్సభూ నామ నామేన, లోకే ఉప్పజ్జి నాయకో.

౨. “ఆదిత్తం వత రాగగ్గి, తణ్హానం విజితం తదా;

నాగోవ బన్ధనం ఛేత్వా, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం.

౩. “ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే, వేస్సభూలోకనాయకే;
అసీతికోటిసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహు.

౪. “పక్కన్తే చారికం రట్ఠే, లోకజేట్ఠే నరాసభే;
సత్తతికోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు.

౫. “మహాదిట్ఠిం వినోదేన్తో, పాటిహేరం కరోతి సో;
సమాగతా నరమరూ, దససహస్సీ సదేవకే.

౬. “మహాఅచ్ఛరియం దిస్వా, అబ్భుతం లోమహంసనం;
దేవా చేవ మనుస్సా చ, బుజ్ఝరే సట్ఠికోటియో”తి.

తత్థ **ఆదిత్తన్తి** సకలమిదం లోకత్తయం సమ్పదిత్తం. **రాగగ్గీతి** రాగేన. **తణ్హానం విజితన్తి** తణ్హానం విజితం రట్ఠం వసవత్తిట్ఠానన్తి ఏవం ఇత్థాతి అత్థో. **నాగోవ బన్ధనం ఛేత్వాతి** హత్థీ వియ పూతిలతాబన్ధనం ఛిన్దిత్వా సమ్బోధిం పత్తో అధిగతో. **దససహస్సీతి** దససహస్సియం. **సదేవకేతి** సదేవకే లోకే. **బుజ్ఝరేతి** బుజ్ఝింసు.

సోణుత్తరానం పన ద్విన్నం అగ్గసావకానం సమాగమే పబ్బజితానం అసీతియా అరహన్తసహస్సానం మజ్ఝే మాఘపుణ్ణమాయం పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో పఠమో సన్నిపాతో అహోసి. యదా పన వేస్సభునా సబ్బలోకాభిభునా సహ పబ్బజితా సత్తత్తింససహస్ససఙ్ఖా భిక్ఖూ గణతో ఓహీనసమయే పక్కన్తా, తే వేస్సభుస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మచక్కప్పవత్తిం సుత్వా సోరేయ్యం నామ నగరం ఆగన్త్వా భగవన్తం అద్దసంసు. తేసం భగవా ధమ్మం దేసేత్వా సబ్బేవ తే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా చతురఙ్గసమన్నాగతాయ పరిసాయ పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో దుతియో సన్నిపాతో అహోసి.

యదా పన నారివాహననగరే ఉపసన్తో నామ రాజపుత్తో రజ్జం కారేసి, తస్సానుకమ్పాయ భగవా తత్థ అగమాసి, సోపి భగవతో ఆగమనం సుత్వా సపరివారో భగవతో పచ్చుగ్గమనం కత్వా నిమన్తేత్వా మహాదానం దత్వా తస్స ధమ్మం సుత్వా పసన్నహదయో పబ్బజి. తం సట్ఠిసహస్ససఙ్ఖా పురిసా అనుపబ్బజింసు. తే తేన సద్ధిం అరహత్తం పాపుణింసు. సో తేహి పరివుతో వేస్సభూ భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి, సో తతియో సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౭. “సన్నిపాతా తయో ఆసుం, వేస్సభుస్స మహేసినో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౮. “అసీతిభిక్ఖుసహస్సానం, పఠమో ఆసి సమాగమో;
సత్తతిభిక్ఖుసహస్సానం, దుతియో ఆసి సమాగమో.

౯. “సట్ఠిభిక్ఖుసహస్సానం , తతియో ఆసి సమాగమో;

జరాదిభయతీతానం, ఓరసానం మహేసినో”తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో సరభవతీనగరే పరమపియదస్సనో సుదస్సనో నామ రాజా హుత్వా వేస్సభుమ్హి లోకనాయకే సరభనగరముపగతే తస్స ధమ్మం సుత్వా పసన్నహదయో దసనఖసమోధానసముజ్జలం జలజామలావికలకమలమకులసదిసమఞ్జలిం సిరసి కత్వా బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స సచీవరం మహాదానం దత్వా తత్థేవ భగవతో నివాసత్థాయ గన్ధకుటిం కత్వా తం పరిక్ఖిపిత్వా విహారసహస్సం కారేత్వా సబ్బఞ్చ విభవజాతం భగవతో సాసనే పరిచ్చజిత్వా తస్స సన్తికే పబ్బజిత్వా ఆచారగుణసమ్పన్నో తేరసధుతగుణేసు నిరతో బోధిసమ్భారపరియేసనాయ రతో బుద్ధసాసనాభిరతో విహాసి. సోపి తం భగవా బ్యాకాసి – “అనాగతే ఇతో ఏకత్తింసకప్పే అయం గోతమో నామ బుద్ధో భవిస్సతీ”తి. తేన వుత్తం –

౧౦. “అహం తేన సమయేన, సుదస్సనో నామ ఖత్తియో;
నిమన్తేత్వా మహావీరం, దానం దత్వా మహారహం;
అన్నపానేన వత్థేన, ససఙ్ఘం జినపూజయిం.

౧౧. “తస్స బుద్ధస్స అసమస్స, చక్కం వత్తితముత్తమం;
సుత్వాన పణితం ధమ్మం, పబ్బజ్జమభిరోచయిం.

౧౨. “మహాదానం పవత్తేత్వా, రత్తిన్దివమతన్దితో;
పబ్బజ్జం గుణసమ్పన్నం, పబ్బజిం జినసన్తికే.

౧౩. “ఆచారగుణసమ్పన్నో, వత్తసీలసమాహితో;
సబ్బఞ్ఞుతం గవేసన్తో, రమామి జినసాసనే.

౧౪. “సద్ధాపీతిం ఉపగన్త్వా, బుద్ధం వన్దామి సత్థరం;
పీతి ఉప్పజ్జతి మయ్హం, బోధియాయేవ కారణా.

౧౫. “అనివత్తమానసం ఞత్వా, సమ్బుద్ధో ఏతదబ్రవి;
ఏకత్తింసే ఇతో కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౬. “అహు కపిలవ్హయా రమ్మా…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౭. “తస్సాహం వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా”తి.

తత్థ **చక్కం వత్తితన్తి** ధమ్మచక్కం పవత్తితం. **పణీతం ధమ్మన్తి** ఉత్తరిమనుస్సధమ్మం. **పబ్బజ్జం గుణసమ్పన్నన్తి** ఞత్వా పబ్బజిన్తి అత్థో. **వత్తసీలసమాహితోతి** వత్తేసు చ సీలేసు చ సమాహితో. తేసం తేసం పూరణే సమాహితోతి అత్థో. **రమామీతి**

అభిరమిం. **సద్ధాపీతి**న్తి సద్ధఞ్చ పీతిఞ్చ ఉపగన్త్వా. **వన్దామీ**తి అభివన్దిం, అతీతత్థే వత్తమానవచనం దట్ఠబ్బం. **సత్థర**న్తి సత్థారం. **అనివత్తమానస**న్తి అనోసక్కియమానమానసం.

తస్స పన భగవతో అనోమం నామ నగరం అహోసి. సుప్పతీతో నామస్స పితా ఖత్తియో, యసవతీ నామ మాతా, సోణో చ ఉత్తరో చ ద్వే అగ్గసావకా, ఉపసన్తో నాముపట్ఠాకో, రామా చ సమాలా చ ద్వే అగ్గసావికా, సాలరుక్ఖో బోధి, సరీరం సట్ఠిహత్థుబ్బేధం అహోసి. సట్ఠివస్ససహస్సాని ఆయు, సుచిత్తా నామస్స భరియా, సుప్పబుద్ధో నామస్స పుత్తో, సువణ్ణసివికాయ నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౮. “అనోమం నామ నగరం, సుప్పతీతో నామ ఖత్తియో;
మాతా యసవతీ నామ, వేస్సభుస్స మహేసినో.

౨౩. “సోణో చ ఉత్తరో చేవ, అహేసుం అగ్గసావకా;
ఉపసన్తో నాముపట్ఠాకో, వేస్సభుస్స మహేసినో.

౨౪. “రామా చేవ సమాలా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, మహాసాలోతి వుచ్చతి.

౨౫. “సోత్థికో చేవ రమ్మో చ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠకా;
గోతమీ సిరిమా చేవ, అహేసుం అగ్గుపట్ఠికా.

౨౬. “సట్ఠిరతనముబ్బేధో, హేమయూపసమూపమో;
కాయా నిచ్ఛరతీ రస్మి, రత్తింవ పబ్బతే సిఖీ.

౨౭. “సట్ఠివస్ససహస్సాని, ఆయు తస్స మహేసినో;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి, జనతం బహుం.

౨౮. “ధమ్మం విత్థారికం కత్వా, విభజిత్వా మహాజనం;
ధమ్మనావం ఠపేత్వాన, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౨౯. “దస్సనేయ్యం సబ్బజనం, విహారం ఇరియాపథం;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **హేమయూపసమూపమో**తి సువణ్ణత్థమ్భసదిసోతి అత్థో. **నిచ్ఛరతీ**తి ఇతో చితో చ సన్ధావతి. **రస్మీ**తి పభారస్మి. **రత్తింవ పబ్బతే సిఖీ**తి రత్తియం పబ్బతమత్థకే అగ్గి వియ. రంసివిజ్జోతా తస్స కాయేతి అత్థో. **విభజిత్వా**తి విభాగం కత్వా, ఉగ్ఘటితాదివసేన సోతాపన్నాదివసేన చాతి అత్థో. **ధమ్మనావ**న్తి అట్ఠఙ్గమగ్గసఙ్ఖాతం ధమ్మనావం, చతురోఘనిత్థరణత్థాయ

రపేత్వాతి అత్థో. **దస్సనేయ్య**న్తి దస్సనీయో. **సబ్బజన**న్తి సబ్బో జనో, ససావకసఙ్ఘో సమ్మాసమ్బుద్ధోతి అత్థో. **విహార**న్తి విహారో, సబ్బత్థ పచ్చత్తే ఉపయోగవచనం దట్ఠబ్బం.

వేస్సభూ కిర భగవా ఉసభవతీనగరే ఖేమే మిగదాయే పరినిబ్బాయి. ధాతుయో పనస్స విప్పకిరింసు.

> “ఉసభవతిపురే పురుత్తమే, జినవసభో భగవా హి వేస్సభూ;
> ఉపవనవిహారే మనోరమే, నిరుపధిసేసముపాగతో కిరా”తి.

సేసం సబ్బత్థ గాథాసు పాకటమేవాతి.

వేస్సభూబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో ఏకవీసతిమో బుద్ధవంసో.

౨౪. కకుసన్ధబుద్ధవంసవణ్ణనా

వేస్సభుమ్హి సయమ్భుమ్హి పరినిబ్బుతే తస్మిం పన కప్పే అతిక్కన్తే ఏకూనతింసకప్పేసు జినదివసకరా నుప్పజ్జింసు. ఇమస్మిం పన భద్దకప్పే చత్తారో బుద్ధా నిబ్బత్తింసు. కతమే చత్తారో? **కకుసన్ధో కోణాగమనో కస్సపో అమ్హాకం బుద్ధో**తి. **మేత్తేయ్యో** పన భగవా ఉప్పజ్జిస్సతి. ఏవమయం కప్పో పఞ్చహి బుద్ధుప్పాదేహి పటిమణ్డితత్తా భద్దకప్పోతి భగవతా వణ్ణితో. తత్థ **కకుసన్ధో** నామ భగవా పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా ఖేమవతీనగరే ఖేమఙ్కరస్స నామ రఞ్ఞో అత్థధమ్మానుసాసకస్స అగ్గిదత్తస్స నామ పురోహితస్స అగ్గమహేసియా విసాఖాయ నామ బ్రాహ్మణియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం అగ్గహేసి. యదా పన ఖత్తియా బ్రాహ్మణే సక్కరోన్తి గరుకరోన్తి మానేన్తి పూజేన్తి, తదా బోధిసత్తా బ్రాహ్మణకులే నిబ్బత్తన్తి.

యదా పన బ్రాహ్మణా ఖత్తియే సక్కరోన్తి గరుకరోన్తి మానేన్తి పూజేన్తి, తదా ఖత్తియకులే ఉప్పజ్జన్తి. తదా కిర బ్రాహ్మణా ఖత్తియేహి సక్కరీయన్తి గరుకరీయన్తి, తస్మా సచ్చసన్ధో కకుసన్ధో బోధిసత్తో విభవసిరిసముదయేనాకులే అనాకులే బ్రాహ్మణకులే దససహస్సిలోకధాతుం ఉన్నాదేన్తో కమ్పయన్తో ఉదపాది. హేట్ఠా వుత్తప్పకారాని పాటిహారియాని నిబ్బత్తింసు. తతో దసన్నం మాసానం అచ్చయేన ఖేమవతుయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో సువణ్ణలతాతో అగ్గిజాలో వియ నిక్ఖమి. సో చత్తారి వస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తస్స కిర కామకామవణ్ణకామసుద్ధినామకా తయో పాసాదా అహేసుం. రోచినీబ్రాహ్మణీపముఖాని తింస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా రోచినియా బ్రాహ్మణియా అనుత్తరే ఉత్తరే నామ కుమారే ఉప్పన్నే పయుత్తేన ఆజఞ్ఞరథేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం చత్తాలీససహస్సాని అనుపబ్బజింసు. సో తేహి పరివుతో అట్ఠ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ సుచిరిన్ధనిగమే వజిరిన్ధబ్రాహ్మణస్స ధీతాయ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా ఖదిరవనే దివావిహారం కత్వా సాయన్హసమయే సుభద్దేన నామ యవపాలకేన ఉపనీతా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా సిరీసబోధిం పాటలియా వుత్తప్పమాణం దిబ్బగన్ధం ఉపవాయమానం ఉపగన్త్వా చతుత్తింసహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా సమ్బోధిం పత్వా – “అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా అత్తనా సహ పబ్బజితానం చత్తాలీసాయ భిక్ఖుసహస్సానం సచ్చప్పటివేధసమత్థతం దిస్వా ఏకాహేనేవ మకిలనగరసమీపే సమ్భూతం ఇసిపతనం నామ మిగదాయం పవిసిత్వా తేసం మజ్ఝగతో భగవా ధమ్మచక్కం పవత్తేసి. తదా చత్తాలీసాయ కోటిసహస్సానం పఠమో ధమ్మాభిసమయో అహోసి.

పున కణ్ణకుజ్జనగరద్వారే మహాసాలరుక్ఖమూలే యమకపాటిహారియం కత్వా తింసకోటిసహస్సానం ధమ్మచక్ఖుం ఉప్పాదేసి, సో దుతియో అభిసమయో అహోసి. యదా పన ఖేమవతీనగరస్సావిదూరే అఞ్ఞతరస్మిం దేవాయతనే అభిమతనరదేవో నరదేవో నామ యక్ఖో దిస్సమానమనుస్ససరీరో హుత్వా కన్తారమజ్ఝే ఏకస్స కమలకువలయుప్పలసమలఙ్కతసలిలసీతలస్స పరమమధురసిసిరవారినో సబ్బజనసురభిరమస్స సరస్స సమీపే ఠత్వా కమలకువలయకల్లహారాదీహి సత్తే ఉపలాపేత్వా మనుస్సే ఖాదతి . తస్మిం మగ్గే పచ్ఛిన్నే జనసమ్పాతరహితే మహాఅటవిం పవిసిత్వా తత్థ సమ్పత్తే సత్తే ఖాదతి. సో లోకవిస్సుతో మహాకన్తారమగ్గో అహోసి. ఉభతోకన్తారద్వారే కిర మహాజనకాయో సన్నిపతిత్వా కన్తారనిత్థరణత్థాయ అట్ఠాసి. అథ విగతభవబన్ధో కకుసన్ధో సత్థా ఏకదివసం పచ్చూససమయే

మహాకరుణాసమాపత్తితో వుట్ఠాయ లోకం వోలోకేన్తో ఞాణజాలస్స అన్తోగతం తం మహేసక్ఖం నరదేవయక్ఖం తఞ్చ జనసమూహమద్దస. దిస్వా చ పన గగనతలేన గన్త్వా తస్స జనకాయస్స పస్సన్తస్సేవ భగవా అనేకవిహితం పాటిహారియం కరోన్తో తస్స నరదేవయక్ఖస్స భవనే ఓతరిత్వా తస్స మఙ్గలపల్లఙ్కే నిసీది.

అథ ఖో సో మనుస్సభక్ఖో యక్ఖో ఛబ్బణ్ణరస్మియో విస్సజ్జేన్తం ఇన్దధనుపరివుతమివ దివసకరం మునిదివసకరం పవనపథేనాగచ్ఛన్తం దిస్వా – “దసబలో మమానుకమ్పాయ ఇధాగచ్ఛతీ”తి పసన్నహదయో అత్తనో పరివారయక్ఖేహి సద్ధిం అనేకమిగగణవన్తం హిమవన్తం గన్త్వా నానావణ్ణగన్ధాని జలజథలజాని కుసుమాని పరమమనోరమాని సుగన్ధగన్ధే సమాహరిత్వా అత్తనో పల్లఙ్కే నిసిన్నం విగతరన్ధం కకుసన్ధం లోకనాయకం మాలాగన్ధవిలేపనాదీహి పూజయిత్వా థుతిసఙ్గీతాని పవత్తేన్తో సిరసి అఞ్జలిం కత్వా నమస్సమానో అట్ఠాసి. తతో మనుస్సా తం పాటిహారియం దిస్వా పసన్నహదయా సమాగమ్మ భగవన్తం పరివారేత్వా నమస్సమానా అట్ఠంసు. అథ అప్పటిసన్ధో కకుసన్ధో భగవా అభిపూజితనరదేవయక్ఖం నరదేవయక్ఖం కమ్మఫలసమ్బన్ధదస్సనేన సముత్తేజేత్వా నిరయకథాయ సన్తాసేత్వా చతుసచ్చకథం కథేసి, తదా అపరిమితానం సత్తానం ధమ్మాభిసమయో అహోసి, అయం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “వేస్సభుస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
కకుసన్ధో నామ నామేన, అప్పమేయ్యో దురాసదో.

౨. “ఉగ్ఘాటేత్వా సబ్బభవం, చరియాయ పారమిం గతో;
సీహోవ పఞ్జరం భేత్వా, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం.

౩. “ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే, కకుసన్ధే లోకనాయకే;
చత్తాలీసకోటిసహస్సానం, ధమ్మాభిసమయో అహు.

౪. “అన్తలిక్ఖమ్హి ఆకాసే, యమకం కత్వా వికుబ్బనం;
తింసకోటిసహస్సానం, బోధేసి దేవమానుసే.

౫. “నరదేవస్స యక్ఖస్స, చతుసచ్చప్పకాసనే;
ధమ్మాభిసమయో తస్స, గణనాతో అసఙ్ఖియో”తి.

తత్థ **ఉగ్ఘాటేత్వా**తి సమూహనిత్వా. **సబ్బభవ**న్తి సబ్బం నవవిధం భవం, భవుప్పత్తినిమిత్తం కమ్మన్తి అత్థో. **చరియాయ పారమిం గతో**తి సబ్బపారమీనం పూరణవసేన పారం గతో. **సీహోవ పఞ్జరం భేత్వా**తి సీహో వియ పఞ్జరం మునికుఞ్జరో భవపఞ్జరం వినాసేత్వాతి అత్థో. కకుసన్ధస్స విద్ధస్తభవబన్ధనస్స ఏకోవ సావకసన్నిపాతో అహోసి. కణ్ణకుజ్జనగరే ఇసిపతనే మిగదాయే అత్తనా సహ పబ్బజితేహి చత్తాలీసాయ అరహన్తసహస్సేహి పరివుతో మాఘపుణ్ణమాయం భగవా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. తేన వుత్తం –

౬. “కకుసన్ధస్స భగవతో, ఏకో ఆసి సమాగమో;

ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౭. “చత్తాలీససహస్సానం, తదా ఆసి సమాగమో;
దన్తభూమిమనుప్పత్తానం, ఆసవారిగణక్ఖయా”తి.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో ఖేమో నామ రాజా హుత్వా బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స పత్తచీవరం మహాదానం దత్వా అఞ్జనాదీని సబ్బభేసజ్జాని చ అదాసి. అఞ్ఞఞ్చ సమణపరిక్ఖారం దత్వా తస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా పసన్నహదయో హుత్వా భగవతో సన్తికే పబ్బజి. సో పన సత్థా – “అనాగతే ఇమస్మింయేవ కప్పే బుద్ధో భవిస్సతీ”తి బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౮. “అహం తేన సమయేన, ఖేమో నామాసి ఖత్తియో;
తథాగతే జినపుత్తే, దానం దత్వా అనప్పకం.

౯. “పత్తఞ్చ చీవరం దత్వా, అఞ్జనం మధులట్ఠికం;
ఇమేతం పత్థితం సబ్బం, పటియాదేమి వరం వరం.

౧౦. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, కకుసన్ధో వినాయకో;
ఇమమ్హి భద్దకే కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౧. “అహు కపిలవ్హయా రమ్మా…పే.… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౧౩. “నగరం ఖేమవతీ నామ, ఖేమో నామాసహం తదా;
సబ్బఞ్ఞుతం గవేసన్తో, పబ్బజిం తస్స సన్తికే”తి.

తత్థ **అఞ్జనం** పాకటమేవ. **మధులట్ఠిక**న్తి యట్ఠిమధుకం. **ఇమేత**న్తి ఇమం ఏతం. **పత్థిత**న్తి ఇచ్ఛితం. **పటియాదేమీ**తి దజ్జామి, అదాసిన్తి అత్థో. **వరం వర**న్తి సేట్ఠం సేట్ఠన్తి అత్థో. “యదేతం పత్థిత”న్తిపి పాఠో, తస్స యం ఇచ్ఛతి, ఏతం సబ్బం అదాసిన్తి అత్థో. అయం సున్దరతరో.

తస్స పన అదన్ధస్స కకుసన్ధస్స భగవతో ఖేమం నామ నగరం అహోసి. అగ్గిదత్తో నామ బ్రాహ్మణో పితా, విసాఖా నామ బ్రాహ్మణీ మాతా, విధురో చ సఞ్జీవో చ ద్వే అగ్గసావకా, బుద్ధిజో నాముపట్ఠాకో, సామా చ చమ్పా చ ద్వే అగ్గసావికా, మహాసిరీసరుక్ఖో బోధి, సరీరం చత్తాలీసహత్థుబ్బేధం అహోసి, సమన్తా దసయోజనాని సరీరప్పభా నిచ్ఛరతి , చత్తాలీసవస్ససహస్సాని ఆయు, భరియా పనస్స రోచినీ నామ బ్రాహ్మణీ, ఉత్తరో నామ పుత్తో, ఆజఞ్ఞరథేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౪. “బ్రాహ్మణో అగ్గిదత్తో చ, ఆసి బుద్ధస్స సో పితా;
విసాఖా నామ జనికా, కకుసన్ధస్స సత్థునో.

౧౫. “వసతే తత్థ ఖేమే పురే, సమ్బుద్ధస్స మహాకులం;

నరానం పవరం సేట్ఠం, జాతిమన్తం మహాయసం.

౨౦. “విధురో చ సఞ్జీవో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;

బుద్ధిజో నాముపట్ఠాకో, కకుసన్ధస్స సత్థునో.

౨౧. “సామా చ చమ్పానామా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;

బోధి తస్స భగవతో, సిరీసోతి పవుచ్చతి.

౨౩. “చత్తాలీసరతనాని, అచ్చుగ్గతో మహాముని;

కనకప్పభా నిచ్ఛరతి, సమన్తా దసయోజనం.

౨౪. “చత్తాలీసవస్ససహస్సాని, ఆయు తస్స మహేసినో;

తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౫. “ధమ్మాపణం పసారేత్వా, నరనారీనం సదేవకే;

నదిత్వా సీహనాదంవ, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౨౬. “అట్ఠఙ్గవచనసమ్పన్నో, అచ్ఛిద్దాని నిరన్తరం;

సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **వసతే తత్థ ఖేమే పురే**తి అయం గాథా కకుసన్ధస్స జాతనగరసన్దస్సనత్థం వుత్తాతి వేదితబ్బా. **మహాకుల**న్తి ఉదితోదితం భగవతో పితుకులం. **నరానం పవరం సేట్ఠ**న్తి జాతివసేన సబ్బమనుస్సానం పవరం సేట్ఠన్తి అత్థో. **జాతిమన్త**న్తి అభిజాతివన్తం, ఉత్తమాభిజాతం. **మహాయస**న్తి మహాపరివారం, కిం తం బుద్ధస్స మహాకులం? తత్థ మహాకులం ఖేమే పురే వసతేతిపదేన సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో.

సమన్తా దసయోజనన్తి సమన్తతో దస యోజనాని ఫరిత్వా నిచ్చకాలం సరీరతో నిక్ఖమిత్వా సువణ్ణవణ్ణా పభా నిచ్ఛరతీతి అత్థో. **ధమ్మాపణ**న్తి ధమ్మసఙ్ఖాతం ఆపణం. **పసారేత్వా**తి భణ్డవిక్కిణనత్థం నానాభణ్డసమిద్ధమాపణం వియ ధమ్మాపణం పసారేత్వాతి అత్థో. **నరనారీన**న్తి వేనేయ్యనరనారీనం ఝానసమాపత్తిమగ్గఫలరతనవిసేసాధిగమత్థాయ. **సీహనాదం వా**తి సీహనాదం వియ, అభయనాదం నదిత్వా. **అట్ఠఙ్గవచనసమ్పన్నో**తి అట్ఠఙ్గసమన్నాగతసరో సత్థా. **అచ్ఛిద్దానీ**తి ఛిద్దాదిభావరహితాని సీలాని అచ్ఛిద్దాని అసబలాని అకమ్మాసాని. అథ వా అచ్ఛిద్దాని అవివరాని సావకయుగళాదీని. **నిరన్తర**న్తి సతతం సబ్బకాలం. **సబ్బం తమన్తరహిత**న్తి సత్థా చ సావకయుగళాదీని చ తం సబ్బం మునిభావముపగన్త్వా అదస్సనభావముపగతన్తి అత్థో.

“అపేతబన్ధో కకుసన్ధబుద్ధో, అదన్ధపఞ్ఞో గతసబ్బరన్ధో;
తిలోకసన్ధో కిర సచ్చసన్ధో, ఖేమే వనే వాసమకప్పయిత్థ”.

సేసగాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

కకుసన్ధబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో బావీసతిమో బుద్ధవంసో.

౨౩. కోణాగమనబుద్ధవంసవణ్ణనా

కకుసన్ధస్స పన భగవతో అపరభాగే తస్స సాసనే చ అన్తరహితే సత్తేసు తింసవస్ససహస్సాయుకేసు జాతేసు పరహితకోణాగమనో **కోణాగమనో** నామ సత్థా లోకే ఉదపాది. అథ వా కనకాగమనతో కోణాగమనో నామ సత్థా లోకే ఉదపాది. తత్థ క-కారస్స కోఆదేసం కత్వా న-కారస్స ణాదేసం కత్వా ఏకస్స క-కారస్స లోపం కత్వా నిరుత్తినయేన కనకస్స కనకాదిఆభరణస్స ఆగమనం పవస్సనం యస్స భగవతో ఉప్పన్నకాలే సో కోణాగమనో నామ. ఏత్థ పన ఆయు అనుపుబ్బేన పరిహీనసదిసం కతం, న ఏవం పరిహీనం, పున వడ్ఢిత్వా పరిహీనన్తి వేదితబ్బం. కథం? ఇమస్మింయేవ కప్పే కకుసన్ధో భగవా చత్తాలీసవస్ససహస్సాయుకకాలే నిబ్బుతో, తం పన ఆయు పరిహాయమానం దసవస్సకాలం పత్వా పున అసఙ్ఖ్యేయ్యం పత్వా తతో పరిహాయమానం తింసవస్ససహస్సాయుకకాలే ఠితం, తదా కోణాగమనో భగవా లోకే ఉప్పన్నోతి వేదితబ్బో.

సోపి పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా సోభవతీనగరే యఞ్ఞదత్తస్స బ్రాహ్మణస్స భరియాయ రూపాదీహి గుణేహి అనుత్తరాయ ఉత్తరాయ నామ బ్రాహ్మణియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన సుభవతీఉయ్యానే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. జాయమానే పన తస్మిం సకలజమ్బుదీపే దేవో కనకవస్సం వస్సి. తేనస్స కనకాగమనకారణత్తా “కనకాగమనో”తి నామమకంసు. తం పనస్స నామం అనుక్కమేన పరిణమమానం కోణాగమనో”తి జాతం. సో పన తీణి వస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. తుసిత-సన్తుసిత-సన్తుట్ఠనామకా పనస్స తయో పాసాదా అహేసుం. రుచిగత్తాబ్రాహ్మణీపముఖాని సోళస ఇత్థిసహస్సాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా రుచిగత్తాయ బ్రాహ్మణియా సత్థవాహే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే హత్థిక్ఖన్ధవరగతో హత్థియానేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా పబ్బజి. తం తింసపురిససహస్సాని అనుపబ్బజింసు. సో తేహి పరివుతో ఛ మాసే పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయం అగ్గిసోనబ్రాహ్మణస్స ధీతాయ అగ్గిసోనబ్రాహ్మణకుమారియా దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా ఖదిరవనే దివావిహారం కత్వా సాయన్హసమయే జటాతిన్దుకేన నామ యవపాలేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా ఉదుమ్బరబోధిం పుణ్డరీకే వుత్తప్పమాణం ఫలవిభూతిసమ్పన్నం దక్ఖిణతో ఉపగన్త్వా వీసతిహత్థవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా మారబలం విద్ధంసేత్వా దసబలఞాణాని పటిలభిత్వా –

“అనేకజాతిసంసారం…పే.… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా అత్తనా సహ పబ్బజితానం తింసభిక్ఖుసహస్సానం ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం దిస్వా గగనపథేన గన్త్వా సుదస్సననగరసమీపే ఇసిపతనే మిగదాయే ఓతరిత్వా తేసం మజ్ఝగతో ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, తదా తింసకోటిసహస్సానం పఠమాభిసమయో అహోసి.

పున సున్దరనగరద్వారే మహాసాలరుక్ఖమూలే యమకపాటిహారియం కత్వా వీసతికోటిసహస్సానం ధమ్మామతం పాయేసి, సో దుతియో అభిసమయో అహోసి. అత్తనో మాతరం ఉత్తరం పముఖం కత్వా దససు చక్కవాళసహస్సేసు దేవతానం సమాగతానం అభిధమ్మపిటకం దేసేన్తే భగవతి దసన్నం కోటిసహస్సానం తతియో అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. “కకుసన్ధస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;

కోణాగమనో నామ జినో, లోకజేట్ఠో నరాసభో.

౨. "దస ధమ్మే పూరయిత్వాన, కన్తారం సమతిక్కమి;
పవాహియ మలం సబ్బం, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం.

౩. "ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే, కోణాగమననాయకే;
తింసకోటిసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహు.

౪. "పాటిహీరం కరోన్తే చ, పరవాదప్పమద్దనే;
వీసతికోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు.

౫. "తతో వికుబ్బనం కత్వా, జినో దేవపురం గతో;
వసతే తత్థ సమ్బుద్ధో, సిలాయ పణ్డుకమ్బలే.

౬. "పకరణే సత్త దేసేన్తో, వస్సం వసతి సో ముని;
దసకోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహూ"తి.

తత్థ **దస ధమ్మే పూరయిత్వానాతి** దస పారమిధమ్మే పూరయిత్వా. **కన్తారం సమతిక్కమీతి** జాతికన్తారం సమతిక్కమి. **పవాహియాతి** పవాహేత్వా. **మలం సబ్బన్తి** రాగాదిమలత్తయం. **పాటిహీరం కరోన్తే చ, పరవాదప్పమద్దనేతి** పరవాదివాదప్పమద్దనే, భగవతి పాటిహారియం కరోన్తేతి అత్థో. **వికుబ్బనన్తి** వికుబ్బనిద్ధిం, సున్దరనగరద్వారే యమకపాటిహారియం కత్వా దేవపురం గతో తత్థ పణ్డుకమ్బలసిలాయం వసి. కథం వసీతి? **పకరణే సత్త దేసేన్తోతి** తత్థ దేవానం సత్తప్పకరణసఙ్ఖాతం అభిధమ్మపిటకం దేసేన్తో వసి. ఏవం తత్థ అభిధమ్మం దేసేన్తే భగవతి దసకోటిసహస్సానం దేవానం అభిసమయో అహోసీతి అత్థో.

పరిసుద్ధపారమిపూరణాగమనస్స కోణాగమనస్సపి ఏకో సావకసన్నిపాతో అహోసి. సురిన్దవతీనగరే సురిన్దవతుయ్యానే విహరన్తో భియ్యసస్స రాజపుత్తస్స చ ఉత్తరస్స చ రాజపుత్తస్స ద్విన్నమ్పి తింససహస్సపరివారానం ధమ్మం దేసేత్వా సబ్బేవ తే ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బాజేత్వా తేసం మజ్ఝగతో మాఘపుణ్ణమాయం పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. తేన వుత్తం –

౭. "తస్సాపి దేవదేవస్స, ఏకో ఆసి సమాగమో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౮. "తింసభిక్ఖుసహస్సానం, తదా ఆసి సమాగమో;
ఓఘానమతిక్కన్తానం, భిజ్జితానఞ్చ మచ్చుయా"తి.

తత్థ **ఓఘానన్తి** కామోఘాదీనం, చతున్నమోఘానమేతం అధివచనం. యస్స పన తే సంవిజ్జన్తి, తం వట్టస్మిం ఓహనన్తి ఓసీదాపేన్తీతి ఓఘా, తేసం ఓఘానం, ఉపయోగత్థే సామివచనం దట్ఠబ్బం. చతుబ్బిధే ఓఘే అతిక్కన్తానన్తి అత్థో. **భిజ్జితానన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **మచ్చుయాతి** మచ్చునో.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో మిథిలనగరే పబ్బతో నామ రాజా అహోసి, తదా “సరణగతసబ్బపాణాగమనం కోణాగమనం మిథిలనగరమనుప్పత్త”న్తి సుత్వా సపరివారో రాజా పచ్చుగ్గన్త్వా వన్దిత్వా దసబలం నిమన్తేత్వా మహాదానం దత్వా తత్థ భగవన్తం వస్సావాసత్థాయ యాచిత్వా తేమాసం ససావకసఙ్ఘం సత్థారం ఉపట్ఠహిత్వా పత్తుణ్ణచీనపట్టకమ్బలకోసేయ్యదుకూలకప్పాసికాదీని మహగ్ఘాని చేవ సుఖుమవత్థాని చ సువణ్ణపాదుకా చేవ అఞ్ఞఞ్చ బహుపరిక్ఖారమదాసి. సోపి నం భగవా బ్యాకాసి – “ఇమస్మింయేవ భద్దకప్పే అయం బుద్ధో భవిస్సతీ”తి . అథ సో మహాపురిసో తస్స భగవతో బ్యాకరణం సుత్వా మహారజ్జం పరిచ్చజిత్వా తస్సేవ భగవతో సన్తికే పబ్బజి. తేన వుత్తం –

౯. “అహం తేన సమయేన, పబ్బతో నామ ఖత్తియో;
మిత్తామచ్చేహి సమ్పన్నో, అనన్తబలవాహనో.

౧౦. “సమ్బుద్ధదస్సనం గన్త్వా, సుత్వా ధమ్మమనుత్తరం;
నిమన్తేత్వా సజినసఙ్ఘం, దానం దత్వా యదిచ్ఛకం.

౧౧. “పత్తుణ్ణం చీనపట్టఞ్చ, కోసేయ్యం కమ్బలమ్పి చ;
సువణ్ణపాదుకఞ్చేవ, అదాసిం సత్థుసావకే.

౧౨. “సోపి మం బుద్ధో బ్యాకాసి, సఙ్ఘమజ్ఝే నిసీదియ;
ఇమమ్హి భద్దకే కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౩. “అహు కపిలవ్హయా రమ్మా…పే॰… హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.
౧౪. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం దసపారమిపూరియా.

౧౫. “సబ్బఞ్ఞుతం గవేసన్తో, దానం దత్వా నరుత్తమే;
ఓహాయాహం మహారజ్జం, పబ్బజిం జినసన్తికే”తి.

తత్థ **అనన్తబలవాహనో**తి బహుకం అనన్తం మయ్హం బలం అస్సహత్థిఆదికం వాహనఞ్చాతి అత్థో. **సమ్బుద్ధదస్సనన్తి** సమ్బుద్ధదస్సనత్థాయ. **యదిచ్ఛకన్తి** యావదిచ్ఛకం బుద్ధప్పముఖం సఙ్ఘం చతుబ్బిధేన ఆహారేన “అలమల”న్తి పవారాపేత్వా, హత్థేన పిదహాపేత్వాతి అత్థో. **సత్థుసావకే**తి సత్థునో చేవ సావకానఞ్చ అదాసిం. **నరుత్తమే**తి నరుత్తమస్స. **ఓహాయా**తి పహాయ పరిచ్చజిత్వా.

తస్స పన కోణాగమనస్స భగవతో సోభవతీ నామ నగరం అహోసి, యఞ్ఞదత్తో నామ బ్రాహ్మణో పితా, ఉత్తరా నామ బ్రాహ్మణీ మాతా, భియ్యసో చ ఉత్తరో చాతి ద్వే అగ్గసావకా, సోత్థిజో నాముపట్ఠాకో, సముద్దా చ ఉత్తరా చ ద్వే అగ్గసావికా, ఉదుమ్బరరుక్ఖో బోధి, సరీరం తింసహత్థుబ్బేధం అహోసి, తింసవస్ససహస్సాని ఆయు, భరియా పనస్స రుచిగత్తా నామ బ్రాహ్మణీ, సత్థవాహో నామ పుత్తో, హత్థియానేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౧౬. “నగరం సోభవతీ నామ, సోభో నామాసి ఖత్తియో;
వసతే తత్థ నగరే, సమ్బుద్ధస్స మహాకులం.

౧౭. “బ్రాహ్మణో యఞ్ఞదత్తో చ, ఆసి బుద్ధస్స సో పితా;
ఉత్తరా నామ జనికా, కోణాగమనస్స సత్థునో;

౨౨. “భియ్యసో ఉత్తరో నామ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సోత్థిజో నాముపట్ఠాకో, కోణాగమనస్స సత్థునో.

౨౩. “సముద్దా ఉత్తరా చేవ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, ఉదుమ్బరోతి పవుచ్చతి.

౨౫. “ఉచ్చత్తనేన సో బుద్ధో, తింసహత్థసముగ్గతో;
ఉక్కాముఖే యథా కమ్బు, ఏవం రంసీహి మణ్డితో.

౨౬. “తింసవస్ససహస్సాని, ఆయు బుద్ధస్స తావదే;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౨౭. “ధమ్మచేతిం సముస్సేత్వా, ధమ్మదుస్సవిభూసితం;
ధమ్మపుప్ఫగుళం కత్వా, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౨౮. “మహావిలాసో తస్స జనో, సిరిధమ్మప్పకాసనో;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **ఉక్కాముఖే**తి కమ్మారుద్ధనే. యథా **కమ్బూ**తి సువణ్ణనిక్ఖం వియ. **ఏవం రంసీహి మణ్డితో**తి ఏవం రస్మీహి పటిమణ్డితో సమలఙ్కతో. **ధమ్మచేతిం సముస్సేత్వా**తి సత్తత్తింసబోధిపక్ఖియధమ్మమయం చేతియం పతిట్ఠాపేత్వా. **ధమ్మదుస్సవిభూసిత**న్తి చతుసచ్చధమ్మపటాకవిభూసితం. **ధమ్మపుప్ఫగుళం కత్వా**తి ధమ్మమయపుప్ఫమాలాగుళం కత్వా. మహాజనస్స విపస్సనాచేతియఙ్గణే ఠితస్స నమస్సనత్థాయ ధమ్మచేతియం పతిట్ఠాపేత్వా ససావకసఙ్ఘో సత్థా పరినిబ్బాయీతి అత్థో. **మహావిలాసో**తి మహాఇద్ధివిలాసప్పత్తో. **తస్సా**తి తస్స భగవతో. **జనో**తి సావకజనో. **సిరిధమ్మప్పకాసనో**తి లోకుత్తరధమ్మప్పకాసనో సో భగవా చ సబ్బం తమన్తరహితన్తి అత్థో.

“సుఖేన కోణాగమనో గతాసవో, వికామపాణాగమనో మహేసీ;
వనే వివేకే సిరినామధేయ్యే, విసుద్ధవంసాగమనో వసిత్థ”.

సేసగాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

కోణాగమనబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్టితో తేవీసతిమో బుద్ధవంసో.

౨౬. కస్సపబుద్ధవంసవణ్ణనా

కోణాగమనస్స పన భగవతో అపరభాగే తస్స సాసనే చ అన్తరహితే తింసవస్ససహస్సాయుకా సత్తా అనుపుబ్బేన పరిహాయిత్వా దసవస్సాయుకా హుత్వా పున వడ్ఢిత్వా అపరిమితాయుకా హుత్వా పున అనుపుబ్బేన పరిహాయిత్వా వీసతివస్ససహస్సాయుకేసు సత్తేసు జాతేసు అనేకమనుస్సపో **కస్సపో** నామ సత్థా లోకే ఉదపాది (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ఆమకగన్ధసుత్తవణ్ణనా). సో పారమియో పూరేత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తిత్వా తతో చవిత్వా బారాణసీనగరే బ్రహ్మదత్తస్స నామ బ్రాహ్మణస్స విపులగుణవతియా ధనవతియా నామ బ్రాహ్మణియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గహేత్వా దసన్నం మాసానం అచ్చయేన ఇసిపతనే మిగదాయే మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. గోత్తవసేన పనస్స "కస్సపకుమారో"తి నామమకంసు. సో ద్వే వస్ససహస్సాని అగారం అజ్ఝావసి. హంసవా యసవా సిరినన్దోతి తస్స తయో పాసాదా అహేసుం. సునన్దా నామ బ్రాహ్మణిప్పముఖాని అట్ఠచత్తాలీస ఇత్థిసహస్సాని పచ్చుపట్ఠితాని అహేసుం.

సో చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా సునన్దాయ బ్రాహ్మణియా విజితసేనే నామ పుత్తే ఉప్పన్నే ఉప్పన్నసంవేగో "మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిస్సామీ"తి చిన్తేసి. అథస్స పరివితక్కసమనన్తరమేవ పాసాదో కులాలచక్కమివ భమిత్వా గగనతలమబ్భుగ్గన్త్వా పరమరుచిరకరనికరో సరదసమయరజనికరో వియ తారాగణపరివుతో అనేకనరసతపరివుతో గగనతలమలఙ్కరోన్తో వియ పుఞ్ఞానుభావం పకాసేన్తో వియ జననయనహదయాని ఆకడ్ఢేన్తో వియ రుక్ఖగ్గాని పరం సోభయమానో వియ చ గన్త్వా నిగ్రోధబోధిం మజ్ఝేకత్వా భూమియం పతిట్ఠహి. అథ బోధిసత్తో మహాసత్తో పథవియం పతిట్ఠహిత్వా దేవదత్తం అరహత్తద్ధజమాదాయ పబ్బజి. తస్స నాటకిత్థియో పాసాదా ఓతరిత్వా అడ్ఢగావుతం మగ్గం గన్త్వా సపరివారా సేనాసన్నివేసం కత్వా నిసీదింసు. తతో ఇత్థిపరిచారికే ఠపేత్వా సహగతా సబ్బే పబ్బజింసు.

మహాపురిసో కిర సత్తాహం తేహి పరివుతో పధానచరియం చరిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ సునన్దాయ నామ బ్రాహ్మణియా దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా ఖదిరవనే దివావిహారం కత్వా సాయన్హసమయే సోమేన నామ యవపాలకేన ఉపనీతా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా నిగ్రోధబోధిం ఉపగన్త్వా పఞ్చదసహత్థాయామవిత్థతం తిణసన్థరం సన్థరిత్వా తత్థ నిసీదిత్వా అభిసమ్బోధిం పాపుణిత్వా – "అనేకజాతిసంసారం…పే॰… తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా"తి ఉదానం ఉదానేత్వా సత్తసత్తాహం వీతినామేత్వా అత్తనా సహ పబ్బజితానం భిక్ఖూనం కోటియా ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం దిస్వా గగనతలేన గన్త్వా బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే ఓతరిత్వా తేహి పరివుతో తత్థ ధమ్మచక్కం పవత్తేసి . తదా వీసతియా కోటిసహస్సానం పఠమో ధమ్మాభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం –

౧. "కోణాగమనస్స అపరేన, సమ్బుద్ధో ద్విపదుత్తమో;
కస్సపో నామ గోత్తేన, ధమ్మరాజా పభఙ్కరో.

౨. "సఞ్ఛడ్డితం కులమూలం, బహ్వన్నపానభోజనం;
దత్వాన యాచకే దానం, పూరయిత్వాన మానసం;
ఉసభోవ ఆళకం భేత్వా, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం.

౩. “ధమ్మచక్కం పవత్తేన్తే, కస్సపే లోకనాయకే;

వీసకోటిసహస్సానం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **సఞ్ఛడ్డితన్తి** ఛడ్డితం ఉజ్ఝితం పరిచ్చత్తం. **కులమూలన్తి** కులఘరం, అపరిమితభోగక్ఖన్ధం అనేకకోటిసహస్సధనసఞ్చయం దససతనయనభవనసదిసభోగం అతిదుచ్చజం తిణమివ ఛడ్డితన్తి అత్థో. **యాచకేతి** యాచకానం దత్వా. **ఆళకన్తి** గోట్ఠం, యథా ఉసభో గోట్ఠం భిన్దిత్వా యథాసుఖం ఇచ్ఛితట్ఠానం పాపుణాతి, ఏవం మహాపురిసోపి గేహబన్ధనం భిన్దిత్వా అభిసమ్బోధిం పాపుణీతి అత్థో.

పున చతుమాసం జనపదచారికం చరమానే సత్థరి దసకోటిసహస్సానం దుతియో అభిసమయో అహోసి. యదా పన సున్దరనగరద్వారే అసనరుక్ఖమూలే యమకపాటిహారియం కరోన్తో ధమ్మం దేసేసి, తదా పఞ్చన్నం కోటిసహస్సానం తతియో అభిసమయో అహోసి. పున యమకపాటిహారియం కత్వా సురరిపుదురభిభవనే తావతింసభవనే సుధమ్మా నామ దేవసభా అత్థి, తత్థ నిసీదిత్వా అత్తనో మాతరం ధనవతీదేవిం పముఖం కత్వా దససహస్సిలోకధాతుయా దేవతానం అనుగ్గహకరణత్థం సత్తప్పకరణం అభిధమ్మపిటకం దేసేన్తో తీణి దేవతాకోటిసహస్సాని ధమ్మామతం పాయేసి. తేన వుత్తం –

౪. “చతుమాసం యదా బుద్ధో, లోకే చరతి చారికం;

దసకోటిసహస్సానం, దుతియాభిసమయో అహు.

౫. “యమకం వికుబ్బనం కత్వా, ఞాణధాతుం పకిత్తయి;

పఞ్చకోటిసహస్సానం, తతియాభిసమయో అహు.

౬. “సుధమ్మా దేవపురే రమ్మే, తత్థ ధమ్మం పకిత్తయి;

తీణికోటిసహస్సానం, దేవానం బోధయీ జినో.

౭. “నరదేవస్స యక్ఖస్స, అపరే ధమ్మదేసనే;

ఏతేసానం అభిసమయా, గణనాతో అసఙ్ఖియా”తి.

తత్థ **చతుమాసన్తి** చాతుమాసే. అయమేవ వా పాఠో. **చరతీతి** అచరి. **యమకం వికుబ్బనం కత్వాతి** యమకపాటిహారియం కత్వా. **ఞాణధాతున్తి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసభావం. “సబ్బఞాణధాతు”న్తిపి వదన్తి. **పకిత్తయీతి** మహాజనస్స పకాసేసి. **సుధమ్మాతి** తావతింసభవనే సుధమ్మా నామ సభా అత్థి, తత్థ నిసీదిత్వాతి అత్థో. **ధమ్మన్తి** అభిధమ్మం.

తదా కిర ఆనుభావవిజితనరదేవో నరదేవో నామ మహేసక్ఖో హేట్ఠా వుత్తనరదేవయక్ఖో వియ మహిద్ధికో యక్ఖో అహోసి. సో జమ్బుదీపే ఏకస్మిం నగరే రఞ్ఞో యాదిసం రూపం, తాదిసం రూపసణ్ఠానం సరకుత్తిం నిమ్మినిత్వా తం రాజానం మారేత్వా ఖాదిత్వా సహఅన్తేపురం రజ్జం పటిపజ్జిత్వా అపరిమితమంసభోజనో అహోసి. సో కిర ఇత్థిధుత్తో చ అహోసి. యదా పన తం కుసలా ఛేకా ఇత్థియో – “నాయం అమ్హాకం రాజా, అమనుస్సో ఏసో”తి జానన్తి, తదా సో లజ్జితో హుత్వా తా సబ్బా ఖాదిత్వా అఞ్ఞం నగరం పటిపజ్జతి. ఏవమేవ సో నరదేవయక్ఖో మనుస్సే భక్ఖయన్తో యదా సున్దరనగరాభిముఖో

అగమాసి, తదా తం దిస్వా నగరవాసినో మనుస్సా మరణభయతజ్జితసన్తాసా సకనగరతో నిక్ఖమిత్వా తతో తతో పలాయింసు. అథ తే మనుస్సే పలాయమానే దిస్వా కస్సపదసబలో తస్స నరదేవస్స యక్ఖస్స పురతో అట్ఠాసి. నరదేవో ఏవం దేవదేవం ఠితం దిస్వా విస్సరం ఘోరం నాదం నదిత్వా భగవతో భయం ఉప్పాదేతుం అసక్కోన్తో తం సరణం గన్త్వా పఞ్హం పుచ్ఛి. పఞ్హం విస్సజ్జేత్వా తం దమేత్వా ధమ్మే దేసియమానే సమ్పత్తానం నరమరానం గణనపథాతీతానం అభిసమయో అహోసి. తేన వుత్తం – ''**నరదేవస్స యక్ఖస్సా**''తిఆది . తత్థ **అపరే ధమ్మదేసనే**తి అపరస్మిం ధమ్మదేసనే. **ఏతేసాన**న్తి ఏతేసం. అయమేవ వా పాఠో.

తస్స పన కస్సపభగవతో ఏకోవ సావకసన్నిపాతో అహోసి. బారాణసీనగరే పురోహితపుత్తో తిస్సో నామ అహోసి. సో కస్సపస్స బోధిసత్తస్స సరీరే లక్ఖణసమ్పత్తిం దిస్వా పితునో భాసతో సుత్వా – "నిస్సంసయం ఏసో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా బుద్ధో భవిస్సతి, ఏతస్సాహం సన్తికే పబ్బజిత్వా సంసారదుక్ఖతో ముచ్చిస్సామీ"తి చిన్తేత్వా సుద్ధమునిగణవన్తం హిమవన్తం గన్త్వా తాపసపబ్బజ్జం పబ్బజి. తస్స పరివారభూతాని వీసతితాపససహస్సాని అహేసుం. సో అపరభాగే "కస్సపకుమారో నిక్ఖమిత్వా అభిసమ్బోధిం అనుప్పత్తో"తి సుత్వా సపరివారో ఆగన్త్వా కస్సపస్స భగవతో సన్తికే సపరివారో ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జాయ పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణి. తస్మిం సమాగమే కస్సపో భగవా మాఘపుణ్ణమాయం పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి. తేన వుత్తం –

౮. "తస్సాపి దేవదేవస్స, ఏకో ఆసి సమాగమో;
ఖీణాసవానం విమలానం, సన్తచిత్తాన తాదినం.

౯. "వీసభిక్ఖుసహస్సానం, తదా ఆసి సమాగమో;
అతిక్కన్తభవన్తానం, హిరిసీలేన తాదిన"న్తి.

తత్థ **అతిక్కన్తభవన్తాన**న్తి అతిక్కన్తపుథుజ్జనసోతాపన్నాదీనం, సబ్బేసం ఖీణాసవానమేవాతి అత్థో. **హిరిసీలేన తాదిన**న్తి హిరియా చ సీలేన చ సదిసానం.

తదా అమ్హాకం బోధిసత్తో జోతిపాలో నామ మాణవో తిణ్ణం వేదానం పారగూ భూమియఞ్చేవ అన్తలిక్ఖే చ పాకటో ఘటికారస్స కుమ్భకారస్స సహాయో అహోసి. సో తేన సద్ధిం సత్థారం ఉపసఙ్కమిత్వా తస్స ధమ్మకథం సుత్వా తస్స సన్తికే పబ్బజి. సో ఆరద్ధవీరియో తీణి పిటకాని ఉగ్గహేత్వా వత్తపటిపత్తియా బుద్ధసాసనం సోభేసి. సోపి తం సత్థా బ్యాకాసి. తేన వుత్తం –

౧౦. "అహం తదా మాణవకో, జోతిపాలోతి విస్సుతో;
అజ్ఝాయకో మన్తధరో, తిణ్ణం వేదాన పారగూ.

౧౧. "లక్ఖణే ఇతిహాసే చ, సధమ్మే పారమిం గతో;
భూమన్తలిక్ఖకుసలో, కతవిజ్జో అనవయో.

౧౨. "కస్సపస్స భగవతో, ఘటికారో నాముపట్ఠకో;

సగారవో సప్పతిస్సో, నిబ్బుతో తతియే ఫలే.

౧౩. “ఆదాయ మం ఘటీకారో, ఉపగఞ్ఛి కస్సపం జినం;
తస్స ధమ్మం సుణిత్వాన, పబ్బజిం తస్స సన్తికే.

౧౪. “ఆరద్ధవీరియో హుత్వా, వత్తావత్తేసు కోవిదో;
న క్వచి పరిహాయామి, పూరేసిం జినసాసనం.

౧౫. “యావతా బుద్ధభణితం, నవఙ్గం జినసాసనం;
సబ్బం పరియాపుణిత్వాన, సోభయిం జినసాసనం.

౧౬. “మమ అచ్ఛరియం దిస్వా, సోపి బుద్ధో వియాకరి;
ఇమమ్హి భద్దకే కప్పే, అయం బుద్ధో భవిస్సతి.

౧౭. “అహు కపిలవ్హయా రమ్మా...పే.... హేస్సామ సమ్ముఖా ఇమం.

౩౦. “తస్సాపి వచనం సుత్వా, భియ్యో చిత్తం పసాదయిం;
ఉత్తరిం వతమధిట్ఠాసిం, దసపారమిపూరియా.

౩౧. “ఏవమహం సంసరిత్వా, పరివజ్జేన్తో అనాచరం;
దుక్కరఞ్చ కతం మయ్హం, బోధియాయేవ కారణా”తి.

తత్థ **భూమన్తలిక్ఖకుసలో**తి భూమిసిక్ఖాసు చ అన్తలిక్ఖేసు చ జోతిచక్కాచారే జోతివిజ్జాయ చ కుసలోతి అత్థో. **ఉపట్ఠకో**తి ఉపట్ఠాయకో. **సప్పతిస్సో**తి సప్పతిస్సయో. **నిబ్బుతో**తి వినీతో, విస్సుతో వా. **తతియే ఫలే**తి నిమిత్తసత్తమీ, తతియఫలాధిగమహేతు నిబ్బుతోతి అత్థో. **ఆదాయా**తి మం గహేత్వా. **వత్తావత్తేసూ**తి ఖుద్దకవత్తమహావత్తేసు. **కోవిదో**తి తేసం పూరణే కుసలో. **న క్వచి పరిహాయామీ**తి క్వచిపి సీలేసు వా సమాధిసమాపత్తిఆదీసు వా కత్థచి కుతోపి న పరిహాయామి, సబ్బత్థ మే పరిహాని నామ న విజ్జతీతి దీపేతి. “న కోచి పరిహాయామీ”తిపి పాఠో, సోయేవత్థో.

యావతాతి పరిచ్ఛేదవచనమేతం, యావతకన్తి అత్థో. **బుద్ధభణిత**న్తి బుద్ధవచనం. **సోభయి**న్తి సోభేసిం పకాసేసిం. **మమ అచ్ఛరియ**న్తి మమ సమ్మాపటిపత్తిం అఞ్ఞేహి అసాధారణం అచ్ఛరియం అబ్భుతం కస్సపో భగవా దిస్వాతి అత్థో. **సంసరిత్వా**తి సంసారే సంసరిత్వా. **అనాచర**న్తి అనాచారం అకత్తబ్బం, అకరణీయన్తి అత్థో.

తస్స పన కస్సపస్స భగవతో జాతనగరం బారాణసీ నామ అహోసి, బ్రహ్మదత్తో నామ బ్రాహ్మణో పితా, పరమగుణవతీ ధనవతీ నామ బ్రాహ్మణీ మాతా, తిస్సో చ భారద్వాజో చ ద్వే అగ్గసావకా, సబ్బమిత్తో నాముపట్ఠాకో, అనుళా చ ఉరువేళా చ ద్వే అగ్గసావికా, నిగ్రోధరుక్ఖో బోధి, సరీరం వీసతిహత్థుబ్బేధం అహోసి, వీసతివస్ససహస్సాని ఆయు, సునన్దా నామస్స అగ్గమహేసీ, విజితసేనో నామ పుత్తో, పాసాదయానేన నిక్ఖమి. తేన వుత్తం –

౩౨. “నగరం బారాణసీ నామ, కికీ నామాసి ఖత్తియో;
వసతే తత్థ నగరే, సమ్బుద్ధస్స మహాకులం.

౩౩. “బ్రాహ్మణో బ్రహ్మదత్తోవ, ఆసి బుద్ధస్స సో పితా;
ధనవతీ నామ జనికా, కస్సపస్స మహేసినో.

౩౮. “తిస్సో చ భారద్వాజో చ, అహేసుం అగ్గసావకా;
సబ్బమిత్తో నాముపట్ఠాకో, కస్సపస్స మహేసినో.

౩౯. “అనుళా ఉరువేళా చ, అహేసుం అగ్గసావికా;
బోధి తస్స భగవతో, నిగ్రోధోతి పవుచ్చతి.

౪౧. “ఉచ్చత్తనేన సో బుద్ధో, వీసతిరతనుగ్గతో;
విజ్జులట్ఠీవ ఆకాసే, చన్దోవ గహపూరితో.

౪౨. “వీసతివస్ససహస్సాని , ఆయు తస్స మహేసినో;
తావతా తిట్ఠమానో సో, తారేసి జనతం బహుం.

౪౩. “ధమ్మతళాకం మాపయిత్వా, సీలం దత్వా విలేపనం;
ధమ్మదుస్సం నివాసేత్వా, ధమ్మమాలం విభజ్జియ.

౪౪. “ధమ్మవిమలమాదాసం , ఠపయిత్వా మహాజనే;
కేచి నిబ్బానం పత్థేన్తా, పస్సన్తు మే అలఙ్కరం.

౪౫. “సీలకఞ్చుకం దత్వాన, ఝానకవచవమ్మితం;
ధమ్మచమ్మం పారుపిత్వా, దత్వా సన్నాహముత్తమం.

౪౬. “సతిఫలకం దత్వాన, తిఖిణం ఞాణకున్తిమం;
ధమ్మఖగ్గవరం దత్వా, సీలసంసగ్గమద్దనం.

౪౭. “తేవిజ్జాభూసనం దత్వాన, ఆవేళం చతురో ఫలే;
ఛళభిఞ్ఞాభరణం దత్వా, ధమ్మపుప్ఫపిళన్ధనం.

౪౮. “సద్ధమ్మపణ్డరచ్ఛత్తం , దత్వా పాపనివారణం;
మాపయిత్వాభయం పుప్ఫం, నిబ్బుతో సో ససావకో.

౪౯. “ఏసో హి సమ్మాసమ్బుద్ధో, అప్పమేయ్యో దురాసదో;

ఏసో హి ధమ్మరతనో, స్వాక్ఖాతో ఏహిపస్సికో.

౨౦. “ఏసో హి సఙ్ఘరతనో, సుప్పటిపన్నో అనుత్తరో;
సబ్బం తమన్తరహితం, నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా”తి.

తత్థ **విజ్జులట్ఠీవా**తి ఘనభావేన సణ్ఠితా విజ్జులతా వియ. **చన్దోవ గహపూరితో**తి పరివేసగహపరిక్ఖిత్తో పుణ్ణచన్దో వియ. **ధమ్మతళాకం మాపయిత్వా**తి పరియత్తిధమ్మతళాకం మాపయిత్వా. **సీలం దత్వా విలేపన**న్తి చతుపారిసుద్ధిసీలసఙ్ఖాతం చిత్తసన్తతివిభూసనత్థం విలేపనం దత్వా . **ధమ్మదుస్సం నివాసేత్వా**తి హిరోత్తప్పధమ్మసఙ్ఖాతం సాటకయుగం నివాసేత్వా. **ధమ్మమాలం విభజ్జియా**తి సత్తత్తింసబోధిపక్ఖియధమ్మకుసుమమాలం విభజిత్వా. విదహిత్వాతి అత్థో.

ధమ్మవిమలమాదాసన్తి విమలం సోతాపత్తిమగ్గసఙ్ఖాతం ఆదాసం సావజ్జానవజ్జకుసలాకుసలధమ్మసల్లక్ఖణత్థం మహాజనస్స ధమ్మతళాకతీరే ధమ్మాదాసం ఠపేత్వాతి అత్థో. **మహాజనే**తి మహాజనస్స. **కేచీ**తి యే కేచి. **నిబ్బానం పత్థేన్తా**తి సబ్బాకుసలమలవిలయకరం అమతమసఙ్ఖతమనీతికం పరమసన్తం అచ్చుతిరసం నిబ్బానం పత్థేన్తా విచరన్తి. తే ఇమం అలఙ్కారం వుత్తప్పకారం మయా దస్సితం పస్సన్తూతి అత్థో. “నిబ్బానమభిపత్థేన్తా, పస్సన్తు మం అలఙ్కర”న్తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. అలఙ్కరన్తి రస్సం కత్వా వుత్తం.

సీలకఞ్చుకం దత్వానాతి పఞ్చసీలదససీలచతుపారిసుద్ధిసీలమయం కఞ్చుకం దత్వా. **ఝానకవచవమ్మిత**న్తి చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానకవచబన్ధం బన్ధిత్వా. **ధమ్మచమ్మం పారుపిత్వా**తి సతిసమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతధమ్మచమ్మం పారుపిత్వా. **దత్వా సన్నాహముత్తమ**న్తి ఉత్తమం చతురఙ్గసమన్నాగతం వీరియసన్నాహం దత్వాతి అత్థో. **సతిఫలకం దత్వానా**తి రాగాదిదోసారిపాపనివారణత్థం చతుసతిపట్ఠానఫలకనివారణం దత్వా. **తిఖిణం ఞాణకున్తిమ**న్తి పటివేధసమత్థం తిఖిణవిపస్సనాఞాణకున్తవన్తం, విపస్సనాఞాణనిసితకున్తవరన్తి అత్థో, కిలేసబలనిధనకరసమత్థం వా యోగావచరయోధవరం ఠపేత్వాతి అత్థో. **ధమ్మఖగ్గవరం దత్వా**తి తస్స యోగావచరస్స వీరియుపలతలనిసితధారం మగ్గపఞ్ఞావరఖగ్గం దత్వా. **సీలసంసగ్గమద్దన**న్తి అరియం లోకుత్తరసీలం కిలేససంసగ్గమద్దనత్థాయ, కిలేసనిఘాతనత్థాయాతి అత్థో.

తేవిజ్జాభూసనం దత్వాతి తేవిజ్జామయం విభూసనం దత్వా. **ఆవేళం చతురో ఫలే**తి చత్తారి ఫలాని వటంసకం కత్వా. **ఛళభిఞ్ఞాభరణ**న్తి ఆభరణత్థాయ అలఙ్కారకరణత్థాయ ఛ అభిఞ్ఞాయో దత్వా. **ధమ్మపుప్ఫపిళన్ధన**న్తి నవలోకుత్తరధమ్మసఙ్ఖాతం కుసుమమాలం కత్వా. **సద్ధమ్మపణ్డరచ్ఛత్తం, దత్వా పాపనివారణ**న్తి అచ్చన్తవిసుద్ధం విముత్తిసేతచ్ఛత్తం సబ్బాకుసలాతపనివారణం దత్వా. **మాపయిత్వాభయం పుప్ఫ**న్తి అభయపురగామినం అట్ఠఙ్గికమగ్గం పుప్ఫం కత్వాతి అత్థో.

కస్సపో కిర భగవా కాసిరట్ఠే సేతబ్యనగరే సేతబ్యుయ్యానే పరినిబ్బాయి. ధాతుయో కిరస్స న వికిరింసు. సకలజమ్బుదీపవాసినో మనుస్సా సన్నిపతిత్వా ఏకేకం సువణ్ణిట్ఠకం కోటిఅగ్ఘనకం రతనవిచిత్తం బహిచిననత్థం ఏకేకం అడ్ఢకోటిఅగ్ఘనకం అబ్భన్తరపూరణత్థం మనోసిలాయ మత్తికాకిచ్చం తేలేన ఉదకకిచ్చం కరోన్తో యోజనుబ్బేధం థూపమకంసు.

“కస్సపోపి భగవా కతకిచ్చో, సబ్బసత్తహితమేవ కరోన్తో;
కాసిరాజనగరే మిగదాయే, లోకనన్దనకరో నివసీ”తి.

సేసగాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

ఇతి మధురత్థవిలాసినియా బుద్ధవంస-అట్ఠకథాయ

కస్సపబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏత్తావతా చతువీసతియా బుద్ధానం బుద్ధవంసవణ్ణనా

సబ్బాకారేన నిట్ఠితా.

౨౭. గోతమబుద్ధవంసవణ్ణనా

దూరేనిదానకథా

“ఇదాని యస్మా అమ్హాకం, బుద్ధవంసస్స వణ్ణనా;
అనుక్కమేన సమ్పత్తా, తస్మాయం తస్స వణ్ణనా”.

తత్థ అమ్హాకం బోధిసత్తో దీపఙ్కరాదీనం చతువీసతియా బుద్ధానం సన్తికే అధికారం కరోన్తో కప్పసతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని ఆగతో. కస్సపస్స పన భగవతో ఓరభాగే ఠపేత్వా ఇమం సమ్మాసమ్బుద్ధం అఞ్ఞో బుద్ధో నామ నత్థి. ఇతి **దీపఙ్కరాదీనం చతువీసతియా బుద్ధానం** సన్తికే లద్ధబ్యాకరణో పన బోధిసత్తో యేనేన –

“మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తి, హేతు సత్థారదస్సనం;
పబ్బజ్జా గుణసమ్పత్తి, అధికారో చ ఛన్దతా;
అట్ఠధమ్మసమోధానా, అభినీహారో సమిజ్ఝతీ”తి. (బు॰ వం॰ ౨.౫౯) –

ఇమే అట్ఠ ధమ్మే సమోధానేత్వా దీపఙ్కరపాదమూలే కతాభినీహారేన “హన్ద, బుద్ధకరే ధమ్మే, విచినామి ఇతో చితో”తి ఉస్సాహం కత్వా “విచినన్తో తదాదక్ఖిం, పఠమం దానపారమి”న్తి దానపారమితాదయో బుద్ధకారకధమ్మా దిట్ఠా, తే పూరేన్తో యావ వేస్సన్తరత్తభావా ఆగమి, ఆగచ్ఛన్తో చ యే తే కతాభినీహారానం బోధిసత్తానం ఆనిసంసా సంవణ్ణితా –

“ఏవం సబ్బఙ్గసమ్పన్నా, బోధియా నియతా నరా;
సంసరం దీఘమద్ధానం, కప్పకోటిసతేహిపి.

“అవీచిమ్హి నుప్పజ్జన్తి, తథా లోకన్తరేసు చ;
నిజ్ఝామతణ్హా ఖుప్పిపాసా, న హోన్తి కాళకఞ్జికా.

“న హోన్తి ఖుద్దకా పాణా, ఉప్పజ్జన్తాపి దుగ్గతిం;
జాయమానా మనుస్సేసు, జచ్చన్ధా న భవన్తి తే.

“సోతవేకల్లతా నత్థి, న భవన్తి మూగపక్ఖికా;
ఇత్థిభావం న గచ్ఛన్తి, ఉభతోబ్యఞ్జనపణ్డకా.

“న భవన్తి పరియాపన్నా, బోధియా నియతా నరా;
ముత్తా ఆనన్తరికేహి, సబ్బత్థ సుద్ధగోచరా.

“మిచ్ఛాదిట్ఠిం న సేవన్తి, కమ్మకిరియదస్సనా;
వసమానాపి సగ్గేసు, అసఞ్ఞం నూపపజ్జరే.

“సుద్ధావాసేసు దేవేసు, హేతు నామ న విజ్జతి;

నేక్ఖమ్మనిన్నా సప్పురిసా, విసంయుత్తా భవాభవే;

చరన్తి లోకత్థచరియాయో, పూరేన్తి సబ్బపారమీ”తి. (ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా; అప. అట్ఠ. ౧.దూరేనిదానకథా; జా. అట్ఠ. ౧.దూరేనిదానకథా; చరియా. అట్ఠ. పకిణ్ణకకథా);

తే ఆనిసంసే అధిగన్త్వావ ఆగతో. ఏవం ఆగచ్ఛన్తో వేస్సన్తరత్తభావే ఠితో –

“అచేతనాయం పథవీ, అవిఞ్ఞాయ సుఖం దుఖం;

సాపి దానబలా మయ్హం, సత్తక్ఖత్తుం పకమ్పథా”తి. (చరియా. ౧.౧౨౪) –

ఏవం మహాపథవికమ్పనాదీని మహాపుఞ్ఞాని కత్వా ఆయుపరియోసానే తతో చవిత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తి.

అవిదూరేనిదానకథా

తుసితపురే వసమానేయేవ పన బోధిసత్తే బుద్ధకోలాహలం నామ ఉదపాది. లోకస్మిఞ్హి **తీణి కోలాహలాని** ఉప్పజ్జన్తి. సేయ్యథిదం – కప్పకోలాహలం, బుద్ధకోలాహలం, చక్కవత్తికోలాహలన్తి. తత్థ “వస్ససతసహస్సస్స అచ్చయేన కప్పుట్ఠానం భవిస్సతీ”తి లోకబ్యూహా నామ కామావచరదేవా ముత్తసిరా వికిణ్ణకేసా రుదముఖా అస్సూని హత్థేహి పుఞ్ఛమానా రత్తవత్థనివత్థా అతివియ విరూపవేసధారినో హుత్వా మనుస్సపథే విచరన్తా ఏవం ఆరోచేన్తి – “మారిసా, మారిసా, ఇతో వస్ససతసహస్సస్స అచ్చయేన కప్పుట్ఠానం భవిస్సతి, అయం లోకో వినస్సిస్సతి, మహాసముద్దోపి ఉస్సుస్సిస్సతి, అయఞ్చ మహాపథవీ సినేరు చ పబ్బతరాజా ఉడ్ఢయ్హిస్సన్తి వినస్సిస్సన్తి, యావ బ్రహ్మలోకా లోకవినాసో భవిస్సతి, మేత్తం, మారిసా, భావేథ, కరుణం ముదితం ఉపేక్ఖం, మారిసా, భావేథ, మాతరం పితరం ఉపట్ఠహథ, కులే జేట్ఠాపచాయినో హోథా”తి. ఇదం **కప్పకోలాహలం** నామ.

“వస్ససహస్సస్స అచ్చయేన పన సబ్బఞ్ఞుబుద్ధో లోకే ఉపజ్జిస్సతీ”తి లోకపాలదేవతా – “ఇతో, మారిసా, వస్ససహస్సస్స అచ్చయేన బుద్ధో లోకే ఉప్పజ్జిస్సతీ”తి ఉగ్ఘోసేన్తియో ఆహిణ్డన్తి. ఇదం **బుద్ధకోలాహలం** నామ.

“వస్ససతస్స అచ్చయేన చక్కవత్తిరాజా ఉప్పజ్జిస్సతీ”తి దేవతా – “ఇతో, మారిసా, వస్ససతస్స అచ్చయేన చక్కవత్తిరాజా ఉప్పజ్జిస్సతీ”తి ఉగ్ఘోసేన్తియో ఆహిణ్డన్తి. ఇదం **చక్కవత్తికోలాహలం** నామ (ఖు. పా. అట్ఠ. ౫.మఙ్గలపఞ్హసముట్ఠానకథా; అప. అట్ఠ. ౧.అవిదూరేనిదానకథా; జా. అట్ఠ. ౧.అవిదూరేనిదానకథా).

తేసు బుద్ధకోలాహలసద్దం సుత్వా సకలదససహస్సచక్కవాళదేవతా ఏకతో సన్నిపతిత్వా – “అసుకో నామ సత్తో బుద్ధో భవిస్సతీ”తి ఞత్వా ఉపసఙ్కమిత్వా ఆయాచన్తి, ఆయాచమానా చ తస్స పుబ్బనిమిత్తేసు ఉప్పన్నేసు ఆయాచన్తి. తదా పన సబ్బాపి తా ఏకేకచక్కవాళే చతుమహారాజ-సక్క-సుయామ-సన్తుసిత-సునిమ్మిత-వసవత్తి-మహాబ్రహ్మేహి సద్ధిం ఏకచక్కవాళే సన్నిపతిత్వా తుసితభవనే ఉప్పన్నచుతినిమిత్తస్స బోధిసత్తస్స సన్తికం గన్త్వా – “మారిస, తుమ్హేహి దస పారమియో పూరితా, పూరేన్తేహి చ న సక్కబ్రహ్మసమ్పత్తిఆదికం సమ్పత్తిం పత్థేన్తేహి పూరితా, లోకనిత్థరణత్థాయ పన వో సబ్బఞ్ఞుతం పత్థేన్తేహి పరిపూరితా బుద్ధత్తాయ –

“కాలో ఖో తే మహావీర, ఉప్పజ్జ మాతుకుచ్ఛియం;

సదేవకం తారయన్తో, బుజ్ఝస్సు అమతం పద”న్తి. (బు॰ వం॰ ౧.౬౭) –

యాచింసు.

అథ మహాసత్తో దేవతాహి ఏవం ఆయాచియమానో దేవతానం పటిఞ్ఞం అదత్వావ కాల-దీప-దేస-కుల-జనేత్తిఆయుపరిచ్ఛేదవసేన **పఞ్చ మహావిలోకనాని** విలోకేసి. తత్థ “కాలో ను ఖో, న కాలో”తి పఠమం కాలం విలోకేసి. తత్థ వస్ససతసహస్సతో ఉద్ధం వడ్ఢితఆయుకాలో కాలో నామ న హోతి. కస్మా? తదా హి సత్తానం జాతిజరామరణాని న పఞ్ఞాయన్తి, బుద్ధానఞ్చ ధమ్మదేసనా తిలక్ఖణముత్తా నామ నత్థి, తేసం “అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా”తి కథేన్తానం “కిం నామేతం కథేన్తీ”తి నేవ సోతబ్బం న సద్ధాతబ్బం మఞ్ఞన్తి, తతో అభిసమయో న హోతి, తస్మిం అసతి అనియ్యానికం సాసనం హోతి. తస్మా సో అకాలో. వస్ససతతో ఊనఆయుకాలోపి కాలో న హోతి. కస్మా? తదా సత్తా ఉస్సన్నకిలేసా హోన్తి, ఉస్సన్నకిలేసానఞ్చ దిన్నోవాదో ఓవాదట్ఠానే న తిట్ఠతి, ఉదకే దణ్డరాజి వియ ఖిప్పం విగచ్ఛతి. తస్మా సోపి అకాలో. వస్ససతసహస్సతో పన పట్ఠాయ హేట్ఠా వస్ససతతో పట్ఠాయ ఉద్ధం ఆయుకాలో కాలో నామ. తదా పన వస్ససతకాలో అహోసి. అథ మహాసత్తో “నిబ్బత్తితబ్బకాలో”తి **కాలం** పస్సి.

తతో దీపం ఓలోకేన్తో సపరివారే చత్తారో మహాదీపే ఓలోకేత్వా – “తీసు దీపేసు బుద్ధా న నిబ్బత్తన్తి, జమ్బుదీపేయేవ నిబ్బత్తన్తీ”తి **దీపం** పస్సి.

తతో “జమ్బుదీపో నామ మహా, దసయోజనసహస్సపరిమాణో. కతరస్మిం ను ఖో పదేసే బుద్ధా నిబ్బత్తన్తీ”తి ఓకాసం ఓలోకేన్తో మజ్ఝిమ**దేసం** పస్సి. “కపిలవత్థు నామ నగరం, తత్థ మయా నిబ్బత్తితబ్బ”న్తి నిట్ఠమగమాసి.

తతో కులం విలోకేన్తో – “బుద్ధా నామ వేస్సకులే వా సుద్దకులే వా న నిబ్బత్తన్తి. లోకసమ్మతే పన ఖత్తియకులే వా బ్రాహ్మణకులే వా నిబ్బత్తన్తి, ఏతరహి ఖత్తియకులం లోకసమ్మతం, తత్థ నిబ్బత్తిస్సామి సుద్ధోదనో నామ రాజా పితా మే భవిస్సతీ”తి **కులం** పస్సి.

తతో మాతరం విలోకేన్తో – “బుద్ధమాతా నామ లోలా సురాధుత్తా న హోతి, కప్పసతసహస్సం పన పూరితపారమీ జాతితో పట్ఠాయ అఖణ్డపఞ్చసీలాయేవ హోతి. అయఞ్చ మహామాయా నామ దేవీ ఏదిసీ, అయం మే మాతా భవిస్సతి, కిత్తకం పనస్సా **ఆయూ**తి, దసన్నం మాసానం ఉపరి సత్త దివసానీ”తి పస్సి.

ఇతి ఇమం పఞ్చవిధం మహావిలోకనం విలోకేత్వా – “కాలో మే, మారిసా, బుద్ధభావాయా”తి దేవానం పటిఞ్ఞం దత్వా – “గచ్ఛథ తుమ్హే”తి తా దేవతా ఉయ్యోజేత్వా తుసితదేవతాహి పరివుతో తుసితపురే నన్దనవనం పావిసి. సబ్బదేవలోకేసు హి నన్దనవనం అత్థియేవ. తత్ర నం దేవతా – “ఇతో చుతో సుగతిం గచ్ఛా”తి పుబ్బే కతకుసలకమ్మోకాసం సారయమానా విచరన్తి. సో ఏవం తాహి దేవతాహి కుసలం సారయమానాహి పరివుతో తత్ర విచరన్తోవ చవిత్వా మహామాయాయ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తేన పటిసన్ధిం గణ్హి. మహాపురిసస్స పన మాతు కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిగ్గహణక్ఖణే ఏకప్పహారేనేవ సకలదససహస్సిలోకధాతు సఙ్కమ్పి. ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని పాతురహేసుం.

ఏవం గహితపటిసన్ధికస్స బోధిసత్తస్స చేవ బోధిసత్తమాతుయా చ ఉపద్దవనివారణత్థం ఖగ్గహత్థా చత్తారో దేవపుత్తా ఆరక్ఖం గణ్హింసు. బోధిసత్తస్స మాతు పురిసేసు రాగచిత్తం నుప్పజ్జి, లాభగ్గయసగ్గప్పత్తా చ సా అహోసి సుఖినీ అకిలన్తకాయా. బోధిసత్తఞ్చ అత్తనో కుచ్ఛిగతం విప్పసన్నే మణిరతనే ఆవుతపణ్డుసుత్తం వియ పస్సతి. యస్మా బోధిసత్తేన వసితకుచ్ఛి నామ చేతియగబ్భసదిసా హోతి, న సక్కా అఞ్ఞేన సత్తేన ఆవసితుం వా పరిభుఞ్జితుం వా, తస్మా బోధిసత్తమాతా సత్తాహజాతే బోధిసత్తే కాలం కత్వా తుసితపురే నిబ్బత్తి. యథా పన అఞ్ఞా ఇత్థియో దస మాసే అప్పత్వాపి అతిక్కమిత్వాపి నిసిన్నాపి నిపన్నాపి విజాయన్తి, న ఏవం బోధిసత్తమాతా. బోధిసత్తమాతా పన బోధిసత్తం దస మాసే కుచ్ఛినా పరిహరిత్వా ఠితావ విజాయతి. అయం **బోధిసత్తమాతు ధమ్మతా**.

మహామాయాపి దేవీ దస మాసే కుచ్ఛినా బోధిసత్తం పరిహరిత్వా పరిపుణ్ణగబ్భా ఞాతిఘరం గన్తుకామా సుద్ధోదనమహారాజస్స ఆరోచేసి – “ఇచ్ఛామహం, మహారాజ, దేవదహనగరం గన్తు”న్తి. రాజా “సాధూ”తి సమ్పటిచ్ఛిత్వా కపిలవత్థుతో యావ దేవదహనగరా అఞ్జసం సమం కారేత్వా కదలిపుణ్ణఘటకముకధజపటాకాదీహి అలఙ్కారాపేత్వా నవకనకసివికాయ నిసీదాపేత్వా మహతియా విభూతియా మహతా పరివారేన పేసేసి. ద్విన్నం పన నగరానం అన్తరే ఉభయనగరవాసీనం పరిభోగారహం లుమ్బినీవనం నామ మఙ్గలసాలవనం అత్థి, తం తస్మిం సమయే మూలతో యావ అగ్గసాఖా సబ్బం ఏకఫాలిఫుల్లం అహోసి. సాఖన్తరేహి చేవ పుప్ఫన్తరేహి చ పరమరతికరమధురమనోరమవిరుతాహి మదముదితాహి అనుభుత్తపఞ్చరాహి పరభతమధుకరవధూహి ఉపగీయమానసురనన్దననన్దనవనసదిససోభం వనం దిస్వా దేవియా సాలవనకీళమనుభవితుం చిత్తముప్పజ్జి (అప॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా).

“విభూసితా బాలజనాతిచాలినీ, విభూసితఙ్గీ వనితేవ మాలినీ;
సదా జనానం నయనాలిమాలినీ, విలుమ్పినీవాతివిరోచి లుమ్బినీ”.

అమచ్చా రఞ్ఞో ఆరోచేత్వా దేవిం గహేత్వా తం లుమ్బినీవనం పవిసింసు. సా మఙ్గలసాలమూలం గన్త్వా తస్స ఉజుసమవట్టక్ఖన్ధస్స పుప్ఫఫలపల్లవసమలఙ్కతస్స యం సాఖం గణ్హితుకామా అహోసి, సా సాలసాఖా అబలా జనహదయలోలా సయమేవ విలమ్బమానా హుత్వా తస్సా కరతలస్మిం సముపగతా. అథ సా తం సాలసాఖం తమ్బతుఙ్గనఖుజ్జలేన కమలదలవత్తివట్టఙ్గులినా నవకనకకటవలయసోభినా దక్ఖిణేన పరమరతికరేన కరేన అగ్గహేసి. సా తం సాలసాఖం గహేత్వా ఠితా అసితజలధరవివరగతా బాలచన్దలేఖా వియ చ అచిరట్ఠితికా అచ్చిపభా వియ చ నన్దనవనజాతా దేవీ వియ చ దేవీ విరోచిత్థ. తావదేవ చస్సా కమ్మజవాతా చలింసు. అథస్సా సాణిపాకారం పరిక్ఖిపిత్వా మహాజనో పటిక్కమి. సా సాలసాఖం గహేత్వా తిట్ఠమానాయ ఏవ తస్సా గబ్భవుట్ఠానం అహోసి.

తఙ్ఖణంయేవ చత్తారో విసుద్ధచిత్తా మహాబ్రహ్మానో సువణ్ణజాలం ఆదాయ ఆగన్త్వా తేన సువణ్ణజాలేన బోధిసత్తం సమ్పటిచ్ఛిత్వా మాతు పురతో ఠపేత్వా – “అత్తమనా, దేవి, హోహి, మహేసక్ఖో తే పుత్తో ఉప్పన్నో”తి ఆహంసు. యథా పన అఞ్ఞే సత్తా మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమన్తా పటిక్కూలేన అసుచినా మక్ఖితా నిక్ఖమన్తి, న ఏవం బోధిసత్తో. బోధిసత్తో పన ద్వే హత్థే ద్వే పాదే పసారేత్వా ఠితకోవ మాతుకుచ్ఛిసమ్భవేన కేనచి అసుచినా అమక్ఖితోవ సుద్ధో విసదో కాసికవత్థే నిక్ఖిత్తమణిరతనం వియ విరోచమానో మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమి. ఏవం సన్తేపి బోధిసత్తస్స చ బోధిసత్తమాతుయా చ సక్కారత్థం ఆకాసతో ద్వే ఉదకధారా నిక్ఖమిత్వా బోధిసత్తస్స చ మాతుయా చ సరీరే ఉతుం గాహాపేసుం.

అథ నం సువణ్ణజాలేన పటిగ్గహేత్వా ఠితానం బ్రహ్మానం హత్థతో చత్తారో మహారాజానో మఙ్గలసమ్మతాయ సుఖసమ్ఫస్సాయ అజినప్పవేణియా గణ్హింసు, తేసం హత్థతో మనుస్సా దుకూలచుమ్బటకేన గణ్హింసు, మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా పథవియం పతిట్ఠాయ పురత్థిమం దిసం ఓలోకేసి, అనేకాని చక్కవాళసహస్సాని ఏకఙ్గణాని అహేసుం. తత్థ దేవమనుస్సా గన్ధపుప్ఫమాలాదీహి పూజయమానా – “మహాపురిస, తుమ్హేహి సదిసో ఏత్థ నత్థి, కుతో ఉత్తరితరో”తి ఆహంసు. ఏవం దస దిసా అనువిలోకేత్వా అత్తనా సదిసం అదిస్వా ఉత్తరదిసాభిముఖో సత్తపదవీతిహారేన అగమాసి. గచ్ఛన్తో చ పథవియా ఏవ గతో, నాకాసేన. అచేలకోవ గతో, న సచేలకో. దహరోవ గతో, న సోళసవస్సుద్దేసికో. మహాజనస్స పన ఆకాసేన గచ్ఛన్తో వియ అలఙ్కతపటియత్తో వియ చ సోళసవస్సుద్దేసికో వియ చ అహోసి. తతో సత్తమే పదే ఠత్వా “అగ్గోహమస్మి లోకస్సా”తిఆదికం (దీ. ని. ౨.౩౧; మ. ని. ౩.౨౦౭) ఆసభిం వాచం నిచ్ఛారేన్తో సీహనాదం నది.

బోధిసత్తో హి తీసు అత్తభావేసు మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తోవ వాచం నిచ్ఛారేసి మహోసధత్తభావే, వేస్సన్తరత్తభావే, ఇమస్మిం అత్తభావేతి. మహోసధత్తభావే కిరస్స మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తస్సేవ సక్కో దేవరాజా ఆగన్త్వా చన్దనసారం హత్థే ఠపేత్వా గతో, తం ముట్ఠియం కత్వావ నిక్ఖన్తో. అథ నం మాతా – “తాత, త్వం కిం గహేత్వా ఆగతోసీ”తి పుచ్ఛి. “ఓసధం, అమ్మా”తి. ఇతి ఓసధం గహేత్వా ఆగతత్తా “ఓసధకుమారో”త్వేవస్స నామమకంసు.

వేస్సన్తరత్తభావే పన మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తోవ దక్ఖిణహత్థం పసారేత్వా – “అత్థి ను ఖో, అమ్మ, కిఞ్చి గేహస్మిం ధనం, దానం దస్సామీ”తి వదన్తో నిక్ఖమి. అథస్స మాతా – “సధనే కులే నిబ్బత్తోసి, తాతా”తి పుత్తస్స హత్థం అత్తనో హత్థతలే కత్వా సహస్సత్థవికం ఠపేసి.

ఇమస్మిం పన అత్తభావే ఇమం సీహనాదం నదీతి ఏవం బోధిసత్తో తీసు అత్తభావేసు మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తోవ వాచం నిచ్ఛారేసి. జాతక్ఖణేపిస్స ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని పాతురహేసుం. యస్మిం పన సమయే అమ్హాకం బోధిసత్తో లుమ్బినీవనే జాతో తస్మింయేవ సమయే **రాహులమాతా** దేవీ **ఆనన్దో ఛన్నో కాళుదాయీ** అమచ్చో **కణ్డకో** అస్సరాజా **మహాబోధిరుక్ఖో** చతస్సో **నిధికుమ్భియో** చ జాతా, తత్థ ఏకో గావుతప్పమాణో ఏకో అడ్ఢయోజనప్పమాణో ఏకో తిగావుతప్పమాణో ఏకో యోజనప్పమాణో అహోసి. ఇమే **సత్త సహజాతా** నామ హోన్తి.

ఉభయనగరవాసినో మహాపురిసం గహేత్వా కపిలవత్థుపురమేవ అగమంసు. తందివసమేవ – “కపిలవత్థునగరే సుద్ధోదనమహారాజస్స పుత్తో బోధిమూలే నిసీదిత్వా బుద్ధో భవిస్సతీ”తి తావతింసభవనే హట్ఠతుట్ఠా దేవసఙ్ఘా చేలుక్ఖేపాదీని పవత్తేన్తా కీళింసు. తస్మిం సమయే సుద్ధోదనమహారాజస్స కులూపకో అట్ఠసమాపత్తిలాభీ **కాళదేవలో** నామ తాపసో భత్తకిచ్చం కత్వా దివావిహారత్థాయ తావతింసభవనం గన్త్వా తత్థ దివావిహారం నిసిన్నో తా దేవతా తుట్ఠమానసా కీళన్తియో దిస్వా “కింకారణా తుట్ఠమానసా పముదితహదయా కీళథ, మయ్హం తం కారణం కథేథా”తి పుచ్ఛి. తతో దేవతా ఆహంసు – “మారిస, సుద్ధోదనరఞ్ఞో పుత్తో జాతో, సో బోధిమణ్డే నిసీదిత్వా బుద్ధో హుత్వా ధమ్మచక్కం పవత్తేస్సతి, తస్స ‘అనన్తరూపం బుద్ధలీళం పస్సితుం లభిస్సామా’తి ఇమినా కారణేన తుట్ఠమ్హా”తి.

అథ తాపసో తాసం దేవతానం వచనం సుత్వా పరమదస్సనీయరతనావలోకతో దేవలోకతో ఓరుయ్హ నరపతినివేసనం పవిసిత్వా పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీది. తతో కతపటిసన్థారం రాజానం – “పుత్తో కిర తే, మహారాజ, జాతో, తం పస్సిస్సామా”తి ఆహ. రాజా అలఙ్కతపటియత్తం తనయం ఆహరాపేత్వా దేవలతాపసం వన్దాపేతుం అభిహరి. మహాపురిసస్స పాదా

పరివత్తిత్వా విజ్జులతా వియ అసితజలధరకూటేసు తాపసస్స జటాసు పతిట్ఠహింసు. బోధిసత్తేన హి తేనత్తభావేన వన్దితబ్బో నామ అఞ్ఞో నత్థి. తతో తాపసో ఉట్ఠాయాసనా బోధిసత్తస్స అఞ్జలిం పగ్గహేసి. రాజా తం అచ్ఛరియం దిస్వా అత్తనో పుత్తం వన్ది. తాపసో బోధిసత్తస్స లక్ఖణసమ్పత్తిం దిస్వా – "భవిస్సతి ను ఖో బుద్ధో, ఉదాహు న భవిస్సతీ"తి ఆవజ్జేత్వా ఉపధారేన్తో – "నిస్సంసయం బుద్ధో భవిస్సతీ"తి అనాగతంసఞాణేన ఞత్వా – "అచ్ఛరియపురిసో అయ"న్తి సితం అకాసి.

తతో "అహం ఇమం బుద్ధభూతం దట్ఠుం లభిస్సామి ను ఖో, నో"తి ఉపధారేన్తో – "న లభిస్సామి, అన్తరాయేవ కాలం కత్వా బుద్ధసతేనపి బుద్ధసహస్సేనపి గన్త్వా బోధేతుం అసక్కుణేయ్యే అరూపభవే నిబ్బత్తిస్సామీ"తి దిస్వా – "ఏవరూపం నామ అచ్ఛరియపురిసం బుద్ధభూతం దట్ఠుం న లభిస్సామి, మహతీ వత మే జాని భవిస్సతీ"తి పరోది. మనుస్సా పన దిస్వా – "అమ్హాకం అయ్యో ఇదానేవ హసిత్వా పున రోదితుమారభి, కిం ను ఖో, భన్తే, అమ్హాకం అయ్యపుత్తస్స కోచి అన్తరాయో భవిస్సతీ"తి పుచ్ఛింసు. తాపసో ఆహ – "నత్థేతస్స అన్తరాయో, నిస్సంసయేన బుద్ధో భవిస్సతీ"తి. "అథ కస్మా తుమ్హే పరోదిత్థా"తి? "ఏవరూపం అచ్ఛరియపురిసం బుద్ధభూతం దట్ఠుం న లభిస్సామి, మహతీ వత మే జాని భవిస్సతీతి అత్తానం అనుసోచన్తో రోదామీ"తి ఆహ.

తతో బోధిసత్తం పఞ్చమే దివసే సీసం న్హాపేత్వా – "నామం గణ్హిస్సామా"తి రాజభవనం చతుజ్జాతికగన్ధేన ఉపలిమ్పిత్వా లాజపఞ్చమాని కుసుమాని వికిరిత్వా అసమ్భిన్నపాయాసం పచాపేత్వా తిణ్ణం వేదానం పారఙ్గతే అట్ఠసతే బ్రాహ్మణే నిమన్తేత్వా రాజభవనే నిసీదాపేత్వా మధుపాయాసం భోజేత్వా సక్కారం కత్వా – "కిం ను ఖో భవిస్సతీ"తి లక్ఖణాని పరిగ్గాహాపేసుం. తేసు రామాదయో అట్ఠ బ్రాహ్మణపణ్డితా లక్ఖణపరిగ్గాహకా అహేసుం. తేసు సత్త జనా ద్వే అఙ్గులియో ఉక్ఖిపిత్వా ద్వేధా బ్యాకరింసు – "ఇమేహి లక్ఖణేహి సమన్నాగతో అగారం అజ్ఝావసన్తో రాజా హోతి చక్కవత్తీ, పబ్బజమానో బుద్ధో"తి. తేసం పన సబ్బదహరో గోత్తేన కోణ్డఞ్ఞో నామ బ్రాహ్మణో బోధిసత్తస్స లక్ఖణవరసమ్పత్తిం దిస్వా – "ఏతస్స అగారమజ్ఝే ఠానకారణం నత్థి, ఏకన్తేనేవ వివటచ్ఛదో బుద్ధో భవిస్సతీ"తి ఏకమేవ అఙ్గులిం ఉక్ఖిపిత్వా ఏకంసబ్యాకరణం బ్యాకాసి. అథస్స నామం గణ్హన్తా సబ్బలోకత్థసిద్ధికరత్తా **సిద్ధత్థో**తి నామమకంసు.

అథ తే బ్రాహ్మణా అత్తనో ఘరాని గన్త్వా పుత్తే ఆమన్తేత్వా ఏవమాహంసు – "అమ్హే మహల్లకా, సుద్ధోదనమహారాజస్స పుత్తం సబ్బఞ్ఞుతం పత్తం సమ్భావేయ్యామ వా నో వా, తుమ్హే పన తస్మిం పబ్బజిత్వా సబ్బఞ్ఞుతం పత్తే తస్స సాసనే పబ్బజథా"తి. తతో సత్తపి జనా యావతాయుకం ఠత్వా యథాకమ్మం గతా. కోణ్డఞ్ఞమాణవో అరోగో అహోసి. తదా పన రాజా తేసం వచనం సుత్వా – "కిం దిస్వా మమ పుత్తో పబ్బజిస్సతీ"తి తే పుచ్ఛి. "చత్తారి పుబ్బనిమిత్తాని, దేవా"తి. "కతరఞ్చ కతరఞ్చా"తి? "జిణ్ణం బ్యాధితం మతం పబ్బజిత"న్తి. రాజా "ఇతో పట్ఠాయ ఏవరూపానం మమ పుత్తస్స సన్తికం ఆగమితుం మా అదత్థా"తి వత్వా కుమారస్స చక్ఖుపథే జిణ్ణపురిసాదీనం ఆగమననివారణత్థం చతూసు దిసాసు గావుతగావుతట్ఠానే ఆరక్ఖం ఠపేసి. తందివసం మఙ్గలట్ఠానే సన్నిపతితేసు అసీతియా ఞాతికులసహస్సేసు ఏకమేకో ఏకమేకం పుత్తం పటిజాని – "అయం బుద్ధో వా హోతు రాజా వా, మయం ఏకమేకం పుత్తం దస్సామ, సచే బుద్ధో భవిస్సతి, ఖత్తియసమణేహేవ పరివుతో విచరిస్సతి. సచే రాజా చక్కవత్తీ భవిస్సతి, ఖత్తియకుమారేహేవ పరివుతో విచరిస్సతీ"తి. అథ రాజా మహాపురిసస్స పరమరూపసమ్పన్నా విగతసబ్బదోసా చతుసట్ఠి ధాతియో అదాసి. బోధిసత్తో అనన్తేన పరివారేన మహతా సిరిసముదయేన వడ్ఢి.

అథేకదివసం రఞ్ఞో **వప్పమఙ్గలం** నామ అహోసి. తందివసం రాజా మహతియా విభూతియా మహతా పరివారేన నగరతో నిక్ఖమన్తో పుత్తమ్పి గహేత్వావ అగమాసి. కసికమ్మట్ఠానే ఏకో జమ్బురుక్ఖో పరమరమణీయో ఘనసన్దచ్ఛాయో అహోసి. తస్స హేట్ఠా కుమారస్స సయనం పఞ్ఞాపేత్వా ఉపరి వరకనకతారాఖచితం రత్తచేలవితానం బన్ధిత్వా సాణిపాకారేన పరిక్ఖిపాపేత్వా ఆరక్ఖం ఠపేత్వా రాజా సబ్బాలఙ్కారం అలఙ్కరిత్వా అమచ్చగణపరివుతో నఙ్గలకరణట్ఠానమగమాసి. తత్థ రాజా పరమమఙ్గలం సువణ్ణనఙ్గలం గణ్హాతి, అమచ్చాదయో రజతనఙ్గలాదీని గణ్హన్తి. తందివసం నఙ్గలసహస్సం యోజీయతి. బోధిసత్తం పరివారేత్వా నిసిన్నా ధాతియో – "రఞ్ఞో సమ్పత్తిం పస్సిస్సామా"తి అన్తోసాణితో బహి నిక్ఖన్తా.

అథ బోధిసత్తో ఇతో చితో చ ఓలోకేన్తో కిఞ్చి అదిస్వా సహసా ఉట్ఠాయ పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా ఆనాపానే పరిగ్గహేత్వా పఠమజ్ఝానం నిబ్బత్తేసి. ధాతియో ఖజ్జభోజ్జన్తరే విచరన్తియో థోకం చిరాయింసు. సేసరుక్ఖానం ఛాయా నివత్తా, తస్స పన జమ్బురుక్ఖస్స ఛాయా పరిమణ్డలా హుత్వా తత్థేవ అట్ఠాసి. ధాతితో పనస్స "అయ్యపుత్తో ఏకకోవా"తి వేగేన సాణిపాకారం ఉక్ఖిపిత్వా పరియేసన్తియో సిరిసయనే పల్లఙ్కేన నిసిన్నం తఞ్చ పాటిహారియం దిస్వా గన్త్వా తం పవత్తిం రఞ్ఞో ఆరోచేసుం. రాజా వేగేన ఆగన్త్వా తం పాటిహారియం దిస్వా – "అయం వో, తాత, దుతియవన్దనా"తి పుత్తం వన్ది.

అథ మహాపురిసో అనుక్కమేన సోళసవస్సుద్దేసికో అహోసి. రాజా బోధిసత్తస్స తిణ్ణం ఉతూనం అనుచ్ఛవికే రమ్మ-సురమ్మ-సుభనామకే తయో పాసాదే కారేసి. ఏకం నవభూమికం ఏకం సత్తభూమికం ఏకం పఞ్చభూమికం. తయోపి పాసాదా ఉబ్బేధేన సమప్పమాణా అహేసుం. భూమికాసు పన నానత్తం అహోసి.

అథ రాజా చిన్తేసి – "పుత్తో మే వయప్పత్తో ఛత్తమస్స ఉస్సాపేత్వా రజ్జసిరిం పస్సిస్సామీ"తి. సో సాకియానం పణ్ణాని పహిణి "పుత్తో మే వయప్పత్తో, రజ్జే నం పతిట్ఠాపేస్సామి, సబ్బే అత్తనో గేహేసు వయప్పత్తా దారికా ఇమం గేహం పేసేన్తూ"తి. తే రఞ్ఞో సాసనం సుత్వా – "కుమారో కేవలం రూపసమ్పన్నో, న కిఞ్చి సిప్పం జానాతి, దారభరణం కాతుం న సక్ఖిస్సతి, న మయం ధీతరో దస్సామా"తి ఆహంసు. రాజా తం పవత్తిం సుత్వా పుత్తస్స సన్తికం గన్త్వా తమత్థం ఆరోచేసి. బోధిసత్తో – "కిం సిప్పం దస్సేతుం వట్టతీ"తి ఆహ. "సహస్సత్థామం ధనుం ఆరోపేతుం వట్టతి, తాతా"తి. "తేన హి ఆహరాపేథా"తి ఆహ. రాజా ఆహరాపేత్వా అదాసి. తం ధనుం పురిససహస్సం ఆరోపేతి, పురిససహస్సం ఓరోపేతి. మహాపురిసో తం సరాసనం ఆహరాపేత్వా పల్లఙ్కేన నిసిన్నోవ జియం పాదఙ్గుట్ఠకే వేఠాపేత్వా కడ్ఢన్తో పాదఙ్గుట్ఠకేనేవ ధనుం ఆరోపేత్వా వామేన హత్థేన దణ్డే గహేత్వా దక్ఖిణేన హత్థేన కడ్ఢిత్వా జియం పోథేసి. సకలనగరం ఉప్పతనాకారప్పత్తం అహోసి . "కిం ఏసో సద్దో"తి చ వుత్తే "దేవో గజ్జతీ"తి ఆహంసు. అథఞ్ఞే "తుమ్హే న జానాథ, న దేవో గజ్జతి, అఙ్గీరసస్స కుమారస్స సహస్సత్థామం ధనుం ఆరోపేత్వా జియం పోథేన్తస్స జియప్పహారసద్దో ఏసో"తి ఆహంసు. సాకియా తం సుత్వా తావతకేనేవ ఆరద్ధచిత్తా తుట్ఠమానసా అహేసుం.

అథ మహాపురిసో – "కిం కాతుం వట్టతీ"తి ఆహ. అట్ఠఙ్గులబహలం అయోపట్టం కణ్డేన విజ్ఝితుం వట్టతీతి . తం విజ్ఝిత్వా – "అఞ్ఞం కిం కాతుం వట్టతీ"తి ఆహ. చతురఙ్గులబహలం అసనఫలకం విజ్ఝితుం వట్టతీతి. తమ్పి విజ్ఝిత్వా – "అఞ్ఞం కిం కాతుం వట్టతీ"తి ఆహ. విదత్థిబహలం ఉదుమ్బరఫలకం విజ్ఝితుం వట్టతీతి. తమ్పి విజ్ఝిత్వా అఞ్ఞం కిం కాతుం వట్టతీతి. తతో "వాలుకసకటానీ"తి ఆహంసు. మహాసత్తో వాలుకసకటమ్పి పలాలసకటమ్పి వినివిజ్ఝిత్వా ఉదకే ఏకూసభప్పమాణం కణ్డం పేసేసి థలే అట్ఠఉసభప్పమాణం. అథ నం "వాతిఙ్గణసఞ్ఞాయ వాలం విజ్ఝితుం వట్టతీ"తి ఆహంసు. "తేన హి యోజనమత్తం వాతిఙ్గణం బన్ధాపేథా"తి వత్వా యోజనమత్తకే వాతిఙ్గణసఞ్ఞాయ వాలం బన్ధాపేత్వా రత్తన్ధకారే

మేఘపటలేహి ఛన్నాసు దిసాసు కణ్డం ఖిపి. తం గన్త్వా యోజనమత్తకే వాలం ఫాలేత్వా పథవిం పావిసి. న కేవలం ఏత్తకమేవ, తందివసం మహాపురిసో లోకే వత్తమానం సిప్పం సబ్బమేవ దస్సేసి.

అథ సాకియా అత్తనో ధీతరో అలఙ్కరిత్వా పేసయింసు. చత్తాలీససహస్సా నాటకిత్థియో అహేసుం. రాహులమాతా పన దేవీ అగ్గమహేసీ అహోసి. మహాపురిసో దేవకుమారో వియ సురయువతీహి పరివుతో నరయువతీహి పరివుతో నిప్పురిసేహి తురియేహి పరిచారియమానో మహాసమ్పత్తిం అనుభవమానో ఉతువారేన ఉతువారేన తేసు తీసు పాసాదేసు విహరతి. అథేకదివసం బోధిసత్తో ఉయ్యానభూమిం గన్తుకామో సారథిం ఆమన్తేత్వా – “రథం యోజేహి ఉయ్యానభూమిం పస్సిస్సామీ”తి ఆహ. సో “సాధూ”తి పటిస్సుణిత్వా మహారహం వరరుచిరధిరకుబ్బరవరత్తం థిరతరనేమినాభిం వరకనకరజతమణిరతనఖచితఈసాముఖం నవకనకరజతతారకఖచితనేమిపస్సం సమోసరితవివిధసురభికుసుమదామసస్సిరికం రవిరథసదిసదస్సనీయం వరరథం సమలఙ్కరిత్వా ససికుముదసదిసవణ్ణే అనిలగరుళజవే ఆజానీయే చత్తారో మఙ్గలసిన్ధవే యోజేత్వా బోధిసత్తస్స పటివేదేసి. బోధిసత్తో దేవవిమానసదిసం తం రథవరమారుయ్హ ఉయ్యానాభిముఖో పాయాసి.

అథ దేవతా “సిద్ధత్థకుమారస్స అభిసమ్బుజ్ఝనకాలో ఆసన్నో, పుబ్బనిమిత్తమస్స దస్సేస్సామా”తి ఏకం దేవపుత్తం జరాజజ్జరసరీరం ఖణ్డదన్తం పలితకేసం వఙ్కగత్తం దణ్డహత్థం పవేధమానం కత్వా దస్సేసుం. తం బోధిసత్తో చేవ సారథి చ పస్సన్తి. తతో బోధిసత్తో – “సారథి కో నామేస పురిసో కేసాపిస్స న యథా అఞ్ఞేస”న్తి **మహాపదానసుత్తే** (దీ॰ ని॰ ౨.౪౩ ఆదయో) ఆగతనయేనేవ పుచ్ఛిత్వా తస్స వచనం సుత్వా – “ధిరత్థు వత, భో, జాతి, యత్ర హి నామ జాతస్స జరా పఞ్ఞాయిస్సతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౪౫, ౪౭) సంవిగ్గహదయో తతోవ పటినివత్తిత్వా పాసాదమేవ అభిరుహి.

రాజా “కింకారణా మమ పుత్తో పటినివత్తీ”తి పుచ్ఛి. “జిణ్ణపురిసం దిస్వా, దేవా”తి. తతో కమ్పమానమానసో రాజా అడ్ఢయోజనే ఆరక్ఖం ఠపేసి. పునేకదివసం బోధిసత్తో ఉయ్యానం గచ్ఛన్తో తాహి ఏవ దేవతాహి నిమ్మితం బ్యాధితఞ్చ పురిసం దిస్వా పురిమనయేనేవ పుచ్ఛిత్వా సంవిగ్గహదయో నివత్తిత్వా పాసాదమేవ అభిరుహి. రాజా పుచ్ఛిత్వా నాటకాని విస్సజ్జేసి. “పబ్బజ్జాయ మానసం అస్స భిన్నం కరిస్స”న్తి ఆరక్ఖం వడ్ఢేత్వా సమన్తతో తిగావుతప్పమాణే పదేసే ఆరక్ఖం ఠపేసి.

పునపి బోధిసత్తో ఏకదివసం ఉయ్యానం గచ్ఛన్తో తథేవ దేవతాహి నిమ్మితం కాలఙ్కతం దిస్వా పురిమనయేనేవ పుచ్ఛిత్వా సంవిగ్గహదయో నివత్తిత్వా పాసాదమభిరుహి. రాజా నివత్తనకారణం పుచ్ఛిత్వా పున ఆరక్ఖం వడ్ఢేత్వా యోజనప్పమాణే పదేసే ఆరక్ఖం ఠపేసి.

పునపి బోధిసత్తో ఏకదివసం ఉయ్యానం గచ్ఛన్తో తథేవ దేవతాహి నిమ్మితం సునివత్థం సుపారుతం పబ్బజితం దిస్వా – “కో నామేసో, సమ్మ, సారథీ”తి సారథిం పుచ్ఛి. సారథి కిఞ్చాపి బుద్ధుప్పాదస్స అభావా పబ్బజితం వా పబ్బజితగుణే వా న జానాతి, దేవతానుభావేన పన “పబ్బజితో నామాయం దేవా”తి వత్వా పబ్బజ్జాయ గుణం తస్స వణ్ణేసి.

తతో బోధిసత్తో పబ్బజ్జాయ రుచిం ఉప్పాదేత్వా తందివసం ఉయ్యానం అగమాసి. దీఘాయుకా బోధిసత్తా వస్ససతే వస్ససతే అతిక్కన్తే జిణ్ణాదీసు ఏకేకం అద్దసంసు. అమ్హాకం పన బోధిసత్తో అప్పాయుకకాలే ఉప్పన్నత్తా చతున్నం

చతున్నం మాసానం అచ్చయేన ఉయ్యానం గచ్ఛన్తో అనుక్కమేన ఏకేకం అద్దస. దీఘభాణకా పనాహు – “చత్తారి నిమిత్తాని ఏకదివసేనేవ దిస్వా అగమాసీ”తి. తత్థ దివసభాగం కీళిత్వా ఉయ్యానరసమనుభవిత్వా మఙ్గలపోక్ఖరణియం న్హత్వా అత్థఙ్గతే సూరియే మఙ్గలసిలాతలే నిసీది అత్తానం అలఙ్కారాపేతుకామో. అథస్స చిత్తాచారమఞ్ఞాయ సక్కేన దేవానమిన్దేన ఆణత్తో విస్సకమ్మో నామ దేవపుత్తో ఆగన్త్వా తస్సేవ కప్పకసదిసో హుత్వా దిబ్బేహి అలఙ్కారేహి అలఙ్కరి. అథస్స సబ్బాలఙ్కారసమలఙ్కతస్స సబ్బతాలావచరేసు సకాని సకాని పటిభానాని దస్సయన్తేసు బ్రాహ్మణేసు చ “జయ నన్దా”తిఆదివచనేహి సుతమఙ్గలికాదీసు నానప్పకారేహి మఙ్గలవచనత్థుతిఘోసేహి సమ్భావేన్తేసు సబ్బాలఙ్కారసమలఙ్కతం రథవరం అభిరుహి. తస్మిం సమయే – “రాహులమాతా పుత్తం విజాతా”తి సుత్వా సుద్ధోదనమహారాజా – “పుత్తస్స మే తుట్ఠిం నివేదేథా”తి సాసనం పహిణి. బోధిసత్తో తం సుత్వా – “రాహు జాతో, బన్ధనం జాత”న్తి ఆహ. రాజా – “కిం మే పుత్తో అవచా”తి పుచ్ఛిత్వా తం వచనం సుత్వా “ఇతో పట్ఠాయ మే నత్తా ‘రాహులకుమారో’త్వేవ నామం హోతూ”తి ఆహ.

బోధిసత్తోపి తం రథవరమారుయ్హ మహతా పరివారేన అతిమనోరమేన సిరిసోభగ్గేన నగరం పావిసి. తస్మిం సమయే రూపసిరియా గుణసమ్పత్తియా చ అకిసా కిసాగోతమీ నామ ఖత్తియకఞ్ఞా ఉపరిపాసాదవరతలగతా నగరం పవిసన్తస్స బోధిసత్తస్స రూపసిరిం దిస్వా సఞ్జాతపీతిసోమనస్సా హుత్వా –

> “నిబ్బుతా నూన సా మాతా, నిబ్బుతో నూన సో పితా;
> నిబ్బుతా నూన సా నారీ, యస్సాయం ఈదిసో పతీ”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.సారిపుత్తత్థేరవత్థు; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా) –

ఇమం ఉదానం ఉదానేసి.

బోధిసత్తో తం సుత్వా చిన్తేసి – “అయం మే సుస్సవనం వచనం సావేసి, అహఞ్హి నిబ్బానం గవేసన్తో విచరామి, అజ్జేవ మయా ఘరావాసం ఛడ్డేత్వా నిక్ఖమ్మ పబ్బజిత్వా నిబ్బానం గవేసితుం వట్టతీ”తి. “అయం ఇమిస్సా ఆచరియభాగో హోతూ”తి ముత్తాహారం కణ్ఠతో ఓముఞ్చిత్వా కిసాగోతమియా సతసహస్సగ్ఘనికం పరమరతికరం ముత్తాహారం పేసేసి. సా “సిద్ధత్థకుమారో మయి పటిబద్ధహదయో హుత్వా పణ్ణాకారం పేసేసీ”తి సోమనస్సజాతా అహోసి.

బోధిసత్తోపి మహతా సిరిసముదయేన పరమరమణీయం పాసాదం అభిరుహిత్వా సిరిసయనే నిపజ్జి. తావదేవ నం పరిపుణ్ణరజనికరసదిసరుచిరవరవదనా బిమ్బఫలసదిసదసనవసనా సితవిమలసమసంహితావిరళవరదసనా అసితనయనకేసపాసా సుజాతఞ్జనాతినీలకుటిలభముకా సుజాతహంససమసంహితపయోధరా రతికరనవకనకరజతవిరచితవరమణిమేఖలా పరిగతవిపులఘనజఘనతటా కరికరసన్నిభోరుయుగలా నచ్చగీతవాదితేసు కుసలా సురయువతిసదిసరూపసోభా వరయువతియో మధురరవాని తురియాని గహేత్వా మహాపురిసం సమ్పరివారేత్వా రమాపయన్తియో నచ్చగీతవాదితాని పయోజయింసు. బోధిసత్తో పన కిలేసేసు విరత్తచిత్తతాయ నచ్చగీతాదీసు అనభిరతో ముహుత్తం నిద్దం ఓక్కమి.

తా తం దిస్వా “యస్సత్థాయ నచ్చాదీని మయం పయోజేమ, సో నిద్దం ఉపగతో, ఇదాని కిమత్థం కిలమామా”తి గహితాని తురియాని అజ్ఝోత్థరిత్వా నిపజ్జింసు, గన్ధతేలప్పదీపా చ ఝాయన్తి. బోధిసత్తో పబుజ్ఝిత్వా సయనపిట్ఠే పల్లఙ్కేన నిసిన్నో అద్దస తా ఇత్థియో తురియభణ్డాని అవత్థరిత్వా నిద్దాయన్తియో పగ్ఘరితలాలా కిలిన్నకపోలగత్తా, ఏకచ్చా దన్తే ఖాదన్తియో, ఏకచ్చా కాకచ్ఛన్తియో, ఏకచ్చా విప్పలపన్తియో, ఏకచ్చా వివటముఖా, ఏకచ్చా అపగతవసనరసనా , పాకటబీభచ్ఛసమ్బాధట్ఠానా, ఏకచ్చా విముత్తాకులసిరోరుహా సుసానరూపరూపం ధారయమానా సయింసు. మహాసత్తో తాసం తం విప్పకారం దిస్వా భియ్యోసోమత్తాయ కామేసు విరత్తచిత్తో అహోసి. తస్స పన అలఙ్కతపటియత్తం దససతనయనభవనసదిసం రుచిరసోభమ్పి పాసాదవరతలం అపవిద్ధమతసరీరకుణపభరితం ఆమకసుసానమివ పరమపటిక్కూలం ఉపట్ఠాసి. తయోపి భవా ఆదిత్తభవనసదిసా హుత్వా ఉపట్ఠహింసు. “ఉపద్దుతం వత, భో, ఉపస్సట్ఠం వత భో”తి చ వాచం పవత్తేసి. అతివియ పబ్బజ్జాయ చిత్తం నమి.

సో “అజ్జేవ మయా మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమితుం వట్టతీ”తి సిరిసయనతో ఉట్ఠాయ ద్వారసమీపం గన్త్వా – “కో ఏత్థా”తి ఆహ. ఉమ్మారే సీసం కత్వా నిపన్నో ఛన్నో ఆహ – “అహం, అయ్యపుత్త, ఛన్నో”తి. అథ మహాపురిసో – “అహం అజ్జ మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమితుకామో, న కఞ్చి పటివేదిత్వా సీఘమేకం అతిజయం సిన్ధవం కప్పేహీ”తి. సో “సాధు, దేవా”తి అస్సభణ్డకం గహేత్వా అస్ససాలం గన్త్వా గన్ధతేలప్పదీపేసు జలన్తేసు సుమనపట్టవితానస్స హేట్ఠా పరమరమణీయే భూమిభాగే ఠితం అరిమన్ధకం కణ్డకం తురఙ్గవరం దిస్వా – “అజ్జ మయా అయ్యపుత్తస్స నిక్ఖమనత్థాయ ఇమమేవ మఙ్గలహయం కప్పేతుం వట్టతీ”తి కణ్డకం కప్పేసి. సో కప్పియమానోవ అఞ్ఞాసి – “అయం కప్పనా అతిగాళ్హా, అఞ్ఞేసు దివసేసు ఉయ్యానకీళం గమనకాలే కప్పనా వియ న హోతి. నిస్సంసయం అజ్జేవ అయ్యపుత్తో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిస్సతీ”తి. తతో తుట్ఠమానసో మహాహసితం హసి. సో నాదో తం సకలకపిలవత్థుపురం ఉన్నాదం కరేయ్య, దేవతా పన సన్నిరుమ్భిత్వా న కస్సచి సోతుం అదంసు.

బోధిసత్తో “పుత్తం తావ పస్సిస్సామీ”తి చిన్తేత్వా ఠితట్ఠానతో ఉట్ఠాయ రాహులమాతుయా వసనట్ఠానం గన్త్వా గబ్భద్వారం వివరి. తస్మిం ఖణే అన్తోగబ్భే గన్ధతేలప్పదీపో ఝాయతి. రాహులమాతా సుమనమల్లికాదీనం అమ్బణమత్తేన అభిప్పకిణ్ణే వరసయనే పుత్తస్స మత్థకే హత్థం ఠపేత్వా నిద్దాయతి. బోధిసత్తో ఉమ్మారే పాదం ఠపేత్వా ఠితకోవ ఓలోకేత్వా – “సచాహం దేవియా హత్థం అపనేత్వా మమ పుత్తం గణ్హిస్సామి, దేవీ పబుజ్ఝిస్సతి, ఏవం మే అభినిక్ఖమనస్స అన్తరాయో భవిస్సతి. బుద్ధో హుత్వావ ఆగన్త్వా పుత్తం పస్సిస్సామీ”తి చిన్తేత్వా పాసాదతలతో ఓతరిత్వా అస్సస్స సమీపం గన్త్వా ఏవమాహ – “తాత కణ్డక, త్వం అజ్జ ఏకరత్తిం మం తారయ, అహం తం నిస్సాయ బుద్ధో హుత్వా సదేవకం లోకం తారేస్సామీ”తి. తతో ఉల్లఙ్ఘిత్వా కణ్డకస్స పిట్ఠిం అభిరుహి. కణ్డకో గీవతో పట్ఠాయ ఆయామతో అట్ఠారసహత్థో హోతి తదనురూపేన ఉబ్బేధేన సమన్నాగతో రూపగ్గజవబలసమ్పన్నో సబ్బసేతో ధోతసఙ్ఖసదిసదస్సనీయవణ్ణో. తతో బోధిసత్తో వరతురఙ్గపిట్ఠిగతో ఛన్నం అస్సస్స వాలధిం గాహాపేత్వా అడ్ఢరత్తసమయే నగరస్స మహాద్వారం సమ్పత్తో.

తదా పన రాజా పుబ్బేవ బోధిసత్తస్స గమనపటిసేధనత్థాయ ద్వీసు ద్వారకవాటేసు ఏకేకం పురిససహస్సేన వివరితబ్బం కారేత్వా తత్థ బహుపురిసే ఆరక్ఖం ఠపేసి. బోధిసత్తో కిర పురిసగణనాయ కోటిసతసహస్సస్స బలం ధారేసి, హత్థిగణనాయ కోటిసహస్సస్స. తస్మా సో చిన్తేసి – “యది ద్వారం న వివరీయతి, అజ్జ కణ్డకస్స పిట్ఠే నిసిన్నో ఛన్నం వాలధిం గాహాపేత్వా తేన సద్ధింయేవ కణ్డకం ఊరూహి నిప్పీళేత్వా అట్ఠారసహత్థం పాకారం ఉప్పతిత్వా అతిక్కమేయ్య”న్తి.

ఛన్నో చిన్తేసి – “సచే ద్వారం న ఉగ్ఘాపయతి, అహం అయ్యపుత్తం ఖన్ధే కత్వా కణ్డకం దక్ఖిణహత్థేన పరిక్ఖిపన్తో ఉపకచ్ఛకే కత్వా ఉప్పతిత్వా పాకారం అతిక్కమిస్సామీ”తి. కణ్డకో చిన్తేసి – “అహం ద్వారే అవివరియమానే యథానిసిన్నమేవ అయ్యపుత్తం గహితవాలధినా ఛన్నేన సద్ధిం ఉప్పతిత్వా పాకారస్స పురతో పతిట్ఠహిస్సామీ”తి. ఏవమేవ తయో పురిసా చిన్తయింసు. ద్వారే అధివత్థా దేవతా మహాద్వారం వివరింసు.

తస్మిం ఖణే మారో పాపిమా “మహాసత్తం నివత్తేస్సామీ”తి ఆగన్త్వా గగనతలే ఠత్వా ఆహ –

“మా నిక్ఖమ మహావీర, ఇతో తే సత్తమే దినే;
దిబ్బం తు చక్కరతనం, అద్ధా పాతు భవిస్సతి. –

ద్విసహస్సపరిత్తదీపపరివారానం చతున్నం మహాదీపానం రజ్జం కారేస్ససి, నివత్త, మారిసా”తి. మహాపురిసో ఆహ “కోసి త్వ”న్తి. అహం వసవత్తీతి.

“జానామహం మహారాజ, మయ్హం చక్కస్స సమ్భవం;
అనత్థికోహం రజ్జేన, గచ్ఛ త్వం మార మా ఇధ.

“సకలం దససహస్సమ్పి, లోకధాతుమహం పన;
ఉన్నాదేత్వా భవిస్సామి, బుద్ధో లోకే వినాయకో”తి. –

ఆహ. సో తత్థేవన్తరధాయి.

మహాసత్తో ఏకూనత్తింసవస్సకాలే హత్థగతం చక్కవత్తిరజ్జం ఖేళపిణ్డం వియ అనపేక్ఖో ఛడ్డేత్వా చక్కవత్తిసిరినివాసభూతా రాజభవనా నిక్ఖమిత్వా ఆసాళ్హిపుణ్ణమాయ ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తే వత్తమానే నగరతో నిక్ఖమిత్వా నగరం అపలోకేతుకామో అహోసి. వితక్కసమనన్తరమేవ చస్స కులాలచక్కం వియ సో భూమిప్పదేసో పరివత్తి. యథాఠితోవ మహాసత్తో కపిలవత్థుపురం దిస్వా తస్మిం భూమిప్పదేసే కణ్డకనివత్తనం నామ చేతియట్ఠానం దస్సేత్వా గన్తబ్బమగాభిముఖంయేవ కణ్డకం కత్వా పాయాసి మహతా సక్కారేన ఉళారేన సిరిసముదయేన. తదా మహాసత్తే గచ్ఛన్తే తస్స పురతో దేవతా సట్ఠి ఉక్కాసతసహస్సాని ధారయింసు, తథా పచ్ఛతో సట్ఠి దక్ఖిణతో సట్ఠి ఉక్కాసతసహస్సాని, తథా వామపస్సతో. అపరా దేవతా సురభికుసుమమాలాదామచన్దనచుణ్ణచామరధజపటాకాహి సక్కరోన్తియో పరివారేత్వా అగమంసు. దిబ్బాని సఙ్గీతాని అనేకాని చ తురియాని వజ్జింసు.

ఇమినా సిరిసముదయేన గచ్ఛన్తో బోధిసత్తో ఏకరత్తేనేవ తీణి రజ్జాని అతిక్కమ్మ తింసయోజనికం మగ్గం గన్త్వా అనోమానదీతీరం సమ్పాపుణి. అథ బోధిసత్తో నదీతీరే ఠత్వా ఛన్నం పుచ్ఛి – “కా నామాయం నదీ”తి? “అనోమా నామ, దేవా”తి. “అమ్హాకమ్పి పబ్బజ్జా అనోమా భవిస్సతీ”తి పణ్హియా అస్సం ఘట్టేన్తో అస్సస్స సఞ్ఞం అదాసి. అస్సో ఉల్లఙ్ఘిత్వా అట్ఠఉసభవిత్థారాయ నదియా పారిమతీరే అట్ఠాసి. బోధిసత్తో అస్సపిట్ఠితో ఓరుయ్హ ముత్తరాసిసదిసే వాలుకాపులినే ఠత్వా ఛన్నం ఆమన్తేసి – “సమ్మ ఛన్న, త్వం మయ్హం ఆభరణాని చేవ కణ్డకఞ్చ ఆదాయ గచ్ఛ, అహం పబ్బజిస్సామీ”తి. ఛన్నో, “అహమ్పి, దేవ, పబ్బజిస్సామీ”తి. బోధిసత్తో ఆహ – “న లబ్భా తయా పబ్బజితుం, గచ్ఛేవ త్వ”న్తి తిక్ఖత్తుం నివారేత్వా

ఆభరణాని చేవ కణ్డకఞ్చ పటిచ్ఛాపేత్వా చిన్తేసి – “ఇమే మయ్హం కేసా సమణసారుప్పా న హోన్తి, తే ఖగ్గేన ఛిన్దిస్సామీ”తి దక్ఖిణేన హత్థేన పరమనిసితమసివరం గహేత్వా వామహత్థేన మోళియా సద్ధిం చూళం గహేత్వా ఛిన్ది, కేసా ద్వఙ్గులమత్తా హుత్వా దక్ఖిణతో ఆవట్టమానా సీసే అల్లీయింసు. తేసం పన కేసానం యావజీవం తదేవ పమాణం అహోసి, మస్సు చ తదనురూపం, పున కేసమస్సుఓహారణకిచ్చమ్పిస్స నాహోసి. బోధిసత్తో సహ మోళియా చూళం గహేత్వా – “సచాహం బుద్ధో భవిస్సామి, ఆకాసే తిట్ఠతు, నో చే, భూమియం పతతూ”తి ఆకాసే ఖిపి. తం చూళామణిబన్ధనం యోజనప్పమాణం ఠానం గన్త్వా ఆకాసే అట్ఠాసి.

అథ సక్కో దేవరాజా దిబ్బేన చక్ఖునా ఓలోకేన్తో యోజనికేన రతనచఙ్కోటకేన తం పటిగ్గహేత్వా తావతింసభవనే తియోజనం సత్తరతనమయం **చూళామణిచేతియం** నామ పతిట్ఠాపేసి. యథాహ –

“ఛేత్వాన మోళిం వరగన్ధవాసితం, వేహాయసం ఉక్ఖిపి అగ్గపుగ్గలో;
సహస్సనేత్తో సిరసా పటిగ్గహి, సువణ్ణచఙ్కోటవరేన వాసవో”తి. (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౨౨; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౧౨; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా);

పున బోధిసత్తో చిన్తేసి – “ఇమాని కాసికవత్థాని మహగ్ఘాని, న మయ్హం సమణసారుప్పానీ”తి. అథస్స కస్సపబుద్ధకాలే పురాణసహాయకో ఘటికారమహాబ్రహ్మా ఏకం బుద్ధన్తరం వినాసభావాప్పత్తేన మిత్తభావేన చిన్తేసి – “అజ్జ మే సహాయకో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖన్తో, సమణపరిక్ఖారమస్స గహేత్వా గచ్ఛిస్సామీ”తి.

“తిచీవరఞ్చ పత్తో చ, వాసి సూచి చ బన్ధనం;
పరిస్సావనఞ్చ అట్ఠేతే, యుత్తయోగస్స భిక్ఖునో”తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౫; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౯౪; ౨.౩౪౯; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪.౧౯౮; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౫ పదభాజనీయవణ్ణనా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౨౦౬) –

ఇమే అట్ఠ సమణపరిక్ఖారే ఆహరిత్వా అదాసి. మహాపురిసో అరహద్ధజం నివాసేత్వా ఉత్తమం పబ్బజ్జావేసం గహేత్వా సాటకయుగలం ఆకాసే ఖిపి. తం మహాబ్రహ్మా పటిగ్గహేత్వా బ్రహ్మలోకే ద్వాదసయోజనికం సబ్బరతనమయం చేతియం కత్వా తం అన్తో పక్ఖిపిత్వా ఠపేసి. అథ నం మహాసత్తో – “ఛన్న, మమ వచనేన మాతాపితూనం ఆరోగ్యం వదేహీ”తి వత్వా ఉయ్యోజేసి. తతో ఛన్నో మహాపురిసం వన్దిత్వా పదక్ఖిణం కత్వా పక్కామి. కణ్డకో పన ఛన్నేన సద్ధిం మన్తయమానస్స బోధిసత్తస్స వచనం సుణన్తో ఠత్వా – “నత్థి దాని మయ్హం పున సామినో దస్సన”న్తి చక్ఖుపథమస్స విజహన్తో వియోగదుక్ఖమధివాసేతుం అసక్కోన్తో హదయేన ఫలితేన కాలం కత్వా సురరిపుదురభిభవనే తావతింసభవనే కణ్డకో నామ దేవపుత్తో హుత్వా నిబ్బత్తి. తస్స ఉప్పత్తి విమలత్థవిలాసినియా విమానవత్థుట్ఠకథాయ గహేతబ్బా. ఛన్నస్స పఠమం ఏకోవ సోకో అహోసి. సో కణ్డకస్స కాలకిరియాయ దుతియేన సోకేన పీళియమానో రోదన్తో పరిదేవన్తో దుక్ఖేన అగమాసి.

బోధిసత్తోపి పబ్బజిత్వా తస్మింయేవ పదేసే అనుపియం నామ అమ్బవనం అత్థి, తత్థేవ సత్తాహం పబ్బజ్జాసుఖేన వీతినామేత్వా తతో పచ్ఛా సఞ్ఝాప్పభానురఞ్జితసలిలధరసంవుతో సరదసమయే పరిపుణ్ణరజనికరో వియ కాసావవరసంవుతో ఏకకోపి అనేకజనపరివుతో వియ విరోచమానో తం వనవాసిమిగపక్ఖీనం నయనామతపానమివ కరోన్తో

ఏకచరో సీహో వియ నరసీహో మత్తమాతఙ్గవిలాసగామీ సమస్సాసేన్తో వియ వసున్ధరం పాదతలేహి ఏకదివసేనేవ తింసయోజనికం మగ్గం గన్త్వా ఉత్తుఙ్గతరఙ్గభఙ్గం అసఙ్గం గఙ్గం నదిం ఉత్తరిత్వా రతనజుతివిసరవిరాజితవరరుచిరరాజగహం రాజగహం నామ నగరం పావిసి. పవిసిత్వా చ పన సపదానం పిణ్డాయ చరి. సకలం పన తం నగరం బోధిసత్తస్స రూపదస్సనేన ధనపాలకే పవిట్ఠే తం నగరం వియ అసురిన్దే పవిట్ఠే దేవనగరం వియ సఙ్ఖోభమగమాసి. పిణ్డాయ చరన్తే మహాపురిసే నగరవాసినో మనుస్సా మహాసత్తస్స రూపదస్సనేన సఞ్జాతపీతిసోమనస్సా జాతవిమ్హితా బోధిసత్తస్స రూపదస్సనావజ్జితహదయా అహేసుం.

తేసం మనుస్సానం అఞ్ఞతరో అఞ్ఞతరమేవమాహ – “కిన్ను యం, భో, రాహుభయేన నిగూళ్హకిరణజాలో పుణ్ణచన్దో మనుస్సలోకమాగతో”తి. తమఞ్ఞో సితం కత్వా ఏవమాహ – “కిం కథేసి, సమ్మ, కదా నామ తయా పుణ్ణచన్దో మనుస్సలోకమాగతో దిట్ఠపుబ్బో, నను ఏస కుసుమకేతుకామదేవో వేసన్తరమాదాయ అమ్హాకం మహారాజస్స నాగరానఞ్చ పరమలీళావిభూతిం దిస్వా కీళితుమాగతో”తి. తమఞ్ఞో సితం కత్వా ఏవమాహ – “కిం, భో, త్వం ఉమ్మత్తోసి, నను కామో ఇస్సరకోధహుతాసనపరిదడ్ఢసరీరో సురపతిదససతనయనో ఏసో అమరపురసఞ్ఞాయ ఇధాగతో”తి! తమఞ్ఞో ఈసకం హసిత్వా – “కిం వదేసి, భో, తే పుబ్బాపరవిరోధం, కుతో పనస్స దససతనయనాని, కుతో వజిరం, కుతో ఏరావణో. అద్ధా బ్రహ్మా ఏస బ్రాహ్మణజనం పమత్తం ఞత్వా వేదవేదఙ్గాదీసు నియోజనత్థాయ ఆగతో”తి. తే సబ్బేపి అపసాదేత్వా అఞ్ఞో పణ్డితజాతికో ఏవమాహ – “నేవాయం పుణ్ణచన్దో , న చ కామదేవో, నాపి దససతనయనో, న చాపి బ్రహ్మా, సబ్బలోకనాయకో సత్థా ఏస అచ్ఛరియమనుస్సో”తి.

ఏవం సల్లపన్తేసు ఏవ నాగరేసు రాజపురిసా గన్త్వా తం పవత్తిం రఞ్ఞో బిమ్బిసారస్స ఆరోచేసుం – “దేవ, దేవో వా గన్ధబ్బో వా ఉదాహు నాగరాజా వా యక్ఖో వా కో ను వా అమ్హాకం నగరే పిణ్డాయ చరతీ”తి. రాజా తం సుత్వా ఉపరిపాసాదతలే ఠత్వా మహాపురిసం దిస్వా అచ్ఛరియబ్భుతచిత్తజాతో రాజపురిసే ఆణాపేసి – “గచ్ఛథ, భణే, తం వీమంసథ, సచే అమనుస్సో భవిస్సతి, నగరా నిక్ఖమిత్వా అన్తరధాయిస్సతి, సచే దేవతా భవిస్సతి, ఆకాసేన గమిస్సతి, సచే నాగరాజా భవిస్సతి, పథవియం నిముజ్జిత్వా గమిస్సతి, సచే మనుస్సో భవిస్సతి, యథాలద్ధం భిక్ఖం పరిభుఞ్జిస్సతీ”తి.

మహాపురిసోపి సన్తిన్ద్రియో సన్తమానసో రూపసోభాయ మహాజనస్స నయనాని ఆకడ్ఢేన్తో వియ యుగమత్తం పేక్ఖమానో మిస్సకభత్తం యాపనమత్తం సంహరిత్వా పవిట్ఠద్వారేనేవ నగరా నిక్ఖమిత్వా పణ్డవపబ్బతచ్ఛాయాయ పురత్థాభిముఖో నిసీదిత్వా ఆహారం పచ్చవేక్ఖిత్వా నిబ్బికారో పరిభుఞ్జి. తతో రాజపురిసా గన్త్వా తం పవత్తిం రఞ్ఞో ఆరోచేసుం. తతో దూతవచనం సుత్వా మగధాధిపతి రాజా బాలజనేహి దురనుసారో మేరుమన్దారసారో సత్తసారో బిమ్బిసారో బోధిసత్తస్స గుణస్సవనేనేవ సఞ్జాతదస్సనకుతూహలో వేగేన నగరతో నిక్ఖమిత్వా పణ్డవపబ్బతాభిముఖో గన్త్వా యానా ఓరుయ్హ బోధిసత్తస్స సన్తికం గన్త్వా తేన కతానుఞ్ఞో బన్ధుజనసినేహసీతలే సిలాతలే నిసీదిత్వా బోధిసత్తస్స ఇరియాపథే పసీదిత్వా కతపటిసన్థారో నామగోత్తాదీని పుచ్ఛిత్వా బోధిసత్తస్స సబ్బం ఇస్సరియం నియ్యాతేసి. బోధిసత్తో – “మయ్హం, మహారాజ, వత్థుకామేహి వా కిలేసకామేహి వా అత్థో నత్థి. అహఞ్హి పరమాభిసమ్బోధిం పత్థయన్తో నిక్ఖన్తో”తి ఆహ. రాజా అనేకప్పకారేన యాచన్తోపి తస్స చిత్తం అలభిత్వా – “అద్ధా బుద్ధో భవిస్సతి, బుద్ధభూతేన పన తయా పఠమం మమ విజితం ఆగన్తబ్బ”న్తి వత్వా నగరం పవిట్ఠో.

“అథ రాజగహం వరరాజగహం, నరరాజవరే నగరం తు గతే;

గిరిరాజవరో మునిరాజవరో, మిగరాజగతో సుగతోపి గతో”.

అథ బోధిసత్తో అనుపుబ్బేన చారికం చరమానో ఆళారఞ్చ కాలామం ఉదకఞ్చ రామపుత్తం ఉపసఙ్కమిత్వా అట్ఠ సమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా – “నాయం మగ్గో బోధియా”తి తం సమాపత్తిభావనం అనలఙ్కరిత్వా మహాపధానం పదహితుకామో ఉరువేలం గన్త్వా – “రమణీయో వతాయం భూమిభాగో”తి తత్థేవ వాసం ఉపగన్త్వా మహాపధానం పదహి. లక్ఖణపరిగ్గాహకబ్రాహ్మణానం చత్తారో పుత్తా కోణ్డఞ్ఞో బ్రాహ్మణో చాతి ఇమే పఞ్చ జనా పఠమంయేవ పబ్బజితా గామనిగమరాజధానీసు భిక్ఖాచరియం చరన్తా తత్థ బోధిసత్తం సమ్పాపుణింసు. అథ నం ఛబ్బస్సాని మహాపధానం పదహన్తం – “ఇదాని బుద్ధో భవిస్సతి, ఇదాని బుద్ధో భవిస్సతీ”తి పరివేణసమ్మజ్జనాదికాయ వత్తపటిపత్తియా ఉపట్ఠహమానా సన్తికావచరావస్స అహేసుం. బోధిసత్తోపి – “కోటిప్పత్తం దుక్కరం కరిస్సామీ”తి ఏకతిలతణ్డులాదీహి వీతినామేసి. సబ్బసోపి ఆహారుపచ్ఛేదం అకాసి. దేవతాపి లోమకూపేహి దిబ్బోజం ఉపహారయమానా పక్ఖిపింసు.

అథస్స తాయ నిరాహారతాయ పరమకిసభావప్పత్తకాయస్స సువణ్ణవణ్ణో కాయో కాళవణ్ణో అహోసి, ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణాని పటిచ్ఛన్నాని అహేసుం. అథ బోధిసత్తో దుక్కరకారికాయ అన్తం గన్త్వా – “నాయం మగ్గో బోధియా”తి ఓళారికం ఆహారం ఆహారేతుం గామనిగమేసు పిణ్డాయ చరిత్వా ఆహారం ఆహరి. అథస్స ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణాని పాకతికాని అహేసుం, కాయో సువణ్ణవణ్ణో అహోసి. అథ పఞ్చవగ్గియా భిక్ఖూ తం దిస్వా – “అయం ఛబ్బస్సాని దుక్కరకారికం కరోన్తోపి సబ్బఞ్ఞుతం పటివిజ్ఝితుం నాసక్ఖి, ఇదాని గామనిగమరాజధానీసు పిణ్డాయ చరిత్వా ఓళారికం ఆహారం ఆహరియమానో కిం సక్ఖిస్సతి, బాహుల్లికో ఏస పధానవిబ్భన్తో, కిం నో ఇమినా”తి మహాపురిసం పహాయ బారాణసియం ఇసిపతనం అగమంసు.

అథ మహాపురిసో విసాఖపుణ్ణమాయ ఉరువేలాయం సేనానిగమే సేనాకుటుమ్బికస్స గేహే నిబ్బత్తా సుజాతా నామ దారికా అహోసి . తాయ సమ్పసాదనజాతాయ దిన్నం పక్ఖిత్తదిబ్బోజం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సువణ్ణపాతిం గహేత్వా నేరఞ్జరాయ పటిసోతం ఖిపిత్వా కాళనాగరాజం సుపన్తం బోధేసి. అథ బోధిసత్తో నేరఞ్జరాతీరే సురభికుసుమసమలఙ్కతే నీలోభాసే మనోరమే సాలవనే దివావిహారం కత్వా సాయన్హసమయే దేవతాహి అలఙ్కతేన మగ్గేన బోధిరుక్ఖాభిముఖో పాయాసి. దేవనాగయక్ఖసిద్ధాదయో దిబ్బేహి మాలాగన్ధవిలేపనేహి పూజయింసు. తస్మిం సమయే **సోత్థియో** నామ తిణహారకో తిణం ఆదాయ పటిపథే ఆగచ్ఛన్తో మహాపురిసస్స ఆకారం ఞత్వా అట్ఠ తిణముట్ఠియో అదాసి. బోధిసత్తో తిణం గహేత్వా అసితఞ్జనగిరిసఙ్కాసం ఆచరన్తమివ దినకరజాలం సకహదయమివ కరుణాసీతలం సీతచ్ఛాయం వివిధవిహగగణసమ్పాతవిరహితం మన్దమారుతేరితాయ ఘనసాఖాయ సమలఙ్కతం నచ్చన్తమివ పీతియా రఞ్జమానమివ చ తరుగణానం విరోచమానవిజయతరుమస్సత్థబోధిరుక్ఖమూలముపగన్త్వా అస్సత్థదుమరాజం తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా పుబ్బుత్తరదిసాభాగే ఠితో తాని తిణాని అగ్గే గహేత్వా చాలేసి. తావదేవ చుద్దసహత్థో పల్లఙ్కో అహోసి. తాని చ తిణాని చిత్తకారేన లేఖాగహితాని వియ అహేసుం. బోధిసత్తో తత్థ చుద్దసహత్థే తిణసన్థరే తిసన్ధిపల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా చతురఙ్గసమన్నాగతవీరియం అధిట్ఠహిత్వా సువణ్ణపీఠే ఠపితరజతక్ఖన్ధం వియ చ పణ్ణాసహత్థం బోధిక్ఖన్ధం పిట్ఠితో కత్వా ఉపరి మణిఛత్తేన వియ బోధిసాఖాహి ధారియమానో నిసీది. సువణ్ణవణ్ణే పనస్స చీవరే బోధిఅఙ్కురా పతమానా సువణ్ణపట్టే పవాళా వియ నిక్ఖిత్తా విరోచయింసు.

బోధిసత్తే పన తత్థ నిసిన్నేయేవ వసవత్తిమారో దేవపుత్తో – “సిద్ధత్థకుమారో మమ విసయమతిక్కమితుకామో, న దానాహమతిక్కమితుమస్స దస్సామీ”తి మారబలస్స తమత్థం ఆరోచేత్వా మారబలమాదాయ నిక్ఖమి. సా కిర మారసేనా మారస్స పురతో ద్వాదసయోజనా అహోసి, తథా దక్ఖిణతో చ వామపస్సతో చ, పచ్ఛతో పన చక్కవాళపరియన్తం కత్వా ఠితా, ఉద్ధం నవయోజనుబ్బేధా అహోసి. యస్సా పన ఉన్నదన్తియా సద్దో నవయోజనసహస్సతో పట్ఠాయ పథవిఉన్ద్రియనసద్దో వియ సుయ్యతి. తస్మిం సమయే సక్కో దేవరాజా విజయుత్తరం నామ సఙ్ఖం ధమమానో అట్ఠాసి. సో కిర సఙ్ఖో వీసహత్థసతికో అహోసి. పఞ్చసిఖో గన్ధబ్బదేవపుత్తో తిగావుతాయతం బేళువపణ్డువీణం ఆదాయ వాదయమానో మఙ్గలయుత్తాని గీతాని గాయమానో అట్ఠాసి. సుయామో దేవరాజా తిగావుతాయతం సరదసమయరజనికరసస్సిరికం దిబ్బచామరం గహేత్వా మన్దం మన్దం బీజయమానో అట్ఠాసి. బ్రహ్మా చ సహమ్పతి తియోజనవిత్థతం దుతియమివ పుణ్ణచన్దం సేతచ్ఛత్తం భగవతో ఉద్ధం ధారేత్వా అట్ఠాసి. మహాకాళోపి నాగరాజా అసీతియా నాగనాటకసహస్సేహి పరివుతో థుతిసఙ్గీతాని పవత్తేన్తో మహాసత్తం నమస్సమానో అట్ఠాసి. దససు చక్కవాళసహస్సేసు దేవతాయో నానావిధేహి సురభికుసుమదామధూపచుణ్ణాదీహి పూజయమానా సాధుకారం పవత్తయమానా అట్ఠంసు.

అథ మారో దేవపుత్తో దియడ్ఢయోజనసతికం హిమగిరిసిఖరసదిసం పరమరుచిరదస్సనం గిరిమేఖలం నామ రతనఖచితవరవారణం అరివారణవారణం అభిరుహిత్వా బాహుసహస్సం మాపేత్వా అగ్గహితగ్గహణేన నానావుధాని అగ్గహేసి. మారపరిసాపి అసిఫరసుసరసత్తిసబలా సముస్సితధనుముసల-ఫాల-సఙ్కు-కున్త-తోమర-ఉపల-లగుళ-వలయ-కణయ-కప్పణ-చక్కకటకధారారురు- సీహ-ఖగ్గ-సరభ-వరాహ-బ్యగ్ఘ-వానరోరగ-మజ్జారోలూకవదనా మహింస-పసద-తురఙ్గ-దిరదాదివదనా చ నానాభీమవిరూపబీభచ్ఛకాయా మనుస్సయక్ఖపిసాచసదిసకాయా చ మహాసత్తం బోధిసత్తం బోధిమూలే నిసిన్నం అజ్ఝోత్థరమానా గన్త్వా పరివారయిత్వా మారస్స సన్దేసం సముదిక్ఖమానా అట్ఠాసి.

తతో మారబలే బోధిమణ్డముపసఙ్కమన్తేయేవ తేసం సక్కాదీనం ఏకోపి ఠాతుం నాసక్ఖి. సమ్ముఖసమ్ముఖట్ఠానేనేవ పలాయింసు. సక్కో పన దేవరాజా తం విజయుత్తరసఙ్ఖం పిట్ఠియం కత్వా పలాయిత్వా చక్కవాళముఖవట్టియం అట్ఠాసి. మహాబ్రహ్మా సేతచ్ఛత్తం చక్కవాళకోటియం ఠపేత్వా బ్రహ్మలోకమేవ అగమాసి. కాళో నాగరాజా సబ్బనాటకాని ఛడ్డేత్వా పథవియం నిముజ్జిత్వా పఞ్చయోజనసతికం మఞ్జేరికనాగభవనం గన్త్వా హత్థేన ముఖం పిదహిత్వా నిపజ్జి. ఏకదేవతాపి తత్థ ఠాతుం సమత్థా నామ నాహోసి. మహాపురిసో పన సుఞ్ఞవిమానే మహాబ్రహ్మా వియ ఏకకోవ నిసీది. “ఇదాని మారో ఆగమిస్సతీ”తి పఠమమేవ అనేకరూపాని అనిట్ఠాని దున్నిమిత్తాని పాతురహేసుం.

“పమత్తబన్ధుస్స చ యుద్ధకాలే, తిలోకబన్ధుస్స చ వత్తమానే;
ఉక్కా సమన్తా నిపతింసు ఘోరా, ధూమన్ధకారా చ దిసా అహేసుం.

“అచేతనాయమ్పి సచేతనా యథా, గతా వియోగం పతినేవ కామినీ;
లతేవ వాతాభిహతా ససాగరా, పకమ్పి నానాసధరా ధరా మహీ.

“అహేసుముద్ధూతజలా సముద్దా, వహింసు నజ్జో పటిలోమమేవ;
కూటాని నానాతరుసఙ్ఘటాని, భేత్వా గిరీనం పథవిం భజింసు.

“పవాయి వాతో ఫరుసో సమన్తా, నిఘుట్టసద్దో తుములో అహోసి;

భజిత్థ ఘోరం రవిరన్ధకారం, కబన్ధరూపం గగనే చరిత్థ.

“ఏవంపకారం అసివం అనిట్ఠం, ఆకాసగం భూమిగతఞ్చ ఘోరం;
అనేకరూపం కిర దున్నిమిత్తం, అహోసి మారాగమనే సమన్తా.

“తం దేవదేవం అభిహన్తుకామం, కామం తు దిస్వా పన దేవసఙ్ఘా;
హాహాతి సద్దం అనుకమ్పమానా, అకంసు సద్ధిం అమరఙ్గనాహి.

“పచ్ఛాపి పస్సింసు సుదన్తరూపం, దిసావిదిసాసు పలాయమానం;
సఅన్తకం తం సబలం అనేకం, హత్థే చ ధరా చ పాతా తయింసు.

“విహఙ్గమానం గరుళోవ మజ్ఝే, మజ్ఝే మిగానం పరమోవ సీహో;
మహాయసో మారబలస్స మజ్ఝే, విసారదో వీతభయో నిసీది”.

అథ మారో – “సిద్ధత్థం భింసాపేత్వా పలాపేస్సామీ”తి వాతవస్సం పహరణవస్సం పాసాణవస్సం పున అఙ్గారకుక్కుళవాలుకకలలన్ధకారవుట్ఠీహి నవహి మారఇద్ధీహి బోధిసత్తం పలాపేతుం అసక్కోన్తో కుద్ధమానసో – “కిం, భణే, తిట్ఠథ, ఇమం సిద్ధత్థమసిద్ధత్థం కరోథ, గణ్హథ హనథ ఛిన్దథ బన్ధథ న ముఞ్చథ పలాపేథా”తి మారపరిసం ఆణాపేత్వా సయఞ్చ గిరిమేఖలస్స ఖన్ధే నిసీదిత్వా ఏకేన కరేన సరం భమయన్తో బోధిసత్తం ఉపసఙ్కమిత్వా – “భో సిద్ధత్థ, ఉట్ఠహ పల్లఙ్కా”తి ఆహ. మారపరిసాపి మహాసత్తస్స అతిఘోరం పీళమకాసి. అథ మహాపురిసో – “కదా తే పూరితా, మార, పల్లఙ్కత్థాయ పారమీ”తిఆదీని వచనాని వత్వా దక్ఖిణహత్థం పథవిం నిన్నామేసి. తఙ్ఖణఞ్ఞేవ చుద్దససహస్సాధికాని దససతసహస్సయోజనబహలాని పథవిసన్ధారకాని వాతుదకాని పఠమం కమ్పేత్వా తదనన్తరం చతునహుతాధికద్వియోజనసతసహస్సబహలా అయం మహాపథవీ ఛధా పకమ్పిత్థ. ఉపరి ఆకాసే అనేకసహస్సాని విజ్జులతా చ అసనీ చ ఫలింసు. అథ గిరిమేఖలదిరదో జణ్ణుకేన పతి. మారో గిరిమేఖలక్ఖన్ధే నిసిన్నో భూమియం పతి. మారపరిసాపి దిసావిదిసాసు భుసముట్ఠి వియ వికిరింసు.

అథ మహాపురిసోపి తం సమారం మారబలం ఖన్తిమేత్తావీరియపఞ్ఞాదీనం అత్తనో పారమీనమానుభావేన విద్ధంసేత్వా పఠమయామే పుబ్బేనివాసం అనుస్సరిత్వా మజ్ఝిమయామే దిబ్బచక్ఖుం విసోధేత్వా పచ్చూససమయే సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణే పచ్చయాకారే ఞాణం ఓతారేత్వా ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా తమేవ పాదకం కత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా మగ్గపటిపాటియా అధిగతేన చతుత్థమగ్గేన సబ్బకిలేసే ఖేపేత్వా సబ్బబుద్ధగుణే పటివిజ్ఝిత్వా సబ్బబుద్ధాచిణ్ణం –

“అనేకజాతిసంసారం, సన్ధావిస్సం అనిబ్బిసం;
గహకారం గవేసన్తో, దుక్ఖా జాతి పునప్పునం.

“గహకారక దిట్ఠోసి, పున గేహం న కాహసి;
సబ్బా తే ఫాసుకా భగ్గా, గహకూటం విసఙ్ఖతం;
విసఙ్ఖారగతం చిత్తం, తణ్హానం ఖయమజ్ఝగా”తి. (ధ॰ ప॰ ౧౫౩-౧౫౪) –

ఉదానం ఉదానేసి.

సన్తికేనిదానకథా

ఉదానం ఉదానేత్వా నిసిన్నస్స భగవతో ఏతదహోసి – “అహం కప్పసతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని ఇమస్స పల్లఙ్కస్స కారణా సన్ధావిం, అయం మే పల్లఙ్కో విజయపల్లఙ్కో మఙ్గలపల్లఙ్కో, ఏత్థ మే నిసిన్నస్స యావ సఙ్కప్పో న పరిపుణ్ణో, న తావ ఇతో వుట్ఠహిస్సామీ”తి అనేకకోటిసతసహస్ససఙ్ఖా సమాపత్తియో సమాపజ్జన్తో సత్తాహం తత్థేవ నిసీది. యం సన్ధాయ వుత్తం – “అథ ఖో భగవా సత్తాహం ఏకపల్లఙ్కేన నిసీది విముత్తిసుఖపటిసంవేదీ”తి (మహావ. ౧).

అథేకచ్చానం దేవతానం – “అజ్జాపి తావ నూన సిద్ధత్థస్స కత్తబ్బకిచ్చం అత్థి. పల్లఙ్కస్మిఞ్హి ఆలయం న విజహతీ”తి పరివితక్కో ఉదపాది. అథ సత్థా దేవతానం వితక్కం ఞత్వా తాసం వితక్కూపసమనత్థం వేహాసం అబ్భుగ్గన్త్వా యమకపాటిహారియం దస్సేసి. ఏవం ఇమినా పాటిహారియేన దేవతానం వితక్కం వూపసమేత్వా పల్లఙ్కతో ఈసకం పాచీననిస్సితే ఉత్తరదిసాభాగే ఠత్వా – “ఇమస్మిం వత మే పల్లఙ్కే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిద్ధ”న్తి చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పసతసహస్సఞ్చ పూరితానం పారమీనం ఫలాధిగమనట్ఠానం పల్లఙ్కఞ్చ బోధిరుక్ఖఞ్చ అనిమిసేహి అక్ఖీహి ఓలోకయమానో సత్తాహం వీతినామేసి, తం ఠానం **అనిమిసచేతియం** నామ జాతం.

అథ పల్లఙ్కస్స చ ఠితట్ఠానస్స చ అన్తరా చఙ్కమం మాపేత్వా పురత్థిమపచ్ఛిమతో ఆయతే రతనచఙ్కమే చఙ్కమన్తో సత్తాహం వీతినామేసి, తం ఠానం **రతనచఙ్కమచేతియం** నామ జాతం.

చతుత్థే పన సత్తాహే బోధితో పచ్ఛిముత్తరదిసాభాగే దేవతా రతనఘరం మాపయింసు. తత్థ పల్లఙ్కేన నిసీదిత్వా అభిధమ్మపిటకం విచినన్తో సత్తాహం వీతినామేసి, తం పన ఠానం **రతనఘరచేతియం** నామ జాతం.

ఏవం భగవా బోధిసమీపేయేవ చత్తారి సత్తాహాని వీతినామేత్వా పఞ్చమే సత్తాహే బోధిరుక్ఖమూలా యేన **అజపాలనిగ్రోధో** తేనుపసఙ్కమి. తత్రాపి ధమ్మం విచినన్తో విముత్తిసుఖఞ్చ పటిసంవేదేన్తో నిసీది.

సత్థా తత్థ సత్తాహం వీతినామేత్వా **ముచలిన్ద**మూలం అగమాసి. తత్థ సత్తాహవద్దలికాయ ఉప్పన్నాయ సీతాదిపటిబాహనత్థం ముచలిన్దేన నాగరాజేన సత్తక్ఖత్తుం భోగేహి పరిక్ఖిత్తో అసమ్బాధాయ గన్ధకుటియా విహరన్తో వియ విముత్తిసుఖం పటిసంవేదియమానో తత్థ సత్తాహం వీతినామేత్వా రాజాయతనమూలం ఉపసఙ్కమి. తత్థాపి విముత్తిసుఖం పటిసంవేదియమానోవ సత్తాహం నిసీది. ఏత్తావతా సత్త సత్తాహాని పరిపుణ్ణాని. ఏత్థన్తరే భగవతో నేవ ముఖధోవనం న సరీరపటిజగ్గనం నాహారకిచ్చం అహోసి, ఫలసుఖేనేవ వీతివత్తేసి. అథ సత్తసత్తాహమత్థకే ఏకూనపఞ్ఞాసతిమే దివసే సక్కేన దేవానమిన్దేన ఉపనీతేన నాగలతాదన్తకట్ఠేన చ అనోతత్తదహోదకేన చ ముఖం ధోవిత్వా తత్థేవ **రాజాయతన**మూలే నిసీది.

తస్మిం సమయే **తపుస్సభల్లికా** నామ ద్వే వాణిజా ఞాతిసాలోహితాయ దేవతాయ సత్థు ఆహారదానే ఉస్సాహితా మన్థఞ్చ మధుపిణ్డికఞ్చ ఆదాయ – “పటిగ్గణ్హాతు భగవా ఇమం ఆహారం అనుకమ్పం ఉపాదాయా”తి సత్థారం ఉపసఙ్కమిత్వా అట్ఠంసు. భగవా పాయాసపటిగ్గహణదివసేయేవ దేవదత్తియస్స పత్తస్స అన్తరహితత్తా – “న ఖో తథాగతా హత్థేసు ఆహారం పటిగ్గణ్హన్తి, కిమ్హి ను ఖో అహం ఇమం పటిగ్గణ్హేయ్య”న్తి చిన్తేసి. అథస్స భగవతో అజ్ఝాసయం విదిత్వా

చతూహి దిసాహి చత్తారో మహారాజానో ఇన్దనీలమణిమయే చత్తారో పత్తే ఉపనామేసుం. భగవా తే పటిక్ఖిపి. పున ముగ్గవణ్ణే సిలామయే చత్తారో పత్తే ఉపనామేసుం. భగవా తేసం చతున్నమ్పి దేవపుత్తానం అనుకమ్పం ఉపాదాయ పటిగ్గహేత్వా ఏకీభావం ఉపనేత్వా తస్మిం పచ్చగ్ఘే సేలమయే పత్తే ఆహారం పటిగ్గహేత్వా పరిభుఞ్జిత్వా అనుమోదనమకాసి. తే ద్వే భాతరో వాణిజా బుద్ధఞ్చ ధమ్మఞ్చ సరణం గన్త్వా ద్వేవాచికా ఉపాసకా అహేసుం.

అథ సత్థా పున అజపాలనిగ్రోధమేవ గన్త్వా నిగ్రోధమూలే నిసీది. అథస్స తత్థ నిసిన్నమత్తస్సేవ అధిగతస్స ధమ్మస్స గమ్భీరతం పచ్చవేక్ఖన్తస్స సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణో – “అధిగతో ఖో మ్యాయం ధమ్మో”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౬౪; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭) పరేసం ధమ్మం అదేసేతుకామతాకారప్పత్తో పరివితక్కో ఉదపాది. అథ **బ్రహ్మా సహమ్పతి** “నస్సతి వత భో లోకో, వినస్సతి వత భో లోకో”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౬౬; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౨; ౨.౩౩౮; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౮) దససు చక్కవాళసహస్సేసు సక్కసుయామసన్తుసితనిమ్మానరతిపరనిమ్మితవసవత్తిమహాబ్రహ్మానో చ గహేత్వా సత్థు సన్తికం ఆగన్త్వా – “దేసేతు, భన్తే, భగవా ధమ్మ”న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౬౬; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౨; ౨.౩౩౮; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౮) నయేన ధమ్మదేసనం ఆయాచి.

అథ సత్థా తస్స పటిఞ్ఞం దత్వా – “కస్స ను ఖో అహం పఠమం ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి చిన్తేన్తో ఆళారుదకానం కాలఙ్కతభావం ఞత్వా – “బహూపకారా ఖో మే పఞ్చవగ్గియా భిక్ఖూ”తి పఞ్చవగ్గియే ఆరబ్భ మనసికారం కత్వా – “కహం ను ఖో తే ఏతరహి విహరన్తీ”తి ఆవజ్జేన్తో – “బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే”తి ఞత్వా – “తత్థ గన్త్వా ధమ్మచక్కం పవత్తేస్సామీ”తి కతిపాహం బోధిమణ్డసామన్తేయేవ పిణ్డాయ చరన్తో విహరిత్వా ఆసాళ్హిపుణ్ణమియం బారాణసిం గమిస్సామీ”తి పత్తచీవరమాదాయ అట్ఠారసయోజనమగ్గం పటిపజ్జి. అన్తరామగ్గే హట్ఠతుట్ఠం **ఉపకం** నామ ఆజీవకం దిస్వా తస్స అత్తనో బుద్ధభావం ఆచిక్ఖిత్వా తందివసంయేవ సాయన్హసమయే ఇసిపతనం అగమాసి.

పఞ్చవగ్గియా పన తథాగతం దూరతోవ ఆగచ్ఛన్తం దిస్వా – “అయం, ఆవుసో, సమణో గోతమో పచ్చయబాహుల్లాయ ఆవత్తో పరిపుణ్ణకాయో పీణిన్ద్రియో సువణ్ణవణ్ణో హుత్వా ఆగచ్ఛతి, ఇమస్స అభివాదనాదీని న కరిస్సామ, ఆసనమత్తం పన పఞ్ఞాపేయ్యామా”తి కతికం అకంసు. భగవా తేసం చిత్తాచారం ఞత్వా సబ్బసత్తేసు అనోధిస్సకవసేన ఫరణసమత్థం మేత్తచిత్తం సంఖిపిత్వా ఓధిస్సకవసేన మేత్తచిత్తేన ఫరి. తే భగవతో మేత్తచిత్తేన ఫుట్ఠా తథాగతే ఉపసఙ్కమన్తే సకాయ కతికాయ సణ్ఠాతుం అసక్కోన్తా అభివాదనాదీని సబ్బకిచ్చాని అకంసు. విత్థారకథా **వినయమహావగ్గా**దీసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

అథ భగవా అత్తనో బుద్ధభావం తే ఞాపేత్వా పఞ్ఞత్తవరబుద్ధాసనే నిసీదిత్వా ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తయోగే వత్తమానే అట్ఠారసహి బ్రహ్మకోటీహి పరివుతో పఞ్చవగ్గియే థేరే ఆమన్తేత్వా **ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తం** దేసేసి. తేసు అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞో దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేన్తో సుత్తపరియోసానే అట్ఠారసహి బ్రహ్మకోటీహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాసి. తేన వుత్తం –

౧. “అహమేతరహి సమ్బుద్ధో, గోతమో సక్యవడ్ఢనో;
పధానం పదహిత్వాన, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం.

౨. “బ్రహ్మునా యాచితో సన్తో, ధమ్మచక్కం పవత్తయిం;

అట్ఠారసన్నం కోటీనం, పఠమాభిసమయో అహూ”తి.

తత్థ **అహన్తి** అత్తానం నిద్దిసతి. **ఏతరహీ**తి అస్మిం కాలే. **సక్యవడ్ఢనో**తి సాకియకులవడ్ఢనో. “సక్యపుఙ్గవో”తిపి పాఠో. **పధానన్తి** వీరియం వుచ్చతి. **పదహిత్వానా**తి ఘటేత్వా వాయమిత్వా, దుక్కరకారికం కత్వాతి అత్థో. **అట్ఠారసన్నం కోటీనన్తి** బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తకథాయ అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞత్థేరప్పముఖానం అట్ఠారసన్నం బ్రహ్మకోటీనం పఠమాభిసమయో అహోసీతి అత్థో.

ఇదాని భగవా అతీతం కథేత్వా అనాగతం అభిసమయం కథేన్తో –

౩. “తతో పరఞ్చ దేసేన్తే, నరదేవసమాగమే;
గణనాయ న వత్తబ్బో, దుతియాభిసమయో అహూ”తి. – ఆదిమాహ;

తత్థ **నరదేవసమాగమే**తి తతో అపరేన సమయేన మహామఙ్గలసమాగమే దససు చక్కవాళసహస్సేసు దేవమనుస్సానం మజ్ఝే **మఙ్గలసుత్త**పరియోసానే (ఖు॰ పా॰ ౫.౧ ఆదయో; సు॰ ని॰ ౨౬౧ ఆదయో) గణనపథం వీతివత్తానం నరదేవానం. **దుతియాభిసమయో అహూ**తి హేస్సతీతి అత్థో. అనాగతవచనే వత్తబ్బే సోతపతితత్తా “అహూ”తి అతీతవచనం వుత్తం, కాలవిపరియాయవసేన వా. ఏస నయో ఇతో పరేసు ఈదిసేసు వచనేసు చ. పున **రాహులోవాదసుత్తన్త**దేసనాయ (మ॰ ని॰ ౩.౪౧౬ ఆదయో) గణనపథవీతివత్తే సత్తే అభిసమయామతపానం పాయేసి. అయం తతియాభిసమయో. తేన వుత్తం –

౪. “ఇధేవాహం ఏతరహి, ఓవదిం మమ అత్రజం;
గణనాయ న వత్తబ్బో, తతియాభిసమయో అహూ”తి.

భగవతో కిర ఏకోవ సావకసన్నిపాతో అహోసి. ఉరువేలకస్సపాదీనం జటిలానం సహస్సం, ద్విన్నం అగ్గసావకానం అడ్ఢత్తియసతానీతి ఇమేసం అడ్ఢతేళససతానం సన్నిపాతో అహోసి. తేన వుత్తం –

౫. “ఏకోసి సన్నిపాతో మే, సావకానం మహేసినం;
అడ్ఢతేళససతానం, భిక్ఖూనాసి సమాగమో”తి.

తత్థ **ఏకోసీ**తి ఏకోవ ఆసి. **అడ్ఢతేళససతానన్తి** మమ సావకానం పఞ్ఞాసాధికానం ద్వాదససతానం. **భిక్ఖూనాసీ**తి భిక్ఖూనం ఆసి . తేసం పన మజ్ఝగతో భగవా చతురఙ్గసన్నిపాతే పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసి.

అథ భగవా అత్తనో పవత్తిం దస్సేన్తో –

౬. “విరోచమానో విమలో, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మజ్ఝగో;
దదామి పత్థితం సబ్బం, మణీవ సబ్బకామదో”తి. – ఆదిమాహ;

తత్థ **విరోచమానో**తి అనన్తబుద్ధసిరియా విరోచమానో. **విమలో**తి విగతరాగాదికిలేసమలో. **మణీవ సబ్బకామదో**తి చిన్తామణి వియ సబ్బకామదదో అహమ్పి ఇచ్ఛితం పత్థితం సబ్బం లోకియలోకుత్తరసుఖవిసేసం దేమీతి అత్థో.

ఇదాని పత్థితపత్థనం దస్సేన్తో –

౭. “ఫలమాకఙ్ఖమానానం, భవచ్ఛన్దజహేసినం;
చతుసచ్చం పకాసేమి, అనుకమ్పాయ పాణిన”న్తి. – ఆదిమాహ;

తత్థ **ఫల**న్తి సోతాపత్తిఫలాదికం చతుబ్బిధం ఫలం. **భవచ్ఛన్దజహేసిన**న్తి భవతణ్హాపహాయినం, భవతణ్హం పజహితుకామానం. **అనుకమ్పాయా**తి అనుద్దయాయ.

౮. ఇదాని చతుసచ్చప్పకాసనే, అభిసమయం దస్సేన్తో ‘‘**దసవీససహస్సాన**’’న్తి ఆదిమాహ.

తత్థ **దసవీససహస్సాన**న్తి దససహస్సానఞ్చ వీసతిసహస్సానఞ్చ. **ఏకద్విన్న**న్తిఆదినా నయేనాతి అత్థో. నవమదసమగాథా ఉత్తానత్థావ.

౧౧-౧౨. ఏకాదసమద్వాదసమగాథాసు **ఇదానేతరహీ**తి ఉభోపి ఏకత్థా, వేనేయ్యవసేన పురిసపుగ్గలా వియ వుత్తా. అథ వా **ఇదానీ**తి మయి ఉప్పన్నే. **ఏతరహీ**తి మయి ధమ్మం దేసేన్తే. **అపత్తమానసా**తి అప్పత్తఅరహత్తఫలా. **అరియఞ్జస**న్తి అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం. **థోమయన్తా**తి పసంసన్తా. **బుజ్ఝిస్సన్తీ**తి అనాగతే చతుసచ్చధమ్మం పటివిజ్ఝిస్సన్తీతి అత్థో. **సంసారసరిత**న్తి సంసారసాగరం.

ఇదాని అత్తనో జాతనగరాదిం దస్సేన్తో –

౧౩. “నగరం కపిలవత్థు మే, రాజా సుద్ధోదనో పితా;
మయ్హం జనేత్తికా మాతా, మాయాదేవీతి వుచ్చతి.

౧౪. “ఏకూనతింసవస్సాని, అగారం అజ్ఝహం వసిం;
రమ్మో సురమ్మో సుభకో, తయో పాసాదముత్తమా.

౧౫. “చత్తాలీససహస్సాని, నారియో సమలఙ్కతా;
భద్దకఞ్చనా నామ నారీ, రాహులో నామ అత్రజో.

౧౬. “నిమిత్తే చతురో దిస్వా, అస్సయానేన నిక్ఖమిం;
ఛబ్బస్సం పధానచారం, అచరిం దుక్కరం అహం.

౧౭. “బారాణసియం ఇసిపతనే, చక్కం పవత్తితం మయా;
అహం గోతమసమ్బుద్ధో, సరణం సబ్బపాణినం.

౧౮. “కోలితో ఉపతిస్సో చ, ద్వే భిక్ఖూ అగ్గసావకా;
ఆనన్దో నాముపట్ఠాకో, సన్తికావచరో మమ;
ఖేమా ఉప్పలవణ్ణా చ, భిక్ఖునీ అగ్గసావికా.

౧౯. “చిత్తో హత్థాళవకో చ, అగ్గుపట్ఠాకుపాసకా;
నన్దమాతా చ ఉత్తరా, అగ్గుపట్ఠాకుపాసికా.

౨౦. “అహం అస్సత్థమూలమ్హి, పత్తో సమ్బోధిముత్తమం;
బ్యామప్పభా సదా మయ్హం, సోళసహత్థముగ్గతా.

౨౧. “అప్పం వస్ససతం ఆయు, ఇదానేతరహి విజ్జతి;
తావతా తిట్ఠమానోహం, తారేమి జనతం బహుం.

౨౨. “ఠపయిత్వాన ధమ్ముక్కం, పచ్ఛిమం జనబోధనం;
అహమ్పి న చిరస్సేవ, సద్ధిం సావకసఙ్ఘతో;
ఇధేవ పరినిబ్బిస్సం, అగ్గీవాహారసఙ్ఖయా”తి. – ఆదిమాహ;

మమ పన రమ్మసురమ్మసుభనామకా తయో పాసాదా నవభూమికసత్తభూమికపఞ్చభూమికా, చత్తాలీససహస్సా నాటకిత్థియో, యసోధరా నామ మమ అగ్గమహేసీ , సోహం చత్తారో నిమిత్తే దిస్వా అస్సయానేన మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిం. తతో ఛబ్బస్సాని పధానం పదహిత్వా విసాఖపుణ్ణమాయ ఉరువేలాయం సేనానిగమే సేనాకుటుమ్బికస్స ధీతాయ సమ్పసాదజాతాయ సుజాతాయ నామ దిన్నం మధుపాయాసం పరిభుఞ్జిత్వా సాలవనే దివావిహారం కత్వా సాయన్హసమయే సోత్థియేన నామ తిణహారకేన దిన్నా అట్ఠ తిణముట్ఠియో గహేత్వా అస్సత్థబోధిరుక్ఖమూలం ఉపగన్త్వా తత్థ మారబలం విద్ధంసేత్వా సమ్బోధిం పత్తోస్మీతి సబ్బం బ్యాకాసి.

తత్థ **సద్ధిం సావకసఙ్ఘతో**తి సద్ధిం సావకసఙ్ఘేన. **పరినిబ్బిస్సన్తి** పరినిబ్బాయిస్సామి. **అగ్గీవాహారసఙ్ఖయాతి** అగ్గి వియ ఇన్ధనక్ఖయేన యథా అగ్గి నిరుపాదానో నిబ్బాయతి, ఏవం అహమ్పి నిరుపాదానో పరినిబ్బాయిస్సామీతి అత్థో.

తాని చ అతులతేజానీతి అగ్గసావకయుగాదీని తాని అసదిసతేజాని. **ఇమాని చ దసబలానీ**తి ఏతాని చ సారీరదసబలాని **గుణధారణో దేహో**తి ఛఅసాధారణఞాణాదిగుణధరో అయం దేహో చ. **తమన్తరహిస్సన్తీ**తి సబ్బాని ఏతాని వుత్తప్పకారాని అన్తరధాయిస్సన్తి వినస్సిస్సన్తి. **నను రిత్తా సబ్బసఙ్ఖారా**తి ఏత్థ **ననూ**తి అయం అనుమతిఅత్థే నిపాతో. **రిత్తా**తి నిచ్చసారధువసారరహితత్తా తుచ్ఛా, సబ్బమేవ పన సఙ్ఖతం ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మం హుత్వా అభావతో అనిచ్చం, ఉప్పాదాదిపటిపీళితత్తా దుక్ఖం, అవసవత్తనతో అనత్తా. తస్మా సఙ్ఖారేసు లక్ఖణత్తయం ఆరోపేత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అమతమసఙ్ఖతం అచ్చుతం నిబ్బానం అధిగచ్ఛథ. అయం వో అమ్హాకం అనుసాసనీ ఇదం అమ్హాకం సాసనం అప్పమాదేన సమ్పాదేథాతి. దేసనాపరియోసానే కిర దేవతానం కోటిసతసహస్సస్స అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తాని విముచ్చింసు. సేసమగ్గఫలేసు పతిట్ఠితా పన గణనపథం వీతివత్తా అహేసుం.

ఏవం భగవా కప్పనామజాతిఆదివవత్థితం సకలమ్పి బుద్ధవంసం ఆకాసే రతనచఙ్కమే చఙ్కమన్తోవ కథేత్వా ఞాతిజనం వన్దాపేత్వా ఆకాసతో ఓతరిత్వా పఞ్ఞత్తవరబుద్ధాసనే నిసీది. ఏవం నిసిన్నే పన భగవతి లోకనాథే సిఖాప్పత్తో ఞాతిసమాగమో అహోసి. సబ్బే ఏకగ్గచిత్తా నిసీదింసు . తతో మహామేఘో పోక్ఖరవస్సం వస్సి. తఙ్ఖణే ఉదకం హేట్ఠా విరవన్తం గచ్ఛతి. తేమేతుకామోవ తేమేతి, అతేమితుకామస్స సరీరే ఏకబిన్దుమత్తమ్పి న పతతి. తం దిస్వా సబ్బే అచ్ఛరియబ్భుతచిత్తజాతా హుత్వా – “అహో అచ్ఛరియం, అహో అబ్భుత”న్తి కథం సముట్ఠాపేసుం. తం సుత్వా సత్థా – “న ఇదానేవ మయ్హం ఞాతిసమాగమే పోక్ఖరవస్సం వస్సి, అతీతేపి వస్సీ”తి ఇమిస్సా అట్ఠుప్పత్తియా **వేస్సన్తరజాతకం** (జా॰ ౨.౨౨.౧౬౫౫ ఆదయో) కథేసి. సా ధమ్మదేసనా సాత్థికా జాతా. తతో భగవా ఉట్ఠాయాసనా విహారం పావిసి.

ఇతి మధురత్థవిలాసినియా బుద్ధవంసట్ఠకథాయ

గోతమబుద్ధవంసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితో పఞ్చవీసతిమో బుద్ధవంసో.

౨౮. బుద్ధపకిణ్ణకకథా

“అపరిమేయ్యితో కప్పే, చతురో ఆసుం వినాయకా”తిఆదికా అట్ఠారసగాథా సఙ్గీతికారకేహి ఠపితా నిగమనగాథాతి వేదితబ్బా. సేసగాథాసు సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

వేమత్తకథా

ఇమస్మిం పన సకలేపి బుద్ధవంసే నిద్దిట్ఠానం పఞ్చవీసతియా బుద్ధానం **అట్ఠ వేమత్తాని** వేదితబ్బాని. కతమాని అట్ఠ? ఆయువేమత్తం, పమాణవేమత్తం, కులవేమత్తం, పధానవేమత్తం, రస్మివేమత్తం, యానవేమత్తం, బోధివేమత్తం, పల్లఙ్కవేమత్తన్తి.

తత్థ **ఆయువేమత్తం** నామ కేచి దీఘాయుకా హోన్తి కేచి అప్పాయుకా. తథా హి దీపఙ్కరో కోణ్డఞ్ఞో అనోమదస్సీ పదుమో పదుముత్తరో అత్థదస్సీ ధమ్మదస్సీ సిద్ధత్థో తిస్సోతి ఇమే నవ బుద్ధా వస్ససతసహస్సాయుకా అహేసుం. మఙ్గలో సుమనో సోభితో నారదో సుమేధో సుజాతో పియదస్సీ ఫుస్సోతి ఇమే అట్ఠ బుద్ధా నవుతివస్ససహస్సాయుకా అహేసుం. రేవతో వేస్సభూ చాతి ఇమే ద్వే బుద్ధా సట్ఠివస్ససహస్సాయుకా అహేసుం. విపస్సీ భగవా అసీతివస్ససహస్సాయుకా అహోసి. సిఖీ కకుసన్ధో కోణాగమనో కస్సపోతి ఇమే చత్తారో బుద్ధా యథాక్కమేన సత్తతిచత్తాలీసతింసవీసవస్ససహస్సాయుకా అహేసుం. అమ్హాకం పన భగవతో వస్ససతం ఆయుప్పమాణం అహోసి. ఉపచితపుఞ్ఞసమ్భారానం దీఘాయుకసంవత్తనియకమ్మసముపేతానమ్పి బుద్ధానం యుగవసేన ఆయుప్పమాణం అప్పమాణం అహోసి. అయం పఞ్చవీసతియా బుద్ధానం ఆయువేమత్తం నామ.

పమాణవేమత్తం నామ కేచి దీఘా హోన్తి కేచి రస్సా. తథా హి దీపఙ్కర-రేవత-పియదస్సీ-అత్థదస్సీ-ధమ్మదస్సీ-విపస్సీబుద్ధానం అసీతిహత్థుబ్బేధం సరీరప్పమాణం అహోసి. కోణ్డఞ్ఞ-మఙ్గల-నారద-సుమేధానం అట్ఠాసీతిహత్థుబ్బేధో కాయో అహోసి. సుమనస్స నవుతిహత్థుబ్బేధం సరీరం అహోసి. సోభిత-అనోమదస్సీ-పదుమ-పదుముత్తర-ఫుస్సబుద్ధానం అట్ఠపణ్ణాసహత్థుబ్బేధం సరీరం అహోసి. సుజాతో పణ్ణాసహత్థుబ్బేధసరీరో అహోసి. సిద్ధత్థ-తిస్స-వేస్సభునో సట్ఠిహత్థుబ్బేధా అహేసుం. సిఖీ సత్తతిహత్థుబ్బేధో అహోసి. కకుసన్ధ-కోణాగమన-కస్సపా యథాక్కమేన చత్తాలీసతింసవీసతిహత్థుబ్బేధా అహేసుం. అమ్హాకం భగవా అట్ఠారసహత్థుబ్బేధో అహోసి. అయం పఞ్చవీసతియా బుద్ధానం పమాణవేమత్తం నామ.

కులవేమత్తం నామ కేచి ఖత్తియకులే నిబ్బత్తింసు కేచి బ్రాహ్మణకులే. తథా హి కకుసన్ధకోణాగమనకస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధా బ్రాహ్మణకులే నిబ్బత్తింసు. దీపఙ్కరాదిగోతమబుద్ధపరియన్తా ద్వావీసతి బుద్ధా ఖత్తియకులేయేవ నిబ్బత్తింసు. అయం పఞ్చవీసతియా బుద్ధానం కులవేమత్తం నామ.

పధానవేమత్తం నామ దీపఙ్కర-కోణ్డఞ్ఞ-సుమన-అనోమదస్సీ-సుజాతసిద్ధత్థ-కకుసన్ధానం దసమాసికా పధానచరియా. మఙ్గల-సుమేధతిస్స సిఖీనం అట్ఠమాసికా. రేవతస్స సత్తమాసికా. సోభితస్స చత్తారో మాసా.

పదుమఅత్థదస్సీ విపస్సీనం అడ్ఢమాసికా. నారద-పదుముత్తర-ధమ్మదస్సీ-కస్సపానం సత్తాహాని . పియదస్సీ-ఫుస్స-వేస్సభూ కోణాగమనానం ఛమాసికా. అమ్హాకం బుద్ధస్స ఛబ్బస్సాని పధానచరియా అహోసి. అయం పధానవేమత్తం నామ.

రస్మివేమత్తం నామ మఙ్గలస్స కిర సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సరీరస్మి దససహస్సిలోకధాతుం ఫరిత్వా అట్ఠాసి. పదుముత్తరబుద్ధస్స ద్వాదసయోజనికా అహోసి. విపస్సిస్స భగవతో సత్తయోజనికా అహోసి. సిఖిస్స తియోజనప్పమాణా. కకుసన్ధస్స దసయోజనికా. అమ్హాకం భగవతో సమన్తతో బ్యామప్పమాణా. సేసానం అనియతా అహోసి. అయం రస్మివేమత్తం నామ అజ్ఝాసయపటిబద్ధం, యో యత్తకం ఇచ్ఛతి, తస్స సరీరప్పభా తత్తకం ఫరతి, పటివిద్ధగుణే పన కస్సచి వేమత్తం నామ నత్థి. అయం రస్మివేమత్తం నామ.

యానవేమత్తం నామ కేచి హత్థియానేన కేచి అస్సయానేన కేచి రథపద-పాసాద-సివికాదీసు అఞ్ఞతరేన నిక్ఖమన్తి. తథా హి దీపఙ్కర-సుమన-సుమేధ-ఫుస్స-సిఖీ-కోణాగమనా హత్థియానేన నిక్ఖమింసు. కోణ్డఞ్ఞ-రేవత-పదుమ-పియదస్సీ-విపస్సీ-కకుసన్ధా రథయానేన. మఙ్గల-సుజాత-అత్థదస్సీ-తిస్స-గోతమా అస్సయానేన. అనోమదస్సీసిద్ధత్థవేస్సభునో సివికాయానేన. నారదో పదసా నిక్ఖమి. సోభిత-పదుముత్తర-ధమ్మదస్సీ-కస్సపా పాసాదేన నిక్ఖమింసు. అయం యానవేమత్తం నామ.

బోధివేమత్తం నామ దీపఙ్కరస్స భగవతో కపీతనరుక్ఖో బోధి; కోణ్డఞ్ఞస్స భగవతో సాలకల్యాణిరుక్ఖో , మఙ్గల-సుమన-రేవత-సోభితానం నాగరుక్ఖో, అనోమదస్సిస్స అజ్జునరుక్ఖో, పదుమనారదానం మహాసోణరుక్ఖో, పదుముత్తరస్స సలలరుక్ఖో, సుమేధస్స నీపో, సుజాతస్స వేళు, పియదస్సినో కకుధో, అత్థదస్సిస్స చమ్పకరుక్ఖో, ధమ్మదస్సిస్స రత్తకురవకరుక్ఖో, సిద్ధత్థస్స కణికారరుక్ఖో, తిస్సస్స అసనరుక్ఖో, ఫుస్సస్స ఆమలకరుక్ఖో, విపస్సిస్స పాటలిరుక్ఖో, సిఖిస్స పుణ్డరీకరుక్ఖో, వేస్సభుస్స సాలరుక్ఖో, కకుసన్ధస్స సిరీసరుక్ఖో, కోణాగమనస్స ఉదుమ్బరరుక్ఖో, కస్సపస్స నిగ్రోధో, గోతమస్స అస్సత్థోతి అయం బోధివేమత్తం నామ.

పల్లఙ్కవేమత్తం నామ దీపఙ్కర-రేవత-పియదస్సీ-అత్థదస్సీ-ధమ్మదస్సీ-విపస్సీనం తేపణ్ణాసహత్థపల్లఙ్కా అహేసుం; కోణ్డఞ్ఞ-మఙ్గల-నారద-సుమేధానం సత్తపణ్ణాసహత్థా; సుమనస్స సట్ఠిహత్థో పల్లఙ్కో అహోసి; సోభిత-అనోమదస్సీ-పదుమ-పదుముత్తర-ఫుస్సానం అట్ఠత్తింసహత్థా, సుజాతస్స ద్వత్తింసహత్థో, సిద్ధత్థ-తిస్స-వేస్సభూనం చత్తాలీసహత్థా, సిఖిస్స ద్వత్తింసహత్థో , కకుసన్ధస్స ఛబ్బీసతిహత్థో, కోణాగమనస్స వీసతిహత్థో, కస్సపస్స పన్నరసహత్థో, గోతమస్స చుద్దసహత్థో పల్లఙ్కో అహోసి. అయం పల్లఙ్కవేమత్తం నామ. ఇమాని **అట్ఠ వేమత్తాని** నామ.

అవిజహితట్ఠానకథా

సబ్బబుద్ధానం పన **చత్తారి అవిజహితట్ఠానాని** నామ హోన్తి. సబ్బబుద్ధానఞ్హి బోధిపల్లఙ్కో అవిజహితో ఏకస్మింయేవ ఠానే హోతి. ధమ్మచక్కప్పవత్తనం ఇసిపతనే మిగదాయే అవిజహితమేవ హోతి. దేవోరోహణకాలే సఙ్కస్సనగరద్వారే పఠమక్కపాదట్ఠానం అవిజహితమేవ హోతి. జేతవనే గన్ధకుటియా చత్తారి మఞ్చపాదట్ఠానాని అవిజహితానేవ హోన్తి. విహారో పన ఖుద్దకోపి మహన్తోపి హోతి. విహారో న విజహతియేవ, నగరం పన విజహతి.

సహజాతపరిచ్ఛేద-నక్ఖత్తపరిచ్ఛేదకథా

అపరం పన అమ్హాకంయేవ భగవతో సహజాతపరిచ్ఛేదఞ్చ నక్ఖత్తపరిచ్ఛేదఞ్చ దీపేసుం. అమ్హాకం సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తేన కిర సద్ధిం రాహులమాతా ఆనన్దత్థేరో ఛన్నో కణ్డకో అస్సరాజా నిధికుమ్భో మహాబోధి కాళుదాయీతి ఇమాని సత్త సహజాతాని. అయం **సహజాతపరిచ్ఛేదో**. మహాపురిసో పన ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తేనేవ మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమి, మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమి, ధమ్మచక్కం పవత్తేసి, యమకపాటిహారియం అకాసి. విసాఖనక్ఖత్తేన జాతో చ అభిసమ్బుద్ధో చ పరినిబ్బుతో చ. మాఘనక్ఖత్తేన తస్స సావకసన్నిపాతో చ ఆయుసఙ్ఖారవోస్సజ్జనఞ్చ అహోసి. అస్సయుజనక్ఖత్తేన దేవోరోహణం. అయం **నక్ఖత్తపరిచ్ఛేదో**తి.

సధమ్మతాకథా

ఇదాని పన సబ్బేసం బుద్ధానం సాధారణధమ్మతం పకాసయిస్సామ. **సబ్బబుద్ధానం సమత్తింసవిధా ధమ్మతా**. సేయ్యథిదం – పచ్ఛిమభవికబోధిసత్తస్స సమ్పజానస్స మాతుకుచ్ఛిఓక్కమనం, మాతుకుచ్ఛియం పల్లఙ్కేన నిసీదిత్వా బహిముఖోలోకనం, ఠితాయ బోధిసత్తమాతుయా విజాయనం, అరఞ్ఞేయేవ మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమనం, కఞ్చనపట్టేసు పతిట్ఠితపాదానం ఉత్తరాభిముఖానం సత్తపదవీతిహారానం గన్త్వా చతుద్దిసం ఓలోకేత్వా సీహనాదనదనం, చత్తారి నిమిత్తాని దిస్వా జాతమత్తపుత్తానం మహాసత్తానం మహాభినిక్ఖమనం, అరహద్ధజమాదాయ పబ్బజిత్వా సబ్బహేట్ఠిమేన పరిచ్ఛేదేన సత్తాహం పధానచరియా, సమ్బోధిం పాపుణనదివసే పాయాసభోజనం, తిణసన్థరే నిసీదిత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాధిగమో, ఆనాపానస్సతికమ్మట్ఠానపరికమ్మం, మారబలవిద్ధంసనం, బోధిపల్లఙ్కేయేవ తిస్సో విజ్జా ఆదిం కత్వా అసాధారణఞాణాదిగుణపటిలాభో, సత్తసత్తాహం బోధిసమీపేయేవ వీతినామనం, మహాబ్రహ్మునో ధమ్మదేసనత్థాయ ఆయాచనం, ఇసిపతనే మిగదాయే ధమ్మచక్కప్పవత్తనం, మాఘపుణ్ణమాయ చతురఙ్గికసన్నిపాతే పాతిమోక్ఖుద్దేసో, జేతవనట్ఠానే నిబద్ధవాసో, సావత్థినగరద్వారే యమకపాటిహారియకరణం, తావతింసభవనే అభిధమ్మదేసనా, సఙ్కస్సనగరద్వారే దేవలోకతో ఓతరణం సతతం ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనం, ద్వీసు వారేసు వేనేయ్యజనావలోకనం, ఉప్పన్నే వత్థుమ్హి సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనం ఉప్పన్నాయ అట్ఠుప్పత్తియా జాతకకథనం, ఞాతిసమాగమే బుద్ధవంసకథనం, ఆగన్తుకేహి భిక్ఖూహి పటిసన్థారకరణం, నిమన్తితానం వుట్ఠవస్సానం అనాపుచ్ఛా అగమనం, దివసే దివసే పురేభత్తపచ్ఛాభత్తపఠమమజ్ఝిమపచ్ఛిమయామకిచ్చకరణం, పరినిబ్బానదివసే మంసరసభోజనం, చతువీసతికోటిసతసహస్ససమాపత్తియో సమాపజ్జిత్వా పరినిబ్బానన్తి ఇమా సమత్తింస సబ్బబుద్ధానం ధమ్మతాతి.

అనన్తరాయికధమ్మకథా

సబ్బబుద్ధానం **చత్తారో అనన్తరాయికా ధమ్మా**. కతమే చత్తారో? బుద్ధానం ఉద్దిస్స అభిహటానం చతున్నం పచ్చయానం న సక్కా కేనచి అన్తరాయో కాతుం. బుద్ధానం ఆయునో న సక్కా కేనచి అన్తరాయో కాతుం. వుత్తఞ్హేతం – “అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం పరూపక్కమేన తథాగతం జీవితా వోరోపేయ్యా”తి (చూళవ॰ ౩౪౧). బుద్ధానం ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణానం అసీతియా అనుబ్యఞ్జనానఞ్చ న సక్కా కేనచి అన్తరాయో కాతుం. బుద్ధరంసీనం న సక్కా కేనచి అన్తరాయో కాతున్తి. ఇమే చత్తారో అనన్తరాయికా ధమ్మా నామాతి.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా గతా సిద్ధిం, బుద్ధవంసస్స వణ్ణనా;
సువణ్ణపదవిఞ్ఞాతవిచిత్తనయసోభితా.

పోరాణట్ఠకథామగ్గం, పాళిఅత్థప్పకాసకం;
ఆదాయేవ కతా **బుద్ధ-వంసస్సట్ఠకథా** మయా.

పపఞ్చత్థం వివజ్జేత్వా, మధురత్థస్స సబ్బసో;
సమ్పకాసనతో తస్మా, **మధురత్థప్పకాసినీ**.

కావీరజలసమ్పాత-పరిపూతమహీతలే;
కావీరపట్టనే రమ్మే, నానానారినరాకులే.

కారితే కణ్హదాసేన, సణ్హవాచేన సాధునా;
విహారే వివిధాకార-చారుపాకారగోపురే.

ఛాయాసలిలసమ్పన్నే, దస్సనీయే మనోరమే;
హతదుజ్జనసమ్బాధే, పవివేకసుఖే సివే.

తత్థ పాచీనపాసాద-తలే పరమసీతలే;
వసతా బుద్ధవంసస్స, మయా సంవణ్ణనా కతా.

యథా బుద్ధవంసస్స సంవణ్ణనాయం, గతా సాధు సిద్ధిం వినా అన్తరాయం;
తథా ధమ్మయుత్తా జనానం వితక్కా, వినావన్తరాయేన సిద్ధిం వజన్తు.

ఇమం బుద్ధవంసస్స సంవణ్ణనం మే, కరోన్తేన యం పత్థితం పుఞ్ఞజాతం;
సదా తస్స దేవానుభావేన లోకో, ధువం సన్తమచ్చన్తమత్థం పయాతం.

వినస్సన్తు రోగా మనుస్సేసు సబ్బే, పవస్సన్తు దేవాపి వస్సన్తకాలే;
సుఖం హోతు నిచ్చం వరం నారకాపి, పిసాచాపయాతా పిపాసా భవన్తు.

సురా అచ్ఛరానం గణాదీహి సద్ధిం, చిరం దేవలోకే సుఖం చానుభోన్తు;
చిరం ఠాతు ధమ్మో మునిన్దస్స లోకే, సుఖం లోకపాలా మహిం పాలయన్తు.

గరూహి గీతనామేన, బుద్ధదత్తోతి విస్సుతో;
థేరో కత్వా అట్ఠకథం, మధురత్థవిలాసినిం.

పోత్థకం రపయిత్వేమం, పరమ్పరే హితావహం;
అచిరట్ఠితభావేన, అహో మచ్చువసం గతో.

ఇతి భాణవారవసేన ఛబ్బీసతిభాణవారా, గన్థవసేన పఞ్చసతాధికఛసహస్సగన్థా, అక్ఖరవసేన తిసహస్సాధికాని ద్వేసతసహస్సక్ఖరాని.

అన్తరాయం వినా ఏసా, యథా నిట్ఠం ఉపాగతా;
తథా సిజ్ఝన్తు సఙ్కప్పా, సత్తానం ధమ్మనిస్సితాతి.

ఇతి మధురత్థవిలాసినీ నామ

బుద్ధవంస-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.